

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER HEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGE FINNUR JÖNSSON KRISTIAN KÄLUND
NILS LINDER ADOLF NOREEN
GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER THEODOR WISEN

GENOM

AXEL KOCK.

ÅTTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
FJÄRDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSON
LEIPZIG.

LUND 1892.

Innehåll.

Sophus Bugge, Runestenen fra Opedal i Hardanger (med två plancher)	1
Jón Thorkelsson, Personalsuffixet <i>-m</i> i første Person Ental hos norske og islandske Oldtidsdigtere	34
Konr. Gíslason, <i>U-</i> og regressiv <i>v-</i> omlyd af <i>á</i> i islandsk	52
Elis Wadstein, Anmälan av "Beyging sterkra sagnorða í íslensku. Jón Þorkelsson hefir samið"	83
Gustaf Cederschiöld, Anmälan av "Die Völsungasaga. Nach Bugges Text mit Einleitung und Glossar herausgegeben von Wilhelm Ranisch"	93
—	
R. C. Boer, Über die Orvar-Odds saga	97
I. Die elemente der saga (s. 97). II. Der kampf auf Sámsey (s. 112). III. Die verse der Orvar-Odds saga; ihr verhältniss zur saga und unter einander; ihr alter (s. 123).	
Adolf Noreen, Bidrag till den fornnordiska slutartickelns historia	140
Gustav Morgenstern, Zur überlieferung der grossen Ólafssaga Tryggvasonar	153
I. Cod. AM. 54 fol., 325 VIII 2 c—e und IX 1, 4:to (s. 153). II. Verlorne handschriften (s. 159). III. Cod. 53, fol. (C), 309, 4:to und fragmente (s. 161).	
Natanael Beckman, Om <i>y</i> -typen som tecken för ändelsevokaler i Siællinna Tröst. Ett bidrag till läran om fornsvenskans långa ändelse-vokaler	167
Ad. Noreen, Bidrag till äldre Västgötalagens tåkstkritik. II.	176
8) Betydelsen av typen <i>é</i> (rättare <i>e'</i>) (s. 176).	
R. C. Unger, Bemærkninger om nogle islandske og norske Haandskrifter fra Middelalderen	181
Theodor Wisén, Anmälan av "Der Ljópaháttur. Eine metrische Untersuchung von Andreas Heusler"	183
Gustaf Cederschiöld, Anmälan av "Håndskriftet Nr. 2365 4:to (Codex regius af den ældre Edda). Udgivet ved Ludv. F. A. Wimmer og Finnur Jónsson"	190
Otto Lund, Nekrolog över G. F. V. Lund	196

Jón Þorkelsson, Islandske håndskrifter i England og Skotland	199
Eiríkr Magnússon, Codex Skardensis af postulasögur	238
R. C. Boer, Weiteres zur Orvar-Odds saga	246
I. Zu Odds reise nach dem riesenlande (s. 246). II. Zu Odds südlandsreise (s. 252). III. Das verhältniss der Q. O. s. zur Magus saga (s. 252).	
Axel Kock, Språkhistoriska bidrag	256
I. I-omljud i kort rotstavelse, följd av <i>-ir-</i> (s. 256). II. Till uppkomsten av mediamärket <i>-st, -st</i> i isländskan (s. 265). III. Nysvenskans behandling av <i>o</i> i stavelser med levis och levissimus (s. 269).	
E. H. Lind, Bibliografi för år 1890	275
Ferdinand Detter, Anmälan av "Die Eddische Kosmogonie, ein Beitrag zur Geschichte der Kosmogonie des Altertums und des Mittelalters von D:r Elard Hugo Meyer"	304

Finnur Jónsson, Navnet <i>Ljóðaháttir</i> og andre versarters navne, samt rettelser i texten i Codex regius af Snorres Edda . . .	307
Eggert Ó. Brim, Athuganir og leiðréttingar við Sturlunga sögu	323
Axel Olrik, Er Uffesagnet indvandret fra England? Bemærk- ninger til Müllenhoffs "Beovulf"	368
Gustaf Cederschiöld, Nekrolog över Theodor Wisén	375
Gustav Morgenstern, Notizen	380
Axel Kock, Anmälan av "Södermannalagens språk I. Ljudlära af Robert Larsson"	381

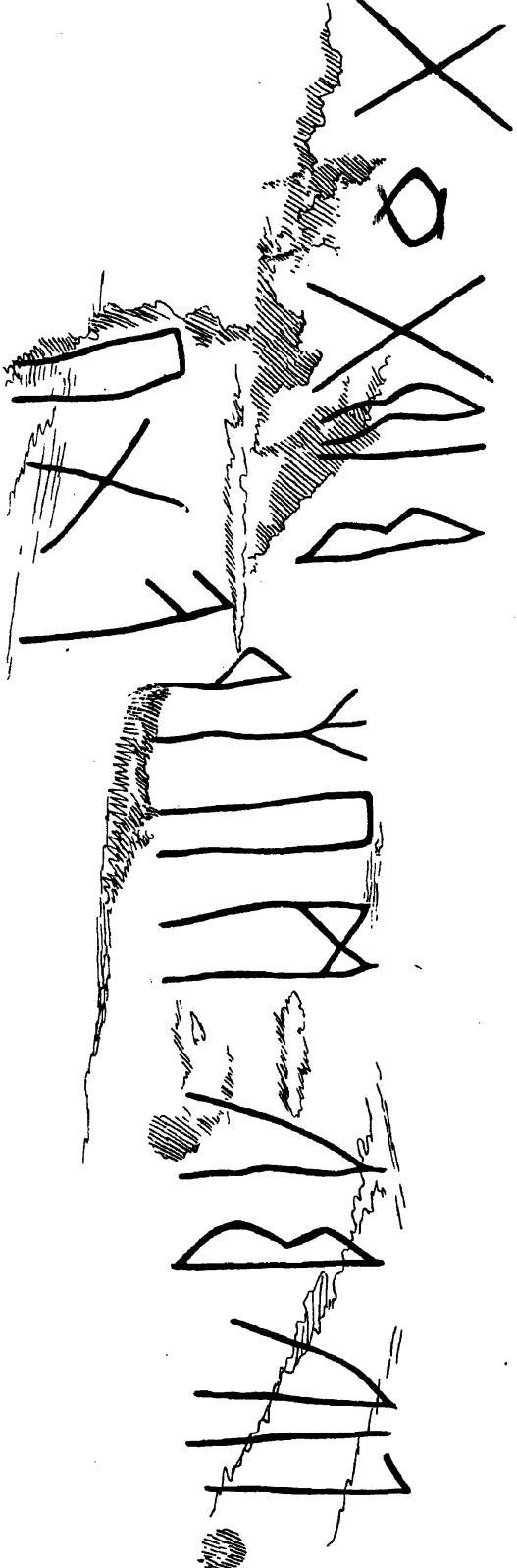

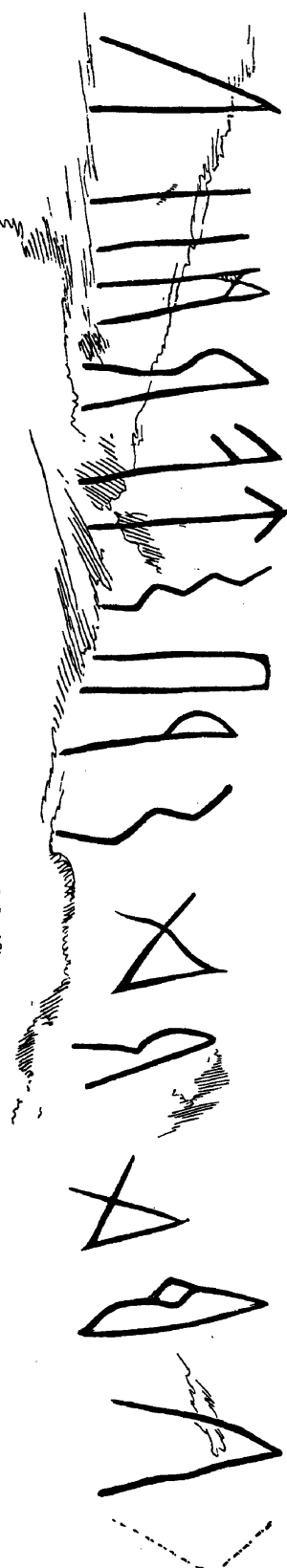

a. Opedal-Stenen.

6. Opedal-Stenens Indskrift.

b. Opedal-Stenens Indskrift.

Runestenen fra Opedal i Hardanger.

Gaarden Opedal¹⁾ i Ullensvang Præstegjæld har været og er en af de største i Hardanger. Den har Havn. Husene ligge i en tæt Klynge, 70 til 80 sammen. Heromkring har der været flere Grupper af Gravrøser. Se Bendixen i Aarsberetning fra Foren. t. n. Fort. Bevar. for 1889 S. 39—41. I Syd og SV. for Husklyngen, noget højere end den og skilt fra den ved en liden Dal og en Bæk, ligger Sletten Alvavoll²⁾. Gaar man fra Gaarden op paa denne, har man straks til højre, paa Voldens yderste Rand, en gammel Gravrøs, dækket af Torv, 12 1/2 M. i Tv., omkr. 1 1/2 M. høj, og i Vest er der paa en høj Knaus, ret op for Fjorden, 5 store Røser i Rad. Lidt nede i Bakken, omtrent 50 Skridt fra hin mindre Røs og nærmere denne end den inderste af de 5 store Røser er i September 1890 fundet en Sten, der er forsynet med den Indskrift, som jeg her skal behandle. De første Meddelelser om dette Fund skyldes Cand. theol. Johannes Brochmann, som bor i Nærheden. Han har siden med utrættelig Velvilje skaffet tilveie de Aftryk, Photographier og Tegninger, som ligge til Grund for den her meddelte Tegning, Beskrivelse og Tydning, ligesom alle andre nødvendige Op-

¹⁾ Gaard-Nr 74. Navnet udtales med aabent o. Det skrives i Middelalderen *Opudalr*, *Aupudalr*, *Oppudalr* og er dannet af et Elvenavn **Opa*, nu *Opo* (med aabent o i første, lukket o i anden Stavelse). Dette Elvenavn hører til *opa* eller *hopa* "at vige tilbage, at gaa baglængs".

²⁾ Navnet synes at betegne "Alvernes Slette".

lysninger om den fundne Runesten og dens Omgivelser. Ogsaa Skolebestyrer Bendixen i Bergen skylder jeg mange værdifulde Meddelelser om Stenen, hvilke i det følgende er benyttede. Selv har jeg ikke seet den.

Den Del af Stenen, hvorpaa Runerne findes, laa næsten en Fod nede i Jorden, men den mest uregelmæssige Del af den stak op over Jordskorpen. Saaledes havde den sandsynlig ligget i lange Tider. Paa det Sted i Bakkeskraaning, hvor Stenen blev funden, viste Jordoverfladen ikke Formen af en Gravhaug. För Indskriften var opdaget, sprængte Eieren et stort Stykke af Stenen i den Hensigt at benytte Resten til at bygge med, men Skriften er derved ikke bleven skadet.

Da Stenen var bleven løftet op og man ryddede Jorden omkring den en Fod dybt, fandt man en Mængde Kul og Aske.

Eieren Knut Isakssön Opedal har skjænket Stenen til Bergens Museum, hvortil den nu er kommen ind.

Den er efter Hr. Conservator Th. C. Thomassen af chloritholdig Lerglimmerskifer. Denne Stenart forekommer under Navnet "Blaasten" hyppig der i Bygden. Skiferen er i Stenen temmelig stærkt isprængt med Kvarts. Denne ligger dels i mindre Lameller og Lag parallelt med Skiferfladerne, hvilket er det fremherskende, dels gjenemsætter den Skiferfladerne som Aarer eller Baand. Skiferen er dog ikke mere isprængt med Kvarts, end at den let lader sig kløve. Stenarten er meget blød, og en Skifer som denne maa antages for at være særlig udsat for hurtig Forvitring.

Det frasprængte Stykke er omtrent en Tredjedel af den hele Sten. Dets Længde er 1,20 M.; største Bredde 0,89 M.; største Tykkelse 0,33 M. Hoveddelen er 1,32 M. lang; 0,67 M. bred paa den bredeste, ikke beskrevne Side.

Stenen har kun to Flader, som kunde egne sig til Anbringelse af Indskrift, og langs den Kant, hvor disse skjære

hinanden i en omtr. ret Vinkel, staar Indskriften paa den ene Flade. Paa den ikke beskrevne Side er der flere Striber og Fordybninger, som er gjorte med Menneskehaand, men som ikke ser ud til at betyde noget som helst. Paa Indskriftsiden findes der foran og efter Indskriften nogle svage indridsede Streger, som ligeledes maa være betydningsløse. Indskriftfladen er efter et gammelt Brud, men ikke glattet ved Kunst.

Bendixen bemærker: "Runerne er aabenbart ridsede med Kniv eller skarpt Instrument i den bløde Sten, ikke indhuggede. Uregelmæssighederne i Linjerækken og tildels i enkelte Runers Form synes at hidrøre fra saadanne haarde Knuder, som Kniven ikke har kunnet faa fast Tag i; den har gledet ud eller Risteren har maattet vige og søge Plads udenfor den rette Linje langs Kanten for sine Tegn. Selv den lette Eftergaaen af Tegnene med Blyant eller Pennekniv har tildels sat Mærker i den bløde Skifer, og det er tydeligt, at en saadan Sten ikke kan have staaet udsat for Veiriget, uden at Overfladen er bleven helt forvitret, i hvilket Tilfælde Runerne vilde være forsvundne. Den maa derfor have været lagt eller opstillet inde i en Haug, som flere af den ældre Jernalders Runestene. Dens Form er meget regelmæssig og danner en langagtig Tærning."

Indskriften danner to Rækker af de ældste Runer, som er skrevne langs efter Stenen, fra höire mod venstre og ovenfra nedad. Runerne er ikke indfattede i nogen Ramme. De skifte mellem en Höide af $2\frac{1}{2}$ og 3 Cm. og er i det hele tydelige. Den Række, som skal læses først og som er længst (28 Cm.), er nærmest Stenens ene Kant. Toppene af Runerne i anden Række, som er $15\frac{1}{2}$ Cm. lang, er nærmest ved Basis af Runerne i første og begynder længer til höire end denne. Fra överste Rune (første Rune i 2:den Række, 1 i *liubu*) er der til Stenens Top 20 Cm., til Fladens överste Kant omtr. 17 Cm. Fra nederste Rune (sidste Rune i 1:ste

Række, u i **minu**) til Stenens nederste Ende 77 Cm., til Fladens nederste Kant 31 Cm. Denne Rune u er kun 1 Cm. fra Fladens nærmeste Kant.

Förste Række danner en svag Krumning, saa at dens sidste Rune er nærmere ved Kanten til venstre end dens förste Rune. De 8 förste Runer i anden Række staa nogenlunde lige med svag Sænkning, saa at de sidste af disse Runer staa lidt lavere end de förste. Men Rune 9 i denne Række er anbragt meget lavere end de foregaaende Runer i samme Række, og Rune 10 igjen meget lavere end Rune 9. Dette er gjort, fordi anden Rækkes Runer ellers vilde stöde sammen med förste Rækkes Runer. Rune 10, 11, 12 af anden Række lude stærkere forover end de foregaaende Runer i samme Række; de staa indbyrdes nogenlunde lige under de förste Runer af förste Række.

Af de hosstaaende Tegninger, der er udförte efter Photographi af Stenen og Papiraftryk af Runerne samt tillige af Skolebestyrer Bendixen sammenlignede med Originalen, viser *a* Stenens Indskriftside, *b* Runerne i fuld Maalestok.

Med Hensyn til den Maade, paa hvilken Indskriften er anbragt paa Stenen, har Opedal-Stenen nogen Lighed med Strand-Stenen fra Ryfylke, som dog har störrer og dybere Runer. Paa begge disse Stene gaar Indskriften i flere Rækker, som ikke er indesluttede af nogen Ramme, fra höire mod venstre; dog paa Opedal-Stenen ovenfra nedad, paa Strand-Stenen omvendt. Överste Række er paa begge Stene nærmest Kanten. Paa Opedal-Stenen begynder anden Række længer til höire end förste, paa Strand-Stenen förste Række længer til höire end anden. I Runernes Former er der ingen særegen Lighed mellem de to Indskrifter.

Paa Opedal-Stenen er Ordadskillelse ikke betegnet ved Skilletegn. To Ord er flere Gange skrevne sammen; f. Ex. **swestarminu**. Ordet **liubu** er skilt fra Ordet **mer** ved

större Mellemrum ¹⁾, men dette har kun sin Grund deri, at der her er en næsten oval Kvartsknude, der staar frem paa Overfladen.

Med Hensyn til de enkelte Tegn i Indskriften bemærkes: I det følgende skal jeg tale om Betydningen af Rune 5 og af Rune 8, samt om Betydningen af det Tegn, som følger efter Rune 8 og som gjentages efter paafølgende r.

Hverken paa b-Runen eller paa r-Runen gaar paa Opedal-Stenen Sidestavene ind til den lodrette Stavs Midte. Rune 3 r har paa Grund af en Ujævnhed i Stenen faaet en nedentil uregelret Form.

s-Runen er første Gang skreven som to forenede Vinkler, anden Gang som tre forenede Vinkler. Begge Former forekommer ellers; jfr. Wimmer "Runenskrift" S. 102.

Runen e har alle 3 Gange, den forekommer her, en ret horizontal Streg, som oventil forbinder Toppene af de to lodrette Stave. Navnlig første e-Rune er temmelig smal i Forhold til Höiden.

Denne Form af e med ret Forbindelsesstreg oventil findes ogsaa paa Dopskøen fra Torsbjærg og paa Diademet fra Straarup. Opedal-Indskriften viser, at Wimmer har Uret, naar han mener ("Runenschr." S. 103), at e har faaet denne Form udelukkende derved, at de to sidstnævnte Indskrifter er indridsede paa Metal. Den Mening, som jeg før har udtalt ("To nyfundne norske Rune-Indskrifter" S. 24), at Ligheden mellem Formen af e i den norske Valsfjord-Indskrift og Formen af e paa Torsbjærg-Dopskøen ikke er tilfældig, tror jeg derfor at burde fastholde, dog med den Reservation, som gjøres nødvendig derved, at jeg ikke selv har seet hin Indskrift ²⁾.

¹⁾ Mellem venstre Stav af m og höire Stav af e er der nedentil 1 Cm., men mellem venstre Stav af andet u og höire Stav af m nedentil $1\frac{1}{10}$ Cm.

²⁾ Wimmer forklarer "den temmelig plumpe og ubehjælpelige Form, som ikke blot , men Runerne i det hele taget" har i Valsfjord-Indskriften, af de meget vanskelige Forhold, under hvilke Runeridseren maatte arbeide.

Endelig kan nævnes, at \square forekommer paa Krogstad-Stenen i Upland. Denne har jeg selv seet, og jeg kan bevidne, at Tværstregen oventil ikke skraaner ned til venstre. Her har man sædvanlig læst Tegnet som **u**, ikke som **e**. Paa dette Spørgsmaal skal jeg her ikke gaa ind.

Runeformen \square for **e** kunde tale for den af Wimmer "Runenschr." S. 102 nævnte Mulighed, at **e**-Runen har sin Oprindelse fra den særegne latinske Form for **ø** $||$.

m-Runen er paa Opedal-Stenen første Gang meget smælere end anden Gang. Paa første **m** er den Skraastreg, der fra anden Stav lidt nedenfor dennes Top skraaner nedad til første Stav, noget utydelig.

Paa **n**-Runen er Kvisten kort og svag, men dog sikker. Den skraaner nedad i den Retning, hvorfra Rækken begynder. Se om denne Form Wimmer "Runenschr." S. 106 Anm.

r Ψ i **mer** har faaet en uheldig Form derved, at de to Kviste ikke slutte til Hovedstaven lige langt nede.

I Indskriften gjælder det først at bestemme Rune 5. Ved Dr. Torps Hjælp er jeg, efter længe at have vaklet, nu bleven overbevist om, at Stenen her har Runen for **z**, der ikke gaar saa høit op eller saa langt ned som de omstaaende Runer. Den ovale Runeform bestaar af \langle og \rangle , der her er snarere krummede end kantede. Disse to Runer er lagte sammen saaledes, at Enderne ikke blot mødes, men ogsaa stikke lidt frem udenfor de to Punkter, hvor de to Runehalvdele mødes. Nedentil kan det tydeligere end oventil sees, at Enderne stikke ud. To Striber, som kunde synes at gaa ned fra Runen og som ende et godt Stykke under de andre Runers Basis, er saa svage og saa uregelmæssige af Form, at de sikkert maa ansees for betydningsløse og til-

Men Dr. Undset, som har seet Indskriften, bekræfter bestemt min Opfatning, at Formerne i den af mig udgivne Tegning *a* er at forklare deraf, at Runernes Omrids paa Grund af det Vandsig, som har slidt Stenen, er blevene utydelige.

fældige. Den her forekommende Form for *ŋ* danner ligesom Begyndelsen til en Udvikling, der er ført videre i den oldengelske Form *ǰ*. Ogsaa paa Vadstena-Bracteaten har *ŋ* en lukket Form; jfr Wimmer "Runenschrift" S. 115 f.

Da Runen *ŋ* paa Opedal-Stenen staar mellem to *g*-Runer, maa den her have været udtalt som Stavelsen *ing*. Dette har sin Forklaring deri, at Runens Navn, som paa Angelsaksisk er *Ing*, begynde med *iŋ*. Den samme Brug af dette Runetegn som Stavelsetegn findes i *harŋa* paa Kammen fra Viemose (= *hariŋa* paa Skääng-Stenen). Man læser almindelig *ranŋa*, d. e. *Raninga* paa Spydspidsen fra Müncheberg. Stephens (Run. Mon. I, 306) anfører, at en Mynt af Beornwulf (Konge af Mercia 821—23) har *monnŋ* (de 4 første Bogstaver er latinske, den 5:te er Runen *Ing*).

At det første Ord paa Stenen er et Kvindenavn i Nominativ, bevises ved de i Apposition dertil staaende Ord **swestar minu liubu** "min kjære Søster" i det følgende.

Man bör vistnok, saaledes som Dr. Torp først har foreslaaet, udskille et Kvindenavn i Nominativ *birgŋgu* som første Ord. Ellers findes ikke Runen *g* efter *ŋ* i samme Ord som Betegnelse for den Lyd, der sædvanlig betegnes ved *ŋ* alene; men i den yngre Torvik-Indskrift er skrevet **k** efter **ng** i **prodwingk**¹⁾. Om Nominativendelsen **u** skal jeg i det følgende nærmere tale.

Kvindenavnet *birgŋgu* er af Stammen *Birgingō-*, der er dannet ved samme Suffix som oldnord. *drótning*, *kerling*. I urnordiske Indskrifter forekommer tilsvarende Hankjønnsformer paa *-iŋar* dels som egentlige Navne, dels som Patronymica. Ogsaa ved det beslægtede Suffix *-ingōn* dannes urnordiske Kvindenavne: *taliŋo* paa Viemose-Hövelen, Genetiv *igiŋon* Stenstad.

¹⁾ I Gotisk skrives *drigkan* og *driggan*; én Gang (Math. 9,15) *atgaggand*.

Kvindenavnet **birgǫgu** h rer sandsynlig til oldn. *bj rg* fem. "Hjælp", skj nt Stammeordet fra Formens Side kunde svare til oldn. *bjarg* eller *berg* neutr. "Bj erg". Det er beslægtet med det norsk-islandske Kvindenavn *Bj rg* og med det norsk-islandske Mandsnavn *Bergr*, vistnok tillige med Mandsnavnet *Birgir*, som forekommer tidligere i Sverige end i Norge. Sammensatte Kvindenavn paa *-bj rg* har havt en st rre Anvendelse end det usammensatte Kvindenavn *Bj rg* og er vistnok  ldre end dette og ældre end *Bergr* og *Birgir*. Hos Frankerne forekommer i latinske Documenter en Række af sammensatte Kvindenavne paa *-berga*, de tidligste i 6:te Aarhundred, medens det usammensatte *Berga* derimod er yderst sjældent. Hos Burgunderne kan sammensatte Kvindenavn paa *-berga* allerede paavises i 5:te Aarhundred. I latinske Diplomer fra 8:de Aarh. nævnes mange langobardiske Kvinder, som bære sammensatte Navne, der ende paa *-perga* eller *-berga*. En Kvinde af den  stgotiske Konge t i 6:te Aarh. hed *Amalaberga*. Hos Alemanner forekommer sammensatte Kvindenavne paa *-pirc* eller *-birg*.

birgǫgu er sandsynlig afledet af et sammensat Kvinde­navn, hvis andet Led har svaret til oldn. *-bj rg* (f. Ex. *Herbj rg* jfr. oht. *Heripirc*), i urnord. Form *-*bergu*. En lignende Forkortning er indtraadt i Kj lenavne, som ved Tilføielse af et Suffix er dannede af sammensatte Navne. Saaledes nordtydsk *Giso*, Navn paa den samme Person som *Wartgis* i 10:de Aarh., sydtydsk *Grimizo* = *Theudgrim* i 11:te Aarh. (Stark "Kosenamen" S. 13 f.); nyisl. *Fr i a* af *H lmsfr i r*, *Lauga* af *Gu laug*, *Leifi* af * orleifr* o. s. v. (Vigfusson Icel.-Engl. Dict. XXXIV b).

I **birgǫgu** er f rste Stavelses i opstaaet af   ved Indflydelse af det efter det palatale *g* f lgende i i Afledningselsen *-ing *. At et *i* eller *j* i Suffixet i Urnordisk ogsaa forandrede et foregaaende   til *i*, naar ikke et palatalt *g*

eller *k* gik umiddelbart forud for Suffixets *i* eller *j*, haaber jeg andensteds at skulle kunne vise.

I Modsætning til *birgǫgu* med *i* i første Stavelse staar *Bergio* (med *e*), Navnet paa et Folk, der bor i den sydlige Del af den svenske Halvö, hos Jordanes Getica III 22 (ed. Mommsen p. 59), hvilket tydelig staar i Forbindelse med "et Bjærg". Den nævnte Modsætning forklarer jeg deraf, at Formen *Bergio* er bleven paavirket af den gotiske Optegners Sprog.

Forandringen af *ě* til *ĩ* ved Indflydelse af et følgende *i* eller *j* er, som bekjendt, først bleven videnskabelig paavist af Löffler i en grundig Afhandling i Tidskr. f. Filol., N. R., 2:det Bd. ¹⁾). Denne Lydovergang er meget tidlig indtraadt i forskellige germanske Sprog, men den er ikke urgermansk og heller ikke indtraadt samtidig eller i samme Omfang i de forskellige germanske Sprog.

Efter Bremer skal denne Lydovergang være udgaet fra den tyske Nordsökyst, og i første Aarhundred efter Chr. skal *e* i betonet aaben Stavelse ved Indflydelse af et følgende *i* være blevet til *i*. Men urnordisk *erilar* i Indskrifterne fra Kragehul, Lindholm, Varnum og forvansket paa flere Bracteater, navnlig Nr. 49 og 49 b hos Stephens (sent urnord. *erilar* Veblungsnæs, By) synes at vise, at betonet kort *e* i aaben Stavelse i Urnordisk indtil omkring 600 blev uforandret, naar der i næste Stavelse fulgte *i* efter en ikke palatal Consonant. I 7:de Aarhundred havde anden Stavelses *i* vistnok virket palataliserende paa første Stavelses *e* i *erilar*, men endnu ikke forandret dette til *i* ²⁾). Det samme Ord opføre de irske Annaler ved Aar 847 i Formen

¹⁾ Jfr. nu bl. a. Brugmann Grundriss I § 67; Emil v. Borries "Das erste stadium des *i*-umlautes", Strassburg 1887; Bremer i Zeitschr. f. deutsche Philol. XXII, 248—252; Kluge i Pauls Grundriss I S. 355, 357.

²⁾ Anderledes Löffler i Tidskr. f. Filol., N. R., II, 316, Burg Runeninschr. S. 38 f., Noreen i Nordisk Revy 1884—85 S. 362 og Brate i Bezenb. Beitr. XI, 183.

erell. At et betonet *ě* i aaben Stavelse i Urnordisk ikke blev forandret til *i* ved Indflydelse af en følgende Stavelses *i*, fremgaar ogsaa af norsk-isl. *séðir* af **sēwiðēr* **sēwiðai*, *hléðo hléðo* af **hlēwiðum*. Ligeledes kan gldansk *skialnaþ* forklares af urnord. **skelinōþur* eller **skelinōður*. Oldnorsk *setr* er snarest af urnord. **setir*, oldn. *røkr* af urnord. **reqir*, **rekwir*. Modsætningen til *sigr* grunder sig vel paa det sidstes *g*¹⁾.

I *birgǫgu* blev det første *g* dengang, da Indskriften blev ridset, sikkert udtalt som Spirant og sandsynlig som palatal Spirant. Om det andet *g* dengang blev udtalt som Spirant eller (hvad jeg holder for sandsynligt) som guttural Explosivlyd, lader sig neppe bestemme. Jeg antager, at *b* i *Fremlyden* dengang blev udtalt som Explosivlyd.

For at kunne forstaa de efter *birgǫgu* nærmest følgende 4 Tegn er det først nødvendigt at bestemme Betydningen af det i ingen anden urnordisk Indskrift forefundne Tegn, som følger efter Rune 8 og derpaa igjen efter *r*. Tegnet bestaar begge Gange, det forekommer, af et Skraakors, som er lukket tilhøire ved en lodret Streg. Den Korsarm, der skraaner nedad i Retning mod følgende Rune, er paa det første af disse Tegn ret, paa det andet krum. Det første af disse Tegn naar ned til den foranstaaende Runes Basis, men ikke op til dennes Top; det andet naar op til den foranstaaende Runes Top, men ikke ned til dennes Basis.

Hvis fuldstændig Skriftbetegnelse her var anvendt, maatte dette Tegn nødvendig være et Vokaltegn. Men ethvert af Runetegnene for Vokaler har en ganske anden Form; ogsaa *o*, der ikke forekommer i Indskriften. Ved at læse det to Gange forekommende Tegn som *o* vilde man heller ikke

¹⁾ Af det ovenstaaende slutter jeg, at første *i* i *hiwigar* paa Aarstad-Stenen er idgerm. *i* og ikke opstaaet af *e*, samt at første *i* i *inir* paa Möjebro-Stenen er opstaaet af *e* ved Indflydelse af det følgende *n* foran *i*, ikke ved Indflydelse af det følgende *i* alene.

faa frem noget Ord, som kunde passe i Sammenhængen ¹). Tegnet kan derfor ikke være noget Vokaltegn eller overhoved noget Bogstavtegn. Heraf følger, at intet af de Ord, som staar nærmest foran dette Tegn, kan være skrevet helt ud. Tegnet \times efter Rune 8 og efter r har, som jeg formoder, netop den Betydning at angive, at de Ord, som begge Gange gaa nærmest forud, er skrevne forkortet.

At Tegnet ikke er Bogstavtegn, bestyrkes ved en anden Indskrift. Paa Myklebostad i Vistdal Sogn, Nettet Pgd., Romsdals Amt, blev i 1888 fundet et Stykke af en Sten med Indskrift med de ældre Runer; se O. Rygh i "Aarsberetning" for 1888 S. 155. Indskriften gaar i en horizontal Række fra venstre mod höire. Efter Runerne *asugas* staar her Tegnet \times , der kun er halvt saa höit som Runerne og hverken naar op til disses Top eller ned til deres Basis. Derefter fortsættes med i, hvorefter der endnu ved Bruddet er Spor af en Kvist af en Rune. Tegnet paa Myklebostad-Stenen forstaar Rygh visselig med rette som et Skilletegn.

Det to Gange forekommende Tegn paa Opedal-Stenen synes tydelig at være beslægtet med dette. Begge bestaar af et Skraakors og intet af dem er saa höit som Runerne. Myklebostad-Korset er lukket ved en ret Streg for oven og for nedent, Opedal-Korset foran ²). Hvis nu Myklebostad-Tegnet ikke er Bogstavtegn, saa tör heller ikke Opedal-Tegnet opfattes som saadant. Jeg forstaar det sidstnævnte som et Forkortningstegn og gjengiver det i det fölgende ved en Prik.

¹) Man kan ikke med Gjentakelse af u læse *uboro og forstaa dette som got. *ufaro* "over". Et dertil svarende Ord i Urnord. maatte hede *ubaro. Desuden vilde det være paafaldende, at Verbum i en saavidt udförlig Indskrift skulde mangle. Heller ikke et Tilnavn *boro vilde her være sandsynligt.

²) Opedal-Korset er bredere i Forhold til Höiden end Myklebostad-Korset.

Forkortet Skrivemaade forekommer af og til i urnordiske Indskrifter. Der findes saaledes Exempler paa, at en Vokal ikke er betegnet. By-Indskriften ¹⁾, mulig fra omkr. 650—700, ender efter Consonant med **rmþ** (uden Vokal imellem), hvorefter endnu en Rune følger. Paa Skjoldbulen fra Torsbjærg synes at være skrevet **aisgrh**, der mulig tør opfattes som et forkortet skrevet Mandnavn i Nominativ **aisgr** og Begyndelsesrunen af Ordet "heder jeg" **h**. Fra Indskrifter med yngre Runer kan flere Exempler paa stærk Forkortning nævnes. Finstad-Stenen i Upland (Dyb. fol. 7) har mange Ord forkortet skrevne, bl. a. *sn kmu*, d. e. *sin kupp-munt*, og *frma*, d. e. *fru maria*. Paa en sen islandsk Ligsten (Kaalund Aarbøger 1882 S. 109) er skrevet *k* med Skilletegn efter for "Gud". Men mere analoge med det, som er skrevet paa Opedal-Stenen, er Forkortninger i romerske Indskrifter som de sædvanlige *P* for *posuit* samt *F* *C* for *faciendum curavit* og det sjældne *S* for *scripsit*.

Det gjælder nu, om muligt, tilnærmelsesvis at tyde det, som efter **birnggu** er skrevet forkortet. Da de øvrige Ord i Indskriften er skrevne fuldt ud, kan Forkortning her ikke vel være anvendt for at gjøre Indskriften vanskelig at forstaa. De forkortet skrevne Ord maa tværtimod, ligesom f. Ex. *P*, d. e. *posuit*, i romerske Indskrifter, høre til en Vending eller Formel, som jævnlig forekom i de gamle Indskrifter og som derfor af Læserne i hin Tid let kunde forstaaes af Sammenhængen, selv om Ordene ikke var skrevne fuldstændig.

En anden Veiledning til nogenlunde at bestemme Meningen af de forkortet skrevne Ord har vi deri, at intet af de øvrige Ord i Indskriften er et Verbum eller ligetil betegner Udførelsen af Mindesmærket eller Indskriften. Nu forekommer der vistnok flere urnordiske Indskrifter, i hvilke

¹⁾ Denne Indskrift har tidligere (Tidskr. f. Philol. og Pæd. VII, 342) været feilagtig opfattet af mig.

et Verbum mangler og maa tænkes til. Men i en saavidt udförlig Indskrift som den fra Opedal venter man dog et Verbum. Derfor tror jeg, at man i *b r* maa söge et Verbum med Tilbehör, hvorved Udförelsen af Mindeindskriften eller Mindesmærket har været udtrykt ¹⁾. Saameget tror jeg med Tryghed at turde sige. Men hvis ikke nye Fund skulde bringe os Oplysning, lader Ordene *b r* sig neppe med Sikkerhed udfylde, og hvad jeg i det fölgende herom nævner, skal kun betragtes som usikre Formodninger.

Söger man efter et Ord, som har begyndt med *b* og som tör antages i Formler, der betegnede en Virksomhed ved Udförelsen af Mindesmærket eller Mindeindskriften, at have været brugt saa ofte, at det kunde skrives forkortet, saa vil man neppe finde noget andet ²⁾ end det Verbum, som er fælles for fölgende Indskrifter med de yngre Runer: 1) *tutix bap karua kubl pita aft iuta* Dybeck fol. II, 55, sandsynlig fra förste Halvdel af 10:de Aarhundred. 2) *hakun bap rista* i en længere Indskrift (Brate Runverser 21 = Lilj. 333), hvor der menes Kong Haakon den röde omkr. 1070. 3) *stuopkil bap opuakan hakua* Lilj. 143. 4) *haraltr kunukr bap kaurua kubl pausi* o. s. v. paa den store Jællinge-Sten. 5) *æsi bað uahn rist* i den sene Kraglund-Indskrift i Jylland (Thorsen Nr. 63). Jfr. Lilj. 1010: *bap brukera*; Brate Runverser 36: *bap stata . . . stain*.

Udtrykket *tutix bap karua* paa Björkö-Stenen (Dyb. fol. II, 55) forekommer i en Indskrift af Rök-Stenens Typus, som ellers fra de urnordiske Indskrifter har bibeholdt flere Eiendommeligheder end de sædvanlige svenske Runeindskrifter fra 11:te Aarhundred. Paa Björkö-Stenen er ligesom paa Opedal-Stenen en Kvinde Subject i Sætningen, og Ud-

¹⁾ Jeg har her kun foreløbig gjengivet Rune 8 ved *b*.

²⁾ Et Udtryk, som i historisk oldnorsk Form vilde lyde *bjó rúnar* og som skulde betyde "har bragt Runerne istand", kan vistnok aldrig have været sædvanligt.

trykket med *baþ* brugtes sandsynlig i Mindeindskrifter oftere med en Kvindes Navn som Subject, fordi det vel var Regel, at Kvinder ikke personlig indridsede Mindeindskrifter.

Efter det foregaaende ligger det nær at forstaa *b* paa Opedal-Stenen som *baþ* ¹⁾.

Men *baþ* kræver med Nödvendighed en deraf styret Infinitiv. Hvis Læsningen *b* er rigtig og hvis *b* betegner det ene Ord *baþ*, saa maa der altsaa i *r* stikke en Infinitiv. Jeg kan ikke finde nogen anden Infinitiv, som her kunde passe, end den, der svarer til onorsk *reisa* ²⁾.

Den urnord. Form har vel snarere været **raisjan* (eller **raisijan*) end **raixjan* (jfr. ags. *rêran*).

Jeg holder det altsaa for muligt, at her skal læses *b* *r* og at dette skal opfattes som *baþ raisjan* "böd at reise" "lod reise (denne Sten)".

Dog er denne Opfatning af flere Grunde betænkelig eller usikker, hvilket jeg her skal söge at vise.

1) Til Angivelse af Mindesmærkets Udförelse er i de hidtil fundne urnordiske Indskrifter ikke, saaledes som i Indskrifter fra Hedendommens Slutning og fra den förste kristne Tid, brugt Udtrykket "reiste denne Sten" ³⁾, derimod ofte "gjorde (eller skrev) Runerne".

2) Navnet paa den Person, for hvem Mindesmærket er gjort, er paa Opedal-Stenen, som vi i det fölgende vil se, sat i Dativ uden at være styret af nogen Præposition. Men jeg har aldrig i Mindeindskrifter fundet "reiste (denne Sten)"

¹⁾ Med Hensyn til Formen *baþ* bemærker jeg, at *þ* her forudsættes at være opstaaet i Udlyd af *ð*. Saaledes er *gaf* Stentofta opstaaet af **gaf*. Ligeledes onorsk *fló* "flöi" gennem **floh*, **flauh* af **flaug*.

²⁾ Det historisk nordiske *rista* "at ride" har vistnok ikke været brugt i Urnordisk. I Betydningen "ride" er i urnord. Indskrifter hidtil kun fundet Former af *writan*. Og om *rista* havde været brugt i Urnordisk, maatte det vel have haft *wr* i Fremlyden.

³⁾ Paa Gommor-Stenen forekommer *sate*. Dog har engelske Runeindskrifter *araerde* (*araerdon*) becu "reiste Mærke".

forbundet med den blotte Dativ af den Dödes Navn. Muligheden af en saadan Udtryksmaade vil jeg dog ikke benegte.

3) Antagelsen af Udtrykket "reise" i Opedal-Indskriften er ikke blot betænkelig, fordi dette Udtryk hidtil ikke er fundet i nogen urnordisk Indskrift, men ogsaa fordi Opedal-Stenen maa antages at have været anbragt inde i en Gravhaug.

4) Rune 8 afviger fra den ellers overalt forekommende Form af **b** derved, at der stikker en Vinkel frem midt paa **b**-Runens Sidestav. Hvis man læser Runen som **b** alene, maa man altsaa antage, at Runeridseren her har ridset fejl, hvordan man saa end vil forklare Feilen.

Runen **r**, som staar foran andet Forkortningstegn, kan vække Formodning om en anden Udfyldning end *baþ raisjan*. Udførelsen af Mindesmærket udtrykkes nemlig i urnordiske Mindeindskrifter sædvanlig ved "gjorde (eller: ridse) Runerne". Saaledes: **worahto r[unor]** Tune; **runor waritu** Varnum; **warait runar þaiar** Istaby; **runo faihido** Einang o. s. v. Det ligger derfor meget nær at udfylde **r** til *runor*. Men denne Udfyldning lader sig ikke forene med Udfyldningen af **b** til *baþ*, med mindre man foruden *baþ* her kan antage en Infinitiv, hvortil *runor* kan være Object.

Nu synes det mig muligt, at Rune 8, der har en Tilføielse til den ellers overalt forekommende Form af **b**-Runen, kan være en Binderune af **b** og **w**. Imod Læsningen af Rune 8 som **bw** kan man vistnok indvende, at Sidestavene paa **w** ellers ikke naa saa langt ned. Men den her forekommende Form kan finde sin Forklaring deri, at naar man vilde forene **w** i en Binderune med **b** saaledes at begges Sidestave, som ellers, var vendte til samme Side, da kunde Sidestavene af **w** ikke vel anbringes andensteds end, som

her, paa Midten af b-Runens Sidestav, hvor denne böier sig ind mod Hovedstaven ¹⁾).

Jeg tror derfor, det er muligt, at Rune 8 skal læses som Binderune for *bw*. Naar vi saa udfylde *b* til *baþ* og *r* til *runor*, maa *w* (hvis det er rigtig læst) være Begyndelsesrune af en Infinitiv, som er styret af *baþ*. Naar vi sammenligne paa den ene Side *worahto r[unor]* paa Tune-Stenen, *wurte runor* paa Tjurkö-Bracteaten, paa den anden *runor waritu* Varnum, *warait runar þaiar* Istaby, *wraet runa* Freilaubersheim, saa se vi, at en Infinitiv, som har begyndt med *w* og som har sin Plads mellem *baþ* og *runor*, enten maa være *wurkjan* ²⁾ eller *writan*. Jeg foretrækker det første, fordi her den Dödes Navn følger i Dativ, ligesom *worahto r[unor]* paa Tune-Stenen og *wurte runor* paa Tjurkö-Bracteaten er forbundet med en Dativ af et Personnavn. Begyndelsesrunerne af de to Ord *baþ wurkjan* kunde være forbundne i en Binderune, fordi disse to Ord er logisk nöie forbundne. I latinske Indskrifter kan to Bogstaver være forbundne ogsaa, hvor de som Begyndelsesbogstaver repræsentere hver sit af to Ord, som syntaktisk höre sammen.

Jeg foreslaar altsaa efter *birgǫgu* at læse enten *b r*, d. e. *baþ raisjan* "lod reise (denne Sten)", eller snarere *bw r*, d. e. *baþ wurkjan runor* "lod gjöre Runerne". Men jeg gjentager, at begge Læsninger og Tydninger kun er usikre Formodninger.

Det efter *r* følgende Ord *swestar* giver os for første Gang den urnordiske Form for "Söster". Den er ligely-

¹⁾ Binderuner findes i flere andre urnordiske Indskrifter. Indskriften paa Torsbjærg-Dopskoen, med hvilken Opedal-Indskriften har Formen af e-Runen tilfælles, har saaledes Binderune for *em*, der ser ud som en m-Rune med en horizontal Streg, der forbinder de to lodrette Staves Toppe. (Denne af Burg og Holthausen fremsatte Opfatning holder jeg nu for den rette.)

²⁾ Onorsk *yrkja* forudsætter nærmest **wurkjan*, hvis *u* stemmer overens med *u* i *wurte*. Tidligere kan **workjan* have været brugt, ligesom Guldhornet har *holtizaz* med *o*.

dende med oldsaks. *swestar* og staar ganske nær ved got. *swistar* og oldhöitydsk *swester*. Forholdet mellem den urnord. Form *swestar* og den historiske Tids nordiske Form *syster*, *systir* er af Vigtighed for Sproghistorien. Hvad første Stavelses Vokal angaar, skulde *swestar* lydret blive til **svestir* i Nominativ Ental, men den lydrette oldnord. Form for Nom. Flertal skulde være **svistr*. Fra den sidstnævnte Form og fra andre Casusformer, i hvilke *swest-* ved *i*-Omlyd gik over til **swist-*, udbredte Vokalen *i* sig til alle Former af Ordet. Paa lignende Maade maa oldn. *vist* Gen. *vistar* tidligere have haft Gen. **vestar*.

Siden blev *swist-* ved Indflydelse af et følgende *u* (eller *o*) forandret til *syst-*, saaledes som Hoffory först har paa-vist (Nord. Tidskr. f. Filol., N. R., III S. 296); altsaa Gen. sg. *systur*. Endelig udbredte *syst-* sig ved Analogi til alle Former af Ordet.

Ogsaa Vokalen *a* i *swestar* er vigtig. I Lighed med denne Form maa vi formode som urnord. Nominativformer **fadar*, **mōdar*, **brōþar*. Den historiske nordiske Nominativform *systir* tør ikke uden Nödvendighed skilles fra den urnordiske *swestar* og altsaa heller ikke fra den gotiske Nominativform *swistar*. Jeg kan derfor ikke slutte mig til den af Torp (Den græske Nominalflexion S. 131) udtalte Mening, at de gotiske Nominativer *fadar* og *brōþar* har antaget Accusativformens Vokal og at de er etymologisk forskjellige fra oldnord. *faðir*, *bróðir*. Derimod viser urnord. *swestar* ligeoverfor oldn. *systir* efter min Mening, at de Sprogforskere ¹⁾ har Ret, som före de gotiske Nominativformer paa *-ar* (*fa-dar* o. s. v.) ligesaavel som de oldn. paa *-er*, *-ir* (*faðir* o. s. v.) tilbage til indogermanske Former paa *-ēr* (*patēr* o. s. v.). I Forbindelse hermed staar et andet grammatisk Spørgsmaal.

¹⁾ Heinzl i Anzeiger f. deutsch. Alt. 12 S. 48 siger, at "altn. *faðer*, *faðir* doch jedenfalls in der periode der ältesten runen **fadar* geschrieben werden musste, altnord. *-er* also für europäisch *-ēr*". Streitberg "D. germ.

Nominalstammer af Hankjön paa *-n* danne sin Nominativ Ental i Urnordisk paa *-a*, derimod i historisk nordisk Sprog paa *-e*, *-i*. Den sædvanlige Mening ¹⁾ er den, at de urnordiske Nominativformer paa *-a*, f. Ex. *niuwila*, vise tilbage til indogermanske Former med Vokalen *ō* og at de er etymologisk forskellige fra Nominativformer paa *-e*, *-i* i det historiske Sprog, hvilke sidste skal vise tilbage til indogermanske Former med Vokalen *ē*. Denne Opfatning er efter min Mening ikke rigtig. Den modbevises navnlig derved, at *n*-Stammer af Hankjön i de ældste nordiske Indskrifter altid danne sin Nom. Ental paa *-a*, aldrig paa *-e*. Først i de seneste Indskrifter med den længere Rækkes Runer, paa Fonnaas-Spænden og paa Björketorp-Stenen ²⁾, fremtræde Nominativformer paa *-e* af *n*-Stammer. Derfor maa de historiske nordiske Nominativformer paa *-e*, *-i* være etymologisk identiske med de urnordiske paa *-a*, ligesom Formen *syster*, *systir* paa *-er*, *-ir* med Hensyn til sidste Stavelses Vokal er etymologisk identisk med den urnord. *swëstar* paa *-ar* ³⁾.

I begge disse Tilfælde, hvor det historiske nordiske Sprog har et *e* eller *i*, som ikke virker Omlyd, men hvor de urnord. Indskrifter har *a*, ligesom Gotisk har *a*, der har det indogermanske Fællessprog, som man tør formode, havt *ē*; jfr.

Compar. auf *-ōz-*, S. 22 ff. (her anført efter Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. II S. 529) udtaler den ovenfor antagne Mening.

¹⁾ Udtalt bl. a. af Bremer i Pauls og Braunes Beiträge XI, 39, af Burg Runeninschriften S. 43 ff., 53, 56, og af Torp "Den græske Nominalflexion" S. 124. Jfr. Noreen Geschichte d. nord. Spr. § 175, 1.

²⁾ Björketorp-Stenens *daude* forstaar jeg som Nominativ og ikke med Noreen (Gesch. d. nord. Spr. § 171, 4) som Dativ.

³⁾ Det ovenstaaende var nedskrevet, førend jeg kjendte Heinzels Bemærkning (Anzeiger f. d. Alt. 12, 43), at Nom. Ental af *ḡn*-Typen paa *a* (i *niuwila* o. s. v.) blev til *-e*, *-i* (i *hani* o. s. v.), ligesom *fadīr* i den ældste Runeskrift maatte skrives **fadar*. Ogsaa Kock antager (Paul-Braunes Beitr. XV, 257), at *a* i masculine *n*-Stammer lydret er gaæet over til *-i*, *-e*. Oldnorske Former som *kempa*, *Sturla* og lign. har efter min Mening intet med de urnord. Nominativer paa *-a* af *n*-Stammer at gjøre.

gr. *ποιμήν*¹⁾, *πατήρ*²⁾). Heraf slutter jeg, at **a** baade i **swest**-**tar** og i Nominativformer som **niuwila** har været et meget høit *a* ("ein helles *a*"), der nærmede sig til *æ*. Vokalen i begge de nævnte Tilfælde var lang i det idgerm. Fællesprog; men i Gotisk var *a* baade i *swistar* og i Nominativ af *n*-Stammer sandsynlig kort. Ligesaa var *i* eller *e* i Oldislandsk sandsynlig kort i *systir* og i Nominativ af *n*-Stammer. I enkelte nordiske Sprogarter er *i* i Nominativendelsen af *n*-Stammer i historisk Tid blevet halvlangt eller langt under Indflydelse af en stærk Bitone i tostavelser Ordformer, hvis første Stavelse var kort.

At **a** i Nom. af Hankjønssammer paa **-n** i Urnordisk har været kort³⁾, ialfald naar der gik en lang Stavelse nærmest forud, slutter jeg af Skääng-Indskriften i Södermanland: **hariȝa****aleugar**, hvor jeg ved **a** gjengiver Indskriftens **ǫ**, derimod ved **a** Indskriftens *****. Her betegner **a** langt *a*, og vi har da al Grund til at antage, at **a** her i Modsætning dertil betegner kort *a*. At første **a** i **hariȝa** var kort, maa vi ogsaa af den Grund antage, at **hariȝa** sandsynligst sættes i Forbindelse med Stammen *harja*-.

Naar **-a** i Nominativ af *n*-Stammer har været kort i Urnordisk, antager jeg det samme om **a** i **swest****tar**. Af Udtalen i senere Nordisk kan det med Sikkerhed sluttes, at dette **a** i Nom. af *n*-Stammer og i **swest****tar** har været udtalt med Bitone, og denne var vel dengang stærkere udpræget end senere. Denne germanske Bitone er her traadt isteden-

¹⁾ De got. og urnord. Nominativer paa **-a** synes, paa Grund af Modsætningen til de got. Gen. Flert. paa **-ē**, at forudsætte idgerm. **-ē** uden *n*. Hansen (Kuhns Z. 27, 614 f.) forklarer Modsætningen mellem got. *hana* (Nom. sg.) og *dagē* (Gen. pl.) deraf, at hint tidligere var oxytoneret, dette circumflecteret.

²⁾ Vistnok maa den idgerm. Fællesform for "Söster" have lydt **swēsör*, men urnord. **swest****tar** forudsætter en Grundform, der har optaget Endelsen **-ēr** fra **mätēr*, *pätēr* (*potēr*).

³⁾ Verner i Anzeiger f. deutsch. Alt. VII, 13 og Noreen i Gesch. d. nord. Spr. § 175, 1 antage urnord. **a** i Nomin. af *n*-Stammer for langt.

for Hovedtonen, som i det idgerm. Fællessprog laa paa de tilsvarende Endelser.

swestar har bibeholdt det oprindelige **r**, der betegnes ved Runen **ᚱ**. En mindre oprindelig Consonant, betegnet ved *gr*-Runen **ᚷ**, finde vi i analoge Former, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. *faþir* paa Rök-Stenen, *tutir* Björkö, *sustir* Tryggvælde. I disse Former er **ᚷ** kommet ind istedenfor **r** ved Analogi fra andre Nominativer, i hvilke det var Casusendelse og ikke hørte til Stammen (Noreen Gesch. d. nord. Spr. § 178, 1).

swestar minu liubu betyder "min kjære Søster". Baade **minu** og **liubu** er Nom. Ental Hunkjøn. Disse to Former er af stor Vigtighed, fordi de give os to sikre Exempler paa, at tostavelser Hunkjønssammer paa *-ō*, hvis første Stavelse er lang, i det urnord. Runesprog dannede sin Nominativ Ental paa **u**. Den samme Endelse har vi i **birggu** ved en trestavelser Stamme. Löffler her allerede (Ant. tidskr. för Sverige VI, H. 2, S. 14) paa en Bracteate, der er funden i Sjælland (Stephens Nr. 57), forklaret **gibu** som en Nominativform = oldn. *gjøf* af en tostavelser Stamme paa *-ō*, hvis første Stavelse var kort ¹). Et andet og sikkert Exempel giver Ordet **lapu**, der forekommer paa en Bracteate fra Darum i Jylland samt foran andre Runeforbindelser paa Bracteaterne Nr. 19 hos Stephens (hvor jeg ikke med Wimmer Runenschrift S. 76 læser **lawu**) og Nr. 24. Jeg tror, at dette **lapu** formelt svarer til oldn. *lōð* "Indbydelse", men at det er at forstaa som "Tegn paa Velvilje", "Kjærlighedsgave"; jfr. got. *lapaleiko* ἡδίστα (meget gjærne), *lapons παράκλησις*, λύτρωσις (Tröst, Forløsning) ²).

¹) Dog er denne Opfatning af **gibu** tvivlsom, da det følgende Ord **auna** neppe er sikkert forklaret.

²) Med urette forklarer derimod Wimmer (Runenschr. S. 214 f.) **saralu** paa Aarstad-Stenen som Nominativ af en *ō*-Stamme, saaledes som jeg haaber at skulle kunne vise. Ligeledes holder jeg det for ubevist, hvad Wimmer

Denne Endelse *-u* var ubetonet i urnord. tostavelser Ordformer, hvis første Stavelse var lang. Endelsen *-u* forudsætter urgerm. *-ō* og synes at svare til *-ā* i andre indogerm. Sprog. Hovedtonen hvilte allerede i det idgerm. Fællessprog i tilsvarende tostavelser Ordformer paa første Stavelse.

De germanske Hunkjönsord af Stammer paa *-ō*, som er gaaet over til Finsk, har der Endelsen *-a*, *-u* eller *-o*; se Thomsen "Den gotiske sprogklassens indflydelse" s. 78 f. De finske Former paa *-a* er vistnok laante fra Gotisk, ikke fra Nordisk, f. Ex. *nickla* Naal fra got. *nēpla*, *mulda* Stöv fra got. *mulda*, *kansa* Folk, Selskab fra got. *hansa* (paa en Tid da dette blev udtalt *χansa*). Derimod er Formerne paa *-u* vistnok laante fra Urnordisk, f. Ex. *panku* "fibula" fra urnord. **spangu*, hvorefter oldn. *spang*. Jeg vover ikke at afgøre, om de finske Former paa *o*, der er laante fra germanske Hunkjönsord af Stammer paa *ō* (f. Ex. *kanto* Overlæder paa Sko), bør forklares af germanske Accusativformer paa *-ō*.

I den historiske Tids nordiske Sprog faldt Endelsen *-u* bort, men virkede omlydende paa den foregaaende Vokal, forsaavidt denne var modtagelig for Omlyd; f. Ex. oldn. *lōð* = urnord. *lapu*. Former paa *-u* holdt sig endnu i 9:de Aarh., endog ved tostavelser Stammer med lang første Stavelse. Saaledes erkjender jeg nu, at *strantu* paa Rökstenen maa forståes som Accusativ = oldn. *strönd*. Til Accusativ er Formen paa *-u* efter min Mening bleven overført fra Nominativ. Danske Nominativer paa *-u* fra 9:de Aarhundred skal jeg andensteds paavise.

Ligesom *minu*, saaledes staar ogsaa *minino* (Acc. sg. masc.) paa Strand-Stenen efter det Substantiv, hvortil Possessivet hører.

liubu er Nom. Ental Hunkjön af det Adjectiv, som heder oldn. *ljúfr*, got. *liufs* (Stamme *liuba-*), oht. *liob*, nht.

mener, at de ældre Indskrifter med den længere Rækkes Runer skulde have Endelsen *o* i Hunkjönsord, hvor de yngre havde *u*.

lieb, ags. *léof*. I *liubu* betegner **b** den tonende bilabiale Spirant *b̄*, som hörtes allerede i dette Ords fællesgermanské Form.

Den fællesgermanske Diphthong *eu* (got. *iu*) fremtræder i Urnordisk som *eu* i første Stavelse af Ordformer, hvis anden Stavelse har Vokalen *a* eller *o*. Saaledes *skipaleubar* Skärkind; *aleugar* Skåäng ¹⁾; *hleuno* paa Viemose-Hövelen, d. e. "bliv beskjærmet" (Imperativ). Derimod er *eu* gaaet over til *iu* i første Stavelse af urnordiske Ordformer, hvor der i anden Stavelse følger Vokalen *i*: *iupingar* paa Reistad-Stenen, *niuwila* paa en Bracteate fra Varde (Stephens Nr. 80). Jeg har (Aarbøger 1871 S. 217 f.) formodet, at sidstnævnte Navn er opstaaet af **Niuwila* og at det hörer til got. *niujis* ny. Herimod har Burg (Runeninschr. S. 35 f.), Wimmer (Runenschr. S. 211) og Noreen (Gesch. d. nord. Spr. § 55) udtalt sig. Men at min nævnte Formodning er rigtig, godtgjör *niujil* (paa en hidtil ikke udgiven Bracteate fra Darum, Jylland), der er graphisk Forkortning af **niujila*. I dette Navn er 4:de Rune den Form af Runen *jära*, som forekommer paa Vadstena-Bracteaten. Endelig nævner jeg her *bariutip* paa Stentofta-Stenen. I de urnordiske Indskrifter er *iu* altsaa, saaledes som Burg (S. 36) först har sagt ²⁾, opstaaet af *eu* ved omlydende Indflydelse af et fölgende *i* eller *j*.

Den her forekommende Form *liubu* viser, at *eu* i første Stavelse er blevet til *iu* ogsaa, naar anden Stavelses Vokal er *u*. Hermed sammenligne man f. ex. det Forhold i Oldfrankisk, at fællesgermansk *eu* er blevet til *eo*, naar den fölgende Stavelses Vokal er *a*, *e* eller *o*, men i alle andre

¹⁾ Jeg forklarer *aleugar* som et Tilnavn, der betegner "som er uden Lögn", "som ikke svigter". Jfr. Sammensætninger i Oht. *āherzēr* excors, i Ags. *āmōd* "out of mood" o. s. v. ✱ *A* er Runen *āra*, der her betegner langt *a*; almindelig forklarer man her med urette Tagnet som et Skilletegn.

²⁾ Saaledes nu ogsaa: Wimmer (Runenschr. S. 385).

Tilfælde til *iu* (Braune Althochdeutsche grammatik § 47). Dette er forsaavidt overensstemmende med Forholdet i Urnordisk, som *eu* i begge Sprog er blevet til *iu*, naar den følgende Stavelses Vokal er *i* eller *u* (oht. *biutu*, *biutis*), medens denne Lydovergang ikke er indtraadt, naar den følgende Stavelses Vokal er *a* eller *o*. Det lader sig neppe endnu afgjøre, hvorvidt i urnord. *gibu* = oldn. *gjof* (Läffler) i er opstaaet ved Indflydelse af det følgende *u* (jfr. oht. *gibu*, jeg giver) eller af det foregaaende *g*.

Noreen (Geschichte d. nord. Sprachen § 23 og § 42) mener, at det Urnordiske fra urgermansk Tid havde overført Diphthongen *eo* i Former som **skeotar*, hvoraf vestnord. *skiótr*, glsv. *skiöter*, og **leoðar*, hvoraf glsv. *liöver*. Herimod tale, saavidt jeg skjønner, Formerne *skipaleubar*, *aleugar*, *hleuno*. Disse synes at vise, at *o* i glsv. *skiöter*, *liöver* er opstaaet av *u* ikke i Urgermansk, men paa et Trin af de nordiske Sprogs Udvikling, der ligger efter de ældste Indskrifters Tid ¹⁾).

Det Adjectiv, hvoraf *liubu* er Nom. Ental Hunkjøn, forekommer som sidste Led i Navnet *skipaleubar* paa Skärkind-Stenen. Dette opfatter jeg som **skinpaleubar*, der i oldisl. Form vilde hede **Skinnljúfr* ²⁾).

Medens vi sige "min kjære Søster" med Adjectivet i den bestemte Form, heder det i Indskriften *swestar minu liubu* med Adjectivet i ubestemt Form. Dette er den oprindeligere Udtryksmaade, thi Adjectivets bestemte Form er i sin Oprindelse en substantivisk Form.

I Eddadigtene er det med Possessivet forbundne Adjectiv oftest bestemt ved Artikel. Undertiden har dog det efter

¹⁾ Herimod taler ikke *Greetingis* Jordan. Get., III, 122, hvis dette er den rette Læsemaade.

²⁾ Jeg har paa Stenen selv med Bestemthed troet at læse *skipaleubar*, ikke *-leuwar*. Lector Brate, hvem jeg havde meddelt dette, har paa Stenen senere troet at læse *-leuwar*. Men ogsaa Papiraftrykket synes mig at vise *-leubar*.

Possessivet følgende Adjectiv ubestemt Form: *mina forna stafi* Vafpr. 55. I Lokas. 17: *arma pina lagdir itrþvegna* er Adjectivet ved en Verbalform adskilt fra det med det possessive Pronomen forbundne Substantiv og opfattes af Nygaard (Eddasprogets -Syntax I S. 46) appositivt, ligesom i Hym. 5: *minn fapir mopvgr*. I Dipl. Norv. I Nr. 144 (Aar 1315) heder det: *mit fullt vmbod* (hvor *fullt vmbod* har været opfattet som ét Begreb). I andre gammelgermanske Sprog staar Adjectivet ofte i ubestemt Form ved det med et possessivt Pronomen forbundne Substantiv; f. Ex. got. *in niujamma seinamma hlaiwa*; oht. *mīn sun quatēr*; mht. *liebiu mīn frou* og *liebiu frouwe mīn*, o. s. v.

Appositionen **swestar minu liubu** er adskilt fra **birgþgu**, hvortil den hører, ved flere mellemkommende Ord, snarest et Verbum med det dertil hørende Object. Lignende Ordstilling findes ofte ved Apposition i historisk Oldnorsk, f. Ex. i Oddernes-Indskriften: *ayintr karþi kirkiu þesa kosunr olafs hins hala aopali sinu*.

Næstsidste Ord er **mēr** = oldn. *mēr* Dat. "mig". Det lader sig ikke afgjøre, om Vokalen i **mēr** er lang, som sædvanlig i oldn. *mēr*, eller kort, som i got. *mis*. Oprindeligt har Vokalen været kort *e*¹).

Dativendelsen i Ental af de personlige kjønsløse Pronomener betegnes endnu i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ved Runen *ýr*. Saaledes *sar* Hällestad (Lilj. 1442, Brate Runverser 125); *sar* Jællinge²).

Sidste Ord **wage** er Dativ af et Mandsnavn, som i Nominativ snarest har hedt **Wagar*. En Dativ Ental paa **-e** af en Stamme paa **-a** findes ogsaa i flere andre urnord. Ind-

¹) I min trykte men endnu ikke udgivne Tolkning af Fonnaas-Indskriften søger jeg at vise, at denne har *sa* med det samme lange *a* som oldn. *sá* i Modsætning til got. *sa*.

²) Malstad-Indskriften i Helsingland har, saavidt jeg véd, ikke, saaledes som Noreen (Geschichte d. nord. Spr. § 181, 3) anfører, Dativen *mir*.

skrifter; saaledes *wage* paa Torsbjærg-Dopskoen, *woduride* Tune og flere.

mer wage forbinder jeg syntaktisk ikke med *liubu* ("kjær for mig *Wagar*"), men med de Ord i det foregaaende, som er skrevne forkortet: *bw* (?). *r*. Dativerne *mer wage* angive Personen, for hvem (eller: til hvem) Indskriften er ridset. Den Døde betegnes herved som den, til hvem Mindeindskriften vies. Paa lignende Maade er Dativ ogsaa ellers brugt i urnordiske Mindeindskrifter, f. Ex. paa Aarstad-Stenen. Samme Udtryk med Dativ forekommer i Bracteate-Indskrifter, f. Ex. paa Tjurkö-Bracteaten: *wurte runor . . . heldar kunimudiu*. Analog er Brugen af Dativ i romerske Gravskrifter; f. Ex. *D M T. FL. ONESIPHORO AEMILIUS FELIX SCRIBIT* (d. e. *scripsit*) Wilmanns Exempla inscr. Nr. 2490.

Et Mandsnavn **Wagar*, Dat. *wage* kan jeg ellers ikke paavise ¹⁾. Dets etymologiske Betydning kan jeg ikke bestemme, ligesom jeg ikke tør afgjøre, om det i første Stavelse har kort eller langt *a*. I Tydskland, især i det nordvestlige men ogsaa i det sydlige, forekommer, navnlig i 9:de Aarhundred, et Mandsnavn *Wago*, der maaské er nærbeslægtet med urnord. *wage* (Dat.). Muligt efter Formen kunde det være, at det urnord. Navn er **Wāgar* af Verbet *wegan*, jfr. oldn. *lāgr* af *liggja* og *māgr*, og at den etymologiske Betydning af dette **Wāgar* har været "han som løfter" ²⁾.

¹⁾ Første Runes Form tillader ikke at læse *dage* af Nom. *dagar*. *Vistnok* forekommer *d* ellers ikke i Indskriften, men *d* har i alle andre Indskrifter en forskjellig Form. Første Rune i *wage* adskiller sig fra anden i *swestar* kun derved, at denne sidste har en mere krum Sidestav, hin en mere kantet, og derved, at Hovedstaven af *w* i *wage* nedtil er bleven lidt kort og lidt skjæv ved at støde sammen med en lang og bred Fure i Stenen. Ogsaa ellers kan *w* i en og samme Indskrift dels have en mere kantet, dels en mere krum Sidestav.

²⁾ *wage* tør neppe sammenstilles med oldn. *Vaghs* i Stedsnavnet *a Vaghsarfue* Dipl. Norv. III Nr. 598 (Aar 1410). Thi dette Navn, som tilhører en Gaard i Lom (Gaard-Nr. 50) i Gudbrandsdalen, udtales nu *Vågåsar* (anden

Men sandsynligt forekommer dette mig ikke. En anden Hypothese kunde vækkes ved Tanken paa den Overensstemmelse, som er paavist mellem adskillige germanske og galliske Navne ¹⁾. **Wāgar*, oprindelig med Tonen paa sidste Stavelse, kunde være samme Navn som det galliske *Vacus* (Glück: Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen S. 161), og oldtydsk *Wago* kunde være samme Navn som det galliske *Vaço*. De nævnte galliske Navnes Oprindelse er hidtil ikke paavist. Mulig höre de til glirsk *iar-fact* "spurgte", *iar-faigid* "det at spørge", oht. *giwahinnen giwuog* "erwähnen", *giwaht* "Omtale, Berømmelse" ²⁾. Det sidstnævnte Ord vilde da pege paa Navnestammens Betydning.

I *wage* blev *g* sandsynlig udtalt som palatal Spirant.

Jeg gjengiver Opedal-Indskriften, inddelt i Ord, saaledes:
birnggu b (eller **bw**) **r swestar minu liubu mer wage**

Naar de forkortet skrevne Ord forbigaaes, maa Meningen heraf være: "Birging . . ., min kjære Søster, for mig Vag". Jeg formoder, at Indskriften fuldstændig skreven (saaledes at *z* og *ð* betegne Spiranter) skal opfattes saaledes: *Birgingu baþ rīsan* (eller: *baþ wurkjan rūnōr*), *swestar minu*

Stavelse svagest betonet), og den rigtigere gamle Skrivemaade synes derfor at være *Vagasarf* Dipl. Norv. V Nr. 403 (ved Aar 1400). Det hörer sammen med Navnet paa Bygden *Vaga* (Dat. og Gen.), nu udtalt *Vågå*, i Gudbrandsdalen. Med det oldn. *Yeggr* synes *wage* ikke at höre sammen. Endelig vover jeg ikke at forbinde *wage* med oldnord. *veggr* "en Kile" (Stamme paa *-ja*, jfr. lit. *vāgis*). Dette kunde efter sin Betydning vistnok passe til Mandsnavn; jfr. *Odår*, *Fleinn* og lign. Det skulde i Urnord. skrives i Dat. **wagje*, jfr. niujil paa en Bracteate fra Darum, Jylland. Men det synes for dristigt at antage, at det paa Opedal-Stenen forekommende *wage* skulde betegne **wagje* og at Skrivemaaden skulde være foranlediget derved, at *g* i Runenavnet gibu blev udtalt palatalt, eller at antage, at **wagje* phonetisk var blevet til *wage* (jfr. *niuwila*).

¹⁾ Kluge i Pauls Grundriss I, 304 f.

²⁾ Til samme Rod hörer vel oldnorsk *vátt* "Vidne".

liubu, mer Wage. "Birging, min kjære Söster, lod reise (denne Sten) (eller: lod gjöre Runerne) for mig Vag".

Indskriften synes ikke at være affattet i Vers, men Ordene er vistnok, ligesom i Strand-Indskriften, med Flid valgte og ordnede saaledes, at de danne Allitteration: *Birgingu | b r · || swestar minu liubu | mer Wage ||*.

Mindeindskriften fra Opedal er i sit Udtryk særegen derved, at den indfører den Döde talende i første Person og omtalende den, som har ladet Indskriften udföre, i tredje Person. Denne Udtryksmaade er hidtil ikke funden i nogen anden af de urnordiske Indskrifter. I disse er det derimod sædvanligt, at den, som har udfört Indskriften, taler i første Person. Den i Opedal-Indskriften brugte Udtryksmaade forekommer heller ikke i nogen af de talrige Mindeindskrifter paa reiste Stene, som er bevarede i Norden fra Hedendommens Slutning og den kristne Tids Begyndelse. Derimod indføre romerske versificerede Indskrifter ofte den Döde talende i første Person og omtalende i tredje Person den, som har ladet Mindesmærket udföre. Se f. Ex. Wilmanns Exempla inscriptionum latinarum Nr. 568.

Ogsaa Ordet *liubu* i Forbindelsen "min kjære Söster" fortjener at mærkes. I ingen anden urnordisk Indskrift er noget tilsvarende fundet, heller ikke i nordiske Mindeindskrifter paa reiste Steine fra Hedendommens Slutning. Men i den kristne Tids Begyndelse forekommer det, om end meget sjældent, at et Fölelser-Forhold, som har knyttet den Afdöde til den Gjenlevende der lader Indskriften udföre, saaledes er udtrykt. I Lilj. 650 siges det, at Runerne er indridsede bl. a. *iftik isikat brupur keran*, og Lilj. 230 har en Person ladet gjöre *at irmunt sun sin kaera*, hvis Afskriften er rigtig ¹⁾. I romerske Indskrifter er saadanne Ud-

¹⁾ Udtrykket *sun þa, h tura* (d. e. *þann* eller *þann hinn dýra*) paa den

tryk, som nu falde os saa naturlige, derimod ganske almindelige. Wilmanns Exempla 256 giver saaledes en Gravskrift over en Mand, *quem funerauit Fl. Ampelis coniux carissima*.

Allerede tidligere er to Indskrifter med den længere Rækkes Runer fundne i Hardanger, nemlig paa Gaarden Torvik i Jondal Sogn, Strandebarm Præstegjæld. Men i Ud-förlighed staar Opedal-Indskriften nærmere ved Strand-Indskriften fra Nabolandskabet Ryfylke.

De af Skolebestyrer Bendixen foran meddelte Oplysninger synes at godtgjøre, at Opedal-Stenen fra først af har været bestemt til at anbringes inde i en Gravhaug. Den Skik at anbringe en Runesten inde i Graven synes at være paavist i forskjellige Dele af Norge, og i andre nordiske Lande har den sandsynlig ogsaa været brugt, om end, efter de hidtil gjorte Fund at dömmе, senere end i Norge. Jfr. Wimmer Runenschr. 301, 306 ff., 358 f. Denne Skik synes i sin Oprindelse at forudsætte Forestillingen om, at den Döde levede et visst Liv i Gravhaugen. Hvorvidt der er nogen historisk Forbindelse mellem disse nordiske Mindeindskrifter og sydlandske, særlig romerske, Indskrifter paa Gravurner, vover jeg ikke at afgjøre.

Tildels synes man at have havt den Forestilling, at den inde i Haugen anbragte Runesten skulde værne om Gravens Fred. Herpaa tyder den Omstændighed, at Elgesem-Stenen, der var bleven anbragt inde i en Gravhaug, för denne var færdig, som Indskrift alene har Ordet **alu**, der forekommer paa adskillige Bracteater og paa flere löse Gjenstande, som man har antaget for Amuletter. I min Udgave af de ældste norske Runeindskrifter skal jeg söge at vise, at dette Ord **alu**, som jeg tidligere har tillagt en blot magisk (ikke

store Skjern-Sten i Jylland (Thorsen Nr. 22) henviser ikke til Fölesforholdet mellem den Afdöde og den Gjenlevende, men betegner den afdöde som en "hvem man satte höi Pris paa", "som blev holdt höit i Ære".

en sproglig) Betydning, betegner "Værn", d. e. en hellig Gjenstand, som værger Mennesket mod ondt eller onde Aander. Ogsaa den inde i Gravhaugen fundne Aarstad-Sten betegnes som *alu* i Indskriften, der indeholder baade den Dödes Navn og Navnet paa den Person, som har ladet Runestenen sætte.

I det foregaaende er omtalt det paa Opedal-Stenen to Gange forekommende Forkortningstegn, som bestaar af et Skraakors, der ikke er saa høit som Runerne og som til den Side, hvorfra der skrives, er lukket ved en lodret Streg. Jeg har antaget dette Kors for beslægtet med det Skilletegn, som forekommer paa den ældre Myklebostad-Sten fra Romsdalen. Dette bestaar af et Skraakors, som er lukket for oven og for neden ved en horizontal ret Streg og som ikke er saa høit som Runerne. Jeg finder det ialfald muligt, at begge disse Tegn er, om end fjærnere, beslægtede med det Skilletegn, som forekommer paa Möjebro-Stenen i Upland, nemlig et ikke lukket Skraakors, der ikke er saa høit som Runerne og som over og under Korsarmenes Krydsningspunkt har en Prik. Det, som er fælles for disse Tegn, er et Skraakors, ikke saa høit som Runerne, anvendt som Skilletegn. Et lignende Skilletegn findes, efter hvad Hübner "Exempla scripturae etc." oplyser, ikke i romerske Indskrifter fra Keisertiden. Derimod finder man et Skraakors, der ikke er saa høit som de omstaaende Bogstaver, undertiden anvendt som Skilletegn i romerske Indskrifter fra Republikens Tid. Se Ritschl "Priscae latinitatis monum. epigraphica" p. 119. Navnlig henviser jeg til 15, 36 og 15, 52 (Indskrifter paa "ollae cinerariae anno 1732 effossae in vinea clericorum de Somascha secus viam Appiam, ad sancti Caesarii", fra Slutningen af 7:de Aarh. efter Roms Anlæg) samt til 47, 7 (Gravskrift fra Caere). Om dette gammelromerske Skilletegn (der i andre Indskrifter er meget lidet) staar i nogen historisk Forbindelse med de ovenfor nævnte Tegn i de urnordiske Indskrifter fra Möjebro, Opedal og Myklebo-

stad, vover jeg ikke at afgjøre. Men denne Lighed ligesom flere i det foregaaende nævnte Ligheder mellem urnordiske og romerske Gravskrifter fortjener Opmærksomhed for fremtidige Undersøgelers Skyld.

I Indskrifter med yngre Runer forekommer ofte et Skraakors som Skilletegn. Wimmer (Runenschr. 166 Anm. 1) holder dette Tegns Lighed med Skilletegnet paa Möjebro-Stenen for "ganske tilfældig". Heller ikke jeg vil paastaa, at der er nogen historisk Sammenhæng imellem dem. Men naar Wimmer i sit fortræffelige Skrift om Döbefonten i Aakirkeby Kirke S. 4 udtaler, at han sikkert tror, den Iagttagelse skal vise sig rigtig, "at det lille, i Regelen skraatliggende, korsformede Skilletegn, der jævnlig bruges paa vore Runestene, tilkjendegiver, at Runeristeren var kristen", saa vil jeg derimod udtale den Mening, at denne Iagttagelse ikke har Gyldighed for hele Norden. Til Støtte for min Opfatning vil jeg henvise til den ældre Indskrift paa Sparlösa-Stenen i Vestergötland (Stephens Run. Mon. III, 487 f.), som jeg selv har undersøgt. Dennes Tydning ved Stephens er i flere Henseender forfeilet, navnlig paa Grund af Sammenblanding af ældre og yngre Tegn. Den ældre Indskrift er efter min Mening fra Hedendommen og vistnok lidt ældre end 900. Denne har to Skraakors, det ene over det andet, hvilke adskille to Stavelser i et Navn.

Jeg har i det foregaaende fremhævet, at den forkortede Skrivemaade \widehat{bw} r forudsætter, at de saaledes forkortet skrevne Ord tilhøre en sædvanlig Formel. Folk, som levede paa den Tid, da Opedal-Indskriften blev indridset, vilde ikke let kunne forstaa, hvad b (eller: \widehat{bw}) r skulde betyde, med mindre de var vant til at læse det samme Udtryk, enten fuldstændig eller forkortet skrevet, i Mindeindskrifter. Dette forudsætter igjen, at Mindeindskrifter var sædvanlige paa den Tid, da Opedal-Indskriften blev indridset, og tillige en god

Stund tidligere. Herved faa vi en Forestilling om, hvor faa de urnordiske Indskrifter, som er bevarede, er i Sammenligning med dem, som engang har været til.

Hvad Opedal-Indskriftens Tid angaar, synes alt at tale for dens høie Ælde. Jeg fremhæver her dens ikke faa Særegenheder. Den Udtryksmaade, at den Døde indføres omtalende den, som har ladet Mindesmærket udføre, i tredje Person, er ellers ikke forefunden hverken i urnordiske Indskrifter eller i Indskrifter med yngre Runer paa reiste Mindestene. Mandsnavnet *wage*, Nom. **Wagar*, er heller ikke ellers paavist i Norden, og jo længer vi gaa tilbage, des flere Navne har der været i Forhold til Antallet af Personer. Det Argument for Indskriftens høie Ælde, som ligger deri, at den her forekommende Form af Runen *ø* gjenfindes i de allerældste danske Indskrifter, vil rigtignok svækkes noget, hvis samme Tegn for *ø* forekommer paa Krogstad-Stenen. Det to Gange brugte Forkortningstegn kan ogsaa nævnes i denne Forbindelse ¹⁾).

Naar jeg sammenfatter alle Indskriftens Eiendommeligheder, faar jeg Indtrykket af, at Opedal-Indskriften er meget gammel, ja mulig den ældste i Norge bevarede Indskrift af nogen Udførlighed.

Jeg er derfor tilbøielig til at holde Opedal-Indskriften for noget ældre, lad mig sige omkring 50 Aar ældre, end Einang-Indskriften fra Valdres. Einang-Stenen staar paa en Gravplads, i hvis Grave der er fundet flere Gjenstande af de samme Typer, som Gjenstande fra Nydam-Mose i Slesvig. Nydam-Fundet er efter de fleste Archæologers Mening lidt yngre end Torsbjærg-Fundet. Den yngste Mynt i det sidstnævnte er præget Aar 194 for Septimius Severus; den yngste Mynt i Nydam-Fundet er præget 217 for Macrinus. Spænderne i Nydam-Fundet er af en Type, som er forskjellig fra

¹⁾ At *ꝥ*g staar sammen i samme Ord *birgꝥgu*, henviser neppe til senere Tid.

og yngre end den, Torsbjærg-Spænderne tilhøre; jfr. Montelius Runornas ålder. Nydam-Fundet henføre de fleste Archæologer til 4:de Aarhundred. Til samme Tid eller senest Aar 400 sætter derfor Montelius (Runornas ålder S. 36) ogsaa Einang-Stenen.

Men Vaabenformerne kunde vel i det indre Norge holde sig noget længere i Brug end i det sydlige Danmark. Desuden kan Gravpladsen ved Einang have været benyttet i temmelig lang Tid. Paa den anden Side synes det betænkeligt at sætte Einang-Indskriften altfor langt bagenfor Tune-Indskriften. Der kan mellem disse to ikke paavises sproglige eller palaeographiske Forskjelligheder, som tyde paa forskjellig Tid (jfr. *faihido* Einang med *worahto* og *daliðun* Tune). (Rigtignok er Einang-Indskriften for kort til at der kan lægges stor Vægt herpaa.) Men Tune-Indskriften vover jeg paa Grund af dens Slægtskab med Varnum-Indskriften ikke at sætte længere tilbage end til omkr. Aar 500. Varnum-Indskriften maa nemlig efter sine Runeformer være samtidig med de yngre Bracteate-Indskrifter og noget ældre end Fonnaas-Indskriften. Jeg sætter derfor Varnum-Indskriften til omkr. 550.

Herefter tror jeg snarest at burde henføre Einang-Indskriften til omkr. 450 og Opedal-Indskriften til omkr. 400 efter Christus ¹⁾. Men denne Tidsbestemmelse gjør ikke Krav paa at være mere end et löst Skjön.

Den her meddelte Indskrift støtter det Haab, at endnu flere af disse Kilder til Kundskab om hine fjærne Tiders

¹⁾ Wimmer Runenschr. 303 sætter Indskrifterne fra Einang, Tune og Varnum alle til c. 500—600 eller snarest til c. 500—550. Fonnaas-Spænden sætter Montelius til 5:te Aarh. eller senest til Tiden omkr. Aar 500. Wimmer sætter derimod Fonnaas-Indskriften til 600(625)—675, nærmere den sidstnævnte Tid. Jeg formoder, at Fonnaas-Indskriften er fra omkr. Aar 600, og jeg afviger derved ikke fra den Tidsbestemmelse, som Rygh har givet for denne Spænde. Ialfald kan efter min Mening Fonnaas-Indskriften ikke være omtrent samtidig med Stenstad-Indskriften, hvilket Montelius synes at antage.

nordiske Sprog, Skrift og Forhold for övrigt i Fremtiden vil blive tilgjængelige.

Disse Indskrifters Vigtighed er nu bleven almindelig anerkjendt. I den nyeste Tid har især Wimmer bidraget til at oplyse dem ved sit ypperlige Arbeide om Runeskriften, i hvilket jeg overalt glæder mig ved den klare Fremstilling, den sikre sproglige Methode og de omhyggelig udførte Afbildninger. En chronologisk ordnet Oversigt over de vigtigste Resultater, der af disse Indskrifter er vundne for Nordens Sproghistorie, finder man nu hos Noreen i hans rigeholdige "Geschichte der nordischen Sprachen".

Om Tegningerne bemærkes følgende.

I Tegning *a* er det frasprængte Stykke af Stenen forbundet med Hoveddelen, men saaledes at man ser Bruddet.

I Tegning *b* har det paa Grund af Arkivets Format været nødvendigt at bryde Runeindskriften i to Dele. Første Del indeholder de 6 første Runer (*birgʒg*) af første Række. Anden Del indeholder de følgende Runer af første Række, der begynde med Rune 7 (*u*), men saaledes at af Rune 6 (*g*), der ender den første Del af Tegning *b*, Halvdelen til venstre er tagen med, dog kun puncteret, længst til höire i anden Del af Tegning *b*.

Ufuldkommenheder ved Tegningerne bedes undskyldte derved, at hverken jeg eller Tegneren, Professor Magnus Petersen i Köbenhavn har seet Stenen, samt derved, at jeg ikke paa Stedet under Udförelsen har kunnet conferere med Tegneren.

Marts 1891.

Sophus Bugge.

Personalsuffixet *-m* i første Person Ental hos norske og islandske Oldtidsdigtere.

Saavidt mig bekendt, omtales dette Suffix ikke i Grammatikerne, og Verbet *vera* (*vesa*) er det eneste i Grammatikerne forekommende Udsagnord, som har dette Suffix, nemlig i præs. indic. sg. 1 *em*. I sin Altisländische und altnorwegische Grammatik, Halle 1884, § 445 Anm. 1, siger Noreen: "Die nordische Endung der 1. sing. muss *-u* gewesen sein", og i sin Geschichte der nordischen Sprachen § 229 S. 98, hvor han behandler Personalsuffixerne, omtaler han ikke Suffixet *-m* og synes ikke at kende det som eksisterende i den overleverede norsk-islandske Literatur. I Oldtidens indogermaniske Sprog er dette Suffix, som bekendt, almindeligt. Ogsaa i ældre tyske Dialekter fremtræder dette Suffix i enkelte Former, især i Enstavelsesformerne. I Gotisk forekommer det ikke i andre Former end i *im* jeg er; men i Oldhöjtysk, Mellemhöjtysk, Oldsaxisk forekommer det oftere. I Oldhöjtysk findes saadanne Former som *salbôm* jeg salver, *habêm* jeg har, *tôm* jeg gör, *gâm* jeg gaar, *stâm* jeg staar; i Mellemhöjtysk *tuon* jeg gör, *gân* jeg gaar, *stân* jeg staar, i hvilke Former *n* er traadt i Stedet for *m*; i Oldsaxisk forekomme Formerne *biddon* (for *biddom*) jeg beder, *wirthon* (for *wirthom*) jeg bliver (hos norske og islandske Digtere *verpom*), *gitrüôn* jeg haaber, *wakôn* jeg vaager, *werôn* jeg bliver, *dôm* jeg gör. I Angelsaxisk er dette Personal-

suffix vistnok noget sjældent. Dog omtaler Grein (Angelsächsische Grammatik, Kassel 1880, S. 51) det som forekommende i Oldnordhumbrisk i Durhambogen: *ic geseam* jeg ser.

Da personalsuffixet *-m* i sg. 1. optræder i saa mange andre Sprog, vilde det være paafaldende, om der ikke fandtes noget Spor til det i Oldnorsk og Oldislandsk. Saadanse Former som *ek býð*, *ek ræð* kunne ikke være de oprindelige, da 1. sg. oprindeligt ikke kan have haft nogen Omlyd. Omlyden i 2. og 3. Person Ental forklares ved Bindevokalen *i*, som disse Personer oprindeligt havde, jf. lat. *scribis*, *scribit*, got. *niutis*, *niutiþ*. Det er Bindevokalen *i*, som har bevirket Omlyden i sg. 2. 3. Sg. 1. derimod har aldrig haft Bindevokalen *i*. Omlyden i første Person maa altsaa, som Noreen har fremhævet, være overført fra 2. og 3. Person. Da nu Formerne *ek býð*, *býðk*, *ek ræð*, *ræðk* ikke kunne være de oprindelige, saa opstaar Spørgsmaalet om, hvorledes de oprindelige Former vare. Ved Hjælp af Sammenligning med Græsk, Latin og de ældre germanske Dialekter kan man med Sikkerhed slutte, at Bindevokalen i præs. indic. act. sg. 1. maa have været *o* eller *u*. *Scribo* maa staa for *scribom*, *λαύβανω* for *λαύβανου*. I Oldhöjtysk, Mellemhöjtysk og Oldsaxisk er Bindevokalen *-u*, i Nyhöjtysk er den *e* f. E. *ich laufe* uden Omlyd, medens anden og tredje Person have Omlyd (*läufst*, *läuft*) fremkaldt ved den oprindelige Bindevokal, ganske som *þú hleypr*, *hann hleypr* i Oldislandsk. Første Persons Suffix maa i Oldnorsk og Oldislandsk have været *-m* som i de andre Sprog; altsaa hele Endelsen, Bindevokal og Suffix, *um* el. *om*. De Former, som med Hensyn til Betydningen svarede til *jubeo* og *suadeo* maa følgelig have været *bióþum* el. *hióþom*, *rápum* el. *rápom*. Da Oldhöjtysk har Bindevokalen *u*, er jeg tilbøjelig til at antage, at Bindevokalen *-u* er den oprindelige. Hvis nu Endelsen i sg. 1. var *-um* og i pl. 1. ogsaa *-um*, begge Endelser uden

Omlyd, saa vilde de være faldne sammen i Oldsproget. Dette vilde ikke have voldt nogen Ulejlighed, da Ental og Flertal kunde skelnes ved Hjælp af de tilsatte Fornavne *ek* og *vér*. Imidlertid kan man tænke sig, at Personalsuffixet i pl. 1. i Oldsproget oprindeligt har været *-mes* el. *mer*, ligesom *-mês* i Oldhøjtysk, og at Endelsen *-es* el. *-er* senere er bortfalden.

At Personalsuffixet *-m* i sg. 1. virkelig forekommer i den opbevarede Literatur, skal jeg nu søge at vise.

Jeg agter først at anføre nogle Steder, som forekomme mig at være overbevisende, af den ældre Edda, og derpaa Steder af andre Digte, hvor Former med Suffixet *-m* kunne være Ental.

ráða.

I *Hávamál* 112 l. 113 l. 115 l. 116 l. 117 l. forekommer Formen *ráðomc* i Betydningen suadeo, jeg tilraader:

Ráðomc þer, Loddafafir!
en þv ráð nemir,
niota myndo ef þv nemr.

I Betydningen "suadere, tilraade, give en Raad" bruges altid den aktive Form, aldrig den reflexive. En Mængde Bevissteder kunne anføres. Jeg skal imidlertid indskrænke mig til at anføre nogle faa: *þat ræð ek otkatli, at ekki geri hann til saka við mik síðan. Nj. c. 51 57. Réðu menn hán-um þá, at hann skyldi á brott leita. Grett. 155 6. Nu ræð ek þer at gæta þin Elis saga 19 l. Nu ræð ek þer helldr, at þu latir tru þina oc guð 44 17. ræð ek þer helldr, at. Barl. 30 19. þat ræð ek þer fader at bæriazk æigi við þenna mann. ÓHm. 24 29.* I saadanne Forbindelser som de her anførte kan den reflexive Form ikke bruges. Formen *ráðomc* kan derfor ikke være reflexiv. Den er aktiv, sammensat af *ráðom* "suadeo", og det personlige Pronomen *ek*, hvis Vokal er bortfalden. Af *ráðo mik* kan denne Form ikke være sammensat, fordi Ordforbindelsen *ráðo mik þér* (*ek ræð mik þér*) er umulig.

heita.

Grímnismál

46 1—2 Hetomc Grímr,
hetomc Gangleri.
48 6 einu nafni.
hetomc aldregi.

54 1—3 Opinn ec nv heiti,
yggr ec áþan het,
hetvmc þvindr fyrir þat.

Hvis Formen *hetomc* her var reflexiv, nemlig den reflexive Form af Verbet *heita* i Betydningen "nævne, kalde", saa vilde den reflexive Form efter al Sandsynlighed findes ogsaa i de andre Personer, men Formerne *þú hézk, hann hézk, vér hétomsc, ér hétozk, þeir hétosk, þú heitesk, hann heitesk, vér heitomsc, ér heitezk, þeir heitask* findes intetsteds. Jeg antager derfor, at *hetomc* er = *hetom ek* "jeg hed".

vesa, vera.

Atlamá 78:

Spyrit litt eptir!
spilla etla ec báðom

lyst várvmc þess lengi
at lyfia ycr elli.

Substantivet *lyst*, "cupiditas, Begærlighed", har efter al Sandsynlighed ikke existeret i Sproget paa den Tid, da Digtet *Atlamá* opstod.

Forat udtrykke Begreberne "cupiditas" og "voluptas" (Begærlighed og Lyst) bruger Oldsproget Substantivet *fýse*, f. E. *oc syndesc mer omakleect at neita þeim fyse sinne. Eluc.* (1869) 1 14. *fyr þer er oll fyse mín. St.H.* 80 35. *meþ allre fyse hiarta síns. at hann næþe at sia crist* 83 13. Andre Exempler findes hos Egilsson, Fritzner og Vigfússon. Efterslaar man Substantivet *lyst* i Ordbøgerne, saa finder man, at Vigfússon ikke belægger det med noget Citat. Fritzner² har et Citat af *Íslensk æventýre* 49 9: *Ek em ungr, segir hann, ok þar fyrir við ek taka mína lyst hvenær sem ek má.* Her bruges Ordet i Betydningen: "Lyst, Glæde, Nydelse".

Desuden findes dette Ord i *Krókarefs rímur* 7 46:

Af Haraldi kongi hermt er fyst. | sjóli dæmði sína lyst;
Hann er staddr á þingi; | hann sitr í garpa hringi.

Krókarefs rímur ere, saaledes som Udgiveren antager (i Fortalen S. XXII), efter al Sandsynlighed digtede i Aaret 1388. *Íslensk æventyre* maa henføres til samme Tid eller til sidste Halvdel af det 14:de Aarh. Ordet synes at være identiskt med det tyske *lust* og at være et fra Syden i det 14:de Aarhundrede importeret Laaneord.

I Egilssons Lexicon poeticum findes *lyst*, *f. cupido* med Henvisning til det her ovenfor anførte Sted af *Atlamál: lyst varumk þess* "cupido mihi fuit ejus rei". Ifølge det ovenfor udviklede tror jeg ikke, at dette kan forholde sig saaledes. Jeg antager, at Formen *lyst* paa det omtalte Sted i *Atlamál* er Hunkønsformen af Adjektivet *lystr*. Hunkønsformen passer her fortræffelig, da det er en Kvinde (Guðrún), som her taler. Ordene *Lyst várvmc þess lengi, | at lyfia ycr elli* oversætter jeg: "Jeg har længe været begærlig efter at læge Eder for Alderdom". Paa samme Maade opfattes dette Ord i *Edda Sæmundar hins fróða*, Pars secunda, Havnæ 1818 pag. 717 i Ordsamlingen under *lystr*: verbo tenus: diu ejus cupida fui. *várvmc* oversættes her med *fui* og opfattes altsaa som præteritum indicativi sg. 1. = *várum ek*. *Fritzner*² 2, 587 a u. *lystr* opfatter ogsaa Formen *lyst* som Adjektivum: *várumk* maa han altsaa opfatte som sg. 1., ikke som *var mér*.

Hos andre Digtere findes ogsaa Formen *várum* i en saadan Ordforbindelse, at den synes at være sg. 1.

Gísli Súrsson, død 978:

Fold kom ek inn þar er eldar
unnfúrs í sal brunnu
at vórum þar aura
einn ok sex at meini. Gísla s. (Hbh. 1849) 41 25.

Ordene *vórom þar at aura meini* (jeg var der hos Formuens Odelæggelse) høre sammen. Egilsson oversætter (*Gísl*. 184 16): Jeg opholdt mig der ved Ilden. Her synes han altsaa at have opfattet Formen *vórum* som sg. 1.

Guðnlaugr Ormstunga d. c. 1008:

Munat harvorum hyrjar
hrídmundaði þundar

hafna hǫrvi drifna
 hlýða jörð at þýðast
 því at lausikjar lékum
 lyngs er vórum yngri
 alnar gims á ýmsum
 andnesjum því landi. Ísl. s. (Kbh. 1847) 2, 245.

Ordene *lékum*, *er vórum yngri* oversætter jeg: "Jeg legede, da jeg var yngre", ikke: "Vi legede, da vi vare yngre". *lékum* og *vórum* betragter jeg som sg. 1.

Hólmgóngubersi, 10. Aarh.:

Þóttu ek þá's ære
 (ársagt es þat) várom
 hæfr at Hlakkar drífo
 hyrrunnom vel Gunnar. Korm. s. Str. 40. SE. 1, 418 11.

Prosaisk Ordfølge: *Ek þóttu Gunnar hyrrunnom vel hæfr at Hlakkar drífo, þá es várom ære* (da jeg var yngre). *þat es ársagt*.

Möbius indskyder (S. 132) Pronominet *vér* foran *várom*, men oversætter dog (S. 133): "*galt ich den Leuten als tüchtiger Kämpfe*".

Jeg skal dernæst anføre i alfabetisk Orden nogle Former paa *-um* eller *-om*, som jeg betragter som sg. 1.

bera.

Þormóðr Kolbrunarskáld, d. 1030:

ríkr uil ek með þer røkir
 rannda linnz hinn suinni
 (rond berum ut a andra
 eybaugs) lifa ok deya. Fb. 2, 202 b 31.

Einarr Skúláson, Midten af 12:te Aarh.:

Þar er Mardallar milli
 meginhurðar liggr skurða
 Gauts berum galla þrútinn
 grátr dalreyðar látra. SE. 1, 346 21.

Ordfølge: *Berum Gauts meginhurðar galla þrútinn dalreyðar látra (látri?), þar er Mardallar grátr liggr milli skurða*.

Samme Digter:

Rádvøndum þá ek raudra
 randa ís at vísa,

grand berum hjálms í hendi,
hvarmpey drifinn Freyju. SE. 1, 430 a.

Ordfølge: *Ek þá at ráðvöndum vísa rauðra randa ís drifinn hvarmpey Freyju. Berum hjálms grand í hendi* (jeg bærer Hjælmens Fordærvelse i min Haand).

Entallet *hendi* (ikke Flertallet *høndum*) taler bestemt for, at *berum* er Entalsform. Egilsson oversætter *berum* paa begge Steder ved Flertalsformen "gestamus".

Eyvindr skáldaspillir, død c. 995:

Bárum ullr um alla	fjöllum Fýrisvalla
ímunlauks á hauka	

Ordfølge: *Ullr ímunlauks! Bárum* (jeg bar el. vi bare) *Fýrisvalla fræ á haukafjöllum um alla ævi Hákonar.*

Skúli Þorsteinsson, Begynd. af 11:te Aarh.:

Þar er til móts við möeti
málmpings í dyn hjálma
sunnr fyrir Svöldrar mynni
sárlauk roðinn bárum. Hkr. 211 b 24.

Ordfølge: *þar er bárum roðinn sárlauk til móts við málmpings möeti í hjálma dyn sunnr fyrir Svöldrar mynni.*

I Strofens første Halvdel bruges Entalsformerne *fylgða ek, fekk ek*. Det er derfor sandsynligt, at *bárum* ogsaa er Entalsform.

biarga.

Grettir Ásmundarsson, død 1031:

Hnekki ek frá þar er flokkar
fara þóris mjök stórir;
er-a mér í þys þeira
þerfiligt at hverfa.
Forðumst frægra virða
fund á ek veg til lundar
(verð ek Heimdala at hirða
hjør) björgum sva fjörvi. Grett. 147 29.

Da Grettir ellers bruger Entalsformen om sig selv i denne Strofe (*hnekki ek, forðumst, á ek, verð ek*), saa synes *björgum* ogsaa at være Entalsform.

bua.

Einarr (skálaglamm?):

Baugr getr með þér þeygi
þýðr drengr vera lengi
(elg buum flóðs) nema fylgi
fríðstekkvir því nekkvat. SE. 1, 444 s.

Ordfølge: *Baugr fríðstekkvir! Þýðr drengr getr þeygi
vera lengi með þér, nema nekkvat fylgi því. Buum elg flóðs*
(jeg bereder mit skib til Afsejling).

drekka.

Egill Skallagrímsson:

drekkom (jeg drikker) veig sem viljom
vel glýjaðra þýja. Egils s. Str. 9, S. 135.

Samme Digter:

Drekkom or, þótt ekkels
eykríðr bere tíðom
hornasund at hende,
hvert full, bragar ulle. Egils s. Str. 46, S. 264.

dýia

Þorgils, 11:te Aarh.:

Þo man ek hitt at hrotta
høfþom (læs hæfþom) gvlli vafðann
dvpom davrr i bloði
drengr (læs drengs) var þat fyr lengra. Mork. 101 b 26.
Fms. 6, 385 7.

I Strofens første Halvdel bruges Entalsformerne *dró ec, átta ec, vann ec*. Man venter derfor ogsaa Entalsform i den sidste Halvdel. Dertil kommer, at Digteren bruger Entalsformen *hrotta gvlli vafþan* ikke *hrotta gvlli vafþa*, som man dog maatte vente, hvis *høfþom* og *dvpom* var virkeligt Fler-tal. *Dýia* kan næppe her betyde "at svinge". Det synes, ligesom eng. *dye*, at betyde "at farve". *Dvpom davrr i bloði* "jeg farvede Spyd i Blod".

eiga.

Egill Skallagrímsson:

eigom ekkjor
allkaldar tvær. Egils s. Str. 62, S. 318.

I *Egils saga* 1809 oversættes disse to Linjer: "habemus in convivio viduas perfrigidas duas". Oversætteren har altsaa

betragtet *eigom* som Flertalsform; men *Finnur Jónsson* oversætter *eigom* som Ental: Jeg har to meget kolde Enker, *Egils* s. Kbh. 1886—88. S. 405.

Þorbjörn Brúnason, Beg. af 11:te Arh.:

Eigi mun sú er eigum	fold vill mens í moldu,
auðrœr at mik dauðan,	minn aldr, blao falda. Ísl. 2, 351 s.

Ordfølge: *Sú auðrœr, er eigum* (den Kvinde, som jeg har til Kone), *mun eigi falda blao at mik dauðan. Mens fold vill minn aldr í moldu.*

Rœr (i *auðrœr*) synes at være identisk med det norske *røyr*, f. "Rør, Rørvæxt" (Aasen 628 b), betragtet som et Trænavn af Hunkön og derfor brugt som Hovedord i en *kenning*. Jeg skriver ikke *blá*, men *blao*, fordi Stavelserne i Verslinjen ikke maa være færre end sex. Jeg skriver *blao* uden Længdetegn over *a*, fordi Regelen *vocalis ante vocalem corripitur* sikkert gælder i norske og islandske Oldtidsdigte, og fordi den første Stavelse i Mellemfoden i denne Verslinje med Nødvendighed er kort. Det er nemlig, som Sievers paa flere Steder har fremhævet, en metrisk Lov, at naar første Fod i *dróttkvæðr hátttr* har to stærke Betoninger, saaledes som her Tostavelseordet *auðrœr*, saa maa en Mellemfod, der bestaar af et Tostavelsesord, have den første stavelse kort. Afvigelser fra denne Regel bero paa de fleste Steder paa Forvanskning. Dersom man skriver *bláo*, har Verslinjen tre stærkt betonedede lange Stavelser, som følge umiddelbart paa hinanden, men dette er en metrisk Fejl. Sievers har et Steds i Arkiv for nordisk Filologi med Rette bemærket, at min Konjektur til *Korm.* Str. 76 2 paa Grund heraf ikke kan være rigtig, og jeg har vistnok paa flere Steder i mine Forklaringer over Vers i Sagaerne begaaet lignende Fejl af Mangel paa Kendskab til Metriken. Jeg skal til min Undskyldning tillade mig at bemærke, at Kendskabet til den oldislandske Metriks Love er omtrent 12 Aar gammelt.

fá.

Eyvindr skáldaspillir:

Fengum feldar stinga
 fjörð ok galt við hjörðu

| þann er álhímíns útan
 | oss lendingar sendu. Hkr. 123 a 31.

Om *fengum* er Ental eller Flertal, er usikkert. Entalsformen *galt* taler for det første, Flertalsformen *oss* for det sidste.

Gísli Súrsson:

Hugða ek hlífar flagða
 hristendr af mér kvista
 (stór feingum ben) brynju
 báðar hendr með vendi. Gísl. 67 4. 154 7.

Ordfølge: *Ek hugða hlífar flagða hristendr kvista af mér báðar hendr með brynju vendi. Feingum stór ben.*

Egilsson oversætter (S. 187 20): "Jeg fik store Saar". Jeg betragter som sikkert, at *feingum* er Ental.

fara.

Hólmgöngubersi:

Glíkan hefr of gørvan.
 — Glúmr es nefndr eþa Skúma —
 fðrom til móts á morne
 manng Steinare þenna. Korm. Str. 36, S. 26. Jf. Egils
 s. Str. 37, S. 236.

Fðrom til móts á morne "jeg gaar til Mødet imorgen". At Möbius betragter denne Form som Flertal, ser man paa S. 129: *fðrom vér til móts á morne.*

finna.

Ormr Steinþórsson:

Ek hefi orðgnótt miklu,
 opt finnum þat, minni
 fram tel ek leyfð fyrir lofða
 ljósa en ek mundi kjósa. SE. 1, 468 11.

Ordfølge: *Ek hefi miklu minni orðgnótt, en ek mundi kjósa. Finnum þat opt* (jeg bemærker det ofte. Egilsson: id saepe animadvertimus). *Ek tel fram ljósa leyfð fyrir lofða. Ljósa* er Konjunktur for *líósir*.

fregna.

Vili mer enn veri
 at vega þic sialfan
 fátt er fvlilla

fariþ víþ gram sličan;
 drygt þv fyrr hafþir
 þat er menn dōmi vissōþ [til]
 heimsco harþrēþis
 i heimi þessvm;
 nv hefir þv enn arkit
 þat er aþan frágom (du har endnu forøget de Forbry-
 delser, som jeg har tidligere faaet Efterretning om)
 Atlamál 86.

Eyjólfr Daðaskáld, Bøg. af 11:te Aarh.:

Mærr vann miklu fleiri
 málmhríð jofurr síðan,
 áðr frágum þat (jeg har før hørt det), aðra. Hkr.
 199 a s.

*Illugi Bryndœlaskáld:

Brauztu und Mikjál mæztan
 mágum heim, sem frágum (som jeg har hørt),
 sonr Buðla bauð sínum
 Sunnlönd Haraldr rōndu. Hkr. 550 a 7.

En ukendt Digter:

Lundur qvazc heill at hondom
 hiørs frágom þat gōrva (jeg har faaet en paalidelig Ef-
 terretning derom),
 gōrþi glam a borþi
 griotz en hrvmr at fotom. Mork. 134 b 33. Fms. 7, 12 s.

Bjarni Gullbrarskáld 1030:

Frágum Finnz hve magi
 fylgðvt Kalfr um dylgior. OH. (1853) 244 a 34.

ganga.

Þorfinnr munnr 1030:

Buumk við sókn, en slœkni
 seggr skyli orð um forðask
 er at geirþingi gōngum
 gunnreifr með Óleifi. Hkr. 476 b 9. OH. (1853) 207 b 13.

Ordfølge: *Buumk við sókn, en seggr skyli um forðask
 slœkniorð, er gōngum gunnreifr at geirþingi með Óleifi*
 (Jeg bereder mig til Kamp, men Manden (o: jeg) bør sky
 Ord for Fejghed, idet jeg gaar kamplysten til Spydthinget
 med Oleif).

Nogle af de senere Afskrivere, der opfattede *gōngum*
 som Flertal, forandrede *gunnreifr* til *gunnreifir* for at faa
 det som Prædikatsord til at stemme med Subjektet i Fler-
 tallet. Saaledes staar *gunnreifir* i Haandskrifterne C. D. F.

Fms. 5, 58 v. 1. 4. *Fb.* 2, 341 b 14. Jeg forbinder *gunnveifr* som Prædikatsord med Verbet *gongum*. *buumk* er efter min Mening = *buum mik* "jeg bereder mig". Hidtil have Oversætterne betragtet *buumk* og *gongum* som praes. imperativi pl. 1.

geta.

Eysteinn (Valdason):

Sín bjó Sifjar rúni | hornstraum getum Hrímnis
snarla fram með karli | hroera veiðar-foeri. SE. 1, 254 19.

Ordfølge: *Sifjar rúni bjó snarla fram veiðar-foeri sín með karli. Getum hroera Hrímnis hornstraum* (Jeg kan bevæge Rimnes Hornström, jeg kan frambringe et Digt).

Gísli Súrsson:

gátum hug (Jeg har erholdt Mod, Naturen har givet mig modigt Hjærte). Gísl. 65 29. 152 27.

Þorvaldr víðförli, 10:de Aarh.:

Fór ek með dóm inn dýra,
drengr lýddi mér engi,
gátum háð af hreyti
hlautteins (Jeg fik Spot, blev spottet af Stænkekostens Brugr). Bs. 1, 6 14.

Sighvatr Þórðarson, 11:te Aarh.:

völl kná hófr til hallar,
høfum lítinn dag, slíta. Hkr. 274 a 32.

Grettir Ásmundarson:

Tólf høfum grøf hjá gjálfri | einn nam ek øllum vinna
gunnelds buit runnum; | útrauðr bráðan dauða. Grett. 47 4.

Ordfølge: *Høfum buit tólf gunnelds runnum grøf hjá gjálfri* (Jeg har beredt en Grav til tolv Kampilds Bærere ved Havet); *ek nam einn vinna øllum útrauðr bráðan dauða*. *bráðan* er ikke metrisk rigtigt; *hraðan* tilfredsstiller Metrets Fordringer.

Þormóðr Kolbrúnarskáld.

Hrundar ber ek á hendi
hjaldr, urpum þa skjaldi
song, høfum sár of fengit,
siklings flugu mikla. Fóstbr. s. Kbh. 1853, 32. og Fóstbr.
s. Kbh. 1822, 61.

urpum þa skjaldi (Da kastede jeg mit Skjold). *høfum of fengit sár* (Jeg har faaet Saar).

hlióta.

Einarr Skúlason:

Hróðrbarni kná ek Hörnar
(hlutum dýran grip) stýra. SE. 1, 348 s.

hlutum dýran grip "Jeg fik en værdifuld Ting". Egilsson betragter *hlutum* som Flertal og oversætter derfor: *Nacti sumus rem pretiosam*.

hyggia.

Verst hyggjom því (Derom synes jeg værst, det smerter mig mest),
verþr at sciliaz
Sigvrðr víþ fylci
at sogoro. Sig. kv. 1, 24 i.
Verst hyggjom því,
vandrv mvin[c] heitinn
Sigvrðr með seggiom
at sogoro. Sig. kv. 1, 40 i.

hoggva.

Egill Skallagrímsson:

Hoggom hjaltvond skyggðom.
hœfom rand með brande.
reynom randar mána.
rjóðom spjöll í blóðe.
stýfom ljót af lífe.
leikom sárt við bleikan.
kyrrum kappá errenn. Egils s. Str. 39, S. 337.

Alle de her forekommende Former paa -om ere efter min Mening praes. indic. act. sg. 1. i futurisk Betydning, og saaledes har ogsaa *Finnur Jónsson* oversat dem: Jeg vil hugge o. s. v. *Guðmundr Magnússon*, som har oversat Egils saga paa Latin, betragter derimod alle disse Former som praes. imperativi act. pl. 1. (Egils saga, Havniæ 1809, 491).

kenna.

sendoþ systor helio,
slics ec mest kennomc. Atlamál 56 10.

Egilsson (Lexicon poëticum 459 a 3) betragter Formen *kennomc* som reflexiv og som Støtte for denne Antagelse citerer han SE. 1, 180: *goldit var honum þetta svá, at hann mun lengi kennast*. Endelsen *sk, z, st* kan betegne ikke blot

sik, men ogsaa *sér*. *kenna* kan saavel i Oldsproget som i det nyere Sprog konstrueres med *sér* og Genitiv af et Substantiv, f. E. *kenna sér fótarmeins, kenna sér vanheilsu Hms.* 1, 48 30. 381 20. *at hann mun lengi kennast* kan derfor staa i Stedet for *at hann mun lengi kenna sér* (o: þess). Men *kennomc* kan ogsaa staa for *kennom ek*. Pronominet *ek* vilde da være sat baade foran og bag ved Verbet. Om Formen *kennomc* staar for *kennom ek* eller *kenno mér* kan følgelig ikke afgøres. I første Tilfælde vilde Formen være aktiv, i det sidste reflexiv.

kunna.

Sighvatr Þórðarson:

Nú eru mælt (en mála
meir kunn um skil fleiri) [men jeg kan gøre Rede for
endnu flere Sager]
orð þau er oss um varða
alls mest konungr flestra. Hkr. 307 b 17.

Kormakr Ögmundarson:

ne Yggs fyr líp leggjom
líteþ (Jeg sætter ikke liden Pris paa mine Vers, jeg
tillægger ikke mine Vers liden Betydning). Korm.
Str. 15, S. 10.

liúga.

auds munu æskimeidar
óttlaust fyri því njóta
hægs at hvergi ljúgum
hjørþings til penninga (at jeg ingenlunde lyver for at
skaffe mig Penge). Nj. c. 24 59.

ráða.

yfir ráðom ganga
Atla til segja. Atlamál 80 1.

Arnórr jarlaskáld:

yppa rapomc yðro cappi
Jota gramr i qveþi fioto. Mork. 31 a 28.

Gunnlaugr Leifsson, d. 1218:

Ráðumst (st = k) segja
sunnbáls viðum
spár spakligar
spámanns gøfugs. Merlínus spá, Annaler for nord. Oldk.
1849, S. 14.

Réðum krapt i kvæði
kross þíns fyrir þjóð inna. Líknarbraut 47 i.

Ordene þjóð inna passe her ikke. þjóð danner en forstyrrende Alliteration med þíns. inna danner ikke rigtigt Rim med þíns. Jeg foreslaar lýð tína.

Naar Verbet rápa konstrueres med Infinitiv og betyder "at begynde, give sig til, foretage sig", bruges det i de andre Personer næsten uden Undtagelse i den aktive Form saavel i Prosa som i Poesi. Exempler paa den reflexive Form ere: *reðz at sofna*, Rígsþula 54. *raccar þar renna*, | *rapaz mioc geyia*. *Atlamál* 25 2. Det maa derfor staa uafgjort, om Formen *rápomc* med Infinitiv er = *rápo mik*, eller = *rápom ek*. Det sidste forekommer mig sandsynligere.

rísta, riópa.

Egill Skallagrímsson:

Rístom rún á horne,
rjóðom spjöll í dreyra (Jeg rister, jeg rødfarver) Egils
s. Str. 9, S. 134.

sítia.

Arnórr jarlaskáld:

Het ec þa er hvernn vetr satom (jeg sad)
hrafns verþgiafa iafnan
lið dracc gramr a goþar
gagnvart scipa sagnir. Mork. 126 a c. Fms. 6, 439 21.

Egill Skallagrímsson:

Sátom lyngs til lenge
ljósheims of þor þeima
meir varðak fé forðom
fjardolna hlut skardom. Egils s. Str 30, S. 205.

Paa intet af disse to Steder kunde Overleveringen ind-sætte den suffixløse Form, da hverken *satk* eller *sat ek* eller *ek sat* passede. Den oprindelige Form *sátom* har derfor ikke undergaaet nogen Forandring.

skióta.

Hárekr Eyvindarson:

Lækkat [ek] Lundar ekkjur
læbaugs at því hlæja
skjótu eik fyrir útan
ey né danskar meyrar. Hkr. 428 a 30. O'H. (1853) 171 a 10.

Verset er digtet Aar 1026. Det er værdt at lægge Mærke til, at Digteren bruger i samme Halfstrofe baade den suffixløse Form (*lækk* = *lætk*, *læt ek*) og den oprindelige (*skiótum*).

sveria.

Egill Skallagrímsson:

hér sverjom þess hyrjar
hrannbrjótr. Egils s. Str. 21 7, S. 179.

Her kunde Digteren ikke bruge Formerne *sverk*, *ek sver*.

sýta.

Gísli Súrsson: né ek sýtum. Gísl. S. 49.

I Stedet for *sytum* staar paa Side 165 *syteg* og S. 135 *syti*; *ek sytum* maa have staaet i det Haandskrift som Egilsson brugte ved Bearbejdelsen og Forklaringen af den Strofe, i hvilken Formen *sytum* findes; sikkert har han ikke selv lavet den. I Lexicon poeticum 807 b under Verbet *sýta* anføres Formen *sýtig* ikke *sýtum*. Da Pronominet *ek* sættes foran *sytum*, kan denne Form ikke opfattes som Flertal.

verða.

Eyvindr skáldaspillir:

er valjardar verðum (jeg er nødsaget til)
veljandi þér selja
lyngva mens þat er lengi
látr minn faðir atti. Hkr. 112 b 10. Fríssb. 87 b 5.

Formen *minn* stemmer med Subjektet *ek* og Entallet *verðum*. Dersom *verðum* var Flertal, skulde man have væntet *várr*, som svarer til Subjektet *vér*.

Gísli Súrsson:

Ráðs leitar nú rítar
ruðr (vekjum mjöd Suðra)
skorð er skiliaz verðum
skialdsteins frá Ingjaldi. Gísl. 49 10. 134 28.

Formerne *vekjum* og *verðum* synes at være Entalsformer.

Hallfreðr vandræðaskáld:

Sás með Sygna ræsi
siðr at blót ero kviðjut
verðum (cogor) flest at forðaz
fornhaldin skop norna. Hallfreðar s. c. 6 (Prøver 19 25.
Fms. 2, 53 25.)

unna.

Samme Digter:

því at algrundar endiz
áttgóðrar mér trúðu

betr v n num nu nytia
nærr en heitid veri. Prøver 15 15.

Jeg foreslaar at læse *eldgrundar Endils* i Stedet for *algrundar endiz*.

Ordfølge: *því at unnum mér nú* (= *ek ann mér nu* "jeg under mig nu") *nær betr nytja áttgóðrar Endils grundar elds trúðu, en heitit væri* (thi jeg er nu næsten villigere til at tilstaa mig Nydelsen af den højbyrdige Kvindes Kærlighed, end om hun var mig fæstet).

Formen *unnum* maa nødvendigvis være sg. 1., thi ellers kunde *mér*, dat. sg. af det personlige Pronomen *ek*, ikke anvendes her. Man kan ligesaa lidt sige *vér unnum mér* som man kan sige paa Latin *concedimus mihi* i Stedet for *concedimus nobis*. Efter min Mening afgiver derfor det her anførte Sted et uigendriveligt Bevis for Suffixet *-m* i første Person Ental.

þíóna.

Hallfrædr vandræðaskáld:

legg ek á frumver Friggjar

fjón, því at Kristi þjónum (Jeg hader Friggs Mand, thi jeg tjener Kristus). Prøver 19 4, Hallfr. s. c. 6.
Fms. 2, 53 2. Fb. 1, 327 4.

Ogsaa sg. 1. i Konjunktiv synes at have haft Suffixet *-m*. Dette Suffix findes dog ikke i Konjunktiv paa mange Steder i den opbevarede Literatur i den Skikkelse, hvori den nu haves. Bindevokalen foran *-m* maa her have været enten *a* eller *e*. Bindevokalen *a* findes dog ikke nogetsteds. Derimod synes sg. 1. conj. med Suffixet *-m* og Bindevokalen *e* at forekomme:

at þu ne qveliat
qvan Volundar
ne brvþi minni
at bana verþir

pott [ver] kván eigim
þa er þer (les *ér*) kvnnip
eþa ióþ eigim
innan hallar. Völundar kvíða 33.

Pronominet *ver*, som forstyrrer Metret, er vistnok uægte, og Finnur Jónsson har ogsaa udeladt det som saadant i

Eddalieder I. Halle 1888, S. 86. Man har her indskuddt Pronominet *ver*, fordi man betragtede *eigim* som første Person Flertal. Formen *eigim* er sandsynligvis sg. 1. paa begge Steder: *kván eigim. ióp eigim.*

svo at óbættan ættim
eingi kost þá er dreingja
jófurr vill andar krefja
ástnenninn hal þenna. Harmsól 62.⁵—8.

I Strofens første Halvdel bruges Entalsformerne *bið ek* og *mér*; i den sidste Halvdel er *hal þenna* ogsaa Entalsformer. *ættim* synes derfor ogsaa at være Ental.

Oldtidens norske og islandske Digtere have öjensynlig kendt begge Former, den primære med Suffixet *-m* og Bindevokalen *u* eller *o* i Indikativ, *e* i Konjunktiv, og den sekundære suffixløse Form, som maaske har været eneherkende i Talesproget. De have derfor i deres Digte snart anvendt den ene, snart den anden Form, den nemlig, som paa det vedkommende Sted fyldestgjorde Metrets Fordringer. I Oldtidsdigtene, saaledes som de nu foreligge, ere de sekundære eller suffixløse Former de almindelige, og paa flere Steder fordrer Metret disse Former, f. E. i Verslinjerne:

Fa n n k orvadrif svanni.		Hykk í hundraðs flokki.
Læk kat Lundar ekkjur.		S k ý t k ok ræk svát nýtir.

Da man ikke længere vidste, at Suffixet *-m* kunde bruges i sg. 1., indsatte man allevegne, hvor det paa nogen Maade lod sig gøre, de suffixløse Former i Stedet for de oprindelige; hvor derimod Metret ikke tilstedede Indsættelsen af de suffixløse Former, lod man de oprindelige blive staaende.

Reykjavík, 28. Oktober 1890.

Jón Thorkelsson.

U- og regressiv v-omlyd af á i islandsk. ¹⁾

Det er vel hævet over al tvivl, at oldnordisk á omlydes ved et (i det samme ord som á stående) 1) bevaret eller forsvundet *u* i den umiddelbart følgende stavelse, 2) bevaret eller forsvundet, på á umiddelbart følgende *v*. — Men i hvilket omfang? Den herskende mening synes at gå ud fra, at denne regel for den ældste tids vedkommende (indtil omtrent år 1200) er en regel uden undtagelse. Jeg skal dog anføre nogle eksempler, der tale imod denne mening.

I) Hos þjópolfr enn hvinverske finder man f. ex.:

1) Haustlöng 14⁸ (SnE. I 278₁₄, 316₁₀ II 314⁵ 526₁₁ b)

Mána vegr und hánom.

2) Ib. 15² (SnE. I 278₁₂) *endelág fyr máge.*

Heraf slutter jeg, f. ex., at Haustlöng 3⁶ bör, i overensstemmelse med overleveringen, læses uden omlyd: *már valkastar báro*, samt at denne skjald overhovedet ikke har frembudt noget eksempel på *u*- eller regressiv *v*-omlyd af *á*.

II) Egell Skallagríms s.

3) Egels saga Skall. ved Finnur Jónsson 'vísa' 8⁶ *Bá-røpr hugar fáre.*

4) Ib. 28⁴ *rán míns féar hánom.* Det synes nemlig utvivlsomt, at *rán* her er singular.

5) Ib. 33⁶ *snarþátt Haralds áttar.*

6) Höfuðlausn 4^b

¹⁾ Red. erhöjll kort före författarens död manuskriptet till denna avhandling. Det Arnarnagnæanska legatet har godhetsfullt låtit granska ett korrektur och kontrollera citaten.

þar hayrþe þá
(þaut mækes á)
malmhríþar spá
(sús mest of lá).

Altså: v. ¹⁾ 26⁶ "*slík rán ek get hánom*", v. 38⁶ *ván lætka ek hánom*, v. 53⁶ *háfjöll digolsnjáve*. Og naturligvis ikke blot i 'aðalhendingar', men ogsaa f. ex.: v. 12³ *eigom dáþ at drýggja*.

III) Goppormr sindre

7) Hkr. Hg. c. 6, Fms. I 27¹⁰, Flat. udg. I 52_{1,2a} *bláröst konungr árom*.

IV) Kormákr

8) K. ¹⁾ v. 24⁴ *greipar báls ór skáloin*.

9) Ib. v. 35⁶ *gátt . . . máttet*.

Altså: v. 70⁶ *Vár hefka of þik báro*.

V) Holmgöngoberse

10) K. v. 40² (SnE. I 418¹² II 326₄ 437_{2a} 586₅) *ár sagt es þat várom*.

11) Ib. v. 47² *bláfiþroþom skjáfo*.

— Jeg skal nu søge at vise, hvorfor — skönt denne verslinie her påberåbes — jeg dog ikke tror *skjáfo* kan antages at stamme fra Holmgöngoberse.

I K:s prosaiske fremstilling omtales Berse som eier af to *sverð*, ét *höggspjót*, tre *spjót*; men om nogen ham tilhørende *øx* findes intet. — K. 19⁶⁻¹¹ "Dalla segir: ' . . . mjök (er) úvænt at berjaz við Bersa, hann er garpr mikill ok hefir góð vápn'. Bersi átti þat sverð er Hvítingr hét, bitrt sverð ok fylgði lyfsteinn, ok hafði hann þat sverð borit í mörpum mannhættum". Man ser, hvor stærkt dette sværd fremhæves som Berses yndlingsvåben. — K. 21¹⁵⁻¹⁸ Berses holmgang med Kormak: "Þá átti Kormakr at höggva; síðan hjó hann til Bersa, hann brá við Hvít-

¹⁾ = 'vísa'.

²⁾ = "Kormaks saga herausgegeben von Th. Möbius".

ingi, tók Sköfnungr af oddinn af Hvítungi fyrir framan vettrimina ok hraut sverðsoddrinn á hönd Kormaki". (Jf. v. 31⁵⁻⁸ "gerpe . . . Hvíteng í tvau bíta . . . Skafnongr"). Foruden Sköfnungr er her kun tale om Berses sværd Hvít-ingr. — K. 28⁴⁻¹¹ Berses holmgang med Steinarr: "Bersi hjó til Steinars, en Hvítung festi í járnrendingunni á skildi Steinars . . . í því hjó Steinarr til Bersa . . . sverðit stóð í beini ok fell Bersi . . . Bersi spratt þá upp ok hjó til Steinars ok klauf skjöldinn ok kom sverðsoddrinn í bringu Steinari". Her omtales kun Berses sværd Hvítung og Steinars sværd Skrýmir. — K. 30²⁵⁻²⁹ Berses holmgang med Þorkell tanngnjóstr: "Bersi hafði sverð langt ok bitr. Þorkell mælti: 'þat sverð er þú hefir, Bersi, er lengra en lög liggja til'. 'þat skal eigi vera' segir Bersi, tekr upp Hvítung ok tvíhendir, hoggv þorkel banahogg". Her har vi Berses to *sverð*. — Angående de tre *spjót* se K. 32¹⁷—33³. — K. 35²⁴ ^{fg.} Vales drab: "Bersi hafði hoggspjót í hendi ok staf í annarri, en Halldórr Hvítung". Som man ser, er her kun tale om Berses *hoggspjót* og sværdet Hvítungr.

I Berses 'vísur' forekommer aldrig en øxe. Hvor han taler om kamp i almindelighed, bruger han følgende betegnelser for angrebsvåben. 1) *broddr* (et udtryk, der udelukker forestillingen om øxe), i kendingen *brodda hrípar beip- ande* v. 37¹⁻². 2) *Gunnarr hyrr*, v. 40⁴, i kendingen *Gunnar hyrrunnr*. *Gunnar hyrr* udelukker vel ikke absolut spyd, pile, øxer, men betegner dog nærmest sværdet. 3) Ligesom *Laufe* v. 47⁵ (og ligesom f. ex. *Hrotte* og *Tyrfingr* hos andre skjalde) står *Naþr* v. 43⁴ som appellativ i steden for *hjörr*. Det påfaldende ved en sådan brug af *Naþr* forsvinder, når man antager, at det ikke er den samtidige Egell Skallagríms søns bekendte *Naþr*, hvorpå Berse har tænkt, men et gammelt berømt sværd, efter hvilket Egels *Naþr* har fået sit navn. 4) *róglinnr*, v. 43⁶ i kendingen *róglinnns stafr*, kan ikke betyde øxe. 5) v. 47⁷⁻⁸ har sikkert oprindelig hedt

bere þá brynjo fúra
brjót í haug sem skjótast

(*brynjo fúra brjót* sværdenes bryder). Og grunden til, at denne så overordentlig simple og klare sætning ikke har kunnet holde sig uforvansket, er åbenbart ingen anden end den, at overleveringen ikke har kendt *bere uden tilföiet subject*, og strax været ved hånden med det banale *brynjo meidrar*, naturligvis, som sædvanlig, uden i mindste måde at tænke på, eller bekymre sig om, følgerne. At jeg her just sætter *fúra*, og ikke f. ex. *vandar*, har sin grund i, at min gisning var falden mig ind, för jeg kendte de af Jón Þor- kelsson og Finnur Jónsson og Björn M. Ólsen foreslåede ændringer (K. 141³⁻⁶, Aarb. 1888 side 10—11). Jeg sætter pris på det fuldtonende *fúra*; men jeg opofrer gerne *fúra* for *vandar*, da jeg må indrømme, at *vandar* er en mere correct gisning end *fúra*, for så vidt man ikke bryder ild som man bryder en vånd. — — Hvor Berse omtaler sig selv som kæmpende, kalder han sit værge *a) randlaukr* v. 28⁵. At dette ord, som det var at vente, her betyder (— ikke spyd, men —) sværd, fremgår af *klaufk. ß) Ópens hurp- ulfr* v. 39^a. Dersom *Ópens hurpulfur* betød spyd, vilde *ginenn* ikke passe (— om *ginenn* se Sophus Bugge Aarb. 1889 side 64¹⁻¹⁶). Dersom *Ópens hurpulfur* betød øxe, vilde *ginenn* rigtig nok passe. Men, medens betegnelser for sværd (— være sig 'kenningar' eller 'ókend heiti' —), formodentlig af hensyn til masculinet *hjör*, i almindelighed optræde i hankön, er det samme overordentlig sjelden tilfældet med de betegnelser, der sættes i stedet for femininet *øx*, skönt man i en 'vísa', der tillægges Skallagrímur (Eg. v. 6), finder *und- vargr* ¹⁾ ved siden af og i samme betydning som *sveigar kör* og *øx* (og *arghyrna*). Allerede af denne grund må jeg anse

¹⁾ Med undtagelse af denne, synes sikre masculine betegnelser for øxe ikke at forekomme, afset fra *bruma ekki* (Ísll.-drápa 24¹), der i øvrigt naturligvis ikke er så påfaldende som *undvargr*.

det for næsten utvivlsomt, at S. Egilsson (Lex. poët. 415 b¹⁴⁻¹⁶) og Th. Möbius (K. 177 a₄) have ret i, at det er et sværd, her menes. Dertil kommer, at talen sikkert er om *holmgöngur* (jf. K. 21¹¹⁻¹³ 30²³), hvortil man brugte *sverð*. Og ved fremstillingens hele ånd og tone føres i det mindste jeg til at tro, at Berse ved *Ópens hurpúlfr* tænker enten i almindelighed på sine *holmgöngusverð* eller på *Hvítingr. γ) Laufe*, sværd, v. 47⁵. δ) *benja linnr*, sværd, v. 49⁸. ε) *hjalms hrípvöndr*, sværd, v. 50⁷⁻⁸. Ligesom *broddr*, således udelukker også *linnr* (i *róglinnr* og *benja linnr*), *laukr* (i *randlaukr*), *vöndr* (i *brynjo vöndr* og *hjalms hrípvöndr*) forestillingen om øxe.

På den anden side antager Möbius i sin udgave af Ísll-drápa side 50, at dette digts 24^b har sin kilde i K. v. 47^a; hvoraf følger, at *skjáfo* genlyder i Ísll-drápas *bruma ekka*, og at H. Gerings, i alt fald interessante, gisning har truffet en gammel og i literairhistorisk henseende vigtig læsemåde. — Det første liniepar i K. v. 47, der måske oprindeligt har hedt

Benvípes ¹⁾ (el. *Benflæpar*) *hjók brápa*
bláfíþroþom þípre,

har vistnok allerede under den mundtlige overlevering undergået forandringer. —

Altså: K. v. 27⁷ *vér bárom hlut hæra*; K. v. 28² *há-raddar mik kvadder*; K. v. 41² *fersk ván gleþe þersom*; K. v. 43⁵ *svá fara ráþ en reipask*.

VI) Gísle Súrs s.

12) "Tvær sögur af Gísli Súrssyni" 33⁴ [162₆] og 117 *tálgríms vinar Fálo*.

13) ib. 58 [165⁵] og 145⁸ *dáþ Þórketel ráþenn*.

14) ib. 66₃ [167₅] og 154² *Vár af miklo fáre*.

Altså: 1) ib. 58 [165⁴] og 145⁴; GhM. II 600 *færeván ór spánom*. 2) ib. 65₂ [167³⁻⁴] og 153⁴ *hár ofrlíþe báro*.

¹⁾ Jf. t. ex. *bensær*.

3) ib. 67₁₅ [168³] og 154₁₄ *mín sár und því váro*. Ligeledes: ib. 24₉ [161⁸⁻⁹] og 108₁₆ *þás vit í sal sátom*; ib. 26₁₁ [162¹⁻²] og 110₇ *Geirr í gumna sárom*.

VII) Glúmr Geira s.

15) Fsk. 30₁₁ *bág ríffjunga Ságo*.

Altså: Hkr. Ól. Tr. c. 17, Fms. I 92, Flat. udg. I 86_{1a} *aupvæn Haralds daupe*.

VIII) Þórarenn máhlípengr

16) Eyrb. c. 19 v. 4² *varþ ár drifen sára*.

17) Ib. c. 19 v. 11⁶ *“frán víkinga mána”*.

Altså: ib. c. 19 v. 9⁴ *góp væn fripar hánom*. Ligeledes: ib. c. 19 v. 2³ *væn es ísarns ásom*; ib. c. 19 v. 10¹ *Muna mono vér at várom*; ib. c. 19 v. 14⁸ *galdrs sakmálom halde*.

IX) Eilífr Goprúnar s.

18) SnE. I 294⁸ (Þórsdrápa 6⁴) *“háf skotnaðra sváfu”*, hvor man sikkert, i det mindste foreløbigt, må lade *háf* . . . *sváf* stå. Brugen af *háfr* antyder formodentlig, at *“skotnaþra”* spids har haft en conisk form og været, ligesom en spydspids, forsynet med *falr*. I alt fald er *háf skotnaþra* ikke så påfaldende, som *hóf skotnaþra* vilde være.

19) SnE. I 296⁶ (Þórsdrápa 8⁸) *“áss! hretviðri blásinn”*, hvor *áss* skal være nom. sing. (i vocativfunction) af stammen *ásu*.

20) SnE. I 302₁₂ (Þórsdrápa 19⁶) *“látr valrugar máttu”*.

X) Hallfrøþr vandræpaskald

21) *“Hákonardrápa”* 4⁴ (SnE. I 322⁵ II 528^{3b}) *stála ríkes-málom*.

22) *“Erfídrápa”* 2⁴ (Hkr. Kh. I 336, Hkr. ved Unger 210^{9a}, Fms. II 306 X 349₅, Flat. udg. I 479_{6a}, Ól. Tr. 1853 side 53₇, Fsk. 63⁶) *dáþöflgan bör kváþo*.

23) ib. 17⁶ (Fms. III 3¹² [Flat. udg. I 493_{5b}]) *randláps víper kváþo*.

24) ib. 19⁶ (Hkr. Kh. I 347², Hkr. ved Unger 216^{26b}, Fms. III 5, Flat. udg. I 494_{6b}, Fsk. 67⁴) *sárr mon gramr at hváro*.

Altså: 1) Flat. I 449_{5b}, Forn. 105²⁴, Pr. 31² *dýno Rán hjá hánom*. 2) Flat. udg. I 450^{4a}, Forn. 105³², Pr. 31¹⁰ *fúlmár á tröþ báro*. 3) "Erfíðrápa" 9² (Fms. II 315₅, Flat. udg. I 484_{13a}) *lognárungom váro*. — Ligeledes f. ex.: SnE. I 236⁹ II 303₈ *bíþkván und sik þriþja*.

XI) Ulfr Ugga s.

25) SnE. I 234₉ II 303₁₅ 518_{6b} *hróþrmdl sunar bále*.

26) SnE. I 268 *átta mærfpar þáttom*.

Altså: SnE. I 258¹⁵ II 310⁴ *vaps af fránom napre*; SnE. I 468⁴ II 340⁴ 447₁₇ 591⁷ *þar kemr á en are*.

XII) Víagaglúmr

27) Í.¹ II 392, Ísll. fornss. I 80⁶⁸ *fullkáter vér sátom*.

Altså f. ex.: SnE. I 490⁴ II 353₁₁ 457¹ 543₃ 597₁₄, Víagagl. c. 27 v. 3⁷ *bráþ fekk borgenmóþe* eller *bráþ óx borg-enmóþa*. Dersom *mógrennir* Víagagl. c. 26 v. 2⁷ er = *má-grennir*, må hint (*mógrennir*) være en fra det 12:te årh. stam-mende forvanskning.

XIII) Sveinn konungr tjúgoskegg (?)

28) Fms. III 99, Flat. udg. I 213 *grálega leóns báro*.

XIV) Einarr skálaglam

29) Fms. XI 144⁶, Jómssv.-saga ved C. af P. 1882 side 121¹⁸, samme saga ved samme 1879 side 89²⁷, samme saga ved Ced. side 75¹⁶, Flat. udg. I 195_{3a}, Fsk. 53 *sárelda spor váro*.

Altså f. ex.: Hkr. Har gráf. c. 6 sidste verslinie, Fms. I 57⁸ *lífköld Háars drífo*; Hkr. Ól. Tr. c. 16 sidste vers-line, Fms. I 91₂, Flat. udg. I 86_{12b} *Vík Hákunar ríke*.

XV) Helge Skefels s.

30) Í.² I 308 *hlautk sár af Ty báro*. Det synes nemlig klart, at her kun er tale om ét sár.

XVI) Gunnlaugr ormstunga

31) Glg. c. 8 v. 3⁴ *hárr karl es sá báror*.

Altså f. ex.: Glg. c. 11 v. 5⁸ *málgráþr í gný* (accusa-tiv) *stála*.

XVII) Haldórr ókristne

32) Hkr. Kh. I 340²¹, Hkr. ved Unger 212^{20b}, Fms. II 318⁶ X 359₁₅, Ól. Tr. 1853 side 57₆ 66₁₀, Flat. udg. I 485^{17b}, Fsk. 64₉ *fráns leggbita hánom*.

Altså f. ex.: Hkr. Kh. I 340²⁰, Hkr. ved Unger 212^{19b}, Fms. II 318⁵ X 359₁₆, Flat. udg. I 485^{16b}, Ól. Tr. 1853 side 57₇ 66₁₁ Fsk. 64₁₀ *dolgs kvápo fram fylgja*.

XVIII) Þorþr Kolbeins s.

33) Hkr. Kh. I 348²⁹, Hkr. ved Unger 217^{29a}, Fms. III 14, Flat. udg. I 533^{10a}, Fsk. 69 *ár at hersar váro*.

34) Hkr. Kh. I 349¹², Hkr. ved Unger 217^{35b}, Fms. III 15, Flat. udg. I 533^{17b}, Fsk. 68¹³ *fár hans býer váro*.

35) Fms. XI 188¹⁵ 199⁴ *árramngefendr váro*.

Jf. Bjarn. hítð. 37¹⁶ "*társ mær (gefendr váru)*".

Altså bör man vistnok også i denne skjalds digte skrive ikke blot: Hkr. Ól. Tr. c. 57 v. 2², Fms. I 232₄, Flat. udg. I 247, Fsk. 55⁴ *slíks vas ván at hánom*; — samt Hkr. Ól. Tr. c. 40 v. 1², Fms. I 164₁₀ *sásk vitt búendr ítrer*; Hkr. Ól. Tr. c. 41, Fms. I 168⁵, Jómssvv.-saga ved C. af P. 1879 side 70¹⁰ (jf. Fms. XI 125_{4b}), Fsk. 48²¹ *þeirs gáto sæ slíta*; Hkr. Ól. Tr. c. 43 v. 1⁵, Fms. I 170₈ *þær es jarl und árom*; Hkr. Ól. Tr. c. 57 v. 2⁵, Fms. I 233², Flat. udg. I 247, Fsk. 55⁷, SnE. II 168₁₄ 423², Björn M. Ólsen, Gramm. 28¹⁶ 108¹⁴⁶ 224 *Sóttre reiþr at rápom*; Hkr. Kh. I 343, Hkr. ved Unger 214^{24b}, Fms. II 324¹², Flat. udg. I 488_{15b} *grams vör bláom hjörve*; Fms. XI 188₁₃ 199⁷ "*en í gegn þeir er gáðu*"; Fms. XI 196⁵ *bládyrom helt báro*; — — men også: Hkr. Ól. Tr. c. 41, Fms. I 168⁴, Jómssvv.-saga ved C. af P. 1879 side 70⁶ (jf. Fms. XI 125₈), Fsk. 48¹⁷ *hrefnes háva stafna*; Hkr. Ól. Tr. c. 57 v. 1⁴, Fms. I 224, Flat. udg. I 242^{3a} 518_{6a}, Fsk. 54₈ *læ Hákumar æve*.

XIX) Sigvatr skald

36) Hkr. Ól. h. c. 7, Ól. h. 1853 side 18_{15a} Fms. IV 43₁₃, Flat. udg. II 17_{17a} *Áleifr ne svik fálosk*.

(Fms. IV 51₁₃, *Aleifr sem ek fer málom*. Men Hkr. Ól. h. c. 13 v. 1⁴, Ól. h. 1853 side 21^{11a}, Flat. udg. II 20^{12a} *Aleifr sem ek fer mále* er vistnok det oprindelige.)

37) Hkr. Ól. h. c. 21 v. 1², Ól. h. 1853 s. 27_{19a}, Fms. III 16₁₃ IV 69⁴, Flat. udg. I 537_{18a} *átt es skjöldungr máttet*.

38) Hkr. Ól. h. c. 48 v. 2², Ól. h. 1853 side 40^{10a}, Fms. IV 99₁₄, Flat. udg. II 44_{16a} *hátt vápna brak knátte*.

39) Hkr. Ól. h. c. 92 v. 15², Ól. h. 1853 side 82^{14a}, Fms. IV 190¹³, Flat. udg. II 115_{18a} *Aleifr hugat málom*.

40) Hkr. Ól. h. c. 92 v. 18², Ól. h. 1853 side 82_{20b}, Fms. IV 191¹⁴, Flat. udg. II 115_{10b} *Aleifr teket málom*.

41) Hkr. Ól. h. c. 140 v. 1², Ól. h. 1853 side 131, Fms. IV 292¹⁵ XI 205¹, Flat. udg. II 253 *alldápögöfogr bápom*.

42) Hkr. Ól. h. c. 154 v. 1⁶, Ól. h. 1853 side 159^{2b}, Fms. IV 349, Flat. udg. II 275^{12b} *Aleifr búenn hála*.

43) Hkr. Ól. h. c. 156 v. 2⁶, Ól. h. 1853 side 160_{7b}, Fms. IV 353⁸, Flat. udg. II 277^{6b} *áttungr í sal knátte*.

44) Hkr. Ól. h. c. 171 v. 3⁶, Ól. h. 1853 side 173^{8b}, Fms. IV 377₁₄, Flat. udg. II 291^{17b} *hálegt fyr því mále*.

45) Hkr. Ól. h. c. 186 v. 5⁸, Ól. h. 1853 side 183_{1b}, Fms. V 14⁵, Flat. udg. II 310^{12b} *Aleif of tók málom*

46) Hkr. h. c. 259 v. 1⁴, Ól. h. 1853 side 230^{15a}, Fms. V 107₇, Flat. udg. II 376 *hárvöxt konungs áro*.

47) Hkr. Magn. g. c. 1 v. 3⁸ *Aleifs sunar málom*.

Til sammenligning med 36, 39, 40, 42, 45, 47 anføres: Hallfrøpr Hkr. Kh. I 347¹⁴, Hkr. ved Unger 216^{33b}, Fms. III 7, *Aleif kumenn stála*. Þorpr Særeks s. Hkr. Ól. h. c. 160 v. 2², Fms. IV 363², Flat. udg. II 281_{8a}, Fsk. 82⁹ *Aleifr þrimo stála*. Sigvatr skald Hkr. Ól. h. c. 92 v. 1⁴, Ól. h. 1853 side 80^{3a}, Fms. IV 185⁷, Flat. udg. II 113^{3a} *Aleifr konungr mála*, samt Hkr. Ól. h. c. 156 v. 4⁴, Ól. h. 1853 side 161^{10a}, Fms. IV 354³, Flat. udg. II 277_{18a} *Aleif af því mále*.

48) Fms. VI 39¹, Flat. udg. III 267_{15b} *fránaygjom sunr gránom*.

49) Hkr. Magn. g. c. 17 v. 3⁴, Ól. h. 1853 side 239^{19a}, Fms. V 129⁹ VI 40¹⁵, Flat. udg. III 268^{6b} *Aláfar friþ gáfo*.

50) Hkr. Kh. III 22²⁹, Fms. VI 44_{14a}, Flat. udg. III 269_{18a} *"allt er háligt sva mála"*.

Altså: 1) Hkr. Ól. h. c. 15, Ól. h. 1853 side 22^{13b}, Fms. IV 54¹¹, Flat. udg. II 21^{17b} *hátt víkengar átto*. 2) Fsk. 75, *at bárosk þar váro*. 3) Hkr. Ól. h. c. 48 v. 4⁴, Ól. h. 1853 side 40_{10a}, Fms. IV 100₁₀, Flat. udg. II 45^{4a}, Fsk. 76⁹ *aupván róet hánom*. 4) Hkr. Ól. h. c. 92 sidste v., Ól. h. 1853 side 83, Fms. IV 193, Flat. udg. II 116, Fsk. 78 *þörf nátt ok dag sáttom*. 5) Hkr. Ól. h. c. 157 v. 2², Ól. h. 1853 side 161_{18b}, Ól. h. 1849 side 49^{15a}, Fms. IV 355², Flat. udg. II 277_{8b}, Fsk. 80²¹ *blá segl víþ rá*. 6) Hkr. Ól. h. c. 236, Ól. h. 1853 side 216^{2b}, Fms. V 76⁸, Flat. udg. II 352_{1b} *kváronge frákk váro*. 7) Hkr. Ól. h. c. 238 v. 4⁸, Ól. h. 1853 side 217_{17b}, Fms. V 79₁₅, Flat. udg. II 355^{17b} *ormfrán sea hánom*. 8) Hkr. Kh. III 11¹³, Hkr. ved Unger 521^{6b}, Ól. h. 1853 side 236_{19b}, Fms. V 123², Flat. udg. II 372^{6b} *vígtár konungs árom*. 9) Hkr. Magn. g. c. 17 v. 5⁴, Ól. h. 1853 side 239_{9a}, Fms. V 130¹ VI 43¹⁵, Flat. udg. III 269^{4b}, Fsk. 98₁₀ *þunn stál á bak málom*. — Ligeledes f. ex.: Hkr. Ól. h. c. 7, Ól. h. 1853 side 18_{16b}, Fms. IV 43₁₀, Flat. udg. II 17_{18b} *sitt átto fjör fótom*.

XX) Björn hitdœlakappe

51) Bjarn. hitd. 41¹⁵ *þundar gráps meþ vápnom*.

Altså: Bjarn. hitd. 23⁴ *ranglát moka ganga*; ib. 23₄ [*ok hátt vel kveþa*]; ib. 41¹⁴ *ok vágom þorn þayge*; osv.

XXI) Þórarenn loftunga

52) SnE. I 408¹⁰ II 434₁₁ 583_{14b} *gráps taugdrápo* 1).

1) Således (nemlig med *au*) antager Jón Thorkelsson ("Arkiv" VI 5¹⁴⁻¹⁶), måske med rette, at dette ord bør skrives.

XXII) Áleifr konungr enn helge

53) Hkr. O'l. h. c. 187 v. 1⁸, O'l. h. 1853 side 185^{9b}, Fms. V 17⁷ 235⁵, Flat. udg. II 311_{16b} III 244_{18b}, O'l. h. 1849, side 55, Fsk. 88⁴ *mitt rán getet hánom*.

XXIII) Gizorr gollbrá

54) Hkr. O'l. h. c. 218 v. 1⁶, O'l. h. 1853 side 207^{2b}, Fms. V 57₁₁, Flat. udg. II 341^{4b}, O'l. h. 1849 side 69_{17a} *sege ván Heþens kvánar*.

XXIV) Ottarr svarte

55) Fms. XI 187² *Skánonga lípváner*.

Altså: 1) Hkr. O'l. h. c. 4 v. 2⁸, O'l. h. 1853 side 16_{2b}, Fms. IV 40¹², Flat. udg. II 15^{14b} *mörg ár und þér báro*.
2) SnE. I 504⁵ II 452_{3b} 536² (ikke *mjó fyr ofan sjó*, men) *mjá fyr ofan sjá*. Skulde Egell Skallagríms söns *hárfjöll digolsnjáve* (oven for side 53⁶) være uægte? I så fald vilde jeg hos Ottarr svarte foretrække *mæ fyr ofan sæ*. — End videre f. Ex.: Hkr. O'l. h. c. 160 v. 1³, O'l. h. 1853 side 165^{17a}, Fms. IV 362, Flat. udg. II 281_{13a}, O'l. h. 1849 side 50_{21a}, Fsk. 82⁴ *ylgr þars Á en helga*.

XXV) Þórmóþr Trefels s.

56) Eyrb. c. 44, GhM. I 698 *sára dynbáro*.

Altså: Eyrb. c. 26 *bráþ af böþnirþe*; ib. c. 37, GhM. I 662⁹ *Leifa máreifer*; ib. c. 56 *tvá fyr á sunnan og lágo sjau síþan*; ib. c. 62 *bráþ hykk þar fengo*.

XXVI) Skúle Þórsteins s.

57) Hkr. Kh. I 339⁸, Hkr. ved Unger 211^{24b}, O'l. Tr. 1853 side 54, Fms. II 311⁸ X 351, Flat. udg. I 482^{14b}, Fsk. 63₅ *sárlauk ropenn bárom*.

58) SnE. I 346₁₆ II 320⁵ *fárþjóþr at þar várom*.

Altså: SnE. I 346¹⁷ II 320⁴ *Frayjo tár at fleire*.

XXVII) Þjóþolfr Arnórs s.

59) Hkr. Magn. g. c. 34 v. 8⁴, Fms. VI 87₆ *Skánonga lokváner*.

60) Fms. VI 140⁸, Fsk. 109⁹ *Anars may fyr hánom.*

61) Hkr. Har. harðr. c. 22, Fms. VI 181³ *sonr Aláfs þér hála.*

62) Fms. VI 258⁴, Flat. udg. III 339⁸, Mork. udg. 55¹⁶, Fsk. 123₈ *fastmálare hála.*

Altså f. ex.: 1) Hkr. Magn. g. c. 24, Fms. VI 53, Fsk. 102⁴ *Skánonga gramr hánom.* 2) Fms. VI 154, Flat. udg. III 299, Mork. 8 *ulfs gráp fripar bápo.* 3) Hkr. Har. harðr. c. 74, Fms. VI 336, Flat. udg. III 375, Mork. udg. 91 *afs ván þapan hánom.* — Ligeledes f. ex.: Hkr. Magn. g. c. 1 v. 6² *eken dúþeske rá snekkjo.*

XXVIII) Arnórr jarlaskald

63) Hkr. Magn. g. c. 20 v. 2⁶, Fms. VI 48³, Flat. udg. III 271_{18b} *stálom bíþposk fyre álar.*

64) Hkr. Magn. g. c. 36 v. 2², Fms. VI 91³ *Aláfs gere ek slíkt at málom.*

Altså f. ex.: 1) Orkn. 36⁶, Flat. udg. II 406 *gunnmár of her sárom.* 2) SnE. S. Eg. 234^{15b} *eitt Skánonga hánom.* — Ligeledes f. ex. Hkr. Magn. g. c. 1 v. 2⁷, O'l. h. 1853 side 235^{3b}, Fms. V 119⁴ VI 22₁₄, Flat. udg. III 263^{3b}, SnE. I 498⁴ II 450, *báro brimlogs rýre.*

XXIX) Bölverkr

65) Fms. VI 135, Flat. udg. III 292 *stál ok gekk á mála.*

Altså: Hkr. Har. harðr. c. 31 v. 3⁶, Fms. VI 252₁₃, Flat. udg. III 335_{12b}, Fsk. 121²⁰ *Daner váro þá báro.* — Ligeledes f. ex.: Hkr. Har. harðr. c. 24, Fms. VI 185¹⁰, Flat. udg. III 311^{3a}, Mork. udg. 21^{34a}, Fsk. 117₁₁ *græn en goll bautt hánom;* Fms. VI 141¹ *lofpungr víþ* (ikke sjó, men) *sjá* (eller sæ) *þungan.*

XXX) Bjarne gollbrárskald.

66) Hkr. O'l. h. c. 240 v. 3⁴, O'l. h. 1853 side 219^{14a}, Fms. V 84³, Flat. udg. II 357^{18a} *bág þat kveþk mik frágo.*

67) Hkr. Magn. g. c. 15, O'l. h. 1853 side 238, Fms. V 127 *Aleifs í þeim málom*.

Altså: Hkr. O'l. h. c. 187 v. 2⁵, O'l. h. 1853 side 185^{18a}, Fms. V 17₁₃, Flat. udg. II 311_{7a} *gátöþ gripar sóta*; Hkr. Kh. III 50²⁹, O'l. h. 1853 side 244_{7a}, Fms. V 141₁₂, Flat. udg. II 421_{3a} 440^{1a}, Orkn. 88, *Frágom Fins hvé máge.*

XXXI) Anonym år 1064

68) Hkr. Har. harðr. c. 73 v. 4⁸, Fms. VI 332¹³ *eige brátt víþ sáttom*.

Altså: Hkr. Har. harðr. c. 73 v. 5⁴, Fms. VI 332₁₂

1) *mál öll vega í skáalom*. 2) Hkr. Har. harðr. c. 73 v. 6⁶, Fms. VI 333⁸ *sátt lauksk þar með váttom*. — Ligeledes: Hkr. Har. harðr. c. 73 v. 4¹, Fms. VI 332⁶ *Telja hátt es hittask*.

XXXII) Stúfr blinde

69) Hkr. Har. harðr. c. 33, Fms. VI 255₁₀, Flat. udg. III 338⁴, Mork. udg. 54^{13b}, Fsk. 122¹⁸ *hvert ár Daner váro*.

Altså: Hkr. Har. harðr. c. 12 v. 2¹, Fms. VI 162⁴, Mork. udg. 11^{34a}, Fsk. 110₁₅ *Stópo ráþ af reiþe*.

XXXIII) O'láfs drápa Tryggva sonar í Bergsbók

70) 15⁶ *grímo fárs þeirs váro*.

71) 23² *grár æger ná sárom*.

Altså f. ex.: 5⁷ *hár vas hilme dýrre*; 10¹ *Harþráþom gekk heiþes*; 18⁷ *sár fráþ snörþom drayra*.

XXXIV) Rögnvaldr jarl

72) Flat. udg. II 441^{7b}, Orkn. 154² *megenkállega látom*.

73) Flat. udg. II 458_{5b}, Orkn. 212² *náttþing ok halt sáttom*.

74) Háttalykill 33 b⁴ *bráþ mál litoþ stála*.

Altså: 1) Flat. udg. II 440_{16b}, Orkn. 150 *harþslátt ok bragþátto*. 2) Háttalykill 25 b⁸ *hjaldrmás gefen krás*. 3) Ib. 35 a⁸ *há lág breiþ mjá*. I håndskriftet skulde de to sidst anførte verslinier være skrevne omtrent således: "hjaldr-nios gefin kros" og "ho log breið mjó" (SnE. ved S. Eg. 244 og

246). Men formerne "*nios kros ho log mjó*", d. e. *mós krós hó lóg mjó*, må antages at stamme (ikke fra forfatterne til Háttalykill, men) fra overleveringen i det tolvte århundrede; ligesom f. ex.: "*hott*" Háttalykill 27 b¹, "*mor*" ib. 31 b⁵, "*skorost*" ib. 38 b², henholdsvis i steden for *hátt, már*, osv.

Af Háttalykill 20 a³, *már kom sigrs til sára* og 33 b⁷, *sóknbáro gat sára*, kan ikke sluttes, at *á* i *már* og *báro* har haft en fra *á* i *sára* forskellig lyd, da Háttalykill, ligesom andre nordiske oldkvad, ikke sjelden anvender 'aðalhending' (helrim) i 'frumord' (1. 3. 5. 7. verslinie), f. ex.: 16 a¹ *Frilleifs vann ek sagt frá snille*, 18 a¹ *Þjóþ hefer frétt til Fróþa*, 21 b¹ *Sverþ ruþosk sæfþosk ferþer*, 25 a¹ *Hayja réþ hjörþay*, 27 a⁵ *Frétto flaystéttar*, 31 b⁷ *valdr bar hjalms frá hjaldre*, 32 a³ *þjóþ sá ræse rjóþa*, 32 b¹ *Ríkr barg lofþungr Líknar (?)*, 32 b⁷ *almr sparn hart til hjalma*, 35 a⁵ *Bargsk öld beit skjöld*, 35 b³ *flótta þar er fell drótt*, 36 b⁷ *alms varþ haql á hjalma*, 37 b³ *hilmer vakþe hneiter rakþe*.

XXXV) "Nicholas" ábóte

75) Postola sögur ved Unger 933^{4b} *almátt séa knátter*.

Altså: SnE. II 186⁴ 427²; Björn M. O'lsen, Gramm.

32¹ 117³⁰⁴ 236⁴ *beitnárongar heitno*; Post. ved Unger 933^{11b} *Hátt gengr vegr sás veiter*; ib. 933^{13b} *Jóan est hreinstr und háva*.

XXXVI) Fornyrðadrápa ("Málsháttakvæði")

76) 21⁵⁻⁶ *Æret þykket víþkvæm vá*.

vinþengen ero misþjfn þá.

XXXVII) Gamli kanóki

77) Harmsól 1⁶ *mál gnýþjöldum stála*.

78) ib. 8⁴ *bráðgört frá ódádum*.

Altså: 1) Harmsól 3⁶ *án fremja þess hánun*. 2) ib. 18⁸ *hár manndómi várum*. 3) ib. 21⁴ *hár fyr sekðir várar*. 4) ib. 52⁴ *Vár þó fætr með tárur*. 5) ib. 57⁸ *hár óstyrkðir*

várar.¹⁾ Men da Harmsól har 'aðalhendingar' i 'frumord' 22¹ *Þjófr annarr tók þanneg*, 34⁵ *endur ef eigi vendum*, 38⁵ *Sú rasar aum í aumar*, 45³ *hreggs nema horskum seggjum*, kan man ikke se, om 58³ bör skrives *sárar sekðir órar* eller *sárar sekðir várar*. — — Selvfølgelig skal man også læse f. ex.: Postola sögur ved Unger 934_{9a} *andar sár því'r ljón-um grandar*; Harmsól 1¹ *Hár stillir lúk heilli*.

XXXVIII) Líknarbraut

79) 16⁴ *várn græðara járnnum*.

80) 46⁶ *hjarta várs með tárnum*.

Altså: 1) 36⁴ *háleitr friðar skálum*. 2) 45² *þat er ráðlegt dáðum*. — Ligeledes f. ex.: 2⁵ *ár þvít ek má stórum*. Dersom "orum" 9⁵ er dat. plur. af stammen *áru*, må *o* være enten ligefrem skrivfeil eller en forældet (fra det 12. årh. stammende) stavemåde (der, ved uagtsomhed, kunde være undsluppen endogså den unge skjalds pen).

Hos en mængde skjalde findes intet — eller intet sikkert — eksempel på omlyd eller ikke-omlyd af den slags, hvorom her er tale. Jeg skal nøies med at anføre et par eksempler på usikkerhed. 1) Leiparvíson 8², *bitr fár guma áre*, fører naturligvis til den slutning, at dette digt lige så lidt som I—XXXVIII har haft *u*-omlyd af *á*. Men læse-måden *bitr* kan ikke anses for aldeles sikker, da det er uvist, om substantivet *fár* ellers forekommer i flertal. Dog er der to omstændigheder, der tale for *bitr*, nemlig, at flertal af *fár* ikke synes unaturligt i den her foreliggende

¹⁾ I—XVII, XX—XXVI, XXVIII—XXXVI, XXXVIII forekommer ingen *v*-omlyd af *á*. Om XVIII se nedenfor. Dersom XXXVII (Gamli kanóki) beholder grundlyden *á* ikke blot foran *u*, men (— hvad jeg her går ud fra —) også, ligesom XIX (Sigvatr) og XXVII (Þjópolfr Arnórs s.), foran *v* (se nr. 38, 42, 44, 50, og 61, 62), og altså bruger formen *hár* altus, så følger deraf, at dette digt ved siden af *ór* nostra (39⁷ 53⁴) og *óro* nostro (54⁷) frembyder *várum* nostro (18⁸) og *várar* nostras (21⁴ 57⁸), altså vaker imellem de ældste og næstældste former af possessivet *várr*. Herved bestyrkes min formodning om, at Harmsól ikke er meget ældre end Líknarbraut.

sammenhæng, og at en sædvanlig afskriver langt snarere vilde have ændret *bitr fár* til *bitrt fár*, end *bitrt fár* til *bitr fár*. 2) Dersom Hallbjörn hale (Flat. udg. I 215, Fms. III 103) i *férán loket hánom* har tænkt sig *férán* som ental, hvilket den prosaiske fremstilling af sagnet synes at kræve, hører han til dem, der ikke have brugt *u-*omlyd af *á*. Men står *férán* her i flertal, indtager denne verslinie, for så vidt den ikke giver nogen vejledning med hensyn til det foreliggende spørgsmål, samme stilling som *bitrt fár guma áre* vilde indtage (Leiparvíson 8²).

Hvis nu de XXXVIII skjalde i de 80 ¹⁾ verslinier have brugt omlyd af *á* som rimvocal (hvis der altså f. ex. i *á* i *hánom* i verslinien *Mána vegr und hánom* skjuler sig omlyd af *á*), så have — da en omlyd af *á* phonetisk taget umulig kan være *á* — alle disse skjalde i alle disse verslinier overtrådt en regel, der obligatorisk fordrer 'aðalhendingar' (helrim), og, så vidt jeg kan se, overtrådt denne regel uden spor af nødvendighed og uden skygge af grund. Men at en så skrigende, og dog så omfattende, afvigelse fra det normale skulde have fundet sted, kan jeg for mit vedkommende ikke antage.

Jeg går nu over til den ved *u* eller *v* bevirkede omlyd af *á*.

En i året 1008 af Þorpr Kolbeins s. digtet 'vísuhelmingr' (Hkr. O'l. Tr. c. 41, Fms. I 167—8, Jónsvíkinga saga ved C. af P. 1879 side 70⁴⁻⁷ [jf. Fms. XI 125_{10-7b}], Fsk. 48¹⁵⁻¹⁸) opfattes Hkr. Kh. VI 51²⁰ fg. (jf. I 234) således: "Ordo: *Ognfróðr jarl, sás atti hrefnis stódi, setti at móti háfa stafna á lög, hét Sigvallda*. Versio: *Pugnandi peritus dynasta, qvi piratæ eqvos incitavit, instante præ-*

¹⁾ eller 78, da man gerne kunde udelade verslinierne nr. 22 og 41. Desuden antager jeg, at ikke blot Líknarbraut (XXXVIII = 79—80), men også Harmsól (XXXVII = 77—78), skönt jeg ikke har udelukket dem, dog stamme fra en tid (nl. 1210—1220), da omlydsbevægelsen *á—ó* var ophørt.

lio, altas puppes, Sigvaldi minas, in mare deducit". Denne opfatning forandres af S. Egilsson ShI. I 192, efter en anden læsemåde, til: "*ógnfróðr jarl, sá er setti hárra stafna hót ámóti Sigvalda, atti hrefnis-stóði á lög*, Pugna peritus satrapes, minas altarum puppium qui opposuit adversus Sigvaldum, in altum tabularum equitium propulit". Men (1837) Fms. XII 41₁₂ fg., hvormed ShI. XI 104₁₃ fg. og Lex. poët. 383—4 stemme overens, er han kommen til det resultat, at den prosaiske ordfølge bliver: "*Ógnfróðr jarl, sá er atti hrefnis stóði hót á lög, setti háfa stafna á móti Sigvalda*", samt at *hót* er = *hátt*, 'langt út'. Men skönt opfatningen "*hátt á lög*", som det synes, finder en støtte ikke blot i lat. *altum* (jf. også *in altod marid*) og det tydske *das hohe meer, die hohe see*, men også i det nordiske ord *haf* (jf. Kongspeilet, den norske udg. side 40⁴⁻⁵: "*þegar er or sækir hinum mesta háleik hafsins*"), betvivler jeg dog, at *hót á lög* er = "*hátt á lög*", langt ud på havet. For det første synes dette udtryk for stærkt. Under forberedelserne til at modtage Jomsvikingerne havde Nordmændene ingen anledning til at begive sig langt ud på havet. For det andet må man ikke overse, at Hkr., Fms., Fsk. have *hót* med ét *t* (Fsk. med varianten *hóts*), medens kun den dårlige cødex 510 har det umulige "*hatt*", der synes, at have foranlediget S. Egilsson's fortolkning. Kunde ikke meningen være, at medens Hakon jarl "roede om i alle Fjorde, ind langs det ene og ud langs det andet Land, og fik sig Folk" (hvilket måske er blevet berettet i et foregående vers), har Erik med den samlede flåde fjernet sig noget (*hót*) fra kysten for at møde fjenden. Med hensyn til *hót* jf. t. ex. Sigvatr (Hkr. Magn. g. c. 17 v. 8²⁻⁴, Ol. h. 1853 side 239_{19-17b}, Fms. V 130₉—131¹ VI 43⁵⁻⁷ X 402⁵⁻⁷ [Ágrip ved Verner Dahlerup 55¹⁷⁻¹⁹], Flat. udg. III 269^{10-12a}, Fsk. 98¹⁸⁻²⁰) *áþr skal víþ þvi ráþa hót*. Se Lex. poët. 383 b¹³ fg. For det tredje synes det meget betænkeligt at antage *v*-omlyd

af *á* hos en skjald som Þorþr Kolbeins s., der ikke blot levede så tidlig, men hvis digtlevninger endogså heldigvis frembyde flere eksempler på, at han ikke har brugt *u-*omlyd af *á*.

Det ældste eksempel på *u-*omlyd af *á* frembyder verslinien Hkr. Har. harðr. c. 34 v. 4⁶, Fms. VI 259¹⁰, Flat. udg. III 340^{8b}, Mork. udg. 56^{19b}, Fsk. 124¹², *vask í nótt fyr ótto*, i en anonym 'vísa', der skal være digtet år 1051. Det er påfaldende tidligt. Men formen *nótt* (nox noctem nocti) har vistnok været en af de ældste, formodentlig den allerældste, af de sporadiske forløbere for den interessante *u-* (og *v-*)omlyd, der ikke synes at have nåt nogen egentlig udvikling før end i det 12:te årh.

Jeg tror ikke, det lader sig afgøre, om Steinn Herdísar s. (år 1062 og under Olav kyrre), om en med Steinn samtidig anonym, af hvem en 'vísuhelmingr' anføres i kongesagaerne, og om den norske konge Magnus barfod († 1103) bruge *u-* og *v-*omlyd af *á*; altså om man skal læse

1) hos Steinn Herdísar s. (Hkr. Har. harðr. c. 63 v. 1⁴, Fms. VI 313⁶, Flat. udg. III 361^{1a}, Mork. udg. 77^{38a}, Fsk. 128¹¹)

þrotna vón frá hónom

eller *þrotna ván frá hánom*;

2) hos samme skjald (Hkr. Har. harðr. c. 106 v. 2⁶, Fms. VI 436⁷, Mork. udg. 124^{8b}, Fsk. 148²¹)

Óláfr konungr hóla

eller *Aláfr konungr hála*;

3) en verslinie af den nævnte anonym (Hkr. Har. harðr. c. 106 v. 1², Hkr. ved Unger 633^{4a}, Fms. VI 437, X 409², Ágrip ved Verner Dahlerup 72⁹⁻¹⁰, Mork. udg. 127^{25a})

Óláfr ok friþmálo

eller *Aláfr ok friþmálo*;

4) en verslinie af kong Magnus barfod (Hkr. Magn. bf. c. 18 v. 3⁸, Fms. VII 62¹², Mork. udg. 152^{13b})

hóla rækþar mólom

eller *hála rækþar málom*.

Sagen er, at man ikke véd, om Steinn Herdísar s. i den her under nr. 2 anførte verslinie har sagt Óláfr eller Áláfr. Med formen Óláfr forholder det sig således, at den forekommer første gang netop hos Steinn Herdísar s. i stevet

Ríklundaþr veit under

sik bestan gram miklo

Óláfr borenn sólo,

hvoraf stevet ikke blot i Rekstefja af Hallarsteinn ¹⁾

Hann vas ríkstr konungmanna

Óláfr und vegsólar

höll ok fremstr at öllo,

men også i Geisli af Einarr Skúla s.,

Greitt má gumnom létta

Göps ríþare stríþom.

hraustr þiggr alt, sem æster,

Óláfr af gram sólar,

på en måde er en genklang, og som altså (i hin forandringeres tid under Olav kyrre) må have gjort lykke, formodentlig især ved det nye strålende rim i

Óláfr borenn sólo,

der ligesom omgiver den i digtet forherligede med solglans. Mig forekommer det sandsynligt, at skjalden har indskrænket navnets nye udtale til stevet, medens han i øvrigt — ligesom til dels de langt yngre Einarr Skúla s. og Hallarsteinn (Geisli 54⁴ *Áláf í gny stála*, Rekstefja 8⁶ *Áláfr of galt dála*) — har brugt *Áláfr*, og det så meget mere som denne form neppe allerede i hans tid kan være bleven obsolet, eftersom Þjópolfr Arnórs s. og Arnórr jarlaskald (der, skönt vistnok ældre, end Steinn Herdísar s., dog levede og digtede

¹⁾ S. Egilsson identificerer denne skjald med Steinn Herdísar s.; men, som jeg tror, med urette. Man vil se af det følgende, at jeg henfører Hallarsteinn til den sidste halvdel af det 12:te årh.

samtidigt med ham efter 1062) begge have brugt udtalen *Aláfr*.

Geisli 3^a *ómjós röþols ljóse*, fra 1152, er det ældste eksempel, jeg kender, på den slags regressiv v-omlyd af á, der endnu holder sig i islandsk. — Jeg tilføier et par lignende eksempler fra det 14:de og 15:de årh.

Loki er sagður langr og mjór . .

Óðins son var Ása-þór þrymlur 4 .

*Hestur hans er stoltur og stór,
steypur er hver með gulli skór.*

*Hævesklega þann hofmann fór,
hann var ekki i gjörðum mjór* Skikkj. II 8.

Grimdin bjó í geystum jó . .

þau eru mjó og þeygi sljó Fil. IV 17.

Ljótu spjó yfir land og sjó Konr. IV 18¹.

Þó bylgjur rísi á bröttum sjó . .

aldri tók þeim upp yfir skó Skíð. 55.

Snjólands á vit fram til Hóla Gmdr. Arngr. 15².

En verslinie af Einarr Skúla s., forfatteren til Geisli, er Mork. udg. 200^{8a} skrevet "*elivnfrar vnd hari*" og (i følge Hkr. Kh. III 316 note⁵) væsentlig på samme måde AM. folio-nr. 38. Denne læsemåde, selv om dens rigtighed var hævet over al tvivl, giver naturligvis aldeles ingen oplysning med hensyn til omlyden, men stiller kun det spørgsmål: 'Skal man læse *eljonfrór und hóre* med v-omlyd af á i begge rimordene, eller *eljonfrár und háre*, uden omlyd?' For det sidste alternativ taler *eljonþrár und háre* Hkr. Magn. bl. ok Har. g. c. 12 v. 1², Fms. VII 196¹⁵, Fsk. 168₁₇. — Det adjectiv, der i betydning svarer til lat. omnipotens, frembyder i de ældste islandske håndskrifter følgende former: nom. sing. masc. *almáttegr*, ikke blot i Wisén's Homiliu-bók i det mindste på 20 steder ¹⁾, men også i det ældste hånd-

¹⁾ Hverken ved denne eller de følgende böiningsformer af dette adjectiv tages noget hensyn til afvigende skrivemåder (f. ex. *almáttegr* i stedet for

skrift af den islandske Elucidarius, photolithographeret udgave side 10⁸⁻⁹ ("*almáttegr*"); nom. sing. neutr. "*álmáttect*", Homiliu-bók 194¹⁵; gen. sing. masc. *almáttegs*, Homiliu-bók i det mindste på 8 steder; acc. sing. masc. *almátkan*, Homiliu-bók i det mindste på 17 steder; gen. sing. masc. svag böining *ens almátka*, Homiliu-bók 30²⁴ 135¹⁵. Disse former ere påfaldende ¹⁾, da man — i *almáttegr* — i stedet for *máttegr* havde ventet *móttogr*, eftersom dette adjectiv er, ved tilföining af suffixet *ga*, dannet af substantivstammen *mátto* (med omlyd: *mótto*), og følgelig har stammen *mátto*ga (med omlyd: *móttoga*). I *almáttegr* er altså *e* trådt i stedet for et ældre *o* (*u*). Men i alle andre stillinger beholder *mátto*ga sit *o*, ikke blot i det ældste håndskrift af den isl. Elucidarius, men også i Homiliu-bók. Positiv nom. sing. masc.: El. 6³ "*mottogr*" (i "*vāmottogr*"). Homil. 23⁸ 49¹⁹ 196³⁵ 220⁵ *móttogr*; 89²⁹ 208²³ med en af de bekendte lærde figurer i steden for *ó*; 214¹¹ skrivfeilen *móttógr*; 140⁸ *móttogr* (vistnok skrivfeil). Positiv nom. sing. neutr.: El. 60⁸ "*mottogt*". Positiv acc. sing. masc.: El. 34⁷ "*motkan*" (i "*omotkan*"). Positiv nom. pl. masc.: Homil. 42⁸ *mótke*; 40¹⁷ 42⁵ 49²⁰ "*mótke*", og 49²⁰ ligeledes i "*ómótke*". Positiv acc. plur. masc.: Homil. 140¹³ *mótka*. Compar. acc. sing. neutr.: Homil. 52²¹ *mótkara*. Superl. acc. sing. fem.: Homil. 195⁵ *mótkasta*. Jf. også Homil. 3¹³ *móttolæct* og 156¹³ *móttolægar*. Mig forekommer det sandsynligt, at Einarr Skúla s. (— der, som det synes, døde, 65—80 år gammel, i det tidsrum, i hvilket Hoffory [Reykjaholts-máldagi, København 1885, side 20 a₁₃₋₁₂] antager at AM. folio-nr. 237 a er skrevet —) lige så lidt som de der skreve Elucidarius og Homiliu-bók har foretaget nogen forandring af *o* i adjectiv-

almáttegr, "*almotkom*" i steden for "*almótkom*", og lign.), da de ere uden betydning for det, hvorom her handles.

¹⁾ I dat. sing. masc. "*almótkom*" (der forekommer i det mindste 29 gange i "Homiliu-bók") hidrører omlyden uden tvivl fra det følgende *o*, ligesom f. ex. i "*lótnom*" "Homiliu-bók" 183³⁸.

stammen *máttoga*. Og når man i hans digte skriver a) enten *máttigr* efter Morkinskinna og håndskrifter af Heimskringla eller *máttugr* efter Hulda, b) enten *máttigs* efter Bergsbók og Flateyjarbók eller *máttugs* af hensyn til Hulda og Bergsbók, c) enten *máttigt* af hensyn til Flateyjarbók eller *máttugt* af hensyn til Bergsbók, så kan jeg ikke anse disse skrivemåder for andet end anachronismer, eftersom skrivemåden med *i* (*máttigr*, *máttigs*, *máttigt*) stammer fra det 13:de århundrede, og skrivemåden med *u* (*máttugr*, *máttugs*, *máttugt*) fra det 14:de århundredes nyislandske udtale. Hvis jeg har ret heri, hvis Einarr Skúla s. altså har beholdt *o* i adjektivet *máttoga*- uforandret, så følger deraf, at han ikke har brugt *u*-omlyd af *á* ¹⁾, men at man må skrive *a*) Hkr. Ing. Har. c. 20 v. 1⁴, Fms. VII 235⁸, Mork. udg. 225^{19a} *máttogr teyr átta*; β) Geisli 6⁴ *máttogs framer váttar*; γ) Geisli 8⁸ *máttogt höfoþ áttar*. Og altså: 1) Geisli 4⁸ *ossa ván með hánom*. 2) Geisli 40⁸ *úr grimmlega skáro*. 3) Geisli 54⁸ *undbáro flug váro*. — Den ved *u* og *v* bevirkede omlyd af *á* synes således endnu hos Einarr Skúla s. temmelig svagt udviklet.

Plácítusdrápa, ligesom så mange islandske oldkvad af noget omfang nu kun et brudstykke, gör indtryk af at være ældre end Geisli; hvilket dog formodentlig hidrører fra, at Plácítusdrápa's forfatter i det mindste ikke har tilbragt en stor del af sit liv uden for Island. I dette digt møde vi igen formen *nótt* 5⁴ *þá nótt með veg sótto*. I dette digt skulde man altså tro at *u-* og *v-*omlyden af *á* kunde gennemføres. Men en selvfølge er det ikke, da *nátt* (— vistnok også *nátto nocti* og *náttom noctibus* —) i højere grad end andre ord synes at have været modtageligt for *u-*omlyd af *á*. Hertil kommer, at verslinien 30⁸ — der i følge Finnur Jónsson's sikkert pålidelige angivelse, i membranen er

1) undtagen måske i enkelte ord som f. ex. *nótt*.

skrevet "*hattnæfr víþ guþ sottō* ¹⁾" — synes at være en protest imod fuldstændig gennemførelse af hin omlyd. Rigtig nok går Lex. poët. 384¹²⁻¹⁵, i artikelen

"*hottnæfr*, adj., bene moratus (= *hattnæfr*; *háttr*, *næfr*), Plac. 30, ubi haud dubie scriptum fuit *haottnæfr* (i. e. *hottnæfr*) *víþ guþ sottum*, o: *hattnæfr*—*sáttum*",

ud fra, at den forkortede form af stammen *háttu-hóttu* phonetisk taget falder sammen med acc. sing. af samme stamme, — går altså ud fra, at *u*-stammer, medens de som første led i en sammensætning opgive udlyden *u*, beholde deres omlyd. Men det modsatte har altid været regel i islandsk. Af *u*-stammer, hvis første vocal er *á*, findes der hos skjaldene før Snorri nu des værre måske ikke andre end *gráðu* som første led i et compositum. Og jeg kender kun to eksempler. O'l. h. 1849 side 53_{6b}, "*ulfs gráðtapaðr baða*", hidrører, skönt vistnok temmelig gammelt, neppe fra Sigvatr (— se derimod: Hkr. O'l. h. c. 118, O'l. h. 1853 side 106, Fms. IV 241, Flat. udg. II 188 —). Men desto pålideligere kan Háttalykill Rögnvalds 30 b⁴, *vargs gráptapaþr háþe*, vistnok anses for at være ²⁾. Som antydnet, stemme de *u*-stammer, hvis første vocal er *a*, overens hermed. Jeg anfører et par eksempler. Holmgöngoberse (K. v. 27⁶) *skjaldveþrs regenn aldre*. Gíсле Súrs s. ("Tvær sögur af Gísla Súrssyni" 49¹¹ [164₂], 134₃) *skjaldsteins frá Ingjalde*. Eyrb. c. 63 v. 1⁶ *svarþristet ben jarþar*. Eilífr Goþrúnar s., þórsdrápa 15² (SnE. I 300⁸) "*fjarðeplis kon jarðar*". Arnórr jarlaskald (Fms. VI 417₅, Flat. udg. III 393_{19b}) *varþrúnar sik sparþe*. Háttalykill Rögnvalds 29 b⁴ *skjaldfirir í bug sjaldan*. A'rmóþr (Orkn. 310², Flat. udg. II 486_{16a}) *varþald á skæ barþa* (jf. t. ex. Elucidarius 9₅₋₄ *varþveita*, 29₂ *varþald*, 60⁷ *varþhald*).

¹⁾ med længt s.

²⁾ F. ex. i den forkortede stamme *þvott* i nyisl. *þvottá* skyldes forandringen af *á* (i *þvótt*) til *ó* (i *þvótt*), der ligger til grund for *o* (i *þvott*), ingenlunde den omstændighed, at *þvótt* er forkortelse af *þvóttu*, men en fra *v* udgående (progressiv) virkning.

Rekstefja 7⁴ *skjaldbúinom lét haldet*. Harmsól 55⁴ *lastauðigr vinfastan*. Líknarbraut 37⁶ *lastbundnir helgasta*. Vel gives der undtagelser fra denne regel. Men hvor gamle ere disse undtagelser? Have composita som *örnfljótr* og *mjöpnanna* existeret den gang Plácítúsdrápa blev til? Når man har brugt sådanne composita, er det fordi man har fundet t. ex. *örnfljótr* tydeligere end *arnfljótr* og *mjöpnanna* tydeligere end *mjaþnanna*? Kan man antage, at forfatteren til Plácítúsdrápa af samme grund har brugt *hótt næfr* i steden for *hátt næfr*?

Verslinien *hóts meir an til gótom*, af en ubekendt skjald Guðlaugr (SnE. II 128¹⁴ 414⁷; Björn M. O'lsen, Gramm. 20¹⁹ 83¹⁰² 196), er formodentlig bleven til i det 12:te århundredes anden halvdel.

Rekstefja, omtrent fra år 1170 (?), er det eneste digt, i hvilket den fuldstændige gennemførelse af *u-* og *v-*omlyden af *á* synes hævet over al tvivl, Man bör altså skrive ikke blot

8² *hótt norrænar dróttar,*

35⁴ *hóps tvískelfþa drópo;*

men også

4³ *hermörg hóla törgoþ,*

4⁶ *verfókom lét herjat,*

4⁸ *Óláfr ok klauf stótom* (i det kongens navn udtales ligesom i stevlinien *Óláfr und vegaólar* og ligesom 2⁸ *Óláfr skipa stóle*; men ikke som 8⁶ *Aláfr of galt dála*),

11⁷ *hóttó hilmer bætte,*

12⁴ *stikka vópn ok skikkjor,*

13¹ *Húns nótt hverja knóttó* (altså 'aðalhendingar'),

19¹ *Ströng varþ stólen sungo,*

25⁶ *frórr ok gekk at órom,*

27⁵ *Hótt fjall hvártke mátte* (altså 'skothendingar'),

29⁵ *Harþlaygs hrinda frógom,*

30⁶ *grón ok skinn und hómom,*

34⁷ *hjørgráps hugþa drópo* (altså 'skothendingar'),

35⁵ *Slíkr hótt svá monk vátta* (altså 'skothendingar').

Formen *nótt* forekommer i to verslinier fra år 1200: Guðmundr Svertings s. (Bp. I 563², Sturl.² II 291₁₃) *greppr um nótt víp ótta*, Grímr Hjalta s. (Bp. I 485¹³, Sturl.² II 292₆) *einne nótt fyr dróttens*. Heraf følger ikke, at *u-* og *v-*omlyden af *á* har stået i fuld flor på Island ved år 1200; ti ligesom *nótt* afgiver det ældste eksempel (— i det mindste: det ældste eksempel, der endnu haves —) på *u-*omlyd af *á*, således har det siden sin første fremtræden beholdt denne omlyd, også efter at den i så godt som alle andre ord var forsvunden, — i det *óst* (amor amorem amori) var blevet til *ást*, og *óstom* (amoribus) til *ástum*; *gófo* (dederunt) til *gáfu*; og så fremdeles. Ved siden af det gamle *nátt*¹⁾

— Exempler: Skáldh. IV 19¹ *Eina nátt kom áfall hátt*. Her at læse *hótt*, og følgelig *nótt*, — derom kan der ikke være tale. Jf. t. ex. Skáldh. IV 39 *háfa* (altam): *páfa*; samt þrymlur 68¹⁻² *Furðu var það hornið hátt | er Hafli tók við einkar brátt* Skíða-r. 45 og 190 *brátt : nátt*.

Fil.-rr. V 55³⁻⁴ *harpa er slegin yfir henni þrátt, | hvórki sefr hon dag né nátt*. VI 33 *brátt : nátt*. VII 16 *brátt : sátt : smátt : nátt*. VIII 36 *gátt : nátt*. Herb.-rr. IV 1 *nátt : fátt*. Konr.-rr. III 62¹⁻² *Ljós kom dagr að liðinni nátt, | leika framdi Konráðr brátt*. IV 12¹ *Kom þá nátt, en kappinn brátt*. 18³ *sá vill þrátt á svartri nátt*. 46³ *leið svó brátt en brúna nátt* —

brugte altså den islandske middelalder meget ofte *nótt*, f. ex.

Skáldh. III 48³⁻⁴ *þegar fekk kappinn kynstra sótt, kvelst til dauða á þriðju nótt*.

Ib. IV 17¹ *Heljar sótt fekk hann um nótt*.

Völs.-rr. 31 *Plógland gaf fyrir skemtan skjótt . . drógu það bæði dag og nótt*.

Fil.-rr. VII 20 *mótt : drótt : sótt : nótt*.

¹⁾ der endnu bruges i poesi og højere stil.

- Konr.-rr. III 41³⁻⁴ *leið í burt en brúna nótt,
birti sýndi dagrinn skjótt.*
- Ib. III 81¹⁻² *Kóngsins fekk en kléna drótt
kæran svefn á þeirri nótt.*
- Ib. V 13 *Friðan smíðar skála skjótt . .
beið þar meiðir blíða nótt.*
- Ib. V 45 *Síðan líðr en svarta nótt . .
herðir sverða hugði skjótt.*
- Ib. VII 12 *ótt : nótt : fljótt : drótt. —*

Jeg må tilføie den bemærkning, at former som *vóð* (velum, velo; og lignende. Fil.-rr. III 8³⁻⁴ *þeir spentu vóð í Spanía vestr.* VI 23³, Konr.-rr. I 24³), *vór* (nostrā. Skíða-r. 69³ *hun Valhöll vór.* Ib. 119³ *vináttan vór*), *vóru* (erant. Þrymlur 14⁴, Fil.-rr. VI 35², Konr.-rr. VI 25³) forholde sig ikke til formerne *váðum* (vestibus. Konr.-rr. VIII 10), *vár* (nostrā. Konr.-rr. II 37¹ *ferðin vár*), osv., som *nótt* forholder sig til *nátt*, eftersom *ó* i *nótt* er en *u-*omlyd, der selvfølgelig er regressiv, medens *ó* i *vóð vór vóru* er en progressiv *v-*omlyd. I det 15:de årh. var *u-*ets evne til at omlyde et *á* for længe siden uddød.

Siden 1846 har jeg troet at være på det rene med grunden til den forandring, der i de ældste islandske håndskrifter er foregået med *á* i stammer som *háva* (alto-) og former som *sárom* (vulneribus) og *sár* (vulnera). Men med hensyn til denne omlyds vigtighed og omfang i tiden har jeg aldrig nærret illusioner.

Det synes hævet over al tvivl, at *u-*omlyden og den regressive *v-*omlyd af *á* altid er bleven udtalt ganske som det relativt oprindelige *ó* (— t. ex. i: *fór* i præteritum af *fara*, *bróþer* frater —), der svarer til et ældgammelt *á* (*ā*), i det en gammel overgang *á—ó* på en måde gentager sig i omlydsbevægelsen *á—ó*. Dette synes med tilstrækkelig klar-

hed og sikkerhed af de 8¹⁾, i det foregående anførte, verslinier, i hvilke *á* omlydes ved *u* eller *v*,

vask í nótt fyr ótto
þá nótt með veg sótto
greppr um nótt víþ ótta
einne nótt fyr dróttens
hótt norrænar dróttar
hóps tvískelfþa drópo
hóts meir an til gótom
ómjós röþols ljóse,

og hvor

1) *ótt* i *nótt* (noctem, nocti) er = *ótt* i *óttu* (antelucanum tempus acc.), *sóttu* (præteritum ind. plur. 3 af *sækja*), *óttu* (metum, pavorem), *dróttens* (domini). Jf. side 76, —77⁹ i det foregående.

2) *ótt* i *hótt* (acc. sing. til nom. sing. *hótttr*, *hátttr*, modus) er = *ótt* i *dróttar* (homines).

3) *óp* i *drópo* (acc. sg. til nom. sg. *drúpa*) er = *óp* i *hóps* (i betydning pelagi).

4) *ót* i *gótom* (præteritum ind. pl. 1 af *geta*) er = *ót* i *hóts* (gen. sing. til *hót*, lid).

5) *ós* i *mjós* (gen. masc. af adj.-stammen *mjóva*, i steden for *mjáva*-, tenui-) er = *ós* i *ljóse* (lumini). Jf. side 71⁵⁻¹⁸ i det foregående.

At også forfatteren til Skáldskaparmál har udtalt den ved *u* bevirkede omlyd af *á* som andre *ó*-er, ses af følgende steder. 1) SnE. I 334¹³⁻¹⁹ "Konu skal kenna til alls kvennbúnaðar, gulls ok gimsteina, öls eða víns eða annars drykkjar, þess er hon selr eða gefr, svá ok til ölgagna, ok til allra þeirra luta er henni samir at vinna eða veita. Rétt er at kenna hana svá, at kalla hana selju eða lóg²⁾ þess er

¹⁾ flere kender jeg ikke.

²⁾ I følge en af cand. mag. G. Þorláksson tagen afskrift, som jeg må anse for aldeles pålidelig, har Reg. på disse to steder — ikke "lóg", men — "log"; hvilket i øvrigt kommer ud på ét.

hon miðlar, en selja eða lóg¹⁾, þat eru trè: fyrir því er kona köllut til kenningar öllum kvennkendum viðarheitum".
2) SnE. I 408¹³—410⁷

“Svalteigar mun selju
salts Viðblinda galtar
raf kastandi rastar
reyrþvengs muna lengi.

Hér er kallað hvalir Viðblinda geltir; hann var jötunn ok dró hvali í hafi út sem fiska; teigr hvala er sær; röf sæfar er gull, kona er selja gulls þess er hon gefr, ok samheiti við selju er trè, sem fyrr er ritað, at kona er kennd við allskonar trjáheiti kvennkennd. Hon er ok lág²⁾ köllut þess er hon gefr, lág³⁾ heitir ok trè þat er fellr í skógi. Svá kvað Gunnlaugr ormstúnga:

Alin var rýgr at rógi,
runnr olli því gunnar,
lág var ek auðs at eiga
óðgjarn, fíra börnum”.

At Reg. på alle fire steder i disse prosastykker har det rigtige lóg, er en af de omstændigheder, der vise, at denne membran (afset fra dens talrige ditographier) står betydelig høiere end U og 748, der, ligesom l e ß, begge møde med det absurde “lág”. I verslinien “lág var ek auðs at eiga”, der naturligvis bør skrives ‘lóg vask auþs at eiga’, og i hvilken W med prisværdig forsigtighed udelader det første ord, men antyder udeladelsen ved en tom plads, har den, der skrev Reg., dog ikke haft mod til at fastholde ‘lóg’, men

¹⁾ Jf. noten foreg. side.

²⁾ I følge den side 78 note² nævnte nøiagtige afskrift er dette ord i Reg. ikke skrevet “lavg” (som SnE. I 410 note² angiver), men således, at der mellem “l” og “g” kun står ét bogstav, der er sammensat af a og v og forsynet med et længdetegn. Dette bogstav er en slags genganger af en af det 12:te århundredes lærde betegnelser for ó som omlyd af á. Ligesom oven for side 78₁—79₁, står altså i virkeligheden også her: lóg.

³⁾ Efter G. Þ:s bestemte særlige angivelse har Reg. her (naturligvis ikke “lög” som SnE. I 410 note², men) “log” (= lóg).

opstillet det umulige "pá" som det første ord i verslinien. Læsemåden "lág" er optagen efter Gunnlaugs-saga, samt efter membranerne U, 748, 1 e β (se SnE. II 324¹¹ 435⁸ 584⁸). Da verslinien *lág vask auþs at eiga* vistnok er udsprungen i samme hjerne som verslinien *hárr karl es sá b́aror* (se nr. XVI i det foregående), antager jeg, at *lág* er det oprindelige og altså en rigtig læsemåde i Gunnlaugs-saga; men derimod ingenlunde i de tre membraner af SnE., hvor sammenhængen, prosaforfatterens mening, fordrer *lóg*. På dette sted i Skáldskaparmál er denne falske form den rigtige læsemåde. — Som bekendt anvendes træers navne i hankön som hovedord i kendinger for mand; f. ex.: *almr, askr, elrer, heggr, hlynr, lundr, meipr, rayner, runnr, viþr, þollr, þorn, ólr*. I lighed hermed anvendes træers navne i hunkön som hovedord i kendinger for kvinde; f. ex.: *björk, eik, fura, lág, lind, selja, þella, þöll*. Men de anførte steder i Skáldskaparmál tage denne sag på en anden måde, i det de opstille ikke blot *selja*, men også et *lóg*, som betegnelse for handlende person i hunkön, det første i betydningen 'sú sem *selr* gefr miðlar', det andet i betydningen 'sú sem *lógar* gefr miðlar' og lader disse to nomina agentis, ved phonetisk at falde sammen med to navne på træer, have medført at alle trænavne i hunkön kunne stå som hovedord i kendinger for kvinde. Men *lóg* har dog sikkert aldrig været til som nomen agentis, og er uden tvivl intet andet end det gamle *lág* arbor arborem arbori (med det 12:te århundredes *u*-omlyd af *á*), i Skáldskaparmál, ved misforståelse, sat i forbindelse med verbet *lóga*, eftersom forfatteren ikke har kendt nogen phonetisk forskel mellem stavelsen *lóg* i dette verbum og *lóg*, med omlyd, = *lág* arbor osv.

Til slutning anføres nogle eksempler på den progressive *v*-omlyd, der består i, at et på *v* umiddelbart følgende *á* forandres til *ó*. At denne slags omlyd allerede forekommer i midten af det 12:te århundrede, samt, at man den gang

har udeladt *v* foran *ó* (i det *vá* således blev til *ó*), fremgår af følgende 'visa' af Sigmundur öngoll (Orkn. 292¹³⁻²⁰, Flat. udg. II 482²⁻⁵): *Þau bereþ afstr er órar | orþ hlyns sköglar borþa | fjallrifs fægeþello | flayvang til Orknayja, | at engr þar'r slög sungo | seggr und kastala veggjom | ór þótt ellre være | ítr drengr framarr genge.* Neppe for end i det 14:de århundrede, da den finere sprogfølelse, der fordrede fjernelse af *v*, var forsvunden, begynder *vó* at brede sig med stor frodighed. Ved siden f. ex. af *svá, tvá, vårt, vótt*

— Exempler: *svá* (O'láfs-r. 6 *svá : fá.* Ib. 22 *þá : svá.* Völs.-rr. 37 *svá : sjá.* Konr.-rr. III 27 *gná : svá.* Ib. III 60 *svá : má.* *tvá* (Konr.-rr. III 48 *Dreingrinn lítur dólga tvá | dökklva sitja hestum á.* *vårt* (Konr.-rr. IV 4³ *batt svó sárt um brjóstið vårt.* *vótt* testem (Skíða-r. 122 *vótt : brótt*) — bruges derfor t. ex.:

svó (Konr.-rr. III 25 — *ágætt nafn er þetta þó —, að þér vilid allir heita svó.*

Ceciljukvæði 20 [Prøver 560] *svó : hjó : þó : dó.*

tvó (Konr.-rr. VI 15 *Greiða leið hefr grams son þó . . líttr hann hvíta liggja tvó.*

vór noster (Skáldh. II 28 *Það ertu, Helgi hirðmaðr vór . . hjartað þínir harmrinn stór.*

Jf.: Skíða-r. 47, 70, 181; Völs.-rr. 212).

vórir nostri (Völs.-rr. 11 *hundrað fimm og fjórir . . traustir frændur vórir.*

Jf. ib. 31).

End videre har jeg optegnet:

hvólf (Herb.-rr. II 26¹ *Múnkar tólf í musteris hvólf.*

hvór (Völs.-rr. 248 *Það hefi eg frétt, að steinninn stór . . sínu megin lá seggrinn hvór.*

kvóma adventus (Völs.-rr. 199 *tiggja snól og góma . . fljóðsins þangatkvóma.*

vóðinn (det danske *våde* med artikel) rimer på *Óðinn* Skíða-r. 109, Fil.-rr. II 9.

vómr (Grett.² 17 *vómr frá tekinn sóma*).

Harð. c. 15 v. 5⁴ [Í.² II 50⁴] *vóm í heiðnum dómi*).

vórar (Skáldh. VII 7 *Kappar bjuggu á kaldan mar
knörrinn, þegar að vórar*).

*Þess skal geta, að þorngrund var
og þrautir háði stórar*).

vórar, det våres, det bliver forår, = *órar* oven for side 81³, i den af Sigmundr öngoll digtede 'vísa'.

Se også side 77¹⁰⁻²⁰ i det foregående.

Ligesom den orknøske, af Sigmundr öngoll i året 1154 digtede, 'vísa', således frembyder også, hvis jeg ikke feiler, et andet, omtrent samtidigt, men dog måske lidt yngre, vistnok på Island forfattet, digt, Plácítúsdrápa, et eksempel på progressiv v-omlyd af á, naturligvis ligeledes med udeladelse af v. I følge S. Egilsson's, efter min formening i høi grad plausible, gisning bör nemlig Plác. 3⁷⁻⁸ læses

*þá monk yþr þats ófer
yfer þegjom nú segja;*

altså med *ófer* i steden for det ældre *váfer*, ligesom *órar* hos Sigmundr öngoll i steden for det ældre *várar*. Der findes i islandsk neppe noget andet ord, end *váfer*, *ófer* (middel-islandsk *vófir*, nyislandsk *vofir*), hvorpå her kan tænkes. Tilsyneladende svækkes sandsynligheden af S. Egilsson's naturlige og smukke gisning derved, at af de to verslinier mangler den ene linierim. Men dette har åbenbart sin grund i det simple tilfælde, at ordene *yfer* og *yþr* have byttet plads, hvorfor

*þá monk yþr þats ófer
yfer þegjom nú segja*

må ændres til

*þá monk yfer þats ófer
yþr þegjom nú segja.*

*Beyging sterkra sagnorða í íslensku. Jón Þorkelsson hefir samit.
Reykjavík 1888—.*

I de nu utkámna 3 häftena (VII + 240 sidor) av detta om förf:s kända ofantliga beläsenhet i den isländska litteraturen ytterligare vittnande arbete har förf. börjat att med sitat från flertalet av de fornisländska ock från en mängd av de nyisländska skrifterna meddela i isl. föreklämmande färmer av de starka värben. Dessutom anföras — utöver vad å titelbladet utlävas — även dylika sitat från fornnorskan. Eksämplén äro tagna vad fornspråket beträffar "frá 13. og 14. og á stöku stöðum frá 15. öld" samt vad den nyare isl. angår "úr Vísnaþókinni frá 1612, enn flest frá síðara hlut 19. aldar".

Förf. har först en inledning, i vilken paradigmen för den starka värballböjningen, särskilt för fornnorskan ock särskilt för fornisländskan, meddelas samt dessutom några allmänna upplysningar om samma böjning i nyisländskan. I paradigmet hade väl ock den fno. änd. *-er (-ir)* ock *-or (-ur)* i 2 pl. bort upptagas likaväl som andra av förf. medtagna variantändelser. Likaså hade såsom fno. variantfärm i part. pret. bort uppföras *faræn, funnin* (jfr min Fno. homilibokens ljudlära § 64 b), vilken färm (för *farænn, funninn*) är betydligt vanligare än den av förf. däckt medtagna variantfärmen *fer* i 2 ock 3 pres. ind. (för *ferr*).

Sid. 5 tyckes förf. anse, att änd. *-st* i 2 sing. pret. av starka värb är av utländskt ursprung, återsom förf. säger, att den torde "hafa komið inn í málið á síðara hlut 16. aldar". Lyngby, som i "Udsagnsordenes böjning i jyske lov og i den jyske sprogart" s. 104—111 redojoj för föreklämmsten av denna ändelse i nordiska språk, anser däremot, att *-st* är den inomnordiska änd., som från de värb där den var judlagsenlig spritt sig till andra. Det riktiga torde väl vara att anse *-st* hava en tvåfaldig upprinnelse: denna änd. är dels inhemska, dels beroende på inflytande från tyskan (i isl. över danskan). Lyngbys invändning mot antagandet av detta senare inflytande, att man då skulle väntat denna änd. även i pres., är icke avjörande; att det senare icke blev fallet berodde på, att *-st* alltför mycket sjilde sig från den inhemska pres.-änd. (*-r*), varemot den i pret. var mera liknande ock hos vissa värb alldeles lika med den inhemska ändelsen.

Äfter sin inledning börjar förf. anförandet av värballfärmerna ock tager därvid värben i alfabetisk ärdning. Utom resp. färmer meddelas därjämte hela de satser i vilka dessa föreklämma, "því að ef tilferð er orðmyndin eintóm, slitin úr sambandinu, er oft ómögulegt að sjá, hver mynd (persóna) það er". I många fall, där icke ringaste tvetydighet är förhanden, torde däckt anförandet av tillhörande sats vara en alltför stor fullständighet.

Jag vill nu här meddela de av förf. framdragna färmer, som förut icke äro uppvisade, äller som äro av särskilt inträse, samt tillika bifoga några tillägg¹⁾ samt anmärkningar till belysande av dessa färmer. (Förf. meddelar endast färmerna, utan förklaring av desamma).

aka. Av detta värb anför förf. från såväl forn- som nyisl. endast starka färmer. Vigf. ock Fritzner²⁾ meddela däck ett sitat på böjning äfter 1:sta sv. konj.: *ökutusk* Fsk. 174. 34²⁾, ock enligt Vigf. (jfr emellertid ock B. M:son Olsen hos Carpenter, Grundriss der neuisl. Grammatik, s. 69, not: "In der bedeutung die "achseln zucken" schwach") är i nyisl. denna svaga böjning den vanligaste. Jfr härmed under *aka* i Aasens ordbog: "I de nordlige Egne har Ordet svag Bøining: *ar* (*akar*)".

ala. Här uppviser förf., att i nyisl. partic. *alinn* "hid stofnsteða *n* er orðið að *d* fyrir framan raddstaf í endigunni"; så heter t. e. nom. plur. mask. *aldir*. Uttrycket "orðið að" är vilseledande, då *d* för *n* är beroende på analogi äfter partic. av 2:dra svaga konj., vilka, såsom förf. meddelar, i nyisl. (liksom redan i äldre tid, se Noreen, Aisl.-an. Gram. § 429) alltid förete dylik väksling (t. e. *talinn*: *taldir*) i böjningen.

auka. *ieki* 3 sing. pret. konj. Forn. Sudrl. 20. 57 är väl skrivning för **ieki* < *iéki* f. *ø'ki*, den regelbundna konj. till ind. *ioko*. — *eyki* Fm. X. 21 v. l. 9 betyder väl *ø'ki*. — Från nyisl.³⁾ anför förf. jämte pret. *jók* även *ók*, som däck är "fågæt"; här (liksom i nyisl. pret. plur. *uku*) har naturligtvis *j* bårtfallit jenom invärkan från *j*-saknande färmer av värbet. — Vad den av förf. från nyisl. literaturen siterade färmen *jóku* angår, så utjör den väl lån från fornsväret; man skulle i detta ock andra liknande fall (som jag i det följ. förbigår) varit förf. tacksam, om han alltid meddelat, huruvida färmen i fråga vore honom bekant även från talspråket.

ausa. Såsom fornisl. pret.-konj.-färmer anför förf. *eysi* (v. l. *jösi*) Sturl. Oxf. I. 231. 1 ock *jysi* Sturl. Kmh. II. 40. 17. Vad nu först *eysi* angår, så representerar detta tydligen *ø'si*; jfr att den membran, varur färmen är tagen, enligt Vigfusson, Sturl. CLXXIII

¹⁾ Att icke så få tillägg till förf:s färmer kunna jöras, har troligen icke sin grund i förbiseende av förf., utan i att förf. hyst den uppfattningen — något som på flere ställen framlyser i förf:s bok — att vissa språkfärmer skulle vara "réttar", andra icke. Följden av denna uppfattning synes ha blivit, att då förf. mött en äljes för honom otjäänd färm, så har han tydligen ansett den bero på skrivfel l. dyl. ock därför helt enkelt förbigått den. I det följ. är jag däck i tillfälle att visa, att flere dylika av förf. icke upptagna färmer icke äro oberättigade äller enastående. Det hade därför varit önskvärt, att förf. medtagit alla färmer, även dem, som sett besynnerligast ut, men för sådana, som han ansett på något sätt felaktiga, meddelat sina grunder för denna åsikt.

²⁾ Jag använder samma förkärtningar av boktitlar som Fritzner²⁾.

³⁾ Av nyisl. färmer framhåller jag i allmänhet endast sådana, som äj upptagits i Carpenters Grundriss der neuisl. Gram., jämförd med B. M:son Olsen i Germania XXVII. 257 ff.

delvis företer "irregular spelling". Beträffande de två övriga färmerna *jösi* ock *jysi*, så jer redan *j* för *i* anledning att misstänka, att de icke äro fornisländska. Slår man upp sitaten, så befinnes också, att *jösi* är hämtat ur en pappershandskrift från omkring år 1690, ock *jysi* är taget från en "Codex, som synes at være skreven omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede" (Sturl. Kmh. I. XVII). Färmerna *jösi* ock *jysi* hava således intet att jöra på det ställe, där förf. satt dem. — De i ordböcker ock grammatikor upptagna pret.-konj.-färmerna *ysi*, *jysi* sakna stöd av sitat såväl hos förf. som i ordböckerna, varför de kannsje äro nyisländska.

bella. Av detta värb torde enl. förf. endast 3 sing. pret. ind. kunna uppvisas såsom starkt (*ball*). Det av gram. ock ordböcker upptagna pres. *bella* torde alltså endast vara en konstruerad färm.

binda. *bitt* 1 sing. pres. ind. NL. I. 89. 5, *bicc*, *bæk* 2 sing. pres. ind. Mar. XXXI. 15, Jómstv.* 105. 1. Dessa färmer få förklaras såsom analogier från imperat. Tvärtom är *bind* 2 sing. imp. Post. 73. 32 analogi från pres. (ock plur. imper.). — Det av förf. med 2 sitat styrkta *bant*, 3 sing. pret. ind., förekämmer ock Heilag. II. 394. 19.

biarga. Utom det hos Lund, Ordföjningsläre s. 386, anförda sitatet på inf. pret. av detta värb anför förf. ytterligare ett: från Isldr. 10. 3. — Intet beläggställe meddelas från fornisl. för svag böjning, vilken däck enl. Vigf. förekämmer i yngre fornisl. tid. (Det av Vigf. från norska homilieboken anförda *bjargar* är felaktigt; i stället har denna hds. *biargr*, varom se min Fno. hom.-bokens ljudl. § 21 a.) — I nyisl. förekämmer enl. förf. väkslande stark ock svag böjning av detta värb; enl. Vigf. däremot böjes det alltid svagt så när som på sup. *borgit*. Äro därför övriga av förf. anförda nyisl. starka färmer kannsje endast beroende på lån från fornspråket? — *biargiaz* Mork. 114 har förf. förbigått, väl emedan han ansett det andra *i* bero på dittografi, men möjligt är ju, att det står för att utmärka palatalt uttal av *g*; färmerna hade ju bort medtagas likaväl som *fljúgja* (varom se nedan).

biöða. *biöttv* 2 sing. imp. Jómstv.* 51. 2 (< *biöð þú*) visar, att *ðþ* > *tt* (jfr Noreen, Aisl.-an. Gram. § 184 anm. 3). — Till de av förf. anförda färmerna av detta värb kan jag lägga *boð*, 3 sing. pret. ind. Thom. 199. 24 (jfr fsv. *boðh*), *boðo* 3 plur. pret. ind. NL. I. 421. 23 (jfr *skoto* OHm. 14. 2 ock fsv. *boðho*) ock *boðet* Thom. 5. 20 (jfr fsv.).

blífa har förf. äj medtagit; se därom Vigf. ock Fritzner².

blíkja. Av detta värb kan förf. (så ock Vigf.) endast anföras 3 plur. pret. ind. såsom stark färm (*blíku* Völ. 6. 7 ock Geisl. 53. 7). Wimmer Fnord. formlära § 123 upptager även pres. *blík* ock pret. *bleik* samt Fritzner² (jfr Noreen, Aisl.-an. Gram. § 447. 1) dessutom part. *blíkin*. Dessa 3 färmer torde alltså endast vara konstruerade.

blóta. *Blót* 1 sing. pres. ind. SE. I. 238. 12 kann ju vara en gammal berättigad färm, då ju i 1:sta pers. *i*-omjudet ursprungligen icke är hemma.

bregða. Förf. anför flere sitat på vok. *i* i rotstavelser i pres. ind., där det får förklaras såsom beroende på urgerm. *i*-omjud, samt även några från pres. konj. ock inf., dit *i* således spritt sig från pres. ind. — Färmen *brugdom* Eg. 244. 15 anser förf. s. 46 möjligen kunna vara "eintala = *ek brá*, því að í fornum skaldskap finnast víða myndir á -*m*, sem virðast vera fyrsta persóna eintölu"; på samma sätt uppfattar förf. ock i det följ. s. 135 *Fragum* OH. 244. 34, *fragom* Mork. 134. 32 (dessa två med tvekan), s. 199 *hetome*, *hetume* (enl. förf. < *hetom ek*) Grimm. 4 ggr t. e. 48. 6. Förf. jer dock icke någon slags motivering för antagandet av dylika 1 pers. sing.-färmer¹⁾. Jag vill här nedan föreslå en dylik, då man onekligen skulle önska någon annan förklaring än den jängse på dylika i det äldre språket (icke blott i skaldskap) äj sällan förekommande färmer. [Jag vill ytterligare påminna om (jfr Rydqvist, Sv. spr. lagar I. 470 ff.) t. e. *ráðome* "jag råder" flere ggr, *dyliome* "jag döljer", *logþome* "jag lade", alla tre exemplen i den äldre eddan, *ec bióþome* "jag bjuder" Homil. 194. 27, *ec comome* "jag kám" Homil. 97. 3, *ec ætlomk* "jag ämnar" OHm. 41, *ec qvæmomc* "jag kámme" OHm. 92; dessa hava hittils, ock så nog redan i äldre tid, fattats såsom med.-passiver eller såsom innehållande ett suffigerat *mik*, men om änd. -*om* i 1:sta sing. kann rättfärdigas, så är det ju mycket tilltalande att få fatta -*k* såsom ett suffigerat *ek*; såsom passiv kan för rätten omöjligen fattas: *hengdom ick* "jag hängde" D. N. I. 600]. Den hittils antagna förklaringen av dylika färmer är ju den, att de bero på lån från 1 plur., men vad som skulle föranlett ett dylikt lån, har man långt ifrån kunnat tillfredsställande visa. Nu är emellertid troligt, att värligen en sing.-ändelse förefunnits, som hos en stor del värb jivit samma utseende åt 1 sing. som åt 1 plur.; just därför hava så, i likhet med vad man anser hava sjett vid mediopass. (jfr Wisén, Ark. I. 370 ff.) ock vid suffigering av *mik* (Noreen, Aisl.-an. Gram. § 380. 3), övriga värbalfärmer av 1 sing., som icke jemom nyss antydda ändelse blevo fullkomligt lika med 1 plur., faktiskt utbytts mot denna, för att fullständig överensstämmelse i alla fall skulle ernås. Den sing.-änd. jag nu åsyftar (jfr Fritzner i Norsk Tidsskr. f. Vid. og Lit. 1847 s. 396) är för pres. s. k. otematisk änd., som ju ganska långt ned i tiden finnes kvar i *em* "(jag) är", ock som ju en gång även i nord. språk bör hava haft en betydligt vidsträcktare spridning — jfr förh. i vgerm. spr., särsj. 1:sta pers.-typerna *habem*, *salbom*; att just -*om*, -*um*-typen i nord. skulle bli- vityp jenomgående, har då berott dels på, att så betydligt många värb tillhöra den 1. sv. konj., dels på, att 1. pers.-änd. hos en hel mängd värb faktiskt en gång innehållit -*u*. I svaga pret. kan ock

¹⁾ Se numera Thorkelssons avhandling ovan s. 34 ff., hvilken red. mottog i mitten av november 1890. Då Wadsteins anmärkningar emellertid delvis komplettera Th:s utredning, meddelas även de; red. erhöll W:s recension den 3 jan. 1891.

en änd. *-om* motiveras. Den vanliga änd. *-a* har ju uppstått ur *-om*, men detta *-om* bör ha blivit bevarat i de fall, då man till detsamma suffigerat 1. pers. pron., varijenom *-m* kämmit i injud; på detta sätt hava färmer som t. e. *loggþome*, "jag lade", uppstått. Från dylika pres.- och pret.-färmer kann så *-om* hava utbrett sig vidare. — En av förf. icke uppmärksammas färm är *brogdno* Barl. 197. 2, *brogdet* 211. 11, vars vokalisasjion däck är just den man väntar i detta värb.

brenna. Här anföres intet eksämpel på *i*-vokalisasjion i rotstavelsen, vilken däck förekämmer åtminstone SE. I. 278. 20: *brinna*.

búa. Förf. har icke medtagit *bjöggu* pret. inf. SE. I 648. 8, *bioggio* 3 pl. pret. ind. Homil. 126. 22, *bioggio* OH. 147. 39 (jfr *hioggio* OH. 163. 38). Då sitaten äro så pass många, så kann nog här icke, såsom Ludv. Larsson i Studier över Sthlmska homielieboken s. 90 antar, föreligga skrivfel; se om färmerna Noreen i Pauls Grundriss I. 512. — Likaså anföres intet sitat på svag böjning, vilken däck åtminstone i fno. förekämmer. — 3 sg. pret. konj. *beyggi*, som förf. meddelar från Bs. I. 666. 9, representerar tydligen *boggi*: jfr *seyri* 639. 21, *deykkvan* 670. 27. — I konjunktiverna *bjoggi* 3 sing. pret. Nj. 422. 6 och *bjoggist* 3 plur. pret. Hkr. 613. 6 beror saknaden av *i*-omjud på invärkan från ind. — Från Mork. 7. 17 anföres eks. på *búi* i samma betydelse som *búá*, vilket, såsom förf. påpekar, stöder antagandet av dessa färmers identitet. (Fritzner² anför ytterligare ett sådant eks. Synkopen av *i* kann icke med Fritzner förklaras jenom att kalla färmerna för "Forvanskning"; den beror på ordets bruk i mindre betonad ställning). — S. 59 anser förf. den omständigheten, att i de av honom anförda eks. på färmer av *búa*, i vilka vokal följer på *u*, detta *u* sällan är försett med aksent, vilket däremot vanligen är fallet, då konsonant följer, utjöra bevis för, att *u* skulle vara kårt framför vokal. Jag tror däck icke, att detta är bevisande. Att aksent står över *u*, då konsonant följer, beror på, att denna kons. i alla eks. är *n*, och aksent behöves just därför här för att utmärka *u* till själlnad från *n*, vilka typer ju i de gamla handskrifterna vanligen äro alldeles lika. — Till de av förf. anförda fisl. färmerna av *búa* kann jag lägga *buggiosc* Post. 231. 38 (altså < *(be)būw-, jfr möjl. *buku*, Liljegren, Runurkunder n:o 503, och fsv. *huggo*, Noreen, Sprachgesch. § 220 a) i Pauls Grundriss) samt *bioggia* 3 sing. pret. ind. Barl. 20. 38 (jfr min Fno. hom. bokens ljudl. § 32 a, η).

detta. *detta* Thom. 206. 23. Här beror nog aksenten på ditografi åter det i närheten stående *settt* (tt följer på *æ* i båda orden).

døyja. *døy* 3 sing. pres. konj. Barl. 16. 3, 72. 11, 182. 4, Kgs. Brenn. 184. 20, NL. II. 60. 18, *dæ* 3 sing. pret. konj. Barl. 8. 27, Kgs. Brenn. 185. 28, 3 pl. pret. konj. Barl. 138. 30; jfr fsv., Rydqvist, Sv. spr. lagar I. 341. — *daat* sup. Barl. 138. 2 bör troligen läsas enstavigt; i denna hds. förekämmer nämligen (se

föret. s. XVIII) stundom dubbelskrivning av vokal för att utmärka längd.

draga. drégi, Cod. Arn. Magn. 645 IV:o L. Larssons edit. 64. 3; här står *é* (*ré* är uttryckt jenom förkärtning) för *æ* < *ø*, varpå några eks. finnas i hds. (se Larssons inledn. s. XLI). — Rörande sing. pret. förklarar förf. s. 72, att "Hvorki í hinu forna máli, né í núverandi framburði er nokkurt *g* í eintölu; þó finst það nú víða í bókum". I "hinu forna máli" måste väl en gång *g* funnits, ty varifrån skulle det äljes kámmitt? Lån från annat nordiskt språk är ju osannolikt, då ju en dylik analogibildning från plur. lika väl bör hava kunnat sje i isl. som i andra nord. språk. — Såsom 3 plur. pret. ind. för nyisl. anföras *drógu* ock *dróu*, vilket senare — naturl. analogi från sing. *dró* — enligt förf. är "samkvæmt núveranda framburði".

eta. iet 2 sing. imp. Leif. 149. 8 kann vara analogi från pres. *ietr* (i Beyging etc. meddelar förf. intet sitat på dylikt pres., men hos B. M:son O'lsen i Germania XXVII. 263), vilket kann vara att bedömma såsom *bægr*, varom se min Fno. hom. bokens ljudl. § 21 a.

Den av Fritzner² från Stj. 411. 5 anförda pres. konj. *fangir* har förf. icke medtagit.

falda. Här anføres intet eks. på svag böjning från fornspråket (jfr Vigf. ock Fritzner²). Likaså saknas pret.-färmen *fell*, rörande vars förekámt se Egilsson, Lex. poet.

fela. Nyisl. har enl. förf. i pret. jämte *fal* : *fálu* även *fól* : *fölu* ock *faldí* : *földum* ock i part. pret. jämte *fölginn* även *falinn*, vilket senare böjes liksom *alinn* (se under *ala* i det föreg.).

feta. Enligt Wimmers ock Noreens isl. gram. skulle detta värb även kunna gå svagt i fisl., men på dylik böjning har förf. endast sitat från nyisl.

fjúka. fok pret. Þidr. 269. 8 har förf. förbigått (jfr *boð*).

flá. I nyisl. även svagt *flái* : *fláði* : *fláður*. I sammanhang därmed meddelar förf. s. 124, att "Til eru og í alþýðumáli ýmsar aðrar veikar myndir af sterkum sagnordum, t. d. vth. þátíðar *dæði*, *dræði*, *hlæði*, *sjæði*, *slæði*, *þæði* af sagnordunum *deyja*, *draga*, *hlæja*, *sjá*, *slá*, *þiggja*; enn þessar veiku myndir finnast naumlega allar í prentuðum bókum".

fljúga. fluga 3 plur. pres. ind. Leif. 79. 4, inf. 127. 23, 134. 9; aoristpresens (liksom *líka*, *líta*, *súga*, *súpa*). — *fljúgja* SE. I. 126. 25, 344. 11; det andra *j* är endast grafiskt ock beroende på invärkan från färmer, där *g* palataliserats. — *flúganda* genit. plur. Stj. 18. 5 (jfr min Fno. homil. bokens ljudl. § 32 a, ð).

fregna. 1 plur. pret. konj. *fregim* Am. 101. 2; här står *ø* för *æ* (jfr Bugges Edda föret. s. X). — I nyisl. är enl. förf. detta värb icke så särdeles vanligt; böjes där dels starkt, dels áfter 1:sta sv. konj. Förf. anför intet sitat på svag böjning i fornisl., där värbet dáck (enl. Vigf.) stundom går áfter 3 sv. konj.

freta. På inf. har förf. intet sitat. Värbet är enl. förf. i nyisl. endast svagt (går áfter 1:sta konj.).

gala böjes enl. förf. nu svagt (1:sta konj.) i talspråket.

ganga. 3 sing. pres. ind. *gingr* Järnsida (Havnæ 1847) 7 ggr t. e. 101. 6; jfr om *i*-vokalisasjonen här Kuhns Zschr. XXVII. 437.

gefa. Förf. har förbigått *gáf* i Cod. 1812 IV:o Gml. kgl. Saml. i Kbhvn, se Larssons ed. 3. 10. Här står dåck troligen akcenten för att utmärka längd: jfr fsv. *gaaf* i Cod. Bur. (se Söderwalls ordbok), *vaar* 3 sing. pret. ind. Cod. Bildst. 230. 8, 250. 11, gda. *baar* pret. (Kalkars ordbog), *vaar* pret. Vedels Saxo (Kbhvn 1851) LXXX. 3 ock min Fno. hom. bokens ljudl. § 61 a. För dylika långvokaliska *pret.-färmer håller jag ock *sát* Bugges Edda s. 76, not, ock *nám* anf. arb. s. 111, not.

gjalla. På *e* (för *ja*) anføres intet eks. från fornisl. Enl. Vigf. är ock *gella* "modern" infinit. till här i fråga varande starka verb; alltså bör väl denna färm såsom osäker utgå ur den fornisl. gram. — *gjall* pret. Fm. IX. 513. 30 (Eyrspennill) har förf. förbigått.

gnaga. Om *gnaget* Barl. 56. 17 säger förf.: "ætti að vera *gnaget*", men se därom Noreen, Aisl.-an. Gram. § 414 anm. 2 (sist-nämnda ställe står *magit*). I nysl. böjes enl. förf. detta verb alltid efter 1:sta sv. konj.

gnella. Av detta verb har förf. endast funnit 3 plur. pret. ind. *gnullu*. Sing. *gnall*, som också upptages i grammatikorna, torde alltså vara utan belägg.

gnúa förbigår förf. alldeles; likaså *gróa*.

gráta. *gret* 3 sing. pret. ind. Heilag. I. 199. 16. Jfr fsv. *gret* (Noreen i Pauls Grundriss I. 512).

halda. *heilt* 1 sing. pret. ind. Post. 232. 31 tyckes bevisa förekomsten av lång vokal i ett dylikt pret. Det av förf. från Hkr. 109. 3 anförda *hélæt* bevisar däremot intet, då det är taget ur en närmaliserad upplaga; det skulle i dylika fall, varav många förefinnas hos förf., varit önskvärt att särskilt framhållits, att i fråga varande edisjon varit av denna art. — Utöver de av förf. meddelade färmerna vill jag påpeka *heiltt* 3 sing. pret. ind. OH. 247. 40, *heilt*, d:o, Forns. Sudr. 166, not 6 (jfr härmed *leit*, *reit* av *láta*, *ráða*) samt *hell*, pret. Fm. VII. 81. 27, 341. 9 (jfr pret. *fell* av *falda*)¹⁾.

¹⁾ Här vill jag begagna tillfället att påpeka ett nyligen av ett par förf. omskrivet ställe, som oriktigt anses innehålla en färm av *halda*, näml. SE. I. 92. 1, där det säges om Balder att *engi má haldast dómr hans*. E. H. Meyer översätter detta i Völuspa s. 188: "dass keiner seinem Gericht widerstehen kann" (så ock Stephens, Aarb. 1883 s. 258); att en dylik översättning är omöjlig, påvisar med rätta F. Jónsson i Lett. Nord. Tidskr. f. 1890 s. 507, men den av Jónsson lemnade översättningen "ingen af hans domme kan holde sig" (så ock Bugge, Studier s. 34) innehåller ju något helt annat än man här väntar. Det riktiga är att här i stället för *haldast* upptaga den i noten anf. st. från 4 cod., varibland Worm., meddelade läsarten *hallaz*. Översättningen blir då i stället: "ingen av hans domar kann vara partisk". Jfr att *hallask* enl. Vigf. betyder "luta över åt ena sidan" (om sjepp); här alltså om en dom, som (lutar åt) är till fördel för den ena parten; jfr ock Fritzner²: *halla 2*) "bringe noget i en saadan Stilling eller til at tage en saadan Gang, at det derved gaar ud over en til hans Skade, medens derimod den anden har Fordel deraf".

hanga. Här har förf. förbisett SE. I. 364. 25 pret. *hángði*; anført av Egilsson i Lex. poet.

hefja. Till de av förf. anförda färmerna kan jag lägga *hafo* 3 plur. ind. Strl. 70. 40; bildning efter 5:te avjudsklassen.

heita. Här saknas hos förf. 3 sing. pret. *heit*, som förekommer i Jónsv.* (t. ex. 57. 12, jfr s. X), Cod. Arn. Magn. 645 IV:o (se Larssons ed. s. XLIII; rörande det av Larsson även anförda *firleit* kann man — liksom Elucid. fotol. ed. 34. 7, 9 — vara osäker, om färmen bör föras till *fyrirláta* eller till *fyrirlíta*; bådas betydelse passar nämligen) samt enl. Fm. XI. XIV även i Cod. Frisianus; likaledes har förf. förbigått 3 plur. pret. ind. *hetto* i Homil. (se Wiséns företal s. V) ock 3 sing. pret. ind. *hit*, om vilka alla jämför Noreen i Pauls Grundriss etc. I. 511.

hjálpa. *hjalpr* 2 sing. pres. ind. Barl. 187. 25, 3 sing. pres. ind. Kgs. Brenn. 68. 17; jfr min Fno. hom. bokens ljudl. § 21 α. — 3 sing. pret. *help*, som (enligt Fritzner²) förekommer Fm. IX. 288 v. 1, har förf. förbigått; jfr Noreen, Pauls Grundriss I. 509. — "I núverandi íslensku er þetta sagnorð veikt og gengr eftir a-beygingunni. Hjá skáldum kunna einstakar sterkar myndir að finnast".

hlaupa. *hliopiz* 3 sing. pret. konj. OH. 246. 32, *liope* 3 plur. pret. konj. Alex. 67. 8; jfr oomjudda pret. konj. av *búa* i det föreg. — *lavpo* Mork. 60. 36 (Fritzner² *laupo*) har förf. kannsje med själ förbigått. Man kan nämligen icke vara säker på att *av* verkligen betyder *au* här, äftersom *av* i här i fråga varande del av Mork. brukas i flere andra betydelse: jfr *malstavfo* 60. 20 (= *málstofo*), *lavn* 61. 36 (= *lán*). Betyder *av* här verkligen *au*, så se rörande förklaringen av detsamma Noreen i Pauls Grundriss I. 511.

hlæja. *hlegium* Heilag. I. 287. 13, *hlægja* Mar. 924. 9, Heilag. I. 300. 19. Här betyder *gi* kannsje icke såsom stundom *j*, utan möjligen *gj*; *g* har då inträngt från pret. plur. ock part.: jfr att i nyisl. alternativt *g* kann vara jenomgående: *hlægja* : *hlóg* : *hlógu* : *hlegið* (förf. s. 221—223); likaså förekommer i nynno. (se Aasens Ordbog) *lægja* : *log* : *logo* : *legje* (jfr fno. *lægja*(-) OHm. 47. 27, 51. 32; äj medtaget av förf.). — *hlóu* förf. sid. 222 har förlorat *g* jenom analogi från sing.

hnafa. Pret. *hnóf* skall enl. förf. även finnas i nyisl.; såsom stöd härför anføres ett sitat ur Hómers Odysseifs-kvädi, översatt till isl. av Sveinbjörn Egilsson; här är det däckt troligen lån från fornisl. (Obs. att förf. finner det nödvändigt att meddela översättning av detsamma).

hníga. *hneg* 3 sing. pret. ind. Mork. 60. 5 rättar förf. i likhet med utjivaren av denna hds. till *hne(i)g*, men en färm med till den vanliga färmen *hné* jenom invärkan från plur. fogat *g* är ju mycket förklarlig ock har även sitt motstycke i fsv. *stægh*, varom se Tamm, Ark. II. 345. — Om ett svagt pret. *hnyggðu* se under *hnyggja* här i det följ.

hníta. "Þetta sagnorð finst að eins í myndunum *hníta*, *hneit*, *hmito*". — I nyisl. har förf. endast funnit färmen *hneit*.

hnjóða. "Af þessu sagnorði finst að eins 3. pers. eintölu í þáttid: *hnaud* og hluttaksorð fortíðar í hvorugkyni: *hnoðet*". — "Í nýislensku er til veikt sagnorð *hnjóða*, sem hneigist eptir a-beygunni".

hnjósa. "Af þessu sagnorði hefi eg fundið orðmyndirnar *hnýss*, (at) *hnjósa*, *hnaus*". — "Í hinu nýjara máli finst orðmyndin *hnýs*". Jfr dækk Carpenter, Grundr. d. neuisl. Gram. § 101, enligt vilken i nýisl. alla temafärmer förekämma.

hnyggja ock *hnöggva* sjiljer förf. át. Detta är ju också berättigat, såvida man med mig, Fno. hom. bokens ljudl. s. 149 not 2, anser dem uppkämma ur färmer med olika rotvokalisasjon *e* ock *a*, vilket förf. icke synes jöra. Jag vill dækk här framhålla, att man kanna je likväl kunde förklara **hnöggva* (inf. är icke belagd) ur en färm med *e*-vokal; denna bör visserligen brytas till **hniöggva*, men jenom kontaminasjon med färmer, i vilka *-i-* följer, bör så en *i*-omjudd färm **hniögg* > *hnögg*- uppstå; (jag ser icke, varför äj *i*-omjudd likaväl bör uppstå på *io* som på den andra brytningsdfitängen *ia*). Man kämmer dækk icke ifrån, att här likväl *a*-vokalisasjon också en gång måste ha förekämmuit. Denna bevisas nämligen av *hnöggannde* Post. 470. 23, som förf. utan anjivande av grund anser betyda *hnöggvannde*, men som ju endast kan vara = *hnöggvande*, vilken färm även återjes av (det av förf. icke medtagna) *hnaugganda* Thom. 337. 2 (*a*-vokalisasjonen bevisas även av nyo. *nugga* < **(h)öggva*). Beträffande *hnöggvim*, som förf. anför från Bp. II. 91. 17, kann man däremot vara osäker, om *ö* betyder *ø* eller *ø*, äftersom färrnen är tagen ur en närmaliserad upplaga. — Vad nu först **hnyggja* (infinit. är icke belagd) angår, så anföras av förf. följ. dithörande färmer: *hnyggr* 2 sing. pres. ind. HKr. 560. 5, *nögg* 3 sing. pret. ind. Þidr. 141. 18, *hnygginn* Grimn. 51. 3 ock andra ställen; *hneyggr* Fris. 203. 17, som förf. för hit, kann ju dækk endast betyda *hnögggr* ock hör altså till **hnöggva*. I nýisl. fins endast *hnygginn* "forknyt, mismodig". — Till (*hnöggva*, varmed förf. tydiligen åsyftar) **hnöggva* anföras följ. färmer: *hnöggvim* (se åvan), *hnaugg* Thom. 503. 14 (detta kann ju lika väl föras till **hnyggja*) samt *hnöggvannde* (varom se åvan). Dessutom uppkonstruerar förf. ett partic. *hnöggenn*, men därför bör ju i stället ansättas *hnyggenn*; förf. försvarar *o* jenom hänvisning till *hrokken*, *sokken*, men den anledning, som i de senare förefinnes för en övergång *u* > *o* (Noreen, Aisl.-an. Gram. § 76. 3), eksisterar äj för *hnyggenn*. I nyare isl. har förf. icke funnit detta ord. — Något belägg för svag böjning meddelar icke förf. Alltså torde de hos Wimmer, Fnord. forml. s. 112 not 2, ock hos Noreen, Aisl.-an. Gram. § 408 anm. 3, anförda pret. *hnygða* ock *hnugða* endast härleda sig från Egilss. Lex. poet. s. 366 ock Vigf., enligt vilka Fsk. 113. 10 (Egilss. oriktigt 116. 1) skulle stå *nyghæo* (enl. Egilss. s. 369 "pro *hnugða*"), vilken uppgift dækk är oriktig. Anf. st. står nämligen *hnygðu*, ock då ingen not meddelar, att ändring i tæksten här vidtagits (jfr

utjivarnes företal s. XV), så har nog hds. också *hnigðu* i likhet med Fm. VI. 172.17 m. fl. st. (se Egilss.). *i*-vokalisasjonen här styrkes ock av en annan omständighet. Ordet förekommer nämligen i en dróttkvætt-värs med jämt nummer av följ. lydelse:

Sigtún, en skip hnigðu,

vari *Sigtún* enligt assonansreglerna visar, att sista ordet har *i* i rotstavelsen. Vad är då detta *hnigðu*? Antingen får det anses vara en svag färm av det här *i* fråga varande värbet, vars *i* då skulle förklaras på samma sätt som *i* i isl. *stinga* l. fsv. *stinker* m. fl. (se min Fno. hom. bokens ljudl. 151 not 1), äller ock ha vi här ett annat värb: *hníga*. Det senare är så mycket sannolikare, som altern. svag böjn. ju är ganska vanlig inom 1:sta avjudsklassen, ock som man just har eks. på bruk av *hníga* i liknande fall som här (jfr Egilss. lex. under *hníga*: "de navibus: skip hnígu um lög"), varemot *hnyggja* icke har en betydelse, som järna passar på detta ställe. Beträffande *hnigðu* i åvan anf. värs kann man nu vara oviss, huruvida dess *i* är kårt äller långt. Är dess *i* kårt — något som *Sigtún* synes antyda — så har detta < *i* jenom förkårtning framför 2 kons. (den svaga böjn. av *hníga* skulle då vara ganska gammal); är dess *i* däremot långt (jenom analogi från inf.), så föreligger antingen här ett eks. på helassonanser med vokaler av olika längd (jfr Brate, Metrik § 22 anm. 4) äller ock innehåller *Sigtún*, tvärt emot vad man hittils ansett, också långt *i*.

hrinda. *hrinder* 2 sing. pres. ind. SE. II. 369.15 anser förf. vara = *hrindr*, men det kann ju äj vara något annat än en bildning äfter 3:dje svaga konj., äfter vilken värbet enl. förf. s. 238, 239 altern. böjes i nyisl. — *Hryndum* Fas. II. 44.6, 1 pl. imperat.

Med början av *hrjóða* slutar det sist utkämna häftet av förf:s arbete. När detta en gång föreligger färdigt, så är *i* ock med detsamma en god del undanjord beträffande konstaterandet av, vilka starka värballfärmer som ejäntligen tillhöra fornisländskan, ock vilka icke. Först sedan fullständiga redojörelser av liknande art för alla ordklasser inom fornisl. blivit lemnade, kann man skriva en pålitlig fornisl. färlära. I de hittils utarbetade hava nog — något varpå *i* det föregående eksämpel lemnats — från den tid, då forn- ock nyisländskan sammanslogos, åtsjilliga endast nyisl. tillhörande färmer inkämmit.

Uppsala i desämber 1890.

Elis Wadstein.

Die Volsungasaga. Nach Bugges Text mit Einleitung und Glossar herausgegeben von Wilhelm Ranisch. Berlin. Mayer & Müller. 1891. — XVIII + 216 sidd. Boklädspris 3 mark 60 pf.

En ny upplaga af Volsungasaga kan måhända tyckas ej vara synnerligen mycket påkallad af behovet. För själfva texten har man ju Bugges kritiska upplaga af 1865 (i Det norske Oldskriftselskabs Samlinger VIII), hvilken icke lätt torde kunna öfverträffas i noggrannhet, och som bekvämt kan begagnas äfven af i språket mindre hemmastadda läsare, eftersom den använder normalortografi. Förträffliga exegetiska hjälpmedel eger man också, synnerligast uti Edzardis med utförlig inledning och talrika noter försedda öfversättning (i andra upplagan af v. d. Hagens Altdeutsche und Altnordische Helden-Sagen III). Och hvad slutligen angår själfva sagostoffet, har ju dess utvecklingshistoria behandlats i en stor mängd specialundersökningar, hvilkas resultat helt nyligen (1889) blifvit öfversiktligt framställt af B. Symons i Pauls Grundriss der Germanischen Philologie (II, 22 följ.).

Man var altså icke i saknad af goda hjälpmedel för studiet af Volsungasaga. Men Ranischs arbete erbjuder den stora fördelen och bekvämligheten för den studerande, att denne finner i ett billigt och lätthanterligt häfte sammanfördt det, som man förut nödgades söka i flere olika, delvis dyra och svåråtkomliga böcker.

Utgifvaren säger själf sin upplaga vara bestämd för "lehrzwecke", i synnerhet för "die erste nordische lektüre". Valet af just denna saga för nybegynnarens läsning kan mycket väl motiveras af innehållet, som ju är af så stor vikt för kännedomen af den märkligaste bland alla germanska sagokretsar och särskildt för en *tysk* läsare, som i regeln på förhand är förtrogen med Nibelungenlied, måste erbjuda mycket af intresse. — I stilistiskt afseende däremot kan sagan, som bekant, icke räknas till de bästa.

Inledningen lemnar en god öfversikt af Nibelungendiktningen i dess äldre ("frankiska") skede, dess öfverflyttande till den skandinaviska Norden samt de förändringar den undergått i sitt nya hem. Slutligen omtalas — något för knapphändigt — själfva den isl. Volsungasagan i dess förhållande till kvädena och till Ragnars saga loðbrókar, den sannolika yttre anledningen till sagans nedskrivande och tiden, då detta skett ("omkring 1260").

I redogörelsen för sagostoffets utveckling ingår åtskilligt, som ännu icke är tillräckligt bevisadt, somligt, som ej förr än i denna skrift blifvit påstådt. Bokens pedagogiska syfte synes fordra, att utg. hade gjort en bestämd åtskillnad mellan forskningens säkra resultat och hvad som ännu måste räknas för hypotes. Äfven hade något ymnigare literaturhänvisningar med afseende på de särskilda momenten varit önskvärda.

Om sagans handskriftmaterial meddelar utgifvaren ingen upplysning, och om texten säger han (i förordet och titeln) endast, att han aftryckt Bugges. Detta aftryck synes, att döma af en flyktig jämförelse af ett par sidor, vara noggrant utfördt, någon gång t. o. m. altför slafviskt, såsom då utg. 30⁷⁸ skrifer *blēs* för *blēss* (Bugge har *blæs*), eller då han 3⁵ liksom Bugge har skrifsättet *ófús*, medan bägge utgifvarne eljest bruka det negerande prefixet i formen *ú-¹*. — Bugges förslag till rättelser har utg. i allmänhet accepterat, någon gång (såsom 14⁵, 14⁶⁸, 17¹⁴) har han underlåtit det, ehuru i dessa fall Bugges rättelser gå ut på att sätta vanligt språkbruk i st. f. misstänkta solecismer och sålunda just i en för nybegynnare afsedd upplaga varit mest på sin plats,

I normaliseringen af textens ortografi har utg. rätt mycket skilt sig från Bugge, i det han nämligen använt typerna *o*, *ø*, *ó*, *é*, vidare *þ* för *ð*, vidare *z* för *s* efter *nn* och *ll²*, *z* för *st* i verbens reflexivform samt *z* för dental + *s* (t. ex. *ozins* f. *oddsins*). Man ser, att utg. i några fall sökt närma sig skrifsättet på den tid, då sagan första gången upptecknades, och att han i andra fall har etymologiserande valt ännu äldre beteckningssätt. — De gamla visor, som finnas inströdda i texten, hafva icke fått ålderdomligare ortografi än prosan, ej håller synes utg. någonstädes ha försökt att restaurera deras ursprungliga metrisk form.

Glossaret säger utg. sig hafva utarbetat i nära anslutning till "Wimmers musterglossar zum Læs bog" (sic!). Det förefaller också vara ganska väl lämpadt för nybegynnarens behof; fraser, som kunna erbjuda någon svårighet, äro fullständigt öfversatta, de böjningsformer, i hvilka själfva stammen undergått förändring, särskildt upptagna med hänvisning till den rätta stickordsformen. Önskligt hade varit, att utg. följt Wimmer äfven i att på något sätt (t. ex. med asterisk) utmärka ord, betydelser och fraser, som äro egenomliga för det poetiska språket. — Praktiskt och berömvärdt är anförandet af de gotiska (resp. fornhögtyska, angelsachsiska o. s. v.) motsvarigheterna till de fornisländska orden. Då de anförda orden med afseende på afledningssätt, genus, sammansättning o. d. visa olikhet mot de närstående isländska, hade det kanske varit riktigt att uttryckligen framhålla detta, t. ex. genom att låta dessa föregås af ett "vgl.". Det är något oegentligt att i en för nybörjare ämnad bok skriva: *andlit* (got. *vlits*) . . . *auglit* (got. *vlits m.*) . . . *bitr* (got. *beitrs*) . . . *daupi* (got. *daupus*) . . . *dis* (got. *filudeisci schlaueit*) o. d.

Under genomläsning af några sidor i glossaret har jag dessutom annoterat följande:

¹ Märkvärdigt nog har denna inadvartens gått igen i glossaret, hvilket upptager *ófúss* och *úfúss* som skilda ord; äfven i *allóvønn* och *óumróþiligr* torde ó hafva inkommit genom förbiseende.

² Något hufvudbry kan måhända vållas nybegynnaren genom skrifsättet *menskr*, *ilzka*; mera praktiskt hade varit att skriva *mennskr*, *illzka*.

Betydelserna af prepositionen *á* hafva icke ordnats med grundbetydelsen till utgångspunkt. Äfven i enskildheter förekommer ett och annat, som vittnar om någon vårdslöshet; så hade de alldeles liknande uttrycken *á skóginum úti* och *á morkum úti* ej bort skiljas från hvarandra genom uttrycket *á gólfinu*; uti *Sigurþr þerrir sverþ á grasinu* och *steikja hjartat á teini* synes á hålst böra hänföras till betydelsen B. a) (= "räumlich, auf die frage wo?").

Vid *aker* anföres got. *arkrs*, naturligtvis tryckfel för *akers*.

I st. f. *barnstokkr* vill utg. (med Edzardi) läsa *brandstokkr*: "der baum hätte dann seinen namen erst davon, dass Odin das schwert hineinstieß". — Det är nog troligt, att sagans framställning af det underbara trädet innebär någon förvrängning af den ursprungliga sägnen; men det förefaller mig, som om svårigheterna ej blefve lösta därigenom, att man upptager läsarten *brandstokkr* och rättar sagan så, att trädet först efter Odens uppträdande i salen får detta namn. Ändock återstår det som oklart, huru benämningen *stokkr* kunnat gifvas åt ett lefvande träd (jfr 2³³: *lmar trésins með fogrum blónum stópu út um réfr*).

bátr uppgifves vara n.; läs m.

Under *biþja* anföres *biþ ek þeim engi lengra*; läs: *biþ ek þeim eigi lengra*.

Under *bjóða* och *dreyma* (och på flere ställen?) blir, vid an gifvande af konstruktionssättet, "etw." öfversatt med *eitt*; det rätta hade varit *eitthvert* eller *eitthvat* (förkortadt: *eht*).

Uppgifterna om böjningen af subst. *björn* äro något otillräckliga, då stamsafvelsens vokal i nom. pl. ej anföres, hvilket annars sker i dylika fall (jfr t. ex. *borkr, hjörtr, örn* m. fl.).

Under *blása* är "holt atem" knappast en lämplig öfversättning af (*Guprín*) *blés* [för *bléss*] *öndurni* uti skildringen af Sigurds död; bättre Edzardi: "Gudrun erseufzte".

bregða við torde icke vara exakt öfversatt med "sich sträuben"; betydelsen är snarare "rycka till, spritta till, bli häftigt förskräckt".

búðu, läs *búðu*.

bystri i uttrycket *borg gulli bysta* bör hällre uppfattas som part. pret. än som adj.

Under *drepa* öfversattes [*Gunnarr*] *drap strengina með tánun* sålunda: "schlug die saiten mit den zähnen"; altså "zähnen" för "zehen", ett fatalt tryckfel!

Att förklara *dyljumz* (28⁶⁰) som pluralis majestatis är ingalunda behöfligt; någon kan ju lika väl vara singularis.

ekki såsom pronomen blir ej tillräckligt öfversatt med "nichts"; för de fall, då *ekki* (såsom t. ex. 14⁶⁷) bestämmer ett utsatt eller underförstådt subst., passar ej denna öfversättning.

kvæþjur blir (under *falla*) altför fritt öfversatt med "worte"; likaså (under *yfa*) *yfaz við e—n* med "vor zorn entbrennen gegen einen".

Ehuru vi ej kunnat undgå att anmärka, det utg. icke alltid iakttagit så sträng varsamhet och noggrannhet, som en för nybegynnare bestämd läsebok hade kräft, så vilja vi därmed visst icke bestrida, att hans skrift på det hela taget bör blifva ganska användbar och nyttig. Ännu nyttigare hade han kunnat göra den genom att tillägga de erforderliga sakförklaringarna; saknaden af sådana torde bli rätt kännbar för den studerande, som begagnar boken utan att hafva tillgång till en lärares muntliga upplysningar.

Den typografiska utstyrelsen är rätt god och de specielt isländska typerna ganska lyckade; endast mot í kan anmärkas, att aksenten blifvit så liten, att ett ovant öga har svårt att skilja typen från i.

Lund, april 1891.

Gustaf Cederschiöld.

Über die Orvar-Odds saga.

I. Die elemente der saga.

Wenn man alle handschriftlichen zusätze aus der Q. O. s. beseitigt hat, ist es leicht zu ersehen, dass die saga, wie sie der verfasser in der mündlichen überlieferung vorfand, nicht aus einem gusse entstanden ist. Es ist schon mehrfach, zuletzt von mir (einleitung s. XXXVIII), darauf hingewiesen, dass der töter der Arngrímssöhne ursprünglich nicht der sohn des Grímr loðinkinni gewesen sein kann, aus dem einfachen grunde, weil die überlieferung des kampfes auf Sámsey auf eine ältere entstehungszeit als das neunte jahrhundert, in dem Grímr gelebt hat, hinweist, und weil dieser, wenigstens so weit wir wissen, keinen sohn hatte, der Oddr hiess. Dadurch, dass alle übrigen begebenheiten, von denen Q. O. s. berichtet, nicht über das neunte jahrhundert hinauszugehen scheinen und auch sonst mit dem kampf auf Sámsey in keinem anderen zusammenhang stehen, als dass Hjálmar Oddr auf einigen zügen begleitet, ohne indess je in den vordergrund zu treten, hebt sich diese episode als ein besonderes element der saga scharf hervor. Es fragt sich nicht nur, wie die verbindung zu stande kam, sondern es erhebt sich auch die vorfrage, ob das, was sonst von Oddr erzählt wird, als einheitliche überlieferung aufgefasst werden darf.

Durch die ausscheidung des kampfes auf Sámsey wird die schwierigkeit, welche die genealogie bietet, nicht gelöst.

Es ist kaum nötig die schon von P. E. Müller¹⁾ gesammelten stellen der Egilss. und Landnámabók, wo von Ketill Hœngs und Gríms nachkommen die rede ist, hier zu wiederholen. Oddr wird dort nicht genannt; die isländische überlieferung kennt ihn also offenbar nicht; erst nach der übersiedelung von Ketils nachkommen nach Island, also nicht vor dem 10:en jahrhundert, ist ein Oddr, von dem viele sagen erzählt wurden, zum enkel des damals schon gleich sagenhaften Ketill hœngr geworden.

Die sagas von Ketill und Grímr sind gerade so fabelhaft wie die O. O. s.; die geschichte lehrt uns, wie Ketill zu einem fabelhelden werden konnte. Eine der wenigen historischen notizen über Ketill, die oben genannte stelle der Egils saga c. LXI, berichtet von einem schwerte, welches Ketill *í hólmgöngum* benutzt habe, *ok var þat allra sverða bitrast*. Ketill scheint ein echter *hólmgöngumaðr* gewesen zu sein, dem man wol schon bei seinen lebzeiten nachrühmte, er werde auch vor *troll* nicht davonlaufen; ein solcher ruf konnte in dem an zaubersagen reichen Hálogaland die veranlassung geworden sein, dass man bald nach seinem tode von verschiedenen kämpfen, in denen er unholde erlegt, zu erzählen wusste. Geschichte braucht man darin weiter nicht zu suchen.

Die saga Gríms lodinkinna bietet noch weniger historische anhaltspunkte als die von Ketill hœngr; den hauptinhalt bildet ein märchen, die erlösung der Lophœna aus einem zauber, in welchen sie durch die ränke ihrer stiefmutter verstrickt war; auffallenderweise ist eben diese frau Odds mutter; die überlieferung, welche Odd zu Gríms sohne

¹⁾ Sagabibliothek II, 528—9. Die beiden stellen der Egils saga sind nach Jónssons ausgabe c. XXIII, s. 69; c. LXI, s. 226. Ausserdem wird Ketill in Egils saga c. VII, s. 18 als grossvater des Bárðr hvíti genannt, der in der schlacht im Hafrsfjörð umkam.

macht, hat nicht einmal den richtigen namen von Gríms weib bewahrt (vgl. P. E. Müller: Sagabibliothek II, 539).

Nicht nur die überlieferung von dem nahen verwandtschaftsverhältnisse der hauptpersonen knüpft die Q. O. saga an die von Ketill und Grímr; die sagas weisen auch sonst soviel gemeinsame züge auf, dass man daraus auf eine ziemlich langwierige gegenseitige beeinflussung schliessen kann; die möglichkeit einer späten genealogischen anknüpfung, welche nur einer person oder einem geschlechte zu liebe zu stande gebracht wurde, wie z. b. die, welche die norwegischen könige zu nachkommen des Sigurðr Fáfnisbani macht, ist dadurch ausgeschlossen. Hauptsächlich finden sich in Ketils s. und Gríms s. einerseits, in Q. O. s. andererseits die folgenden gemeinsamen züge:

1:o Ketill und Oddr kämpfen beide mit unholden (Fas. II, 113—116; Q. O. s. 42—49); dabei ist zu bemerken:

a (2:o) eine *kylfa*, mit der Ketill den räuber Hængr, erschlägt (s. 113); dieselbe gehört zu Odds gewöhnlichen waffen (s. 33, 101, 185);

b (3:o) eine *trollkona*, welche Ketils, resp. Odds schiff schüttelt (Fas. II, 116; Q. O. s. 42—43); dasselbe in Gríms s. (Fas. II, 145), wo freilich zwei *trollkonur* genannt werden.

4:o existiert eine nicht zu verkennende ähnlichkeit zwischen Ketils besuch bei Bruni (Fas. II, 117 ff.) und Odds besuch bei Jólfr (Q. O. s. 139 ff.); vgl. Dettner Z. D. A. 32, 449 ff.

5:o Ketill und Oddr sind beide treffliche schützen; dieser erbt von seinem grossvater die *Gusisnautar*.

6:o Grímr und Oddr können günstigen fahrwind erlangen, wann und wohin sie wollen; die fähigkeit wird in der längeren redaction der Q. O. s. eine *ættargipt* der familie genannt, welche auch Ketill gehabt; ebenso in Gríms s. (s. 152): "tók hann pá til listar þeirrar, er hafði hafði Ketill

hængr, faðir hans, ok aðrir Hrafnistumenn, at hann dró upp segl í logni, ok rann þegar byrr á.

7:o Nach späterer überlieferung, welche für die Q. O. s. zwar nur von einem interpolator verwertet wurde, aber älter als die handschriften, in denen sie erhalten ist, sein kann, erzeugt Oddr bei einer riesentochter einen sohn (Vignir, s. 122—123, 130); dasselbe wird von Ketill erzählt (Fas. II, 118, 123) — zu vergleichen ist hier auch die saga Áns bogsveigs, welche von dem demselben geschlechte angehörigen Ánn ähnliches berichtet (Fas. II, 344); der fortziehende Ánn erteilt der zurückbleibenden Drífa denselben befehl den Oddr der Hildigunnr gibt, dass sie ihm das erwachsene kind senden solle, wenn es ein knabe, es aber bei sich behalten solle, wenn es ein mädchen sei; der sohn Þórir besucht Ánn (s. 358), wie Vignir Oddr.

8:o Ketils genossen Hjálmr und Stafnglamr sind bis zu einem gewissen grade mit Odds genossen Hjálmar und Þórðr Stafnglami identisch (vgl. die anmerkung zu einl. s. XXXVIII).

9:o Ketill und Grímr sind einige male, wie Oddr auf Sámsey, an einem kampf um ein weib beteiligt; zwar sind die nebenumstände sehr verschieden; merkwürdigerweise aber erschlägt Grímr einmal (s. 154), unterstützt von seinem freunde Ingjaldr, im *hólmgang* zwölf berserker.

In wenigen fällen, z. b. was die oben besprochenen namen Hjálmar und Hjálmr betrifft, mag die ähnlichkeit der überlieferungen zufällig sein, und somit zur combination des Sámseyischen und des Hálogaländischen Odds mitgewirkt haben; doch lässt sich eine übereinstimmung in so vielen punkten nur durch übertragung, entweder von Ketill und Grímr auf Oddr oder umgekehrt von Oddr auf seine angeblichen vorfahren, erklären; die erstere auffassung ist die wahrscheinlichere, und für einige berichte die einzig mögliche; erzählt doch die Q. O. s. selber, dass Oddr die Gusisnautar von seinem vater erhalten habe; freilich in der hs. S mit

der fehlerhaften bemerkung, Grímr selbst habe sie Gusi abgewonnen ¹⁾).

Die tatsache, dass vieles, was ursprünglich vom geschichtlichen Grímr und dessen vater erzählt wurde, später auf Oddr übertragen ist, in der weise, dass nicht Grímr, indem er zum vater eines weit berühmteren helden wurde, in der überlieferung seinen wohnort wechselte, sondern dass Hrafnista der saga nach Odds heimat ist, m. a. w. die localisierung der Q. O. s. an Gríms geschichtlichem wohnorte, weist nicht nur deutlich an wo, sondern sie wirft auch ein licht auf die art und weise, wie die verbindung zu stande gekommen ist. Entweder ist eine sagenfigur, welche in Hálogaland localisiert war, bald nach Ketils und Gríms tod zu ihnen in beziehung gesetzt, oder ein berühmter zeitgenosse Gríms, der in der nachbarschaft gewohnt hatte, wurde von der nachwelt als dessen sohn angesehen. Um von dieser person oder sagenfigur eine vorstellung zu gewinnen, muss man ausser dem kampf auf Sámsey auch alles das ausscheiden, was zu Ketill und Grímr gehört. Aber es haftet auch dann der saga noch viel zufälliges an, was man leicht von jedem helden erzählen konnte. Die kämpfe mit Hálfðan, Sóti, Sæviðr, ja selbst die reise nach dem Süden, sind für die Q. O. s. nicht charakteristisch; ebenso wenig der kampf mit Ögmundr Eybjófsbani; ausserdem zeigt sich die saga in diesem abschnitt schon mit der von Hjálmarri contaminirt, was auch bei den beiden reisen nach Irland der fall ist. Als kern der Q. O. s. scheidet man daher leicht zwei episoden aus: die Bjarmalandsfór und Odds erlebnisse an Herrauds hofe. Ob diese beiden er-

¹⁾ Jedoch ist das umgekehrte verhältniss deutlich bei Gríms kampf gegen die zwölf berserker. Die dort (s. 154—5) angeführte strophe ist augenscheinlich der bekannten str. 15 der Q. O. s. (s. 99, vgl. Herv. s. s. 303) nachgebildet. Doch braucht die ganze geschichte nicht notwendig dem kampf auf Sámsey ihre entstehung zu verdanken; vielleicht ist sie nur einigermaßen durch diesen umgebildet, nachdem sie zuvor als anknüpfungspunkt gedient hatte.

zählungen zusammengehören, wird später zu erörtern sein; weil letztere im fernen osten ihren schauplatz hat, wird man zunächst beim Bjarmalandsfahrer an den Oddr denken, der später zu Gríms sohn wurde — man beachte, wie diese fahrt Odds leben hindurch als seine grösste heldentat betrachtet wurde.

In beiden episoden werden die *Gusisnautar* genannt; bei der *Bjarmalandsfor* aber nicht in unmittelbarem zusammenhang mit dem zweck der reise, sondern während des aufenthaltes im riesenlande, welche geschichte auch sonst von der Ketils saga beeinflusst ist (vgl. oben s. 99, n:o 2, 3). Das übrige ist eine einfache fahrt nach dem norden, welche zwar anlass zu vielerlei erdichtung geben konnte, an und für sich aber nichts ungläubliches enthält und sehr wol historisch sein kann. Die spätere geschichte erwähnt mehrere derartige reisen, auch in den Fornaldar sögur wird von einer solchen einige male berichtet (II, 28; III, 208); aber an keiner der letzteren stellen stimmen die angaben so gut zu dem, was die historischen saga's erzählen, wie in der Q. O. s.; in der regel werden die Bjarmen, wie auch von Oddr, bestohlen; auf die ähnlichkeit mit Heimskr. 381 ist schon früher hingewiesen; man vergleiche noch Heimskr. 72, 121; der hügel, wo Oddr das silber herholt, ist dem tempel des Jomali ähnlich (Detter, Z. D. A. XXXII, 401—2).

Bekanntlich sind schon im 9:en jahrhundert von Norwegen, und zwar von Hálogaland aus reisen nach Bjarmaland unternommen. Das beste zeugniss ist die bekannte reise Ohtheres, von der könig Alfred im Orosius berichtet. Ohthere wohnte seiner eigenen aussage nach im nördlichen theile der halbinsel, dort wo Germanen und Finnen auf einander stiessen; er wollte untersuchen, wie weit sich das land nordwärts ausstreckte. Es liegt nahe, in diesem historischen zeitgenossen Gríms, der ausserdem in derselben gegend wie dieser gewohnt, den Bjarmalandsfahrer zu suchen, der später

in der tradition zu seinem sohn wurde. Sonst müsste man entweder annehmen, dass eine andere reise, zu derselben zeit von derselben gegend aus nach demselben lande unternommen, von der die geschichte aber nichts weiss, dennoch unter den zeitgenossen mehr aufsehen erregt und einen tieferen ein- druck auf die nachwelt hinterlassen hätte als diese, welche doch von Alfred der beschreibung für wert erachtet wurde, oder dass Odds reise gar keinen historischen hintergrund habe und ganz und gar ins fabelreich gehöre. Das letztere wird kaum jemand glauben, so lange es unwahrscheinlich ist, dass berichte, welche genau zu geschichtlichen ereignissen aus der zeit und gegend, woher sie stammen, stimmen, dennoch nur auf freier erfindung beruhen sollten. Die erstere annahme, dass es einen anderen Bjarmalandsfahrer im 9:en jahrhundert gegeben habe, der zu Grímr loðinkinni in einem näheren verhältniss als Alfreds Ohthere gestanden habe, ist zwar möglich, aber nicht wahrscheinlich, so lange von demselben keine spur nachgewiesen werden kann; nur dann müsste man sich zu ihr entschliessen, wenn sich gegen die oben ausge- sprochene vermutung wichtige einwendungen erheben liessen. Die schwierigkeit, welche der name zu bieten scheint — dem ags. Ohthere entspricht an. Óttarr, nicht Oddr — ist leicht zu lösen. Es handelt sich nl. nicht darum, welcher name dem an. Oddr nach angelsächsischen lautgesetzen entspricht, sondern welcher den Angelsachsen bekannter name dem an. Oddr am ähnlichsten lautet. Zwar begegnet im ags. ein name Odda (Grein I, 348—9); er kommt aber sehr selten vor und wird schwach decliniert, sodass die ähnlichkeit mit an. Oddr gering ist. Dagegen konnte ein Angelsachse leicht das *r* des nominativs für stammhaftes *r* ansehen, zumal weil ein entsprechender name in seiner sprache fehlte; es lag daher nahe, statt des fremden Oddr das bekannte Ohthere einzusetzen.

Der Bjarmalandsfahrer Oddr hat nach Alfreds aussage noch mehr reisen gemacht als nach dem norden; er hat den englischen könig besucht ¹⁾ und ihm über die lage verschiedener länder auskunft gegeben, über die norwegische küste, Schweden, Kwenland, Irland, Jütland, Wendland, Sachsen, die frühere heimat der Angelsachsen und die dänischen inseln ²⁾. In diesen reisen kann die spätere überlieferung von Odds zahlreichen víkingzügen wurzeln, obgleich im einzelnen vieles hinzugedichtet sein wird. Die aufzählung der länder ist der strophe ähnlich, in der Oddr die völker, bei denen er geheert, herzählt (Q. O. s. s. 166, str. 33):

”Hefk á Saxa ok Svía herjat,
Fríse ok Frakka ok Flæmingja,
Íra ok Engla ok endr Skota,
peim hefk þllom óparfr veret.”

Nur die Flæmingjar und Frakkar fehlen bei Alfred ³⁾, vielleicht auch die Friesen, wenn nicht durch die worte: on þæm landum eardodon Engle, ær hī hider on land cōman auch die Nordseeküste westlich von Jütland angedeutet ist; dass Alfred die Schotten nicht besonders nennt,

¹⁾ Enthält vielleicht die geschichte von Skolli (s. 85 ff.), welcher von einem fremden könige aus seinem erbe vertrieben ist, bis ihm Oddr wieder dazu verhilft, eine dunkle reminiscenz an das schicksal Alfreds? — Der fremde könig heisst in der langen redaction der Q. O. s. Játmundr, welcher name ein der späteren englischen geschichte entnommener zusatz ist.

²⁾ Sweet: Orosius s. 19: Donne is tœmnes þæm lande sūdewardum, on ððre healfe þæs mōres Swēoland, oþ þæt land norðeward, and tœmnes þæm lande norðewardum, Cwēna land se (= æt Hæþum) stent betuh Winedum, and Seaxum, and Angle, and hyrd inn on Dene þā wæs him on þæt bæcbord Denamearc and on þæt stœorbord widsæ prý dagas, and þā, twēgen dagas ær hē tō Hæþum cōme, him wæs on þæt stœorbord Gotland, and Sillēnde, and iglanda fela. On þæm landum eardodon Engle ær hī hider on land cōman.

³⁾ Daraus folgt noch nicht, dass Ohthere nicht auch dort gewesen ist, er kann diese länder später besucht haben. Auch wird dadurch nichts an der tatsache geändert, dass Ohtheres und Odds reisen im ganzen dieselbe richtung haben, welche mehr dem westen als dem osten zugekehrt ist.

ist ganz natürlich, weil es jederman einleuchten muss, dass wer von Irland nach Norwegen reist, an Schottland vorbeifahren muss. Die strophe hat die erinnerung an Odds reisen genauer bewahrt als die saga, welche von einem zuge zu den Sachsen und Friesen nichts weiss. Hier fehlte dem sagaschreiber neben der poetischen die prosaische überlieferung.

Aus einer sagenfigur wie dieser Oddr, welcher durch die verbindung mit Ketill hængr zu einem bekämpfer von unholden geworden war, konnte in der überlieferung leicht ein held werden, dem kein unternehmen mehr zu schwer war. Schon bald mag er den namen *inn víðferli*, oder, wie er in der saga heisst, *Víðforull* erhalten haben, was dann dazu veranlassen konnte, neue reisen hinzuzudichten. Nach dem ende der saga zu nehmen diese eine andere richtung und zwar eine östliche an. Oddr kommt nach Gardaríki an könig Herrauðs hof, neben der *Bjarmalandsfær* wol der älteste teil der saga. Die episode schliesst sich durch den besuch bei Jólfr, welcher Oddr die bekannten steinernen pfeile gibt, und die heerfahrt nach Bjálkaland, wo diese erprobt werden, der Ketils saga und dem anfang der Q. O. s. an. Ich habe früher (einleitung s. XXXI) vermutet, dass sie schon in der ältesten auf uns gekommenen redaction der saga in überaus umgearbeiteter gestalt vorliege, und sie nur aus dem grunde nicht als eine interpolation betrachtet, weil sie die bedingung zu Odds heirat mit Silkisif ist. Jetzt glaube ich, dass diese ansicht in gewisser hinsicht der berichtigung bedarf. Die wiederholung der worte, welche den kampf gegen Gneip erzählen (s. 43—45), in dem kampf gegen Gyða (oder Gyðja, vgl. Heinzel, Anz. D. A. XVI, 126), ist nicht einem interpolator, sondern dem sagaschreiber zuzuschreiben. Es ist auch in anderen saga's keine seltenheit, dass gleiche situationen durch dieselben worte angedeutet werden, und es ist auch nicht das einzige beispiel, welches Q. O. s. davon bietet (vgl. s. 17^{16—17} zu 193¹⁹; 153^{8—11} zu

157¹⁹⁻²³, wo je das zweite mal an dem satze nicht mehr geändert ist, als es der nur wenig abweichende sinn forderte, der wortlaut aber durchaus bewahrt ist). Andererseits scheint die *Bjálkalandsför* einzelne züge zu enthalten, welche auf ein hohes alter schliessen lassen.

Detter ¹⁾ hat nachgewiesen, dass Jólfr, den Oddr, kurz bevor er zu könig Herrauðr kommt, besucht, und der ihm die steinernen pfeile gibt, mit denen er später die zauberin in Bjálkaland erlegt, kein anderer als Óðinn selbst ist, welcher als Brúni in Ketils saga Hængs (Fas. II, 117) eine ähnliche rolle spielt; der name ist, wie er bemerkt, eine nebenform von Jálfaðr, Jólfaðr, welcher einige male als *Óðins heiti* vorkommt; er hätte hinzufügen können, dass Óðinn, wie Jólfr, *Karl* genannt wird (Sn.E. I, 180); der name Karl muss auch für Jólfr als eigennamen aufgefasst werden, er begegnet s. 139, 141 dreizehn mal, jedesmal ohne artikel, darunter nur einmal in verbindung mit dem namen Jólfr (139²⁴), einmal mit dem possessivpronomen: *karl minn* (139²⁴), zweimal im vocativ (141^{5,7}). Jólfs mystisches eingreifen in Odds geschichte ist Óðins sonstigem auftreten in den Fas. ganz analog; übrigens beweist die zum teil wörtliche übereinstimmung zwischen der Ketils saga und der Q. O. s. nicht nur, dass wirklich Óðinn Odds wirt ist, sondern auch, dass eine der beiden saga's von der andern beeinflusst worden ist. Dass Ketils geschichte die ältere ist, ist klar; zwar scheinen die verse, welche seinen kampf mit Gusi mitteilen, nicht sehr alt zu sein, aber die darin enthaltene überlieferung bildet den hauptinhalt der Ketils s. und kann unmöglich auf entlehnung aus der Q. O. s. beruhen. Ihre existenz ist vielmehr die bedingung zur entstehung der episode von Jólfr; denn es konnte sich eine saga, nach welcher Óðinn Oddr pfeilen gegeben habe, welche besser als die *Gusisnautar* seien, nicht

¹⁾ a. a. o. s. 450.

ausbilden, ehe die andere sage, nach der Oddr der besitzer der *Gusisnautar* war, vorhanden war. Die übereinstimmung im einzelnen, namentlich dass sowol Brúni als Jólfr Holz spaltet, lasse ich auf sich beruhen; zum teil mag sie der schriftlichen überlieferung zufallen; auch wäre es nicht unmöglich, dass in der langen mündlichen tradition einzelnes von Jólfr auf Brúni übertragen wäre; worauf es hier ankommt, ist der umstand, dass die erzählung von Odds besuch bei Jólfr jünger ist als die von Ketils besuch bei Brúni. Aber nicht viel jünger. Deutlich wurzelt sie im heidentum, und deutlich wird der gegensatz zwischen Germanen und Finnen durch den der götter Óðinn und Gusi angedeutet. Die zaubermacht, welche von Gusi her stammt, kann von mächtigeren zauberern neutralisiert werden; Óðins macht jedoch nicht. Jólfr sagt zu Oddr (141⁸⁻¹⁰): "þat kann vera, Oddr! at þar dugi þessar orvar, er eigi duga Gusisnautar", und so geschieht es in Bjálkaland wirklich (s. 181). Der grundgedanke ist der, dass Óðinn stärker ist als der gott der Finnen; die sage kann sich daher nirgends besser ausgebildet haben als da, wo Germanen und Finnen neben einander wohnten, also zunächst in Hálogaland, wo Odds geschichte auch sonst localisiert war. Freilich enthält sie daneben ein fremdes element.

Als Oddr auf der reise nach Süd-Europa durch schiffbruch alle seine genossen verloren hat, erreicht er nach langem umherirren Húnaland. So S; die anderen hss. berichten, er sei nach Gardaríki gelangt ¹⁾, was eine spätere besserung zu sein scheint. Sonst finden sich in der saga nur sehr wenig angaben über die lage Húnalands. In str. 11—19 (s. 159—161) werden einige kriegszüge der genossen Sigurðr und Sjólftr erwähnt, die namen deuten zum teil unbestimmte

¹⁾ Nach AB (186²) Grikkjaríki, was eben ein schreibfehler ist, wie aus 196⁹ hervorgeht, wo in denselben hss. Gardaríki als das reich genannt wird, wo Odds nachkommen regierten.

orte an (Ulfsfjall str. 15, Atalsfjall str. 19); doch geht aus str. 11 und 16 hervor, dass das land nicht weit einerseits von Vindland, andererseits von Grikkland liegt. Zwischen Vindland und Grikkland aber liegt Gardaríki. Da dem namen Húnaland in der an. literatur keine bestimmte geographische vorstellung entspricht, und das land, je nach der quelle der berichte, bald in Westfalen, bald in Russland localisiert erscheint (Heinzel: Über die Hervarar saga s. 55—57), liegt die vermutung nahe, dass das Húnaland der Q. O. s. in Russland zu suchen sei. Besondere beachtung verdient die von Heinzel angeführte stelle im geographischen buche von Skálholt (Fms. 11, 414; ich citiere nach Heinzel, weil mir die Fms. nicht zugänglich sind), wo sich u. a. die bemerkung findet: "en austr frá Polena er Reidgotaland, ok pá Húnland"¹⁾. Hier ist Húnland das süd-russische reich, mit der hauptstadt Kiew, also das Gardaríki der anderen hss. Für dieselbe auffassung des Húnalands der Q. O. s. spricht noch eine stelle in der saga Egils ok Ásmundar (Fas. III, 376), wo ebenfalls ein könig Herrauðr in Húnaland genannt wird, welches Húnaland, wie schon Heinzel a. a. o. bemerkte, nach Fas. III, 365 in Russland liegt. Dazu stimmt die nachricht, dass heidnische völker könig Herrauðr zinsbar waren, was im 10:en jahr hundert und später wirklich der fall war mit vielen nachbarn des russischen

¹⁾ Die stelle ist nahe verwant mit, vielleicht die quelle einer freilich interpolierten stelle der Q. O. s. (s. 187), wo die landschaften Russlands aufgezählt werden. Man vergleiche:

Fms: þar stendr Pallteskja ok Kænugarðar, þar byggði fyrst Maggog, sonr Jafets, Nôasonar, þar er ok Kúrland ok Kirjálaland, Sámland, Ermland; Vindland er vestast næst Danmörku. En austr frá Polena er Reidgotaland.

Q. O. s.: *Paltes hét konungr hann réð fyrir Palteskjuborg; Kænarr hét konungr, hann réð fyrir Kænugræðum, en þar byggði fyrst Maggok, sonr Japhets Nôasonar. Þar var ok mikill herr af Kirjálalandi ok Tafestalandi, Befalandi, Virlandi Eistlandi, Liflandi, Vitlandi, Kúrlandi, Lánlandi (Sámlandi E), Ermlandi ok Púlinalandi.*

reiches. Die Q. O. s. hat also die erinnerung an die züge und die herrschaft skandinavischer abenteurer in Russland bewahrt; kein wunder, dass die in Húnaland auftretenden personen alle nordische namen tragen. Wo aber liegt Bjálkaland?

Bjálkaland ist kein altnordischer, überhaupt kein skandinavischer name und wird auch sonst in der sagalitteratur nicht genannt. Das land scheint also dem fremden elemente der überlieferung anzugehören, und zunächst wird man es, wie Húnaland, in Russland suchen.

Bekanntlich teilt Nestor's chronik ¹⁾ von Odds zeitgenossen, dem Russenfürsten Oleg, Ruriks nachfolger, mit, dass er, wie ihm vorher geweissagt, durch den biss einer schlange gestorben sei, welche lange nach dem tode seines pferdes aus dessen schädel auf ihn zustürzte. Obgleich eine ähnliche sage auch von anderen personen erzählt wird, so ist doch hier die übereinstimmung mit dem, was die Q. O. s. von Odds tod berichtet, zu gross, um sie dem zufall zuschreiben zu können; die beiden erzählungen können nur, wenn nicht die eine die quelle der anderen ist, auf eine gemeinsame quelle zurückgehen. Dass die geschichte von Oleg auf Oddr übertragen sei, ist sehr unwahrscheinlich, denn der umstand, dass Oleg ein Skandinavier war, der den späteren teil seines lebens in Russland zubrachte, lässt eher auf eine wanderung der sage vom skandinavischen norden nach Russland, als auf eine entgegengesetzte bewegung schliessen. Ebenso wenig kann man annehmen, dass die nachrichten über Olegs tod aus der sage von Oddr herkommen, denn die züge der eroberer Russlands gingen doch nicht von Berurjódr aus, wo Odds tod localisiert ist. Man wird daher besser tun, die berichte aus einer gemeinsamen dritten quelle herzuleiten. Die übereinstimmung lässt sich leicht durch die annahme

¹⁾ Miklosich: Chronica Nestoris, Vindobonae 1860, s. 20—21.

erklären, dass die sage vom pferdeschädel in der form, wie sie die Q. O. s. und Nestor's chronik mitteilen, skandinavisch, sei es nun schwedisch oder norwegisch, ist; im 9:en jahrhundert war sie in beiden ländern allgemein verbreitet und auch den gründern der russischen dynastie bekannt; bald wurde sie von diesen in Russland localisiert, während sie in Norwegen, man weiss nicht aus welchem grunde, an die person Odds geknüpft wurde.

Die ähnlichkeit dessen, was die sage von Odds und Olegs tod erzählte, konnte veranlassen, dass züge von dem einen helden auf den andern übertragen wurden; wenigstens sind wir berechtigt, wenn eine alte überlieferung Oddr heldentaten in Russland vollbringen lässt, zu untersuchen, inwieweit sich in Olegs leben etwas entsprechendes nachweisen lässt.

Die chronik nennt kein land oder volk, dem man das an. Bjálkaland vergleichen kann; dennoch enthält der name unzweifelhaft ein bekanntes russisches wort. Uhlenbeck teilt mir die folgenden bemerkungen mit. Dem an. *bjálka*, wo *ja* durch brechung entstanden ist, entspricht russ. *bělka*, was noch heutzutage ein eichhörnchen bedeutet. Das wort ist eine ableitung von *bělŭ* "weiss", was sich daraus erklärt, dass im norden des landes weisse eichhörnchen gefunden werden; ihre häute gehören zu den beliebtesten pelzwaaren der Russen. Auch andere pelztiere werden durch denselben namen bezeichnet, wie z. b. *sonlivaja bělka* "siebenschläfer". Vom selben stamme *bělŭj mēchŭ* "graues pelzwerk"; im altrussischen *běla* (wovon *bělka* nur ein diminutiv ist), eichhörnchen; *běljak* "lepus variabilis"; *běljačij mēchŭ* "weisses hasenpelzwerk". Es werden also im alt- wie im neurussischen durch wörter, welche wom stamme *bělu* abgeleitet sind, sowol rauchwerk im allgemeinen, als bestimmte pelztiere angedeutet; das tier aber, dessen pelz in Russland vielleicht am meisten benutzt wird, heisst *běla* und *bělka*; Belka-, später Bjalkaland bedeutet also das land, wo das pelzwerk herkommt; Bjálki als beiname

des königs ist später aus dem landesnamen abstrahiert, wie z. b. Paltes aus Palteskjuborg u. s. w. Von jeher war rauchwerk eine der wichtigsten handelswaaren Russlands; mehrfach erwähnt die geschichte kostbare geschenke in tierhäuten¹⁾; auch konnten die abgaben eines zinsbaren volkes damit bezahlt werden²⁾. Nestor³⁾ berichtet, dass Oleg im jahre 881 die Drevlianen zu einer abgabe in schwarzen martern zwang; die Drevlianen aber waren nur eines der vielen von Oleg unterworfenen völker. Jeder krieg endete damit, dass ein neues volk den Russen zinsbar wurde; es ist klar, dass die steuer zum grossen teil, wie bei den Drevlianen, aus tierhäuten bestehen musste. Auch der zweck der heerfahrt nach Bjálkaland ist, zinsen, welche seit lange nicht bezahlt wurden, einzutreiben.

Welches land mit Bjálkaland gemeint ist, ist nicht zu entscheiden; auch kann man nicht mit bestimmtheit behaupten, dass es gerade ein von Oleg erobertes land ist; soviel aber ist sicher, dass die episode reminiscenzen an einen der kriege der russischen fürsten des 9:en oder 10:en jahrhunderts gegen nachbarn enthält, welche in folge desselben zinsbar wurden. Man denkt dabei zunächst an Oleg, weil dieser ein zeitgenosse Odds war, und seine geschichte sich auch sonst mit der dieses helden berührt, was, wie schon gesagt, eine veranlassung zu neuen combinationen werden konnte. In merkwürdiger weise ist in der tradition nordisches und russisches verbunden, indem eine sage, welche Óðins zaubermacht den Finnen gegenüber feiert, mit einer russischen überlieferung von kämpfen mit heidnischen nachbarn zu einer zusammenhängenden erzählung verschmolzen ist⁴⁾.

¹⁾ Kotošichin IV, 37.

²⁾ Uljanicky: Snošenija Rossij s' Indijeju i Sredneju Azijeju, Moskou 1889, s. 30.

³⁾ ed. Miklosich, s. 12.

⁴⁾ Die combination deutet darauf, dass die beziehungen der nordleute zu Russland noch ziemlich lange nach der gründung des russischen reiches fort-

Die kriege der russischen fürsten gegen ihre nachbarn hatten ursprünglich nur den zweck, die völker zinsbar zu machen; nachdem die Russen zum christentum bekehrt waren, gingen eroberung und bekehrung, wie überhaupt, wo ein christliches volk ein heidnisches besiegte, hand in hand. Hier aber zeigt es sich, wie jedes verständniss für die alten sagen einem späteren geschlechte, ja schon dem dichter des liedes von der heerfahrt nach Bjálkaland abging. Weil der asenglaube heidentum ist, muss auch jedes heidentum asenglaube sein, und die pfeile, welche Óðinn selbst gegeben hat, werden dazu verwandt, den Óðinscultus auszurotten ¹⁾. Die verse beweisen, wie wenig der poëtischen tradition oft zu trauen ist.

II. Der kampf auf Sámsey.

Die beiden züge nach Bjarmaland und nach Bjálkaland sind zwei sehr wichtige elemente der Q. O. s. Dazu gesellt sich als drittes, und wol ältestes, element der kampf auf Sámsey. Der töter der Arngrímssöhne ist schon früh mit dem Bjarmalandsfahrer, der für Gríms sohn galt, zusammen- geworfen, wie aus dem namen Qrvar-Oddr, den er überall, auch bei Saxo (Arvaroddu), trägt, hervorgeht. Der beiname enthält eine verweisung auf die pfeile, welche zu Ketill Høengr gehören. Die contamination hat wieder in Hálogaland stattgefunden, und zwar nachdem Arngríms wohnort, obgleich der bekannten in Hyndluljóð (str. 24) wie in Q. O. s. (s. 97 str. 8) bewahrten strophe nach im osten gelegen, wie die prosa der Herv. s., welche die ausführlichsten nachrichten über ihn enthält, beweist, nach Hálogaland verlegt worden

bestanden haben, denn nur so lässt sich erklären, dass historische russische elemente in die norwegische Q. O. s. hineingeraten sind. Was die Q. O. s. weiter von könig Herrauðr und seinem hof erzählt, entbehrt jedes historischen anhaltspunkts.

¹⁾ str. 40^{s-6} (s. 183) illt es Ópenn at einga vin,
skoloþ ér eige skratte blóta.
Veitk í elde ó'so brenna,
tröll eige pik! trúek gope einom.

war. Dass Angantýr in Q. O. s. (s. 100) erzählt, er sei in Flæmingjaland geboren, ist eine leere behauptung, welche durch nichts gestützt wird. Einen anknüpfungspunkt der sage vom kampf auf Sámsey an Qrvar-Oddr habe ich schon früher (einl. s. XXXVIII) in dem namen Hjálmar ange-wiesen; wahrscheinlich verdankt Þórðr Stafngláma seine existenz nur der fiction, dass Hjálmar dieselbe person als Ketils genosse Hjálmr sei, der einen freund hatte, welcher Stafnglamr hiess; dass ein landläufiges motiv verwandt wurde, um die verbindung herzustellen, ist dort gleichfalls bemerkt worden. Ein zweites bindeglied kan der hólmgangr, von dem die Gríms saga loðinkinna erzählt (Fas. II, 154), gewesen sein, wenn dieser nicht ganz dem kampf auf Sámsey nachgebildet ist (vgl. oben s. 101, anm. 1).

Die ursache der contamination Qrvar-Odds mit dem helden von Sámsey darf man nicht in einer verwechslung Odds mit Starkaðr suchen, von dem gleichfalls bei Saxo (I, 291—294) berichtet wird, dass er Angantýr und dessen brüder erschlagen habe. Denn in derselben überlieferung, in der die Arngrímssöhne in Hálogaland localisiert sind, was doch für die geschichte der Q. O. s. nicht ohne bedeutung sein kann, spielt Starkaðr eine ganz andere rolle; er ist nicht der töter der Arngrímssöhne sondern ihr urgrossvater ¹⁾. Die genealogische verbindung Starkaðs mit dem Arngrímshause hat die entwicklung der sage von Angantýr und Hjálmar stark beeinflusst. Wenigstens vermag ich in dem, was Herv. s. und Gautreks s. über Starkaðr mitteilen, nur eine ältere form der sage von Angantýr zu sehen, und zwar in der weise, dass dort noch als verschiedene ereignisse erzählt wird, was hier zu éiner geschichte geworden ist. Nach Herv. s. (Norr. skr. s. 204) raubt der riesensohn Hergrímr Hálftröll

¹⁾ Dass dieser Starkaðr ursprünglich nicht derselbe war wie der, welcher als töter Angantýs genannt wird, lasse ich vorläufig unberücksichtigt; ich komme darauf zurück.

Starkaðs. braut Qgn Álfasprengr; dafür wird er von Starkaðr erschlagen; Qgn aber tötet sich selbst. Genau dasselbe wird uns von Hjálmar und Ingibjörg berichtet; auch Ingibjörg tötet nach Herv. s. II (Norr. skr. s. 311) sich selbst; dass Herv. s. I in übereinstimmung mit Q. O. s. erzählt, Ingibjörg sei vor schmerz gestorben, beweist nichts gegen die ursprünglichkeit dieses berichtes, weil Q. O. s. für diesen abschnitt die einzige quelle der Herv. s. I ist ¹⁾. — Es folgt die erzählung, welche sich auch in Gautreks saga (Fas. III, 15) findet, Starkaðr habe Álfhild, die tochter Álfs, aus Álfheim geraubt; dafür habe Þórr ihn erschlagen. Grundtvig ²⁾ vermutet, dass diese nachricht ihre entstehung einer verkehrten auffassung einer strophe im Vikarsbálkr verdanke, wo von den acht händen erzählt wird, deren Þórr Starkaðr beraubt habe. Er geht von der annahme aus, dass es ursprünglich nur éinen Starkaðr gegeben habe; wenn dieser von Þórr erschlagen wäre, hätte er ja nicht später, was die strophe nach Grundtvig's interpretation aussagt, die narbe sehen lassen können; allein diese interpretation steht unter dem einfluss derselben meinung, welche den scharfsinnigen gelehrten zu einer unnötigen ánderung in dem gedichte Vetrliði's (10:e jahrh.) führte, wo zu Þórr gesagt wird: "steypur Starkape", Grundtvig aber liest: "stýfper Starkap". Nach Müllenhoff's ausfóhrungen ³⁾ kann man nicht mehr daran zweifeln, dass Starkaðr, der repräsentant des kámpewesens,

¹⁾ Daraus ergibt sich, dass Herv. s. I an dieser stelle Herv. s. II gegenüber nicht den wert einer selbständigen redaction hat; dagegen repräsentiert die hs. für die episode eine ältere redaction der Q. O. s. Was die nachricht über Ingibjörgs tod betrifft, sie kann auf alter, noch nicht von Qgns geschichte beeinflusster überlieferung beruhen, sie kann aber auch eine variation derselben sein. Wir wissen eben nicht, inwieweit Ingibjörgs geschichte, bevor die beiden sagen zu einander in beziehung gebracht waren, der der Qgn áhnlich war.

²⁾ Udsigt over den nordiske oldtids heroiske digtning, s. 69.

³⁾ Deutsche Altertumskunde V¹, s. 301—356, vgl. zumal s. 353.

mit Starkaðr Áludreng ursprünglich nicht identisch war ¹⁾), und dass die Verbindung nicht eher zu Stande gekommen ist, als die Sage vom jüngeren Starkaðr in Dänemark ihren Abschluss fand, was zu Anfang des 11:en Jahrhunderts geschah. Daher können, wenn Starkaðr sagt (Fas. III, 37):

”Sjá pykkjask þeir á sjölfom mér
 Jötonkumbl átta handa,
 es Hlórripe fyr hamar norþan
 Hergríms bana hýndom rænte”,

die beiden letzten Langzeilen nur auf den älteren Starkaðr bezogen werden; nichts widerspricht der Annahme, dass er an den ihm beigebrachten Wunden gestorben sei. Die beiden ersten Zeilen beziehen sich auf den jüngeren Starkaðr; das *jötonkumbl* bedeutet nicht eine Narbe, sondern das Zeichen, dass er, wie der achthändige Starkaðr, ein Riese sei; man glaubte an ihm den Anfang einer überflüssigen Gliederbildung zu sehen ²⁾). Der Vikarsbálkr, sowie die Strophe Vetrliði's, geben also ein Zeugnis für das hohe Alter der Sage ab, welche Starkaðr von Þórr erschlagen werden lässt. Es kommt das Zeugnis der Herv. s. hinzu. Dass diese und Gautreks s. von einander unabhängig sind, wird hinlänglich dadurch bewiesen, dass sie fast durchweg von einander abweichen; Gautreks s. nennt Starkaðs und Álfhilds Sohn Stórverkr, Herv. s. hingegen kennt nur eine Tochter, Baugerð ³⁾); Gautr. s.

¹⁾ Zu dieser Ansicht bekennt sich auch Bugge, Studien (deutsche Ausgabe), S. 342.

²⁾ Dieselbe Auffassung der Strophe bei Uhland: Der Mythos von Thór, Schriften VI, 107.

³⁾ In Gautreks s. und dem der Sage zu Grunde liegenden Vikarsbálkr zeigt sich die Sage von Starkaðr Áludreng, wie schon bemerkt, mit der des jüngeren Starkaðr combinirt; anders die Herv. s., deren Überlieferung ohne Zweifel älter ist. Denn es ist sehr unwahrscheinlich, dass, nachdem die eben genannte Combination, von der Ähnlichkeit der Namen begünstigt, zu Stande gekommen war, noch ein anderes Geschlecht in derselben Gegend zu dem alten Starkaðr in ein genealogisches Verhältniss getreten sein sollte, bei dem der berühmte jüngere Namensgenosse ganz und gar ausgeschlossen wäre (denn Baugerð ist nach Herv. s. Álfhilds einziges Kind). Im Gegentheil erscheinen

weiss von Hergrímr und Qgn Álfasprengr nichts, obgleich in der oben besprochenen strophe Starkaðr "Hergrímsbani" heisst; dagegen teilt Gautr. s. mit, was Herv. s. nur erraten lässt, dass könig Álfr, Álfhilds vater, þórr bat, ihm seine tochter wiederzugewinnen. In beiden saga's wird die tötung Starkaðs als rache für den raub der Álfhild dargestellt; þórr aber, der rächer der beleidigten frau, ist zugleich Starkaðs nebenbuhler ¹⁾. Hier, wie in der sage von Hergrímr und Qgn, findet sich das motiv der rivalität, aber mit dem unterschiede, dass Starkaðr dort siegt, hier erschlagen wird ²⁾. Aus diesen zwei abenteuern Starkaðs konnte sich leicht eine zusammenhängende erzählung bilden, wenn man die beiden frauen, um welche Starkaðr gekämpft, Qgn und Álfhild, als eine person auffasste. Die verwechslung lag nahe. Dadurch aber musste sich das gegenseitige verhältniss der auftretenden personen einigermaßen anders gestalten. Wenn Hergrímr Starkaðs nebenbuhler war, konnte nicht zugleich þórr dafür gelten ³⁾; dieser konnte leicht zu einem freunde Hergríms werden, indem Starkaðs tötung nicht nur als rache für die Qgn-Álfhild zugefügte schmach, sondern auch für Hergríms tod aufgefasst wurde. Ob die Starkaðssage sich je bis zu

die sagen von dem alten und dem jungen Starkaðr so mit einander verwachsen, dass man sie später für dieselbe person angesehen hat. Die verbindung Starkaðs Áludrengs mit dem Arngrímshause ist demnach älter als die mit dem jüngeren Starkaðr (vgl. unten über die chronologie der saga).

¹⁾ Gautreks s. (Fas. III, 32): Álfhildr, móðir fōður Starkaðs, kaus fōður at yni sínum hundvísan jötun, heldr enn Ásapór.

²⁾ Im grunde sind beide erzählungen nur variationen einer und derselben, in der Starkaðr die rolle wechselt.

³⁾ Merkwürdigerweise ist þórs nebenbuhlerschaft schon in Herv. s. vergessen, auch Gautr. s. erwähnt sie nicht mehr als die ursache des kampfes; nur aus einer bemerkung in der geschichte des jüngeren Starkaðs erfahren wir das ursprüngliche verhältniss. Anders erklärt Uhland (a. a. o. s. 109) das fehlen dieses motivs im anfang der Gautreks saga: "Dass nach Gautreks saga, Thór darum gezürnt habe, weil er einst von Álfhild dem Jötun nachgesetzt worden, erscheint als willkürliche vermuthung." Wenn diese auffassung richtig ist, wird die verschmelzung der beiden entführungssager noch leichter.

dieser consequenz ausgebildet hat, lässt sich nicht mehr ermitteln; so viel ist deutlich, dass die sage von Angantýr unter ihrem einflusse wesentlich umgestaltet ist. Diese ist, wie wir sie aus der Herv. s. kennen, eine genaue wiederholung von jener; nur dass in Ingibjörg Qgn und Álfhildr in der tat zu éiner person geworden sind. Im übrigen ist die übereinstimmung vollkommen: während Hjálmarr Hergríms rolle übernahm, ist Oddr an Þórs stelle getreten. Dass Oddr nur Angantýs brüder, Þórr aber Starkaðr selbst erschlägt — eine auf alter überlieferung beruhende abweichung — ändert an der hauptsache nichts. Der einfluss der Starkaðssage auf die von Angantýr ist unleugbar und steht natürlich mit der genealogischen verbindung in zusammenhang. Ihre ursache scheint eine zufällige partielle ähnlichkeit beider sagen zu sein ¹⁾. Zur erklärung des vorganges muss daher untersucht werden, ob die sage von Angantýr etwa in einer von der Starkaðssage unbertührten gestalt bewahrt ist. Ausser der prosa der Herv. s. kommen vier überlieferungen dieses sagenstoffes in betracht: 1:o die prosa der Q. O. s.; 2:o die strophen der Q. O. s. und Herv. s.; 3:o Saxo I, 250 (ed. Müller); 4:o Saxo I, 291.

1:o Die prosa der Q. O. s. weicht darin von Herv. s. ab, dass sie von der rivalität Angantýs und Hjálmars scheinbar nichts weiss; ihre ursprünglichkeit aber ist in diesem punkte sehr zweifelhaft. In seiner eingehenden beurteilung meiner ausgabe ²⁾ hat Heinzl dieser ansicht widersprochen; allein ich vermag ihm nicht beizutreten. Ich bin noch jetzt davon

¹⁾ Auch die namensähnlichkeit der in beiden sagen auftretenden personen kann zur verbindung beigetragen haben. Uhland (a. a. o. s. 103) weist auf den in Hergríms geschlechte dreimal sich wiederholenden namen Grímr (Arngrímr, Hergrímr, Grímr), dieser Grímr, Hergríms sohn, heiratet Starkaðs tochter Baugerð und erzeugt bei ihr den berserker Arngrímr, Angantýs vater. In Angantýr und seinen brüdern wird also nicht nur Starkaðs, sondern auch Hergríms geschlecht fortgesetzt.

²⁾ Anzeiger für D. A. XVI, 128.

überzeugt, dass die erzählung der Q. O. s., auch wenn sie, was sehr wol möglich ist, ihr dasein nicht einer bewussten umformung seitens des verfassers verdankt, dennoch auf einer überlieferung beruht, der das motiv der rivalität nicht fremd war. Zu dem einl. s. XLV—XLVIII angeführten füge ich noch das folgende:

Nach Q. O. s. 96¹¹⁻¹⁴ wissen die berserker im voraus, dass sie Oddr und Hjálmar treffen werden, obgleich diese sonst keine bestimmte route haben, sondern bald im osten bald im westen umherfahren.

Als Oddr nach Uppsala kommt und zu Ingibjörg geht, wird erzählt (107⁵⁻⁶): "hon saumadi Hjálmar skyrta", was wieder schlecht zu der mitteilung (69¹⁴⁻¹⁵) passt, dass der könig Hjálmar seine tochter nicht geben will. Man muss wol annehmen, dass Hjálmar und Ingibjörg wenigstens mit einander verlobt waren; damit fällt aber die ganze darstellung, welche Q. O. s. von ihrem gegenseitigen verhältnisse gibt. Die angaben der Q. O. s. über die Arngrímssöhne sind auch sonst unzuverlässig; oben wurde schon bemerkt, dass die saga ihren wohnort willkürlich nach Flandern verlegt.

Das hauptgewicht aber lege ich nach wie vor auf die tatsache, dass Hjálmar in dieser episode in einem tone redet, der von seinem sonstigen auftreten ganz verschieden ist. Eine ursprünglichere form der sage vom kampf auf Sámsey wird man daher in der prosa der Q. O. s. vergebens suchen.

2:o Mit mehr recht dürfte man hoffen, sie in den versen der Herv. s. und Q. O. s. zu finden. Offenbar sind die strophen (Q. O. s. str. 8—27, s. 97—106) reste zweier gedichte, welche derselben zeit anzugehören scheinen und wol auch demselben vorstellungskreise entsprossen sind. Hjálmar ist von einem genossen begleitet, der an dem kampf teil nimmt, dessen name aber nicht genannt wird, wenn nicht in der bisher unverstandenen zeile (19²), wo Hjálmar

erzählt, er habe den gesang der mädchen verlassen und sei fortgezogen: út meþ Sóta, der ursprüngliche name des helden von Sámsey, der später mit Qrvar-Oddr contaminirt wurde, bewahrt ist.

Das erste gedicht erzählt die ereignisse, welche dem kampf unmittelbar vorangehen. Aus str. 8^a, welche Bólm als wohnort der Arngrímssöhne angibt, geht hervor, dass diese noch nicht in Hálogaland localisirt waren, als das gedicht entstand. Die sage war also von der Starkaðssage noch unberührt. Die veranlassung zum kampf teilt das gedicht nicht mit; ob die begegnung verabredet oder zufällig war, erfahren wir nicht; nur dürfte man vielleicht aus dem schrecken, den der erste anblick der berserker Oddr und Hjálmar einflösst (str. 11—13), schliessen, dass diese sie nicht erwarteten. Ingibjörg wird nicht genannt, wozu auch kein anlass vorlag.

Im zweiten gedichte wird Ingibjörg als Hjálmars geliebte genannt; von Angantýs nebenbuhlerschaft keine spur, obgleich, wenn der dichter davon gewusst hätte, eine anspielung sich leicht hätte anbringen lassen¹⁾, was freilich nicht beweist, dass er sie nicht auch fortlassen konnte. Hjálmar fällt, wie auch die prosa mitteilt, durch Angantýr (str. 17); dass auch dieser, sowie seine brüder, im kampf fällt, wird durch die Herverar kviða, welche gewiss nicht jünger ist, sicher gestellt. Wenn es erlaubt ist, was ich nicht bezweifle, die beiden gedichte (str. 8—15 und 16—27) als aus einer anschauung hervorgegangen zu betrachten, so liegt hier eine sagenform vor, welche, abgesehen von dem namen von Hjálmar genossen, von der darstellung, welche die prosa der Herv. s. gibt, nur darin abweicht, dass das motiv der rivalität

¹⁾ Man könnte Ingibjörgs weissagung (str. 20 u. a.), Hjálmar werde nicht zurückkehren, als eine solche auffassen, sie ist aber eben so gut als eine (etwa durch böse träume verursachte?) ahnung nahenden unheils zu erklären.

nicht erwähnt wird. Dass es dem dichter nicht bekannt war, erhellt zwar aus der überlieferung nicht, aber nichts widersetzt sich dieser annahme, wenn sie an einem anderen berichte eine stütze findet. Eine solche nun scheint

3:o die stelle bei Saxo I, 250 zu bieten. Dort ist von einer zufälligen begegnung die rede, bei der Angantýr und seine brüder sowie Hjálmar umkommen, Oddr aber den sieg davon trägt. Dass Ingibjörg nicht genannt wird, muss der kürze der darstellung zugeschrieben werden, denn die erzählung ist zweifelsohne jünger als die beiden oben besprochenen gedichte; sie ist sogar schon von der sage von Orvar-Oddr, dem Bjarmalandsfahrer, beeinflusst, woher der name Arvaroddus. Da nun die combination Orvar-Odds mit dem helden von Sámsey nicht älter als die verbindung Angantýs mit Starkaðr Áludreng ist ¹⁾, diese vielmehr als eine der veranlassungen zu jener zu betrachten ist, so muss man annehmen, dass die sagenform, welcher die rivalität und der name Orvar-Oddr fehlen, welche aber bis auf Saxo's zeit neben der jüngeren sagenform, welche sowol die rivalität als Oddr kennt, fortbestanden hat, später aus dieser den namen Orvar-Oddr herübergenommen hat.

4:o Für die stelle bei Saxo I, 291 bleibt bei dieser auffassung der sage vom kampf auf Sámsey nur éine erklärung möglich. Ebenso wenig wie hinsichtlich der ursprüng-

¹⁾ Dies beweist schon die chronologie. Oben (s. 115, anm. 3) wurde betont, dass die verbindung Angantýs mit Starkaðr älter als die des älteren mit dem jüngeren Starkaðr ist. Es kommt die folgende erwägung hinzu. Das dänische lied von Helgo und Helga gehört nach Müllenhoff (a. a. o. s. 326) noch dem 10:en jahrhundert an. Dieses aber steht, wie ich unten näher ausführen werde, unter dem einflusse der sage vom kampf auf Sámsey in der mit der Starkadssage contaminirten gestalt; die contamination ist daher auf keinen fall jünger als die mitte des 10:en jahrhs. Früher kann Oddr nicht zu Hjálmar in verbindung gesetzt sein, denn ehe dieses geschah, musste er doch zu einem sagenhelden geworden sein; soweit wir aber sehen, hat der historische Oddr zu ende des 9:en jahrhunderts gelebt. Zur ausbildung des heldentypus müssen doch 50 jahre wol angenommen werden.

lichkeit der Q. O. s. kann ich mich hier zu Heinzels (Anzeiger XVI, 128) ansicht bekennen. Wenn das motiv der rivalität ursprünglich zu Starkaðr und Hergrímr gehört und von diesen auf Angantýr und Hjálmar übertragen ist, so kann es nicht zugleich aus der sage von Helgo und Helga herübergenommen sein, sondern diese sage kann nur eine neubildung sein, welche sich unter dem einfluss der erzählung vom kampf auf Sámsey entwickelt hat. Zu solchem resultate kam auf anderem wege auch Müllenhoff (a. a. o. s. 323), wenn er sagt: "dass diese (die neun berserkerbrüder, welche vom jüngeren Starkaðr erschlagen werden) von den zwölf Arngrímssöhnen entliehen sind, die, wie Saxo selbst kurz vorher p. 250 f. erzählt, auf Samsö im kampf gegen Qrvarodd und Hialmar fallen, entgieng ihm (Saxo) und vermutlich auch andern". Es existiert, soweit ich sehe, gar kein grund, dieses verhältniss umzudrehen. Dass Saxo für die erzählung, welche er s. 251 bietet, das motiv der rivalität vorgefunden, aber weggelassen habe, habe ich nicht behauptet, wie Heinzel s. 129 anzunehmen scheint; nur habe ich Saxo's bericht die stütze entziehen wollen, welche er bei oberflächlicher betrachtung in der prosa der Q. O. s. zu finden scheint, und geleugnet, dass die darstellung der Herv. s. aus dem berichte der Q. O. s. und dem von Helgo und Helga combinirt sei. Auf meine bemerkung (einl. s. XLVII): "es können sich doch nicht unabhängig zwei berichte über Angantýs tod ausgebildet haben, die einander bis auf die einzelheiten gleichen" antwortet Heinzel: "dass einem helden zwei todesarten zugeschrieben werden, verschlägt doch nichts. gibt es doch sogar eine gestalt der Siegfridssage, nach welcher dieser durch Dietrich von Bern im rosegarten fällt". Dazu muss doch bemerkt werden, dass gerade die ähnlichkeit beider berichte der annahme, dass sie von einander unabhängig sind, widerspricht. Beide male stehen sämtlichen berserkerbrüdern zwei genossen gegenüber; denn dass in der sage

von Helgo dieser zu hause bleibt, ist nur eine variation, um seinetwillen findet der kampf statt; beide male hat der eine der genossen zu hause eine geliebte, welcher in der erzählung eine bedeutende rolle zufällt — wird doch niemand behaupten wollen, dass Ingibjörg nur eine wiederholung der Helga ist. Die ähnlichkeit wäre gewiss noch grösser, wenn nicht die sage von Helgo und Helga eine überaus verderbte, mit fremden, aus der dänischen sage stammenden elementen verbundene überlieferung repräsentierte; ist doch nicht einmal die zahl der berserker richtig überliefert.

Als resultat dieser untersuchung ergibt sich, dass in den beiden ältesten überlieferungen des kampfes auf Sámsey (die gedichte und Saxo I, 250), von denen erstere nachweislich, letztere vermutlich von der Starkaðssage nicht berührt ist, das motiv der nebenbuhlerschaft fehlt. Die folgerung, dass dasselbe von Starkaðr herstammt, wurde schon gezogen. Dass dieses der fall sein konnte, ist leicht verständlich. Das tragische an Hjálmar ist seine liebe zu Ingibjörg, welcher seine letzten worte gewidmet waren, es konnte sich daher leicht eine sagengestalt entwickeln, der zufolge er im kampf um sie fällt, um so eher, wenn dieses motiv in einer andern ähnlichen sage sich vorfand. Als die ähnlichkeit einmal erkannt war, wurde sie weiter ausgeführt. Starkaðr wurde zu Angantýs urgrossvater, das geschlecht des letzteren in Hálogaland localisiert. Dass Oddr (d. h. Hjálmars genosse, der damals noch nicht Oddr hiess) an Þórs stelle trat, war schon durch die situation gegeben; ob nachher auch andere züge von Þórr auf Oddr übertragen wurden, ist schwer zu entscheiden. Die *kylfa*, womit er die berserker erschlägt, ist freilich Þórs hammer nicht unähnlich. Doch ist übertragung von Þórr hier nicht wahrscheinlich, weil auch andere helden in anderen *sagur*, namentlich Ketill Hængr (vgl. oben s. 99 n:o 2), diese waffe führen.

In der späteren sage ist Oddr mit dem jüngeren Starkaðr verwechselt. Die ursache ist nicht weit zu suchen; beider leben wird durch eine reihe von abenteuren ausgefüllt; überall ziehen sie umher, raubend und kämpfend, nie furchtsam, stets gefürchtet. Starkaðs züge haben mehr eine östliche, Odds reisen eine westliche richtung; doch werden deren einige von beiden erzählt, wie z. b. ein aufenthalt bei den Permiern, welche Starkaðr freilich auf anderem wege als Oddr erreicht. So erklärt es sich, dass nachher einiges von Oddr auf Starkaðr, andererseits von Starkaðr auf Oddr übertragen ist. Hierher gehört z. b. die oben besprochene sage, dass Starkaðr Angantýr erschlagen habe, ebenso die lange behauptete etymologie des namens Starkaðr, als bedeutete er Sterk-Oddr (!); von Starkaðr hingegen stammt wol der zug her, dass Oddr eine *ævidrápa* dichtet, — schon die ältere *ævidrápa* dürfte vielleicht eine nachbildung der Starkaðr zugeschriebenen resumierenden gedichte sein ¹⁾ — möglich auch die angabe, Oddr habe 300 jahre gelebt, was mit Starkaðs drei mannzaldrar zu vergleichen wäre, obgleich dergleichen auch in anderen lygisögur häufig ist.

III. Die verse der Orvar-Odds saga; ihr verhältniss zur saga und unter einander; ihr alter.

1:o. Hjälmars todessang (str. 16—27; s. 102—106). Das gedicht ist eine der quellen der saga. Daneben lag jedoch prosaische tradition vor, denn das gedicht meldet nichts von der bestattung und den begebenheiten in Schweden, welche die saga mittheilt. Es wurde oben bemerkt, dass die verbindung Angantýs mit dem älteren Starkaðr nicht später als um die mitte des 10:en jahrhunderts zu stande kam. Das gedicht, dem diese verbindung fremd ist, muss also älter sein und gehört der ersten hälfte des zehnten jahrs oder

¹⁾ Diese bemerkung ist schon von Grundtvig, Udsigt s. 89 gemacht worden.

noch früherer zeit an. Ungefähr in dieselbe zeit setzt es Grundtvig (Udsigt s. 81).

2:o. Das hier von Hjálmars todessang gesagte gilt auch von dem gedichte, welches die vorbereitungen zum kampf auf Sámsey erzählt (str. 8—15, s. 97—99). Die einheit des gedichtes wird von Heinzl (Anz. XVI, 126—7) bezweifelt. Er vermutet, dass str. 11 und 13 aus einer ursprünglicheren, jetzt verlorenen *ævidrápa* in die episode vom kampf auf Sámsey, wie sie die Herv. s. und Q. O. s. mitteilen, gekommen seien. Für str. 11 wäre die annahme möglich, obgleich sie auch anders erklärt werden kann (einl. s. XL); man vergleiche str. 9, welche ebensowenig wie str. 11 für eine improvisation während des ereignisses selbst passt, und dennoch in einer *ævidrápa* viel weniger am platze wäre. Aber gegen Heinzels auffassung der str. 13 lassen sich gewichtige einwendungen erheben. Nur bei der ersten zeile von str. 13 liegt der gedanken an eine *ævidrápa* nahe; diese zeile aber ist nur in einer einzigen handschrift der schlechtesten redaction der Q. O. s. überliefert¹⁾; eine ganz andere lesart bietet Herv. s., welche, wenn auch vielleicht nicht ursprünglich, doch hinter jener nicht zurücksteht. Die zeile ist älter als die hs. M, das beweist ihre fehlerhafte überlieferung; wie alt sie ist, ist nicht zu bestimmen, aber auch wenn man als sicher annimmt, dass die lesart von M älter

¹⁾ Den sinn der zeile — en ek þvíat einu orþe hnekte — hat Heinzl in der hauptsache richtig gedeutet. Nachdem ich seinen aufsatz gelesen, wurde mir deutlich, wo der fehler in der hs. steckt; man muss nl. statt: *þvíat* lesen: *því*; das wort wurde von einem abschreiber in der bedeutung "denn" aufgefasst und durch das gleichbedeutende *þvíat* ersetzt. Die zeile bedeutet: ich wies solches (Hjálmars worte in str. 12) zurück, indem ich ein wort änderte. Hjálmar hatte gesagt:

skolom í aptan Ópen gista
tveir fóstbróþr en tolf lifa;

die änderung aber besteht darin, dass Oddr in der zweiten zeile das wort *fóstbróþr* durch das wort *berserker* ersetzt. Übrigens werden nur die numeralia *tveir* und *tolf* umgestellt, aber der wortlaut bleibt bis auf die geringe änderung *skolom-skolo* derselbe.

als die der Herv. s. ist, so folgt daraus noch nicht, dass die ganze strophe ursprünglich für eine *ævidrápa* gedichtet ist; diese auffassung der strophe wird geradezu unmöglich durch die erwägung, dass str. 13 von str. 12 nicht zu trennen ist. Gehörte also auch diese ursprünglich einer *ævidrápa* an? ¹⁾ Will man daher die zeile durchaus dem verfasser der älteren *ævidrápa* zuschreiben, so muss man sich das verhältniss so vorstellen, dass er nur die eine zeile gedichtet hat, um die beiden folgenden zeilen — denn z. 1—2 waren wol schon damals verloren — seinem gedichte anzupassen. Aber auch dieses ist nicht wahrscheinlich. Eher hat sie, wenn sie wenigstens nicht von jeher dem gedichte vom kampf auf Sámsey angehört hat, was sich vielleicht verteidigen liesse, ein abschreiber gedichtet; das präteritum der zeile lässt sich daraus erklären, dass auch str. 9, 11 im präteritum stehen; diese beiden strophen wurden schon vom sagaschreiber nicht mehr verstanden (einl. s. XL ff.); kein wunder, dass ein abschreiber sie falsch auffasste. Man braucht daher nicht anzunehmen, wozu auch sonst gar kein grund vorhanden ist, dass die verse der Herv. s. von denen der O. O. s. beeinflusst sind. Es widerspricht also bisher nichts der annahme, dass die verse die überreste eines zusammenhängenden gedichtes sind.

3:o. Die *ævidrápa*, welche die hss. ABE bieten, ist eine interpolation (einl. s. XV ff.). Der ältere teil derselben, welcher auch in der vorlage der hs. M vorkam, kann noch zu ende des 13:en jahrhs. verfasst worden sein, wahrscheinlicher im anfang des 14:en; das übrige, d. h. alles, was sich auf die grossen interpolationen der gruppe ABE (einl. s.

¹⁾ Auch wenn man die möglichkeit eines solchen verhältnisses annehmen wollte, so würde doch der umstand, dass die ältere *ævidrápa*, welche ich unten bespreche, soweit sie überliefert ist, jedesmal in einer strophe eine begebenheit mitteilt und nur erzählende strophen, keine wechselrede kennt, das gegenteil beweisen.

XII ff.) bezieht, ist, wie die hss. ausweisen, im 14:en, vielleicht gar im 15:en jahrh. gedichtet.

In bezug auf meine einl. s. XIV—XVII ausgeführte ansicht über die *ævidrápa* sagt Cederschiöld (Arkiv VII, 199): "mot hans resultat, att drápan skulle uppkommit genom sammansättning och interpolation af "lausavísur" i sagan, har Heinzel (Anzeiger till Zeitschr. für Deutsch. Alterth. XXXIV, 126—7) framställt några anmärkningar, som synas ganska berättigade". Soweit ich sehe, hat Heinzel gegen dieses resultat nichts eingewendet und es auch nicht tun wollen; seine bemerkungen s. 127 beziehen sich auf die geschichte einer früheren *ævidrápa*, über welche ich mich damals gar nicht geäußert hatte; das einzige aber, was Heinzel über die jüngere *ævidrápa* hinzufügt, dass in der längeren redaction der Q. O. s. die *lausavísur* im texte ausgelassen wurden, weil sie in die *ævidrapa* aufgenommen waren, soll meine ansicht nicht widerlegen, sondern bestätigen; übrigens ist die bemerkung nicht richtig, denn wie liesse sich, wenn dem so wäre, erklären, dass alle *lausavísur* in allen hss. der längeren redaction an derselben stelle wie in der kürzeren redaction vorkommen? Dem samler ist offenbar der von Heinzel betonte widerspruch nicht aufgefallen, oder er hat sich darüber hinweggesetzt.

4.o. Auch das gedicht vom heerzug nach Bjálkaland (s. 181 ff.) zerfällt in zwei strophengruppen, von denen die eine, welche in die längere redaction interpoliert ist, nicht älter als die letzten jahre des 13:en jahrhs sein kann. Vermutlich sind diese verse vom sammler der jüngeren *ævidrapa* gedichtet. Auch die übrigen strophen sind jung; jedoch spricht ihre verderbte überlieferung dafür, dass sie älter sind als die geschriebene saga; str. 39 und 40 haben je sechs zeilen, und der zusammenhang, zumal in str. 39, ist misslich. Das hat auch dem umarbeiter eingeleuchtet, der nicht nur etliche strophen hinzudichtete, sondern auch die, welche er

vorfand, vielfach umstellte. Da der verfasser der Q. O. s., welcher sie in die saga aufnahm, sie nicht gedichtet hat, so muss man sie wol für eine seiner quellen ansehen, aber viel merkwürdiges enthalten sie nicht; alles wesentliche über die heerfahrt ist durch prosaische tradition überliefert; nur str. 41 s. 185, welche nicht zu diesem gedichte gehört, erzählt ganz kurz die begebenheiten in Bjálkaland. Die zeit der abfassung lässt sich nicht genau bestimmen; der mangel an verständniss für die alten sagen (vgl. oben s. 112) und der christliche fanatismus (einkl. s. XXX) lassen auf ein sehr junges alter schliessen; höher als in die erste hälfte des 13:en jahrs lässt sich das gedicht nicht hinaufrücken.

5.0. Das gedicht von Odds wettkampf im trinken mit Sigurðr und Sjólftr (str. 11—35, s. 159—167). Die strophen enthalten eine recapitulation von Odds merkwürdigsten gross-taten, welche nicht in allen stücken zu der prosaerzählung der saga stimmt. Ich vergleiche im folgenden die strophen mit den entsprechenden partien der saga in ihrer reihenfolge.

Nachdem Sjólftr und Sigurðr die str. 11, 12 gesprochen, spielt Oddr nach einer einleitenden strophe (13) in str. 14 auf seine reise nach dem Süden an; die kurze nachricht stimmt zu 117⁴⁻⁶.

str. 15, 16 werden von Sjólftr und Sigurðr gesprochen.

str. 17. Olver, dessen tod hier erwähnt wird, wird in der saga nicht genannt. Wenn also die strophe echt ist, so spricht sie dafür, dass das gedicht ziemlich viel älter ist als die saga, weil die in ihr mitgeteilte begebenheiten zur zeit des sagaschreibers schon vergessen waren ¹⁾.

¹⁾ Ich habe früher (einkl. s. XXXII f.) vermutet, die erste zeile der strophe: Slótt við meyjar málþing saman sei verderbt, weil sie der anlage des gedichtes widerspreche. So haben auch die schreiber der verschiedenen hss., welche auf verschiedene weise den namen Sjólftr hinzufügten, gedacht. Jetzt glaube ich, dass die gestalt der zeile, und somit die der ganzen strophe, wie sie nach ausweis der hss. vom sagaschreiber mitgeteilt wurde, richtig

str. 18. Oddr erzählt, dass er zweimal mit den Bjar-men gekämpft hat; die sage (s. 35—37) weiss nur von einem gefechte — denn was 29⁹⁻¹² erzählt wird, kann doch kein kampf heissen.

str. 19 wird von Sjólftr gesprochen.

str. 20 ist ganz allgemein gehalten; es ist nicht deutlich, auf welches von Odds erlebnissen sie anspielt.

str. 21¹⁻² teilt etwas mit, wovon die saga nichts weiss. Oddr hat sechs schiffe erobert *fyr Holmsnese*. Die fünf berserker, welche er einmal erschlägt, haben zwar sechs schiffe, aber seine begegnung mit ihnen findet nicht *fyr Holmsnese* sondern auf Selund (s. 67) statt; auch wird diese später (str. 23) erwähnt.

str. 21³⁻⁴ = s. 85—87.

str. 22 = s. 77—79. Oddr hat sein schwert gerötet *a hjarle fyr Hléseyjo*; die ortsbestimmung deutet auf eine seeschlacht, was zu der prosa stimmt. Was soll aber in diesem zusammenhang *a hjarle* bedeuten? *Hjarl* bedeutet doch nur "terra" (Lex. poet. 346 b), was hier gar keinen sinn hat. Es ist daher mit AB zu lesen: *a jarle*; (vgl. in der prosa 77²³—79²: þar lá fyrir þeim jarl sá, er Hergautr hét Svá lýkr þeiri orrostu, at jarlinn fell); den reimstab bildet das vorhergehende *hvoss*.

ist. Nur müssen str. 17 und 18 umgestellt werden. In str. 13 hat Oddr Sigurðr und Sjólftr zusammen, darauf in str. 14 Sjólftr allein angeredet. Man wird daher erwarten, dass er, wenn er wieder zu sprechen anfängt, Sigurðr anreden wird. Dieses geschieht nicht in str. 17 sondern in str. 18. Str. 17 ist eine fortsatzung von str. 18 und gleichfalls an Sigurðr gerichtet, 17¹ enthält denselben vorwurf wie 18¹ und schliesst sich dieser zeile trefflich an. Oddr rühmt sich also hier Sigurðr gegenüber zweier grosstaten, der *Bjarma-landsfyr* und der tötung Olvers. Erst str. 20 fängt die gleichmässige verteilung der stropfen, wonach jedesmal eine an Sjólftr, eine an Sigurðr gerichtet ist, an. Dass Sjólftr von da an stets zuerst angeredet wird, veranlasste, dass ein abschreiber, welcher auch str. 17 als an Sjólftr gerichtet betrachtete, sie vor 18 stellte. — Da sie ohne zweifel vom sagaschreiber an richtiger stelle überliefert ist, so zeugt die umstellung sowie der name Sjólftr für die einstige existenz einer hs. y, welche nicht das original war, von der aber alle überlieferten hss. stammen.

str. 23 = s. 67. Die strophe hat fünf zeilen; die fünfte aber kann entbehrt werden (vgl. 22⁴).

str. 24 = 87—89. Auffallenderweise stimmt hier die prosa der längeren redaction S gegenüber zur strofe, indem sie erzählt, dass die beiden könige, welche Oddr erschlägt, bei Skíða liegen, während sie sich nach S við *Elfna* aufhalten. Die bemerkung z. 3 fehlt in der prosa.

str. 25 (= s. 53—55) berichtet, dass Odds kampf mit Hálfdan í *Svíaskerjom* (= Stockholms Skärgård, Heimskr. 853 b), die saga, dass er við *Elfarsker* (= *sker Gautelfar*) statt fand.

str. 26—27 = s. 89—93. str. 26 hat fünf zeilen; die erste kann entbehrt werden, vgl. weiter zu str. 29.

str. 28 = s. 94—102.

str. 29 = s. 109—113. Offenbar ist die str. hier nicht am platze; z. 5—6 sind ein zusatz, dem inhalte nach mit 18⁴, 22³⁻⁴, 23⁴⁻⁶ verwant. In der ersten zeile fehlt die anrede; es wird auch nicht, wie sonst stets, betont, dass Sjólfur und Sigurður bei der erwähnten tat nicht zugegen waren. Als fortsetzung von str. 28 kann man diese str. nicht auffassen, weil sie sich auf eine ganz andere begebenheit als jene bezieht; sie ist nicht einmal recht zu verstehen ohne die prosa, welche erzählt, wie Oddr dazu kam, in Gautland umherzuirren, es ist eben eine strophe verloren, welche Odds ersten kampf mit Sæundr erzählte. Ich vermute, dass die strophe zu der älteren, nicht mehr als solche überlieferten *ævidrápa* gehört hat, später aber, als von dieser nur bruchstücke übrig waren, in das gedicht vom wettkampf hineingeraten ist. In einem ähnlichen fall befinden sich die schon genannten str. 26, 27; erstere str. wird durch die überflüssige z. 1, welche nur in der kürzeren redaction überliefert ist, mit dem gedichte in zusammenhang gebracht; sie würde aber in einer *ævidrápa* am rechten platze sein; wenn sie dazu gehört hat, so ist str. 27 hinzugedichtet, nachdem 26 in dieses gedicht aufgenom-

men war. Die handschriften zeigen, dass die beeinflussung dieses gedichtes von der älteren *ævidrápa* älter als die geschriebene saga ist. Meines erachtens spricht vieles dafür, dass der dichter selbst die *ævidrápa* geplündert hat (vgl. unten 6:o).

Was das verhältniss der prosa zu str. 29 betrifft, so wird die mitteilung in z. 3—4, dass Oddr 15 mann erschlug, durch ABE bestätigt; nach M sind es ausser Sæundr 12 leute; S nennt die zahl der getöteten nicht.

str. 30 enthält keine anspielung auf eine tat Odds; nur wird Hjálmar genannt.

str. 31 nennt einen Hálfðan, den Þórðr Stafnglami erschlagen haben soll; in der saga findet sich nichts entsprechendes. Denn der Hálfðan, von dem s. 53—55 die rede ist, ist schon str. 25 genannt; auch war bei diesem kampf Þórðr nicht zugegen.

str. 32 erwähnt keine heldentat z. 1—2 entsprechen der erzählung s. 7—9.

Über str. 33 ist schon oben gesprochen; es werden verschiedene völker, bei denen Oddr geraubt hat, aufgezählt, darunter die Frisir, Frakkar und Flæmingjar, welche die prosa nicht nennt.

In str. 34—35 wird nichts berichtet, was sich mit der prosa vergleichen lässt.

Die ziemlich häufige incongruenz zwischen den versen und der prosa rührt nicht von einem abschreiber her, der etwa die ganze saga umgearbeitet hätte; es würden in dem fall deutliche spuren davon sichtbar sein. Auch dieses gedicht ist also nicht jünger als die saga; ferner kann auch der sagaschreiber nicht der dichter sein: wie würde er dazu gekommen sein, seinen eigenen berichten in dem grade zu widersprechen, wie es hier der fall ist? Also ist das gedicht älter als die saga und eine ihrer quellen. Der mangel an übereinstimmung ist leicht zu erklären; wo nl. die poeti-

sche tradition nicht ausreichte oder von der prosaischen abwich, wusste der sagaschreiber mit ihr weiter nichts anzufangen, ohne dass er solche verse deshalb fortgelassen hätte. Zu demselben schlusse führt die betrachtung der str. 23 an und für sich, welche andeutet, dass die namen der fünf berserker auf Selund ursprünglich poetisch überliefert waren. Wenn die saga in der zweiten hälfte des 13:en jahrhunderts geschrieben ist (einl. s. XXXVII), so ist das gedicht kaum jünger als der anfang desselben jahrhs, kann aber älter sein. Es scheint älter als das lied vom zug nach Bjálkaland zu sein. Vielleicht lässt sich sein alter noch etwas näher bestimmen. Str. 16 sagt Sigurðr.

Oddr! vast eige út meþ Grikkjom,
 pás á Serkjom sverp vör ruþom;

die strophe kann nicht gedichtet sein, ehe die ersten nachrichten von den kreuzzügen sich in Skandinavien verbreitet hatten, d. h. nicht vor dem 12:en jahrhundert. Denn dass die strophe keine uralte überlieferung, etwa von kriegten russischer fürsten gegen Byzanz, bewahrt hat, leuchtet ein: was sollten auch die Serkjar in solchem zusammenhang? Auch die von Sigurðr und Sjólftr gesprochenen str. 11, 12, 13, 19 enthalten nichts, was auf russische geschichte bezogen werden kann; Ulfsfjall (str. 15) und Atalsfjall (str. 19) sind, wie gesagt, erdichtete namen. Auch ist Sigurðs und Sjólfis weisheit bald erschöpft; der dichter wusste für sie keine heldentaten zu ersinnen, eben weil alte überlieferung fehlte. Noch weniger wird man in den Serkjar die schon seit dem 8:en jahrh. bekannten Saracenen Spaniens suchen wollen; diese auffassung wäre mit den geographischen vorstellungen des gedichtes im vollkommensten widerspruch. Merkwürdigerweise bietet gerade die geschichte des angehenden 12:en jahrhs ein prosaisches seitenstück zu unserem gedichte, den berühmten *mannjafnaðr* (Heimskr. s. 681 ff.) Sigurðs Jórslafari und seines bruders Eysteinn. Zwischen einigen von

Sigurðs und von Odds reisen existiert eine merkwürdige übereinstimmung; am meisten bei beider reisen nach dem Süden; nur dass bei Sigurðs reise alles bestimmt und deutlich, bei Odds reise alles unbestimmt und verwirrt ist. Beide fahren langsam südwärts, von allen landesfürsten mit den grössten ehrenbezeugungen aufgenommen, im Mittelmeere kämpfen sie gegen räuber (bei Sigurðr sind es Saracenen, Heimskr. 664 ff.), am längsten halten sie sich auf Sicilien auf (Heimskr. 666; Q. O. s. 115); zuletzt kommen sie nach Jórsalaland (Heimskr. 666; Q. O. s. 117) und baden sich dort im Jordan, was zu Sigurðs zeit eine bekannte sitte war ¹⁾, aber, von Odd erzählt, ein gewaltiger anachronismus ist. Dass Oddr nach Jórsalaland gekommen sein sollte, dem wird ausdrücklich durch str. 8, s. 117 widersprochen, wo Oddr sagt:

þar kvamk útarst, es Akvitána
bagna kinder borgom répo.

Hier wird erzählt, dass Oddr auf jener reise nicht weiter als bis nach Aquitanien gekommen sei ²⁾; ob str. 9, welche bald folgt, sich ursprünglich unmittelbar an str. 8 angeschlossen, entscheide ich hier nicht; die erste zeile:

sigldom sípan supr langt í haf

widerspricht der vorigen angabe nicht, denn um von Aquitanien heim zu fahren, musste Oddr doch zunächst südwärts segeln. Dass der darauf erwähnte schiffbruch entweder an der spanischen oder, was wahrscheinlicher ist, an der italienischen küste ³⁾ statt fand, ist vergessen; die älteste überliefe-

¹⁾ Saga Haralds harðráða c. 12, Heimskr. s. 555: Fór hann þá út til Jórdanar ok laugapi sik þar, sem háttir er til annarra pálmara. Saga Magnús blinda c. 14, Heimskr. s. 719: Þá byrjaði hann ferð sína út til Jórsala, ok kom til Jórdanar, ok sótti helga dóma, svá sem pálmurum er títt.

²⁾ Der sagaschreiber, der die alte poetische mit der jüngeren prosaischen tradition in einklang zu bringen suchte, kam dadurch zur darstellung einer sehr undenkbaren reiseroute. Auf der hinreise nach Aquitanien besucht Oddr Grikkland (s. 118), auf der rückreise Jerusalem! (s. 117—119).

³⁾ Dafür spricht str. 10, s. 137. Auf der heimreise aus Aquitanien wird Oddr schiffbrüchig; bald darauf kommt er nach Russland (s. 139); unterwegs

rung hat sich wol mit der mitteilung: *Oddr ferr nú land af landi* begnügt; Aquitanien liegt also von den ländern, die genannt werden, am weitesten von Norwegen entfernt. Nach dem bade im Jordan hört die übereinstimmung zwischen Sigurðs und Odds reisen auf, obgleich man eine gewisse ähnlichkeit in der ehre finden könnte, welche beiden bald an fremden königshöfen zu teil wird. Dass nun die erzählung von Odds *Jórsalafor* ihre grundlage in der geschichte des norwegischen königs findet, ist mir sehr wahrscheinlich. Soviel ist sicher, dass sie ursprünglich nicht zu Oddr gehörte und im 12:en jahrhundert, also zu Sigurðs zeiten, hinzuge-dichtet ist (vgl. das oben über dergleichen reisen gesagte). Derselben zeit aber gehört, wie ich oben s. 131 nachgewiesen habe, das gedicht vom wettkampf im trinken an; die vermutung liegt nahe, dass zwischen der *Jórsalafor* und dem gedichte ein gewisser zusammenhang besteht, m. a. w. dass auch das gedicht von Sigurðs geschichte und zwar vom mann-jafnaðr beeinflusst worden ist. Obgleich die umstände, unter denen die könige mit einander streiten, und noch mehr ihre gegenseitige vorwürfe sehr von dem, was die Q. O. s. mitteilt, verschieden sind, so ist doch die stoffliche übereinstimmung beider erzählungen sehr auffallend. Auch in der form ist diese wahrzunehmen. Morkinskinna s. 186 f. berichtet, dass Sigurðr jedesmal, wenn er eine seiner heldentaten genannt hat, hinzufügt: "*oc sá ec þik eigi þan*"; vgl. dazu das in Q. O. s. stets wiederholte: "*vast eige (þar)*" (12¹, 16¹, 19¹, 20¹, 21¹, 22¹, 23¹, 24^{1,4}, 25¹, 28¹). Auch sonst finden sich in Sigurðs geschichte ähnliche züge wie in der Q. O. s., z. b. die art wie Sigurðr seine schwimmkunst zeigt (Heimskr. s. 694, vgl. Q. O. s. s. 155). Hier besteht die ähnlichkeit nur in einem verhältnissmässig geringen grade; von

aber hält er sich, wie str. 10 mitteilt, in Ungaraland auf. Dorthin konnte er auf keinen fall gelangen, wenn er zu fuss von Jerusalem, wol aber wenn er von Italien aus nach Russland reiste.

einer übertragung kann hier nicht die rede sein; doch konnte ein solcher zug dazu beitragen, dass man sich Oddr, welcher zu Sigurðs zeiten eine bekannte sagenfigur war, wie die merkwürdigerweise in der geschriebenen saga bewahrte abstammungstradition, welche Víðkunnr Jónsson zu Odds nachkommen macht (einl. s. XXXVII), ausweist, in der gestalt des bewunderten fürsten vorstellte. Wer Sigurðr schmeicheln wollte, konnte diesen zweck kaum besser erreichen als durch ein gedicht, welches scheinbar Odds, in der tat aber Sigurðs taten rühmte. So wurde nicht nur der könig als ein anderer Orvar-Oddr vorgestellt, sondern zugleich die meinung, dass Sigurðr im wortkampf seinen bruder besiegt habe, ausgesprochen. Dass die geschichte die sage beeinflusst hat, ist nach dem angeführten wahrscheinlich; am deutlichsten ist dieser einfluss bei der Südlandsreise wahrnehmbar; für das gedicht vom wettkampf soll die hier ausgeführte hypothese vorläufig bloss als eine vermutung hingestellt sein. Ich wage auf grund derselben keine bestimmtere datierung des gedichtes, als sich auch aus anderen tatsachen ableiten lässt.

6:o Die lausavísur. Die saga teilt deren 10 vollständige und 2 halbe mit; es kommen $1\frac{1}{2}$ strophen hinzu, welche als der ursprünglichen *ævidrápa* angehörig überliefert sind. Bis auf str. 6 (s. 81) sind sie alle im *fornyrðislag* gedichtet und zerfallen in zwei gruppen, n. l. solche, welche als während des ereignisses, auf welches sie sich beziehen, gesprochen vorgestellt werden, und solche, welche früher geschehenes mitteilen. Zur ersteren gruppe gehören nur str. 1, 2 (s. 15); die zweite bilden die strophen 3, 4 (s. 49), 5 (s. 77), 7 (s. 81), 8, 9 (s. 117), 10 (s. 137), 36 (s. 173), 41 (s. 185). Schon der sagaschreiber hat eingesehen, dass sie nicht alle da, wo sie angeführt werden, gesprochen sein können; die meisten (8—10, 36, 41) citiert er zwar im texte zum beweis der richtigkeit seiner erzählung, aber mit den einleitenden worten: *þar (hér) um kvað*

Oddr þessa vísu (þetta), ohne also zu berichten, wann Oddr die strophe gesprochen hat. Nur vor str. 3—5 steht: *Þá kvað Oddr* (3), *ok þá kvað hann* (4), *Oddr kvað þá* (5); 3 und 4 sollen zu Guðmundr und Sigurðr, 5 zu Hjálmar gesprochen sein; das präteritum der drei *vísur* stimmt zu der stelle, wo sie angeführt werden; doch würden auch diese in einem längeren resumierenden gedichte eben so gut wie die übrigen stropfen passen. Dasselbe gilt von str. 7, welche da, wo sie angeführt wird, gar nicht gesprochen sein kann. Wirklich scheinen die genannten *lausavísur* überreste eines längeren gedichtes, und zwar einer älteren *ævidrápa* zu sein, deren einmalige existenz, wie das zeugniss aller hss. ausweist, vom sagaschreiber nicht bezweifelt wurde und auch kaum bezweifelt werden kann, obgleich das gedicht, welches in etlichen hss. als *ævidrápa* überliefert ist, ein spätes machwerk ist. Die beiden str. 41*¹⁾ und 42 (s. 195) in S sind die einzigen, welche der sagaschreiber als diesem gedichte zugehörig mitgeteilt hat. Die vermutung, dass einige der in der saga enthaltenen *vísur*, und zwar str. 3, 4, 11, 13 (s. 98—99) aus einer älteren *ævidrápa* stammen, hat schon Heinzl (Anz. XVI, 127) ausgesprochen. Seine auffassung der str. 11, 13 teile ich nicht; dagegen stimme ich ihm in bezug auf str. 3, 4 bei; nur irrt Heinzl, wenn er behauptet, dass die beiden str. in der jüngeren *ævidrápa* fehlen, wo sie als str. 21, 22 (s. 201) vorkommen.

Der sammler der *lausavísur*, d. h. der bearbeiter der hs. z (einl. s. XXXIV) hat, ohne es zu wissen, die verse richtig aufgefasst. Dadurch könnte man sich etwa zu der annahme veranlasst sehen, dass dieselben im anschluss an alte überlieferung schon in der ältesten geschriebenen fassung der saga als *ævidrápa* überliefert, in der handschrift

¹⁾ Irrtümlich sind in meiner ausgabe zwei stropfen s. 185, 195 als nr 41 gezählt; die zweite deute ich hier durch 41* an.

S (einl. s. XVI--XVII) aber ausgelassen wären. Allein die prosa vor str. 3—5, 7 beweist das gegenteil; der sagaschreiber sagt hier deutlich, Oddr habe die *visur* im riesenlande resp. Irland gesprochen; seiner ansicht nach gehören sie also nicht zur *ævidrápa*; nicht er, sondern der bearbeiter der längeren redaction hat sie daher in diese aufgenommen und dasselbe wird mit den übrigen stropfen der fall sein¹). Die ursache, dass die *ævidrápa* schon zur zeit des sagaschreibers nicht mehr als solche erkannt wurde, ist ohne zweifel ihr fragmentarischer zustand; dieser gibt ein zeugniss dafür ab, dass sie viel älter als die geschriebene saga ist. Wie aber verhält sie sich zum gedicht vom wettkampf im trinken?

Wir sahen schon, dass dieses allem anscheine nach von Sigurðs Jórsalafari geschichte beeinflusst worden ist, was bei der älteren *ævidrápa* (str. 8) nicht der fall ist. Schon dieses genügt darzutun, dass die *ævidrápa* älter als das gedicht vom wettkampf ist. Weiter hat sich ergeben, dass die scheinbar zu diesem gedichte gehörende str. 29 (s. 164) demselben erst durch einen aus zwei zeilen bestehenden zusatz angepasst ist, in der tat aber aus der *ævidrápa* stammt, und dass es sich mit str. 26 in ähnlicher weise verhält. Bei dieser sachlage entsteht begründeter zweifel über die zugehörigkeit der str. 31—35 (s. 160), welche, obgleich da, wo sie stehen, ziemlich geschickt angebracht, doch in der *ævidrápa* eben so gut, ja teilweise ungleich besser an ihrem platze sein würden. Was soll 32¹⁻² die erwähnung von Odds kindheit in einem gedichte, welches nur den

¹) Diese auffassung wird durch den umstand bestätigt, dass die stropfen, welche, obgleich der älteren *ævidrápa* angehörig, später in das gedicht vom wettkampf aufgenommen wurden, in der jüngeren *ævidrápa* fehlen oder in geänderter gestalt dort vorkommen, also anders als die *lausavisur* behandelt sind, was unmöglich der fall sein könnte, wenn diese nur eine erweiterung von jener wäre, und nicht vielmehr ein neues gedicht, in welches aus verschiedenen teilen der saga einige alte stropfen aufgenommen sind.

zweck hat, seine grosstaten zu rühmen? Dagegen bildet sie in einem gedichte, welches über Odds ganzes leben einen überblick geben soll, einen nicht unwirksamen gegensatz zu seinem an kämpfen reichen mannesalter, von dem z. 3—4 reden. Str. 33 enthält vielleicht uralte historische reminiscenzen (oben s. 104); str. 34¹—35² sagen aus, dass im vorhergehenden die tapferen männer, welche Oddr im leben begleiteten, sowie die von ihm vollbrachten heldentaten hergezählt sind¹). Das erste hat Oddr gar nicht getan; nur sind mitunter, wenn ein anlass dazu vorlag, ein paar von seinen genossen genannt; wo aber war z. b. von Guðmundr oder Sigurðr, welche Oddr auf so vielen reisen begleiteten, die rede? Auch war solches nicht der zweck des gedichtes. Ebensowenig hat er alle seine heldentaten hergezählt: wo ist etwas vom besuche im riesenlande erzählt, — die episode ist doch alt, wie str. 3, 4, s. 49 beweisen — wo vom kampf mit Sóti (s. 54), von dem mit Hjálmar, welcher die veranlassung zu ihrer freundschaft wurde — wo, anders als mit einem worte (33³), welches nur das land nennt, von den reisen nach Irland, wo doch Ásmundr umkam, vom kampf in Ungaraland? Die angaben der str. 34¹—35² stimmen also schlecht zu dem vorhergehenden. Besser ständen sie am ende eines gedichtes, welches wirklich Odds taten resumiert hat, also wiederum in der *ævidrápa*. Es muss schon bei einer oberflächlichen vergleichung auffallen, dass die letzten, die einzigen in S als solche überlieferten, zeilen der *ævidrápa* (str. 41*, 42 s. 195) inhaltlich die fortsetzung zu 35¹⁻² bilden. Str. 41* lautet:

Fjölþ's at segja	frá forom mínom
snotrom seggjom	— sjá mon en efsta;

1) Nú hefk dýra
þás forþom mér
mono vist enger
frægre fyrþar
Nú hefk órar
þærs forþom vér

dreng talþa,
fylgþo úte;
verþa síþan
i folkroþe.
iþner talþar,
framþar hóþþom.

das heisst in zusammenhang mit 34¹—35²: "ich habe die helden genannt, welche mir gefolgschaft geleistet; meine kämpfe habe ich aufgezählt; über meine fahrten könnte ich noch vieles mitteilen." Dies unterlässt er, weil er den tod nahe fühlt; er fügt daher nur noch hinzu: "diese reise wird meine letzte sein." Die darauf folgende schlusstrophe enthält nur den abschied von seinen leuten und einen gruss an Silkisif.

Es kann nach dem erörterten kaum zweifelhaft sein, dass str. 34¹—35² — und wenn dem so ist, wird man von 31—33 dasselbe annehmen müssen¹⁾ — aus der *avidrápa* in das gedicht vom wettkampf geraten sind, 35³⁻⁴ sind ein zusatz, welcher die verse diesem gedichte anpassen soll²⁾. Da aber das gedicht, wie es vorliegt, die str. 31—35 kaum entbehren kann, eben so wenig wie die str. 26, 29, während sich nirgends spuren späterer überarbeitung aufweisen lassen, ist es sehr wahrscheinlich, dass es niemals ohne dieselben existiert hat, d. h. dass schon der dichter selbst sie aufnahm. Diese betrachtung führt zu demselben schlusse als die der str. 8 (oben s. 132); nl. dass die ursprüngliche *avidrápa* bedeutend älter als das gedicht vom wettkampf ist³⁾;

¹⁾ Str. 33 bildet einen schönen übergang zu den schlusstrophen; nachdem Odds taten im einzelnen erzählt sind, werden sie übersichtlich zusammengefasst, indem Oddr einige völker, wo er geraubt, aufzählt.

²⁾ Nicht zu übersehen ist noch der umstand, dass von den strophen, welche sicher der älteren *avidrápa* angehören, keine nur in einer einzigen halbzeile den typus B oder C mit zweisilbiger unverschleifbarer senkung aufweist. Diese metrische form ist aber im gedicht vom wettkampf häufig: 15¹, 18¹, 20¹, 22¹, 23¹, 28¹, 29¹ (gerade in einer hinzugefügten zeile, während das übrige der strophe zur *avidrápa* gehört). Str. 31¹—35² stimmen in dieser hinsicht ganz mit der *avidrápa* überein, während in der hinzugefügten zeile 35⁴ die unverschleifbare form wieder auftritt.

³⁾ Ihre fragmente sind nach dem vorhergehenden enthalten in str. 3—5, 7—10, 26, 29, 31—35², 36, 41, 41*, 42; dazu ist zu bemerken, dass str. 33¹—35² unmittelbar vor str. 41* gestanden haben müssen; vielleicht hat 32 im anfang des gedichtes gestanden, die strophe kann aber auch wegen z. 3—4 dem schlusse angehört haben. Nach der reihenfolge von Odds abenteuern würde die der strophen die folgende sein müssen: 32, 3, 4, 5, 7, 31, 29, 8, 9, 10, 36, 41, 33, 34, 35¹⁻², 41*, 42.

es gehört wahrscheinlich noch dem 11:en jahrhundert an; sprache und stil sprechen nicht dagegen; nach Hjalmar's todessang gehören einige dieser strophen (5, 31—35, 41*, 42) zu den besten, welche in der saga überliefert sind; sie heben sich von dem späteren machwerk (z. b. 37—40, s. 181—3) in trefflicher weise ab.

Da die *ævidrápa* selbstverständlich nicht gedichtet sein kann bevor das, was sie mitteilt, von Oddr erzählt wurde, so ergibt sich, dass die Q. O. s. in der mündlichen tradition, bis auf wenige spätere zusätze, schon im 11:en jahrh. die wichtigsten elemente, welche wir noch in ihr erkennen, enthielt. Die umgestaltung unter einfluss der geschichte Sigurðs Jórsalafari war die letzte. Es scheinen daneben andere erzählungen über Oddr, welche zur zeit des sagaschreibers schon vergessen waren, noch im 11:en und 12:en jahrhundert bekannt gewesen zu sein und in der älteren *ævidrápa* (str. 31, 33) und dem gedichte vom wettkampf (str. 17, 21) ihren niederschlag gefunden zu haben. Über das alter der str. 1, 2 (s. 15) und der im *dróttkvætt* gedichteten str. 6 (s. 81) wüsste ich nichts näheres zu berichten; doch scheinen auch sie älter als die geschriebene saga zu sein. Die in allen hss. verderbte überlieferung der str. 1 macht es wahrscheinlich, dass sie schon vom sagaschreiber nicht recht verstanden wurde.

Leeuwarden, Jan. 1891.

Nachschrift. Während der correctur erinnerte ich mich, dass schon im j. 1887 herr Prof. G. Storm, als ich ihn in Kristiania besuchte und wir uns über die Q. O. s. unterhielten, kurz die vermutung aussprach, jedoch ohne tiefer darauf einzugehen, Oddr werde mit Alfreds Ohthere identisch sein. In sofern verdanke ich ihm die anregung zu einem teile dieser untersuchung.

Leeuwarden, Sept. 1891.

R. C. Boer.

Bidrag till den fornnordiska slutartickelns historia.

Som bekant är ännu ingen klar regel framställd rörande den sjenbart nyckfulla behandlingen av den bejynnande vokalen i artickelns tvåstaviga färmer. Även de sista uttalandena i frågan (Kock i Nord. tidskr. f. filol. VIII, 300 ff. ock Noreen, Gesch. der nord. spr. § 247) synas mig icke lösa svårigheterna, varför det icke torde vara ur vägen att här upptaga denna fråga i sin helhet till behandling.

Det faktiska förhållandet är ju i isl. följande (jfr min Altisl. gram., 2:dra uppl., § 401):

1. De tvåstaviga färmer (*ennar, enne, enna*), där den bejynnande vokalen står i slutet stavelse, sakna densamma vid sufigering:

a) alltid äfter svagtonig vokal, t. e. jen. sg. *tungo-nnar*, dat. sg. *sólo-nne*, jen. pl. *ulfa-nna*;

b) åfta äfter starktonig vokal, t. e. dat. sg. *ó-nne* jämte *ó-enne*.

c) aldrig äfter konsonant, t. e. jen. sg. *fiadrar-ennar*, *móðor-ennar*, dat. sg. *fiððr-enne*, *sól-enne* (jämte *sólo-nne* enligt a), *systor-enne*.

2. De tvåstaviga färmer, där den bejynnande vokalen stått i öppen stavelse, sakna densamma:

a) alltid äfter svagtonig stavelse, vare sig denna slutar på vokal, t. e. dat. sg. *ulfe-nom*, *boga-nom*, *barne-no*, ack. sg. *tungo-na*, ack. pl. *ulfa-na*; äller på konsonant, t. e. nom. pl. *ulfar-ner*, *tungor-nar*, ack. sg. *dóttor-na*, dat. sg. **föðor-nom*

(jag förmodar, att en sådan fårm finnes jämte det nedan anförda *feðr-enom*, men jag har icke anträffat den).

b) vacklande (i vissa fall åfta, resp. alltid, i andra sällan, resp. aldrig) åfter starktonig stavelse, åftare då den slutar på vokal, t. e. ack. sg. *þ-na* (sällan *þ-ena*), än då den ändas på konsonant, t. e. dat. sg. m. *streng-nom* jämte *streng-enom* (så att avdela, ty obest. fårm *streng* icke **strenge*), *ulf-nom* (jämte *ulfe-nom* enligt a), men nästan alltid *feðr-enom*; dat. sg. n. alltid *góz-eno* (så att avdela, ty obest. fårm vanligen *góz*, sällan *góze*, se Fritznér, Ordbog²); ack. sg. f. *sól-na* jämte *sól-ena*, men alltid *fiððr-ena*; nom. ack. pl. f. *kuerk(r)-nar*, *mýss-nar*, *lýss-nar*, *brýnn-ar* (för **brýnn-nar*), m. *fótr-ner*, men alltid *negl-ener* ock vanligen *menn-ener*, enär den på samma sätt som *fótr-ner* bildade fårmen *menn-er* (för **menn-ner*, jfr *brýnnar*), vilken värkligen några gånger förekommer i Stock. Hom. (165,12) ock Cod. AM. 645, 4:o (100,3; se L. Larsson, Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna, s. 215, sp. 1 ock s. 217, sp. 1), var alltför otydlig såsom bestämd fårm betraktad ock kãm i följd därav att paralälliseras med obestämda pluralfärmer av typen *gester*; den försågs därför ånyo med slutartickel, ock så uppkãm i något senare tid den sällsynta bifårmen *menn-ner*, *-ir-nir* (jfr *yester-ner*, *-ir-nir*) vid sidan av *menn-ener*, *-inir*.

I fsv. åro de faktiska förhållandena i fallet 1 väsentligen de samma som i isl. Således saknas vokalen:

1. a) alltid, t. e. jen. sg. *kunu-nna(r)*, dat. sg. *kunu-nne*, jen. pl. *fota-nna*.

b) vanligen (således åftare än i isl.) t. e. jen. sg. *troma(r)*, dat. sg. *ra-nne* jämte *bro-inne* (*-enne*).

c) aldrig, t. e. jen. sg. *siæl-inna(r)*, *mopor-inna(r)*, dat. sg. *sak-inne*, *systor-inne*.

I fallet 2 a) åro likaledes de fsv. förhållandena överensstämmande med de isl., t. e. dat. sg. m. *bogha-nom*, *fadhure-nom* (så att avdela; jfr obest. fårmen *fadhure* jämte

fapur ock *fæper*), n. *ærinde-no*, ack. sg. f. *kunu-na*, ack. pl. m. *pænninga-na*; likaså nom. pl. m. *karla-ni(r)*, närmast av **karlar-nir* (se min Gesch. d. nord. spr. § 170, 4, a), f. *synde-na(r)* av **syndir-nar*, *tungo-na(r)* av *-*ur-nar*. Däcker råder vacklan i ack. sg. f. på konsonant, t. e. *dottor-na*, men *borghan-ena*.

Däremot i fallet 2 b) avviker fsv. väsentligen från isl., i det att fsv. visserligen åter vokal förlorar, men annars konsekvänt behåller artickeln bejynnande vokal, t. e. dat. sg. n. *bo-no*, ack. sg. f. *tro-na*, men däremot dat. sg. m. *vin-enom*, *brøpr-enom*, ack. sg. f. ¹⁾ *sak-ena*, nom. ack. pl. m. *føtr-eni(r)*, *-ena*, *mænn-eni(r)*, *-ena*, *frændr-eni(r)*, *-ena*, f. *hændr-ena(r)*; *bøtr-ena(r)*, *sýstr-ena(r)* o. s. v. Först i yngre fornsvenska träffas en sådan bildning som t. e. m. *bønder-ne* (i en ung Cod. av y. Vgl., se Rydq. II, 236), överensstämmande med isl. *bóndr-ner*; ock denna yngre bildning, tydligen beroende på en proportionsanalågbildning (t. e.

¹⁾ Ett undantag anser jag icke föreligga i det *festnæ*, som i ett par latinska diplåm av 1299 ock 1302 förekommer en gång såsom ack. sg. (l. pl.), två gånger som nom. sg. (l. pl.). Söderwall (Ordbok I, 372, sp. 2) antar, att *festnæ* står för *festinæ*, ock — ehuru med tvekan — att den dithörande dat. pl. *festnum* (i dipl. av 1299) står för *festunum*. Båda dessa antaganden synas mig ohållbara. Jag ser i både *festnæ* ock *festnum* obestämda färmer av ett till värbet *fæsta* (got. **fastjan*) svarande värbalabstraktum (ett got. **fasteins*). Liksom mot ett got. **fraisteins* svarar isl.-fno. såväl *freistn* (se Fritzner²) som *freiste* (se Frizner²) ock *freistne* (om färmernas förhållande se Erdmann, Arkiv VII, 75 ff.; jfr vidare isl. *fýsn* jämte *fýse*, fsv. *forviti*, *giri* jämte isl. *forvitne*, *girne* o. a. d.), så kann man såsom motsvarighet till got. **fasteins* vänta dels *festn*, dels *feste*, dels äntligen *festne*. Den första färmen vill jag återfinna i fno. *festnargiof* (se Fritzner²) ock, därest fsv. *festnæ* är nom. ack. pl., även i detta ord. Färmen *feste* förekommer ävenledes i fno. (se Fritzner²). *Festne* åter ha vi i det fsv. *festnæ*, om detta är nom. ack. sg., antingen på så sätt att *festnæ* är en blött ortografisk variant till *festne*, eller snarare så, att *festne* fått en bifärm *festna*, liksom fsv. *fæste*, *døve*, *athave*, *ratvise*, *fylle*, *hylle*, *byrbe*, *balde* o. a. hava alternativt *-a*, ock liksom mot isl. *móðe*, *hlyðne*, *heiðne*, *kristne* o. a. svara fsv. *møpa*, *lypna*, *heþna*, *kristna* o. s. v. (Jfr även fsv. *latia*, *kædhia*, *sæmia* jämte *leti*, *kædhi*, *sami* ock nysv. *kätia* i Karl XII:s B. för fsv. *kæte*.) Dat. pl. *festnum* kann föras såväl till *festna* eller *festne* som till *festn*.

obest. *stædher*: best. *stædh(r)-ne* = *bønder* : *x*, d. v. s. *bønder-ne*), har i nysvenskan så småningom utträngt den äldre typen *bøndr-ene*, *hændr-ena*, som sedan omkring 1500 uppträder såsom *bøndr-en* (så redan 1504, se Söderwalls ordbok), *hændr-en* ock nu endast finnes kvar i m. *männ-en* ock f. *jäss-en*, *möss-en*, *löss-en*, arkaistiskt även i m. *föttr-en*, (*för*)*fädr-en* ock f. *hændr-en*, *tændr-en* jämte några andra (se Rydqv. II, 340 f., IV, 413). Att dessa kårtare fårmer på *-en* för äldre *-ene*, *-ena* icke äro, såsom Rydqvist ansåg, "för meterns skull" av "skalderna" bildade, har uppvisats av Schagerström (Sv. Landsmålen II, 4, s. 59), och detta R:s antagande är ju uppenbart orimligt, enär fårmerna på *-en* uppträda icke blott i flere nysvenska dialäkter, utan även i forndanskan redan omkring 1450 (se min Gesch. d. nord. spr. § 247, a, 1, δ). Antingen hava de, såsom Schagerström antar, inkåmmit i riksspråket från de svenska dialäkter, som synkopera fsv. slutjudande vokal, äller ock — vilket synes mig för riksspråkets vidkåmmande ock särsjilt i betraktande av de älsta sitaten sannolikare — bero de på, att *mænnene*, *gæssena* ombildats äfter neutrala fårmer sådana som *skeppen*, *husen*, med vilka de överensstämde i fråga om substantivets enstavighet, i aksäntuering (enstavighetsaksänt) ock ganska nära i avseende på fårmen ¹⁾; alldeles så som omvänt de nu i svenskt talspråk allmänna fårmerna *sjeppena*, *husena* o. d. bero på ombildning äfter *jässena*, *mössena* o. s. v. För inflytande från neutrum talar ock den omständigheten, att de obestämda pluralfårmerna *jäss*, *löss*, *möss* i nysvenskt talspråk faktiskt hålla på att övergå till neutrala singularfårmer (*ett jäss*, *ett löss* ock i synnerhet åfta *ett möss*).

Överblicka vi nu det åvan meddelade materialet ock bejarta den allmänna metodolågiska regeln, att de s. k. ore-

¹⁾ Schagerström antar ock ett visst inflytande från neutrerna, enär han anser "dialektformerna" *männer* o. s. v. ha just på grund av sin likhet med *skeppen* o. s. v. fått sitt nuvarande "säkra fäste" i riksspråket.

gelbundna färmerna vanligen representera den judlagsenliga utvecklingen, så synes det mig otvetydigt framgå, att vi hava att antaga följande jemnsamt nordiska synkoperingsregler för artikkelns bejynnande vokal:

1. I *sluten* stavelse inträder synkope judlagsenligt blått äfter svagtonig vokal, ock att den här måste äga rum, sammanhänger utan tvivel på det närmaste med den regel för elisjon i fornnordisk poesi, som av Ranisch (Zur kritik und metrik der Hampismál, s. 32 ff.) närmare utretts¹⁾. Eksäm- pel på den judlagsenliga utvecklingen äro anförda åvan under 1, a (med synkope) ock 1, c (utan synkope). De sjenbara oregelbundenheterna under 1, b (synkope äfter starktonig vokal) förklaras på följande sätt. Isl. dat. sg. *þ-nne* förhåller sig till bifärmen *þ-enne* liksom *sólo-nne* till *sól-enne*, d. v. s. *þ-nne* förutsätter en med dativ-ändelsen *-u* försedd obestämd färm ock hette således vid tiden för synkopens jenomförande **áu-nni*, regelbundet synkoperat enligt huvudregeln (1, a). I fsv. är motsättningen dat. sg. *ra-nne* (för **rþ-nni*, ännu äldre **ráu-nni*): *bro-inne* att förklara på samma sätt, ock jen. sg. *tro-nna(r)* av det ursprungligen svaga *tro* (isl. *trúa*) står för **tróu-nnar* med regelbunden synkope. Däremot en sådan jenitivfärm som *mø-nna(r)* utgår troligen från **mø-inna(r)*, som förhåller sig till isl. *meyjar-innar* = fsv. *sak-inna(r)*²⁾: isl. *sakar-innar*; ock utvecklingen **mø-inna(r)* >

¹⁾ Att vid elisjon alltid den första av de båda svagtoniga vokalerna försvinner, anser jag vara ett alldeles obevisat antagande. I en sådan värs som den av Ranisch anförda *hefr afreka ens afra* är naturligtvis att läsa *afreka's* (jfr *bogans* av *boga ens* o. d.); likaså troligen *iprã rétt víge (a)t varða* (jfr *skyldot* av *skyldo at* o. d.) o. s. v. Däck kräver hela denna fråga en särskild undersökning med hänsyn fäst speciellt på olika vokalers olika behandling i hiatusställning i allmänhet.

²⁾ Dylika jenitiver, utjörande den älsta tillämpningen av den nysvenska principen att uppjiva infigerade böjningsändelser, äro även för isl. icke alldeles främmande, t. e. i Stockh. Hom. B. 54, 36 *skirn-ennar* för *skirnar-ennar*. Vanligare äro isl. motsvarigheter till sådana på samma princip beroende maskulina äller neutrala jenitiver som fsv. *konung-ins* för *konungs-ins*, t. e. Cod. AM. 677, 4:o *svein-ins* m. m., äller fsv. *barn-ins* för *barns-ins*,

mø-nna(r) har ingenting att skaffa med den allmännt nordiska synkoperingslag från omkring 1200, varom här är fråga, utan är en betydligt yngre fsv. företeelse av alldeles samma art som konj. *fa, fan* för ock jämte äldre *fae, fain*, nom. sg. *ble* för *blea* o. a. d., vilkas förklaring väl ännu delvis kann vara oklar (särskilt i vad mån här är att antaga judlag eller analågi), men i alla händelser icke berör vårt ämne. — Artikelns enstaviga fårmer, vilka ju alla hava sluten stavelse, foga sig också utan vidare äfter den uppställda regeln; alltså t. e. isl. *tunga-n* men *þ-en*, *auga-t* men *tré-et*. Då fsv. jämte t. e. *snio-in, bro-in, træ-it* har *sio-n, ø-n, træ-t*, så äro de senare fårmerna endast resultat av den för fornsvenskan egna yngre behandling av hiatusförbindelser, varom nyss åvan talats, ock som senast behandlats av Kock i Skandinavisches Arkiv I, 36 ff.

2. I *öppen* stavelse inträder synkope judlagsenligt äfter svagtonig stavelse (eksämpel se åvan under 2, a) men icke äfter starktonig. Sjenbara undantag, beroende på analågibildning, träffas i följande fall:

a) I dat. sg. m. av subst. med ändelselös obestämd fårmer är t. e. isl. *streng-enom* det judlagsenliga. I följd av en proportionsjonal analågibildning obest. *ulfe*: best. *ulfe-nom* = *streng*: x uppstår den rätt vanliga bifårmen *streng-nom*, ock en ny proportionsjon nom. *strengr-enn*: dat. *streng-nom* = *ulfr-enn*: x jer nu upphov åt den jämförelsevis sällsynta bifårmen *ulf-nom*¹⁾.

b) I ack. sg. f. äro t. e. isl. *sól-ena, þ-ena* judlagsenliga ock bifårmerna *sól-na, þ-na* beroende på proportionsjonen

t. e. Stockh. Hom. *nafn-ens* m. m. (se min Altisl. gram. a. st. ock där citerade skrifter av L. Larsson).

¹⁾ Jfr den analåga utvecklingen i nysvenskan, då t. e. *båge*: *båge-n* = *nyckel*: x jivit upphov åt best. f. *nyckeln* (i stället för fsv. *nykil-in*) ock sedermera *nyckel*: *nyckel-n* = *gavel*: x skapat best. f. *gaveln* (i st. f. fsv. *gaf-in*) o. a. d.

dóttor: *dóttor-na* = *sól*:*x*. Omvänt har t. e. fsv. *borghan-ena* rättat sig äfter *sol-ena* o. d.

c) I nom. ack. pl. m. f. äro isl. *negl-ener*, *menn-ener*, fsv. *fótr-eni(r)*, *myss-ena(r)* o. s. v. (se åvan) judlagsenliga. Emellertid har i isl. mycket tidigt proportionsjonen *karlar*, *tíðer*: *karlar-ner*, *tíðer-nar* = *fótr*, *mýss*:*x*, *y* framkallat bildningen *fótr-ner*, *mýss-nar*, under det att i fsv. de judlagsenliga fårmerna till att börja med äro enhärskande ock först sent bifärmer motsvarande den isl. typen *fótr-ner* uppträda (se åvan sid. 142).

Det återstår nu att taga i betraktande den till sin bildning inträassangtaste ock gåtfullaste av de med artickel försedda kasus, nämligen dat. pl. Enligt den åvan utvecklade synkoperingslagen skulle densamma kamma att i alla paradigm ändas på *-um-num* (resp. *-om-nom*). Ett eksämpel på denna ändelse torde värkligen föreligga i fornsvenskan, nämligen *swenomnom* i Bältare-svennernas skrå från början av 1400-talet (före 1437), se Klemmings uppl. s. 3; men denna till utseendet så gammalmodiga färm uppträder så sent ock står så isolerad — även inom nämnda urkund —, att man är berättigad misstänka felskrivning, snarast för *swenommon*, vilken skrivning anträffas några rader förut (jfr ock *hwsbondomon* ett par rader senare). Tillvaron av färmer på *-om-nom* i fsv. synes mig sålunda åtminstone tvivelaktig. Att isl. ock fno. äga dylika färmer — om ock sparsamma — antages visserligen allmänt, men på mycket svaga grunder. I Stockh. Hom. uppjes förekamma var sin gång *kirkiomnom*, *pollomnom*, *gupspiollomnom*, *soþomnom*, de tre senare dåck av skrivarna rättade till *-onom*; likaså i No. Hom. var sin gång *logomnom*, *logomnum*, *hundumnum* (se L. Larsson, Studier över den Stockh. Hom., s. 89 not, där det antas såsom sannolikast, att i alla dessa fall föreligga skrivfel för *-onom*). Nu har emellertid E. Wadstein (Fornnorska Homiliebookens ljudlära, s. 156), med anledning av den teori

jag på akademiska föreläsningar framställt ock nu här närmare utvecklar, påpekat, att i samtliga de anförda såväl isl. som fno. eksämplerna "m" är uttryckt jenom ett förkörtningstecken, som alltförväl kann vara att rätteligen återjiva med *n* ock icke såsom hittills sjett med *m*. I så fall hade man i nämnda fårmer eksämpel på en ändelse *-omnom* (*-umnum*). Vare det härmed huru som helst; något säkert eksämpel på en ändelse *umnum* (*-omnom*) äga vi emellertid alltså icke i något fornnordiskt språk. Och häri ligger intet förvånande; ty det jives överhuvud intet enda fall av fornnord. *-mn-* mellan tvänne svagtoniga vokaler. Man har därför all anledning att antaga, det *-mn-* i dylik ställning jenom asimilatsjon förändras till antingen *-mm-* eller *-nn-*. Med den förra utvecklingen är att jämföra den urgermanska asimilatsjonen *mn* > *mm* i t. e. fht. *stimma*, fs. *stemma* jämte resp. *stimna*, *stemna* "röst", fht. *stemmen*, isl. *stemma*, fsv. *stemma* jämte *stænna* "dämna" m. m. (se min Urgerm. judlära § 37,5); jfr ock att fsv. *stænna* "sammankåmst" jivit nysv. *stämna*, sannolikt närmast i de många sammansättningar, där ordet injick som sednare led (se Rydqv. VI, 437) ock i följd därav förlorat sin huvudton. (Annorlunda Kock, Nord. tidskr. f. filol. N. R. IX, 154, där han däck — s. 155 ff. — för andra nysv. ord antar just den asimilatsjon av *mn* till *mm*, som jag anser föreligga i *stämna*.) Den sednare utvecklingen (*-mn-* > *-nn-*) har däremot paralleller i ags. *fæsten*, fs. *fastunna* (jfr got. *fastubni*) m. fl. ord med sufikset *-unniō-* av *-*umniō-* (i lat. *cal-umnia* o. d., se Kluge, Nomin. Stammbild., s. 68) ock troligen i isl.-fsv. *hinna* jämte det mycket sällsynta *himna* (besl. med *himenn*, *hamr*, gr. *κέλευθρον* m. m.), där möjligen asimilatsjonen ävenledes blött då inträtt, när ordet stod såsom sednare sammansättningsled. — I dat. pl. best. f. synas nu faktiskt båda utvecklingarna föreligga, naturligtvis i olika dialäkter, i det att *mn* > *mm* tillhör de östliga ock sydliga, *mn* > *nn* däremot de västliga ock nord-

liga. De sålunda uppkämma *mm* ock *nn* böra sedermera på grund av sin ställning näst äfter svagtonig vokal så småningom hava förkårtats till resp. *m* ock *n*; jfr isl. *blindom* (got. *blindamma*), *bundet* av *-*itt* (*-*int*), *kallat* av *-*att* (*-*aðt*), fno. *gamal*, *håmin*, *annar* o. d. regelbundet för resp. *-ll*, *-nn*, *-rr* (se Wadstein, Fno. Hom. ljudl., s. 130 ff.), fsv. *kallas(s)* m. m. d. (se min Altisl. gram., 2 uppl., § 225, 5). Häremot strider ingalunda det föreliggande materialet.

De i dat. pl. faktiskt förekommande ändelserna äro nämligen — frånsett det tvivelaktiga *-umnum* (*-omnom*), varom åvan (sid. 146 f.) talats — följande (se Kock, Nord. tidskr. f. filol. N. R. VIII, 300 ff.; Noreen, Arkiv V, 391 f.):

1. *-um(m)um* träffas blått i fsv., t. e. Bältaresv. Skrå *mæssomom*, *brøddromom*, Cod. Holm. A 49 (från slutet av 1400-talet) *psalmomom*, *forældromom*, *ænglomom*, *altarumom*. Att det intervokaliska *m* här uppstått av *mm*, styrkes väl av bifårmen *-ummun*, som Bältaresv. Skrå uppvisar i *swenommon* (2 gånger, i händelse den åvan sid. 146 omnämnda skrivningen *swenomnom* är, såsom jag misstänkt, skrivfel för *swenommon*) jämte *-umun* i *hwsbondomon*. Sistnämnda bildning visar även LB 2 (d. v. s. Cod. Ups. C 601 från omkring 1500) i *karromon* (av *karl*). Fårmen på *-n* äro sålunda styrkta åtminstone 3 å 4 gånger ock ur tvänne olika handskrifter, varför man knappast bör (med Kock, Arkiv VI, 31 not) misstänka dem för att vara skrivfel för fårmer på *-m*. Snarare äro dessa sistnämnda själva till sin existens något tvivelaktiga, ty i alla de åvan ur Bältsv. Skrå ock Holm. A 49 siterade fårmen på *-ⁿm* är denna slutkonsonant uttryckt jenom förkårtningstecken, varför möjligt vore, att den överallt är att återje med *-n*. Emellertid må fårmen på *-om(m)on* vara sällsyntare äller vanligare än de på *-om(m)om*, eventuellt till ock med de sednare obefintliga; i alla händelser har *-om(m)on* uppstått av *-om(m)om* jenom samma disimilatsjon, som föreligger i fsv. *mællin*, sällan *mellon* (se

Söderwalls Ordbok) jentemot isl. *míllern*, fsv. *mællom* ock i isl. *megen* jämte *vegom*. Dessa färmer på *-om(m)on* jämte de eventuella på *-om(m)om* visa sålunda, att bildningen på *-unnum* en gång icke varit just sällsynt i fornsvenskan (jfr nedan 3).

2. *-un(n)um* är i isl.-fno. enhärskande. Om möjligen befintliga eksämpel på *-onnom*, *-onnum*, *-unnum* har redan åvan (sid. 147) talats. Frånsett dessa är *-onom*, *-unum* utslutande brukligt i isl.-fno. Samma ändelse förekämmer i fsv. närmalt i de äldsta västgötska urkunderna: ä. Vgl. *arunum* (enda eksämplet på best. dat. pl. i hela lagen), Brynjolfs stadga *saksiokionum* (enda eks. på best. dat. pl.), Lydekinus *bondonom* (enda eks. på best. dat. pl.¹); dessutom åtminstone i Cod. Holm. A 54 (från förra hälften av 1400-talet) *fæhærdonum*. Att det i ett småländskt diplåm av 1299 tvänne gånger förekämmande *festnum* icke står för **festunum* ock överhuvud icke hör hit, har jag åvan (sid. 142 not) sökt visa. Däremot finnas värkligen färmer på *-num* (av *-unum* äfter lång vokal) ännu i dag i ett par svenska dialekter, nämligen de varieteter av Älfaldalsmålet i Dalarna, vilka talas i Evetsbärgs kapäll ock i Våmhus socken; här träffas t. e. *tjynnum* (till *tjyr* ko), *trainum* (till *trai* trä) o. a. d. — Vad som vid den här framställda förklaringen av den västnordiska ändelsen i best. dat. pl. dåck ännu synes mig i någon mån oklart, är själet, varför förenklingen av *nn* till *n* konsekvänt jenomfördes i dat. pl. på *-unnum* men — åtminstone i isl. — icke i dat. sg. f. på *-enne* ock jen. pl. på *-enna*. Det sannolika är väl, att betoningsförhållandena voro icke oväsentligt olika, ty det är att märka, det *nn* i dat. pl. stod äfter substantivets obetonade ändelsevokal, i *-enne* ock *-enna* däremot äfter artikkelns bejynnelsevokal, som

¹) *Malseghædonom* (i Klemmings uppl. s. 213, r. 9; i Schlyters s. 278 sista raden, men här felaktigt *malseghandonom*) måste på grund av sammanhanget (jfr ock den latinska översättningen i Vgl. IV, 21, 73) vara dat. sg. m. ock är sålunda skrivfel för **malseghædanom*.

här icke synkoperats, säkerligen just emedan den ägde en svag biton, en omständighet som även värkat konserverande på det följande *nn*.

3. *-um(m)in* är den i fsv. allmänna ändelsen alltifrån Upplandslagens äldsta handskrift (av år 1300). Vanligen uppträder den med blått ett *-m-*, någon gång dåck med *-mm-*, t. e. Cod. Holm. A 49 *klædkomsten*, LB 3 *bwkkommen*, P. Månsson *capitenarommen-s* (jen. bildad på dativen), i Stockh. Jordebok åfta *-omme* (för äldre *-ommen* på samma sätt som *Andirso* för *-son* i Dipl. av 1414, *Ændyso* Dipl. 1393, *foruthæ* hos P. Månsson; andra dylika fall anföras av Kock, Arkiv VI, 32 not V). Den jängse åsikten, att den fsv. ändelsen i best. dat. pl. är uppkämnen av substantivändelsen *-um* + artikeln *inum* jenom förlust af den sistnämndas ändelse *-um*, måste av flera själ vara oriktig. Enligt vad åvan utvecklats har nämligen *-um-inum* redan i förliterär tid måst judlagensligt bliva *-um-num*, ock härur kann naturligtvis icke jenom förlust av det sista *-um* något *-umin* uppkämma. Att återijänn, för att förklara det presumerade uteblivandet i fornsvenskan av *z*:ets synkope, jöra det antagandet, att best. dat. pl. i fsv. hade andra betoningsförhållanden än dem, som jällde dels för övriga analågt bildade kasus i fsv., dels för samma kasus i isl., är både ometodiskt ock djärvt, utan att, såvitt jag kann se, hava något annat som talar för sig, än att man på så sätt hade fått en förklaring — sådan den nu vore — på det gåtfulla *z*:et. Men om också detta finge jälla såsom på antytt sätt förklarat, så återstår en lika stor svårighet, nämligen att je ett antagligt själ, varför artickeln uppgivit sin ändelse. Ty om man t. e. med Kock (Nord. tidskr. f. filol. N. R. VIII, 302) vill finna orsaken däri, att den fsv. "språkkänslan forrade, att de ytterst få former, som hade trestaviga ändelser, förkortades", så kåmmer man till följande mer åller mindre betånkliga konsekvenser: 1) Att den fsv. språkkänslan i detta avseende var olik den isl.-

fno., som i *sakarennar* o. d. fårmer icke röjer någon motvilja mot 3-staviga ändelser. 2) Att isl.-fno., som icke har motvilja mot 3-stavig ändelse, dåck jenom synkope förkårtar en dylik i dat. pl., under det att fsv., som däremot har en dylik motvilja, icke förty tillsvidare bevarar den 3-staviga ändelsen i samma kasus, ock detta jenom att underlåta att synkopera en vokal, som den i alla andra likartade ställningar synkoperar. 3) Att fsv, sedan den sålunda försummat att på vanligt sätt förkårtar den 3-staviga dativändelsen, senare skred till förväckligande av detta sitt syfte jenom en annars alldeles obruklig åtjärd, nämligen bårtkastandet av artickeln (ock därigenom hela ordets ejäntliga) ändelse; under det att i övriga fall de trestaviga ändelserna plögade undanrödjas antingen jenom synkope av artickeln *i-* (t. e. *tungonar* av *tungur-[i]nar*¹⁾) äller jenom uppjivande av substantivets — för språkkänslan ojämförligt mindre viktiga — ändelse (t. e. *sakinnar* av [isl.] *sakar-innar*²⁾). Äntligen kann tilläggas, att de stundom förekommande skrivningarna med *-mm-* enklast förklaras jenom antagande av, att *-mn-* asimilerats till *-mm-* ock detta förkårtats till *-m-* (jfr åvan sid. 147). Metodiskt riktigast är väl alltså att jämföra *-um(m)in* med den ävenledes specifikt fsv. ändelsen *-um(m)un* (se åvan under 1). Om nu denna sednare förutsätter *-umnun*, så kann man tänka sig *-um(m)in* såsom utgående från ett *-umnim*, vilket kunde vara bildat med samma pronominala dativ-

¹⁾ Enligt min mening beror detta naturligtvis icke på någon motvilja mot 3-staviga ändelser, utan är ett judlagsenligt resultat av aksäntförhållanden.

²⁾ Enligt min mening beror icke heller detta på någon språktjänsans avoghet mot 3-stavig ändelse, utan (mot innre böjning ock) är att förklara alldeles på samma sätt som fsv. *konungens* för äldre *konungens* o. a. d. (se åvan sid. 144, not 2), isl. *einhueriom* jämte äldre *einomhueriom* o. s. v. — Lika litet kann jag med Kock (anf. st., noten) hålla före, att en färm sådan som isl. *bókarennar* har (osynkoperad) trestavig ändelse på grund av hänsyn till "uttalsmöjligheten"; ty hade aksänt- ock kvantitets-förhållanden överhuvud medjivit synkope av *i*, så hade uttalsmöjligheten här liksom i så många andra fall tillgodosetts jenom lång konsonants (här *nn*) förkårtning omedelbart äfter annan konsonant.

ändelse som fsv. *mællin*, isl. *millem* (vore got. **midilaim*), *þeim*, *tueim*, got. *jainaim* (se min framställning i Arkiv VI, 362 f.¹). Men då denna ändelse (-*aim* > -*ēm* > -*im*) är så sällan bevarad i de fornnordiska språken, kunde man väl ock tänka på en annan förklaring, som kannsje är att föredraga, nämligen att -*um(m)in* vore en analågisk ombildning av -*um(m)un*. Denna torde hava sin utgångspunkt i genus neutrum, där proportsjonen nom. ack. pl. *skip* : best. *skip-in* = dat. pl. *skipum* : *x* föranlett utbytet av det äldre *skipum-un* (med den annars aldrig förekommande artickelfärmen -*un*) mot det i ekvatsjonen passande, mera jenomsjinligt bildade *skipum-in*. Från neutrum sprider sig sedan ändelsen -*umin* närmast till mask. (*skipsins*, *skipanna* : *skipumin* = *batsins*, *batanna* : *x* jer *batumin*), sedan även till fem. .En paraläll till denna utveckling har nysv. i den åvan (s. 143) behandlade övergången från fsv. m. *mænnene*, f. *gæssena* o. d. till resp. *männer*, *gässen* i likhet med neutr. *skeppen*; ock i fda. träffas redan på 1400-talet samma neutrala ändelse hos mask. ock fem., t. e. i Cod. Holm. K. 4 mask. *drakir-æn* "drakarna", fem. *røder-æn* "rötterna" (se Brandt, De hellige kvinder, sid. 99); jfr i bibelöversättningen av 1550 *søner-en*, *prester-en*, *domer-en* o. d. pluralfärmer.

Om (felskrivningen) *diurimim* för *diurumin* i Cod. Holm. A 54 har jag redan Arkiv V, 392 not yttrat mig.

¹) Sålunda förhölle sig -*um(m)in* till -*um(m)um* ock -*um(m)un* alldeles som *mællin* till *mællum* ock *mællon* (se sid. 148) äller som got. *jainaim* till det etymolågiskt motsvarande isl. *enom*.

Uppsala 2 mars 1891.

Adolf Noreen.

Zur überlieferung der grossen Ólafssaga Tryggvasonar.

I.

Cod. AM. 54 fol., 325 VIII 2 c—e und IX 1, 4to.

Cod. AM. 54, fol., in den Fms. mit B zitiert, hat in seinem jetzigen zustande folgende lücken; es fehlen 1) zu anfang 8 blätter = Fms. I, 1—63, 14 Biarma; 2) 2 bl. nach bl. 27 = Fms. I, 252, 28 at—265, 4 fóru; 3) 16 bl. nach bl. 30 = Fms. I, 284, 27 leida—II, 83, 27 hrafvíns; 4) 2 bl. nach bl. 41 = Fms. II, 156, 30 pú—169, 27 blíðr; 5) 4 bl. nach bl. 71 = Fms. III, 40, 2 norðr—64, 20 sagt; 6) 2 bl. nach bl. 73; im ganzen fehlen also 34 bl., und die hs. bestand ursprünglich aus 110 bl. (nicht 108, wie im katalog steht) = 13 lagen zu je 8 bl. + 6 bl. Alle diese waren noch im 17:ten jhd. vorhanden, als ein leser die blattzahlen im codex notierte. Bl. 30^v notiert er, dass er 40 bl., auf bl. 34^v, dass er 30 bogen (= 60 bl.) gelesen habe; auf bl. 42^v, dass nun noch 20 bogen, auf bl. 58^v, dass noch 12, auf bl. 63^r, dass noch 10, auf bl. 67^r, dass noch 8, auf bl. 69^r, dass noch 7, auf bl. 70^v, dass noch 6 bogen zu lesen seien ¹⁾).

Jedoch können diese lücken reduziert werden. Cod. AM. 325 IX 1^a 4to enthält 3 von gleicher hand geschriebne

¹⁾ Die lücke hinter bl. 73 kann nur nach diesen notizen bestimmt werden, die übrigen sicher aus dem ausgefallnen berechnet.

pergamentblätter, die sich bei näherem zusehn als zu B gehörig herausstellen: gleiche schriftzüge, gleiches format und, was den ausschlag gibt, der schluss des 3ten blattes findet seine unmittelbare fortsetzung auf dem jetzigen ersten blatte von B. Wir haben hier das ursprünglich 3te, 6te und 8te blatt ¹⁾ von B vor uns. Und diese bl. haben dem cod. noch im anfang dieses jhds. beigelegt, da in den Fms. varianten aus ihnen angegeben sind.

Ferner gehört der blattstumpf cod. AM. 325 VIII 2 d zu B: er schliesst unmittelbar an B bl. 27 an, war also das ursprüngliche 36te bl. des cod. Darauf ist überliefert: 1) Fms. I, 252, 28 (danach ist die angabe des katalogs zu verbessern) at *menn*—254, 5 *iafnan er*; 2) 254, 13 [*v*]aknadi halldozr—255, 20 kod[ran]; 3) 255, 29 *gíla*—257, 8 *hann kom*; 4) 257, 17 [*s*]ueinf *kongf*—258, 26 *gauþ* || (*gir*). Dieses teilweise ganz unleserliche bruchstück wurde in der ausgabe nicht benutzt.

Im Katalog wundert sich Kålund darüber, dass B in den Fms. von anfang an zitiert wird; nach dem eben ausgeführten sind die varianten auf den seiten 15—22, 38—46 und 55—63 zurechtbestehend.

Aber B wird auch Fms. I, 2—3 und 5 zitiert. Diese zitate beruhn in der tat auf einer ungenauigkeit, die jedoch ihre erklärung findet.

Arne Magnusson hat über B bemerkt (s. katalog s. 38): *þar liggir í Defectunum pappír með hendi Sr Íons Ólafssonar á Lambavatni*. Es ist von vornherein warscheinlich, dass diese papierblätter den codex ergänzen sollten. also in B fehlende partien der OsT. enthielten. Und in der tat liegen uns in cod. AM. 325 IX 1 b 4to 26 von Íón Ólafsson geschriebne papierblätter vor, die 1) Fms. I, 1—8, 5; 2) I, 284, 27

¹⁾ Dieses begann mit kap. 35; auf der ersten linie rechts steht die rote überschrift: *Fra hakoni*, sonst ist die linie unleserlich. Die initiale H ist noch erkennbar. Die 2te zeile beginnt mit: *in ; þnþ* (inn í þandheimi).

—II, 47, 1 und 3) II, 51, 2—83, 27 enthalten. Alle diese stellen fehlen in B und der beginn der zweiten partie (bl. 3) setzt unmittelbar B bl. 30 fort, während der schluss des letzten blattes (bl. 26) seine unmittelbare fortsetzung in B bl. 31 findet. Zum überfluss liegt der abschrift ein zettel Arnes bei, worauf es heisst: Examinetur probè, hvadan Sr Ion hafe fyllt defectus peffarar bokar, hvert ur Flateyjarbok, eda Exemplare Gudmundar ä Alftanefe [= cod. AM. 53 fol.], fem nu er mitt, eda hvadan. Daraus geht hervor, dass Ión wirklich einen defekten codex ergänzen wollte, und wer 'dieser codex' war, kann nach dem oben ausgeführten nicht zweifelhaft sein. Aus dem zettel geht weiterhin hervor, dass die abschrift dem codex B beigelegt hat. Und sie hat ihm noch im anfang dieses jhds. beigelegt, da die mit B bezeichneten varianten in Fms. I, 2—5 zu ihr stimmen. Diese zitate sind also wirklich fehlerhaft und zu entfernen.

Nun ist es auffällig, dass Ión im anfang blos Fms. I, 1—8, 5 abgeschrieben hat. Hatte seine vorlage eine lücke? Ich glaube nicht. Denn 1) entspricht das abgeschriebne an umfang einem blatte von B und 2) hat Ión die letzten 3 zeilen mit grössern buchstaben und in weiterm abstand als gewöhnlich geschrieben, wollte also nicht weiter kommen als bis zu Fms. I, 8, 5 kongu i þe. Wir werden daraus schliessen können, dass ihm noch das 2te blatt von B, vielleicht auch noch das damit zusammenhängende 7te vorlag, und dass dieses 2te blatt mit Dyflinve, das Ión am fusse der seite zufügt, begonnen hat.

Folgen wir nun der aufforderung Arnes und prüfen, aus welchem codex Ión abschrieb.

Zunächst steht negativ fest, dass seine vorlage nicht cod. AM. 53 fol. und nicht Flateyjarbók war, auch nicht cod. AM. 61 fol. oder 62 fol., überhaupt kein aus Arnes sammlung bekannter codex.

Andrerseits lässt sich erweisen, dass aus seiner vorlage auch die beiden zusammengehörigen fragmente cod. AM. 325 VIII 2 c und e 4to abgeschrieben sind, die ich mit e bezeichnen will, während ich Ións abschrift ε nenne, und die gemeinsame vorlage E.

Das erste fragment überliefert: 1) Fms. II, 42, 25 [ke]lfara eƒ honum (danach ist die angabe des katalogs zu korrigieren)—43, 23 Jarnfkeggi fvarar (die zeilen sind verstümmelt); 2) 44, 10 letu—45, 11 sua sem; 3) 45, 26 mer nv—46, 26 ok; 4) 47, 11 [haf]di fkapat—48, 12 vetra gam[lan] (auch hier die zeilen verstümmelt).

Das zweite fragment überliefert: 1) Fms. II, 77, 3 ero—78, 24 kongr svarar; 2) 78, 26 kristni—80, 16 ƒe; 3) 80, 17 hnd—82, 6 Avnund; 4) 82, 7 her—83, 25 avdgífl daud[a] (danach ist der katalog zu korrigieren).

Ich stelle nunmehr die e und ε gemeinsamen abweichungen von A (cod. 61 fol. = Fms.) in der schreibweise von e zusammen, mit aufgelösten abkürzungen und ohne scheidung von r -und ʀ, und bezeichne diejenigen, die sie mit C (cod. 53 fol.) teilen ¹⁾, durch *.

Fms. II, 42, 25: ríkuṁ konungi = rikazta kongi epr keisara ε, in e blos ifara sichtbar. 27: sinn fehlt.

43, 4: en = ok. 10: ok fehlt. 11: Óttarson = fkalld. 12: konungr = olafʀ kongr. 13: Mæri = mærina. 15: þar = þeir. 16: vanir verit = verit vanir ε, in e ist verit weggeschnitten. 19: krefja þings = steƒna þing.

44, 12: við bændr = helldr. 14: hæfa at = hæfa kongr at. 17: kein kapitelschluss. 19: svá allt = allt sua. 23: bóndum = bændum e, þenþu ε, so immer. 28: miðiu = miðiu hoƒi. 29: gulli búinn = buinn gulli.

45, 1: stallanum = ffallinvm. 2: er = ok e, et ε. 4: þá fehlt. 5: hofsins fehlt — En = Ok. 7: svá = þetta.

¹⁾ In C fehlt Fms. II, 42—47, 15 burði.

26: furr at hverfa = þa at snuaz. 27: þar fehlt—Hákon = hakon kong.

46, 1: sterkr umfram flesta menn at öllum íþróttum = sterkr ok vm fram flesta menn vm allar íþrottar. 2: hinn fehlt. 3: konungi hafði hann fofðurætt ok alla þessa luti = kongi har þagra. harði hann þa alla hluti. 5 f: veitit þer honum fyrir þetta þat er ok rett þvíat þetta allt var = veittv þer honum fyrir þetta þvíat allt var honum þetta. 7: almáttikum = allvalldanda. 8: nafns hins helga = helga nafn. 11: hverjum ofrum at gera = hverivm manni at hverr ma gera. 12: sjálfir = hann. 13: veitti = veitti honum. — þat = þar. 20: hversu = epr hversu (epr undeutlich in e). 23: lofit þer = lofi þer nu þenþr (so ε, in e ist blos bæ: : sichtbar).

77, 4: þik austr þangat = þik til suipiodar. *5: herfligt = hormvligt. 6: sala = fal. 7: vil = mvn. 10 f: fór til fundar við Frey = for þar til er hann þann frey. (ok þann frey C). 13 f: svarar fúss vera ek at = kuadz (kvedzt ε) full vera at. 17: leita heðan á braut = leita brott (i burt ε) heðan. 18: gæfa = gæfa kongf. 19: Ólafs konungs fehlt. 23: En er Svíar verða = Ok er súar úrþu (so ε, dv e). 24: þeir allt síá hversu farit mun hafa = þeir uita ok þia allt hverfv farit harði. 25: ok sendu = Sendu þeir. 26: komnir þá viltust þeir vegar = aleid komnir þessa (so ε, þe/i e?) vegar. 28: sinni ferð fehlt.

78, 1: hann = kongr — *aptr fehlt. 2: sik en = sik ok. 3: rétta = læmiliga retta. 6: þenna = *þenna fama. — helmingr fehlt. 7: var í = for aþ. 8: vandræðaskald fehlt. 10: Ásgersson = algeirf son. 15: kristnum monnum fehlt. 17: þá ferð = ferð þa eC, þessa ferð þa ε — umtalat = til talad. 18 f: kiartan gekk til tals við konung konungr tók = kiartan a kongf fund ok tok hann. 21: hafði = heþdi. 23: kvað þá sitt erendi at biðia hann orlofs = kvað þat þo

sitt Eyrinpi at bidia kong orðlofs ε (in e ist erendi weggeschnitten). 28: sú = þessi.

79, 4: *hér fehlt. 7: yðarn = ydrum. 13: hafi verit = *væri (in e verwischt). 14: er þeir = eþ þeir e, eþ at þeir ε. 16: til Englands fehlt. 21: þiggja af yðr = aþ jþr haða ε (e liest wol ebenso?). 22: Haleyrar = haleyiar e, Haleyar ε. 24: munir þu = mvntv. 30: sagðist = *kuadz.

80, 4: er = er sagt. 6: vel líka = lika uel. 10: boðit fehlt ¹⁾. 14: sunnan fehlt. 15: austan = vtan. 18: til = at. — út = uti. 19: kom ímót = *geck i moti. 20: þessi = fa. 21: gauzkr = suænkr madr ok gavgtskr. 21 f: á Gautlandi = þar bædi. 22: er = em. 26: verit í skipsbroti = i fkipbroti verit. 29: skal = mun.

81, 1: þviat = þui. 4: svarar = *fegir. 5: 5 fehlt. 11: ætli = *ætli. 12: sækir = kemr. 14: *menn fehlt. — fariz vel þeim mǫnnum vegrinn = fe þeim þar uel hentr uegr um e, fe þeim mǫnnum vel hentur þar vegur um ε, fe uegrinn vel fær þeim monnum C. 16: hér = nú. 18: bælin = *bæli. 19: ráðaz = *fnva aptr ok radaz. — ferðar = ferðarinnar. 22: var heldr eggjandi = eggjadi helldr. 23: þat varð = vard þat. 24: þroskamestr = þrofka bezfr. 25: hann var = *var hann. — afrendr = reýndr.

82, 1: kom = *komu. 2: munu = munum. 4: þú = þviat þu. 4 f: *í hendi fehlt. 7: kunnu = kunna. 10: þú gerir = þu hallfredr ger e, þu Hallfreður gior ε. 11: þeir fóru nú = for nv. 18: á bak Hallfredi er = abakit en. 19: inn = heim. 20: honum skjótt niðr = niðr fkiott. 24: megin á hrygglundunum = megvn hryggjar. 26: ráð = radf.

83, 4: gipt = giptu. 7: lá = var. 8: brá litlu saxi er hann var gurðr = tok sax eitt er hann haði vid fik ok hann var gyrður (so ε, gydr e). 10: Hallfredr spurði =

¹⁾ 80, 11 liest A und alle übrigen hss: verd ek þo.

spurdi hallfredr. 12: burgði = *byrgdi (birgpi ε). *17: drepinn = daudan. 20: verit hafa = haða uerit. 24: væla = veila e, vela ε, véla C. 25: auðgildanda = auðgífl dau-
d[a] e, Auðgyls dauða ε.

Dass nicht etwa ε abschrift von e ist, geht aus folgendem hervor: Fms. II, 44, 29: hann var mikill fehlt in e, steht aber in ε. 77, 14 liest e: fara til, ε wie A blos fara. 77, 27 liest e: foru þeir við þat aptr fuir, ε aber wie A und C. 78, 15 liest ε mit A und C: en þó vil ek finna konung ádr, e liest: Ek vil finna (vil übergeschrieben) kong þo adr.

Für das alter der vorlage ist entscheidend, dass e etwa 1400 geschrieben ist; viel älter wird auch E nicht gewesen sein.

Für die textkritik ist unsre fassung von wichtigkeit, weil wir hier für die in B verlorenen partien teilweise einen ersatz in einer weder von A noch von C abgeleiteten re-
daktion finden.

II.

Verlorne handschriften.

In Kålunds katalog wird zu cod. AM. 58—60 fol. be-
merkt: Efter hvad Arne Magnusson bl. 1 meddeler må det antages, at dette håndskrift er afskrevet efter en codex i Resens bibliothek.

Die hier erwähnte mitteilung Arnes lautet:

Haralldr hinn harfagri var konungr yfir ollum Noregi langa æfi. Enn adr voru þar margir konungar. Enn (alla) ¹⁾ þa tok Haralldr konungr af ríke. fumer flydu odul sín, en fumer fellu, enn fumer letu af konungdomi. og nadi engi madr at bera konungs nafn nema hann.

Svo byriar olafs Sögu Tryggvasonar in Bibliotheca Re-

¹⁾ Von Arne eingeklammert und unterstrichen.

fenianâ. og er þetta ritad med nyaru hendi enn bokin fialf¹⁾ ratio eft. fyrfta fida bokarinnar er ritud med nyaru hendi i stadin bladf fem tynft hefr framan af bokinu ok hefr audt vered framan til.

Aus dieser notiz ist nichts weiter zu schliessen, als dass sich in Resens bibliothek eine hs. der OsT. befand, die mit den angeführten, von jüngerer hand als der codex geschriebenen, worten begann.

Über cod. 58—60 erfahren wir hier nichts und brauchen das auch nicht; denn diese hs. ist weiter nichts als eine genaue abschrift des cod. AM. 61 fol. (A), worin alle dort nicht oder schwer lesbaren stellen durch lücken gekennzeichnet sind und die grössere lücke (Fms. II, 311—319) durch ein kreuz am rande (p. 1036) hervorgehoben wird²⁾. Die hs. ist also bedeutungslos.

In der Resenschen bibliothek befanden sich nach ausweis des gedruckten katalogs 3 foliohss. der OsT. Aber nur von der einen bekommen wir so viel zu wissen, dass wir sie als ein exemplar der grossen OsT. bestimmen können. Es heisst nämlich (s. 117): *Historia Olavi Triggonis continens res gestas 1. Haraldī Guldkamps³⁾. 2. Eriči Blodoye³⁾. 3. Haqvini Adalsteinsfoftro³⁾. 4. Haraldī Graffelds³⁾. 5. Haquini Gamla³⁾. 6. Olavi Triggonis, ubi etiam fit mentio plurimorum præclarorum Virorum Norvagorum & Islandorum qui eo tempore Kappar³⁾ ꝛ Kiempur³⁾ dicti sunt. M. S. Antiq. Pergam.* Von der andern OsT. erfahren wir nur (s. 194): *Saga³⁾ Olofs³⁾ Kongur³⁾ Tryggua³⁾ Sonar³⁾ Islandicè cum indice M. SS.; von der dritten, die mit 9 andern søgur einen codex ausmachte (s. 261): *Liber Islandicus M. S. continens 1. Historiam Olai Triggonis in qvndecim partes divifam.**

¹⁾ Die worte Svo—fialf sind von Arne unterstrichen. ²⁾ Hier mag gleich bemerkt werden, dass cod. AM. 55 fol. abschrift der Flateyjarbók ist, wie auch Arne auf dem rückentitel angibt: ur Flateyjarbök. ³⁾ Mit deutschen lettern gedruckt.

Der von Arne mitgeteilte anfang der ihm bekannten hs. hilft uns nicht weit, da es nur ein par zeilen sind. Nur war sie sicher nicht abschrift von A. Sie weicht an 3 stellen von A ab; sie liest 1) Fms. I, 1, 6: tok mit ε und Fltb. für: rak A (vielleicht hat auch C tok). 2) Fms. I, 1, 8 mit ε und Fltb.: letu af konungdomi für: fyrirlétu konungdóminn A. 3) Fms. I, 1, 7: fumer flydu odul fin en fumer fellu für: sumir fellu sumir flyðu land ACF, sumir fellu enn sumir flyðu land ε . Relativ am besten stimmt das kleine stück zu ε ; aber darauf eine vermutung bauen zu wollen, wäre sinnlos.

III.

Cod. 53, fol. (C), 309, 4to und fragmente.

1) Cod. AM. 53 fol., jetzt aus 72 bl. bestehend, ist von 4 händen geschrieben; die erste hand schrieb bl. 1—4^r, die zweite bl. 4^v—31^v, die dritte bl. 32^r—60^v, die vierte bl. 61^r—72^v. In der letzten partie fehlen die initialen.

Die hs. besteht aus ungleichen lagen. Die erste lage besteht jetzt aus bl. 1—4, so dass bl. 1 und 4, und bl. 2 und 3 zusammenhängen; aber zwischen bl. 3 und 4 fehlt ein bl. (= Fms. I, 24, 27: kómuz — 34, 3 hefir¹⁾), während zwischen bl. 1 und 2 nichts fehlt.

Von der zweiten hand sind erhalten: 1) bl. 4^v = Fms. I, 37, 28 *Tryggva konung* aufr *vid fotanef*—42, 7 *sinn fyr*; danach fehlt eine lage von 2 bl. 2) bl. 5—12 (= lage von 8 bl.) = Fms. I, 58, 26: *ser ok hundu* — Fms. I, 122, 23: *til danmerkr ok*. 3) bl. 13—15 + 16—18 (= lage von 8 bl., wovon das 4te und 5te fehlt) = Fms. I, 122, 23: *haraldr konungr fendi* — 250, 15: *bad þa brey(ta)* + Fms. I, 168, 25: *hlaup* — Fms. I, 197, 8: *sonar falli*. 4) bl. 19—26 (lage von 8 bl.) = Fms. I, 197, 9: *hætt segia*—

¹⁾ bl. 4^r a beginnt mit: Fa, C las also haFa; Fltb: 56, 1: hofdu.

256, 15 fram annan. Danach fehlt eine volle lage von 8 bll. 5) bl. 27—30 + 31 (= lage von 8 bll. wovon das 1te, 6te und 8te verloren) = Fms. II, 12, 28: (vandræ)da stund—41, 4: svivirt + 47, 15: at vera—55, 27: hlutr til.

Von der 3ten hand sind erhalten: 1) bl. 32—37 + 38 (= lage von 8 bll. wovon das 7te herausgeschnitten) = Fms. II, 62, 25: I penna — 99, 14: En hedan er nv + 105, 8: er voru—111, 5: einum stad fem. 2) bl. 39—46 (lage von 8 bll.) = Fms. II, 111, 5: littad hafdi — 158, 17 fem konungr boda(di). 3) bl. 47—54 (lage von 8 bll.) = Fms. II, 158, 17: (boda)di—205, 24: faxodda minn. 4) bl. 55. 56 + 57. 58 (lage von 8 bll. wovon das 3te—6te verloren) = Fms. II, 205, 24: hliþar lavff—217, 11: hervd [re]dv + 239, 16: ok þorvardz—251, 27: bar mer(ki). 5) bl. 59. 60 (1 doppelblatt) = Fms. II, 251, 27: (mer)ki—262, 22: ek minn.

Von der 4ten hand ist erhalten: 1) bl. 61 + 62. 63 + 64 (= lage von 8 bll. wovon das 1te und 8te, und 3te und 6te verloren) = Fms. II, 272, 8: Gekk—279, 25: þa vpp skicki(una) + 287, 4: til vindlandz—302, 16: feðz finf + 310, 2: flester—321, 8: allvaldz. Da die lücke zwischen bl. 60 und 61 grösser ist, als dass das ausgefallne auf dem fehlenden ersten blatt der 4ten hand stehn konnte, fehlt jedenfalls vorher noch ein bl. der 3ten hand (ein doppelblatt von dem nur das erste bl. beschrieben?). 2) bl. 65—72 (lage von 8 bll.) = Fms. II, 329, 7: (skip)anin a oꝛminum—III, 62, 2: herbergif ok hinn.

Der rest der saga könnte, von der 4ten hand geschrieben, bequem auf einer seite platz finden.

2) cod. AM. 309, 4to ist, wie der katalog richtig bemerkt, eine verkürzende bearbeitung der Flateyjarbók; das zeigt sich schon in den kapitelüberschriften: so hat das dem kap. 45 der Fltb. entsprechende kap. (nach der angabe im katalog sollte man glauben, dass es fehlte) die unsinnige

überschrift: *fæddur olaftr tryggva* Son. Vor dem beginn der haupterzählung (Fltb. kap. 46) steht eine miniature, die der entsprechenden in Fltb. nachgebildet ist. Da die hs. ausserordentlich beschwerlich zu lesen ist, will ich angeben, was sie aus Fltb. entnommen hat. Sie enthält: Fltb. I, 27, 8—29, 3; danach die kapitel: Fltb. 36—37, 45—53, 64—67, 85—93, 118—120, 166—167, 175, 188, 190, 192—193, 227, 267—271, 302—326, 332—333, 344, 347—348, 352, 354—355, 358—387, 391—397, 406, 408—409, 202—214, 282—293; dann aus der Haralds saga harðráða kap. 58—64 (= Fltb. III, 424, 31 ff.).

Auf cod. 309, 4to beruht wieder die OsT. in cod. AM. 313, 4to, die in 38 kapiteln bis zu Fltb. I, 371, 3: kongdome til heyra reicht; diese saga verkürzt noch mehr, besonders im versbestand. Dass die hs. auf cod. 309 beruht, geht schon daraus hervor, dass sie für das weggelassne kap. 187 der Fltb. dieselbe, unwesentlich im wortlaute abweichende, inhaltsangabe bringt wie cod. 309. Zugefügt sind 3 kapitel: kap. 32, 33 und 35.

3) Von den noch nicht besprochenen fragmenten hat genau genommen nur 1 blatt für die textkritik hervorragenden wert: das 4te bl. von den 7 im cod. AM. 325 VIII 2 a, 4to vereinigten. Die bll. sind eine abschrift von B, und ich nenne sie daher b. Fms. I, 269, 15 liest B für: Eitt sumar fälschlich pitt sumar (p ist später zugefügte initiale); b korrigiert in pat. Fms. I, 268, 17 lesen beide sinna für smæri und überspringen auf der folgenden zeile: en ek—pessi. Fms. I, 267, 25 f. überspringen beide: bróþir—þórpr ¹⁾).

Die blätter enthalten:

bl. 1 = Fms. I, 267, 20: haþi kriftnaz (?)—273, 2: fridzeki biskupi ok.

¹⁾ Fms. I, 270, 14 liest B für fyrirbending : viðbending, b: lifftianing, ein wort, das in den wörterbüchern fehlt.

- bl. 2 = Fms. II, 141, 5: [Augvaldzne]fi. þa vard—148, 2: veþia dvkinum.
 bl. 3 = Fms. II, 148, 4: þorvalldr vaknadi—155, 2: Sogdu fu[mir].
 bl. 4 = Fms. II, 162, 1: [Sv]einf vinar—168, 19: haꝛði krift[nat].
 bl. 5 = Fms. II, 194, 23: ok mælti þetta—200, 21: pionuftu embætti þ[angbrandr].
 bl. 6 = Fms. II, 213, 20: ƿyrrir viga fakir—220, 3: arƿ ok riki eptir.
 bl. 7 = Fms. II, 238, 9: þeir ero her—244, 17: En er uinir kongf urdu.

Das 4te bl. ist deswegen von bedeutung, weil es die lücke zwischen bl. 41 und 42 in B teilweise ausfüllt. Infolgedessen mögen hier die varianten zur ausgabe folgen, aber nur soweit sie mit C zusammentreffen, da nur diese wert haben, und in der schreibweise von C, ohne r und 2 zu scheiden.

162, 5: lut = lutr C, hlutr b. 6: eignat = helgat. 7: þó þar til = þo C, þa b. 11: einn fehlt. segir = kuat. 12: ákafan = bradan. 14: heldr fehlt. 15: daprligr = helldr dapligr. nú fehlt. 22: konungi = olafi kongi. 23: þickir = þicki. 27: eptir fehlt.

163, 4: reytti = rænti C, ræti b. 6: mátti = gat. 7: um = a. 10: laungum = iaƿnan. 11: stundum = en stvndvm. 13: vegliga = vægiliga. svarar þat = segir at þat. 14: illa líkat = likat illa. 15: enn hafa verri ok verðugari = haƿa enn verri ok verdari. 21: hann sjálfr = hann aat fialƿr C, hann fialƿr at b. 25: hans vilja = kongs ærendi. 26: konungi jafnan = iaƿnan kongi.

164, 1: var vanr = atti vanda til. 5: mikil = þunglig. 6: framfarar = ƿramƿerdar. elskuliga sjálfr = fialƿr elfkuliga. 7: lá = liƿði. 23: hafa = haƿa med fer. 24: út á

skipit = a fkipit vt. 25: Sigurðr fehlt. 29: braudkass = bravdkaffi.

165, 1: ímilli sín mikla mungatsbyttu = i millvm fin mungatz tvnöv. 2: á skipinu = i fkipit. 3: bræðr fehlt. at = at aprt i fkipit C, at fram j fkipit b. 4: lítill norðan = nordan litill. 6: þeir segl upp = þeir bræðr vpp segl. 8: þar til = til þar. 12: hér nú fehlt. 13: at þú skalt okkr bræðr láta ráða = at lata ockr bræðr rada C, at þu lætir ockr [bræðr] rada b. 14: för = ferð. 19: bræðra fehlt. vóru jafnbúnir = væri iaþnuapnadir. 20 f: hann fyrir því þann af sem honum þotti vildaztr at = hann því þenna er honum þotti nockvi villdri at C, hann því þenna kost er honum þotti auduelldri at b. 21: fyrir ferðinni batt = ferðinni ok batt. 22: seldi = felldi þeim. 24: gættu þeir bræðr þess = ok gættv þeir þess bræðr. 26: ferð sinni eigi = eigi finni ferð C, eigi ferðinni b. 28: Hárek kalla = kalla harek. 30: þá = þetta.

166, 1: með sér fehlt. 5: furst heldr þat til = heldr þat til fyrir. 5 f: ímilli okkar = med ockvr. 8: ísumar at fara norðr þangat = at koma norðr þar (þangat b) i fumar. 12: góða = eína stora ok goða C, eina goda b. 14—16: sem bezt at öllum faungum þarmed fékk konungr Háreki til fylgðar 30 manna vaska drengi ok vel búna = at ollv sem bezft ok þar med XXX manna vaska drengi til fylgðar. 28: borin = borin fyrir.

167, 6: er = fem. 8 f: brott með Eyvind ok létu þeir sinni ferð eigi furr enn = a brott med hann ok lettv eigi fyr finni ferð en C, a brutt med hann ok leittv eigi finni ferð fyrir en b. 10: Ólaf = olaf kong. 12: mǫnnum fehlt. 16: þat fehlt. gjafar virðuligar = virduligar gjafar. 18: fullkominni fehlt. 26: ok var þat gert fehlt. 27: mælti viltu nú trúa á krist = kongr mælti at sva fkilldi vera var þa sva gort kongr mælti villtv nv taka truna (ætta trv b). 28: hann = eyvindr. 30: eiga = geta.

168, 3: vera segia þeir fehlt. 4—7: lautet: fa *madr* fkal piona þor ok odní til davþa dags Sípan. 8: gáfu = gaðu mik. upp = þar vpp. 9: máttu = matti.

4) Über den rest der fragmente genügen ein par worte. Cod. 325 VIII 2 f und h gehören zusammen und bieten eine abschrift von B; sie enthalten: Fms. II, 170, 30: *mælti* (für svarar)—171, 13: *iaþngiorla se[m]*; Fms. II, 175, 10: *or þiottv*—175, 29: *badir ho[rdingiar]*; Fms. II, 213, 6: *bæta þ[ra]mar*—219, 11: *bad kongr hann þa sua*.

Desgleichen sind die 2 in cod. 325 VIII 2 g erhaltenen bl. direkte abschrift von B, wie schon daraus hervorgeht, dass der schreiber die grösse der spalten in B innezuhalten versuchte; reicht von Fms. III, 3: *teknir aþ*—19, 22: *meft er lein(gst)*.

Endlich cod. 325 VIII 2 b (= Fms. II, 309, 3: [*kyrt*]il *stuttann*—313, 6: *fvipan. Svo segir hall[freðr]*) geht gleichfalls auf B zurück, wenn auch wohl nicht direkt; das fragment hat Fms. II, 309, 28 denselben zusatz wie B, und in der partie, wo C, die B nächstverwandte hs., vorliegt, zeigt sich, dass die wenigen abweichungen des fragments von B niemals übereinstimmungen mit C sind; damit ist aber erwiesen, dass das bruchstück entweder mittel- oder unmittelbar von B abgeleitet ist.¹⁾

¹⁾ Bei der transskription der hss. ist von s. 156, 21 an regelmässig i für i gesetzt worden.

Kopenhagen d. 8. Juni 1891.

Gustav Morgenstern.

Om *y*-typen som tecken för ändelsevokaler i Siælinna Tröst.

Ett bidrag till läran om fornsvenskans långa
ändelse-vokaler.

I sin bekanta uppsats Ark. IV, 87 ff. har Prof. Kock uppvisat, att de nordiska språken en gång, och fsv. långt in i historisk tid haft långa vokaler i ändelser, som omedelbart följa på en kort rotstavelse. Kocks bevisning, som utgår från förhållanden i både lefvande dialekter och i fornsvensket själft, och som sedan fått ytterligare bekräftelse bland annat genom K. H. Karlsson, Ark. V, 166, gäller närmast *a* och *u*, men Kock generaliserar sid. 94 sitt resultat med den slutsatsen, "att äfven ändelsevokalen *i* omedelbart efter kort rotstavelse var lång". Bevisningen är väl fullständig, som den är, men det torde derfor icke vara utan intresse, om ur fornsvensket själft ett direkt bevis kunde framdragas, att äfven *-i* i dessa fall varit långt, och då mina undersökningar rörande en fornsvensk skrift tyckts mig gifva ett sådant bevis, har jag vågat taga Arkivets utrymme i anspråk för att meddela deras resultat.

Den af mig undersökta skriften, Siælinna Tröst, hör som bekant till de fsv. skrifter, i hvilka vexlingen *i : e* regleras af ofullständig vokalbalans, d. v. s. "i slutet stafvelse brukas *i*, i öppen stafvelse brukas *i* omedelbart efter en kort rotstavelse, annars i öppen stafvelse *e*". Denna regel gäller

enligt Kock (Ljudl. 270) bland andra skrifter äfven för S. T., men då K. uppställer en sådan regel, har han tydligen gjort ett visst förbehåll, ty man torde knappt kunna läsa igenom ett par sidor i skriften utan att på något ställe finna för ett enligt regeln väntat *i* en annan typ, nämligen *y*, och Kock har väl ansett dessa för ekvivalenter. (Jfr dock Ark. III, 148.)

Vill man nu undersöka, hvad typen *y* i dessa fall skall beteckna, så måste man väl först göra sig reda för: hvad betyder samma typ i rotstafvelser? Det är alldeles obestridligt, att fsv. skrifter, åtminstone diplom, finnas, der *y* brukas alldeles godtyckligt som grafisk variant till *i*, men det finnes ock sådana, der *y*, då det är tecken för *i*-ljud, alltid betecknar långt *i*-ljud, hvilket väl stämmer med det nära liggande antagandet, att *y* i denna funktion är en utveckling af en digraf *ij*. I Siælinna Tröst råder i detta afseende sträng konsekvens. Typen *y* betyder antingen *y*, såsom i rotst. i *mykyn*, eller ock *ī*, t. ex. *syna*, *tyma* etc.¹⁾

Hvad betyder då samma typ i ändelser? Har den brukats med konsekvens²⁾ i rotstafvelser, så torde det vara vanskligt att förutsätta, att den skulle stå godtyckligt i ändelser, och det så mycket mer, som någon dylik sed eller osed knappast förefanns, och skrifvaren i S. T. var en mycket omsorgsfull skrifvare, som visserligen ej tog sig före nyheter utan goda skäl. Möjligheter finnas ock flere. Att läsa *y* går mycket väl i vissa fall. Då skriften konsekvent har *ö* för *e* i ändelsen, då rotstafvelsen innehåller *ö*, t. ex. *äptedömö*³⁾, så vore det intet underligt, om den hade *y* för *i* i motsvarande fall, d. v. s. då rotstafvelsen innehöll *y*; *mykyt* (t. ex. 53, 3) och *syny* skulle möjligen därför kunna läsas precis, som det står. En annan möjlighet vore ju ock, att vi hade *y* som tecken för *ī* i de fall, der rotstafvelsen är kort.

¹⁾ Obs. *lymanom* jämte *limanom* 85 r. 8, 11; jfr. Kock, Ljudl. 207 not.

²⁾ D. v. s. så, att det aldrig brukas för *ī*; för *ī* står ofta typen *i*.

³⁾ Kock, Tidskr. for Fil. N. R. VIII, 290.

Detta är dock något betänkligt i betraktande af skriftens affattningstid (ca 1430) efter öfvergången $\bar{a} > \bar{ä}$, ty det är ju blott aflägsna orter i Småland och norra Skandinavien ¹⁾, som haft långa ändelsevokaler intill denna tid. Slutligen måste vi taga i betraktande ännu en tredje möjlighet. *Y* kan vara tecken för ett kort *i*-ljud, men ett sådant, som varit långt och kommit vid en vokaldifferentiering att till kvaliteten öfverensstämma med det bibehållna långa \bar{i} i rotstafvelser ²⁾. För sistnämnda möjlighet talar den bekanta öfvergången $\bar{i} > \bar{e}$ vid den kort efter den tid, inom hvilken vi ha att röra oss, inträffande förlängningen af korta rotstafvelser. Det råder väl intet tvifvel om, att denna öfvergång förutsätter ett mellanstadium öppet *i*. Det finnes således flera förklaringsmöjligheter; endast en statistisk undersökning kan leda oss vid valet.

Jag har därför gjort noggranna anteckningar från följande delar af skriften: sid. 53—102, 200—230 och 374—392, alltså 100 sidor inom olika delar af skriften. En mindre del af detta har jag sedan varit i tillfälle att jämföra med handskriften, och då jag vid denna jämförelse icke träffat en enda olikhet mellan handskriften och fornskriftsällskapets upplaga på ifrågavarande område, så har jag lagt denna senare till grund med samma trygghet, som om jag begagnat själfva urkunden. Då vidare S. T. i språkbruk och ortografi bär prägeln af noggrann omsorg och sträng konsekvens, så hoppas jag, att de 100 sidorna skola bjuda ett tillräckligt material för att hindra tillfälligheter af hvarjehanda slag att förvirra resultatet. Vidare hoppas jag, att trots min ovana vid dylika undersökningar, hvilken förbjuder mig att hoppas på fullt exakta siffror, intet af vikt skall ha undgått min uppmärksamhet.

¹⁾ Jfr. K. H. Karlsson, Ark. V, 166. Noreen, Pauls Grundr., I, 475 (§ 126, b).

²⁾ Jfr. Kock, Ark. IV, 98.

Jag meddelar det samlade materialet, men grupperar det för vinnande af lättare hänvisningar efter den förklaring jag ämnar ge.

A. De undersökta partierna af S. T. hafva *y* för (enligt Kocks regel) väntat *i* i följande fall:

1) *glædhy* 30 ggr. (ex. 54, 14), *gudhy* 23 ggr. (ex. 54, 15), *-tighy* 5 ggr. (ex. 61, 31), *kyny* 3 ggr. (ex. 389, 32), *lughy*, *sidhy*, *taky*, *stædhy*, — *moysy* Moses (dat.), *hely* (presten Eli), *vndy*.

2) *mykyn* (-yt) 44 ggr. (ex. 53, 3), *ofmykyn* (-yt) 3 ggr. (ex. 54, 16), *ryggyn*, *synyne*, — *fyry*(*tighy*).

B. Då det omissskänligt framgår, att *y* oftast står efter kort rotstafvelse, upptager jag de fall, der i sådan ställning *i* förekommer:

1) Regelbundet, då konsonant följer. Undantag endast de A: 2 uppräknade.

Ex. från sid. 99—102: *lughin*, *budhit*, *galin*, *mæriþ*, *warin*, *giffuin* 2 ggr, *skinit*; från andra ställen: *glædhin* 221, 14; *synir* 389, 24, *gövin* 384, 8. I öppen stafvelse *mankynino* 229, 8.

2) i 16 fall, då rotstafvelsen innehåller *ï*:

Wini 4 ggr. (ex. 226, 15), *giffui*, *limi*¹⁾, *iffui*, *vili*, *thridhi*, *biti* (impf. konj.), *fæmtighi* 4 ggr. (ex. 390, 17), *biki*, *skini*.

3) I några enstaka fall, deraf flere äro ord, som ofta förekomma i obetonad ställning:

somi 5 ggr. (alla 80, 16 ff.), *wari* 3 ggr. (ex. 381, 15), *sami* 228, 5, *lati*, *skari* 2 ggr. (379, 9, 12), — *syni* 102, 17 (jfr. *syne* ib. 13, båda i uttrycken *syni* (*syne*) *mine*; normalform utom de 100 sidorna *syny*, ex. 467, 21), *spruti* 2 ggr (205, 19, 23 i citat).

Det gäller nu att söka afgöra, hvilken af de olika ofvan nämnda möjligheterna vi här ha att i hvarje fall välja vid

¹⁾ Lemmar 80, 3; annat ord *lima* ris, ack. Jfr. sid. 168 not 1.

bestämmandet af *y*:s ljudvärde. Ljudet *y* skulle man i gruppen A 1 kunna vilja tänka sig i *gudhy* och ett par andra, ehuru jag är ganska tveksam om, huruvida en sådan vokalarmoni kan tänkas, ty rörande det analoga *e* > *ö* har jag exempel endast då rotstafvelsen innehåller *ö* och således identitet mellan rotvokal och ändelsevokal vanns, och vidare har jag icke träffat exempel i ord med kort rotstafvelse, hvilket dock torde kunna vara tillfälligt, då dylika ord med *ö* som rotvokal väl ej äro många. Emellertid få vi på denna väg ingen förklaring på *glædhy* etc.; här erbjuder sig därför osökt lösningen *y* = *ī*. I gruppen A 2 åter ha vi först former af *mykyn*. Dessa skiljas genom två saker från *gudhy*, *glædhy*: först och främst står ändelsevokalen i sluten stafvelse, och der bruka vi, såsom nedanför nämnes, ha *-i* (om orsaken längre fram); vidare äro dessa ord sådana, som ofta brukas i svagt betonad satsställning, och äfven denna omständighet visar sig i ett respektabelt antal fall fordra ändelsevokalen *-i*. Då vi i samma grupp ha *ryggyn* och *fýry*, der vi måste förmoda vokalarmoni, så ligger det nära tillhands att antaga sådan äfven i *mykyn*; vi skola nedan få se, att den svaga möjlighet, vi haft att här förutsätta *ī*, reduceras betydligt genom hvad vi finna i gruppen B 1.

Hvad betyder det då, att gruppen B 1 (ord der konsonant följer på ändelsevokalen) regelbundet har *i*? Vi fortsätta, alltjämt med den förutsättningen, att *y* alternativt betecknar *ī* i ändelser. Vi ha då att taga i betraktande, att de stafvelser, om hvilka vi tala, hafva stark biton, och att vi i fsv. haft en ljudlag så lydande: hvarje konsonant, som omedelbart föregås af en starkt bitonig vokal, förlänges (Noreen i Pauls Grundr. I, 487). Man har ej brukat formulera den så generellt, men Lindgren ¹⁾ har närmast för norrländska mål föreslagit att så göra, att borttaga inskränk-

¹⁾ Burträskmålets grammatik § 69, 1 (Sv. Landsm. XII, 1).

ningen, att vokalen skall vara kort ¹⁾. Att en sådan förlängning egt rum i svenskt riksspråk, kan jag ej för närvarande fullt nöjaktigt bevisa, men jag erinrar om, att sammansättningarna ej äro vittnesgilla emot mig, då anslutning till simplex alltid ligger nära. (Ett sådant ord som *sparkstötting*: *stöta* skulle jag kunna begagna, om ej möjlighet funnes, att det vore lån från norrländska dialekter ²⁾). Deremot äro just de här behandlade ändelserna ett godt material. Mot antagandet af konsonantförlängning med ty åtföljande vokalförkortning som förklaring för t. ex. *glæhkin* mot *glædhy*, *synir* men *syny* skulle man kunna invända, att några exempel på dubbelskrifning i dylikt fall icke af mig kunnat anföras, men jag kan derpå svara, att de exempel, då ifrågavarande konsonant kommer i inljud, äro så få, att det ej alls behöfver vara någon märklig tillfällighet, om i dessa alla fall skrivaren kommit att hålla sig till den traditionella stafningen. Och skulle det också visa sig, att mitt antagande i detta fall ej vore grundat, såsom genom tillvaron af *synyne*, och möjligheten att der läsa *i* i andra stafvelsen synes tänkbart, så behöfver jag blott så modifiera sat-

¹⁾ Med afseende på kvarstående och bortfall af slut-*n* stå kortstafviga i vissa norrländska mål alldeles likställda med formellt sammansatta ord med stark semifortis på ultima, såsom jag hoppas kunna visa i en snart utkommande uppsats i Sv. Landsm. Kanske har äfven detta sin grund i konsonantförlängning, då kanske bitonen reducerats före -*n*-bortfallet, och -*nn* alltid kvarstår.

²⁾ En liten av mig gjord iakttagelse må till frågans belysning anföras. I stavelser med semifortis förlängas åtminstone tenues i rspr. även efter ursprungligen lång vokal. Så är uttalet *ö'sjötte* (jämte *östgöte*), *vä'sjötte* (jämte *västgöte*) vanligt i motsats till *götar*; så ock *Jönköping*, *Fälköppling*, *Nörköping* etc. i motsats till *köping*. I fsv. är *framlutter* (= isl. *framlútr*) den normala formen (Söderwalls ordbok upptar fyra exempel på ordet: tre med *tt*, blott ett med *t*) trots fsv. nysv. *luta*. Fsv. *otøkker* men *tøker*.

I fsv. skrifter användes, om ock sällan, *ij* för att beteckna långt *i*-ljud i ändelsen av ord med kort rotstavelse. Så använder t. ex. diplomtet nr 29 i Diplomatarium dalekarlicum (från år 1360, men där publicerat efter gammalt tryck) dubbelskrivet vokaltecken, endast när vokalerna äro långa, t. ex. *saa*, *Wij*, *wij* (flera ggr.); emellertid har diplomtet även *Holmfasta synij* (av *son*), angivande uttalet *synī*.

sen, att förlängningen har inträtt i sluten stafvelse; jag får då alltjämt den ifrågavarande konsonanten i slutljud, dess enkelskrifning refererar sig till en strängt iakttagen ortografisk regel och bevisar ingenting, under det motsatsen *i : y* har sin fulla beviskraft kvar; den ifrågavarande konsonantförlängningen har ju i alla fall faktiskt egt rum tidigare i sluten än i öppen stafvelse (jfr. Noreen anf. st.).

Förutsättningen $y = \bar{i}$ hjälper oss äfven vid förklaringen af några bland orden i grupp B 3. *Somi, wari, lati, sami* äro ord, som oftast begagnas obetonade, och en förkortning af ändelsevokalen är väl ej omöjlig att antaga, då bevisligen äfven rotstafvelsen i dylik ställning ofta förkortas. *Skari* förekommer på båda de ställen, der det citerats, med partitiv genitiv, och i sådant fall är ordet i nsv. afgjort proklitiskt, och förhållandet var väl i fsv. detsamma.

Gå vi då till den enda återstående gruppen B 2, der *i* i ändelsen följer på \bar{i} i rotstafvelsen. Exemplen äro för många för att bero på skrifvarenöck. Det måste väl ha varit en olikhet i uttalet mellan det *i*, som stod i denna ställning, och det som vi hade i *glædhy*. Skriften har ju också godt om vokalharmoniska företeelser; ändelsens *i* ljuder väl lika med rotstafvelsens *i*, och vi ha således haft en differentiering af *i*-ljudet — rimligtvis då så, att \bar{i} blifvit slutet (i_1), \bar{i} öppet (i_2). Dessa olika ljud skola då representeras af tecknen *y* och *i* i ändelsen. Men om så är, var i_1 långt eller kort på den tid, S. T. skrefs? Derom synes mig intet kunna bestämt afgöras, men det torde icke finnas något skäl att antaga, att det var långt, och sannolikheten talar väl då för motsatsen. Vi få ju fullt lika god förklaring af de föreliggande fakta, om vi antaga, att *i*-ljudet i *gudhy, glædhy* varit långt och är slutet, att det förkortats öfver allt men i vissa fall före differentieringen (i obetonad satsställning och före förlängd vokal), i de öfriga efter densamma.

Jag går då igenom materialet en gång till, men under det jag förut fäst mig uteslutande vid de talrikare grupperna, tar jag nu hänsyn öfvervägande till de isolerade orden.

I grupp A 1 ha vi mot reglerna ofvan:

1) *tighy* 5 ggr. mot grupp B 2 *tighi* 4 ggr. Osäkerheten i skrift torde bero på sväfvande uttal, föranlett af palatalen *gh*.

2) *sidhy*, hvarpå jag ej vet någon god förklaring.

3) lånorden *moysy* och *hely* ha väl uttalats med i_1 ; så väl ock *epyfanía*.

4) *vndy* är märkligt, men knappast godtyckligt. I flere skrifter med vokalbalans uppträder det med *i* för *e*. Det har väl faktiskt uttalats med i_1 . (På grund af association med *offui*₁? Obs. dock *iffui*₂.) Jfr. Kock, Ljudl. 257.

I grupp A 2:

5) *synyne*; *y* tyckes snarast beteckna \check{y} . Om möjligheten att läsa i_1 jfr. ofvan. Då väl association med obest. form.

6) *Fyry-* är ju äfven derutinnan oregelbundet, att det bort hafva *-e* i stället för det *i*, hvarför *y* på vanligt sätt substituerats. Detta *i* förekommer dock ofta äfven på andra håll (Kock, Ljudl. 250).

I gruppen B 3:

7) *syni*, jfr. *syne*. Väl några specifika förhållanden, då två oregelbundna former tätt tillsammans möta; hvilka, kan jag dock ej säga. Satston på *mine* i *syni mine*?

8) *spruti* 2 ggr. Oförklarligt. (Obs. dock citat.)

Skulle också några af dessa ord visa sig vara verkliga godtyckligheter, så häfva de väl dock ej regeln, som tyckes ligga för öppen dag.

I. Typen *y* betecknar som ändelsevokal i S. T. tvenne ljud dels i_1 (slutet *i*), uppkommet ur äldre \bar{i} ; dels \check{y} , uppkommet ur \check{i} genom vokalharmoni.

Öfriga resultat af undersökningen blifva:

II. *I* har i samma fall som öfriga ändelsevokaler varit långt.

III. Konsonant omedelbart föregången af starkt bitonig vokal har förlängts (åtminstone i slutet stafvelse), äfven då vokalen var lång. I kortstafviga ord har stark biton på ändelsen kvarstått till tiden för denna förlängning (efter 1350).

IV. *I*-ljudet har redan tidigt differentierats, så att \bar{i} blef slutet (= i_1), \bar{i} blef öppet (= i_2). Denna differentiering inträffade efter konsonantförlängningen i starkt bitonig stafvelse (1350), men före affattandet af S. T. (1430), således före eller omkring 1400. I ändelser erhöll naturligtvis *i* ljudet i_1 , då det icke före denna tid förkortats, hvilket skett utom genom den nämnda konsonant-förlängningen äfven genom inflytande af svag satsakcent. Dialektiskt icke heller då rotstafvelsen innehöll \bar{i}_2 .

V. Bruket af typen *y* ger icke vid handen, att *i* var långt i ändelser ännu 1430. Snarare tyder kanske den segrande inflytelsen från rotstafvelsens öppna *i*-ljud på att det redan förkortats äfven i slutljud.

Det väsentligaste innehållet af ofvanstående uppsats har innevarande termin muntligt meddelats inom härvarande Nordiska Seminarium. För några rättelser och anvisningar af i Seminariet deltagande universitetslärare och studenter har jag att betyga min tacksamhet, och har jag sökt efter bästa förmåga göra mig dem till godo.

Upsala i April 1891.

Efterskrift. Vid behandlingen af *-y* i rotstafvelser hade jag bort nämna *hymil(-in)* (ofta; ex. 200, 16). Det kan vara \bar{i} genom förlängning i *himble-nom* etc., det kan äfven vara \bar{y} genom en af dessa skenbart oregelbundna öfvergångar $\bar{i} > \bar{y}$ i närheten af labialiserade ljud, mindre troligt är väl att formen utgår från rotstadiet *hum-* (jfr. Kluge, Etymol. Ordbok⁴ 143). En öfvergång af nämnda slag ha vi väl i *hyrdhomen* (377, 4); formen är styrkt både i dialekter och fsv. urkunder. Dessa former inverka väl då ej på resultatet. Ett senare antecknat oregelbundet *y* i ändelse (*sundyr* 381, 10) gör det väl icke heller. Okt. 1891.

Natanael Beckman.

Bidrag till äldre Västgöotalagens tåkstkritik. II. ¹⁾

8) Betydelsen av typen *é* (rättare *e'*).

Den jängse åsikten, att cod. A av äldre Västgöotalagen har att uppvisa aksäntuerad *e*-typ, är falsk, såsom numera var ock en lätt kann övertyga sig om jenom att kasta en blick i Börtzell-Wieselgrens fototypiska upplaga av cod. (jfr ock Tab. I i Collin-Schlyters uppl.). Missuppfattningen har uppkämmit jenom Collin-Schlyters tillvägagångssätt att — utan motivering äller upplysning om verkliga förhållandet i hdskr. — med *é* återjiva hdskr:s *e'* (där dåck "kvisten" stundom sammanflyter med själva *e*-typen, stundom råkat att kåmma nästan mitt över densamma), vars "kvist" har alldeles samma utseende som hos typen *a'* (Collin-Schlyters *æ*).

Vad har nu denna typ *e'* för ett fonetiskt värde? Collin-Schlyter uppje (s. V), att *é* står "pro *e* vel *æ*" ock syfta härmed, såsom av de därstädes anförda eksämpln tyckes framgå, på tvänne olika jud. Detta är emellertid icke riktigt, utan har *e'* alltid samma judvärde som *a'*, något som torde framgå av nedan meddelade, såsom jag håppas fullständiga eksämpelsamling. *e'* (d. v. s. *e*-typ med *a*-modifikatsjon) är en blått grafisk variant till *a'* (d. v. s. *a*-typ med *e*-modifikatsjon) ock förhåller sig sålunda till detta alldeles så som det isl. *é* till samma *a'*. Fsv. *e'* är alltså närmast att likställa med isl. *é*, från vilket det i sin bildning sjiljer sig

¹⁾ Jfr Arkiv V, 385 ff.

endast jenom, att "kvisten" i förra fallet är plaserad över den ejäntliga typen, i det sednare åter under densamma.

Nu till eksämplern på ifrågavarande typs förekomst.

A. Sådana fall, där cod. för övrigt närmalt använder *a'* (summa 51 eks.):

a) Svarabhaktivokalen (som i ä. Vgl. åftast betecknas med *æ*, men nästan lika åfta med *e*) i sg. nom. m. *biskope'r* K 13, *kirkiugærpe'r* K 21, *skyldaste'r* Md 1, *daghe'r* R 5, *stape'r* J 2, *piue'r* P 3, sg. pres. ind. *drape'r* Md 4, *falde'r* Md 15, *hugge'r* S 4, *stande'r* A 16, *sæmbe'r* J 16, partickeln *hælpe'r* B 4, *hælder* J 3.

b) Ändelsevokal motsvarande isl. *a* (i ä. Vgl. som bekant vanligen *æ*; unjefär 9 *æ* mot 4 *a*) i sg. jenit. *tylfte'r* K 8, *fæe'r* Md 8, *iamnæpe'r* VS 4, sg. pres. ind. *kaste'r* J 13, inf. *gange'* J 7, sg. ack. m. *gillde'n* J 17, partickeln *alle'r* K 14, sg. ntr. av part. pret. *forbope't* K 22.

c) Rotvokal motsv. isl. *a*, fsv. *æ* i pronominaltårmerna *pe't* K 1, Md 14, S 1, A 5, *pe'n* K 18, Md 5, B 7, M ock partickeln *pe'r* Md 1, J 20.

d) Rotvokal motsvarande isl. *e* eller *e*, fsv. *æ* i pl. ack. *me'n* Md 3, *he'nder* B 1, sg. ack. *pre'st* K 1, *pre'l* Md 5, *ælbe'nk* B 4, *þangbre'ccu* O, *e'ng* A 21, F 7, pron. *pe's* K 8, Md 4, *pe'ssu* J 7, *e'ngsins* A 9, räkn. *pre'nni* R 4, partickeln *e'n* "om" R 11, inf. *he'gnæ* J 17 ock sg. pres. ind. *e'r* K 10, 13, O, A 8, 14.

B. Sådana fall där cod. för övrigt närmalt använder *e* (summa 13 eks.):

a) Rotvokal motsv. isl. *ei*, fsv. *ē* i *e'þ* K 8, R 7, *he'm* K 9, sg. pres. *ve'tir* S 6, sg. dat. f. *þe'rri* B 9. Men i alla dessa fall är motsvarigheten blått sjenbar, ock man är fullt berättigad att även här uppfatta *e'* såsom variant till *a'* ock sålunda tecken för *ä*-jud. Vad först dativen *þe'rri* beträffar, så är den att sammanställa med jenit. pl. *þærræ* Md 14, A 16, *þærra* A 13 ock isl. (t. ex. i Plácitusdråpa,

se Jónssons upplaga, s. 224) *þerra* jämte *þeir(r)a* (se min Altisl. gram., 2 Auflage, § 115) ¹⁾. Pres. *ve'tir* är naturligtvis att likställa med samma fårms skrivning *vætir* VS 2 ock *vættar* Md 9 (jfr Collin-Schlyters not till detta ställe); *æ*-vokalen här (liksom i inf. *læðæ* þ 3) beror på utjämning av en ursprunglig böjning inf. *vēta* (*lēpa*): pret. *vætti* (*læddi*), av samma art som fgotn. *baip̄as* (*laiþa*): *baddus* (*laddu*, i Åkirkeby-inskr. skrivet *ladu*) ²⁾. Att även fsv. *hem* ock *ep* ägde, om också sällsynta, bifärmer med *æ*-vokal, framgår av de i Söderwalls Ordbok siterade jenit. sg. *hæms* Cod. Bur. 18, ack. pl. *ædha* RK I, 173 ock av jenit. sg. *æthz witu* i cod. G av ä. Vgl. (se Collin-Schlyter s. 51 not), fårmer som äro att sammanhålla med ä. Vgl:s *vræsvilæ* S 2 (i andra lagar åfta *vræps*) i förhållande till *vræþer* (sålunda ejäntligen "en vred mans vilja"; nysv. *vredesmod* för fsv. *vreþsmoþ* beror väl på asosiatsjon med subst. *vrede*).

b) Ändelsevokal motsv. isl. ock fsv. *e*, *i* i följande specialfall:

1) Sg. nom. av svaga mask. i *bonde'* A 5, G 7, att likställa med *bondæ* B 4, *arvæ* A 24, *saksøkæ* Md 3, B 1, R 4 ock (felskrivet *saksølæ*) S 6, *maghændæ* B 3 (*hærass-hæfþingæ* Md 11 torde vara jenit. sg.). Eksämplena äro för många (9) för att man skulle få antaga felskrivning, hälst då ett sådant fel som *a'* för *e* är svårt att förklara. För övrigt träffas analåga fårmer i Vml. cod. C *arwa*, *scapa*, *arwinga*, cod. B ock D *wilia* m. m. (se K. Siljestränd, Ordböjningen i Västmannalagen I, s. 137 m. fl. ställen). Vill man icke i (alla äller några av) dessa fårmer se ræster av en gammal nom. sg. mask. på *-a* (se om denna fråga senast

¹⁾ Om en dativfärm *þe'm* — som jag utan sitat anoterat, men sedan icke lyckats återfinna — verkligen i ä. Vgl. förekämmer, så är den att likställa med skrivningen *þæm* A 16, þ 12 ock det nysv. uttalet *dæmm*.

²⁾ Jfr fsv. pret. *bæddis*, *læddo* (sitat i Söderwalls Ordbok) till *bēpas*, *lēpa* (jenom utjämning *bædhas*, *lædha*).

Kock i Skandinavisches Archiv I, 1 ff¹⁾, så får man väl med Siljestrand jöra det rätt djärva antagandet, att här föreligga spår av det annars först från unga fsv. skrifter (såsom Kg. St. *likama*, *radhgiva*, Didr. *tima*, MD. *lusta*) uppvisade lånandet av det oblika *-a* in i nominativen.

2) Sg. nom. av släktskapsorden: *broþe'r* A 1, *mope'r* A 21, att sammanställa med *fapur broþær* A 1, *mopor mopær* A 1, *dottær* A 1 (2 gånger). Eksämplena äro även här för många (6) för att jöra felskrivning trolig, hålst Vml:s huvudhdskr. har icke mindre än 5 ggr *fapær* ock 5 ggr *mopær* (Siljestrand a. st. s. 171 f.). Då både i ä. Vgl. ock i Vml. *æ* är den närmala svarabhaktivokalen, antar jag, att vi här hava samma ursprungligen enstaviga nominativ som i Kg. St:s *kænnefadhr*, *fadhr*, *modhr*²⁾, fårmer som kannsje också ligga till grund för de med artikkel försedda y. fsv. *fudhren*, *modhren*, *dottren*, *brodhren* (jämte *fapæren* o. s. v.), i vilka man annars måste anta en abnärm synkope äller ock något slags analågbildning. Dessa enstaviga fårmer äro att jämföra med den isl. kompositifärmen (senare även såsom simplex) *-föðr* (gr. *-πατρυος* i epirot. *Δειπατρυος*, se Bugge, Bezz. Beitr. III, 101 f.) ock hava väl ursprungligen även i fsv. uppträtt blått i sammansättningar (jfr de åvan siterade *fapur broþær*, *mopor mopær*, *kænnefadhr*). Antingen är det fsv. *fapþr* ursprungligen alldeles idäntiskt med isl. *föðr* ock har då ersatt

¹⁾ Kocks rätt antagliga förklaring av nominativerna *Sturla*, *kempa* m. m. är emellertid icke tillämplig på sådana som de s. k. indeklinabla adjektivena (ejäntligen svaga substantiverna) fsv. *afvita* (jfr got. *unvita*, isl. *úvite*), *urþiwa*, *twæhuga* (jfr *hughi* ock isl. *samhuga*), *forvæpia*, *helbryghpa* m. m. Jfr ock sådana ackusativer som Vml. cod. C *sculu* av *skuli* "hemulsman", cod. D *anlape* av *anlape* "förrådshög" (Siljestrand, a. st. s. 128 not, 132, 137), som synas förutsätta gamla nominativiska bifårmer på *-a*.

²⁾ Jfr ock de i runor omkring 10 ggr antråffade ackusativerna *fapþr* (*fauþr*), *bruþr* o. s. v. Hit höra väl ock Dalalagens ock Oxenstiernska hdskr:s bekanta ack. *broþir*, *dottir*, *systir* o. d., om man, såsom synes vara enklast, fattar *i* som varande svarabhaktivokalen (vilken i dessa hdskr. närmalt uppträder just såsom *i*).

ett äldre **fop̄r* (jfr den i runor förekommande ackus. sg. *fauþr*, som väl är just det presumerade **fop̄r*), i vilket a inkämmit från simplexfärmen *fap̄ir*; äller ock är det en självständig bildning, motsvarande gr. *-πατρος* i *Αντιπατρος* o. d.

3) Sg. dat. mask. ock ntr. i *eþe'* VS 3, *folke'* K 16, *klostre'* A 9, att jämföra med *skoghæ* O, *banorþæ* Md 14, *bolæ* A 24 (2 ggr), *køpæ* J 2. Eksämplens antal (8) talar även här mot felskrivning, vilken icke är sannolik annat än i fråga om lånordet *klostre'* (för *klostre*); i de övriga fallen torde *-æ* på vanligt sätt representera äldre *-a*. Man kann möjligen få antaga, att här föreligger samma gamla kasus ("sociativus", äller hur man vill kalla den) som i de till adverb stelnade isl. subst. *heima*, adj. *líka* (got. *galeikō*¹), *illa*, *víða*, *giarna* (fht. *gerno*), *ofta* (fs. *ofto*), fsv. *sāra* m. m., lat. *tam*, *quam*, *nam*, *jam*, *palam*, *coram* o. d.

4) 3 pers. sg. pres. konj. *þore'* VS 5, att sammanhålla med *þoræ* VS 3, *bøtæ* VS 1, G 6, *botæ* S 6, *gialdæ* þ 1, *æge* G 5. Vill man äj här antaga felskrivning — vilket i betraktande av eksämplens icke ringa antal (7) torde vara ojärligt —, så kann man möjligen tänka på att här söka spår av den ursprungliga ändelsen *-a* i 1 pers. sg., vilken innan den ur språket försvann kann hava undantagsvis uppträtt i 3 pers. sg.²), sedan dennas ändelse *-i*, *-e* börjat intränga i 1 pers. Jfr att i fda. (runor) ock i fno. ändelsen *-a* stundom trängt från 1 pers. sg. pret. ind. av svaga verb in i 3 pers. sg. (se Rydqvist I, 329; Gislason, Um frumparta, s. 124; Wadstein, Fno. homil. ljudl. s. 101 f.), ock även ä. Vgl. tyckes hava att uppvisa några dylika fall,

¹) I fsv. *likovæl* (*likavæl* jenom inflytande från *líka*) har väl *o* bevarats på grund av ställningen omedelbart före *v* (*w*) såsom i adv. *apruvis* jämte ack. sg. f. *apra* (se min uppsats Om orddubletter, nr 127); jfr motsättningen mellan isl. *kollomk* ock *kalla* i 1 sg. pres. ind.

²) Dalalagens en gång förekommande 3 sg. pres. konj. *hawa* är ingenting att bygga på; se Brate, DL:s böjningslära s. 41 (jfr Kock, Arkiv VII, 306).

nämligen *varþæþæ* J 2, *kæpta* J 3. Alltså synes mig 1 pers. sg. pret. ind. *kæpta* J 2 alltför väl kunna anses ha bevarat sin gamla ändelse (i isl. *kœppta*), liksom detsamma torde böra antagas beträffande den 2 gånger (R 5) förekommande 1 pers. sg. pres. ind. *skyrskutæ* (jfr isl. *kalla*). Däremot måste väl 1 pers. sg. pres. ind. *føræ* VS 4 vara skrivfel för *føre*.

Vad fördelningen av typen *e'* på lagens olika partier angår, så är att märka följande. Från början till ock med Orbotæ mal (något över 19 sidd. i Schwartz' ock min upplaga) förekommer *e'* 37 ggr — sålunda i medeltal nära 2 ggr per sida — ock med ganska likfärmig fördelning. Det följande mittelpartiet till ock med Huru mylnu &c. (27 sidd.) har däremot blått 25 ggr *e'*, således knappt 1 gång per sida. I återstoden (över 19 sidd.) förekommer denna typ inalles 2 ggr (senast i Forn. B. 7).

Ad. Noreen.

Bemærkninger om nogle islandske og norske Haandskrifter fra Middelalderen.

Af og til stöder man i det norsk-islandske Skriftvæsen paa Haandskrifter af meget forskjelligt Indhold skrevne af samme Haand. Dette er rimeligvis ogsaa Tilfælde i andre Litteraturer fra Middelalderen, men man kan tænke sig dette hyppigere at have fundet Sted i Norden, hvor Afskrivernes Antal vel har været mindre og Arbeidet fordelt paa færre Hænder. Ved at betragte de Facsimiler der ledsage den Arna-Magnæanske Udgave af tredje Bind af Snorra Edda, faldt saaledes mit Øie paa Pl. II, Facsimile af Codex Wormianus, og Haanden forekom mig kjendt anden Steds fra, og jeg kom da efter, at det var den samme, der havde skrevet

største Delen af Codex Arn.-Magn. 227 folio (Stjórn). Denne Skindbog hidrører fra to Hænder, der have afveget adskiligt fra hinanden baade i Skrifttræk og Retskrivning. Den første af de her indtrædende Hænder er den, der har skrevet Wormianus. Der er i N:o 229 folio i Arne Magnussöns Haandskriftsamling samt i norske Rigsarkiv Fragmenter af et andet Exemplar af Stjórn skrevet af de samme to Hænder, hvor den anden Mand gjør Begyndelsen.

Som et andet Exempel paa det samme kan anføres Cod. Arn.-Magn. 68 folio, Olaf den Helliges Saga (B, Fm. 4) med samme Haand som Codex Regius af Snorra Edda.

Endelig skal jeg bemærke, at man i det norske Rigsarkiv har fundet Fragmenter af Mathæi Evangelium paa Latin (Vulgata) skrevne med samme Haand som den legendariske Olafs Saga i Upsala Universitets Bibliotheks Delagardiske Codex N:o 8 folio (trykt Christiania 1849) samt Fragmenter af Breviarer og Missaler med den anden smukkeste Haand i N:o 4 folio blandt Pergamentshaandskrifterne i det Kongl. Bibliothek i Stockholm (Saga Didriks af Bern, Christiania 1853, Facsimile II).

Ved at omtale forskjellige Hænder i en og samme Bog, falder det mig ind, at jeg for mange Aar siden ved at blade i en Codex af Njáls Saga paa det Kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn (formodentlig den, der i den nye Udgave af denne Saga benævnes J, Jón Þorkelsson om Haandskrifterne S. 697) stötte paa en Side, hvor en norsk Haand havde faaet Lov til at afbryde den zirlige islandske Haand og udfyldt 9 eller 10 Linier med sin egen eiendommelige Skrift og Sprogform. Jeg tog en Afskrift af dette Sted, men denne er desværre bortkommen. Denne vistnok sjeldne Forekomst i en paa Island skreven Skindbog er vel undgaaet Udgivernes Opmærksomhed, da de intet have bemærket derom.

Christiania 15:de September 1891.

C. R. Unger.

Der Ljóðaháttur. Eine metrische Untersuchung von Andreas Heusler. Abdruck aus den Acta Germanica I, 2. Berlin. Mayer & Müller. 1890. — 2 M. 40 pf.

Öfvannämnda skrift utgör en monografi öfver det svåraste verslag, som förekommer inom den norröna poesien. Om intet annat af därstädes använda metra hafva åsikterna varit så olikartade; och de resultat, hvartill föregående undersökningar af ljóðaháttur kommit, hafva visserligen icke i allt eller ens i det mesta varit tillfredsställande. Man bör därför vara tacksam för hvarje nytt, på allvarlig forskning grundadt försök, som kan leda till en riktigare uppfattning af den svåra versformen, hvilken hittills trotsat de förklaringsförsök man från olika synpunkter egnat densamma.

Om de resultat, som tidigare undersökningar i ämnet gifvit, icke varit tillfredsställande, kunna naturligtvis icke heller de teorier och metoder, enligt hvilka undersökningarna utförts, anses hållbara och riktiga. Heusler lemnar i de två första inledande kapitlen af sin skrift en kortfattad historisk öfversikt af äldre forskares meningar angående germanska versmått. Hos flere af dessa forskare träffar man ansatser till en riktig uppfattning af rhythmiska förhållanden, men i allmänhet kunna de endast sägas hafva lemnat mer eller mindre värdefulla förarbeten till fullständig insikt i de gamla versformernes natur och väsende. Man undersökte beskaffenheten af det för versbildning erforderliga språkmaterialet; man räknade stafvelsernas antal och bestämde i hvilken ordning långa och korta, betonade och tonlösa stafvelser följde på hvarandra, men berörde endast tillfälligtvis det för rytmen konstitutiva eller den proportionella anordningen af tidsdelarne och betonningarna.

Afven mot Sievers' allitterationsmetrik riktar Heusler den anmärkningen, att hon egentligen icke är annat än en språklig undersökning af rhythmizomenon. Termerne 'lång', 'kort', 'betonad', 'tonlös' räcka icke till att förklara de rhythmiska företeelserna. Man kan ej af Sievers' schemata se, hvilka rhythmiska kombinationer uppstå; de Sieverska verstyperne visa endast hvad man har att läsa, icke huru det bör läsas. Då Sievers t. ex. betecknar visuordit *nygo Heimdallar* såsom en D-typ: $\cup \times | \angle \simeq \times$, så får man däraf ej veta annat, än att på ett ställe står en i språkligt hänseende kort stafvelse, på ett annat ställe en lång stafvelse, på ett tredje ställe är stafvelsens språkliga längd utan betydelse för versen. Men om själfva rhythmens beskaffenhet upplyser oss icke schemat. Om de tre tecknen $\cup \times -$ skola uttrycka olika tidsvärden, så säger oss schemat ingenting om deras inbördes förhållande. Man vet t. ex. ej, om de förhålla sig som 1 : 2 : 4 eller som 1 : 2 : 3, eller om måhända \angle är längre än \simeq , o. s. v. Man får, med ett ord, på detta sätt ej någon reda på allitterationsversens egentliga rhythmiska form. Särskildt har Sievers' schematisering visat sig otillfredsställande

vid behandlingen af ljödahått. Förklaringen af långversen (d. ä. kortversen, enligt Heuslers terminologi), såsom sammansatt af en grundvers och en tilläggsstafvelse, stöder sig onekligen, såsom Heusler säger, på ett "mekaniskt" begrepp och lemnar ingen inblick i versmåttets organiska utveckling och sammanhang. De vanliga fem verstyperne (A—E), hvilka Sievers vunnit såsom resultat af sitt sätt att gruppera rhythizomenon i andra versmått, räcka ej till för ljödahått, äfven med tillägget af typerne F ($\underline{\text{L}} \times \underline{\text{L}}$) och G ($\underline{\text{L}} \underline{\text{L}}$). Detta visar sig däraf, att ett stort antal ljödahåttverser kunna med lika mycket fog inpressas i den ena som den andra verstypen, i synnerhet då typerne i ymnigare mått än vanligt förses med upptakter, upplösningar, utvidgningar och andra accessoirer, som alldeles bortskymma de ursprungliga schemata. Men det bör ock erinras, att Heusler, på samma gång han framhåller nämnda brister, erkänner Sievers' stora och obestridda förtjenster om den germanska metriken och medgifver, att han genom sin forskning kommit till många bestående hufvudresultat, hvilka icke lära kullkastas men väl kompletteras genom från andra synpunkter företagna undersökningar af det rhythmiska materialet.

Hos andra författare, såsom Amelung, Paul, Hermann Möller m. fl., finner man en annan uppfattning af versens natur. Ett versmått uppstår enligt deras åsikt först därigenom, att stafvelsorna mätas annorlunda än i prosa. De framhålla för öfrigt äfven den sanningen, att hvarken i prosa eller poesi kan stafvelsornas relativa tidsvärde tillräckligen noggrannt angifvas endast genom den enkla motsättningen af långa och korta stafvelser. Desse forskares hufvudsakliga förtjenst består däri, att de söka framställa de särskilda versformernes historiska utveckling och icke anse frågan löst med en rent statistisk beskrifning af desamma. Efter Möller antager Heusler, att den germanska allitterationspoesiens kortvers består af två $\frac{1}{4}$ -takter af formen $\acute{x} \times \grave{x} \times | \acute{x} \times \grave{x} \times$ med stark ictus på första och svagare ictus på den tredje fjärdedelen; hans närmaste uppgift blir då att inordna ljödahåttverserne i detta takt-schema. Hvarje enkel mora (\times) kan fyllas af en språkligt kort eller lång stafvelse; en dubbel mora ($\acute{x} \times$ eller $\grave{x} \times$) kan äfven ersättas af en språkligt lång stafvelse ($\underline{\text{L}}$ eller $\underline{\text{L}}$). I stället för taktens sista mora kan en fjärdedels paus (r) inträda; taktens två sista moræ kunna ersättas af en dubbelpaus (rr). I dessa takter kunna alla fjärdedelarne uppbäras af hvar sin stafvelse, eller två fjärdedelar fyllas af en lång stafvelse; i båda dessa fallen kallas takten full. Är taktens sista mora ersatt af en paus, kallas takten klingande; är takten än mera förkortad, så att hans båda sista fjärdedelar ersättas af en dubbelpaus, uppstår en dämpad (stumpf) takt. En full takt är t. ex. *ungom syne* ($\acute{x} \times \grave{x} \times$), *flagrrauðr* ($\underline{\text{L}} \underline{\text{L}}$); klingande takt *rike* ($\underline{\text{L}} \times r$); dämpad takt *miket* ($\acute{x} \times rr$), *eitt* ($\underline{\text{L}} rr$). En taktfjärdedel kan ock (hvilket före-

kommer tenligen ofta i ljödahått) delas i två åttandedelar, af hvilka den första ej behöfver vara en språkligt kort stafvelse. I upptakten kan en mora till och med upplösas i än mindre tidsdelar. För öfrigt kan det någon gång förefalla tveksamt, om en taktform bör anses full eller klingande. Till vägledning härutinnan uppställer Heusler den regeln, att den fulla takten har två ictus, under det att både den dämpade och den klingande taktformen har endast en ictus; d. v. s. i den fulla takten är den tredje fjärdedelen en språkligt så betonad stafvelse, att en metrisk ictus där kan skarpt framträda, och takten erhåller sålunda en större fullhet, än om den tredje fjärdedelen stafvelse måste så svagt betonas, att densamma icke medgifver en skarpt utpräglad biictus. Härvid bör dock märkas, att accentstyrkan hos vissa stafvelser icke kan en gång för alla fixeras; samma stafvelse kan under olika förhållanden uppbära antingen hufvudictus eller bibetoningen, eller ock vara tonlös; liksom i obundet tal samma stafvelse kan uttalas med vexlande accentstyrka.

Till de tre olika taktformerna — den fulla, klingande och dämpade — kommer ännu ett moment, nämligen upptakten. 'Yttre' upptakt, som ej får innehålla någon i språkligt hänseende absolut starktonig stafvelse, kallas den, som föregår den första taktens hufvudictus. Antalet af stafvelser i denna upptakt kan vara mycket vexlande. Med 'inre' upptakt förstår Heusler de obetonade versdelarne i slutet af första takten, hvilka proklitiskt ansluta sig till den följande ictusstafvelsen. Inre upptakt följer oftast på dämpad takt, t. ex. *eldr es baztr*. Mången gång kan man dock, såsom Heusler äfven erkänner, vara tveksam, särskildt med afseende på pronomina och verbalformer, om de äro att fatta såsom inre upptakt, eller om de bära anses hafva biictus och stå i taktens tredje fjärdedel.

I de dämpade och klingande taktformerna antogs, såsom ofvan är nämndt, $\frac{2}{4}$ eller resp. $\frac{1}{4}$ paus. Men det kan sättas i fråga, om t. ex. i versraden *miket eitt* en $\frac{2}{4}$ -paus verkligen kan antagas mellan två så nära förbundna ord. Heusler besvarar detta inkast med antagandet, att vid versens framsägande den första taktens sista stafvelse kunde utdragas ända till taktens slut; genom sådana "Ueberlängen" kunde takten fyllas, utan att dock genom detta utdragande skilnaden mellan de tre olika taktformerna utplånades, enär den tredje fjärdedelen ändock allt efter taktformens olika beskaffenhet markerades antingen starkare eller svagare, eller ock icke alls.

Genom olika sammanställningar af dessa särskilda taktformer, med eller utan upptakt, uppkomma 30 möjliga kombinationer för den tvåtaktige kortversen, hvilka ock alla förekomma i ljödahått. Men takternes utfyllning med språkligt material var icke godtycklig, utan följer vissa lagar, hvilka metriken har att utforska. Den rhythmiska principen för allitterationsversen kan i allmänhet uttryckas därmed, att ett visst quantum af språkligt material tilldelas

ett fast regleradt antal af lika takter. Detta quantum bestämmes i första rummet genom antalet af metriskta ictus, i andra rummet genom antalet af metriskta moræ, i tredje rummet genom stafvelse-antalet i och för sig, för så vidt som insättandet af — för $\times \times$ och af $\cup \cup$ för \times sker enligt särskilda bestämmelser. I sammanhang med denna framställning berör Heusler äfven frågor om utslutning af i metriskt afseende öfverflödiga partiklar och pronomina; om införande af kortvokaliska former såsom *vorum*, *mer*, *nu*, *sva* o. s. v.; om elision af slutljudande vokal, och om de fall, då ictus, mot den vanliga regeln, hvilat på kort stafvelse.

I en följande afdelning af boken undersökes, af huru många takter den udda ljóðaháttrversen eller, som han här benämnas, den s. k. kortversen (af äldre forskare benämnd 'långversen') består. Förr har man i allmänhet nöjt sig med att bestämma det antal af ictus, som kunde finnas i den udda versraden, och man ansåg då, att tre ictus vore det vanliga, men att äfven två eller fyra ictus någon gång förekomme i dylika verser. Allmännaste meningen var ock förr, att uddaversen normalt hade tre takter. Häremot opponerar sig Heusler och visar, att uddaversen genomgående är tvåtaktig. Hvad som hindrade äldre metrici att som tvåtaktiga anse sådana långa uddaverser, som t. ex. *pás þeir fara víþ vitne at vega*, var en helt förklarlig svårighet för dem att inpressa så mycket språkligt stoff i två takter. Man insåg icke, att första taktten måste anses börja med den första allitterationsstafven, och att allt det föregående bör räknas som upptakt. Författaren visar, att, om man aktgiver på detta, låta uddaverserne mäta sig tvåtaktigt, utan att den naturliga ord- och satsbetoningen därigenom störes. Af omkring 1400 uddaverser finns det högst ett halft dussin, som ej gärna kunna infogas i ett tvåtaktigt schema; men af dessa sex verser kunna några bringas till normal form antingen genom att flytta det i versens början stående ordet till slutet af föregående versrad eller genom andra obetydliga ändringar; hvarefter endast ett par eller tre fall återstå, hvilkas anomali säkerligen beror därpå att texten är förderfvad. På det antagandet, att uddaversen alltid är tvåtaktig, bygger Heusler sålunda sina undersökningar. Har man emellertid blifvit öfvertygad om att uddaversen är tvåtaktig, kan man ännu mindre tvifla därpå, att den andra halvversen i det nästföregående allitterationssystemet är tvåtaktig, ehuru några metrici utan grund äfven för denna i vissa fall antagit tre ictus. Att första halvversen i allitterationssystemet är tvåtaktig, har man allmänt medgifvit. Ljóðaháttr bildar sålunda strofer på tolf takter, under det fornyrdalagsstrofen har sexton takter. I den senare allitterera alla halvverserne parvis; i ljóðaháttr förekomma de tvåtaktiga grundverserne dels parvis, dels som uddaverser, hvilka senare alltid hafva minst två rimstafvar. Intet skäl finnes att anse ljóðaháttr som en sekundär bildning, utvecklad ur fornyrdalagsstrofen; det föregående allittererande versparets nära anslutning till

den efterföljande uddaversen tyckes vara en lika urgammal rhythmisk bildning som den närsläktade sextontaktiga fornyrdalagsstrofen.

Efter dessa deduktioner fortgår Heusler till vidare undersökning af de rhythmiska typerne, hvarvid han först tager i betraktande uddaversernes sluttakt. Som bekant är, har man ganska allmänt anslutit sig till Bugges mening, att dylika versrader sluta antingen på betonad lång ultima eller på betonad kort penultima; och efter denna regel hafva åtskilliga textändringar i ljóðaháttardiktarna föreslagits eller vidtagits. Heusler anser det vara högligen förhastadt att vidtaga textändringar på grund af denna regel och finner här ett exempel, huru språkformsstatistiken till och med kan skada metriken och på samma gång förläda till ändring af korrekta versrader. Han kommer efter sin undersökning af uddaversernes andra takt till det resultatet, att dessa sluta antingen med dämpad eller full takt, aldrig med klingande takt. Kortverserne kunna sålunda med hänsyn till taktslutet indelas i två grupper, hvilka för öfrigt äfven förete olikheter med afseende å den första taktens form och med afseende å förekomsten af (yttre) upptakt. Kortverser med full sluttakt hafva första takten oftast klingande eller dämpad (jämte inre upptakt), mera sällan (12 %) full. Versrader med både full första takt och full sluttakt hafva högst sällan upptakt. I dylika sällsynta fall uppnår kortversen sitt maximalmått af stafvelser. Kortverser med dämpad sluttakt hafva oftast (i 78 fall af 100) yttre upptakt samt första takten klingande; därnäst förekommer den fulla formen i första takten, något mindre ofta den dämpade formen i förening med inre upptakt. I denna gruppens kortverser måste yttre upptakt finnas, om första takten är klingande eller dämpad; till denna regel sluter sig den icke mindre viktiga, att kortverser, som sakna upptakt, måste hafva den första takten full. Af sistnämnda bestämning finner man minimalmättet för kortversen i ljóðaháttar, hvilket understiges i endast 6 undantagsfall. I sammanhang härmed erinras, att i det väsentliga gälla samma lagar för halvversen i fornyrdalag, utom det att versslutet där äfven kan vara klingande. Ljóðaháttar har ock större frihet än fornyrdalag, både med hänsyn till bildningen af den fulla taktformen och i afseende på antalet af upptaktens stafvelser.

I nästföljande afdelning öfvergår författaren till en närmare skildring af de parvis till ett allitterationssystem förenade verserne i ljóðaháttar, hvilka han vanligen benämner 'första och andra halvversen' (d. v. s. strofens 1:sta och 2:dra, samt 4:de och 5:te versrader), och här angifvas ytterligare några skiljaktigheter mellan de nyssnämnda och halvverserne i fornyrdalag. I sistnämnda metrum kunna båda till samma system hörande halvverser använda samma rhythmiska former; icke så i ljóðaháttar. Undersökningen af denna speciella fråga försvaras i någon mån genom vanskligheten att i ljóðaháttar bestämma rätta gränsen emellan halvverserne; i fornyrdalag är en dylik gränsbestämning vanligen lätt gifven. Med

hänsyn till denna grönsbestämning ansluter Heusler sig väsentligen till Karl Hildebrands åsikter i samma ämne (jfr *Ergänzungsbücher Zeitschr. f. deutsche Phil.* 1874). Heusler erinrar vidare om det anmärkningsvärda förhållandet, att (yttre) upptakt förekommer vida mindre ofta i den första än i den andra halfstrofen af ljödhått; minst hvar tredje af strofernas senare hälfter börjar med upptakt, men knappt hvar tolfte af strofernas förra hälfter. I de upptakt saknande halfverserne har första takten vanligen full form; därefter (och detta oftast i senare helmingrinn) möter i frekvens den första takten såsom dämpad och följd af inre upptakt. Upp-taktslösa halfverser hafva oftast klingande sluttakt (51 %), därefter dämpad (35 %), mera sällan full sluttakt (14 %). Med upptakt försedda halfverser hafva oftast första takten dämpad (med eller utan inre upptakt), därefter klingande, mera sällan full taktform; likaledes hafva verser med upptakt oftast dämpad sluttakt (52 %), därefter klingande taktlut (45 %); endast 5 gånger har en dylik vers full sluttakt. Af de olika sätt, på hvilka den första och andra taktens särskilda former förekomma med hvarandra kombinerade, uppstå naturligtvis många olika typer; för de 8 vanligast förekommande lemningar förf. en efter deras frekvens ordnad statistisk redogörelse. I sammanhang med denna skildring erinras ock, att det för den germanska halfversen möjliga minimalmättet uppnås därigenom, att den dämpade taktformen, utan tillsats af något slags upptakt, möter både i första och andra takten (t. ex. *pytr pund*). Dylika halfverser förekomma 24 gånger, alltid i spetsen för en halfstrof. Den andra halfversen är enklare i sin byggnad än den första. I den andra halfversen användas företrädesvis taktformerne med endast en ictus. Karakteristiskt för denna halfvers är äfven, att han oftast är försedd med upptakt (i mer än 9 fall af 10), och att han vanligen (82 %) slutar med dämpad taktform. Af de flesta i andra halfversen förekommande kombinationer af taktformerne lemnas äfvenledes en öfersikt. Den germanska halfversens maximalmätt (yttre upptakt + full första takt + full sluttakt) synes icke förekomma i den andra halfversen.

I slutkapitlet framhåller Heusler med rätta strofens betydelse såsom ett helt för sig. Man har kanske alltför ofta stannat vid att undersöka de särskilda versradernas form och tidsvärde, men uraktlåtitt att betrakta strofen såsom ett helt. Gör man detta, uppstår äfven frågan, huru en föregående versrads sluttakt fogar sig till den nästföljandes början. Man finner, att halfverserne, såväl som kortversen, icke bilda ett afslutadt helt för sig, utan äfven i rhythmiskt afseende utgöra lemningar af en större enhet, och att vid deras sammanfogning till strof en viss usus utbildad sig. Härvid bör man i synnerhet aktgifva på den viktiga omständigheten, som Heusler framhållit, att nämligen upptakterne i andra halfversen och i kortversen icke må anses börja först efter den nästföregående sluttaktens förlopp, utan så att säga tränga tillbaka in i dennas tidsvärde, liksom de äfven äro beroende af taktformerne i sina egna

versrader. Genom detta förhållande förklaras möjligheten af de ofta långa upptakterne, som annars näppeligen skulle kunna intogas i något metriskt system. Såsom grundtyp för ljóðahátttröfens rhythmiska byggnad lemnas slutligen följande utkast: strofen börjar utan upptakt; första takten har full taktform; i den andra taktens första hälft sänker sig stämman till den första verscaesuren; men i samma takts senare hälft börjar redan den flerstavvige upptakt, som efterföljes af den tredje ictus, hufvudstavven. Tredje takten har nästan alltid blott en enda ictus; fjärde takten likaså, oftast med dämpad taktform. Därpå följer antingen efter $\frac{2}{4}$ paus en upptaktslös kortvers, eller ock intränger från och med den fjärde taktens senare hälft en flerstavvig upptakt, som inleder kortversen och sträcker sig ända till dennas första rimstaf. Den senare halfstrofens byggnad skiljer sig härifrån, såsom redan blifvit antydt, egentligen blott därigenom, att hon ej sällan inledes med upptakt och oftare har endast en enda ictus i den första takten. Den här antydda grundtypen blir naturligtvis på många handa sätt modifierad, såsom synes af några vid bokens slut fogade metriska schematiseringar af ett antal fullständiga strofer.

Heuslers skrift måste anses som ett synnerligen förtjenstfullt arbete både med afseende på fastställandet af de principiella synpunkter, som vid rhythmiska undersökningar af dylik art måste göras gällande, och med hänsyn till den i detalj genomförda undersökningen af ljóðahátttröfersens vexlande rhythmiska beskaffenhet. Båda afdelningarna af hans arbete äro värda allt beröm; de utmärka sig för en klar uppfattning, ett noggrant genomforskande af det hithörande språkliga materialet och ett fint sinne för det väsentliga hos rytmen. Dessa förtjenster hos Heuslers arbete skola icke förringas däraf, att invändningar visserligen kunna göras (och redan blifvit gjorda) mot enstaka punkter i hans allmänna teori om den forngermanska versbyggnaden, eller mot några af hans speciella bestämmelser om ljóðahátttröfersens byggnad. Det rhythmiska material, som dikter på detta versmått erbjuda, är visserligen ännu icke till fullo ordnad och grupperadt efter objektiva grunder; många ljóðahátttröfersers schematisering beror ännu i allt för hög grad på den subjektiva uppfattningen; men Heusler har fört oss ett godt stycke på väg till det slutliga målet. Och han har framför allt visat, att detta versmått, som öfverträffar alla andra fornordiska metra i rhythmisk formriktighet, icke kan förklaras ensamt ur stafvelseräkningens nivellerande princip, utan att andra viktigare faktorer måste tagas med i räkningen. Af alla dessa skäl måste utan tvifvel Heuslers bok anses såsom den hittills bästa ledningen för uppfattningen af detta metrum, hvars många svårigheter det, såsom vi alla veta, icke lyckats någon föregående forskare att tillfredsställande lösa.

Theodor Wisén.

Håndskriftet Nr. 2365 4:to gl. kgl. Samling på det store kgl. bibliotek i København (Codex regius af den ældre Edda) i fototypisk og diplomatisk gengivelse. Udgivet for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Ludv. F. A. Wimmer og Finnur Jónsson. København 1891. [Innehåller LXXV + 198 sidd. 4:to, jämte fototypiska afbildningar af 90 handskriftsidor. Pris för abonnenter tillhörande Samfundet: 10 kronor, i bokhandeln: 25 kronor.]

De fleste af dem, som befattat sig med fornnordiskt språk och litteratur, hafva utan tvifvel någon gång vid besök i Köpenhamns stora kungliga bibliotek begärt fram den berömda eddahandskriften och med vördnadsfullt intresse betraktat dess pryddigt skrifna, mer än 600-åriga ¹⁾ skinnblad, hvilka vi hafva att tacka för en så anseelig del af vår kunskap om skandinavernas, ja hela den germanska folkstammens älsta poesi, guda- och hjältesaga. Det gifver en egenomlig njutning att i själfva källskriftens, här och hvar af tiden halft utplånade drag stafva sig till de ofta djupsinniga, ofta dystert sköna stroferna, hvilka helt visst förtjena att af oss nordbor omfattas med samma kärlek och vördnad, som Homeri naiva och behagligt flödande hexametrar åtnjöto hos grekerna.

Hvar och en, som har personlig bekantskap med eddahandskriften, eller som åtminstone är förtrogen med andra handskrifter från samma tid, måste finna sig angenämt öfverraskad af den eleganta fototypiska afbildning ²⁾, som föreligger i den nya publikation, hvars fulla titel läses här ofvanför. Fototypien är här bragt till en fulländning, som, särdeles vid första anblicken, verkar rent af illusoriskt; man känner sig färdig att utbrista: "Detta kan ej längre kallas en afbildning, det *är* ju handskriften själf."

Men icke ens denna utsökt fina efterbildning kan fullkomligt ersätta originalet. Utgifvarne omtala flere gånger i sin inledning (sidd. VII, XV, XVI) skriftecken eller teckningar, som kunna urskiljas i handskriften, men i faksimilet knappast eller alls icke framträda; i anmärkningarna gifva de ofta liknande upplysningar, och såsom slutomdöme, grundadt på tvåårig, trägen sysselsättning med denna publikation, förklara de, att "ingen gengivelse nogensinde fullständig vil kunne erstatte originalen".

Fotografien eger således icke på långt när så stor betydelse för palæografien och diplomatiken som för vissa grenar af naturvetenskapen, exempelvis astronomen. Hvarför de med ljusets tillhjälp tagna bilderna af gamla handskrifter alltid blifva i några afseenden otillfredsställande, kan väl ej här fullständigt utredas, men ett par orsaker må dock anföras. 1:o En fotografisk afbildning skiljer ej färger; däraf följer, att det med olika bläck skrifna ej kan

¹⁾ Utgifvarne anse handskriften tillhöra tiden omkring år 1270.

²⁾ Utförd på "Pacht og Crones Illustrationsanstalt".

framträda med så stark åtskillnad som i originalet, äfvensom att fläckar lättare kunna sammanblandas med skriftecken. 2:o Då skrynklor eller veck, ripor och rispor i fotografien förlora sin karaktär af upphöjningar eller fördjupningar samt framträda endast såsom streck, kunna de stundom icke skiljas från penndrag, i synnerhet längd- och bindetecken. 3:o Fotografien erbjuder icke som handskriften tillfälle att med vatten eller kemiska medel göra svartnade eller utplånade ställen för ögonblicket tydligare.

Det vore dock mycket obefogadt att på grund af dylika ofullkomligheter utdöma fotografiska afbildningar af handskrifter såsom värdelösa. Ty dels kan god korrekturläsning och retuschering afhjälpa somlig otydlighet, dels blir det endast på ett jämförelsevis ringa antal ställen de återstående ofullkomligheterna komma att vålla olägenhet, dels angå de oftast saker af jämförelsevis underordnad vikt; det senare är fallet med längd- och bindetecknen, hvilka ju de flesta gamla skrifvare — äfven den, som skrifvit ifrågavarande Codex Regius — ganska godtyckligt utsätta eller utelenna. I allmänhet, kan man påstå, gifver den fotografiska bilden oss godt besked om hvad som står att läsa i membranen. Faksimilet kan därigenom blifva en ganska brukbar ersättning för originalet, både då man vill kontrollera en utgifvares åtgöranden och då man, vid konjekturer om skriffel, har att taga vederbörlig hänsyn till de rent grafiska förhållandena. Men ej blott för den erfarna vetenskapsmannen utgör faksimilet ett viktigt hjälpmedel, äfven för nybörjaren i handskriftstudier blir det synnerligen värdefullt. Som förberedelse till läsning af handskrifterna själfva har han hittills haft endast ett ringa antal faksimil att tillgå och bland dem intet så omfattningssrikt, så pålitligt och till innehållet så intressant som detta.

Både nybörjaren och den öfvade handskriftkännaren skulle emellertid ofta — om än på olika sätt — råka i förlägenhet vid läsningen af faksimilet, så framt icke utgifvarne låtit det åtföljas af den mästertliga bearbetning, som föreligger i 1) transskription med vanliga typer och de upplösta förkortningarna betecknade medelst kursivstil, hvilken transskription sida för sida och rad för rad är ställd midtemot det motsvarande i faksimilet; 2) anmärkingar, och 3) inledning.

Det lönar mödan att taga kännedom af denna bearbetning. Träffar man hädanefter någon, som slår omkring sig med fåvitskt tal om att "handskriftutgifning är den lättaste sak i världen, ett rent mekaniskt göra, som bara fordrar flit och litet påpasslighet, — därmed visar man ingen vetenskaplig begåfning", m. m., m. m., — då kan man uppmana honom att studera Wimmers och Finnur Jónssons eddaupplaga eller åtminstone läsa igenom inledningen till denna bok. Där får han se, att handskriftutgifning, äfven då den inskränkes till diplomatiskt aftryckande af en enda handskrift, kräver en strängt vetenskaplig metod och ställer stora fordringar

på arbetarens ej blott iakttagelseförmåga utan äfven omdömes-skräpa till kombinerande och förklarande af iakttagelserna¹⁾.

Af inledningen är det vissa partier, som synas förtjena att företrädesvis uppmärksammas. Sådän är t. ex. afdelningen om bokstäfvernas former (sidd. XVII—XLVI), hvilken i grundlighet vida öfverträffar allt hvad som förut blifvit presteradt i den vägen. Förträfflig är också den för textkritiken mycket viktiga redogörelsen (sidd. LXV—LXXII) för de i handskriften gjorda "rättelserna", så väl den gamle skrifvarens egna som de af några senare läsare verkställda, hvilka till betydlig del äro försämringar. Visserligen hafva utgifvarne i detta stycke, som i många andra, kunnat bygga på goda förarbeten af Bugge; men man måste egna varmt erkännande åt det sätt, hvarpå de fört undersökningen till slut och framställt dess resultat. Redogörelsen är så enkel och klar, att den knappast låter oss ana de svårigheter, som här beseegrats af sin iakttagelse och mogen kritik.

Man bör också lägga märke till det, som utgifvarne (sidd. LXXIII och LXXIV) berätta om sin arbetsmetod. "For den gensidige kontrols skyld," säga de, "har vi altid först foretaget vore undersøgelser uafhængige af hinanden og derpå sammenlignet dem indbyrdes, først ved korrekturen på fototypierne, hvori hver streg på det omhyggeligste blev sammenlignet med originalen, for end de enkelte sider antoges til endelig udførelse, og dernæst ved trykningen af den diplomatiske gengivelse af teksten, hvor mindst tre korrekturer på hvert ark er læste efter håndskriftet og desuden sammenlignede med fototypierne. For at forebygge fejl under rentrykningen er også umiddelbart for denne en revisjon læst i trykkeriet." Beträffande de anteckningar om läsningen af enskilda ställen, som Bugge ställt till utgifvarnes förfogande, säga de: "For ikke at lade os påvirke af Bugges opfattelse, for end vi anså vore egne undersøgelser for afsluttede, gjorde vi os til ufravigelig regel ikke at benytte hans noter, for end vi under vor fælles læsning af anden korrektur, til hvilken vi medbragte de iagttagelser, som vi uafhængig af hinanden havde gjort under den sidste omhyggelige gennemgang af håndskriftet, havde fastslået den endelige tekst. Hvor Bugge da havde en iakttagelse, som var undgået vor opmærksomhed, har vi naturligvis på ny undersøgt stedet og i anmærkningerne anført hans opfattelse". — Den försiktiga omsorg, utgifvarne användt för att åstadkomma en i möjligaste måtto *objektiv* läsning af de otydliga ställena, måste synnerligen lofordas af enhvar, som haft någon erfarenhet af den inverkan, en förutfattad mening eller förmodan har på synförmågan, då det gäller att de-

¹⁾ Härmed är naturligtvis icke påstådt, att dessa fordringar verkligen blifvit uppfyllda i *alla* upplagor af gamla handskrifter; somliga af dessa äro ju ganska underhaltiga och "ovetenskapliga". Men motsvarande är ju förhållandet i alla andra arter af vetenskapligt arbete: man påträffar ej blott mästerverk utan äfven fuskverk — och flere mellanliggande gradationer.

chiffra ett svårläst ställe. Vet man eller tror man sig veta, hvilka bokstäfver och tecken som måste ha stått på det dunkla stället, så får man mycket lättare fram skriftdragen. Och det ögonblick, då skriften — på grund af behandling med vatten eller genom lycklig belysning i förening med exceptionell energi uti synen — framträder som klarast, är i allmänhet så kort, att man ej får tid till betänksamt skärskådande utan måste, så att säga, fånga bilden i flykten. Då ligger faran nära, att synsinnet ledes af viljans "suggestion". Det torde icke vara osannolikt, att man i ett sådant förhållande har att söka förklaringen till att, såsom stundom händt, ett och samma ställe blifvit olika läst af tvänne personer och att bægge känt sig säkra på att de läst rätt. —

Vid anmälan af ett arbete med så framstående förtjenster som denna eddaupplaga kännes det motbjudande för recensenten att framdraga några obetydliga anmärkningar. Men det är dock hans plikt att omnämna äfven sådant, som icke till fullo tillfredsställt honom, och ett oblandadt berömmande plägar göra läsaren misstrogen.

Utgifvarne omtala (sid. LXIII), att i Codex Regius på några ställen plats finnes lemnad öppen för ett eller flere ord. De antaga, att äfven handskriftens original på dessa ställen haft öppen plats för det, som saknas. Man kunde ju eljest förmoda, att originalet på dessa ställen varit skadadt och otydligt, så att skrifvaren ej strax kunde läsa det, men att han i förhoppning att en annan gång lyckas bättre höll platsen öppen. Att så icke varit förhållandet, anse utgifvarne vara klart däraf, att i början af prosastycket om Sinfjötles död (52²², ²³ i Cod. reg.) namnet på Borghilds broder *båda* de gånger, det skulle förekomma, saknas och motsvaras af tomrum i raden; "den antagelse synes udelukket, at den [o: originalen] skulde have været så utydelig netop på bægge de steder, hvor navnet var skrevet, at skriveren ikke havde kunnet læse det". Detta är riktigt, om namnet båda gångerna varit helt utskrifvet. Men om namnet andra gången varit starkt förkortadt, hvilket alls icke är osannolikt, så behöfver det blott första gången ha varit otydligt, för att afskrifvaren skulle komma i ovisshet om dess rätta lydelse.

De stora, med rödt och grönt bläck tecknade initialerna anse utgifvarne (sid. XV) på grund af bläckets öfverensstämmelse med det i öfverskrifterna brukade, äfvensom på grund af formernas beskaffenhet tillhöra samma person, som har skrifvit själfva texten. "På et par steder . . . ses endnu de små bogstaver, som skriveren til sin egen underretning har anbragt i margen for at minde om, hvilket bogstav der skulde tegnes på vedkommende sted. Liggende 'huskebogstaver' er måske på andre steder forsvundne ved bogens beskæring". — Dylika "huskebogstaver" äro i andra handskrifter ej sällsynta; de anses vara ämnade till ledning för målaren, då denne varit annan person än skrifvaren och så okunnig, att han

ej kunde af sammanhanget se, hvilken bokstaf som fordrades. Men att en så skicklig och med innehållet förtrogen man, som skrifuaren af Codex Regius varit, skulle ha behöft dessa små anteckningar "til egen underretning", förefaller föga troligt. Snarare har han väl skrivit minnesbokstäfverna för en annans räkning, men likväl sedermera kommit att besörja målningen själf.

Utgifvarnes öfversikt af förkortningstecknens bruk synes icke vara fullt jämgod med inledningens öfriga partier. Det hade väl varit skäl att framhålla släktskapen (eller den ursprungliga identiteten?) mellan det raka eller krökta tvärstrecket (sid. XLVII o. s. v.) öfver låga bokstäfver och "haken" (sid. LII o. s. v.) på öfre delen af höga bokstäfver; äfven i denna handskrift kunna de stundom till formen öfverensstämma; till betydelsen äro de analoga. I det hela skulle en historisk bakgrund, ehuru visserligen icke absolut nödvändig, dock varit fördelaktig för framställningen af förkortningarnas bruk.

Dock, att en läsare i någon punkt af aldeles underordnad betydelse kan hysa en mening, som afviker från utgifvarnes, det bör naturligtvis icke i minsta mån förringa vår beundran för det ypperliga arbetet eller vår tacksamhet mot utgifvarne för den långa och tunga möda, de måst underkasta sig för att fullborda det. Genom deras omsorg ega vi nu uti faksimilet i förening med transskriptionen och anmärkningarna en så god grundval för eddakritiken — hvad Codex Regius vidkommer — som väl öfverhufvudtaget kan åstadkommas.

Att Wimmer och Finnur Jónsson kunnat i åtskilligt beriktiga Bugges läsning af Codex Regius, bör icke anses innebära något förminskande af den ära, Bugge genom sina eddaforskningar vunnit. De nya utgifvarne hafva ju kunnat på sin speciella uppgift använda mera tid och arbete, de hafva ju dessutom haft Bugges undersökningar till ledning och kontroll. Emellertid torde deras upplaga på det hela taget lemna det bästa intyget om den grundlighet och samvetsgrannhet, hvarmed Bugge gått till väga. I den del af texten (Völuspá och ett par mindre stycken), där undertecknad jämfört den nya upplagan (d. v. s. dess transskription) med Bugges, funnos visserligen ganska många skiljaktigheter i uppfattningen af otydligare skriftecken, särskildt med afseende på längdtecken, punkter samt u och v, äfvensom någon olikhet i sättet för förkortningarnas upplösande. Men alla dessa skiljaktigheter gällde endast grafiska och ortografiska förhållanden; icke en enda tycktes i normaliserad text kunna föranleda annan form än den, som redan vunnits genom Bugges upplaga och de af honom senare i tryck meddelade anmärkningarna.

Huruvida på andra ställen i den nya upplagan förekomma viktigare olikheter, som kunna utgöra nya uppslag för eddakritiken, har undertecknad sig icke bekant. Men Wimmer och Finnur Jónsson lemna oss i alla händelser *bevisen* för läsarterna så säkert

och fullständigt, som vi kunna få dem utan att granska handskriften själf och utan att egna den ett ännu trägnare och insiktsfullare studium än de förmått — och hvem ville väl tilltro sig ett sådant?

En i möjligaste måtto solid grundval för paleografiska och textkritiska undersökningar, en förträfflig inledning till handskriftstudier i allmänhet, ett lysande, kanske öfverträffligt föredöme uti metodisk utgifvarekonst, därtill ett sant praktverk, som kan pryda hvilken boksamling som helst och som genom sitt billiga pris är åtkomligt äfven för mindre bemedlade — så kan boken korteligen karakteriseras.

Lund, september 1891.

Gustaf Cederschiöld.

G. F. V. Lund.

Prof. Dr. phil. Georg Frederik Wilhelm Lund var födt 1820 i Nykjöbing paa Sjælland, hvor Faderen var Læge. Da denne i Aaret 1828 fik Ansættelse som Distriktskirurg paa Vestmannaöerne ved Island, kom Sönnen til at tilbringe henved 4 Aar af sin Barndomstid her, og til de Indtryk, han da modtog, viser den ene Retning af hans videnskabelige Stræben tilbage. Hans Studietid ved Universitetet falder i Aarene 1837—42; han kastede sig over den klassiske Filologi og blev for hele sit Liv en trofast og beundrende Discipel af Madvig, i hvis Spor hans senere ret omfattende Virksomhed i den klassiske Filologis Tjeneste gik.

Hans første videnskabelige Arbejde var hans Disputats for Magistergraden 1845: De parallelismo syntaxis Græcæ et Latinæ, usu casus genitivi demonstrato; i de følgende Aar blev han en af de ivrigste Medarbejdere i den "Forening af Skolemænd", der satte sig som Formaal at udgive en Række klassiske Forfattere til Undervisningsbrug. Hans Bidrag var kommenterede Udgaver saavel af græske Forfattere (Demosthenes) som af latinske (Cicero, Virgil), der førte Resultaterne af Madvigs og andres Forskninger frem i en for Skolerne afpasset Form; men ogsaa den kritiske Side af Udgivervirksomheden syslede han med, og flere mindre Afhandlinger om Teksten i hans Udgaver vidne om denne Interesse. Hans Böger indtage en smuk Plads i dette Foretagende; de ere nu gennem flere Slægtled blevne brugte i Skolerne, og adskillige af dem ere udkomne i flere Udgaver.

Men ved Siden af denne Virksomhed gaar en anden, der havde sin Rod i hans Barndomsophold paa Island, men som ikke begyndte at udfolde sig, förend hans Embedsstudium var fuldendt, nemlig hans Arbejde for den nordiske Sprogvidenskab. 1846 deltog han i Diskussionen om Oldnordiskens Indförelse i Skolerne, som han stærkt anbefalede (han var dengang Overlærer i Nykjöbing paa Falster). I de følgende Aar driver han nordiske Sprogstudier samtidig med Arbejdet i den klassiske Filologi; især giver han sig af med oldnordisk Ordföjningslære, og flere mindre Afhandlinger (i Skoleprogrammer) forberede hans Hovedværk: *Oldnordisk Ordföjningslære fra 1862*. Det var navnlig Fremstillingen af det "oldnordiske" Sprogs Overensstemmelse paa dette Omraade med Latin og Græsk, der tiltrak ham, og han fandt den saa stor,

at han har lagt Planen for hele sit Værk ganske efter Madvigs System. Han gik ud fra den Sandhed, at Madvig havde ordnet sit Stof efter Sprogenes naturlige Love, men idet han nu overførte denne Ordning paa "et saa beslægtet Sprog som vort Oldsprog", kom han undertiden mere ind paa en Udfyldning af det Madvigske Skema end paa en omsigtsfuld Opleden af det for det oldnordiske Sprog særegne. Men man maa her anvende hans egne Ord i Fortalen: "Af det *første* Arbejde herover kan med Billighed hverken kræves en udtømmende Gennemforskning af det hele eller fuldstændig Samling af alle Enkeltheder"; i hvert Fald har den Maade, hvorpaa Stoffet er ordnet, den Fordel, at Bogen er overmaade let at finde sig til Rette i for alle, hvis sproglige Opdragelse har fundet Sted efter Madvigs Grammatik. — Afset fra ovennævnte Forhold er Værket originalt og selvstændigt; Forfatteren har jo saa at sige ganske savnet Forarbejder af Betydning. En stor Rigdom af lagttagelser ere her samlede og ordnede, og dernæst oplyste ved et meget omfangsrigt og omhyggelig valgt Eksempelstof (c. 10000 Eksempler). Ordføjningslæren er i den forløbne Tid bleven meget brugt af alle, der have erhvervet sig Kendskab til det oldnordiske Sprog, og har efterhaanden vundet Paa-skønnelse rundt omkring, hvor nordiske Sprogstudier trives. Naar den Tid kommer, da Videnskaben tager denne Gerning i *sin Helhed* op paa ny, da vil Prof. Lunds Arbejde være et bredt og solidt Grundlag at bygge paa. — Ordføjningslæren afsluttedes samme Aar, som N. M. Petersen døde (1862), og det var da ikke unaturligt, at Prof. Lund, som stærkt havde følt Manglerne ved at bo "paa et afsides liggende Sted, hvor han savnede større Bogsamlinger og fornemlig enhver personlig Berøring med sagkyndige", ønskede at gøre et Forsøg paa at opnaa en Docentpost i Kjøbenhavn; han deltog i Konkurrencen, men som bekendt uden Held. Det var ham sikkert en ikke ringe Skuffelse, der ikke formindskedes ved, at Ordføjningslæren — tilsyneladende — ikke havde vakt fortjent Opmærksomhed. Hans Konkurrenceafhandling over et selvvalgt Stof handlede om de gamle Lægebøger. Et Par mindre Arbejder vidne om hans Syslen med dette Emne.

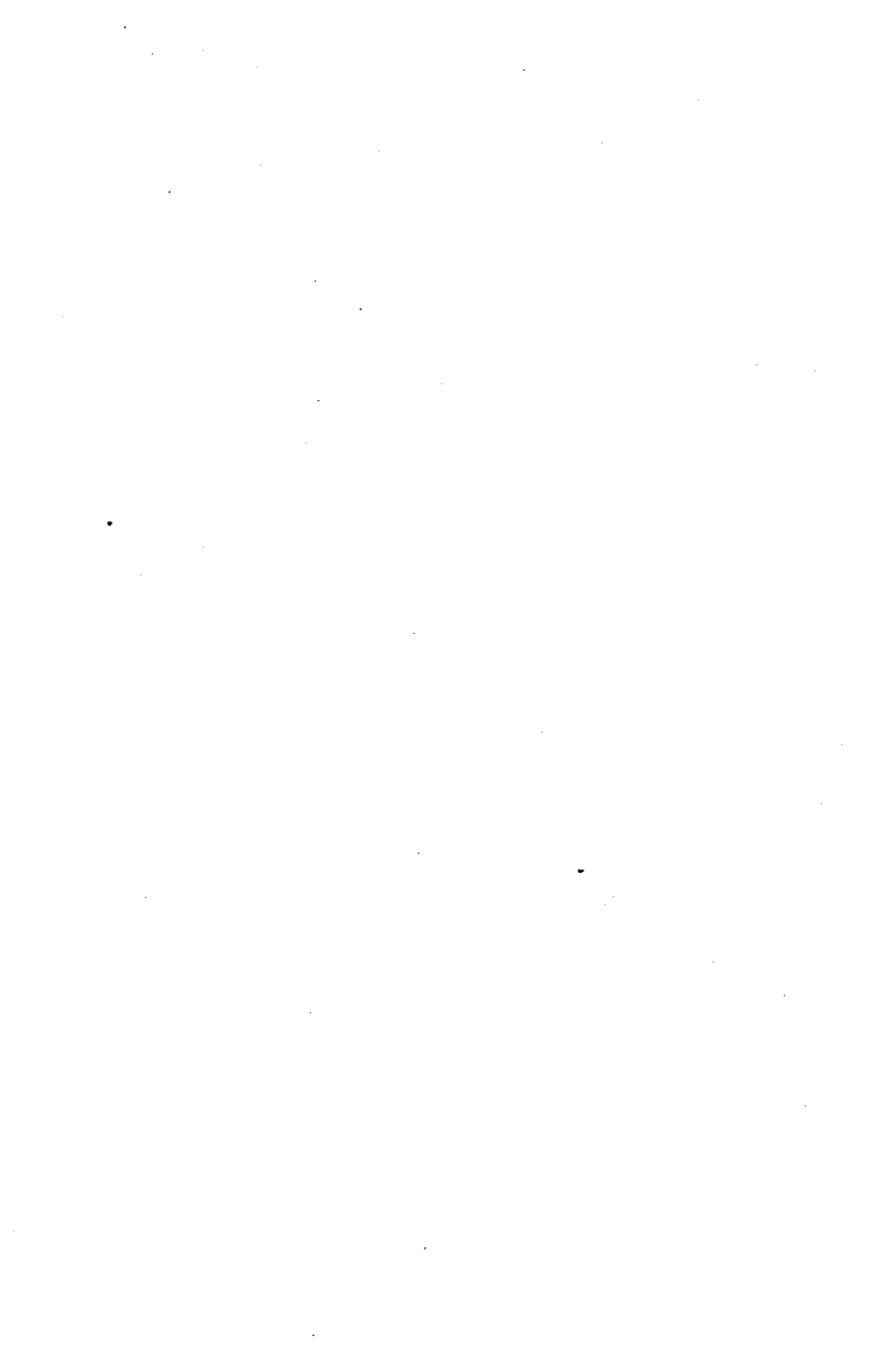
I den paafølgende Række Aar (han blev 1863 Rektor i Aalborg, 1868 i Aarhus; samme Aar blev han Medlem af Videnskabernes Selskab) fortsatte han sine nordiske Studier. 1873 udkom saaledes: "Den oldnordiske Literatur, en kort Udsigt", nærmest en Skolebog. Den var væsentlig en Bearbejdelse efter ældre Værker og udført med en vis Ilfærdighed, saa den fik ingen videre Betydning. 1877: Det ældste danske Skriftsprogs Ordforraad, Ordbog til de gamle danske Love m. m. Det blev fra sagkyndig Side udtalt om denne Bog, da den fremkom, at den vilde være velkommen for dem, der vilde gøre sig bekendte med Lovenes Indhold, men at Sproggranskeren næsten ikke kunde have anden Nytte af den, end at den kan oplyse ham om, hvorvidt et vist Ord findes

i Lovene eller ikke. Det sidste turde dog have vist sig noget for strengt; trods sine Mangler og Fejl er den bleven benyttet ikke lidt i senere Arbejder og er desuden stadig et brugt Hjælpemiddel for de sprogstuderende i Begyndelsen af deres Studier.

Prof. Lund var i Besiddelse af Klarhed og Lethed i Fremstillingen, ligesom han ogsaa — allerede i sin tidligste Forfattervirksomhed — anvendte særlig Omhu paa at skrive Sproget rent og purt.

Hans Kræfter og Produktivitet tabte sig forholdsvis tidlig, hvad der vistnok til Dels hang sammen med, at han i yngre Aar ofte havde arbejdet over Evne. 1885 tog han Afsked fra sin Embedsstilling og døde i Kjöbenhavn i Februar 1891.

Otto Lund.

Islandske håndskrifter i England og Skotland.

Alle de islandske håndskrifter, som nu findes i Sverrig, er udførte fra Island i det 17. århundrede. Det samme gælder også om flere vigtige islandske codices, som nu findes i Københavns biblioteker, så at der ved det 18. århundredes begyndelse var en ganske anseelig mængde håndskrifter gået ud af landet. Og så kom Árni Magnússon og sørgede for resten. På sine jordebogsrejser i Island i årene 1702—1712 skrabe han håndskrifter sammen i massevis og satte sig desuden i en så udstrakt forbindelse med folk af næsten alle klasser der oppe, at der lige indtil hans død (1730) vedblev en uafbrudt strøm af håndskriftforsendelser til ham fra alle kanter af landet. Hvad der af de adspaltede islandske privatsamlinger fra det 17. århundrede ikke tidligere var kommet til de offentlige biblioteker i Sverrig og Danmark, det blev optaget i hans samling, og han havde ved sin afgang fejlet oldtidens håndskrevne skatte så grandgivelig bort fra Island, at der knap blev noget pergamentshåndskrift tilbage i landet. De få, som fandtes der endnu, indskrænkede sig næsten udelukkende til nogle codices af Jónsbók, hvoraf de mærkværdigste så i løbet af den anden og tredje fjerdedel af det 18. århundrede havnede i forskellige danske samleres biblioteker, som f. ex. Harboe's og Thott's.

Da nu oldtidslitteraturen forelå ganske omhyggelig samlet allerede inden midten af det 18. århundrede, så er de forvæntninger, man med hensyn til den kan stille til de samlinger, der er grundlagde efter den tid, ikke særlig store. Det er kun undtagelsesvis, at man kan vente at finde noget i dem af interesse for sagaernes text og de øvrige oldskrifter, og da som oftest i papirhåndskrifter. At man i disse nyere samlinger vil kunne opdage helt ukendte oldskrifter, dertil er der ikke mange udsigter. De islandske håndskriftsamlinger i England og Skotland hører nu netop til disse nyere samlinger, så at man ikke har grund til at forbavses, om de end ikke indeholder ret meget nyt fra oldtiden. Ikke destomindre er disse samlinger i den grad omfangsrige, at der måtte være god grund til, at de blev undersøgte. Efterat det i 1887 blev overdraget mig at besørge udgivelsen af Diplomatarium

Islandicum og jeg nogenlunde havde fået overblik over det materiale, som forelå i de nordiske samlinger, var jeg også opmærksom på, at de islandske samlinger derovre måtte kunne yde måske ikke så ubetydelige bidrag til dette værk. Men for at man kunde forvise sig om håndskrifternes betydning i så henseende, måtte de naturligvis undersøges. Efterat jeg nu i dette øjemed havde henvendt mig til direktionen for Carlsbergfondet om en understøttelse og denne den 3. Okt. 1889 blev mig bevilget, så var jeg bleven sat i stand til i sommeren 1890 at foretage en rejse til England og Skotland for at gennemgå ovennævnte håndskriftsamlinger, navnlig med hensyn til *Diplomatarium Islandicum*, til hvilket værk de også har vist sig at kunne yde et i mange henseender interessant og hidtil upåagtet materiale. Men det er også kun på dette område, at de med hensyn til den ældre literatur gennemgående er af nogen betydning. Dette har Guðbrandur Vigfússon alt for mange år siden bemærket, i det han endog på én undtagelse nær erklærer alle disse håndskrifter, for så vidt de vedkommer oldlitteraturen, for fuldstændig værdiløse¹⁾. Med denne ene undtagelse mener Vigfússon sikkert nok papirhåndskriftet *British Museum Add. 11,127*, som er skrevet i slutningen af det 17. århundrede og indeholder den text af *Sturlungasaga*, der hovedsagelig er lagt til grund for Vigfússons udgave. Uagtet man i det hele taget må anerkende Vigfússons dom over håndskrifterne som rigtig, så gives der dog adskillige flere undtagelser, som virkelig er af meget væsentlig interesse. Da jeg imidlertid på et andet sted håber at kunne give en redegørelse for disse håndskrifternes betydning på den senere islandske literaturs område, hvor de gennemgående er af langt større vigtighed, så vil jeg i det følgende fornemmelig dvæle ved de få undtagelser, som er af større eller mindre interesse for oldlitteraturen. Dog vil jeg strax tage det forbehold, at forud for en værdsættelse i det enkelte af f. ex. en sagaafskrift, hvor man ikke på forhånd kender afskriftens original, måtte der gå en mere speciel undersøgelse, end jeg havde lejlighed til at anstille. At vurdere de enkelte læsemåder er kun en udgivers opgave. I nærværende tilfælde stiller sagen sig dog således, at de fleste sagatexter i disse samlinger viser sig strax ved første øjekast at være direkte afskrevne efter kendte originaler i de københavnske samlinger, navnlig den arnamagnæanske. Er håndskrifterne derimod skrevne på Island inden den arnamagnæanske samling blev grundlagt, er der en mulighed tilstede for, at de kan være af betydning.

De første islandske håndskrifter, der blev bragte til England, kom over i årene 1773—1777. *Sir Joseph Banks* havde tilligemed naturforskeren Solander og svenskeren Uno v. Troils, senere biskop i Upsala, i August 1772 med et lystskib taget sig en tour til Is-

¹⁾ As far as they touch on the old literature, they are (with one exception . . .) entirely valueless. *Sturl. Oxf. 1878 I, prolegg. CLI.*

land, hvor de opholdt sig til langt ud på hösten ¹⁾, hvorpå de atter begav sig til England. Om deres ophold på Island findes en beretning indrykket i sysselmand Magnús Ketilssons "Islandske Maa-
nedstidender" 1773 I, 1—2 under overskriften "Nyheder fra Sönderlandet".

For övrigt henvises her til beretningen hos Espólin (Árb. IX, 3) og Uno von Troils *Bref rörande en Resa til Island MDCCLXXII. Upsala 1777* ²⁾.

Det fremgår tydelig nok af Magnús Ketilssons beretning, at Banks under sit ophold på Island har gjort sig flid for at samle *håndskrifter* og trykte böger, men han synes desuden at have givet amtmand Ólafur Stefánsson ordre til "to collect as many antiquities, and have copied as many histories, as could be found in the country" ³⁾. Denne synes imidlertid ikke at have efterkommet Banks' ønske med hensyn til afskrivningsarbejdet, men derimod at have købt håndskrifter, hvor de var at få, og siden indskibet dem til England. Det første hold blev sendt afsted i Juni 1773, det andet bestående af "eighteen stories" i August 1775 og det tredje i August 1777 indeholdende "thirty-five histories" foruden "antiquities and annals". I sit brev til Banks d. 20. Aug. s. å. fremhæver amtmanden særlig to af håndskrifterne som mærkværdige, nemlig en codex af Jónsbók, som han betegner som "five hundred years old" ⁴⁾ og som han mener er "the oldest copy to be had in the country". Det andet håndskrift var en "Papal hymn-book", der ligeledes betegnes som "very rare, interesting and curious, on account of its contents" ⁵⁾. Alle disse håndskrifter har Banks efterhånden skænket til British Museum, hvor de nu findes.

I det 17. århundredes sidste halvdel boede der på öen Vigur i Isafjordssyssel en i høj grad literær mand, nemlig proprietær *Magnús Jónsson* kaldt *hinn digri* (den tykke), som med stor iver havde samlet og i massevis ladet afskrive alle slags oldskrifter og havde således sat sig i besiddelse af et af samtidens største privatbiblioteker på Island. Magnús døde i året 1702, netop på samme tid som Arni Magnússon for alvor tog fat på at samle islandske håndskrifter. Men mærkværdignok synes Arni aldrig rigtig at have fået adgang til Magnús' efterladte samlinger, eftersom der i hans bibliotek nu findes såre lidt, som kan siges at stamme derfra. Dette har vistnok også sin grund deri, at en af landets mest udmærkede

¹⁾ Espólin (Árb. IX, 3) henfører denne rejse urigtig til året 1773.

²⁾ Denne bog foreligger i tydsk, engelsk, fransk og hollandsk oversættelse: *Tydsk*, Upsala 1777 og Leipzig 1779 (ved Möller); 1785 i Bibliothek der neuesten Reisebeschr. Schneider. II.; *Engelsk*, London 1780, 1783 (ved Richardsson), Dublin 1780 (ved Mendez da Costa); London 1808 i I bind af Pinkestons general collection of the best and most interesting voyages and travels of the world; *Fransk*, Paris 1781 (ved Lindblom); *Hollandsk*, Leyden 1784.

³⁾ Jfr. Lilja ed. by Eiríkr Magnússon. London 1870, introd. s. XXIII.

⁴⁾ Altså skrevet 3 år inden selve lovbogen blev til (!).

⁵⁾ Se herom Lilja. London 1870, l. c.

lærde, lagmand Páll Vídalín (d. 1727), netop var en svigersøn af Magnús digre, idet hans hustru var Þorbjörg Magnúsdóttir. Det var derfor ganske naturligt, at Magnús' bogsamling ved hans død gik over til svigersønnen, som, uagtet han altid stod på en ven-skabelig fod med Árni Magnússon og overlod ham enkelte håndskrifter, ikke synes i nogen væsentlig grad at have tilladt ham at udplyndre sit bibliotek, eftersom Vídalín ved sin død 1727 var i besiddelse af en meget betydelig håndskriftsamling, hvoraf, ifølge en fortegnelse af Jón fra Grunnavík, en hel del hidrørte fra svigerfaderen Magnús i Vigur. Af Vídalíns tre sønner døde de to, Jón yngri og Jón eldri, før end faderen, og den tredje, Magnús, udmærkede sig ikke som literær mand. Derimod blev Vídalíns datter Hólmfríður gift med skolemesteren ved kathedralskolen i Skálholt og senere sysselmand i Húnavatnssyssel Bjarni Haldórsson, som både var en rig og en lærd mand. Af en fortegnelse over hans håndskriftsamling fremgår det tydelig, at Vídalíns bibliotek er gået over til ham som arv. Fortegnelsen over Vídalíns samling findes nu i British Museum Add. 11,245. 4:to, medens den over Bjarni Haldórssons efterladte bibliotek beror i det kgl. bibliotek i København Ny kgl. saml. Nr. 1852. 4:to, udskreven af dødsboets skifteakt ved Grímur Þorkelín. Hvad man ved at gennemgå Banks' samling først bliver opmærksom på, er netop, at flere af håndskrifterne stammer fra Magnús i Vigur, og ved sammenligning med de ovennævnte fortegnelser over Vídalíns og Bjarni Haldórssons samlinger viser det sig, at de ad denne vej er komne i Banks' eje, hvad jeg nærmere vil påvise.

I. *British Museum Add. 4858*. Håndskriftets første halvdel er skrevet 1669 af Þórður Jónsson på Strandsel, mens den sidste del er skrevet af Jón Björnsson i året 1690. Håndskriftet indeholder følgende sagaer:

Göngu-Hrólfs saga, Appoloníus saga, Gjafa-Refs saga, Sörla saga hins sterka, Hálf's saga ok Hálf's rekka, Ölkofráþátr, Slysa-Hróa þátr, Markólfs æfintýr, Ísleifs þátr biskups, Fertrams saga, Æfintýr af einum brögðóttum mylnumanni, Artus saga, Bertrams saga ok Rosilen, Meistara Páls æfintýr.

Bjarni Haldórssons samling Nr. 58. Fol. "*Islensk Sogubok, flötaskrift, byriast a Gaungu-Hrólf*" vurderet for 4 mark.

I fortegnelsen over Vídalíns samling findes dette håndskrift ikke nævnt, rimeligvis på grund af at Jón Ólafsson har nedskrevet den efter sin hukommelse i København efter Vídalíns død.

II. *British Museum Add. 4859* er skrevet af Jón Þórðarson 1695—97 og indeholder følgende sagaer:

Hrómundar saga Gripssonar, Bragða-Ölvis saga, Valdimars saga, Mýrmants saga, Artuskredsen (Ivent, Parcival, Valver, Erex), Mötutuls saga, Virgilius saga (oversat fra hollandsk i det 17. årh.), Illuga saga Gríðarfóstra, Hálfðanar saga svartá, Göngu-Hrólfs saga, Ármanns saga, Böðvars saga bjarka, Kallinius saga, Heiðreks saga

have tilhørt Þórður Brynjólfsson på Hlíðarendi. Det er ikke blevet benyttet ved udgaverne af Sturlunga, skönt det antages at indeholde en af de bedste Sturlungaafskrifter. Jfr. Eiríkr Magnússon's udtalelse herom Njála II, 761—763.

VII. *British Museum Add.* 4883. 4:to er et pergamentshåndskrift skrevet i begyndelsen af det 17. århundrede og indeholder en islandsk oversættelse af Niels Paulsöns betragtninger over Christi lidelse. A'stríður Jónsdóttir, Magnús i Vigur's enke, skænker bogen i året 1718 til sin datterdatter Hólfríður Pálsdóttir med det ønske at den stedse skal vedblive i slægtens øje. Den findes ikke anført i fortegnelsen over Vídalíns samling. Derimod finder vi den under Nr. 120 i Bjarni Haldórsson's samling betegnet som "Håndbók in membrana, exemplar nitidum". Som titel står der også "Håndbók" i membranen.

Ovennævnte række af sagahåndskrifter indeholder i det hele taget egentlig de eneste afskrifter af sagaer i de engelske samlinger, der muligvis kan antages at fortjene nogen opmærksomhed, afset fra enkelte undtagelser, og de hidrører som sagt alle fra Magnús i Vigur, for det meste dels gennem Páll Vídalíns, dels Bjarni Haldórsson's samling, eller da igennem dem begge. At Bjarni Haldórsson's samling blev for en del Banks' bytte, er let forståeligt, eftersom Bjarni døde natten mellem den 6. og 7. Januar 1773, en kort tid efter Banks' afrejse fra Island. Fra dødsboet har så amtmand O'lafur Stefánsson købt håndskrifterne for Banks.

Banks' hele samling af islandske håndskrifter tæller henved 40 nummre og findes nu i British Museum som Add. 4857—4896. Godt og vel halvdelen heraf består af saga- og lovafrskrifter, som dog, afset fra hvad der ovenfor er bemærket, må betragtes som fuldstændig betydningsløse, da de dels kun er kopier — nogle ganske vist nøjagtige — efter kendte originaler eller da middelmådige afskrifter fra det 18. århundredes sidste halvdel. Dog danner en pergamentscodex af Jónsbók, Add. 4873. 4:to, en undtagelse herfra. Eiríkr Magnússon mener at den sikkert er det selvsamme håndskrift, som amtmand O'lafur Stefánsson sendte over i året 1777 og som han erklærede for at være 500 år gammelt, således som ovenfor bemærket. Eiríkr Magnússon har rigtig sét, at det ikke kan forholde sig således med håndskriftets alder, men mener derimod, at det er et "fourteenth-century Ms"¹⁾, hvad dog, så vidt jeg kan se, næppe er antageligt. Efter min mening kan håndskriftet icke være stort ældre end fra slutningen af det 15. århundrede, bl. 27 og 58—60 ere endog skrevne c. 1600. Lovbogens text er, ligesom i de fleste yngre Jonsboghåndskrifter, meget stærkt interpoleret uden dog at frembyde særegenheder i så henseende og er derfor uden videre betydning for en udgave af Jónsbók, men membranen er på det sted, hvor den nu befinder sig, en ganske re-

¹⁾ Lilja. London 1870, introd. s. XXIII.

spektabel repræsentant for islandske pergamentshåndskrifter fra tiden omkring år 1500. Bagved lovbogens text findes der tvende uddrag af Kong Eiríkr Magnússons almindelige retterbod af 1280, således som de plejer at forekomme i de fleste islandske lovhåndskrifter, samt Kong Hákon Hákonssons retterbod af 1316 om Kristenretten i en stærkt blandet form (jfr. AM. 128. 4:to; NgL. III, 82, note 2). Bagest står der "Jon Jonsson med eigin hende", hvilket Eiríkr Magnússon har ment muligvis kunde betegne Jon Jónsson (d. 1606), hvad ganske vist ikke er umuligt, men usikkert. På det indskudte blad 27 står der endvidere: "Jon Finnsson bidur minnast". Om dette kunde være Jon Finnsson i Flatey eller ej, lader jeg henstå uafgjort. I randen hist og her findes der flere skriverier af forskellig art, hvoraf en del med den samme hånd som selve håndskriftet, således: "fie er frænda Rogur (bl. 3a), Mart er vngum onumit (bl. 16 b, 19a), simalugs manz ord þicer snotrum hal vindi lik vera (bl. 20a), J myrkri skal wid mey spjalla ²⁾ (24a), miott er myndangs hofit (47a), skylt er skeggit hokune (48a)".

Jeg skal ikke anføre her flere af disse påtegninger; dette vil være tilstrækkeligt til at vise håndskriftets skrivemåde. Joseph Banks har givet bogen til British Museum ligesom de øvrige håndskrifter, som dette har fået fra ham.

Foruden de oven omtalte to membraner har biblioteket fra Banks fået to andre pergamentshåndskrifter, som begge fortjener opmærksomhed. Det ene er Add. 4892. 8:o, den tidligere nævnte "Papal-Hymnbook", som kom fra Island 1777 og indeholder en samling katholsk-religiøse kvad, hvoraf flere hører til de sjældneste. Håndskriftet findes beskrevet i Eiríkr Magnússons udgave af Lilja, London 1870, introd. XXII—XXVII. På side 4 i håndskriftet står der skrevet "P86D". Deri mente Magnússon, den gang han udgav Lilja, at man muligvis kunde se en angivelse af håndskriftets alder: $P = M = 1000$; $D = 500 + 86 = 1586$, og at håndskriftet derfor var skrevet omkring år 1586. I Biskupasögur derimod, hvor håndskriftet er benyttet ved udgaven af biskop Jón Arasons *Ljómur* og *Krossvísur* (II, 522—535, 558—567), er dets alder anslået til c. 1583. Ingen af delene forekommer mig rimeligt. Ved "P86D" tror jeg ikke behøver at forstås andet end *Psalmus 86 Davidis*, da denne just findes på dette sted i bogen, og såvel pergamentets lyse farve som håndskriftets orthografi og bogstavernes form synes mig at tyde på en betydelig senere tidsalder. Skrivemåden udmærker sig navnlig ved en i visse punkter meget stærk og hyppig på misforståelser bygget arkaiseren, medens den samtidig i mange henseender er helt moderne, således som man plejede at skrive i det 17. eller 18. århundrede. Nu er det en kendsgjerning, at man i det 16. århundrede aldeles ikke kendte noget til en fagmæssig arkaiseren i skrivemåden, så at denne ene om-

¹⁾ Lilja, London 1870, introd. XXIII.

²⁾ Jfr. Hávamál 81.

stændighed er tilstrækkelig til at gøre det umuligt, at håndskriftet kan være så gammelt. Da nu hånden er temmelig kraftig og sikker og ikke helt ulig præsten Jon Erlendsson i Villingaholts hånd, så tænkte jeg først, at samlingen var bleven til på biskop Brynjólfur Sveinssons foranstaltning, der, som bekendt, heldede meget til den katholske lære og selv forfattede digte til vor frues og det hellige kors ære. Men dette har jeg dog senere frafaldet, ti uagtet man alt ved midten af det 17. århundrede var begyndt på at skrive med rune bogstaver alt hvad der skulde gives et rigtig antikt udseende, og uagtet biskoppen selv holdt meget af i sine visitatser at anvende gamle og glemte navne på kirkernes inventarier — dog naturligvis ikke uden adskillige misforståelser —, så er det dog efter Árni Magnússons udsagn ¹⁾ ikke før end henimod århundredets slutning, at man virkelig begyndte at arkaisere bogstaveringen. Men navnlig excellerede det 18. århundredes afskrivere heri. Árni nævner flere af sine samtidige, hvoriblandt præsten Eyjólfur Jónsson på Vellir i Svarfaðardal (d. 1745), en lærd mand og en i forhold til sin tid god antikvar, men som alligevel ikke formåede at arkaisere sin retskrivning så godt, at den moderne skrivemåde ikke af og til stak igennem. Jeg vil nu ikke påstå, at dette håndskrift er skrevet med Eyjólfur Jónssons hånd, men ved nærmere eftertanke er det gået op for mig, at hånden har en påfaldende lighed med hans. I hvert fald tror jeg nu ikke, at håndskriftets alder kan sættes højere end til det 18. århundredes første fjerdedel ²⁾. Som prøve på retskrivningen kan anføres *Qviða, Mario vísor, Mario Grator* (!) [= grátr] o. fl. lign. Håndskriftet er noget defekt, men manglerne kan supleres efter British Museum Add. 11,179. (FM. 295), som er et papirshåndskrift fra c. 1760—1770. Først i bogen er der nogle latinske bønner og noget af Davids salter (jfr. ovenfor). Foruden et brudstykke af *Ljómur* indeholder den følgende katholsk-religiøse kvad på islandsk:

1. *Krosskvæði gamla*: Hlýði allir ýtar snjallir &c. (se mit skrift om digtningen på Island i det 15. og 16. årh. Kh. 1888 s. 76).
2. *Krossvísur Jón biskups Arasonar* (Bps. II, 558—567).
3. *Mariuvísur Jóns Mariuskálds* (Om digtn. på Isl. s. 269—70).
4. *Mariuljóð af samme digter* (s. skr. s. 272—73).
5. *Mariuvísur Loptis ríka* (s. skr. s. 246—48, teksten B).
6. *Mariuvísur*: Dýrðarlegast dygdablóm (s. skr. s. 45).
7. *Nikulasdiktur*: Dýrðarfullur drottinn minn (s. skr. s. 80—81).
8. *Sankti Ólafsdiktur*: Herra kóng Ólaf hjálpin Norögs landa (s. skr. s. 310—311).
9. *Lilja*. Defekt, beg.: af þessom munne (2s)
Slutn.: seigiz Mario huer ed heyrer
hennar vez oc diktan þessa (99+).

Texten er den ægte og uforandrede og ikke den i Visnabók Hólum 1612. Den er benyttet ved Eiríkr Magnússons udg. London 1870.

¹⁾ British Museum Add. 11,207. 4:to. ²⁾ Eiríkr Magnússon har meddelt mig, at han nu også er af samme mening netop af de samme grunde, som jeg her har fremført.

10. *Agnesardiktur* (se Om digtn. på Isl. s. 92), her defekt. (fuldstændig i British Mus. Add. 11,179).
11. *Barbarudiktur* (s. skr. s. 93).
12. *Salutatio Mariæ [Mariukvedjur]* (s. skr. s. 46—47).
13. *Mariugrátr* (s. skr. s. 55).
14. *Mariúvisur*: Maria drottning (s. skr. s. 57).
15. *Mariulykill*, den yngre redaktion (s. skr. s. 261—69).
16. *Mariúvisur*: Heyr mig bjartast blómstríð mæta. Her defekt; fuldstændigt i Brit. Mus. Add. 11,179. (s. skr. s. 56).
17. "*Mariúvisur gamlar*": Suttungs vilda eg hjórinna blanda (s. skr. s. 56). Nr. 10—14 og 16—17 hører til de sjældneste katholske kvad.

Den anden membran, som det står tilbage at omtale, er en lille pergamentscodex i Add. 4895. 12:mo på 96 beskrevne blade. På den forreste side står der skrevet: "Presented by Joseph Banks Esq: December 3. 1773", medens der på ryggen står:

"Manuale Latinum Episcopi I[s]landici".

Denne titel passer også ganske godt til indholdet, ti håndskriftet har åbenbart udgjort en kirkelig håndbog i den katholske tid og er så meget mærkeligere, som man tidligere ikke har kendt noget sidestykke fra Island. Naturligvis er det meste af indeholdet på latin, som f. ex. en mængde orationes, en hel del af Davids salter og det samme *Psalterium Marianum*, som nu findes i den arnamagnæanske samling 97. 8:vo med biskop Brynjólfur Sveinssons hånd, hvilket gør det meget sandsynligt, at membranen på hans tid netop har været på bispegården Skálholt, og at den muligvis endnu har været der 1772, samt at den af daværende biskop Finnur Jónsson er bleven bortgivet til Banks. Ganske mærkværdig er den "letanya", som findes på bl. 72—75, i det den giver os et lille indblik i helgendyrkningen på Island. Af nordiske helgene anføres der følgende:

Sancte Olaue ora pro nobis . . . Sancte Magne ora pro nobis.
 Sancte Halluarde ora pro nobis . . . Sancte Thorlace ora pro nobis.
 Sancte Johannes ora pro nobis . . .¹⁾

Det er værd at lægge mærke, at her nævnes ikke *Godemundus*, det vil sige Guðmundr Arason, biskop i Hólar (d. 1237), et bevis for at det aldrig har været påbudt at afholde gudstjeneste på hans messedag, d. 16. Marts, uagtet hans helgenry i det 14., 15. og 16. århundrede ikke gav de andre helgenes noget efter. Der blev endog gjort flere forsøg på at få ham kanoniseret, ikke at tale om, at der den ene gang efter den anden sattes pengeindsamlinger i gang til at give hans relikvie et nogenlunde anstændigt skrin. Men ingen af delene skete. Heller ikke kendes der noget til et *officium Godemundi*, så at det må antages aldrig at have eksisteret. Derimod haves der endnu *Officium Sancti Thorlaci* og *Sancti Johannis*. Et lille parti af bogen er på islandsk, nl. bl. 85 b—89 b, skrevet med den selvsamme hånd som det øvrige. Efter min mening må håndskriftet stamme fra det 15. århundredes første halv-

¹⁾ d. e. Jón Ögmundarson helgi biskop i Hólar (d. 1121).

del og muligvis fra selve århundredets begyndelse. Dette islandske parti består af to selvstændige stykker, nl.

1. *De "sancte" cruce.*
2. [*De*] *herasmo.*

Det første stykke, hvis begyndelse lyder således: "Heill þu enn itarlígi kross drottins mins iesu christi hueriu tre dyrlígi ok ollum helgum domum helgari &c." gör indtryk af at være meget gammelt og langt ældre end det andet, som både har halvt fremmede ord og konstruktioner, således *deyðr*, *skjal* (= skjæl), *bifala*, *tíl mitt sidazta braud* o. s. v. Da nu skrifttrækkene meget ligne de, som man finder i islandske håndskrifter, der antages at være skrevne i biskop Vilchins tid (d. 1406), og da dette sidste stykke enten må være skrevet eller dikteret af en, der ikke var Islænder, så kunde der være formodning for, at dette manuale netop er skrevet i Skálholt ved år 1400 på foranstaltning af biskop Vilchin, der jo var dansk og ligesålidt som nogen af de andre fremmede biskopper har været det islandske sprog rigtig mægtig. Ordet *skjal* i betydningen "skjæl" findes vist ellers næppe på Island før end i i det 15. århundrede, ligesom verbet *bifala*; *deyðr* findes også først i islandske digte fra det 15:de og 16:de århundrede. Da selve dette stykke er meget kort og desuden vil yderligere bestyrke det ovenfor fremførte, er det måske rigtigst her at aftrykke det:

Sancte herasme þann dyre herra er þislarvætte þolde vpp a hinn helga paskadag fyrir heidr iesu christi firir huat þu fieckt stora andliga gledi at þu skyldir deyia vpp a þann sama dag sem uorr herra stod af sinn signada deyð. Heyr þu þæn mina. er eg þinn þionustumadr þidr til þin j dag. At firir þinna bæna skyllð mætti mig gud styrkia j sinni heilagri þionustu. og geyma mig fra allri sorg ok synd bæði til lif ok sal. Og at eg fa mætti med guds naad ok þinna bæna skyllð braud ok klæði alla mina lifsdaga eftir hans mildi ok miskunn. Og at eg mætti uaktazt ok veriazt firir minum ovinum þeim mig villia skada til lifs ok salar. Styrk mig j godum lifnadi. ok gef mig skial ok samuit. bæði j heilbrigðu ok siukdomi. sierliga j minne deyðs stundu. at eg mætta fa hiartans fullblomliga idran firir minar syndir. og rett skriptamal. ok helga olean. og uors herra likama til mitt sidazta braud. O sancte herasme. þier bifalar eg allt mitt rad. andliga ok likamliga. sva at eg mega firir þinar bæninr ödlazt himinrikis vist firir vtan enda. Amen.

Den islandske håndskriftsamling i *Advocates Library* i *Edinburgh* er den ældste efter Banks'. Dens grundlæggere er geheimearkivarerne *Grimur Thorkelin* (d. 1829) og *Finnur Magnússon* (d. 1847). De fleste af håndskrifterne hidrører dog fra den sidste. Efter hvad overbibliotekaren Mr. James Clark meddelte mig omtales Thorkelins samling i biblioteksberetningen af 1823 som "recently purchased". Den har vistnok bestået både af trykte böger og håndskrevne sager. Håndskrifterne har dog ikke været ret mange og vist hovedsagelig lovhåndskrifter. De övrige håndskrifter stamme alle fra Finnur Magnússon og de ses at være solgte og sendte over i året 1826; ved Nr. 48. Fol., som indeholder en apparatus edendi af Sneglu-Hallapáttur ved Magnússon selv, skriver han nemlig: "Isl. textus, versio latina, index et annotationes adhuc sunt

inedita 1826". Over samlingen haves der en håndskreven fortegnelse ved Þorleifur Guðmundsson Repp (d. 1857), som var ansat ved biblioteket i årene 1826—36¹⁾. Men forresten findes der ved samlingen ikke mange spor efter Islændinger. Kun af og til støder man på enkelte notiser af rektor Hjaltafín, der for en halvsnes år siden opholdt sig i en årrække i Edinburgh sysselsat med fuldførelsen af bibliotekets store katalog. I regelen har dog Finnur Magnússon ledsaget hvert håndskrift med en indholdsfortegnelse såvel som nogle vurderende ord over håndskriftets betydning, der vidner om en vel stor tilbøjelighed for rosende adjektiver, som f. ex. "ineditum", "rarum", "rarissimum", "sic ineditum et rarum", "sic verisimiliter unicum jam existens exemplar", "celeberrimi auctoris autographon" olign. Men har Magnússon måske gået temmelig vidt i sine anbefalninger, så var det synd at sige, at der manglede et korrektiv til hans udtalelser, idet Repp i sin katalog har taget sagen fra den stik modsatte side, benyttende sig af udtryk som f. ex. "Liber ne tolli quidem dignus", "inutilis omnino liber", "inutilis abjectusque liber" olign.

Håndskriftsamlingen tæller i alt 99 nummre, hvoriblandt der findes meget af interesse for de senere tiders litteratur og historie, som f. ex. en udmærket samling af de islandske Althingsbøger 1631—1770. Men for oldtidens vedkommende er der ikke stort at høste. Vel findes der flere sagaafskrifter, afskrifter af gamle skjaldkvad, Eddahåndskrifter og lovhåndskrifter, hvoraf nogle er beskrevne i Norges gamle Love IV, 787—790, men de er alle så at sige fuldstændig værdiløse²⁾. Dog er samlingen i besiddelse af et pergamenthåndskrift af Jónsbók, som da også er det eneste af lovhåndskrifterne, der fortjener nogen opmærksomhed. Det opbevares som Nr. 6 i samlingen (bibliotekssignatur: 21, 8, 3) og er i lille kvartformat. Codex har tidligere tilhørt rektor Skúli Þórðarson Thorlacius (d. 1815), som senere har overladt den til geheimearkivar Thorkelín, fra hvem den så er erhvervet til Advocates Library. Dette fremgår af Thorkelíns egenhændige påtegning foran i håndskriftet:

"Codex Legum Islandicarum Jonsbog(!) vulgo dictus. Mss Seculi XIV. melioris notæ. Mihi a Sculone Thorlacio Reipublic. literariæ ornameto summo donatus.
G. Thorkelin,"

Codex er skreven med to forskellige, men samtidige, hænder, nl. a) bl. 1—33, b) bl. 34—107. Den ser ganske vist gammel ud, men jeg tror dog ikke, at man med Thorkelín bör henføre den til det 14. århundrede, men derimod snarest til det 15. århundredes anden fjerdedel eller med runde tal til c. 1420—1460. Håndskriftet er beskadiget på flere steder og i stærkt hensuldrende tilstand,

¹⁾ En afskrift af håndskriftfortegnelsen findes nu så vel i Jón Sigurðssons samling i Reykjavík som den arnamagnæanske samling.

²⁾ En undtagelse er dog Sturlungahåndskriftet Nr. 54. 4:to (21, 317). Jfr. Sturl. Oxford 1878 I, prolegg. CLXXV.

ligesom flere blade er helt borte. Således mangler der slutningen af Farmannalög og største delen af Þjófabálkr. Bagved lovbogen findes der kun de tre ældste islandske retterböder af 1294, 1305 og 1314¹⁾. Netop denne omstændighed, at just disse retterböder står her skrevne i denne orden og ikke andre af senere dato tyder på, at membranen er en afskrift af en gammel codex af Jónsbók, for dette er blandt andet et særkende for lovbogens ældste håndskrifter, som nu haves i behold. Ikke destomindre viser selve teksten sig at være meget betydelig interpoleret, som de fleste afskrifter fra det 15. og 16. århundrede plejer at være, så at den i og for sig ikke er af nogen videre betydning for en udgave af lovbogen. Derimod er codex på det sted, hvor den nu opbevares, en ganske god repræsentant for islandske pergamentshåndskrifter fra det 15. århundrede. Den er da også den eneste skindbog fra Island, som biblioteket er i besiddelse af. — Som bekendt eksisterer der en lovbestemmelse angående odelsjorder på Island, almindelig kaldt *odelskapitel* (*Óðalskapituli*). Dette kapitel findes nu ikke i de ældre Jonsbogshåndskrifter, men derimod i nogle pergamentshåndskrifter fra det 16. århundrede, dog ikke indført i selve lovbogens text, men skrevet bagved med en hånd fra det 17. århundredes begyndelse under henvisning til Landabrigði kap. 6, 7, 8 eller 10, hvor kapitlet skulde have sin plads. Dette kapitel, som for resten findes trykt i Magnús Ketilssons Forordninger II, 341–43 ledsaget af en dansk oversættelse og i konferensråd Magnús Stephensens doktorsdisputats Commentatio de legibus, quæ jus islandicum hodiernum efficiant Hafn. 1819 s. 36–39 tilligemed en latinsk oversættelse, opnåede på foranledning af sysselmand Jón Magnússon (d. 1641) en kgl. stadfæstelse ved reskript af d. 29 Nov. 1622, og desuden gives der islandske domme fra det 17. århundrede, hvor kapitlet bliver påberåbt som fuldgyldig lov. Ikke destomindre har de dygtigste islandske jurister været uenige med hensyn til kapitlets oprindelse og ægthed. Lagmann Páll Vídalín mener ligefrem, at kapitlet, da det kun findes i forholdsvis meget ny afskrifter, er et *falsum*, hvad han tillige synes hele dets sprog og tone tyder på. Han tilføjer endvidere at Jón Magnússon må svare for, hvorvidt han ikke har ført majesteten bag lyset ved at give kapitlet ud for et gammelt aktstykke²⁾. Konferensråd Stephensen³⁾ derimod mener at kapitlet er ægte og har oprindelig stået i Jonsbogens original, der blev forelagt althinget i året 1281, men er blevet forkastet på thinget samme år. Dette vil han udlede af følgende ord, der står i biskop Árni Þorlákssons og geistlighedens skrivelse til kong Eiríkr Magnússon angående de bestemmelse i Jónsbók, de ikke vilde samtykke:

¹⁾ Jfr. Diplomatarium Islandicum II, henholdsvis Nr. 155, Nr. 182 og Nr. 215.

²⁾ Skýringar yfir fornyrði Jónsbókar. Reykjavík 1854 s. 373–74.

³⁾ hans ovennævnte skrift s. 33–34.

Um þat, ef sá bjátr ei frændum land, er selja vill at fyrir þat megi (ei) kaup rjúfa ¹⁾.

Vel stár der nu ikke noget i nærværende membran om odelskapitlet, og endnu mindre det selv, men på indlagte papirblade stár kapitlet skrevet med Thorkelíns hånd ledsaget af en ganske mærkværdig oplysning, som fører kapitlets oprindelse tilbage i hvert fald til det 16. århundredes begyndelse. Da dette stykke nu er af stor interesse i nærværende sag, må det aftrykkes her i sin helhed. Det lyder således:

"Til sanns merkis að þessi kapituli hefir í lögbók staðifð að öndverðu, þá eru nú á vorum dögum 1645 að margra góðra manna vitund ein sú lögbók upp spurð og fundin hjá *Stefáni Gunnarssyni* ²⁾, sem sami áðurgreindur kapituli í stóð hinn 7. í Landabrigdum. Önnur hjá *Hákoni Björnssyni* ³⁾. Þriðja hjá *séra Jóni heitnum Sigmundssyni* ⁴⁾. Fjórdja hjá *Tómasi Einarssyni* ⁵⁾. Fimta hjá *Jóni Sigurdssyni* ⁶⁾. Sjötta austur á *Stðu*. Sjöunda er vitnisburður herra *Gizurs* ⁷⁾, að þessi kapituli hafi verið í bók *Þorvarðs lögmanns* ⁸⁾. Það segir og *Snorri Asgeirsson* ⁹⁾, að hann hafi séð eina bók í *Mýrdal* austur þá hann hafi verið tvitugur ¹⁰⁾ með þessum kapitula. Þar hafi þá búifð tveir nefndarmenn *Pétur Þorleifsson* og *Erlendur Einarsson* ¹¹⁾ og hafi annar hana átt; sú bók hafi verið með gamalt skrif. Svo og vitnar *Jón Guðmundsson*, að hann hafi í sínum uppvesti þennan kapitula í lögbókum skrifað visslega tveimur af þeim fjórum, er hann segist skrifað hafa í *Trékýllisvík* áður hann var tvitugur ¹²⁾. In margine: *Arni Geirsson* skrifadi þenna kapitula 1676 fyrir mig O[dd] J[ons]s[on] W[atnsfirðing]. Hann var þá rádsmaður á Hólum ut in fronte libri fatet."

Om dette stykke bemærker Thorkelín, at det er "Ex Cod. LL. Islandic. Magni LL. Emendatoris Holis & Nupufelli 1578 & 1580 in Bibliotheca Jllustriss. Domini Ludov. Harboe ad calcem nitide scriptum".

Om man nu end ikke havde andet for sig end hvad der her stár skrevet, var man forpligtet til, om ikke at forlade sig på det, så dog at vise det en vis opmærksomhed, da man næppe kunde antage at det hele var opspind, kun lavet i den hensigt at vildlede folk med hensyn til odelskapitlets ægthed. Men for at kunne prøve rigtigheden af hvad her fortælles, var det af vigtighed at kunne finde et af de omtalte lovhåndskrifter og navnlig at kunne påpege det vidnesbyrd af biskop *Gizur Einarsson*, der påberåbes i ovenanførte stykke, da derved kapitlets alder med sikkerhed vilde rykkes mindst op til det 16. århundredes begyndelse. Netop dette vidnesbyrd er det nu lykkedes mig at finde i *British Museum Add. 11,250 (FM. 405)*. Håndskriftet består nu kun af tre pergamentsblade i kvartformat. Første blads første og en del af anden side

¹⁾ *Diplomatarium Islandicum* II, 207; *Biskupasögur* I, 718.

²⁾ Forvalter i *Skálholt* 1589 og senere. ³⁾ i *Nes* ved *Seltjörn*, d. 31. Marts 1648. ⁴⁾ enten den, som var præst i *Hraungerði* eller den som var præst til *Móar* i begyndelsen af det 17. århundrede. ⁵⁾ lagrettemand i *Rangárvallasýssel* inden og omkring år 1640. ⁶⁾ i *Einarsnes*. ⁷⁾ *Gizur Einarsson* biskop i *Skálholt*, d. 1548. ⁸⁾ *Þorvarðr Erlendsson* lagmand, d. 1513. ⁹⁾ lagrettemand på *Varmalæk*. ¹⁰⁾ Altså i begyndelsen af det 17. århundrede. ¹¹⁾ *Erlendr Einarsson* boede på *Sólheimar* i *Mýrdal* i det 16. århundrede. ¹²⁾ D. e. *Jón Guðmundsson* "lærði" f. 1574. Altså har han set kapitlet inden år 1594.

optages af et købstævne på Vestmannöerne fra c. 1426 med en omtrent samtidig hånd, men for resten er håndskriftet skrevet med en hånd fra det 16. århundrede. Finnur Magnússon har i Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed II, 131—163 beskrevet dette håndskrift, samt ladet købstævnet indrykke i samme skrift s. 146—48 ledsaget af en dansk oversættelse og meget vidtløftige anmærkninger. Ganske vist har han været opmærksom på, at disse pergamentsblade var skrevne med to forskellige hænder, samt at den hånd, der skriver købstævnet, er langt ældre end den anden, men han har ikke genkendt den yngre hånd, hvad dog er noget påfaldende, da han må antages at have set den flere gange. Dog vil jeg ikke påstå, at jeg ligestrax vilde have genkendt hånden, dersom jeg ikke i forvejen havde kendt ovenanföerte notits fra Edinburgh-håndskriftet. Men ved hjælp af disse forundskaber gik det strax op for mig, at jeg her havde for mig biskop Gizur Einarssons (1540—48) hånd, og ved senere i de Köbenhavnske samlinger at efterse aktstykker, som han med sikkerhed vides at have skrevet, er jeg bleven fuldstændig overbevist om, at dette forholder sig således. Hvad biskoppen har skrevet her på disse membranblade er meget forskelligartet. På første blads forside står der i marginen:

”Obriðdara vin
fær maður allðregi
en manvit micet. Havamal”¹⁾.

Da biskoppen her udtrykkelig nævner *Hávamál* er det ikke usandsynligt, at han også har kendt *Sæmundar-Edda*. På bagsiden af første blad står der først efter købstævnet skrevet et excerpt af kardinal Vilhelms statut af 1247; derpå følger en række excerpter og optegnelser under følgende fælles titel:

”*Annotationes ex marginibus legisterij Thorvardi legiferi quæ(!) non transtuli in meum legisterium*”.

Lagmand Þorvarðr Erlendsson døde under et ophold i Norge 1513, og så vel hans lovboghåndskrift (*Jónsbók*) som hans øvrige efterladenskaber er gået som arv over til hans søn lagmand Erlendr Þorvardsson (d. 1575). Fra den sidste har så biskop Gizur Einarsson vistnok fået bogen til låns, da de i hvert fald tilsyneladende stod på en venskabelig fod med hinanden. Disse ”annotationes” er af meget blandet indhold, som f. ex. excerpter fra *Grágás*²⁾, *Járnsíða* (Mannhelgi kap. VII, efter *Staðarhólsbók* AM. 334. Fol.), *retterböðer*, *kongebreue*, *vedtægter*, *ordsprog* (dog hovedsagelig på latin), *glossar*, adskillige optegnelser om *ydelse af skat* og *tiende*, samt excerpter fra ”*Sassenspiegel*” (”*Sassenspiegel seiger suo þat er logbok j þyduersku landi*”), og forskellige latinske sentenser. Af vedtægter her er mærkværdigst althingsvedtægten fra 1265 om stikknive, navnlig da den foreligger her i en ældre afskrift

¹⁾ *Hávamál* 6 (Möbius udg.).

²⁾ Et stykke af *Víglóði* efter disse excerpter findes anført i Nord. Tidsskr. f. Oldk. II, 135 note 1.

end, så vidt vides, för kendt. Men det vigtigste blandt disse excerpter fra lagmand Þorvarðr Erlendssons lovbog er just en afskrift af *Odelskapitlet*, hvorved det bliver hævet over al tvivl, at det ikke er at betragte som falsum fra tiden omkring 1622, således som Páll Vídalín havde antaget¹⁾. Men dersom man alligevel skulde finde kapitlet mistænkeligt, ligger det nær at antage, at falskneriet måtte skyldes lagmand Þorvarðr Erlendsson selv, og efter hans mislige omgang med islandsk lov og ret at dømme, så kunde man også næsten tiltro ham det, dersom det kunde have været til personlig fordel for ham selv eller hans slægtninge. For øvrigt står spørgsmålet om Odelskapitlets ægthed åbent, og det vil sikkert i forbindelse med en ny udgave af *Jónsbók* blive nærmere undersøgt.

Blandt de islandske håndskrifter i Advocates Library findes der en digtsamling, som fortjener her nærmere at omtales, nl. Nr. 80 (21, 8, 10). 8:vo. Håndskriftet, som er skrevet 1712 af Olafur Gunnlaugsson i Svefneyjum (f. 1688, d. 1785), har følgende titel: "*Poemata quædam sacra. edur Heilager Kuedlijngar sextije ad fjølda. Aa Sufefnyumm A breidafirde samannskrifad Anno 1712. d. 19. Aprilis.*" Af Repp betegnes håndskriftet som "*inutilis omnino liber*", hvad dog langt fra rammer det rette. Vel indeholder det flere kvad fra det 17. og slutningen af det 16. århundrede, som dels findes trykte i *Vísnaþók Hólum* 1612, dels foreligger i afskrifter hist og her i håndskriftsamlinger. Ikke destomindre har det opbevaret flere yderst sjældne digte fra det 17. århundrede så vel som tvende kvad fra tiden inden reformationen, hvoraf der tidligere kun kendtes brudstykker i den arnamagnæanske håndskriftsamling, nl. *Blómarós* og *Martublóm*. Digtet *Blómarós*, som er en *stefjadrápa*, findes omtalt i min afhandling Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede Kh. 1888 s. 43—44 efter de membranfragmenter fra Þórður Steindórsson, der opbevares i den arnamagnæanske samling Nr. 704. 4:to (AM:s afskr. i AM. 710. 4:to), hvor digtet begynder midt i vers 4. Edinburgh-håndskriftet har drapaen fuldstændig, og den viser sig at være det længste katholsk-religiøse kvad, der nu haves på islandsk. Tidligere trode jeg, at Sigurður blindi's *Rósa* overgik alle de religiøse digte i længde, men da kendte jeg *Blómarós* kun som fragment. Den består i alt af 160 vers i hrynjandi versmål.

Martublóm, som er forfattet af præsten *Hallur Ögmundsson* på Stad i Steingrimsfjord (d. c. 1540), findes ligeledes nævnt i mit ovenanførte skrift s. 320—21 efter de membranfragmenter, som opbevares i den arnamagnæanske samling Nr. 622. 4:to og 714. 4:to, hvor der henholdsvis haves begyndelsen og slutningen udgørende

¹⁾ Blandt biskoppens excerpter findes der også en anden afskrift af Odelskapitlet efter den anden lovbog: "j islendzkri logbok stod suo skrifat", et yderligere bevis for at kapitlet er ældre end år 1622.

i alt omtrent 16 fuldstændige vers. Dette digt er nu også fuldstændig opbevaret i Edinburgh-håndskriftet, hvor det består af 47 vers.

Efter Edinburghsamlingen kommer den islandske håndskriftsamling i *Bibliotheca Bodleiana Oxford* næst i alder. Håndskrifterne er alle solgte til biblioteket af Finnur Magnússon, vistnok i året 1832; i dette år udkom nemlig en fortegnelse over håndskrifterne under følgende titel:

Catalogus criticus et historico-literarius codicum CLIII. manuum scriptorum borealium præcipue islandicæ originis, qui nunc in Bibliotheca Bodleiana adservantur, auctore (qui et libros ipsos collegerat) Finno Magnæo, Islando. Oxonii e typographæo academico MDCCCXXXII. 56 sider i 4:to.

Som det fremgår af anførte titel, er de herværende håndskrifteres antal 153, men for litteraturens vedkommende helt ned til reformationen kan de, når man undtager brevskaerne, betegnes som fuldstændig værdiløse. Samlingen indeholder ikke ét eneste islandsk pergamentsblad, medens hver af de andre samlinger dog møder op med en eller flere skindbøger. Af de herværende brev- og dokumentssamlinger er håndskriftet Nr. 55. 4:to, som er skrevet i årene 1687—1690 af provst Guðbrandur Jónsson i Vatnsfjord, det vigtigste og indeholder flere aktstykker af største sjældenhed og stor interesse, som f. ex. Vestfjordingernes supplikats af 1501 til lagmand Finnbogi Jónsson om at håndhæve islandsk lov og ret og kun at dømme derefter. Supplikatsen er åbenbart foranlediget ved den berygtede Mödruvalla arvesag, som stod på i disse år, hvor den anden lagmand, Þorvarður Erlendsson, til fordel for sig og sine slægtninge, vilde lade en norsk retterbod (af 2. Mai 1313) gælde som lov i arvesager på Island, hvad man også opnåede at få gennemført ved ligefrem at bestikke kansleren Erik Walchendorph. Håndskriftet Nr. 127. 4:to, som er skrevet henved år 1640 og nu befinder sig i en stærkt hensmuldrende tilstand, må også betegnes som en ganske god og indholdsrig samling. Håndskrifterne Nr. 38—40. 4:to er ligeledes af betydning for det islandske Diplomatarium. Som Nr. 4. Fol. findes et lille skrift af Jón O'lafsson fra Grunnavik om islandske diplomer og brevskaer, hvor han udtaler sig om tabte samlinger, og deriblandt nogle, som Arni Magnússon mistede ved ildebranden 1728. Skriftet er forfattet på dansk. Han beretter, at det flere gange har truffet sig, at brevskaer er gået til grunde.

Med hensyn til den senere literatur fra det 17. og 18. århundrede findes der meget af interesse i denne samling, som f. ex. biskop Gisli Oddssons annaler (Nr. 50—51), samt hans Islands beskrivelse (*De mirabilibus Islandiæ*) af 1638, der begge to foreligger i original og er særlig af betydning i folkloristisk henseende. Men

jeg skal her ikke komme nærmere ind på dette æmne, da jeg på et andet sted håber udførlig at kunne behandle det.

Som vi ovenfor har sét, er det Finnur Magnússon, der har solgt samtlige islandske håndskrifter, som nu findes i Bodleiana, og den overvejende del af håndskrifterne i Advocates Library i Edinburgh; men at han også har villet betænke *British Museum i London* med en lille ubetydelighed får vi snart at se. Allerede i året 1830 er der underhandlinger i gang mellem Magnússon og musæet om leverance af islandske håndskrifter. I anledning deraf har han i de næstfølgende år været sysselsat med at udfærdige en fortegnelse over sin håndskriftsamling. Fortegnelsen fik han færdig 1835, men salget ses ikke at være afsluttet förend 1837, da håndskrifterne blev sendt over i Juli tillige med Magnússons fortegnelse, der har fölgende titel:

Catalogus amplae manuscriptorum Collectionis adhuc Hafniæ servatae jam inde Londinum Museo Britannico mittendae auctore Finn Magnússon huc usque hujus collectionis possessore. Cæptus 1830. Finitus 1835. Recensitus 1837¹⁾.

Bagved fortegnelsen står der skrevet:

”Verified 5:th July 1837.

J. Madden”.

Det hold håndskrifter, som Magnússon nu solgte, tæller c. 435 nummre, altså næsten dobbelt så mange som samlingen i Advocates Library og Bodleiana til sammen. Flere af håndskrifterne har dog ikke været af stort omfang. Ved samlingens indlemmelse i biblioteket og ved en ny numerering og indbinding er derfor en række nummre i Magnússons fortegnelse slået sammen i ét bind så at håndskrifternes antal er svundet meget ind. Samlingen findes nu som Addit. Nr. 11,062 ff., og foruden den ovennævnte gamle fortegnelse foreligger der en udførlig og nøjagtig håndskreven katalog af Mr. Ward. Det eneste, som der måske kunde indvendes imod Wards fremgangsmåde, er at han har forsøgt at sammenstille og beskrive håndskrifterne efter æmne og indhold, medens det naturligste var at föølge nummerrækken og ledsage beskrivelsen med et register, i fald den skulde blive trykt, hvad den også fortjener.

Denne samling er meget indholdsrig, så at der næppe gives noget oldskrift, som her ikke er repræsenteret ved en afskrift. Men om disse i almindelighed gælder omtrent det samme som om de tidligere omtalte afskrifter i de andre samlinger, at de, på få undtagelser nær, alle kan skæres over en kam og betegnes som værdis-

¹⁾ Denne fortegnelse findes nu i British Museum Add. 11,251. Fol., samt en afskrift i Jón Sigurðssons samling i Reykjavik og i den arnamagnæanske samling; dog udelader afskrifterne nogle nummre og i et tilfælde, hvor det er meget uheldigt, nl. Nr. 406.

löse. Derimod med hensyn til de islandske brevskaber og de senere århundreders literatur er samlingen af stor interesse, hvad der også på et andet sted vil blive nærmere forklaret.

Jeg har allerede ovenfor nævnt Sturlunga-håndskriftet Add. 11,127, der af Vigfússon er benyttet ved Oxforderudgaven af sagaen 1878, og som desuden indeholder en afskrift af *Arna biskups saga*, *Eigla* og *Gretla*, samt omtalt biskop Gizur Einarssons excerpter i Add. 11,250 (FM. 405), som indeholder vigtige oplysninger med hensyn til Odelskapitlet. Men nu skal jeg gå over til nogle andre enkeltheder.

FM. 406, som nu har signaturen British Museum Add. 11,250 og består af to pergamentsblade, udgør levninger af erkebiskop *Eilífr Arnasons* brevbog i original, som for øvrigt ikke længer vides at eksistere. Disse blade har hidtil været fuldstændig upåagtede, og er, som følge af at de bortførtes fra Skandinavien lige inden man begyndte at arbejde på en udgave af de norske brevskaber, undgået de senere forskeres opmærksomhed. De indeholder i alt ni breve, hidrørende fra år 1331, dels skrevne på norsk, dels på latin. Nogle af dem vedkommer forhold på Orknøerne. Da hele brudstykket i sin tid vil blive optaget i *Diplomatarium Norvegicum*, så er det overflødigt her at gå nærmere ind på denne sag.

Beskrivelsen af dette nummer er i de afskrifter af Finnur Magnússons håndskriftkatalog, som nu beror ved Jón Sigurdssons samling i Reykjavík og den arnamagnæanske samling, ved en fejltagelse udeladt som ikke vedkommende oldlitteraturen, hvilket også har bidraget til, at brevbogen ikke tidligere er bleven opdaget.

Under Nr. 421 i Finnur Magnússons katalog læses følgende:

"421. A. Folium vetustum pergamenum continens priore latere Norvegiorum medii (ævi) regum coeva edicta, nimirum:

a) Contra veneficia, dæmoniacas metamorphoses, vaticinia et plures superstitiones.

b) illicita mercimonia p. p. Ined.

B. Parvum membranaceum fragementum juris veteris ecclesiastici Norvegiæ (Pars folii læsi ut scripturæ specimen)".

A viser sig at være et bortkommet pergamentsblad fra den arnamagnæanske codex 322. Fol. og indeholder

a) et stykke af den nyere Gulapings kristenret, NgL. II, 307 ff., dog noget forskelligt fra de kendte redaktioner. Jfr. NgL. V. og Nordisk Tidsskr. for Retsvidenskab 1890.

b) Hakon Hakonssons retterbod om landprang af 1299, som tidligere kun kendtes i afskrifter fra det 16. århundrede (NgL. III, Nr. 12). Retterboden findes imidlertid trykt i NgL. IV, 510 efter en afskrift ved Árni Magnússon gjort efter nærværende membran.

c) Brudstykke af en dom fra 1344. Jfr. NgL. IV, 510.

B viser sig ikke at være et brydstykke af en norsk kristenret, men derimod af biskop *Arni Þorlákssons islandske kristenret* af 1275, og har tilhørt en lille kvartcodex fra det 14. århun-

dredes sidste halvdel. Brudstykket omfatter en del af kap. 10 og 11 i Thorkelíns udgave Hafn. 1777.

Nr. 206 i Finnur Magnússons samling (= British Museum Add. 11,242) og som af ham betegnes som "*Adversaria pervetusta*", viser sig at være et i høj grad interessant håndskrift.

Det er en papirskodex og består nu i alt af 77 blade, som dog på mange steder er stærkt beskadigede. På den tid, da bogen blev afhændet af Finnur Magnússon, har den været uindbundet og i hensmuldrende tilstand. Nu er den ganske godt indbunden ligesom alle de islandske håndskrifter i British Museum, og man har søgt at restaurere bladene ved at lime på dem kalkeret papir, hvad også tilvisse vil bidrage til deres opbevaring. Imidlertid har man dog på enkelte steder indbundet bladene i en forkert orden. Finnur Magnússon har ganske vist sét, at håndskriftet var meget gammelt ("*pervetusta*"), og som sådant nævner han det enkelte gange, uden at det dog fremgår af hans ord, at han virkelig har sét, hvorfra det stammede. Det vides nemlig at Magnússon inden han lod håndskriftet gå fra sig, for en del har excerperet det, for så vidt det vedkom islandske brevskeber i ældre tider. Disse excerpter har han så indført ved de pågældende år i sit exemplar af Jón Espólíns islandske årbøger, som senere (1857) gik over i Jón Sigurdssons eje. Herfra viser sig at hidrøre enkelte henvisninger, som til håndskriftet findes gjorte i trykte skrifter, som f. ex. i Safn til sögu Islands II, 6, note 2, hvor Jón Sigurdsson påberåber sig althingsvedtægten af 1308 efter "ein bréfabók", samt i samme skrift II, 190, hvor althingsvedtægten af 1. Juli 1503 meddeles tildels efter "bréfabók nokkurri, sem Finnur Magnússon hefir átt". Endvidere er fortegnelsen af 1311 over skatbønder på Island, som findes trykt i Diplomatarium Islandicum II, Nr. 205, meddelt efter Jón Sigurdssons afskrift, som han erklærer at være gjort efter "gömul bréfabók 206 i Finns safni Magnússonar skrifað með hans hendi í Árb. hans I, 31 á spássiú". Magnússons afskrift har dog ikke været fuldkommen korrekt; på et sted læser han således: "half c a af s.", hvilket ikke giver nogen-somhelst mening. Håndskriftet viser også, at her skal læses: "halft annat c.", hvilket må være det rigtige. I øvrigt har håndskriftet ikke været benyttet.

Strax da jeg tog håndskriftet frem og så på det, forekom hånden mig som tidligere bekendt, og ved nærmere undersøgelse overbevistes jeg om, at håndskriftet var skrevet med *præsten Gottskalk Jónsson* (d. 1593) i *Glaumbæ's* hånd, den selvsamme hånd som findes på Stockholmsmembranen 5. 8:vo blandt de islandske håndskrifter, og som netop indeholder Gottskalksannáll, der nu foreligger trykt i Gustav Storms udgave af islandske annaler Kristiania 1888, VIII. Stockholmsmembranen havde jeg i året 1889 haft til låns i København, og derfra var hånden bleven mig bekendt, men senere har jeg dog for sikkerhedsskyld fået den lånt

igen og er derved bleven yderligere bestyrket i den overbevisning, at begge håndskrifter er skrevne af samme mand. Som særlige beviser for, at Londoner-håndskriftet hidrører fra séra Gottskálk Glaumbæ, kan foruden selve hånden først og fremmest anføres en mængde i dette forekommende regnskaber og notitser angående ham selv og hans slægts privatforhold, og dernæst at han nævner sig selv som bogens ejermand og skriver. I randen af fol. 41 b står der således:

"I plagvne fyrré skrifadiz datum M CCCC oc ij ar. kom vigfus ut med hirdstjorn oc gvdrivr hvstrv hanz jngemundsdotter oc uoru XV¹). Eru bædi norsk at ætt. Mart er til gamans giort kvad mvnkurinn.

Gottskalk jonsson a bokina ll[1]ja er skrifat oc enn þa ver stafatt.
Gottskalk."

Fol. 44 b står der også:

"Gottscalculus est possessor huius libri."

Fol. 52 a findes endvidere følgende vers:

nær goztalc²) gar upp a grunn
þa uerdr uinskapuren þunn
huer lengi sefur upp á sinn bedd
hann fær litit firir sinn nebb.

Flere håndskrifter med séra Gottskálks hånd end de ovennævnte kendes nu ikke. Derimod har han i sin tid været i besiddelse af den ældste nu opbevarede codex af biskop Arnes kristinret, nl. AM. 49. 8:vo, som er skrevet henved år 1300. Her findes der nemlig på det sidste blad en lille notits med hans hånd skreven i året 1579 (jfr. Gustav Storm i Nord. Tidsskr. for Retsvidensk. 1890).

Gottskálk har i forhold til sin tid været i besiddelse af meget udstrakte kundskaber. Han er da også den første på Island efter reformationen, som vides at have begyndt med at nedskrive noget til oplysning af landets historie; hans annal er skreven inden år 1578. Annalen bliver siden henimod århundredets slutning benyttet såvel af biskop Guðbrandur Þorláksson som af Arngrímur Jónsson, samt senere i det 17. århundredes første halvdel af Björn á Skarðsá, i hvis annaler den danner den egentlige stok for det 15. og 16. århundredes vedkommende

Som vi alt ovenfor har sét, er bogens indhold meget forskelligartet og forskellig gammelt, og er mærkværdigt derved at meget deraf ikke kendes andetsteds fra. Blandt brevskaber og gamle aktstykker skal jeg særlig fra den ældre tid fremhæve althingsvedtægten af 1308 og skattefortegnelsen af 1311 (jfr. ovenfor), et hidtil ukendt brudstykke fra 1344 af biskop Egill Eyjólfssons måldagebog, tvende højst interessante dokumenter angående den sorte pest henholdsvis fra 1402 og 1403, hvilke alle kun kendes herfra, foruden en mængde andre aktstykker. Af digte fra middel-

¹) Vetra, tilføjer Nýi annáll, hvilket lyder noget utroligt. Det synes at være sandsynligere, at de har været 15 sammen, således at deres følge har bestået af 13.

²) r.: Gottskalk.

alderen findes her flere, som ikke vides andre steder at existere, som f. ex. *Barburskvæði*, *Hofmannskvæði*, *Burgeisdiktur*, *Burgeisvisur*, *Heilræðavisur*, *Visur sextánmæltar er Skáld-Helgi kvæð*, "*Gátur nokkrar*", samt flere vers, hvoriblandt endel ikke tidligere kendte om 'og af biskop Jón Arason. Flere *stykker af sagaer og andre oldskrifter* findes her udskrevne såvel som en mængde *optegnelser fra ældre tider*. Det er nu navnlig disse to sidst nævnte ting jeg i det følgende vil dvæle ved, samt undersøge, for så vidt håndskriftet giver anledning dertil, hvilke oldskrifter Gottskálf ses at have kendt.

Gottskálf må enten have kendt *Landnámabók* eller en af de vidtløftigere bearbejdelser af *O'lafssaga Tryggvasonar* (jfr. nedenfor), som det fremgår af et citat hos ham fol. 74 a, hvilket citat her trykkes side om side med Landnáma's text således som den fremtræder i udg. Kh. 1843. (Jfr. Flat. I, 247.)

Brit. Mus. Add. 11,242. fol. 74 a.

Enn helgi beda prestr andadiz siau hundrudum þrim tig[um oc .v. vetrum] epter holdgan vorz herra jesu christi meir en hundrad ara fur en jsland [bygdiz af] nordmonnum. Enn adur jsland bygdiz af nordmonnum hofðu þar verit jrskir [menn] kristner þuiat funduz efter þeim jrskar bækr bioll[ur] oc baglar.

Landn. Isl. s. I, Kh. 1843. s. 23—24.

En Beda prestr andafist dCCXXXV árum eptir holdgan vors herra Jesú Christi, at því er ritað er, ok meir en hundraði ára fyrr en Ísland, bygðist af Norðmönnum. En átr Ísland bygðist af Noregi, voru þar þeir menn, er norðmenn kalla Papa; þeir voru menn kristnir, ok hyggja menn at þeir hafi verit vestan um haf, því at fundust eptir þeim bækr írskar, bjöllum ok baglar

(Jfr. Íslendingabók kap. 1.)

Citatet viser sig ikke at være ganske nøjagtig udskrevet, men dog nøiagtignok til at det ikke kan andet end antages at stamme fra en Landnámaafskrift, eller *O'lafs saga*.

Þáttur af Þorvaldi víðförla har Gottskálf kendt og udskriver l. c. slutningskapitlet (kap. 10; Bps I, 50): "Þa er fridrekr biskup kom til jslandz oc þorualldur kodranzson voro [lidin fra guds] burd IX hundrut ar oc eitt enz niunda tigar. Enn t[irætt hund]rat oc vj vetr fra vpphaf jslandz byggingar. Þrim u[etrum sidar] gerdi þoruadr spakbodvarzson kirkiu j asi." Man vil altså heraf se, at der her ikke er udskrevet Flatb. text, men derimod et af de til den vidtløftigere recension hørende håndskrifter (Jfr. Resensannáll, Annales vetust., Høyersannáll, Konungsannáll, Skálholtsannáll, Lögmannsannáll, Gottskálksannáll og Flateyjarannáll s. a. 984).

På ovenanførte sted i håndskriftet står der videre skrevet:

"Suo er sagt a Suolldrar orrosta hafi verit annan da[g viku] en V jrus¹⁾ dag septembris manadar einne nott [eptir marivmessv] sidari. var datum pussund."

Dette vil sige så meget som, at Gottskálf har kendt en afskrift af en af de vidtløftigere redaktioner af *O'lafs saga Tryggva-*

¹⁾ jdrus(!) ms.

sonar (jfr. Flat. I, 496), så at det er størst sandsynlighed for at det førstnævnte citat netop er udskrevet af en O'lafssaga og ikke af Landnáma.

Så vel af *O'laf's saga hins helga* som af *Sverris saga* udskriver Gottskalk et stykke (henholdsvis bl. 47 b og bl. 22--23), som jeg ganske vist afskrev, men strax overlod til prof. Gustav Storm; imidlertid viser begge disse stykker sig at være selvstændige, og stykket fra *O'laf's saga* hører til en anden recension af Styrmissbók end den som nu haves i en meget ufuldstændig skikkelse i Flateyjarbók (jfr. III, 247).

At Gottskalk har kendt *Laxdæla*, tør man vel slutte af følgende påtegninger, der findes i håndskriftet på det 36a blad:

"aptanz bidur oframs savk sagdi gvdrvn osvifsdottir. 1)
gvdrvn var fin kona.
mier bar audur firir augu
upp [kom] snot vr laugu."

Hvorvidt man i og for sig var berettiget til at slutte af ordene: "wel kuedr hallgerdr nvna j becknu[m]. onor uar su hann uilldi ecki" (fol. 36 b), at Gottskalk har haft noget kendskab til *Njála*, vilde ikke let have ladet sig afgøre, dersom man ikke havde andet at holde sig til, men sandsynligt var det, hvorfra skulde han ellers kende Hallgerd? Men ved en notits, som findes på bl. 68 a i håndskriftet, bliver det klart, at han *har kendt Njála*, for her står der: "eigi er þat sættar rof sagdi niáll at huer hafi log uid annan þuiat með logum skal land uort byggia en ologum eyða" (*Njála* Kh. 1875 kap. 70 27--30). Ifølge udgaven af *Njála* findes læsemåden "ólögum eyða" (f.: með ólögum eyða) kun i to codices nl. A (= AM. 132. Fol.) og G (= Gl. kgl. saml. 2868. 4:to). Om 132. ved man bestemt, at det stammer fra nordlandet, og der er også formodning for at 2868 ligeledes gør det. Vi ved, at der på bispegården Hólar 1525 fandtes en codex af *Njála* (jfr. *Njála* II, 765), samt at biskop Jón Arasons stamtavle (ættartala, Bps. II, 415--416) må i det 16. århundrede være nedskreven på Hólar eller i nærheden deraf ikke efter en Landnámaafskrift, men derimod efter en anden sagaafskrift, hvori Skíðungaætten forekommer, og hvori der fandtes en sådan fejl som "Járnketilssonar" for "j ál, ketilssonar" (jfr. Bps. II, 416).

Nu forfølges Skíðungaætten netop i *Njála*, hvor på dette sted den rigtige læsemåde kun haves i AM. 132. Fol., 468. 4:to og Gl. kgl. s. 2870. 4:to, medens de andre håndskrifter forvansker det på forskellig måde og 2868 alene netop møder op med læsemåden "iarn ketils sonar" (*Njála* kap. 113²²). Slægten forfølges foruden i Landnáma (III, 6) og *Njála* ligeledes i Kristnisaga kap. 1. (Bps. I, 3) og þátrr af þorvaldi vídförla kap. 1. (Bps. I, 35). På det sidste sted er dette slægtled ganske vist forvansket, men da på en anden måde end i 2868, så at det må antages omtrent som givet, at det er dette håndskrift, som vi finder på Hólar 1525, og som

1) Se *Laxdæla*, udg. af Kr. Kålund s. 11910.

senere bliver benyttet ved udarbejdelsen af biskop Jón Arasons slægtstavle (jfr. Njála II, 785), samt sandsynligt, at dette er det selvsamme håndskrift, som Gottskálf har kendt, da han jo tilmed må have haft en meget fri adgang til bispesædets samlinger, eftersom han udskriver adskilligt fra dem, som f. ex. biskop Egils måldagebog og biskop Jón Vilhjálmssons brevbog.

At Gottskálf kender *Sturlunga saga* ses af, at han på bl. 37 b skriver kong Magnus Hakonssons ord 1263 til lagmand Sturla Þórðarson: "vin skal til vinar drecka kvad magnus konungur vid Sturla oc drack af litid oc feck honum sidan" (jfr. Sturl. Oxf. II, 271).

Bl. 56a citeres *Grettir Asmundarsson (Gretta?)* på følgende måde:

"afi er best j leiki sagde gretter asmundarson."

At Gottskálf har kendt en afskrift af *Ljósvetninga saga* ses af følgende citat (bl. 67a):

Gvdmvndr sat i avndvegi á midian beck en þorer gagnueri honum. konur sat[u] á palle brydur sat á midian pall. lios brvnnu biart oc voru bord fram sett.

Ljósvetningasaga kap. 1351-56, Ísl. forns. I, Kh. 1880.

Guðmundr sat i öndvegi, en þórir Helgason gagnvert hánum; en konur sátu á palli. Ljós brunnu björt ok váru borð fram sett. Brúdr sat á miðjan pall . . .

Mere end dette stykke har Gottskálf ikke udskrevet, men for så vidt man kan forlade sig på udskriftens nøjagtighed, så har han haft for sig et håndskrift af sagaen, som synes at have været noget af anden art end de som nu haves, så vidt man kan se af udgaverne. Dog må det bemærkes at dette stykke er så lille, at man kun med varsomhed kan slutte noget i så henseende deraf.

Bl. 56a citeres følgende ordsprog:

"sier grefur þo grafi *sagdi svadi*".

Dette ordsprog skulde man nu tro at man uden videre fandt i *Þáttr af Svarta á Svartastöðum* (Flateyjarbók I, 435-36), men det udebliver, så man i dette tilfælde må antage, at Gottskálf har fulgt en tradition, som tillagde Svadi ordsproget.

Samme steds i håndskriftet findes et citat som hentyder på, at Gottskálf har haft for sig en afskrift af *Hrólfs saga Gautreks-sonar*:

"kann[ast] ec vid kallzit ydart gautana sagdi eirikur kongur uid hrolf gavtregsson". Jfr. *Hrólfs saga* kap. 19 (Upsalaudg. 1664 s. 105-106).

Bl. 3 b-6 a i håndskriftet optages af en udskrift af forskellige stykker af *Þorláks saga*, omtrent svarende til Bps. I, 106-107, 294, 107-108, 103, 278-280, 103, 112, 102, 277; dog har den udskrevne codex ikke hørt til nogen af de der trykte redaktioner, men derimod til den nyeste redaktion, som aldrig har været udgivet og hvis hovedrepræsentant skindbogen AM. 379. 4:to er.

Gottskálf har udskrevet flere stykker af en codex af *Thomas saga erkebiskups* (bl. 8 a, 16 b, 17 a, 20 a, 51 a), og disse stykker

er særlig interessante derved, at de viser sig hverken at høre til den nu fuldstændig opbevarede ældste Thomassaga eller den redaktion, som findes i Thomasskinna. Derimod synes han at have udskrevet en codex, som har indholdt den tredje redaktion af sagen, af hvilken der nu kun haves forholdsvis meget ubetydelige levninger tilbage (Thomassaga ved Unger Kristiania 1869 s. 526—544), ti på det eneste sted, hvor noget af det, som står hos Gottskalk, træffer sammen med det opbevarede, viser det sig tydelig, at teksten er nærbeslægtet med den i brudstykkerne. Det sted, som netop i begge træffer sammen, er et stykke af pave Alexanders brev til kong Henrik af England. Til at påvise rigtigheden af hvad her er framsat skal jeg anføre begge teksterne side om side:

British Museum Add. 11,242.
4:to bl. 17 a.

Vr bref [i] pape alexandri j tom-
as sogu til [henr]ekz konvngz.

Suo seigr heilagur Gergorius papa. Gvdspalligr sannleikur bidur oss vandliga virða oc at hyggia at ei dæmvmz vier fyrir því þunglegar af gude á domz degi sem hann hefur oss meira lanat j manvirðingu eða fiarlutum en audrum monnum. Þviat þa er avkaz gvðz giafer j laninu þa aukaz suo skyllidin oc afgialldit vid gud þessa lansinz oc því litelatari oc fremri æ huer at vera j pionustu uid gud oc j fulltingi hanz bodorda sem hann er meir skulldbunden firir optirlæti heimz blidunar. Nv skyldu þesse aminningar ord firirmenn sancte ecclesie oc suo ueraldliger valldzmann opt firir hugskotsaugum hafa oc lata sialldan vr minne falla at [firir þat] lan sem þeir hafa af gude feingit firirdæmiz þeir eij æ efsta dome.

Thomassaga Kria 1869 s. 533—34.

Þviat sva se [gir Græ]gorivz pape. Gvdspialligrsannleikr bidr oss [vand]liga virða ok at hyggia at eigi dæmimz ver fyrir þat þungligarr af gvði a dómz degi en aðrir se [m hann h]jefir oss meira lanat i mannvirðingv eða fiareignvm en qðrvm monnum því at þa er avkaz gvðz gi [afir] i lanino þa avkaz sva skyllidin ok ofgiall [d við] gvð þessa lansins ok þeim mvn litilatari o [k frem]ri at veria gvðs kristni ok fiotari til gvð[s þio]nosto ok hans bodorda sem hann er meirr skvllbv [ndinn] fyrir optirlæti heims þessa sælvinnar. Nv s [kolv] þessi aminningarord firirmenn heilagra (r) k [irkio] ok sva veralldligir valldzmann opt fyrir hyg [giv] avgvm hafa oc lata sialldan or minni falla [at fyrir] þat lan sem þeir hafa af gvði fyrir dæmiz þeir [eigi a] efsta degi.

Dette vil være tilstrækkeligt til at vise, at begge tekster tilhører den samme redaktion, og da rimeligvis også de andre stykker så at håndskriftet for en del bidrager til at komplettere den tabte text af sagaen.

Bl. 15 a—16 a findes et større stykke af *Ölkofraþáttur* ("Giord þeirra firir aulkofra"), som, for så vidt udskriften er nøjagtig, ganske vist ikke er udskrevet af AM. 132. Fol. men derimod efter et håndskrift, som har stået det meget nær.

Bl. 76 b har Gottskalk udskrevet et lille stykke af en codex af *Magnús saga eyjarls*, som viser sig ikke helt at høre til enten den ene eller den anden af de redaktioner af sagaen, som nu haves. Dette stykke svarer til *Magnús saga I* kap. 15 (Icelandic sagas London 1887, I, 252) og *Magnús saga II*, kap. 7 (Icelandic sagas Lond. 1887 I, 286).

Snorra-Edda eller i hvert fald *Skálda* har Gottskálk kendt, for på bl. 70 a anfører han et stykke fra *Skálda*, hvor der står til overskrift: "Vr skalldu hier epter". Stykket svarer til Sn. Edd. AM. udg. I, 532—34: *Madr heiter einn firir sier* o. s. v. til: *avllid LXXX. her er [C]*. Det ser ud til ikke at være nøjagtig afskrevet, men den udskrevne Codex synes mest at have lignet AM. 748. 4:to; dog findes der i dette stykke enkelte særegenheder fælles med Codex Upsal., som f. ex. "sarfadr LXX" i stedet for "sörvar LXX".

Gottskálk har udskrevet flere stykker af *Grágás* og synes at have benyttet AM. 334. Fol. (*Staðarhólsbók*), men, hvad der er det interessanteste, han benytter sig af selve navnet *Grágás*. Således skriver han bl. 37 b med det samme blæk, hvormed de ældste dele af håndskriftet er skrevne:

"a sama vettfangi þat er j sama giorningi eda samstvndiz eda uendingu. vr gragas."

Som bekendt forekommer navnet *Grágás* som benævnelse på den islandske fristatslov ikke i gamle codices. Dr. V. Finsen har påvist at det ikke fandtes i ældre håndskrifter end fra c. år 1600. Da nu Gottskálks syrpa sikkert nok for det meste er skreven inden 1570, så rykkes navnets alder i hvert fald en menneskealder op. Dertil kommer da også at Gottskálk, som er født omkr. 1520 og først er død 1593, og således som fuldvoxen mand havde levet fra 1540—1593, vist næppe vilde have citeret lovbogen ved dette navn, dersom han ikke i sin ungdom havde lært at kalde den således og dersom dette ikke stod for ham som den i det 16. årh. almindelige måde at betegne bogen på. Men hvornår man først har begyndt at nævne lovbogen ved navnet *Grágás* står ikke destomindre endnu uløst. Efter sagens natur kan navnets anvendelse imidlertid være langt ældre end man aner.

På flere steder udskriver Gottskálk *Jónsbók*, og mærkværdig-nok finder vi også hos ham (bl. 40 b) selve benævnelsen "*jonzbok*", som ligesålidt som navnet *Grágás* findes i gamle codices. Gottskálks syrpa er netop det ældste håndskrift, hvori det forekommer, for så vidt mig bekendt.

Af norske love nævner Gottskálk både *Borgarþingslög* og *Gulapingsbók*, samt udskriver stykker af enkelte af de ældre bispestatuter, som f. ex. Eilífs fra c. 1323 (Dipl. Isl. II, 355).

Foruden det allerede omtalte nl. brevskeber, digte og udskrifter af oldskrifterne findes der i håndskriftet en mængde afhandlinger og optegnelser af forskelligste art og alder, som det tildels også vil fremgå af Finnur Magnússons udtalelse ovenfor. Bogen begynder med en på islandsk ikke tidligere kendt astrologisk afhandling (tunglspár), som dog ikke synes at være ældre end fra det 16. århundrede. Senere hen (bl. 67 a) møder os en *Jólaskrá* af samme art som den, der findes trykt bagved *Rímbegla Hafn*. 1780 s. 572, men dog i en fra den noget forskellig redaktion. Tre små afhandlinger af rent komputistisk indhold findes på for-

skellige steder i bogen (bl. 35 b, 49 b, 52 b, 53 a). De er alle af vigtighed, i det de dels retter hvad der står i Rímbegla, dels indeholder noget helt nyt. Således kan vi ved hjælp af et stykke her bl. 49 b *um sumarkomu* netop korrigerer Rímbeglas bestemmelse i så henseende (Rím. Hafn. 1780 s. 430–32). I Rímbegla står der: "Sumar skal eigi nær koma Mariumessu á faustu enn XV. nottum og eigi fyr (r.: firr) en XXI og skal V. dagur vera fyrstur í sumri. Þat er *hinn V. dagur* fra Mariumessu og skal eigi þann telia er messudagur stendur á þá er so ber til". Fejlen ligger her i *hinn V. dagur* og Gottskálf læser nu her fuldstændig rigtig, nl. "þat er *hinn þriðje fimtudagr* fra mariumessu", for den første sommerdag skulde i gamle styl efter islandsk tidsregning falde på en af dagene imellem 9. og 15. April begge dage iberegne, medens sommeren i Norge stadig tog sin begyndelse Tiburtsmessedag, d. 14. April. Efter ny styl varierer sommerens begyndelse 19–25. Apr. incl.

Bl. 35 b findes en højst mærkværdig bestemmelse "*um vetrarkomu*", som på den ene side i vis henseende er mere præcis end tilsvarende bestemmelse i Rímbegla (s. 200), medens den på den anden er af særdeles ejendommelig beskaffenhed. I Rímbegla lyder bestemmelsen således:

"Vetur kemur laugardag þann sem Lucas messu er næstur, enn hana siálfa ef hlaupár fer eptir . . .

Således som udgiveren Stefán Björnsson (d. 1798) har bemærket, så udtrykker forfatteren sig her noget uklart, for her skulde have stået: þann, sem næstr er *fyrir* Lucasmessu. Dette rettes nu også ved, hvad der her står i håndskriftet, hvor det hedder:

"Lavgardagen næsti firir lucas ewangelista er jafnan fyrstur j uetri. se hun á laugardegi þa er uika af vetri nema þa varnadar¹⁾ ar er. þa kemr uetren áá fostudagenn næstan firir lucas ewangelista oc er þa nott af uetri ef lucas er áá laugardag."

Så gammel er altså teorien om at vinteren begyndte på en fredag. Den har også været sejglivet og måtte først vige 1837, da Finnur Magnússon begyndte at udgive den isl. almanak.

Endnu en tredje regel for bestemmelsen af vinterens begyndelse indeholdes i en afhandling af komputistisk indhold, som findes i vort håndskrift bl. 52 b—53 a, og som, så vidt jeg kan se, er, ligesom hele afhandlingen, fuldkommen selvstændig og uafhængig af Rímbegla. Her lyder bestemmelsen således:

Sa skal lavgardagr fyrstr i vetri er næstr er calixtusmessu²⁾ hvort sem hann er fyrir eða eptir. nema hin IX vetur j solar avild huerre oc heiter þat uarnadar ar. þa kemr vetur lveasmessu.

Men resultatet bliver det samme som tidligere. Mærkværdigt er det at Rímbeglas text på begge de steder hvor det gælder om at fastsætte bestemte regler for vinterens og sommerens begyndelse, netop er uklar og utilfredsstillende.

¹⁾ varnandar(!) hdskr.

²⁾ Kalixtusmessa kaldes vetrarmessa på oldnorsk.

Om *præsternes ægteskab* findes på bl. 30 b–32 b en *afhandling*, som er mærkværdig derved at den er nedskreven i selve reformationstiden da dette spørgsmålet just var brændende så vel som at forfatteren citerer nogle islandske oldskrifter, hvad man ellers ikke træffer på så tidlig som c. 1550. Håndskriftet er meget beskadiget på dette sted og overskriften kan kun gengives ved gisning: "[V]m prestanna giptingar". Forfatteren, der sandsynligvis er biskop Gizur Einarsson og som holder på at præsterne skal have lov til at gifte sig, henviser til de ældre islandske biskoppers eksempler som f. ex. *Ísleifr*, *Jón Ógmundarson*, *Þorlákr*, samt citerer *Arna saga*.

For uden en masse optegnelser om værdiberegning på Island findes her i håndskriftet en mængde mindre afhandlinger og småstykker henhørende til den kirkelige literatur. Således finder vi her bl. 60 b–61 a *de ti bud* (tiv laga bodord) i en gammel islandsk oversættelse tilligemed en kort forklaring, et kort men *gammelt uddrag på islandsk af epistlerne* (bl. 47 b; jfr. Galat. I, 11–12; Rom. XIII, 6–7; Efes. V–VI; Jakob I, V), to gamle afhandlinger om *messens kraft* (bl. 11 a–b, bl. 69 b), samt et lille stykke om "*vij sælfu]r himiríkis*" (bl. 69 b). Bl. 52 a findes der et stykke om *Setning af skaktafti*, som af Finnur Magnússon betegnes som "*interpretatio antiquissima ludi scacchici*" (jfr. ovenfor). Dette stykke forekommer mig efter dets beskaffenhed at dømme at have udgjort en del af en gammel homilie. Således som det foreligger her tør man dog vel ikke tillægge det nogen overvættets høj alder. Her findes f. ex. ord som *sker* (en þat er oriøtt sem an riøttinda skier), *reøttferdugr* o. s. v. Dog kunde dette, navnlig det første ord, tænkes at være en afskriftforvanskning, som man så ofte træffer på i de senere håndskrifter, og det er jeg nær ved at tro, for stykket ser ellers ret gammelt ud.

Ganske interessante er fire *formularer* fra pavedømmets tidsalder, som findes i håndskriftet, og som, så vidt mig bekendt, er enøststående i literaturen, nl.

1. *En formular for en præsts skriftetale, når han bliver hentet til at meddele en syg sakramentet* (bl. 43 b, 45 a).

2. "*formali yfer hionum noøkur*" eller formular for præstens bøn for nygifte ægtefolk, hvor til slutning det fromme ønske udtales, at ægtefolkene lever "*svo lengi at þau megi sia sono sina oc døtur allt til þridiv oc fiordv ættkvisslar oc [til] æskiligrar elli kome þau*" (bl. 47 a).

3. "*formale yfer skipi*" d. e. formular for en sømands bøn, hvor slutningen lyder således: "*Elskvu gud yfer alla hlvti fram oc hanz sætu mod[u]r jvngfrv sanøte marie oc ollum gudz helgum monnum j himinríkisdyrd vtan enda. amen. Syng[i]vm pater noster oc ave maria oss til vølførdar*".

4. En frugtøommelig kvindes bøn til gud og vor frue, ligeøom næstføregående med temmelig udprægede katholske anrøbølsøer,

samt til slutning ledsaget af dette råd: "Les niu sinnum aue maria med þri[m sinnum do]minus tecum oc gior kross yfer kuide sinum med sierhueriu uersi."

Bl. 7 a—8 a findes en gammel islandsk afhandling om *peccata mortalia* og *peccata venialia*, navnlig om skjørlevnet. Afhandlingen nævnes i håndskriftet "*Specvlum penitencie*".

Flere småstykker findes her, som citerer en Gregorius, således et brudstykke "*af umsátum Gregorius*" (bl. 9 a), *Credo* (bl. 12 b), samt et stykke "*af udr komning GG*" (= vidrkomning el. vidrkenning Gregorii?) om de pligter som er forbundne med *bispeværdigheden* (bl. 12 a) og må derfor snarest være hentet fra Gregorius den store's *Cura pastoralis*¹⁾ (jfr. Heilagramanna sögur I, 390); endvidere om *et pavevalg* (bl. 12 a), hvor det engang havde truffet sig at en forklædt kvinde blev valgt til pave.

Bl. 55 b—57 a er en meget interessant afhandling "*um skopvn manna og naturu edle*", skreven i et ganske godt og klassisk sprog, bærende på enkelte steder spor af forvanskning, som dog mest består i en misforstået modernisering af gamle ordformer, f. ex.:

"Hvitar neglvr slett[ir] oc blavtir oc þvnnir oc litit ravdir oc hardla vel skinandi seigia hit besta hvgvit", hvor afskriveren åbenbart har forvansket *hvitir negl* i *hvitir neglur*, ligesom han også skriver: "*þing negl syner ovitra oc gradga*", f.: *þingir negl syna* o. v. v. Forfatteren citerer til slutning "*heilagr Gregorius*" og den "bok er kallazt *ymago mundi*", samt bemærker at der i sidste skrift skal stå "at biart blod med fogrvm roda hefur mest afl meðr bornvm. En ravdur litur med vngvm monnvm. dockr litur meðr fvllaulldrum monnum. En favlur litur meðr gavmlvm monnum. Þvi er vore jafnat til barna enn sumre til vngra manna. En havsti til fvllordnra. wetri til gamalla." Det citerede skrift *Imago mundi* tillægges sædvanlig *Honorius Augustodunensis* (d. 1120; "sub Henrico quinto floruit") og udkom for første gang 1544 blandt flere af hans skrifter under følgende titel: D. Honorii Avgvstvdvnensis presbyteri Libri Septem, Quorum Primus est: I. De Imagine Mundi. II. De Temporibus Mathesis. III. De Philosophia mundi Lib. III. IIII. De Affectionibus Solis. V. De Aetatibus mundi Chronicon. VI. De Luminaribus siue scriptoribus Ecclesiasticis. VII. De hæresibus. Ante hæc in lucem non editi. Basileæ 1544. 8:vo. Men i det skrift som i udgaven kaldes *Imago mundi* findes ikke noget svarende til den islandske text. I *Philosophia mundi* kap. XVIII—XX tales der derimod om menneskets udvikling og bygning, men jeg kan dog der ikke finde de til det islandske citat svarende ord; og er dette hentet herfra, så må det være meget unøjagtigt og er måske kun et excerpt fra flere steder i samme skrift. Ellers var det ikke umuligt at den islandske forfatter havde kaldt de fire første böger i ovennævnte udgave *Imago*

¹⁾ En afskrift af "Pastorale Gregorij" fandtes i Mödruvallakloster 1461 (A.M. 274. 4to).

mundi, dersom dette navn havde stået i begyndelsen af det håndskrift, som han har benyttet.

Bl. 41 b findes et gammelt stykke, som begynder således: "Waraz min son savrlifiz glæpen. ero þeir iij hluter er mest strida vppa dygandismenn j þessum heime. þat er valld oc ver-allig vizka. lostaseme oc agirne. Hier af er svo skrifat af þeirre liknesk[i]u er nabbagudunosar sa at hennar fætur voru af jarne oc tigle" o. s. v. Derpå følger en forklaring af metallernes symboliske betydning. Sproget lyder gammelt, som f. ex.: firir fæturna er svmer voru med jarn en sumer med tigl merkiz firir savrlifi er manzens hiartta giorer til jdranar en klavcker jarnligan hvg med hita likamligrar astar o. s. v." Skönt dette stykke ikke fuldstændig stemmer overens med den udgivne text, så viser det sig dog at være udskrevet af *Mariusaga* (Ungers udg. Chria 1871 s. 857—59). Umiddelbart derefter følger en afhandling som viser sig at stamme fra *Sæmundr fróði*, hvorom mere nedenfor.

Bl. 49 b—50 står der igen en meget gammel afhandling om menneskets avlingsdrift og fosterets udvikling o. s. v. og er af Gottskalk indført i håndskriftet 1544. Afhandlingen citerer *Isidorus [Hispalendis]* (d. 636) og, efter hvad jeg kan se, så gælder citatet nærmest hans *Etymologiae* (lib. XI, 142). Hans skrifter vides ellers at have været godt kendte på Island i gamle dage ¹⁾ og flere håndskrifter af dem har været i omløb deroppe. Således finder vi ved år 1461 i klostersamlingen på Mödruvellir såvel "Ysodorus de summo bono" som "Sinonima Jsidorij" (AM. 274. 4:to). Det mærkværdigste er dog at der, som direkte fortsættelse af afhandlingen, skönt med et ringe mellemrum, hvori årstallet "Mdxliij;" står skrevet, hvilket bestemt angiver tiden for stykkets indførelse i håndskriftet, findes en meget lignende angivelse af benenes antal i det menneskelige legeme og den selvsamme med-delse om Adams og Evas højde, som der i AM. 764. 4:to tillægges *Sæmundr fróði*. Jeg vil nu ikke på dette grundlag ligefrem påstå at denne afhandling oprindelig hidrører fra Sæmundr, men eftersom det er at anse som aldeles vist, at han har skrevet en *afhandling om jordens og navnlig menneskets skabelse* ²⁾, så ligger det ikke så overmåde fjærnt at antage at man netop her har for sig et stykke af nævnte afhandling, navnlig da dette ser ud til at være meget gammelt, og er dog desuden sandsynligvis kun en islandsk oversættelse, for Sæmundr må antages at have i dette tilfælde skrevet på latin. Men Sæmunds forfatterskab til en sådan afhandling bygger man navnlig på to gamle håndskrifers vidnesbyrd, nemlig først og

¹⁾ Jfr. Nokkur blöð úr Hauksbók útg. af Jóni Þorkelssyni Evik 1865. At biskop Þorlákur Þorhallason først har lært Isidorus' skrifter at kende hos præsten Eyjólfur Sæmundarson (d. 1158) i Oddi synes at være hævet over al rimelig tvivl (jfr. Bps. I, 90—91, 265—66).

²⁾ "Vér finnum rök til, að Sæmundr hefir ritad um sköpun jarðarinnar og mannsins sérilagi, á líkan hátt og vér finnum í ritum lærðra manna frá miðöldunum í öðrum löndum." Jón Sigurðsson i Dipl. Isl. I, 502—503.

fremmest skindbogen AM. 624. 4:to s. 143¹⁾, hvor der står: "*I upphafi heims sagði Sæmundr prestr at sól nysköpuð rynni upp í austri miðju, en tungl fult á aptni*". Denne skindbog er skreven i det 15. århundrede. Det andet vidnesbyrd er det lige ovenfor nævnte, som findes i skindbogen AM. 764. 4:to, der er skreven i det 14. århundrede og indeholder en gammel verdenshistorie på islandsk. Her står der nemlig: *Hann (o: Adam) var LX at hæð eptir sögu Sæmundar; hann var skapaðr eptir líkneskju sjálfs guðs at líkams formi, hafandi CCXL ok átta bein ok CCC ok LX ætta*" (jfr. Dipl. Isl. I, 503; Edda Sæmundar hins fróða Hafn. 1787 I, XXVII, 87). Árni Magnússon bemærker hertil, idet han mener, at Sæmundr fróði ikke var enfoldig nok til at kunne skrive sådant noget: "An ergo nugator hicce impie credit, Deum tot ossibus et venis constare, et humana forma præditum esse, Sæmundum certe sacerdotem saniores de immenso et æterno spiritu opiniones fovisse indubitanter credimus, incredibile (scilicet) est Sæmundum ita rudem fuisse, ut hanc stultitiam assereret; potius statuendum erit compendii hujus scriptorem (Sæmundi nomine) nugis suis auctoritatem addere voluisse". Denne udtalelse bliver nu imödegået af Jón Sigurdsson (Dipl. Isl. I. c.), hvor han med rette bemærker at det efter de kundskaber, Sæmunds samtid sad inde med, aldeles ikke röber nogen uvidenhed at skrive på denne vis, for det stemmede jo fuldstændig med middelalderens lærdeste forfattere (jfr. De nativitate infantium. Opera Bedæ venerab. Basileæ 1563 I, 471). Det nogenlunde tilsvarende stykke hos Gottskålk hidsættes til sammenligning med det ovenfor anførte:

"Tvær ero tennr j huerium manne oc XXX. en bein xiiij oc iij. en ædar i horundi manz er[u] iij" oc XV.

Nam er j enne huerium manne. en minne j heilla. enn synder allar j lifr. en avfvnd j galle. en lostasemi j lendum kalla en j nafa konu eda kuidi. enn j hiartta hvgskot. enn j hvgskoti jnnan er trua. hun er næst gudi.

Adam uar LX at hæd en eva L.

Svo seigiz at af hiarttanv gange vt uiskan. Enn mal af lynganv. Reidi af gallenv. hlatr af milltinu. En líkamz fysne af lifrins."

Vel stemmer disse stykker ikke helt overens med hinanden, men når den frihed tages i betragtning, hvormed man plejede at udskrive og excerpere ældre skrifter og hvor let et tal gennem flere afskrifter kan forvanskes, så kan det ikke siges at være helt urimeligt at antage at begge stammer fra samme fælles kilde, og dersom dette var tilfældet, så lå det også temmelig nær at antage den nysnævnte afhandling, hvori "ysodorus" bliver påberåbt, for et stykke af Sæmunds afhandling om menneskets skabelse og natur.

Det kendskab man nu har til Sæmunds forfattervirksomhed er i det hele taget meget mangelfuldt. Vi ved at han var med til at få tiendeloven 1096 vedtaget ligesom den ældre kristenret, samt at han antoges at sidde inde med al sin samtids viden og ansås for en så lærd mand at han henved år 1200 allerede havde fået

¹⁾ Jfr. Dipl. Isl. I, 240, 508.

tilnavnet "*hinn fróði*". Selv Ari hinn fróði skrev sin Íslendinga-bók efter hans tilskyndelse og forelagde ham siden sit udkast til gennemsyn. Hans skrifter, som nu ikke haves, påberåbes idelig i oldskrifterne, og man nærer en så ubetinget tillid til Sæmunds efterrettelighed og historiske omdømme, at man ligefrem henviser til hans mundtlige udsagn, således ved år 1118 i Kristnisaga kap. 14 (Bps I, 67): "þau misseri hafði svá mikill manndaufi verit, at Sæmundr prestr enn fróði sagði svá á þingi, at eigi mundi færri menn hafa andazt af sótt enn þá vóru til þings komnir".

I middelalderen har man også haft travlt med Sæmundr. Derom vidner de talrige sagn om ham. Han betragtedes som et slags mester Virgilius, der sad inde med al verdens kløgt og visdom og derfor var man tilbøjelig til at tillægge ham adskillige oldskrifter, der syntes at udmærke sig i en eller anden retning.

I det 17. århundredes første halvdel finder vi først spor til at man tillægger ham eddakvadene, hvoraf samlingen så har fået navnet *Sæmundaredda*. Dog ser vi at man langt fra har været klar over, om han blot skulde have samlet kvadene eller virkelig digtet dem selv. F. ex. Björn á Skarðsá vakler i så henseende og lader på det ene sted Sæmund samle og på det andet digte kvadene ¹⁾. Hvorgammel den tradition ellers er, som knytter Sæmunds navn til kvadene er ikke muligt at sige. Den kan være meget gammel, men den kan også være opstået i begyndelsen af det 17. århundrede. Dog synes jeg det sidste er mindre rimeligt. For resten er dette edda-spørgsmål et af dem, som det aldrig vil være muligt at løse tilfulde. Vi kender kun så meget at sagnet vil vide at digtsamlingen (Eddakvadene) hidrører på en eller anden måde fra Sæmund, mens oldskrifterne ikke melder nogetsomhelst derom. Sagen vil altså fremtidig, ligesom hidtil, stille sig således, at bevisene for at Sæmundr har samlet kvadene såvel som for det modsatte stadig vil udeblive, om man anstrænger sig nok så meget for at få dem frem. Ikke desto mindre har navnet *Sæmundar-Edda* nu gennem flere århundreders tradition (siden samlingen først blev fremdragen i det 17. århundrede) vundet en så stor hævd, at de forsøg man har gjort på at gøre navnet "*den ældre Edda*" gældende synes i enhver henseende at være overflødige, da benævnelsen *Sæmundar-Edda* aldeles ikke kan give nogen anledning til at samlingen bliver forvekslet med et andet oldskrift. Et enkelt digt, *Sólarljót*, der rigtignok ikke findes i Codex regius af *Sæmundar-Edda*, men som derimod i det 17. århundredes papirhåndskrifter plejer at følge med Eddakvadene, tillægges endvidere Sæmundr fróði. Han siges nemlig at have digtet dette kvad efterat han i tre dage havde ligget død på ligbåren.

Et af de skrifter, som man endvidere i det 17. århundrede har tillagt Sæmundr fróði, er *Njála* "hverja hann saman skrifað hefir

¹⁾ Gudbr. Vigfússon. Corpus poet. boreale I, intr. XXXIV, note 3, XXXV, note 1.

með stórum candore", således som Björn á Skarðsá udtrykker sig¹⁾, og dette viser sig at have været en almindelig antagelse blandt Björns samtidige, eftersom vi i afskrifter af selve sagaen fra den tid netop møder det selvsamme, således bagved sagaen i papirshåndskriftet AM. 465. 4:to (se Njála II, 736).

Men hverken selve sagaen eller andre oldskrifter indeholder noget som helst, der hjemler denne antagelse. En anden sag er det at der er meget som tyder på at sagaen må være nedskreven et steds i de egne, hvor begivenhederne går for sig. Bemærkes kan det at Oddaverjættan findes i Njála kap. 25 forfulgt på en anden måde end i Sturlungernes stamtavle fra c. 1230, der findes trykt i Dipl. Isl. I, Nr. 127, og som Jon Sigurdsson mener at muligvis oprindelig kunde hidrøre fra Sæmundr fróði. Det er klart dersom Sæmundr skulde både være Njála's og stamtavlens oprindelige forfatter, så skulde da Oddaverjættan stemme overens i begge, og da den nu ikke gør det, følger det af sig selv at Sæmundr kun kan være forfatter til den ene, og da forekommer det mig sandsynligere at det er til stamtavlen, han er forfatter. Der er en omstændighed, der efter min mening gør det lidet sandsynligt, at Sæmundr eller i det hele taget medlem af Oddaverjættan er Njálas oprindelige forfatter, nemlig den hvor usympathetisk sagaen netop omtaler den med Oddaverjar så nærbeslægtede Dalverjætt. Den vise og lovkyndige Mörðr Valgardsson står således efter sagaens skildring som en underfundig skurk og af Runólfr goði i Dal får man også kun et skummelt indtryk. At Sæmundr fróði virkelig tendensiøst vilde have stillet sin egen slægt i et så skævt lys er næppe antageligt. Påfaldende er det unægtelig at Flosi Þórðarson, som begår den udåd at indebrænde selve sagaens helt, derimod overalt fremstilles som den ædle og gæve. Deraf lå det meget nær at antage at forfatteren netop var en Svínfellingr (Freysgyðlingr), og da, forsåvidt sagaen ikke var langt ældre, vilde der nærmest være at tænke på biskop Brandr Jónsson (d. 1264). Men alt dette bliver dog kun en hypothese og man må slå sig til tåls med aldrig at få at vide hvem der er forfatter til Njála.

De såkaldte *Oddaannaler* er et af de skrifter, man i det 17. århundrede mente at Sæmundr hinn fróði var forfatter til, men da disse annaler i virkeligheden ikke er ældre end fra det 16. århundredes sidste årtier, så behøver man ikke at være i tvivl om hvorvidt dette kan forholde sig rigtig. I det hele taget må det også betragtes som meget tvivlsomt om man på Island virkelig så tidlig som i Sæmunds dage var begyndt på at nedskrive annaler, eftersom ingen af vore opbevarede annalhåndskrifter går længere tilbage end til c. år 1300. Dr. Gustav Storm har derfor ment at den islandske annalskrivning først er opstået henved år 1280, skönt der i og for sig selv ikke kan være noget imod at den er opstået i det 12. århundrede, for på fremmede forbilleder manglede det

¹⁾ Corpus poet. boreal. I, intr. XXXV, 1.

ikke. I tvende af de gamle islandske annaler (Annales regii og Flateyjarannáll) finder vi en henvisning til Sæmunds udsagn, nemlig ved år 1047, hvor der står:

”Svá segir Sæmundr prestr hinn fróði at á þessu ári voru svá mikil frost, at vargar runnu á ísi milli Noregs ok Danmarkar”. Dette stykke gör ubetinget indtryk af at være udskrevet af et skrift og ikke at være taget efter en mundtlig overlevering, men hvorfra det er taget vides ikke. Turde man forudsætte at Sæmundr muligvis havde skrevet en annal, så vilde notitsen netop der have været på sin plads. Som der strax nedenfor vil blive bemærket, så har Sæmundr netop skrevet en udsigt over de norske konger indtil Magnus den gode's död 1047. Her kunde dette stykke også unægtelig have stået, skönt det vilde bedre have passet i en annal. Endelig kunde det være gået over i Annales regii og Flateyjarannal fra et ældre skrift af en anden og yngre forfatter end Sæmundr, og altså på anden eller tredje hånd stamme fra ham.

De skrifter, som man ifølge oldskrifternes vidnesbyrd er berettiget til at tillægge Sæmundr fróði er følgende:

1. *Noregs konungatal* eller *en kortfattet norsk kongehistorie* indtil Magnus den gode's död 1047, således som det fremgår af et anonymt kvad om Jón Loptsson i Oddi. Kvadet, som rigtignok i Flateyjarbók (II, 520—28) tillægges Sæmundr fróði selv (”er Sæmundr fróði orti”), må være digtet i årene 1184—1197, eftersom det nævner Sverrir som konge over hele Norge og beretter samtidig om Magnus Erlingssons död, mens Jón Loptsson på den anden side först døde i året 1197. Efterat digteren har opregnet kongerækken indtil Magnus den gode, samt anført deres regeringsår og i korte træk berettet det vigtigste om enhver af dem, så fortsætter han i vers 40 således:

Nu hef ek talt
tíu landreka
þa er huerr var
fra Haralldi.

*inta ec sua
æfui þeirra
sem Sæmundr
sagdi hinn fróði.*

Her siges altså ligefrem at digtet grunder sig på enten et konungatal eller en kortfattet kongehistorie af Sæmund hin fróde.

Kongerækken her følger en særegen tidsregning idet den foruden Hakon jarls regering ¹⁾ regner Harald gráfelds regering 9 år, Eirík blodöx regering 5 år og Sveinn og Hákons regering 2 år. Men det må vist være en fejl med Sveinn og Hákons regering; de regerede jo faktisk i tre og ikke to år, for regner man med to, så falder kong Olaf den helliges död i året 1029. Men dette må have stået således i Sæmunds Konungatal, idet der i digtet ikke kan stå anderledes end *tvá*:

Red tolf vetr | tíri gaufgadr
Eirekr jarl | fyrir Yggs mani
Taldi laund | ok lausafe
sína eign | Sveinn ok Hakon.

¹⁾ Jfr. Odd munks saga Chria 1853 s. 84 ff.

ok tua vetr | at tali fyrða
Eireks arf | iarlar hofðu.

2. Et andet skrift, som man efter oldskrifterne er berettiget at tillægge Sæmundr, er en *O'laf's saga Tryggvasonar*. Allerede Ari fróði påberåber sig Sæmunds autoritet med hensyn til Olafs død: "þenna atburð sagði Teitr oss at því es cristni com á Ísland. En O'lafr Tryggvason fell et sama sumar at sögo Sæmundar prests" (Íslendingab. k. 7), men heraf kan dog i og for sig selv ikke afgøres om Ari følger Sæmunds mundtlige meddelelse eller om han har haft for sig et skrift af ham. Dette bliver derimod aldeles klart af Odd munk's O'lafssaga, dog navnlig af den bearbejdelse, som findes i AM. 310. 4:to og er trykt i Fornmannasögur X, hvor der iblandt andet står: "þessa þings getr Sæmundr prestur hinn fróði, er ágetr var at speki af mælti svá . . . Svá hefir Sæmundr ritað um O'laf konung í sinni bók" (Fms. X, 289; jfr. udg. Chria 1853 s. 30), hvorefter der følger et længere stykke, som man antager at er udskrevet af Sæmunds bog. Tidligere i bogen står der endvidere: "En þessir menn samþyckia þetta með þessum hetti Sæmundr hinn fróði oc Ari hinn fróði, er hvárstveggja sögn er trúlig, at Hákon hafi stýrt ríkinu xxxiiij vetr síþan er féll Haralldr gráfelldr." (Fms. X, 276; jfr. Udg. Christiania 1853 s. 22—23). Denne tidsregning holder imidlertid ikke stik, men Oddr munkr ses både at have haft for sig Sæmunds O'lafssaga og Ari hin fróde's *Konungæfi*. Sæmunds bog synes han dog næppe at have benyttet udtømmende. I de vidtløftigere recensioner af *O'laf's saga Tryggvasonar* findes der indskudt et helt afsnit om Íslands første bebyggelse i det væsentlige overensstemmende med begyndelsen af *Landnámabók*: om Tile efter Beda, om Naddod, om Gardarr, om Flóki Vilgerðarson, om Ingolf og Hjörleif (Fms. I, 233 ff.; Flat. I, 247—48). Nu stemmer *Landnámahåndskrifterne* ikke overens med hensyn til hvem af de to, Naddodr eller Gardarr, var den første, der besejlede Ísland. *Hauksbók* holder på at det var Gardarr, medens *Sturlubók* stiller Naddod i spidsen og påberåber sig samtidig Sæmund hin fróde's autoritet ("svá sagði Sæmundr prestur enn fróði")¹⁾. Da der nu savnes enhver efterretning om at Sæmundr virkelig skulde have grundlagt *Landnámabók* og da tilsvarende stykke findes i den vidtløftigere bearbejdelse af O'laf's saga Tryggvasonar, så rejser der sig unægtelig meget naturlig det spørgsmål: hvor andet steds skulde vel Sæmundr have kommet til at udtale sig om dette æmne end i sin O'laf's saga og hvor andet steds fra skulde *Landnáma's* compilatores have taget det? At bearbejderen af den vidtløftigere O'laf's saga skulde have lånt disse stykker fra *Landnáma* forekommer mig ikke meget sandsynligt, for han havde jo i grunden ikke noget brug for dem, idet de aldeles ikke passer ind i sagaen, hvor de nu står. Det synes derfor at være det antageligste, at stykkerne fra Sæmunds saga havde stået i den

¹⁾ Íslendingasögur Kh. 1843 I, 26—27.

recension, som den vidtløftige sagas bearbejder har haft for sig, og at han, som åbenbart mere har lagt an på stoffets fylde end fin bearbejdelse, ikke har villet udskyde dem, da de jo stod i sagaen for. Med andre ord, jeg mener at *stykkerne* i den store O'laf's saga *Tryggvasonar om Islands landnam stammer fra Sæmundr hin frode's Olafs saga* og ikke er lånte fra *Landnámabók*, for *Landnám*a selv erklærer, at den benytter et Skrift af Sæmundr som kilde. En anden sag er det, hvorvidt den O'lafssaga, som Sæmundr har skrevet, har udgjort et selvstændigt skrift eller den muligvis skulde have dannet et afsnit af hans konungasögur.

3. *Afhandling om jordens og menneskets skabelse.* Jfr. ovenfor.

4. *En afhandling om ægteskab*, som man ikke tidligere har kendt. Den findes, for så vidt den nu haves, netop i den omhandlede Gottskålk Jónssons syrpa i British Museum Add. 11,242. 4:to bl. 42a, og er skreven 1543. Stykket lyder således:

Allum þeim er hion ero [ero] þessar tider skyldastar til þyrnzlu a hveriu are.

Langafostu. Paskaviku. en þvi næst er iol avndverd oc ofanverd oc vppstigningardagr drottens oc en helga vica oc xl dagar hiner næstu bædi firir barnbvrð oc eptir oc blodsottartid konv. Þad er oc þvilige skyllt at madr horfi ei epter konu til samræðiz. Enn er lidr þessar tider þa ero drottens dagar. Messudagar helger oc jmbrudagar oc iij dagar enu næstu adr madr tekr corpus domini ¹⁾ oc svo epter. en sidan ero fostudagar. en þa midvikudagar. jafnskyllðar ero fostonætr til þyrmslu jgagndogum ollum sem dagarnar þessar oc þo xl dagar sie hæfdr til þyrmslu enu næsto firer barnbvrð þa er þo betr at þrir manudir sie ef menn vilia sig vel vardueita oc betur at heldr sie þadan fra er barn er kvikt. En þa best at aull tid se su er kona ueit at hvn er oliett. Þat er betur oc at hreinlifz menn hafi til þess þyrnzlu annan dag viku oc lavgardag. Þat er oc skyllt at hafa þyrnzlu j gegn ollum fostutidar dogum oc þarf at vita at opæg er fasta sv er rangri losta framning er savrgvd. Enn ef hion skilr a vm hivskap þa a konan at hafa bæner vm bouda sinn helldr en bagborit ²⁾ logbrot. Enn pott hionum sie skyllt at þyrmaz uid hiuskaparfare þa er avallt þo meir en vij hlutum skyllð[ara] at sia uid allri lostasemi j adra stadi enn mannligt gegner at giora af þvi enu meire synder at hann sia vid hinne liettare. uo^w (!)

Hivskapar þattr sia er hier mest sagdr a vora tungu er *Sæmundr valde bær til oc skrifade fur aa latinu tungu.*

Af dette stykke fremgår at Sæmundr har skrevet, muligvis en selvstændig afhandling, om ægteskab, samt at han har skrevet *på latin*. Dog er det et spørgsmål, hvor stor vægt man med hensyn til hans øvrige forfattervirksomhed bør tillægge den omstændighed, at dette stykke netop er skrevet på latin, men muligheden for at han i større omfang har benyttet dette sprog er der unægtelig tilstede. Således er det ikke usandsynligt at hans O'lafssaga netop har været skrevet på latin, da Oddr munkr, som grunder sin saga på denne, just benytter sig af det latinske sprog. Ordene "*er Sæmundr valde bær til*" hentyder på at afhandlingen er baseret på et excerptmateriale muligvis fra flere forfattere. Men efter indholdet

¹⁾ domine, hdskr.

²⁾ bagbrot, hdskr.

at dømme så kommer man, når det gælder om at søge kilden, meget naturlig til først at tænke på om der ikke skulde findes noget tilsvarende i Corpus Juris Canonici. Imidlertid vil man hurtigt gøre den erfaring, at Jus Canonicum som helhed, således som den nu foreligger, er yngre end ovenanførte stykke, idet nemlig samlingens ældste del først er bragt i stand af Magister Gratianus henved 1150, medens Sæmundr allerede er død som en alderstegen mand i året 1133. Ikke desto mindre findes der også langt ældre bestemmelser i Jus Canonicum, men et sidestykke til nærværende afhandling vil man forgæves søge der, ligesom det i det hele taget, trods adskillige anstrængelser, aldeles ikke er lykkedes mig at udfinde dets kilde; hvorvidt den nu skulde existere og være tilgængelig kan jeg derfor for tiden ikke se mig i stand til at afgøre¹⁾, og videre søgen i så henseende kan henstilles til dem, som finder lyst hos sig til at foretage den.

5. *Jómsvíkingasaga*? I den redaktion af sagaen, som foreligger i skindbogen AM. 510. 4:to (fra c. 1500), udg. Lund 1879 af Carl af Petersens, står der i kap. XXXII s. 54 følgende om Jómsvíkingernes besøg til arveølet hos Danskerkongen Sveinn Haraldsson:

Þar greinazt menn æa, hue mikít líd Iomsuíkingar hafa haft ur Iomsborg at þessu sinne; segia þat marger, at þeir hafi haft halft annat .C. skipa og hafi haft halfann almenning af borginne; enn sumer segia, at þeir hafi haft .LX. langskip og oll akafliga stor; og so seger Sæmundur hinn froði, at þeir hafi so haft, og hafi þetta líd miog ualít uerit, þat sem einna þotta þeim best til oruztu.

Hertil bemærker udgiveren (forord s. XVII):

”Huru vida bearbetaren hemtat denna uppgift direkte från något verk af Sæmund, (ur hvilket han då möjligen lånat äfven andra uppgifter,) eller ur någon sekundär källa, är omöjligt att afgöra i anseende till det mörker, som omgifver Sæmunds författarskap.”

Dette er fuldkommen rigtigt, men ikke destomindre kan man fastholde at dette vidnesbyrd oprindeligt stammer fra et *skrift* af Sæmundr fróði. Nu ved man med bestemthed at Oddr munkr har, da han i slutningen af det 12. århundrede nedskrev sin O'lafssaga Tryggvasonar, benyttet og udskrevet en bog af Sæmundr fróði, hvori der berettedes om kong Olaf Tryggvason. Endvidere ses

¹⁾ Jeg skal i forbindelse hermed bemærke, at det langt fra er uden eksempel at man på islandsk har opbevaret en oversættelse i hvert fald af enkelte stykker af middelalderens forfattere, hvilke man har grund til at antage at nu er tabte. Således kan jeg nu ikke i Goffridus Andegavensis (Vindocinensis, endnu i live 1129) udgivne skrifter (Udg. Venetiis 1727 i III. Bind af Jacobi Birmondi Soc. Jesu Presbyteri Opera, varia s. 404—657) finde det stykke om band (de anathemate), som biskop Arni Þorláksson antages at have påberåbt sig på althinget 1281 og som foreligger i flere islandske membraner samt er trykt i Jus Ecclesiasticum novum sive Arnæanum ed. Thorkelin Hafn. 1777, og Dipl. Isl. II, Nr. 94, hvorfor det må antages at have hørt til et nu ikke mere eksisterende skrift.

Oddr i samme skrift at benytte en skreven beretning om Jómsvíkingerne, altså en Jómsvíkingasaga ¹⁾). Nu grunder nærværende bearbejdelse af Jómsvíkingasaga, som selv er forholdsvis ny men ikke destomindre hviler på grundlag af en ældre redaktion, sig ifølge Carl af Petersens for en del på Odd munks O'lafs saga således som denne foreligger i A.M. 310. 4:to.

Man skulde derfor vente at det af Sæmundr ovenfor anførte vidnesbyrd netop genfandtes i Odd munks saga, så Jómsvíkingasaga's bearbejder havde hentet det derfra. Men dette forholder sig dog ikke således. Enten den sidste eller en tidligere bearbejder — hvad der også er det rimeligste — må derfor antages at have haft adgang til en kilde om Jómsvíkingerne stammende fra Sæmundr fróði, som enten Oddr munkr eller de islandske oversættere at hans O'lafs saga ikke har kendt eller ikke udtømmende har benyttet. Sæmundr må have skrevet noget om Jómsvíkingerne, være sig enten på latin eller islandsk. Hvorvidt dette dog har været et selvstændigt skrift eller kun har udgjort et afsnit i et større værk lader sig ikke afgøre. Usandsynligt er det imidlertid ikke at hans beretning om Jómsvíkingerne just har dannet en episode i hans ovenomhandlede O'lafs saga Tryggvasonar, der igen muligvis ikkun har udgjort et afsnit af hans kongesagaer.

Hvad British Museum har fået af håndskrifter siden Finnur Magnússon's tid er meget ubetydeligt, for den lille samling som i 1863 købtes af Mr. Barring Gould består udelukkende af nye saga-afskrifter, som er fuldkommen værdiløse. Af større interesse derimod er nogle originale pergamentsbreve, der i året 1862 blev købt af Charles Devon, hvoraf det ældste er fra år 1418. Imidlertid har Árni Magnússon i sin tid fået finger i dem, så at der findes nu afskrifter af alle disse dokumenter iblandt hans islandske diplom-afskrifter. Dengang tilhørte originalerne præsten Sæmundur Hrólfsson i Stærriárskógur (f. 1645, d. 1738).

Mr. F. York Powell og Mr. Poole i Oxford gjorde mig opmærksom på at der i en privat samling i Cheltenham, Phillipps Collection, der er grundlagt i tredverne, skulde findes et islandsk pergamentshåndskrift af meget betydelig ælde, om hvis indhold de ikke viste rigtig besked. Jeg mente derfor jeg gjorde rigtig i at se til at få noget nærmere at vide om dette æmne. Efterat jeg så i Bodleiana havde fået at se et gammelt trykt katalog over samlingen og deri under Nr. 8317 fundet anført Arngrímur Jónsson's Edda (= Laufás-Edda?) tilligemed Björn á Skarðsá's kommentar til Egill Skallagrímsson's kvad, samt under Nr. 16504 en membran "sec. xij. v. xij." indeholdende "acts of the apostles", så be-

¹⁾ Jfr. Odd munks saga Chria 1853 s. 84 ff. Jómsvíkingasaga udg. af Carl af Petersens Lund 1879 forord s. XVI.

sluttede jeg at søge at skaffe mig nærmere oplysninger navnlig om det sidste håndskrift, da det efter katalogets ordlyd kunde antages at indeholde enten *actus apostolorum* eller endog evangelierne på islandsk, hvilket vilde have været så meget mere mærkværdigt som dette da havde været den ældste oversættelse af det Ny testament efter Ulfilas, som i det hele taget eksisterede på noget som helst sprog. Imidlertid erfarede jeg at man havde at erlægge £ 1 (= 18 kr.) for hver dag, man benyttede samlingen, og foretrak derfor at skrive til bibliotekaren Mr. John E. A. Fenwiche og bede ham om nærmere oplysninger om håndskriftet. I et brev af 8. Sept. 90 meddelte han mig så at det indeholdt "*the history of the acts or lives of the apostles in Icelandic*", samt at det af "Professor Thorkelin of Copenhagen" ¹⁾ henførtes til det 13. århundrede. Då jeg nu så at dette kun var et håndskrift af *Postulasögur*, brød jeg mig ikke videre om det og forlod således England uden at se det, men havde dog på fornemmelsen at dette sandsynligvis var *Codex Scardensis*, som Árni Magnússon i sin tid lod afskrive (AM. 628, 631, 636. 4:to) ved præsten Eyjólfur Björnsson på Snæfuglstadir, men som siden var forsvunden, uden dog at have noget bevis for det og uden at tænke nærmere over det. I marts 1891 modtog jeg så et brev fra bibliotekar Eiríkr Magnússon i Cambridge, hvor han meddelte mig at han netop havde opdaget at der i et privat bibliotek i England fandtes en membran, der, så vidt man af vedkommende samplings katalog kunde se, indeholdt evangelierne på islandsk. Jeg tvivlede ikke et øjeblik om at dette måtte være den selvsamme bog som jeg var bleven var, og dette viste sig også at være tilfældet, samt at Magnússons undersøgelse af håndskriftet netop førte til det resultat at skindbogen var identisk med ovenomtalte Codex Scardensis. Foruden at denne membran er en af de vigtigste Postulasaga-codices har den også en særlig interesse derved at den i originalafskrifter indeholder trede vigtige aktstykker, nl.

1. *máldagi Skurðskirkju 1401*, et meget vigtigt dokument, hvori der blandt andet står at lagmand Ormr Snorrason skænker bogen til kirken på Skarð. Af denne, máldage findes der imidlertid en egenhændig afskrift blandt Árni Magnússons diplomafskrifter.

2. *Ticnderegnskaber på Skarðsstrand i årene 1507–1523*.

3. *En máldage af 1533*.

De to sidste aktstykker findes ikke iblandt Árni Magnússons apographa, men Eiríkr Magnússon har haft den godhed at meddele mig en afskrift af alle disse dokumenter. Selv vil han vistnok et eller andet sted offentliggøre en beskrivelse af håndskriftet og i så fald henvises dertil. Andre islandske håndskrifter findes der ikke i denne samling, men Codex Scardensis anføres to gange i bibliotekskataloget, nl. som Nr. 16504 og som Nr. 10442.

¹⁾ = Geheimarkivar Grímur Thorkelin (d. 1829).

I forbindelse hermed kunde passende meddeles hvad Þeirkr Magnússon har fortalt mig om et islandsk håndskrift i England. For ikke lang tid (to år?) siden traf han på et *pergamentshåndskrift af Rímbegla* hos en antikvar i London. Håndskriftet stammede efter hans mening fra det 14. århundrede og var ganske godt konserveret. Boghandleren forlangte for det £ 24 (= c. 432 kr.). Uheldigvis tog Magnússon ikke strax håndskriftet med sig, men lod sig nøje med boghandlerens æresord på ikke at sælge det uden hans vidende. Imidlertid glemte antikvaren sit løfte og næste gang, da Magnússon kom, havde han solgt håndskriftet og kunde ikke give den mindste besked om hvorhen det var gået. Dette er så meget mere at beklage som der ikke er kommet noget pergamentshåndskrift af Rímbegla ned til os. Kun har vi efterretninger om at biskop Brynjólfr Sveinsson var i besiddelse af et sådant, og fra hans håndskrift stammer på en eller anden måde alle de papirsafrskrifter, som vi nu har. Om disse to håndskrifter skulde være identiske eller hvorledes denne Rímbeglacodex er kommet over til England, derom vides ikke noget. Men dette tilfælde viser at man med hensyn til oldlitteraturen endnu må være opmærksom på udlandets bogmarked ¹⁾.

I Advocates Library i Edinburgh findes der	99	isl. håndskr.
I Bibliotheca Bodleiana i Oxford	153	„
I British Museum i London	c. 481	„
	Tilsammen 733	

Af disse c. 733 islandske håndskrifter, der nu findes i offentlige samlinger i England, er ikke færre end c. 680 komne fra Finnur Magnússon. Ikke destomindre opregnes der 329 håndskriftnummre i *Catalogus Librorum, quos reliquit Finn Magnussen Hauniae 1857*, så han, dersom han ikke allerede havde udplyndret sit bibliotek, havde ved sin død (1847) været i besiddelse af godt og vel 1000 håndskrifter.

¹⁾ Således har Quarritch og måske flere antikvarer i London for ikke længe siden haft til salg pergamentshåndskrifter af Jónsbók.

Jón Þorkelsson.

Kodex Skardensis af postulasögur.

Ved i fior forår at gennemgå katalogen til Sir Thomas Phillipps umådelige håndskriftsamlinger i Thirlestaine House, Cheltenham, blev jeg opmærksom på at der iblandt disse under no. 10,442 opbevaredes også en islandsk membran der, af den overraskende titel: "Evangelia Islandice s. xiiij" at dømme, sikkert måtte være et af de mærkværdigste sprogmindesmærker den islandske literatur havde at opvise. En rejse til Island under den påfølgende sommerferie, samt forskellige andre omstændigheder bevirkede, at jeg først sidste marts måned fik lejlighed til at undersøge selve håndskriftet. Det viste sig imidlertid snart, at man her ikke havde med nogen evangeliebog fra trettende århundrede at gøre, men netop med den selvsamme kodex der senere hen i katalogen under titel "Lives of the Apostles" findes anført som no. 16,504 — den længst forsvundne Kodex Skardensis af postulasögur. (Et særkende ved denne katalog er, at den samme bog i visse tilfælde findes indskreven med forandret titel på flere end et sted).

Ved den nuværende ejer af Thirlestaine House, hr T. Fitz-Roy Fenwicks godhed har jeg fået håndskriftet eftersat ved to forskellige lejligheder; men på grund af den knappe tid jeg i begge tilfælde havde at disponere over, måtte redegørelsen for dets palæografiske karakter opsættes indtil videre. Alt hvad jeg i den henseende kunde udrette var at

tage den hosfølgende bogstavtro afskrift af prologen til Petrs saga.

Håndskriftets format er største folio, $16 \frac{1}{2} \times c. 12$ engelske tommer. Det har tvende gange været pagineret; først, tidlig i det syttende århundrede, da det endnu var fuldstændigt og bestod af 95 blade, og har den, der foretog pagineringen, skrevet lidt nedenfor midten af sidste blads sidste spalte: "folia 95 Bokarinmar"; sidst i slutet af det syttende eller tidlig i det attende århundrede med de ny sidetal tilføjede under teksten, da allerede det 64de blad (ss. 127—128) var bortkommet.

Hele håndskriftet består nu af løse blade med undtagelse, om jeg erindrer rigtig, af et eneste par, og i den tilstand er det uden tvivl kommet fra Island. Årsagen hertil er tydelig den, at bogen i lange tider har ligget urørt med ryggen stødende op til en fugtig törvvæg, så at bladenes hensmuldren i enkelte tilfælde er gået helt op igennem den brede rygrand og har endog beskadiget selve skriften på sine steder. Så skör er rygranden, i de fleste tilfælde, at bogen ikke lader sig indbinde på sædvanlig måde. I meget få tilfælde har forrådnelsen angrebet bladenes top, dog er de to blade 88 og 89 her temmelig svært medtagne. Den yderste og nederste margen har forrådnelsen ladet uberørt. For nærværende er bladene, dog med enkelte få undtagelser, ved sytråd omvendt heftede til karduspapir, hvilket synes at være foretaget, med en del af bogen i det mindste, allerede inden den forlod Island, idet nemlig Arne Magnússon på en i AM. 628 4:to indlagt seddel anmærker at "Thomas saga med samt alt det övrige ud til enden, skal stå på nyt papir, o. s. v." ¹⁾

Kodex er beskrevet med to spalter på siden, hver spalte gennemsnitlig bestående af 38 linier. Enhver af de større

¹⁾ "Thomas saga og allt hitt ut til endans skal standa a nyium pappir, og það continuerast hvert eptur annað þó Sögurnar sieu ymsar. Er það til samans 13 blöð allt að maldaganum." Denne sidste bemærkning er, således som indholdsfortegnelsen udviser, aldeles rigtig. — A. M.'s notitser er mig meddelte af Dr. Jón Þorkelsson.

sagaer begynder med en stor initial i rødt, blåt og gult, hvis tegning røber en övet hånd. De kortere sagaer udstyres med mindre initialer, kapitlerne med de mindste. Hvert kapitel har for overskrift "Capitulum", for det meste i rødt eller blåt, der i det overvejende antal af tilfælde står i den samme linie der slutter det nærmest foregående kapitel, dog således, at hvis dettes slutningsord udgør f. e. $\frac{1}{4}$ af en linie, får de plads i linien yderst mod højre efter Capitulum, medens det ny kapitels begyndelsesord optager hvad der således bliver til overs af linien til venstre foran Capitulum. På lignende måde omgås skriveren for resten med selve sagaernes overskrifter, og således lader han aldrig en åben plads for en linie eller en del deraf stå ubeskrevet. Til denne ejendommelighed sigter Arne Magnusson ved en anden på för omtalte seddel tilföjet bemærkning: "I membrana skal der ikke være nogen større plads imellem disse små historier end her, eller større end der er imellem kapitler i almindighed" ¹⁾, der støtter sig til en ikke fuldt nöjagtig beskrivelse han har fået af bogen fra Island.

Efter mit skön er kodex skreven helt igennem med en og samme hånd. Ved förste öjekast forekommer det rigtig nok som om med "Joannis ok Jacobi" saga, der begynder med side 79, en ny hånd aflöser den foregående. Bogstavernes form bliver mindre og for forkortelsestegn anvendes en del snirkler og kröller som ikke forekommer i håndskriftets foregående afsnit. Men lægger man vel mærke til, ligner bogstavernes træk og dannelse så fuldstændig den foregående hånds, at der knap er nogen grund til at antage, at man her har med en forskellig afskriver at göre. Dette bestyrkes endvidere derved, at efter de tre förste spalter begynder skriften efterhånden at antage den samme karakter den har i skindbogens förste afsnit, hvormed den snart igen

¹⁾ "Eckert bil skal vera milli þessara smásagna meira enn hier i membrana, edur meira enn inter capita almennilega".

bliver fuldstændig identisk og vedbliver således uforandret til bogens slutning. Heraf kan man slutte, at håndforandringen kun hidrører fra afskriverens stræben i førstningen at efterligne det håndskrift der indeholdt den lange "Joannis ok Jacobi" saga, som han altså indlemmede i Skardsbogens sagsamling fra en særskilt original.

Hånden, der er ret smuk og meget tydelig, henføres i Sir Th. Philipps' katalog til tolvte eller trettende århundrede, men hidrører i virkeligheden utvivlsomt fra fjortende århundredes første halvdel.

På håndskriftets første, oprindelig blanke side findes der tvende hidtil ukendte dokumenter:

1. Fortegnelse over beløbet af lösöretiende på Skardsstrand for hvert år fra 1507—1523, sluttende med: þa stod eg reiknigfkap.

2. Et dokument der indeholder bestemmelser om præstelig forretning i Skards kirkesogn, m. m., dateret 1533.

Derpå, side 2—189 a, følger apostlernes sagaer, fordelte på sider og spalter (ifølge den ældre paginering) som følger. Side 2—54 a Petrs saga ok Pals.

— 54 a—71 Pals saga *postola*.

— 72—78 Andreas saga.

— 79—80 a Prologus.

— 80 a— Her hefr upp sögu ij ^a *postola* ok blezadra bræðra Joannis ok Jacobi.

— 163— Her hefr Thomas sögu *postola*

— 170 a— Her hefr upp sögu philippi *postola*

— 176 a—177 b Matthias saga

— 177 b—183 a Simon ok Judas

— 183 a—189 a Saga Matthei, der slutter lidt ovenfor midten af spalten. På den tilovers blevne plads står med afvejlende mellemrum følgende linier:

þessa bok æig²(!) *kirkian* ath *skarde afkardz ftrond* hver sem les þenna maldaga sem hier ...

ulæseligt, og sætningen vel aldrig fuldt udskreven.

thorðr thorstæmíson minn *godur* win svo vil ek

ek vil fuo æjçill. (Eigill?)¹) ath *ormur er einn bofi*.

Side 189 b—190 a optages af en lang "máldagi" for Skarðs kirke, der egentlig synes at bestå af fire forskellige stykker:

1. Kirkens ældre "máldagi".

2. Et dertil knyttet gavebrev af Ormr Snorrason, begyndende: "Item gelld ek ormr heilagre skarðs *kirkju*, o. s. v., begge uden datum og skrevne med to forskellige hænder.

3. Et nyt af samme udstedt gavebrev, beg.: Anno *domini* M. *ccccprimo* gaƒ ormr Snoraƒ ok aƒhendte *kirkjunne* ath *skarde* Jn *primif postolafogor* j *norœnu*, o. s. v.

4. Et udateret, men efter Orms død udgivet brev: Item aƒhendu *arvar* orf *kirkjunne* ath Skarde Sæx *manna messo* klæde, o. s. v., hvortil, som særskilt paragraf, føjes:

Var þetta allt goz aƒhendt Sira olave *kolbeinfsyne* er þa var *profafr* en *hann* aƒhende olave *gudmundzsyne* ok þorðife modur *hanf*.

Stykkerne 3, 4 samt slutningsparagrafen er skrevne i en og samme, fra de to foregående helt forskellig og meget smukkere hånd²).

Foruden et par aldeles betydningsløse kradserier indeholder kodex ingen rand-optegnelser.

Det første man ved om håndskriftets historie er således at det foræredes til Skarðs kirke af Orm Snorrason i året

¹) Navnet Egill forekommer i den ene af de nedenfor omtalte randgloser, i forbindelse med afskriverens bekræftelse at nu var blækket godt.

²) I den i den Arnamagnæanske samling af diplomer opbevarede afskrift af disse fire stykker, hvor de behandles som ét dokument, findes enkelte endog ikke uvæsentlige afvigelser fra originalen.

1401. Denne Ormr, der to gange beklædte laugmandsembedet for sönden og östen i Island i fjortende århundrede (1359—1368 og 1374—75, jfr Safn, II, s. 63—64, og 69—70), henhörte til den fra lovsigemanden Snorri Hunbogason († 1170) nedstammende Skardsslægt, og var selv, som hans forfædre, ligefra lovsigemandens tid, havde været, bosat på familiens hovedgård, Skard. Hans dödsår vides ikke, men efter 1401 har idetmindste Jón Sigurdsson ikke fundet ham omtalt i diplomerne.

Hvad jeg har at meddele om bogens senere skæbne skyldes for største delen venlige meddelelser fra dr. Jón Þorkelsson i Köbenhavn.

Engang inden 1722 lod Arni Magnusson den afskrive i Island ved Eyjólfur Björnsson, præst til "Snæfuglsstaðir í Grimsnesi" 1716—1742 († 1747). At den förste aldrig har sammenlignet afskriften med originalen, altså aldrig har havt Skardsbogen mellem hænder efter at den blev afskreven, fremgår ikke alene af en AM. 636 4:to hoslagt seddel, hvor han siger: — "i þessu minu apographo pag. 236 er defectus 4 capitum, sem eg eigi hefi observerað fyrr enn nu (Anno 1722). af proportione er ad siä, ad hier hefr vantad heillt blad i kalfskinnsbokina" (jfr det ovenanförte om den eneste i håndskriftet forekommende lakune), men også af den fuldstændige taushed han bevarer med hensyn til nogensomhelst kollationering af apografum med originalen. Dette har en stor betydning med hensyn til det genfundne håndskrifts egentlige værd.

Dr Þorkelsson ved at Þorsteinn, sön til Þórðr Jónsson, præst til Hitardal 1634—1670 ¹⁾, dengang bosat på Skard efter svigerfaderen, Eggert den Rige, lånte kodex til Arni

¹⁾ Det fortiener her at bemærkes, som ikke almindelig bekendt, at denne af hans samtidige höjt ansete geistlige, förte, for en tid, videnskabelig brevvevling med den berömte forfatter af "Religio Medici", Sir Thomas Browne; jfr S. Wilkins udg. af hans "Works" 1835, I, s. lxix, IV, s. 254—269.

Magnusson, men til hvad tid har min hjemmelsmand ikke opgivet. Samme lærde melder også at bogen endnu ved 1800 befandt sig på Vesterlandet idet Magnus Ketilsson i en ved den tid affattet men endnu utrykt afhandling, der opbevares blandt Rasks samlinger på universitetsbiblioteket i København, no. 66 4:to, skal have citeret Orms "máldagi" ikke efter Arni Magnussons eller en anden lignende afskrift, men efter selve originalen.

På håndskriftets første side, noget nedenfor de før omtalte der optegnede diplomer fra 16de århundrede, står der en notits på engelsk, hvoraf man nu kan læse: "Thorkelin professor of Copen" . . . (resten ulæselig og, som det synes, udvasket), der tyder hen til at dets overkomst til England på en eller anden måde stod i forbindelse med den højt begavede editor princeps af Beowulf, Grímr Jónsson Thorkelín (1752—1829). Muligvis kunde han være kommen i besiddelse af håndskriftet gennem sin ven Magnus Ketilsson, eller også gennem sine indflydelsesrige slægtninge på Vesterlandet; nok er det, at ligesom en hel del af hans bibliotek gik over til England og Skotland (British Museum, Advocates Library), således synes også Kodex Skardensis, på en eller anden måde, at have taget del i hans bogsamlings exodus. Sikkert, i alt fald, i denne henseende, er, at Sir Thomas Phillipps, som hans katalog bevidner, erhvervede håndskriftet i året 1836 fra den i de tider vidt bekendte Piccadilly antikvar, Thomas Thorpe.

Sluttelig tilføjes med opløste forkortningstegn en bogstavret afskrift af fortalen til "Petr's saga ok Pals" for at give sagkyndige et nogenlunde klart begreb om håndskriftets skrivemåde.

I þann tíma fem síalf rettlætif folin skein ihc xpc hafði
hulðan sinn haleitazta guddom mǫ þvi skyi mannlhgs li
kama fem hann tok af hinu alskiruztu jungfru mari

e til þess at hinn vleyningi mætti monnum birtaz ok græða allt
mannkyn. þeir sem hans kenning uilldo hafa. e. luttakarar
verða eilífs lífs fyrir stundligan dauð. at ríkiandi í h
inni hæftu hófud borg heimfins. tiberio cesare en aa 102
fala landi herode tetrarcha ok bróður hans philippo. ok þar

má þon

eió pilato. Sva ok hit fama þeim er igubþjallinu ero nefndir
fædduz brædr íj andreas ok Simon í þeirri borg er caphar
naum. h. fadir þeirra het johannes. fatekr at femunum en
fregr at godum uerkum. þeir voro síkímenn at íðn ok fylgðu

ftun

dum fælum johanne baptísta heyrandi hans haleitar kenn-
ingar.

Símon feck sua sem fannr vnr laganna en vvin saurlíf
ís eiginkonu. hana nefnir fu bok sem heitir ecclesiastica hyft
oria perpetuam hun var ættboinn af þeirri borg er b hfanía. h.
ok þaðan af er hun kollut borg andreas ok petrri þeir hø
fðu þar stundum at fetu. þat finnz ok ritat at fu mæf sem

petro

milla er nefnd hafi uerit dottir Simonif þessa fama sem nv
skal fra segia

Cambridge, 15. okt. 1891.

Eiríkr Magnússon.

Weiteres zur Orvar-Odds saga

I. Zu Odds reise nach dem riesenlande.

Es wurde oben s. 99 bemerkt, dass die erzählung von Odds reise nach dem riesenlande unter dem einflusse der Ketils saga hæings entstanden ist. Das manuscript war schon bei der redaction dieser zeitschrift, als es mir klar wurde, dass diese episode noch ein ganz anderes element enthält, welches aus einem fremden sagenkreise stammt, aber völlig nach nordischen anschauungen umgestaltet worden ist, nl. die bekannte sage von Odusseus besuch bei Poluphemos. Eine vergleichung beider erzählungen gehe voran.

Oddr wird vom sturm nach dem riesenlande verschlagen. Er geht mit seinen genossen ans land, entdeckt aber bald, dass er sich auf einer dem festlande vorgelagerten insel befindet. Die insel ist unbewohnt, aber reich an wäldern und tieren: Q. O. s. 39: *þetta muni vera Risaland . . . Sjá þeir þá brátt, at þetta var eyland mikit ok gagnauðigt ok úbygt. Þar váru dýr morg á skógum en hvalr ok selr margr við eyna ok fugl.* Man vergleiche Od. IX, 116 ff.:

Νῆσος ἔπειτα λάχεια παρέκ λιμένος τετάνυσται
γαιης Κυκλώπων, οὔτε σχεδὸν οὔτ' ἀποτηλοῦ,
ὕληεσσι· ἐν δ' αἴγες ἀπειρέσιαι γεγάασιν
ἄγριαι· οὐ μὲν γὰρ πάτος ἀνθρώπων ἀπερύκει,
οὐδέ μιν εἰσοιχνεῦσι κνηγέται, οἷτε καὶ ἕλην
ἄλγεια πάσχουσιν u. s. w.

ἀλλ' ἤγ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος ἡματα πάντα
ἀνδρῶν χηρεῦει, βόσκει δέ τε μηκάδας αἶγας.

Die griechische tierwelt ist also durch die nordische ersetzt. Oddr geht auf die jagd, s. 41:

Vér skulum taka af veiðiskap til vista oss ok hressa yðr, sem vér megum. Vgl. Od. IX, 156 ff.:

αὐτίκα καμπύλα τόξα καὶ αἰγανέας δολιχαύλους
εἰλόμεθ' ἐκ νηῶν, διὰ δὲ τρίχα κοσμηθέντες
βάλλομεν αἶψα δ' ἔδωκε θεὸς μενοεικέα θήρην.

Oddr nimmt die riesen auf dem festlande wahr:

sá þeir fólk á land ok þó fátt mjök, en stórt var þat, svá at þeir skilðu, at þat váru risar.

Odusseus sieht den rauch ihrer hütten und hört tierstimmen, z. 166—7:

Κυκλώπων δ' ἐς γαίαν ἐλεύσομεν ἐγγυὸς ἐόντων,
καπνόν τ' αὐτῶν τε φθογγὴν ὄτων τε καὶ αἰγῶν.

Eines abends, als die riesen sich versammeln (dieser zug ist nordisch), lässt Oddr seine genossen auf der insel zurück und rudert mit Ásmundr nach dem festlande:

Oddr mælti þá: "forvitni er mér á, hvat fólk þetta it stóra berz fyrir, ok vil ek, Ásmundr, at vit róim inn um sundit á báti sem hljótlíkast." Þeir gøra svá.

Odusseus, welcher zwölf schiffe hat, lässt deren elf zurück, z. 172—4:

ἄλλοι μὲν νῦν μίμνετ', ἐμοὶ ἐρήρηες ἑταῖροι
αὐτὰρ ἐγὼ σὺν νηὶ τ' ἐμῇ καὶ ἐμοῖς ἑτάροισιν
ἐλθῶν τῶνδ' ἀνδρῶν πειρήσομαι, οὔτινες εἰσίν.

Von hier an weichen die beiden erzählungen von einander ab. Oddr und Ásmundr belauschen, wie der riesenkönig Baði Gneip auffordert, die *skeggþorn* zu töten — ein nordischer zug, was schon der name Gneip (Sn. E. I, 288, 90, 551) und die Gúsisnautar beweisen — in der Odussea aber folgt der besuch bei Poluphemos, seine blendung — ohne zweifel der merkwürdigste teil dieser episode, den die Q. O. s. in

dieser form nicht kennt; doch beachte man, dass auch Oddr s. 49 den *jötunn* blendet. Als nun Baði der Gneip ihren auftrag erteilt hat, sagt er plötzlich: "*en hvárt sjái þér, at hér eru tvau skeggþorn á báti undir berginu ok hlýða til tals várs? Nú skal ek senda þeim sending*". Diese *sending* ist ein schwerer stein. *Í því bili sjá þeir Oddr, at steinn flýgr ok stefnir á þá. Oddr mælti, at þeir skyldu bregða undan bátinum sem tíðast, ok svá gæra þeir. Litlu síðar ferr annarr ok fór á sǫmu leið. Inn þriðji fór svá mikill, at þeim þótti undr at, ok af þeim fengu þeir mikit áfall.*

Der hier dreimal wiederholte versuch, den in einem boote befindlichen feind durch einen steinwurf zu schaden, wird von Poluphemos zweimal gemacht Od. IX, 537—42 (vgl. 481 ff.):

*αὐτὰρ ὄγ' ἐξαυτίς πολὺν μείζονα λᾶαν ἀετρός
ἤν' ἐπιδινήσας, ἐπέρεισε δὲ ἴν' ἀπέλευθρον,
κάδ' ὃ ἔβαλεν μετόπισθε νεὸς κωανοπώροιο
τυτθόν, ἐδεύησεν δ' οἴητον ἄκρον ἱέσσαι.
ἐκλύσθη δὲ θάλασσα κατερχομένης ὑπὸ πέτρης
τὴν δὲ πρόσω φέρε κῦμα, u. s. w.*

Wie diese vergleichung zeigt, existiert zwischen diesen beiden erzählungen, eine so grosse ähnlichkeit, dass man sofort an eine mögliche beeinflussung der nordischen durch die homerische sage denkt. Es fragt sich nur, ob die geschichte von Poluphemos auch wirklich in der zeit, da die Q. O. s. geschrieben wurde, in Norwegen bekannt war. Denn wenn sich dieses nicht auch auf anderem wege nachweisen liesse, wäre eine hypothese, welche sich nur auf dieser episode der Q. O. s. stützte, doch fast zu kühn. Wenn aber Odusseus' abenteuer auch in anderen sagas mitgeteilt wird, so ist die übertragung einzelner züge auf Oddr nicht schwieriger zu erklären als die beeinflussung der Q. O. s. durch irgend eine andere mündlich oder schriftlich überlieferte saga. Es gibt nun in den Fas. noch zwei andere sǫgur, welche etwas be-

richten, was Odusseus begegnung mit Poluphemos durchaus ähnlich ist. Die eine ist die mit der Q. O. s. sehr nahe verwante Egils saga ok Ásmundar (Fas. III, 365—407). Diese saga, welche sich mit der Q. O. s. an mehreren stellen, welche ich in meiner neuen ausgabe sämtlich anführen werde (vgl. die einl. zur Leidener ausgabe s. XXXV), berührt, erzählt s. 382 ff. das folgende: Egill, der sohn des könig Hringr aus Smálönd, ist einmal weit ins meer hinausgeschwommen und erreicht zuletzt eine ihm völlig fremde küste. Bei einem riesen, der ihn mit sich führt, damit er seine geisse hüte, verweilt er acht jahre. Als er eines tages spät heimkommt, und der riese ihn fragt, wie er im dunkel den weg gefunden habe, sagt er, das verdanke er seinen goldenen augen (*því valda gullaugu mín*), und zeigt ihm im dunkel eine am selben tage von ihm gefangene katze, deren augen wie sterne glänzen, während sie selbst nicht gesehen wird. Der riese bittet Egill, ihm die augen zu geben, was dieser verspricht unter der bedingung, dass er die freiheit wiederbekommen wird. Unter dem vorwande, dass er die stelle, wo die neuen augen angebracht werden sollen, dazu bereiten muss, bindet er darauf den riesen und blendet ihn. Der *jotunn* aber läuft zur tür, wo er sich hinsetzt und die wache hält, damit Egill nicht entkomme. Am vierten morgen darauf treibt Egill, nachdem er den grössten getötet und dessen haut um sich genäht hat, die böcke zur tür hinaus; als er schliesslich selbst bei der tür kommt, wo der riese alle an ihm vorbeikommenden böcke betastet, sagt dieser, indem er mit beiden händen die haut, welche Egill um sich genäht hat, ergreift: jetzt kriechest du hoch Hornskeggi (*hátt hokrar þú nú, H.*). Egill aber reisst sich los und entkommt. — Es ist kaum nötig, hier auf Od. IX, 413—463 zu verweisen. Die von Egill angewendete list ist eine nur wenig abweichende wiederholung von dem, was dort von Odusseus erzählt wird.

Die andere saga, welche züge aus der sage von Odus-

seus und Poluphemos enthält, ist die Hrólfs saga Gautreks-sonar, Fas. III, 57—190. Diese stimmt hauptsächlich in der blendungsscene mit der Odussea überein. Sie berichtet s. 120 ff. das folgende: Hrólfr wird mit einem schiffe vom sturm nach einer fernen insel getrieben. Er geht mit seinem freunde Ásmundr Ólafsson und 10 anderen männern ans land und kommt bald zu einem *skáli*, in dem ein riese wohnt. Einen teil der männer sendet er zurück, mit den übrigen erwartet er den riesen. Als dieser heim kommt, beantwortet er Hrólfs gruss nicht, teilt ihm aber mit, dass er ihn durch zäuber zu seiner insel geführt hat, um seinen bruder, den der könig getötet hat, zu rächen. Nachdem er vier von Hrólfs genossen mit einer eisenstange durchbohrt und sie tot aufs feuer geworfen, darauf den könig mit einem viel schlimmeren tode gedroht hat, zeigt er ihm einige tierhäute, auf denen er ihm erlaubt, die nacht zuzubringen. Bald darauf schläft der riese fest ein; die gefangenen aber führen sofort einen von Hrólfr ausgedachten plan aus. Sie machen des riesen eisenstange glühend und entblößen seinen körper; darauf bohrt Ásmundr das eisen in des *jotuns* beide augen, während Hrólfr ihn mit seinem eigenen schwerte unter dem arm verwundet. Im selben augenblick wirft der könig ein stück holz gegen die tür; der riese springt sofort auf und läuft schnell dahin, woher er den laut vernommen, in der hoffnung dort seine feinde zu ergreifen; er fällt aber zur tür hinaus, wo die beiden genossen ihn mit keulen tot schlagen ¹⁾. Zu dieser erzählung vergleiche man Poluphems blendung Od. IX, 371—93; dazu die rohe weise, wie Poluphemos Odusseus genossen tötet und — was freilich in der Hrólfs s. nicht geschieht — isst (z. 289—90).

¹⁾ *Correcturnote.* Nach absendung meines mscrs. erschien Dettler's ausgabe der Hr. s. (Zwei fornaldarsögur, Halle 1891), in deren einleitung kurz auf die hier ausgeführte ähnlichkeit der Hr. s. mit der saga von Poluphem gewiesen und auch die Q. O. s. und Eg. s. angeführt werden.

Aus diesen erörterungen ergibt sich:

dass einige stellen der Q. O. s. mit der sage von Odusseus und Poluphemos eine sehr grosse ähnlichkeit aufweisen, welche kaum zufällig sein kann.

dass die sage von Poluphemos im 12:en und 13:en jahrh. in Norwegen bekannt war.

dass reminiscenzen an diese sage in *sggur* bewahrt sind, welche zur selben gattung wie die Q. O. s. gehören, und deren eine, die Egils s. ok Ásm., der Q. O. s. sehr nahe steht.

Daraus lässt sich mit ziemlich grosser sicherheit folgern, dass die in frage stehenden stellen der Q. O. s. wirklich aus der sage von Odusseus und Poluphemos stammen.

Auf welchem wege die sage nach Skandinavien gekommen ist, untersuche ich hier nicht. Der umstand, dass verschiedene züge in verschiedene *sggur* aufgenommen sind, nirgends aber die ganze geschichte von éinem helden erzählt wird, scheint darauf zu deuten, dass diese nicht von einem gelehrten verfasser, der sie in irgend éinem in einer fremden sprache geschriebenen buche vorfand, absichtlich auf Oddr oder Egill oder Hrólfr übertragen wurde, sondern dass sie in Skandinavien eine zeit lang, wie andere einheimische sagas, im volksmunde gelebt hat. Darauf deutet auch die umbildung des stoffes nach nordischen verhältnissen und anschauungen, vgl. z. b. das s. 247 über die natur des riesenlandes gesagte, weiter solche mitteilungen wie die, dass Egill die haut des bockes um sich näht, statt sich wie Odusseus von dem tiere zur tür hinaustragen zu lassen, der umstand, dass die riesen stets zwei augen haben, u. s. w. Hingegen scheint aus der an einigen stellen zu tage tretenden genauen übereinstimmung im einzelnen hervorzugehen, dass die nordische überlieferung von der griechischen doch nicht so weit absteht, als der fall sein würde, wenn sie durch eine jahrhunderte lang fortgesetzte mündliche tradition von dieser ge-

schieden wäre. Es ist daher nicht unmöglich, dass sie zuerst auf gelehrtem wege nach Norwegen gelangt ist; allein dieses näher zu untersuchen, würde zu weit führen, weshalb ich hier davon absehe.

II. Zu Odds südlandsreise.

Durch ein versehen, welches die angabe der saga, dass Oddr nach dem mittelländischen meere segelt, veranlasste, wurde oben s. 132 das ganze südliche Frankreich, also auch die südküste unter dem namen Aquitanien zusammengefasst. Da dieser namen zu Odds zeiten und später nur den landschaften nördlich von Narbonne und Gascogne, westlich von Burgund zukommt, muss meinen erörterungen über Odds reise die bemerkung hinzugefügt werden, dass Oddr nach der ältesten überlieferung gar nicht im mittelländischen meere gewesen ist, sondern nur die westküste Frankreichs besucht hat. Von Aquitanien südwärts segelnd, kam er nach Gascogne, wo also seine fussreise nach Húaland anfängt. Daraus erklärt es sich, dass wir nirgends etwas über die Alpen vernehmen, über die er hätte steigen müssen, wenn er von Italien nach Ungarn gereist wäre.

III. Das verhältniss der Q. O. s. zur Magus saga.

Bekanntlich sind Cod. Holm. 7, 4:o, welche S der Q. O. s., und AM. 580 B, 4:o, welche A der Magus saga enthält, teile einer noch im 17:en jahrh. zusammenhängenden hs. An einigen stellen nun findet sich zwischen der Q. O. s. und der M. s. eine übereinstimmung, welche nicht zufällig sein kann. Es fragt sich, welche saga die andere copiert hat.

Die stellen sind von G. Cederschiöld (Einleitung zu Forn. suðrl. XCIV) gesammelt; es sind die folgenden: Oddr nennt sich in Húaland *Víðferull* s. 139 ff. Ebenso Magus an des

kaisers hofe s. 27 ff. Oddr fragt: "hvar skal ek sitja?" Herrauðr svarar: "Sittu þar, sem mætað hirð vár ok gestir", vgl. Mag. s. 27⁵³⁻⁵; s. 197 wird berichtet, dass Oddr sieben ellen lang gewesen sei, vgl. Mag. s. 28²⁰.

Aus dem umstande, dass die längere redaction der Q. O. s. an allen diesen stellen andere angaben hat, schliesst Cederschiöld, dass der schreiber der Q. O. s. die Magus saga copiert hat. Zu diesem schlusse scheint er auch durch die erwägung gelangt zu sein, dass in der hs. die Mag. s. ursprünglich vor der Q. O. s. (obgleich durch andere *sogur* von ihr getrennt) stand. Doch führt eine nähere betrachtung beider saga's zu einem anderen resultate. Die oben erwähnte übereinstimmung geht nl. über die hss. S und A hinaus. Dass nicht A der Mag. s. die Q. O. s. copiert hat, erhellt aus der übereinstimmung dieser hs. mit anderen von ihr unabhängigen hss. (vgl. die varianten in Cederschiöld's ausgabe); aber auch in der Q. O. s. sind die betreffenden lesarten älter als die hs. S, was sich daraus ergibt, das die Mag. s. sich nicht nur mit S, sondern auch, und zwar gerade im selben zusammenhang mit der längeren redaction der Q. O. s. berührt. Es kommen namentlich die folgenden stellen in betracht: Mag. s. 27³¹ wird von Magus gesagt er sei: *hvitr fyrir hærum*. Dasselbe von Jólfr, s. 128, dagegen hat S, s. 139: *grár fyrir hæru*.

Mag. s. 27⁵³⁻⁵ fragt Magus, wo er sitzen soll. Die antwort des kaisers stimmt, wie schon bemerkt wurde, wörtlich mit S (s. 143) überein. Aber die frage stimmt wörtlich zu den hss. der längeren redaction (s. 144), während S abweicht:

Mag. s.: *Hvar vísir þér mér til sess?*

Q. O. s. (längere red.): *hvar vísar þú mér til sætis?*

Q. O. s. (kürzere red.): *hvar skal ek sitja.*

Es wurde bemerkt, dass Mag. s. 34⁶³ mit S 143 überein-

stimmt, während die längere red. einen anderen ausdruck hat. Aber unmittelbar vorher antwortet Magus auf die frage des kaisers, wer er sei: "ek heiti hinn Hálfíti Maðr; hefi ek aldri á ævi minni annat nafn haft. *En bráð eru brautingja ørendi herra!*" segir hann "*vili þér at ek dveljumz hér nokkura hríð?*" Dasselbe sprichwort führt Oddr im selben zusammenhang an (s. 142): "*en bráð eru brautingja ørendi, ek vil biðja þik vetrvistar*". S hat nur: "en ek em því hér kominn, at biðja yðr vetrvistar".

Diese stellen beweisen, dass der umstand, dass S der Q. O. s. und A der Mag. s. ursprünglich teile derselben handschrift sind, zur erklärung der übereinstimmung beider sagas nicht ausreicht; dass vielmehr eine hs. von der alle bewahrten überlieferungen der Q. O. s. stammen, vielleicht das original der saga, einiges mit einer hs. der Mag. s. gemein hatte, von der ein teil der bewahrten hss. (oder alle? um dies zu ermitteln, reicht das gedruckte material nicht aus) stammen. Da nun das alter beider *sogur* sich nur ungefähr bestimmen lässt, lässt sich daraus über den ursprung jener stellen nichts ableiten. Doch weist éine stelle über die schriftliche tradition hinaus; es ist die schon genannte, wo sowohl Oddr als Magus sich *Víðforull* nennt. Oddr heisst nämlich nicht nur in S *Víðforull*, sondern die Herv. s. (Bugge 302) nennt ihn: "Oddr inn Víðforli, er kallaðr var Orvar-Oddr". Wer also behauptet, dass der schreiber der Q. O. s. die Magus s. copiert hat, muss beweisen, dass die Herv. s. die hs. S der Q. O. s. oder gar die Magus s. nachgeschrieben hat. Dagegen ist hier die lesart der längeren redaction, *næframadr*, entschieden unecht; dieser namen verdankt seiner ursprung dem von einem umarbeiter ersonnenen berichte (s. 118): *næfrum spennir hann sik uppi ok niðri*; was in den jüngsten hss., wie bekannt, zu einer langen beschreibung von Odds äusserem ausgearbeitet wurde (s. 138).

Für den namen *Víðforull* steht es daher wol fest, dass er ursprünglich zu Oddr gehört ¹⁾). Wenn dieses aber für diese eine stelle gilt, so wird dasselbe für alle die in frage stehenden stellen gelten, und die Mag. s., oder eine redaction dieser saga wird eine ältere, jetzt verlorene hs. der Q. O. s. nachgeschrieben haben. Es folgt daraus, dass die längere redaction der Q. O. s. da, wo sie mit der Mag. s. übereinstimmt, was wol nur an den oben besprochenen stellen der fall ist, eine ursprünglichere lesart als S hat. Für die Mag. s. folgt aus diesem verhältnisse, dass ihre berichte, wo sie denen der Q. O. s. ähnlich sind, sehr verdächtig, und da, wo eine gemeinsame quelle sicher ist, auch sicher unursprünglich sind. Verdächtig scheint aus diesem grunde Mag. s. 27⁶³⁻⁶⁶: *Vilhjálmr hét ondugismaðr keisara, ok var hann ráðgjafi hans með Ubba, síðan Úlfr fór í brott; hann frétti Víðforull margs ok svá hirðin*; vgl. die rolle, welche Q. O. s. 145 Ingjaldr und Óttar spielen. Verdächtig ist auch die angabe über Magus' alter 28²³: *"hafða ek ccc vetra, ok þá kastaða ek ellibelginum"*, vgl. Q. O. s. 14, 197.

¹⁾ Cederschiölds bemerkung (a. a. o. III, anm. 3) über den ursprung des namens *Víðforull* und dessen anwendung in Mag. s. muss also in der weise geändert werden, dass eine etwaige reminiscenz an den Odinsmythus auf Oddr, nicht auf Magus angewendet wurde.

Leeuwarden, März 1891.

R. C. Boer.

Språkhistoriska bidrag.

I. *I*-omljud i kort rotstavelse, följd av *-iR-*.

Av min undersökning i Arkiv IV, 141 ff. = P.-B:s Beitrage XIV, 53 ff. torde hava framgått, att man i de nordiska språken havt två *i*-omljudsperioder, en äldre och en yngre. Under den förra värkades omljudet *i* och med förlusten av *i*, och under denna period förlorades *i* efter lång rotstavelse (**dōmiðō* > *dōmþa*). Härefter inträdde en period, under hvilken intet *i*-omljud värkades, och under denna tid avnöttes *i* efter kort rotstavelse (**tāliðō* > *talþa*). Under den senare *i*-omljudsperioden åter värkades omljudet av ett alljämt kvarstående *i* (*j*) oberoende av rotstavelsens kvantitet (**angill* > *engill*, **lukill* > *lykill*). Denna uppfattning synes numera hava blivit antagen. Emellertid finnes ännu i *i*-omljudsfrågan en eller annan punkt, som tarvar utredning.

För åtskilliga år sedan har Mahlow i en liten uppsats "Der umlaut in altn. *fætr*" (Arkiv II, 148 ff.) framställt den åsikten, att eftersom ultima-vokalen i **fōtir* skulle hava bortfallit före *i*-omljudsperiodens inträdande (uppsatsen skrevs vid en tid, då man ännu antog blott en *i*-omljudsperiod), omljudet såväl i *fōtr* etc. som i *betri* etc. skulle hava värkats av det efter konsonanten stående *r*, enligt den regeln, att ett dylikt *r* alltid värkar *i*-omljud, oberoende av den vokal, som en gång föregått detsamma. Denna Mahlows teori

synes icke hava vunnit anhängare, och enligt min åsikt på goda grunder. Med denna uppfattning blir det nämligen, åtskilligt annat att förtiga, obegripligt, hvarför man icke ofta anträffar *i*-omljud t. ex. i de talrika maskulina *a*-stammarna och i nom. sg. av *u*-stammar. I en nominativ sådan som *dagr* (av **dagAR* > *dagR*), eller sådan som *vøllr* (av **vallUR* > *vøllR*) borde *i*-omljud ljudlagsenligt hava inträtt.

Emellertid finnas i de nordiska språken åtskilliga former med kort rotstavelse, hvilkas konstanta *i*-omljud icke kan förklaras på det sätt, som man hittills försökt. Former med *i*-omljud i kort rotstavelse äro:

1) 2. och 3. sg. pres. av starka verb: isl. *kømr* (av *koma*), *søfr* (av *sofa*), *trøpr* (av *tropa*); *ferr* (av *fara*), *gell* (av *gala*), *grefr*, *hlepr*, *skefr*, *vepr* etc.; *ekr* (av *aka*), *dregr* (av *draga*), *gnegr*, *tekr* etc. etc.

2) 2. och 3. sg. pres. av vokalförändrande svaga verb: isl. *berr* (av *beria* : pret. *barþa*), *blepr* (av *bleþia* : pret. *bladda*), *etr* (av *etia* : pret. *atta*), *fremr*, *glepr*, *gremr*, *hvetr*, *krefr*, *temr* etc. etc.; *flytr* (av *flytia* : pret. *flutta*), *glymr* (av *glymia* : pret. *glumþa*), *hlymr*, *rypr*, *spyr* etc. etc.

3) Nom. och ack. pl. av konsonantiska stammar: isl. *hnøtr* (av *hnot*), *støpr* (av *stop*), *dyrr* (pl. tantum; gen. *dura*). Så ock i fsv. *nyter*, *nøter*; *dyr* (*stop* böjes i fsv. såsom *i*-stam liksom i den något senare isl.).

4) Komparat. och superl. av adjektiv: isl. *betri*, *bestr* (av L. Larssons Ordförrådet i de älsta isl. handskr. framgår, att under den älsta tiden användes i superl. *bæstr* jämte *bestr*, under det att i komparat. formen *betri* är enrådande); *fremri*, *fremstr*; *fyrri*¹⁾, *fyrstr*; *afri*, *afstr*. Härmed över-

¹⁾ Jämte de i de älsta handskrifterna vanliga formerna *fyrre*, *fyrra* möter enligt L. Larssons anf. skrift i Placitus-dråpa en gång *furra*. På denna enstaka form kan ingen vikt läggas, eftersom man i samma skrift även finner t. ex. *fustesc* i st. f. *fýstesc*. Handskriften till Placitus-dråpa är för övrigt relativt ung: enligt L. Larsson är den den näst yngsta bland de av honom i anf. skrift använda handskrifterna.

ensstämma de fsv. *bætre*, *bæstr* (även *batre*, *bazter*, se Kock i Arkiv N. F. II, 33 noten); *fræmbre*, *fræmster* (enligt Söderwalls ordbok en gång *fråmbre*); *fyrre*, *fyrster* (sällan *forre*, *forster*; jmf. Söderwalls ordbok); *yfre*, *æfre* (*yværster*, *æværster*; fgotn. *yfrstr*; i Uppl.-l. en gång *til offro mariu mæssu*, Rydqvist II, 440).

5) Komparat. och superl. av adverb: isl. *betr*, *best* (i den älsta isl. blott *betr*, men *bast* jämte *best*; jmf. Larssons anf. skrift); *fyr*, *fyrst*; *fremr*, *fremst*. I fsv. *bæter*, *bæzt*; *fyr*, *fyrst* (sällan *for*, *forst*; jmf. Söderwalls ordbok); *fræmber*(*mër*), *fræmst* (genom komposition med *mër* ej blott *fræmber-mër*, bildat av komparat., utan ock *frammer* [också skrivet *frammeer*, *fram meer*; även *fram mera* etc.], bildat av positiva *fram*).

6) Sing. av maskulina *i*-stammar, hvilka sakna pluralis, och således ej kunna hava erhållit omljudet från denna numerus: isl. *glymr* "buller", *gnyþr* "brummande", *gyss* "spe", *kylr* "kyla", *yss* "larm", *þyss* "tummel"¹⁾ etc.

Man har försökt genom analogi-påvärkan förklara omljudet i vissa bland dessa ordformer; det påfallande *i*-omljudet i ett par av ordgrupperna synes man däremot icke hava beaktat.

Redan förklaringen av omljudet i komparativerna *betri*, *fremri* etc. såsom infört genom analogi är mycket osannolik. Då som nämnt den älsta isl. alltid använder omljud i *betri*, *betr*, men blott fakultativt i superlativen *baztr* (och *bestr*), *bast* (och *best*), så är det tydligt, att omljudet ursprungligen tillhört komparativen och väsentligen från denna inträngt i superlativen. I det något yngre språket finner man

¹⁾ Intet exempel på pl. anföres för *glymr*, *gnyþr*, *gyss*, *kylr* i Fritzner² eller för *yss*, *þyss* i Oxfordordboken; ej håller för *glymr*, *þyss* "strepitus" hos Egilsson (han upptar icke *gnyþr*, *kylr*, *yss*). Av vissa andra ord med likartad böjning förekommer däremot, såsom Wimmer: Fornord. forml. § 41 b nämner, pluralis, fastän man till följe av deras betydelse ej väntar denna numerus.

emellertid (liksom i fsv.) även *batri*, hvilken form omvänt erhållit omljudd vokal från superlativen. I överensstämmelse härmed bör utan tvivel den omljudda vokalen i superlativerna *fremstr* (*fremst*), *fyrstr* (*fyrst*), *afstr* och så *kan* den omljudda vokalen i det sällsynta fsv. *frambre* förklaras: omljudet tillhörde urspr. komparativen, under det att superl. i de flesta former (*bastum*, *bastir* etc.) ljudlagsenligt saknade, i några få former (såsom nom. sg. **betistr*) ljudlagsenligt hade omljud; genom analogi-påverkan uppstodo dubbelformer. Dock har *frambre* troligen erhållit *a* från *fram*¹).

Noreen söker i Pauls Grundriss I, s. 454, § 49, 2 förklara omljudet i *betri*, *betr* etc. såsom inträngt i hela komparativen från femin. sg. och från pl., hvilka former sedan gammalt hade ändelsen *-i*, så att vi i *betri* etc. skulle hava det yngre *i*-omljudet, som på analogisk väg spritt sig till mask. och neutr. sg. Denna förklaring är icke sannolik. Även adverbet *betr* har omljud, och med Noreens förklaring nödgades man antaga, att det på analogisk väg införts även här från blott vissa former i adjektivets komparat. Men betänkligare är det att, då som nämnt den älsta isl. har blott mask. *betri*, neutr. *betra* och som adv. *betr* (först det något yngre språket *batri*, *batra*, *batr*), detta bestämt talar för att även i mask. och neutrum och i adverbets komparat. formerna med omljud äro de äldre (d. v. s. de ljudlagsenliga), och att vokalen *a* i *batri*, *batra*, *batr* först senare införts från superlativen.

Vårre ställer det sig emellertid med andra former. Noreen vill i anf. skr. s. 514 § 229 förklara omljudet i 2. och 3. sg. pres. av starka verb med kort rotstavelse såsom på analogisk väg infört från motsvarande former av ord med lång rotstavelse. Detta synes mig icke vara görligt. Även

¹) Den omljudda vokalen i fsv. *forster*, *forre* har väl snarast överförts från *for*, *fore* och i *offro* från *ovan* (såvida *offro* ej är skrivfel för *offro*).

om man möjligen på denna väg skulle kunna på ett någorlunda tillfredsställande sätt tyda *e* i *tekr* etc., så blir det genom omljud av kort *o* uppkomna *ø* i *kømr*, *søfr*, *trøþr* oförklarligt. Det finnes nämligen icke något isl. starkt verb med lång rotstavelse och kort *o*-ljud, från hvilket *ø*-ljudet i dessa presensformer skulle kunna hava införts, och att antaga, att det korta *ø*-ljudet i de mycket vanliga *kømr* "kommer", *søfr* "sover", *trøþr* "trampar" skulle hava införts genom påvärkan från det enda och dessutom jämförelsevis ovanliga verbet *blóta*, går naturligtvis icke för sig. Ty dels har detta verb långt (ej kort) *o*-ljud, och utan tvivel voro kort och långt *o*-ljud hvarandra olika även till kvaliteten, så att *köma*, *söfa*, *tröþa* å ena sidan och *blóta* å den andra hade i rotstavelsen olika ej blott vokalkvantitet utan ock vokalkvalitet; dels tillhör det urspr. reduplicerande *blóta* med pret. *blét* en helt annan avljudsklass än *köma*, *söfa*, *tröþa* med pret. *kvam* (och *kom*), *svaf*, *traþ*. Men det är icke håller troligt, att i *ferr*, *gell* etc. av *fara*, *gala* etc. *e* inkommit genom analogi. Till denna verbalgrupp höra nämligen 16 verb med *ä* i kort rotstavelse (jmf. Wimmers Fornnord. forml. §§ 120, 121) och ej mera än *ett* (*vaxa*) med *a* i lång rotstavelse, och en ombildning av *ferr*, *gell* etc. efter *vex* är således omöjlig. Icke håller hava de sex urspr. reduplicerande *blanda*, *falda*, *falla*, *halda*, *hanga*, *ganga* kunnat omgestalta *ferr* etc., i synnerhet då böjningen av *blanda* med pret. *blett*, *falla* med pret. *fell* etc. var en helt annan än böjningen av *fara* med pret. *fór*, *gala* med pret. *gól* etc. Härtill kommer att ifall *farr* etc. vore de ljudenliga gamla formerna, man skulle vänta att i den älsta isl. finna exempel på dylika, men en granskning av L. Larssons Ordförrådet visar, att i de älsta isl. handskrifterna ingen dylik form anträffats.

Vid sidan av *hnót*, *stoþ* med kort *o*-ljud i kort rotstavelse har man ingen konsonantstam med kort *o*-ljud i lång

rotstavelse, från hvilken *ø*-ljudet i pl. *hnøtr*, *støpr* med lätthet kunnat överföras; en påvärkan från *bók*, *rót* etc. med långt *o*-ljud är föga trolig. Förhållandet är detsamma med pl. *dyrr*, hvars *y* svårligen överförts från *mýss*, *lýss*, *brýnn* med långt *y*-ljud.

Det har redan ovan framhållits, att sådana maskulina *i*-stammar som *glymr*, *gnypr* etc. ej hava kunnat få omljud från nom. och ack. pl., eftersom denna numerus saknas av dessa ord, och även om man möjligen skulle vilja antaga, att t. ex. *glymr* erhållit sitt *y* från verbet *glymia*, så kan en dylik nödfallsutväg ej användas till förklaringen av *y* i alla orden. Så hava *gyss*, *kylr*, *yss* intet dylikt verb vid sin sida¹⁾.

Härav torde hava framgått, att man i åtskilliga böjningsformer har *i*-omljud i kort rotstavelse, hvilket omljud dels icke, dels blott med stor svårighet kan förklaras såsom infört på analogisk väg. Men en blick på dessa former visar, att för dem alla gemensamt är, att rotstavelsen på ett äldre språkstadium efterföljts ej blott av *i*, utan ock av *r*. Detta kan icke vara tillfälligt, och jag anser det därför berättigat antaga, att även i kort rotstavelse *i*-omljud ljudlagsenligt inträdde, när den efterföljdes av ljudförbindelsen *-iR-*.

En dylik ljudlag är även lätt begriplig. Som bekant hade *r* ett palatalt uttal; detta förklarar, att *r* värkar *i*-omljud på en omedelbart föregående vokal: *þār* > *þær*, *ūr* > *yr* etc. När en konsonant skilde *r*-ljudet från vokalen, kunde det i vanliga fall icke värka omljud, utan nom. sg. *dagr* (av **dagar*), *ulfr* (av **wulfar*), *vøllr* (av **vallur*) etc. bibehöllo sin vokal utan *i*-omljud (*dagr*, *ulfr*, *vøllr* etc.). Under vanliga förhållanden värkade ej håller *i* omljud i ord med kort rotstavelse, emedan detta *i* bortföll mellan de två omljudsperioderna (**talidö* > *talpa*, ack. sg. **staði* > *staþ* etc.).

¹⁾ Såsom öknamn och namn samt såsom poetisk benämning på elden förekommer *ysia*.

När åter en kort rotstavelse åtföljdes så väl av *i* som av *r*, värkades omljud genom båda dessa faktorer i förening. Man bör väl tänka sig detta på så sätt, att *i* t. ex. i **komi_r*, 3. sg. pres. av *koma*, före sitt bortfallande så förstärkt den *i*-klang (= det palatala uttal), som *r* redan i och för sig hade, att ett dylikt sålunda särskilt starkt palataliserat *r* värkade omljud på föregående vokal, även när *r*-ljudet skildes från vokalen av en mellanstående konsonant (**komi_r* > **komⁱ_r* > *kømr*). I många fsv. skrifter representeras som bekant isl. *-r* av *-ir*: *kombir* "kommer" etc., vare sig att *i* här blott anger *i*-klang hos *r*, eller att ett (flyktigt) *i*-ljud utvecklets framför *-r*. Uttalet av **komⁱ_r* har under en äldre språkperiod varit ett delvis liknande. — Måhända skulle man också kunna sålunda uppfatta förhållandet, att i t. ex. **komi_r* *r*-ljudets palatala natur så invärkade på föregående *i*-ljud, att detta kvarstod längre än andra *i* efter kort rotstavelse och bortföll först, sedan den yngre *i*-omljudsperioden inträtt. Dessa förklaringsätt äro för övrigt nära besläktade. Möjligen bör med den här framställda uppfattningen sammanställas, att man ännu i den poetiska avdelningen av Rökstens-inskriften finner *siti_r* "sitter" med kvarstående *i* framför *r*, vare sig att *-i_r* här betecknar ett särskilt starkt palataliserat *r*, eller att *i* alltjämt ännu kvarstod framför det palatala *r*.

Genom den här framställda ljudlagen bliva de ovan anförda formerna lätt begripliga: **komi_r* > *kømr*, **bari_r* > *berr*, **hnoti_r* > *hnøtr*, **batia_r* > *betri*, **bati_r* > *betr*, nom. sg. **glumi_r* > *glymr* (från nom. infördes *y* sedan även till andra kasus: *glym*, *glyms*). Även i en sådan form som fgutn. *stepr* "plats" (jmf. isl. *staþr*) är således *i*-omljudet ljudlagsenligt, och det har blivit enrådande i alla kasus av detta fgutn. ord genom inflytande icke blott från nom. och ack. pl. (*steþir*, *steþi*), utan ock från nom. sg.

Med min uppfattning äro även presensformerna i sg. av vokalförändrande svaga verb ljudlagsenliga: isl. *berr*, fsv. *bær* (av *beria*, pret. *barþa*), isl. *krefr*, fsv. *kræver* (av *krefia*, pret. *krafþa*); isl. *flytr*, fsv. *flyter* (av *flytia*, pret. *flutta*), isl. *hylr*, fsv. *hyl* (av *hylia*, pret. *hulþa*) etc. etc., och man har intet skäl att med Noreen i Pauls Grundriss I s. 514 § 229 fatta dylika normala former såsom senare analogi-bildningar efter pl. *berium*, *beria* etc. och däremot de sällsynta fsv. *kvaver* (av *kvæfia*), *lagger* (av *læggia*), *dval* (av *dvælia*) såsom uråldriga ljudlagsenliga former. Att en dylik mening ej är hållbar, torde framgå av förhållandet i den älsta isl. Vore dessa former gamla, borde man vänta, att särskilt i det älsta språket möta dem, och således särskilt i den älsta isl., hvilken i allmänhet har en ålderdomligare prägel än fsv. Emellertid visar en granskning av L. Larssons Ordförrådet, att från den älsta isl. ingen dylik omljudd form med säkerhet påvisats. Alla de talrika verben med *e* i infinitivus (*fremia*, *gleþia*, *gremia*, *leggia* etc. etc.) hava alltid *e* även i sing. presens: *fremr*, *gleþr*, *gremr*, *leggr* etc. etc., och på enahanda sätt hava verben med *y* i infinitivus (*rymia*, *spyria*, *styþia*, *hyggia*) *y* även i sing. pres.: *rymr*, *spyr*, *styþr*, *hyggr*. Då Elucidarius mycket ofta såsom en grafisk variant till *y* använder *v* (t. ex. *levsa* för *leysa*, *stvrer* för *styrer*, *byggver* för *byggr*, *durþ* för *dýrþ* etc.; jmf. Aarbøger 1858 s. 54 noten 2), så äro naturligtvis de hvardera *en* gång i denna skrift mötande *spvrk*, *stvrþ* att uppfatta i överensstämmelse härmed. Och då även i andra gamla isl. handskrifter *v*, såsom det vill synas, stundom användes såsom en mindre noggrann beteckning för *y*-ljud, så t. ex. i Stockh. Hom. *naupsvn* (1 gång) för *naupsyn* etc. (Wisén: Homiliubok s. VIII); i Cod. AM. 645 *svnde* f. *synde*, *oskvnseme* f. *oskynseme* etc. (L. Larsson: Isl. handskriften n:o 645 4:o s. L); så torde det vara otvivelaktigt, att det *en* gång i Stockh. Hom. mötande *hwgr* och det *en* gång i Cod. 645 anträffade

hva (båda presens av *hyggia*) hava *v* i st. f. *y* av samma anledning, som framkallat *v* i st. f. *y* i de nyss från dessa skrifter anförda orden, och detta så mycket snarare, som Stockh. Hom. använder sing. pres. av detta verb 10 ggr med *y* (*hygg*, *hyggr* etc.), och även Cod. 645 uppvisar 10 ggr former med *y* av denna sing. pres. ind. (*hygr*, *hyc*, *hygfc*; se L. Larssons Ordförrådet ¹⁾).

Under dessa förhållanden hava tydligen de sällsynta fsv. *kvaver*, *lagger*, *dval* erhållit sitt *a*-ljud genom analogi-påverkan från pret. och part. pret. (*kvafpe*, part. pl. *kvafpir*), i hvilka former den oomljudda vokalen är ljudlagsenlig. Att denna uppfattning är den riktiga, bekräftas av förhållandet i Södermanna-lagen. Här anträffas av verbet *quælia* infin. *qualia* (1 gång) och pres. sg. *qual* (1 gång), men dessutom part. *quælde*, *oquælt*, *oquælda* jämte *oqualder* (R. Larsson: Södermannalagens språk s. 7; L. uppfattar *qual* liksom Noreen). I st. f. den relativt äldre böjningen *quælia*, *quælt*, part. *qualder*, hvilken isl. använder, hava i denna skrift både *æ* och *a* inträngt på hvarandras äldre områden, så att man fått ej blott pres. *qual*, *qualia*, utan ock pret. *quælde*. Förhållandet är det samma t. ex. med verbet *kræfia*. Jämte de normala formerna *kræfia*, *kræver*, pret. *kræfpe*, part. *kræffer* anträffas även någon gång *kræffia*, *kræffwer* (under 1400-talet), men omvänt också *kræffidhe*, *kræfft* (beläggställen i Söderwalls ordbok), och redan under förra hälften av 1300-talet möter i Södermannalagen *ocræfid* (anfört i R. Larssons skrift anf. st.). Vi hava här tydligen på analogisk väg alstrade former.

Som bekant har i de östnordiska språken (med undantag av jutländskan) sing. pres. av starka verb vanligen antagit oomljudd vokal från pluralis pres. ind., pres. konjunkt., infinit. etc., t. ex. *faller* (av *falla*), *far* (av *fara*). Orden

¹⁾ Skulle mot förmodan *v* i de anförda två, i skilda skrifter anträffade formerna av *hyggia* beteckna *u*-ljud, så är det att förklara liksom *a*-ljudet i de fsv. *qual* för *quælt* etc.; se straxt nedan.

med lång och orden med kort rotstavelse hava således varit utsatta för samma analogi-påvärkan, och de senare behöva alltså icke särskilt belysas.

II. Till uppkomsten av medial-märket *-zt*, *-st* i isländskan.

Friedrich Specht har i sin nyligen utkomna, på noggrann undersökning av källskrifterna grundade avhandling "Das Verbum reflexivum und die Superlative im Westnordischen" granskat och sökt historiskt förklara de olika formerna av medialmärket i isländskan. S. 27 söker han på följande sätt tyda medial-märket *zt*: "Das *Schluss-t* der Mediopassivformen auf *zt* verdankt seine Einführung augenscheinlich der Einwirkung der Endung *-zt* des Superlativs und der 2. S. Prt. Ind. Act. starker Verben mit Dentalstämmen". Han tänker sig saken på följande sätt. T. ex. *lész* (av *láta*) kunde, menar han, uppfattas dels såsom 2. sg. pret. i aktivum (uppkommet av *lézt* genom dissimilatorisk förlust av *-t*), dels såsom motsvarande form i medium ("gleich *lés(c) + þu*"); vidare kunde t. ex. *hellz* vara dels 3. sg. pres. ind. i medium av *halda*, dels superlativ till komparativen *heldr*, och på liknande sätt kunde *lettaz*, *likaz* etc. både vara superlativer och representera verbala medialformer. Men jämte *lés* (2. sg. pret. i aktivum) hade man även *lézt*; jämte superlativformerna *lettaz*, *likaz* etc. hade man även *lettast*, *likast* etc. Då man nu vant sig vid att superlativformerna och medialformerna skulle vara lika, samt att 2. sg. pret. av verb med dentalstammar borde vara lika i medium och i aktivum, så lät man även medialformerna få *-zt* i st. f. blott *-z*.

Denna förklaring är av flera skäl otillfredsställande; jag nämner blott följande. Superlativen är en grammatisk form, som för den omedelbara språkkänslan ligger allt för avlägset från verbens medialformer, för att man skulle kunna tänka

sig en påvärkan av den förra formen på de senare, och det är lika litet troligt, att det av alla former i alla verb, oberoende av deras bildning, allmänt antagna medialmärket *zt* (*st*) skulle kunna förskriva sig från en art sammanblandning av den aktiva och mediala formens 2. sg. pret. i en enda relativt liten verbalgrupp: man kan ej förutsätta, att denna enda form i denna verbalgrupp ensamt kunnat utöva ett på verbalböjningen i dess helhet så omgestaltande inflytande.

Jag ser i ombildningen av det äldre medialmärket *z* till *zt* påvärkan av enklitiska, på *þ* (*ð*) börjande pronominalformer, eller antar att åtminstone dylika pronominalformer därvid spelat en viktig roll.

I Arkiv N. F. III, 342 ff. torde det ha lyckats mig visa, att det långa *t*-ljudet i sådana former som 2. sg. pret. ind. *biótt* (jämte *biót*; av *búa*) etc. samt i sådana imperativformer som *grátt* (jämte *grát*; 2. sg. av *gráta*) etc. förskriver sig från ett enklitiskt tillfogat *þú*: av *biót-þú* blev *bióttu*, och man uppfattade sedan *tt* såsom hörande till verbalböjningen. Förhållandet har varit ett liknande i medialformerna. I t. ex. 2. sg. pres. i medium av *kalla*, d. v. s. i formen *kallaz*, sammanväxte *þú* med verbet, så att man fick *kallaz-þú* > *kallastu* (*sð*, *sþ* > *st* som vanligt), hvarefter *-zt*, uppfattades såsom utgörande medialmärket, och man böjde *kallast þú*, *þú kallast*. Men det var ingalunda blott i 2. pers. sg., som på detta sätt *-zt* uppstod, utan förhållandet var detsamma även i följande former. Av 2. pl. *kalliz-þér* uppstod *kallister* (senare *kallist þér*), när pron. för andra pers. pl. efterföljde verbalformen; av 2. pl. *kalliz-þit* blev *kallistit* (senare *kallist þit*), när pron. för andra pers. dualis tillfogades verbet. I 3. pl. utvecklades av *kallaz-þeir* *kallasteir* (senare *kallast þeir*), av *kallaz-þér* *kallastær* (senare *kallast þér*), av *kallaz-þau* *kallastau* (senare *kallast þau*). I 3. sg. gav *kallaz-þat* upphov åt *kallastat* (senare *kallast þat*). Förhållandet var detsamma i imperat., där *kallaz-þú* gav *kallastu* (senare även *kallast þú*),

kalliz-þér kallizter (senare *kallizt þér*), *kalliz-þit kalliztit* (senare *kallizt þit*). Även i andra och tredje sing. och pl. av konjunkt. pres. och av indik. och konjunkt. pret. var utvecklingen alldeles densamma: *kalliz-þú* blev *kalliztu* (senare *kallizt þú*) etc.; *kalladiz-þú* blev *kalladiztu* (senare *kalladizt þú*) etc. etc. Redan i Arkiv N. F. III, 342 f. har jag framhållit, huru i isl. subjektet, och särskilt även personliga pronomina såsom subjekt, mycket ofta följde omedelbart efter verbet, och den nyisl. imperativformen i medium utgör härtill en god illustration. Carpenter: Grundriss der neuisl. Grammatik s. 90 upptager såsom imperativformer för 2. sg. blott *láztu* (av *lata*), *berstu* (av *berja*) och *kallastu* (av *kalla*), således uteslutande former med fastvuxet *-þu (-tu)*. Från andra och tredje personen i sing. och pl. överfördes på analogisk väg *-t* även till den första, så att 1. sg. i stället för *kallaz* antog formen för 2. och 3. pers. i sg. *kallast*, och 1. pl. *kollumz* förändrades till *kollumzt*.

På enahanda sätt utvecklades av medialmärket *-s* ett *-st*, men när i den senare isl. *-st* blev enrådande (Specht anf. skrift s. 26 anser, att uttalet *-st* genomförts omkring år 1450), så är detta yngre *-st* att uppfatta icke blott såsom kvarstående från gammal tid, utan ock såsom utvecklat ur ett äldre *zt* (d. v. s. *-tst*) genom assimilation av *ts* till *ss*.

Riktigheten av den här givna förklaringen av medialmärket *zt*, *st* bekräftas delvis därav, att (såsom redan Munch och Unger: Norrøna Sprogets grammatik § 127 och L. Larson: Studier över den stockholmska homilieboken s. 76 anmärkt och Specht i anf. skrift s. 20 utförligt visat) förlusten av *k* i medialmärket *zk* och *sk* väsentligen sammanhänger med tillfogandet av enklitiska ord, särskilt pronomina, till verbalformen. Av *iprask-þu* blev genom förlust av *k* mellan två konsonanter *iprastu*, av *segsk-þu* blev *segstu* etc. Liksom de pronomina i den äldsta isl. vållade förlust av *k* i medialmärket *-zk*, *-sk*, så att man fick *-z*, *-s*, så meddelade

de pronominella orden *þú, þit, þér, þeir, þær, þau, þat* i en något yngre språkperiod sitt *þ* åt medialmärket *-z, -s*, så att man fick *-zt, -st*. Emellertid finnas redan i det äldsta språket enstaka exempel härpå, när ett pronominellt ord på *þ* följer omedelbart efter verbet. Så finner man i Stockholmska homilieboken en gång *cystost þau* (jmf. L. Larsson anf. skrift s. 75 f., som dock uppfattar formen något annorlunda än jag), hvilket väl så uppstått, att *cystosc-þau* givit *cystos-þau > cystostau*, hvar- efter man genom en språkföreteelse, nära besläktad med rekomp- position, erhöill *cystost þau*; jmf. de av Larsson anf. st. från samma skrift också anförda aktiva imperat. *kióstþu, Vestþu* (för *kiós þu, ves þu*).

Även annars hava som bekant i skilda språk verbal- former och personliga pronomina påverkat hvarandra. Jag på- minner blott om uppkomsten av nysv. *Ni*: det slutande *-n* i verbet (*haven I* etc.) har överförts till pronominet.

Såsom nämnt är det kanske möjligt, att även någon annan faktor medverkat vid genomförandet av medialmärket *-zt, -st*. Specht framhåller s. 29 f., att *-sc* har direkte blivit *-st* (utan mellanstadiet *-z*) i verb med *r, l, þ* framför *-sc* (*barsc, dylsk, hraupsc* etc.), och härmed böra sammanställas de tidigare iakttagelserna av Gering och Mogk. Den förre nämner i Finnboga saga s. XV, att i den av honom an- vända hskr. från omkring år 1300 *-z* brukas såsom medial- märke så väl efter vokal som efter konsonant, under det att *-st* står blott efter *l, r* (*duelst, verst* etc.), och den senare framhåller (Zeitschrift für deutsche Philologie XIII, 235), huru på Island under hela trettonde århundradet och ännu längre *-z* för övrigt bibehölls såsom medialmärke, och blott efter liqvidæ *l, r, n* medialmärket *-st* användes, men huru efter dessa konsonanter *-st* tämligen tidigt kommer i bruk. Det framgår icke av Spechts eller av de andra för- fattarnas framställning, huru de tänkt sig utbytet av *-sk* (*-sc*) mot *-st* efter vissa konsonanter hava försiggått: huruvida

här en ljudlagsenlig utveckling föreligger eller icke, och de draga ej några konsekvenser av det tidiga bruket av *-st* i dessa ord. Icke håller jag vågar uttala någon mening om, hvarför *-st* användes tidigare i former sådana som *duelst*, *verst* etc. än i andra medialformer. *I fall* här i stavelser med fortis en ljudlagsenlig utveckling från *-sk* till *-st* inträtt efter vissa konsonanter (liquidæ), så synes den ha egt rum, endast när *-sk* stod slutljudande, eftersom man fortfarande har *írskr*, *írskir* etc. (med *-sk*, ej *-st*; och i så fall har nom. sg. fem., nom. ack. pl. neutr. *írsk sk* genom anslutning till *írskr*, *írskir* etc.), Här kan påminnas om att enligt Hofforys mening i Arkiv N. F. II, 83 noten *ks* i isl. dialektiskt skall ha övergått till *ts*, t. ex. *æzn* (<*æzn*), *avaxtar* (< *avaxtar*), *heilaz* (< *heilax*, *heilags*). *I fall* vidare *-st* i *duelst*, *verst* etc. har detta ursprung, så hava naturligtvis dylika former bidragit till att införa *-t* i övriga medialformer, hvilka senare erhöilo detta slutljud, så att t. ex. 2. sg. pres. ind. *þú kallast* erhållit sitt *-t* icke blott från 2. sg. pres. *kallastu* (*kallast þú*), utan ock under påverkan av *þú duelst* etc. Uppkomsten av *st* i *duelst*, *verst* etc. är emellertid dunkel.

III. Nysvenskans behandling av *o* i stavelser med levis och levissimus.

Ljudet *o* användes i nysv. i stavelser med levis och levissimus dels såsom öppet, dels såsom slutet enligt följande regel: *o* är öppet i slutet, slutet i öppen stavelse (om förbindelsen *-or-* se nedan).

Exempel på öppet *o* i slutet stavelse: *morgon*, *afton*, *syskon*, *hålgon*, *ögon*, *öron*, *ostron*, *nypon*, *påron*, *hjordron*, *ollon*, *någon* etc. — *låt om oss*, *säg om* och andra 1. pl. imperat., *enkom*, *dryckjom*, *genom*, *lagom*, *sinom*, *i handom*, (icke) *allom* (*givet*), *i himlom*, *småningom*, *ömsom*, *ällöfte* ¹⁾, *något*,

¹⁾ Utvecklingen *ei* > *æ* (*e*) i fsv. *ællivo*, isl. *ellifu* (jmf. got. *ainif*) sammanhänger åtminstone delvis därmed, att ordet (emedan urspr. sammansatt

(*abbot*). Hit hör ock enligt uttalet i vissa trakter (i Göteborg; enligt Lyttkens-Wulff: Ljudlära § 214) ljudförbindelsen -or: *flaskor, människor, gator* etc. I *annorlunda, annorledes, någorlunda* har -or- väl vanligen detta uttal ¹⁾).

Exempel på slutet *o* i öppen stavelse: *sågo, drogo, svuro, gingo, äro* etc. etc.; *i godo, från ondo, å nyo, å sido, i allo, i (någons) ego, till spillo, till fullo, för visso, samvaro, (i någons) övervaro, närvaro, frånvaro, nio, tio, tjugo, trettio, fyrtio* etc., *ällova, tuktomästare, sysstoman, gåvobrev, lärospån, plågoris* etc.

Slutet *o*-ljud brukas även i de arkaistiska formerna *människones son*, dat. pl. best. form *människomen*, och den ovan uppställda regeln bekräftas särskilt därav, att t. ex. dat. pl. obest. form *i handom, lagom* etc. uttalas med öppet *o* i motsats till *människomen*; *ögon, öron* etc. med öppet *o* i motsats till *människones*.

Det är självklart, att hvarandra närstående former stundom kunnat invärka på hvarandra. Så har den vanligare aktiva formen av pret. ind. pl. *sågo, drogo* etc. meddelat sitt slutna *o*-ljud åt motsvarande form i passivum *sågos, drogogs* etc., och omvänt har den mindre vanliga bestämda formen av ord på -on (*päronet, morgonen, öronen* etc.) antagit öppet *o*-ljud efter den brukligare obestämda formen (*päron, morgon, öron* etc.).

med *aina*-) hade akc. 1 (såsom dialektiskt ännu i dag *ä'lva*). Liksom vokalförkortningen framför två konsonanter torde bero på akc. 1: *ätian* > *ättan* etc. (Kock i Arkiv N. F. III, 371 noten), synes även övergången *ei* > *a* (*e*) framför två konsonanter inträda i ord med akc. 1: **fleistír* > isl. *flestír*, **meistír* > isl. *mestír* (ännu *de flästa, det mästa* med akc. 1 i svenskan), men däremot pl. *beiskir* etc. med *ei* (*béska* med akc. 2 i svenskan); **ne-veit'k-hverr* (med akc. 1 på *veit'k*; jmf. nysv. *vét*) > *nekkverr, veitka* > *vetka* ("jag vet icke"); **eildr* > *eldr*, **fleisk* > *flesk*, **heil(a)gi* > *helgi* (med akc. 1 enligt den av mig i Arkiv N. F. III, 354 framställda regeln), *eingi* > *engi*, *eitki* > *ekki* (med akc. 1 såsom sammansatta med *einn, eitt*). Däremot *eista* etc. etc. med *ei* och akc. 2.

¹⁾ I Lyttkens-Wulffs uttalsordbok angives blott öppet uttal för -or- i *annorlunda, annorledes*, både öppet och slutet för -or- i *någorlunda*.

Stundom har en ljudlagsenlig växling av öppet och slutet *o* i skilda kasus givit upphov åt dubbelformer i det nuvarande språket. *Avog, idog, biltog, älskog* hava vanligen slutet, men någon gång öppet *o*-ljud (jmf. Lyttkens-Wulffs Ljudlära § 220). Adjektiven *avog, idog, biltog* voro under en något tidigare språkperiod i de allra flesta kasus i positiven samt i hela komparativen och superlativen trestaviga med *o* i öppen stavelse (nom. pl. mask. *avoghe*, fem. *avogha*, ack. sg. mask. *avoghan*, fem. *avogha* etc.). Det är därför fullkomligt i sin ordning, att ändelsen *og* i dessa ord merendels har slutet *o*-ljud. Det någon gång hörda öppna *o*-ljudet förskriver sig från de få tvåstaviga formerna (nom. sg. fem. och nom. ack. pl. neutr. *avogh*, nom. ack. sg. neutr. *avoght*). Då *ælskoghe* är den normala fsv. formen, är det naturligt, att det nysv. *älskog* merendels har slutet *o*-ljud. Emellertid förekommer i fsv. även en tvåstavig form av ordet, åtminstone i kompositum *ælskoghs braghd* (anfört i Rydqvist III), och i Gustav I:s bibel möter man *elskog* (Rydqvist II, 190). Förkortningen av *ælskoghe* till *älskog* eller åtminstone stadgandet av denna kortare form är att uppfatta liksom fsv. *valmoghe* : nysv. *valmog*, fsv. *brūþgumi* : nysv. *brudgum* etc., d. v. s. att i best. formen *ælskoghin -in* (ej *-n*) uppfattades såsom artikeln, hvarefter man till *ælskoghin-in* nybildade den obest. formen *ælskogh* (jmf. Svensk akcent II, 393). Det sällsynta uttalet av *älskog* med öppet *o*-ljud förskriver sig från den tvåstaviga formen *ælskogh*.

Orden *i förstone, på sistone, åt minstone* uttalas så väl med slutet som med öppet *o*-ljud (jmf. Lyttkens-Wulffs uttalsordbok och Ljudlära § 207). Fsv. har *fyrstunni, förstonne, i förstonne* och ännu i Gustav I:s Bibel *j förstonne* (jmf. Rydqvist V, 136; Bib. Apostl. 11, 15), Karl XII:s Bibel *i förstone* (ib.); Gustav I:s Bibel *på sidstone* (jmf. Rydqvist ib.; Job 28, 3), Karl XII:s Bibel *på sidstone* (ib.). Det nysv. uttalet av *i förstone, på sistone* med öppet *o*-ljud

härör från det äldre språkets *i fôrstone, på sidstone* med *o* i slutet stavelse. Dessa bildningar överensstämma med dat. sg. best. form av fem. *ôn*-stammar. Emellertid kunde dat. sg. best. form av fem. redan i fsv. genom inflytande från ack. (*-na*) jämte *-nne* även använda *-ne* (se Kock i Arkiv N. F. III, 305). Säkerligen har förhållandet redan tidigt varit detsamma med i fråga varande ord, och i det yngre språket äro formerna med *ett n* enrådande. Från formerna *i fôrstone, på sidstone* har det nysv. uttalet av orden med slutet *o*-ljud utgått. *Åt minstone* synes vara relativt ungt (tidigare *åt minsto*), och det har antagit samma vokalisation i penultima som *i fôrstone, på sistone*.

Löndom, stundom, fordom hava merendels slutet, stundom dock öppet *o*-ljud i ultima, fastän de utgått från dat. pl. *lœndom lœndum, stundom stundum* och från det såsom en böjningsform uppfattade *forþom forþum* (vare sig att *forþum* självt ursprungligen är ett kompositum eller icke). Uttalet med öppet *o*-ljud är i dessa ord det ljudlagsenliga, och det slutna *o*-ljudet beror på ordens anslutning till ord med avledningsändelsen *-dom*, äldre *dœmber* (*ungdom, visdom* etc.). (Denna förklaring av det slutna *o*-ljudet i *löndom, fordom* har redan av Lyttkens-Wulff givits i deras uttalsordbok). Att dat. pl. på *-dom* (*-dhum*) tidigt kunde missuppfattas såsom avledningsändelsen *-dom*, framgår av Kristoffers landslag Æ. 13, där skrivningen *slœg(h)doom* med *oo* två gånger anträffas: *meth tienist eller androm slœgdoom* och *meth tienist eller slœghdoom*. På motsvarande ställe i ÖGL. (Æ. 10 pr.) heter det: *mæþ þianist . . . ælla mæþ aþrum slœghþum* samt *mæþ þianist ælla slœghþum*. Skrivaren av KrLL. har således missuppfattat dat. *slœgdom* såsom en av adjektivet *slœgher* gjord avledning på *-dom(ber)*.

Den feminina plural-ändelsen *-or* i *flaskor, människor* etc. har ett ganska skiftande uttal. Jämte det nyss anförda uttalet med öppet *o*-ljud brukas även slutet *o*-ljud. Dessutom uttalas

ändelsen i dagligt tal ofta som *-er*, och enligt Lyttkens-Wulff: Ljudlära § 214 kan vokalljudet i denna ändelse även vara det av dem s. k. trubbiga *o*-ljudet, ett mellanljud mellan *å* och slutet *o*-ljud. Växlingen av öppet och slutet *o* i *flaskor* etc. skulle kunna så förklaras, att det öppna uttalet härrör från den obst. pluralformen *flaskor*, det slutna uttalet åter från den best. pluralformen *flasko-nar* under medvärkan från de oblika kasus i sing. *flasko*. Emellertid är det säkert att det skiftande uttalet av ändelsen *-or* (såsom *-er* etc.) åtminstone delvis beror därpå, att ändelsen i olika bygder på ljudlagsenlig väg erhöi en olika utveckling. Det är därför möjligt, att icke blott det öppna, utan även det slutna uttalet av *o* i denna ändelse är ljudlagsenligt, så att i någon trakt *o* i slutna stavelse framför *r* blev slutet. Härför talar möjligen den omständigheten, att *någorlunda* kan uttalas även med slutet *o*-ljud, samt att *annor* i det arkaistiska uttrycket *annor man*¹⁾ kan hava samma *o*-ljud.

De arkaistiska adjektiven på *-ot*: *skallot* etc. hava slutet *o*, beroende väl snarast därpå, att *o*-ljudet i fsv. var långt (*skallotter*, isl. *skollóttir* etc.).

Liksom ord sådana som *stöl*, *stör* etc. i det äldre språket torde hava haft ett mindre slutet (mera allmän-europeiskt) *o*-ljud än i våra dagar (jmf. Storm: Englische Philologie I, 70 noten med tillägget s. 432; ännu är *o* enligt det finländska uttalet som bekant ett mellanljud mellan *å* och slutet *o*), så torde ock ändelsens *o*-ljud i öppen stavelse (i *sågo* etc.) fordom ha varit mindre slutet (mindre labialiserat) än nu, vare sig att det hade samma öppna uttal som nu *o*-ljudet har i slutna stavelse (*ögon* etc.), i hvilket fall

¹⁾ Rydqvist II, 577 yttrar, att "det längesedan föråldrade *annor* blir i vår tids fornlignande skrifart ej sållan framkalladt till tjenst, men då vanligen för missbruk, t. ex. *annor man*, i *annor händelse*". Emellertid är bruket av *annor* såsom maskulinum lätt begripligt. Formen har överförts från nom. sg. fem. till nom. sg. mask. under påvärkan av mask. *någor*; jmf. att ännu t. ex. Sahlstedts ordbok upptar "*någor* pro *någon* obsol."

ögon etc. bevarat det äldre ljudet, som förändrats i *sågo* etc., eller att på ett äldre språkstadium *sågo*, *ögon* hade samma *o*-ljud, hvilket utgjorde ett mellanstadium mellan de nysv. *o*-ljuden i *sågo* och i *ögon*¹⁾.

Om *Falu* med slutet men *Falun* med öppet *u*-ljud framför konsonant se Kock i Arkiv IV, 93 noten 1.

¹⁾ Det är mig ett nöje att nämna, att, enligt hvad kand. Nat. Beckman enskilt meddelat mig, han gjort samma iakttagelse som jag beträffande *o*-ljudets olika uttal i nysv. ändelser.

Göteborg.

Axel Kock.

Bibliografi för år 1890.

Upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria ock biografi.

Bartsch, K. & G. Ehrismann. Bibliographische übersicht der erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie im jahre 1885.

Germania. N. R. XXIII s. 59—127 ock 218—256.

Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Literatur fra 1482—1830, efter Samlingerne i det store kongel. Bibliothek i Kjøbenhavn. Med Supplementer fra Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn og Karen Brahes Bibliothek i Odense. Udg. fra det st. kgl. Bibl. ved *C. V. Bruun*. H. 7. (III, 1). Historie. II. Forts.: Danmarks Historie. Københ. 4:o. 603 s. Kr. 3,25.

Christensen, W. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur fra Aaret 1889 vedrørende Danmarks Historie.

Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, II s. 443—461.

— Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur fra Aaret 1889 vedrørende Danmarks historie.

Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 683—705.

Grove, G. L. Erik Lambs Gavebrev af 1140 til Næstved Kloster. Et Bidrag til Aktstykkets Historie.

Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 287—294.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgegeben von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 11. Jahrg. 1889. Leipzig. 8:o. 2 + 396 s. Kr. 8.

Klemming, G. E. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 2. 1501—1518. Ups. 8:o. S. 81—120.

Tillhör Skrifter utg. af sv. lit. sällsk.

Lehmann, K. Verzeichniss der von 1887—1888 erschienenen Literatur der älteren skandinavischen Rechtsgeschichte.

Zeitschr. der Savigny-Stift. X. Germ. Abth. s. 246.

Lind, E. H. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. X. 1889.

Bilaga till Samlaren 1890.

Paludan, J. Gammel dansk literatur i Upsala Universitetsbibliothek. Bland. udg. af Univ.-jubils danske samf. II s. 1—16.

Rydberg, O. S. Ett inlägg i frågan om unionsdokumentet af år 1397. Hist. tidskr. (sv.) 1890 s. 313—339.

Rørdam, Erl. Lidt om retskrivningslitteraturen.

Kort uds. over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89.
S. 176—177.

Baumgartner, A. Ein protestantischer Mariendichter. Bischof Brynjólfur Sveinsson von Skalholt.

Stimmen aus Maria-Laach 1890.

Bolte, J. Deutsche Volkslieder in Schweden.

Zeitschr. f. vergl. Lit. gesch. N. F. III s. 275—302.

Bugge, S. Harpens Kraft. Et Bidrag til den nordiske Balladedigtningens Historie, forfattet under Medvirkning af Professor Moltke Moe.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 97—141.

Cederschiöld, G. Kalldråpet och vänpröfningen. Ett bidrag till kritiken af de isländska sagornas trovärdighet. Lund. 8:o. 41 s. Kr. 0,75.

Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 667, av K. M[aurer]. —
Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1891, sp. 73, av W. Golther.
— Finsk tidskr. 1890, 1 s. 469, av H. Vendell.

Golther, W. Die Sage von Tristan und Isolde.

Le moyen age III.

Ibsen, H. Skandinavische Heldenlieder und ihre Bedeutung für die Kunstpoesie.

Vossische Zeit. 1890. Sonntagsbeil. nr. 27, 28. (Övers. av
en art. i Illustr. nyhetsblad. Kra 1857 nr. 19.)

Morgenstern, G. Oddr Fagrskinna Snorre. Inaug. dissert. Leipzig.
8:o. IV + 57 s.

Anm.: Arkiv f. nord. filol. VII s. 386, av H. Gering.

Olrik, A. Lavrits Kok som sprogmand og digter.

Kort udsigt over det philol.-hist. samf:s virks. 1888—89.
S. 155—157.

Schück, H. Svensk literaturhistoria. H. 8—10. Sthm. 8:o. S. 449
—648 + 8 s. Kr. 0,90 för häfte.

Storm, G. Om biskop Gisle Oddssöns Annaler.

Arkiv f. nord. filol. VI s. 351—357.

Vendell, H. Om hufvudmotivet i Nylands äldre riddarevisor och romanser.

Finsk tidskr. 1890, 1 s. 371—383.

Wieselgren, H. Krönikorna om Gustaf Wasa.

Hist. tidskr. (sv.) 1890 s. 41—60.

— Reconditi labores. Otryckta böcker af svenska författare från
15- och 16-hundratalet. II.

Sammlaren 1890 s. 27—42.

Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof.

Arkiv f. nord. filol. VI s. 288—290, av Axel Ramm.

Möbius, Theodor.

Arkiv f. nord. filol. VII s. 191—195, av *K. Maurer*. — Zeitschr. f. deut. Philol. XXIII s. 457, av *K. Maurer* ock *H. Gering*.

Schlyter, Carl Johan.

Nouv. revue hist. de droit français et étr. 1890, av *L. Beauchet*. — Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. XIII. Germ. Abth. — Krit. Vierteljahrsschr. f. Gesetzgeb. N. R. XII, av *K. Maurer*.

Minnesteckning öfver Carl Johan Schlyter af *Th. Wisén*. Sthm. 8:o. 256 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. IV. 1889).

II. Tidskrifter ock lärda sälls kaps skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan av Sophus Bugge, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, Nils Linder, Ad. Noreen, Gustav Storm, L. F. A. Wimmer, Th. Wisén genom *Axel Kock*. Bd. 6 (N. F. 2), h. 3, 4. Lund. 8:o. S. 225—391. — Bd. 7 (N. F. 3), h. 1, 2. Lund. 8:o. S. 1—204. Kr. 6 för band.

Blandinger til oplysning om dansk sprog i ældre og nyere tid. Udgivne af universitetsjubileæets danske samfund ved samfundets sekretær. Bd. 2, h. 1. Københ. 8:o. 46 + XVI s. Kr. 1,25.

Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder udgivet for universitetsjubileæets danske samfund af *Otto Jespersen* og *Kristofer Nyrop*. Bd. 1, h. 1. Københ. 8:o. 80 s.

Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde I s. 112.

Huld. Safn alþýðlegra fræða islenzkra. Utgefendur: *Hannes Þorsteinsson*, *Jón Þorkelsson*, *Ólafur Davíðsson*, *Pálmi Pálsson*, *Valdimar Asmundsson*. I. Reykjavík. 8:o. 80 s.

Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde. I s. 112. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891. sp. 225, av B. Kahle.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Octbr. 1887—Octbr. 1889. (34de og 35te Aargang). Trykt som Manuskrift for Samfundets Medlemmer. Udgivet af Samfundets Bestyrelse ved *C. Jørgensen*. Københ. 8:o. S. 151—185.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. IX, h. 4, X, h. 2. Københ. 8:o.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Upsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. 1890. A—B. Sthm. 8:o.

Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 887, av [E. Mo]gk.

Nystavaren. Tidskrift för rättskrivningsfrågor på uppdrag av rättsstavningsällskapet utjiven av *Otto Hoppe*. Bd. 3, h. 3. Ups. 8:o. S. 85—112. Kr. 2,50 för band.

- Småstycker 15 udgivne af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. Københ. 8:o. S. 297—344. Kr. 1,25.
- Öfversigt af filologiska sällskapets i Lund förhandlingar 1881—1888. Lund. 4:o. 103 s.
- Ur Lunds univ:s årsskr. XXV.
- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udgivne af det kongelige nordiske Oldskriftselskab. 1890. II. Række. 5. Bind. Københ. 8:o. 4 + 388 s. Kr. 4.
- Antiquarisk tidskrift för Sverige utgifven af kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademien genom *Hans Hildebrand*. XI, h. 1, 2. Sthm. 8:o. 141 s. Kr. 2.
- Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länet's fornminnesförening. 17:de häftet (4:de bandets 6:e häfte). 1890. Gbg. 8:o. S. 443—523 + 4 s. + 2 kartor. Kr. 5.
- Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetning for 1889. Kra. 8:o. 169 + XIII s. + 4 pl.
- Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 18:de årg. 1890. Jan.—sept. Sthm. 1890, 91. 8:o. 144 s.
- Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening. Gefle. 8:o. 36 s.
- Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouv. série. 1889. Københ. 8:o. 88 s. + 1 pl. Kr. 1.
- Samfundet till nordiska museets främjande. 1888. Meddelanden utgifna af *Artur Hazelius*. Sthm. 8:o. 148 s.
- Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd. 7, h. 3. Sthm. 8:o. S. 215—296 + 20 + 4 s. Kr. 3.
- Anm.: Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 47 ock 93, av H. H[ildebrand].
- Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utgifven af *C. A. Klingspor*. XV. (Andra bandets tionde häfte). Sthm. 8:o. S. 353—374 ock CCCV—CCCXLI. Kr. 1,50.
- Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 5. Række. Udg. af det k. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Bd. 2, h. 1, 2. Københ. 1889, 90. 4:o. 192 s.
- Historisk Tidsskrift, sjette Række, udg. af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka*. Bd. 2, h. 2, 3. Københ. 8:o. S. 219—791. Kr. 4 för årg.
- Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 3. Række. 2. Bd. 1. H. Kra. 8:o. 100 s. + 1 karta.
- Historisk tidskrift utgifven af svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand*. 10:de årg. 1890. Sthm. 8:o.
- Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann*. 11. Jahrg. 1890. Darmst. 4:o. XXIV + 472 sp. M. 10.
- Samlaren. Tidskrift utgifven af svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 11. 1890. Ups. 1891. 8:o. 4 + 89 + 12 s. Kr. 2,50.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

- Bugge, S.* Bidrag til nordiske Navnes Historie.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 225—245.
- Ehrismann, G.* Ags. *twégen, bégen* und einige germanische Verwandtschaftsbegriffe.
Germania. N. R. XXIII s. 168—169.
- Erdmann, A.* Bidrag till *ini*-stammarnes historia i fornnordiskan.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 75—85.
- Grundriss der germanischen Philologie . . . herausgeg. von *Herm. Paul*.
Bd. 1, h. 3, 4. Bd. 2, Abth. 1, h. 2, 3, 4, Abth. 2, h. 2.
Darmst. 8:o.
- Anm.: Literaturbl. für germ. u. rom. Philol. 1891 sp. 41,
av L. Tobler. — The archæol. review IV, av Nutt. — Zeitschr.
f. d. Realschulw. XV, av G. Burghauser. — Zeitschr. f. deut.
Phil. XXIII s. 365 ock XXIV s. 221, av E. Martin.
- Hellquist, E.* Bidrag till läran om den nordiska nominalbildningen.
Akad. afh. Lund. 8:o. 2 + 94 s.
Särtr. ur Arkiv f. nord. filol. VII.
- Holz, G.* Urgermanisches geschlossenes *ē* und verwandtes. Beitrag zur
laut- und flexionslehre des germanischen. Inaug. diss. Leipz. 8:o.
4 + 49 s. M. 1,50.
Anm.: Liter. Centrabl. 1891 sp. 145, av O. Bremer.
- Jellinek, M. H.* Das suffix *-io-*.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XV s. 287—297 ock
XVI s. 318 -- 335.
- Johansson, K. F.* Gotische etymologien.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 223—242.
- Kock, A.* Några etymologiska anmärkningar.
Arkiv f. nord. filol. VII s. 175—191.
- Zur laut- und formenlehre der altnordischen sprachen.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 244—267.
- Norcen, Ad.* Några fornnordiska judlagar.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 303—339.
- Etymologier.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 358—384.
- Utkast till föreläsningar i urgermansk judlära med huvudsakligt
avseende på de nordiska språken. Till den studerande ungdomens
tjänst. H. 2. Ups. 8:o. S. 66—143. Kr. 3 (för hela arb.).
Anm.: Literar. Centralbl. 1890 sp. 561. — Deutsche Lit.
zeit. 1891 sp. 952, av Fr. Burg.
- Ottmann, R. E.* Die reduplicierten präterita in den germanischen
sprachen. Halle. 4:o. 12 s.

- Streitberg, W.* Die germanischen comparative auf -oz- eine sprachwissenschaftliche untersuchung. Freiburg. 4:o. 43 s. M. 3,40.
Särtr. ur Ind. lect. Freib. Sommer 1890.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 185, av F. Kauffmann.
- Wiklund, K. B.* Verzeichniss der nordischen Lehnwörter im Lule-lappischen.
Lule-lappisches Wörterbuch s. 179—187.

2. Isländska ock fornorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

- Friðriksson, H. Kr.* Íslenzk rjettritun. [Reykjavík]. 4:o. 7 + 7 + 3 s.
Särtr. ur Ísafold 1889, 90.
- Fritzens, J.* Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret udgave. 17de, 18de Hefte. Midhlíðis-Ofstýri.
Kra. 8:o. S. 689—880. Kr. 1,50 för häfte.
- Heusler, A.* Der Ljópahátt. Eine metrische Untersuchung. Berlin.
8:o. 84 s.
Särtryck ur Acta germanica I, 2.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1891 sp. 75, av B. Kahle. — Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 92, av W. Ranisch. — Arkiv f. nord. filol. VIII s. 183, av Th. Wisén.
- Kahle, B.* Die altnordische Sprache im Dienste des Christenthums. I. Die Prosa.
Acta germanica I, 4 s. 307—441.
Anm.: Anz. f. deut. Altert. 1891 s. 5, av R. Heinzel. — Liter. Centralbl. 1891 sp. 888, av [E. Mo]lgk.
- O'lsen, Bj. M.* Um stafsetning. Firirlestur, fluttur í „hinu íslenska kennarafjelagi“. Reykjavík 1889. 8:o. 24 s.
Särtr. ur „Tímarit um uppeldi og mentamál“ II.
- Þorkelsson, J.* Beyging sterkra sagnorða í íslenzku. H. 3. Reykjavík. 8:o. S. 161—240. (Skolprogr.)
Anm.: Arkiv f. nord. filol. VIII s. 83—92, av E. Wadstein.
- Thorkeleson, J.* Supplement till islandske Ordbøger. Saml. 3. H. 1. Reykjavík. 8:o. IV + 80 s. Kr. 1,50.
- Wadstein, E.* Fornorska homiliebookens ljudlära. Ups. 8:o. XII + 160 s. Kr. 3,50.
Särtr. ur Ups. univ:s årsskr. 1890.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1890 sp. 1383, av B. Kahle. — Liter. Centralbl. 1890 sp. 1137, av M—rn.

b. Tákster, översättningar ock kommentarer.

- Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. II, 3, 4. III, 1. Københ. 8:o. S. 385—860 ock 192 s.

- Fornaldarsögur Norðurlanda. Búid hefir til prentunar *Valdimar Asmundarson*. III. Reykjavík 1889. 8:o. IV + 527 s.
- Færøsk anthologi med litterärhistorisk og grammatisk indledning samt glossar ved *V. U. Hammcrshaimb*. H. 5. På Carlsbergfondets bekostning. Københ. 8:o. S. 241—384. Kr. 3.
- Samf. t. udg. af gammel nord. lit.
- Háttalykill Loptis ríka Guttormssonar hinn meiri (udg. af *Jón Þorleifsson*.)
- Smástykker udg. af Samf. t. udgivelse af gammel nord. litt. S. 297—344.
- Hellismannasaga. Kostnaðarmenn prentfjelag Heimskringlu. Winnipeg 1889. 8:o. IX + 64 s.
- Laxdoela saga udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kálund*. 2. hæfte. Københ. 8:o. S. 193—320. Kr. 3.
- Norges gamle Love indtil 1387. Bd. 5, h. 1, indeholdende Supplement til foregaaende Bind, udgivet paa offentlig foranstaltning af *G. Storm*. Kra. 4:o. 56 s. + 6 faksim.
- Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 1421, av *K. Lehmann*.
- Oldnorsk læsebog for latin- og realgymnasier udg. af *H. S. Falk*. Kra. 1889. 8:o. XXXXII + 170 s. Kr. 2,50.
- Sagan af Hálfðani Barkarsyni. *Þorleifur Jónsson* gaf út. Reykjavík 1889. 8:o. IV + 16 s.
- Saga Hávardar Ísfrðings. Texta-útgáfa. Ísafjörðr 1889. 8:o. 41 s.
- Saga Hellismanna, gefin út af *Birni gullsmíð Arnasyni*. Fyrsta prentun. Ísafjörðr 1889. 8:o. 56 s.

-
- Hafliðason, Einar*. The life of Laurence, bishop of Holar in Iceland. (Laurentius saga). Translated by *O. Elton*. London. 16:o. 140 s.
- Viglund und Ketilrid. Eine altisländische Novelle. Aus dem Urtext frei und verkürzt übertragen von *F. Khull*. Graz. 8:o. 22 s. M. 1,50. (Skolprogram).

-
- Gering, H.* Textkritische studien zu skaldischen dichtungen. Arkiv för nord. filol. VII s. 63—74.
- Hertzberg, E.* Endnu lidt om Tübingerfragmenterne af Frostathingsloven. Tidsskr. f. Retsvid. 1889 s. 520—521.
- Efterskrift angaaende tvivlsomme ord i Norges gamle love. Arkiv f. nord. filol. VI s. 262—271.
- Hjelmqvist, Th.* Några anmärkningar till en vers i Heimskringla. Arkiv f. nord. filol. VI s. 285—287.
- Jónsson, Finnur*. Fornyrðadrápa (Málsháttakvæði). Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 253—266.

Maurer, K. Rekspegn.

Arkiv f. nord. filol. VI s. 272—280.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Andersen, N. Kortfattet dansk Sproglære. 8. Udg. Med den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 24 s. Kr. 0,25.

— Mindre dansk Sproglære. 6te udvidede Udg. Med den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 36 s. Kr. 0,50.

Beissel, Ch. & A. P. Lorenzen. Lehrbuch der dänischen Sprache. Kiel. 8:o. 175 s. M. 2.

Betz, C. Kortfattet Sproglære for Almueskoler. 3. Udg. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,10.

Bogense, J. 24 Retskrivningsøvelser. Københ. 8:o. 14 s.

Bojesen, E. Kortfattet dansk Sproglære. Med den ny befalede Retskrivning. 21. Opl. Københ. 8:o. 40 s. Kr. 0,45.

Bojesen, B. Dansk Sproglære til Brug ved Undervisning i Borger- og Almueskoler. 8. Udg. med den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

Bondesen, N. W. T. Eksempelsamling og Grundrids til Brug ved den første grammatiske Undervisning i Modersmaalet. 7. Opl. Københ. 8:o. 58 s. Kr. 0,60.

Boysen, A. Danske Retskrivningsøvelser. 4. omarb. Opl. I Overensstemmelse med Ministeriets Cirkulære af 7. Juni 1889. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 0,90.

Dahl, H. Alvors- og Morskabslæsning om Modersmålet. H. 2, 3. Københ. 8:o. 32 + 32 s. Kr. 1.

Den ministerielle Retskrivnings vigtigste Bestemmelser samt dens Afvigelser fra Sv. Grundtvigs Haandordbog. Københ. 8:o. 12 s.

Gram, H. Retskrivningsøvelser for yngre Børn. 3. Opl. Københ. 8:o. 18 s. Kr. 0,08.

Grundtvig, V. Nogle orientalske ord i vort sprog med indledende bemærkninger om sprogets betydning for kulturhistorien.

Kort udsigt over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89. S. 158—171.

Højberg, N. L. Letfattelig dansk Sprog- og Stillære til Brug i Skole og Hjem. Københ. 8:o. 80 s. Kr. 0,50. — 2. Opl. Dst. 8:o. 80 s. Kr. 0,50.

Jacobsen, A. T. Retskrivningsbog for Folkeskolen. Fremadskridende Diktatøvelser og Stilopgaver samt Sproglærens Hovedpunkter til mundtlig og skriftlig Indøvelse af Modersmaalet. 5. omarb. og forøgede Opl. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 0,50.

Jørgensen, A. D. Om tilnavnet Menvæt (Menved).

Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 706—708.

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt på Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af universitets-

- jubilæets danske samfund. H. 17. Københ. 8:o. S. 577—656. Kr. 2,50.
- Knorr, W.* Über besonders bemerkenswerthe Personen- und Geschlechtsnamen in Schleswig-Holstein. Zeitschr. der Ges. f. schlesw.-holst.-lauenb. Gesch. XIX. S. 135—200.
- Kristensen, M.* Mindre meddelelser. 1. Sællands navn. 2. Nør og sønder. Kort uds. over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89. S. 182—183.
- Krohn, J.* Lidt dansk Grammatik til at begynde med. 2. Udg. Københ. 8:o. 12 s. Kr. 0,25.
- Lunde-Nielsen, K.* Dansk-norsk Sprog-Analyse. Haandbog for den højere Skoleundervisning og til Selvstudium. 1. Del: Sætningsanalyse. Københ. 8:o. 114 s. Kr. 1,75.
- Møller, A. C. C.* Oversigt over den danske Sproglære. 3. Opl. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,60.
— Kortfattet dansk Sproglære. 4. Opl. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.
- Nielsen, O.* Bidrag til Fortolkning af danske Stedsnavne. (Forts.) Bland. udg. af univ. jubil:s danske samf. II. s. 17—38.
- Pedersen, K.* Dansk Sproglære. 6. Opl. Københ. 8:o. 24 s. Kr. 0,10.
- Rasmussen, H.* Kortfattet dansk Sproglære. 3. Opl. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,08.
- Schneckloth, K. A.* Dansk Sproglære til Skolebrug. 4. Udg. Med den befalede Retskrivning. Københ. 8:o. 88 s. Kr. 1.
- Simonsen, M. D.* Lehrbuch der dänischen Sprache. Für die Schule und den Selbstunterricht. Flensb. 8:o. 184 s. M. 1,80.
- Svendsen, A.* Danske Retskrivningsøvelser til Brug i Latinskoler, Realskoler og højere Borgerskoler. Helsingør. 8:o. 96 s. Kr. 0,90.
- Wasserzicher, E.* Die Sprachgrenze in Nordschleswig. Berichte des freien deutschen Hochstiftes 2.
- Vodskov, H. S.* Dr. E. Jessens „forsmædelige Skandale“. Et lidet Indlæg for den nye Retskrivning. Københ. 8:o. 101 s. Kr. 1.
- Wulff, D. H.* Dansk Sproglære. 7. gennemsete Udg. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,35.
- Wörmer, J. E.* Sproglærens Grundtræk i Dansk. Københ. 8:o. 28 s. Kr. 0,40.

b. Tækster.

- Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV:s Tid, udgivne ved *Kr. Erslev* af Selskabet til Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 3, h. 2. Københ. 8:o. S. 257—600 + IV s. Kr. 3,50.
- Aktstykker vedrørende Helligaandsklostret i Aalborg. Meddelte af *Carl Neergaard*. Danske Magazin. 5. R. II s. 180—192.

Aktstykker til Universitetets Historie i Tidsrummet 1621—60. Ved *Holger Fr. Rørdam*.

Danske Magazin. 5. R. II.

Et Brudstykke af en gammel Skolebog meddelt af *C. Weeke*.

Bland. udg. af univ. jubilæums danske samf. II s. 39—46.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udgivne ved *V. A. Secher* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 2, h. 2—5. Københ. 8:o. S. 161—780. Kr. 2 för häfte.

Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 666, av Kr. Erslev. — Tidsskr. f. Retsvidenskab 1890 s. 126, av F. H.

Hegeland, P. Susanna og Calumnia. Udg. for universitets-jubilæets danske samfund af *S. Birket Smith*. H. 3. Københ. 8:o. S. 193—263 + XLIX s.

Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark fra Reformationen til Nutiden. I Uddrag udg. ved *L. Laurssen* af Rigsarkivet. Bd. 1, h. 1. 1535—1581. Københ. 8:o. 240 s.

Lauremberg, H. W. Fire skemtedigte i dansk oversættelse fra 1652. Med indledning og noter udgivet for universitets-jubilæets danske samfund af *J. Paludan*. H. 2. Københ. 8:o. S. 97—136 + LVII s. Kr. 2,25.

Laurentsen, P. En stakket Undervisning imod Pavens, Bispers og deres Disciples Statuter, Love, Bud og Skikkelser. Paa ny udgivet af *H. F. Rørdam*. Københ. 8:o. 2 + 76 s. Kr. 1,50.

Skrifter fra Reformationstiden nr. 5.

Levninger af Stubbergaards Arkiv. Meddelte af *O. Nielsen*.

Danske Magazin. 5. R. II s. 28—38.

Norske Rigsregistranter, tildeels i Uddrag. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond. Bd. 11, h. 2. 1655—1656. Udg. ved *E. A. Thomle*. Kra. 8:o. Kr. 3.

Optegnelser om de fyenske Len 1473. Meddelt af *A. Thiset*.

Danske Magazin. 5. R. II s. 119—126.

Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling utgivna för „Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur“. I. Texter utgivna av *Axel Kock* och *Carl af Petersens*. H. 2. Lund. 8:o. S. 97—250 + 2 s. (kartong). Kr. 4.

4. Norska.

Bang, H. Fællessproget. (Nogle Bemærkninger om Danmark-Norge). Tilskuener 1890 s. 398—405.

Bjørset, K. Norsk grammatik för middelskolen. Kra. 1889. 8:o. 48 s. Kr. 0,50.

Anm.: Vor Ungdom 1890 s. 376, av R. Flo. (Genmäle av förf. dst. s. 584—587).

Bugge, S. Om Forandring af Genus i norske Stedsnavne. Arkiv f. nord. filol. VII s. 262—264.

- Knudsen, K.* Skal vi saa skrive norsk eller dansk i Norge? Tillægshæfte til „Vor Ungdom“. Københ. 8:o. 4 + 55 s.
- Munthe-Kaas, L.* Norsk mållære („grammatik“) nærmest for folkeskolen. Kra. 12:o. 15 s. Kr. 0,10.
Bibl. f. de tusen hjem n:o 170.
- Nygaard, M.* Sprogene i Norge i fortid og nutid. Tillæg til Oldnorsk grammatik til Skolebrug. 3. udg. Bergen. 8:o. 15 s. Kr. 0,20.
- Poestion, I. C.* Lehrbuch der norwegischen Sprache für den Selbstunterricht. Mit zahlreichen Beispielen unter den Regeln, den gebräuchlichsten Redensarten, sowie Lesestücken. Wien. 12:o. 183 s.
Die Kunst der Polyglottie n:r 28.
- Richter, J.* Grammatik og Logik. (Nærmest i Anledning af Adj. Bjørssets Norske Grammatik for Middelskolen).
Vor Ungdom 1890 s. 330—337.
- Ross, H.* Norsk Ordbog. Tillæg til Norsk Ordbog af Ivar Aasen. H. 1—4. Kra. 8:o. 256 s. Kr. 0,70 för häfte.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 395, av A. O. F[reudenthal].
- Smith, M. & H. Horneman.* Norwegische grammatik nebst einem glossar für touristen. Kra. 8:o. III + 60 s. M. 1,50.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

- Andresen, J. H.* Der perfekte Schwede oder praktischer Unterricht in der schwedischen Umgangssprache für jedermann auch ohne Vorkenntnis des Schwedischen. Berlin 1887. 16:o. XL + 230 s. M. 2,25.
- Aurén, J. A.* Svenska akademiens omarbetade ordlista, kritiskt skärskådad. Norrköp. 8:o. 34 s.
- Brate, E.* Svenska akademiens ordlista. Sjätte upplagan.
Nystavaren III s. 90—108.
— Dalalagens böjningslära. Sthm. 4:o. 44 s. Kr. 1,50.
Högre latinlärovs å Södermalm årsredog. 1889—90.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. VII s. 303, av A. Kock.
- Börjesson, G. O.* Folkskolans hemläxor. Modersmålet. Räkning. Gbg. 8:o. 19 s. Kr. 0,12.
— Öfningar i svensk språklära. Gbg. 8:o. IV + 92 s. Kr. 0,50.
- Christensen, J.* Talar ni svenska? Schwedisch-deutsches Gesprächsbuch. Ein Handbuch der nothwendigsten schwedisch-deutschen Gespräche. 2 verbesserte Aufl. Leipz. 1889. 8:o. VI + 154 s.
- Helms, S. H.* Neues vollständiges schwedisch-deutsches und deutsch-schwedisches Wörterbuch nebst einem kurzen Abrisse der Formenlehre beider Sprachen. 3. Aufl. Th. 1, 2. Leipz. 1887. 8:o.
- Kabner, H.* Svensk språklära utgifven i fem årskurser. 1—3. Gbg. 8:o. 29, 36 o. 32 s. Lund. 8:o.

- Kabner, H.* Svensk ordbok jämte grammatika. Efter den mest ljudenliga formen af svenska akademis nya ordlista. Lund. 8:o. XLVIII + 263 s. Kr. 2,20.
- Kabner, H. & J. G. Victorin.* Lärobok i modersmålet innehållande rättskrifningslära och grammatik. Gbg. 8:o. 64 s. Kr. 0,50.
- Karlsson, J. A.* Lärkurs i svenska språket och geometrien för folkskolans barn. 5 uppl. Omarbetad i enlighet med lärobokskommitténs utlåtande, den nya ordlistan och den nya läseboken. Jönköp. 16:o. 32 + 32 + 2 s. Kr. 0,15.
- Landgren, C. J.* Svensk språklära för folkskolelärareseminarier och folkskolor. 14:de förbättrade upplagan. Sthm. 8:o. 56 s.
- Lindal, P. J. & A. Victorin.* Upplands ortnamn. (Slutet).
Uppl:s forn:n:s fören:s tidskr. II s. CCCV—CCCCXLI.
- Linder, N.* Om *-er*, *-r*, *-ar* och *-or* såsom pluraländelser för neutrala substantiver i svenska språket. Sthm. 4:o. 35 s.
Ur högre lärarinnesem:s årsredog. 1889—90.
- Om *er*, *r*, *ar* och *or* såsom pluraländelser för neutrala substantiver i svenska språket. Sthm. 8:o. 101 s. Kr. 1,50.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 1 s. 313, av H. B. — Anz. f. deut. altert. 1891 s. 95, av A. Kock.
- Norlén, W.* Lärobok i modersmålet för folkskolan. 8:de förbättr. uppl. Sthm. 8:o. 97 s.
- Petersen, A.* Der beredte Schwede. Kleines Handbuch der schwedischen Sprache, enthaltend: Grammatik, Gespräche, Lesestücke und Wörtersammlung. Bern. 16:o.
- Regnér, P. B.* Svensk språklära för skolor och själfstudium. På grundvalen af svenska akademis ordlista. Sthm. 8:o. 134 s. Kr. 1.
- Rundgren, G.* Modersmålet form- och satslära jämte läran om skilletecknen för folkhögskolor och liknande läroanstalter. Sthm. 8:o. 45 s. Kr. 0,50.
- Schmitt, C.* Anleitung zur Erlernung der schwedischen Sprache. 4. verbesserte und vermehrte Aufl. Frankf. a. M. 1888. 8:o.
— Schlüssel zu den Aufgaben in der schwedischen Grammatik. Frankf. a. M. 1888. 8:o.
- Siljestränd, K. K:son.* Ordböjningen i Västmannalagen. I. Substantivets böjning. Akad. afh. Linköp. 4:o. 6 + 183 s.
Särtr. ur Linköp:s m. fl. lärovärks årsredog. 1889—90.
- Sjölander, K. O.* Folkskolans elementarbok i modersmålet: rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatsar. (N:o 1). 2. uppl. Sthm. 8:o. 4 + 108 s. Kr. 0,50.
- Förkortad upplaga af folkskolans elementarbok i modersmålet: rättskrifnings-, sats- och formöfningar i enl. med folkskolelärobokskommitténs grundsatsar. (N:o 2). Sthm. 8:o. 80 s. Kr. 0,25.
- Folkskolans elementarbok i modersmålet. I. Rättskrifningsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatsar. Sthm 1889. 8:o. 28 s. Kr. 0,20. — H. 2. Sats-, form- och uppsats-

- öfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatser. 2. uppl. Sthm 1890. 8:o. S. 29—108.
- Soltan, E* Lehrbuch der schwedischen Sprache nebst einem Anhang speciell für Kaufleute. 2. vermehrte Aufl. durchgesehen von *Rud. Ehrenberg*. Rostock 1888. 8:o.
- Sundén, D. A.* Svensk språklära för folkskolan. 14 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 107 s. Kr. 0,50.
- Svensk språklära i sammandrag för de allmänna läroverken. 10 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 228 s. Kr. 1,50.
- Kort lärokurs i modersmålet för folkskolan. I. Rättskrifningslära jämte skriföfningar. II. Ord- och satslära. 7 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 80 s. Kr. 0,25.
- Svahn, O.* Det muntliga föredragets konst i tal och sång. I. Sthm. 8:o. XI + 368 s. Kr. 4,50.
- Anm.: Pedag. tidskr. 1891 s. 222, av I. Fehr.
- Svensson, A.* Echo der schwedischen Umgangssprache. Mit einem vollständigen Wortregister von Dr. *F. Booch-Arkossy*. Leipz. 8:o. 162 s. M. 2,50.
- Söderwall, K. F.* Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 10, 11. Lund. 4:o. S. 665—831. Kr. 9,50.
- Sv. fornskriftsällskapets samlingar. H. 98, 99.
- Tamm, Fr.* Om lånord i svenskan af blandat ursprung. Ups. 8:o. 8 s. Särtr. ur språkvet. sällsk:s förhandl. 1888—91.
- Etymologisk svensk ordbok. H. 1. Ups. 8:o. 80 s. Kr. 1,25.
- Variarum rerum vocabula cum sueca interpretatione. Stockholm 1538. Med inledning, anmärkningar och alfabetisk index över de svenska orden utgiven av *Aksel Andersson*, I. Täckst. Ups. 8:o. 74 s. Kr. 3.

b. Rättstavning.

- Andersson, L. V. & K. Petterson*, Exempel- och öfningsbok i modersmålet, utarbetad i enlighet med 6:te upplagan af svenska akademiens ordlista och folkskolelärobokskommitténs grundsatser för folkskolor med flera årsklasser samtidigt undervisade af en lärare, innehållande rättskrifnings-, form- och satsöfningar. Visby. 8:o. 49 s. Kr. 0,25.
- Aurén, J. A.* Svensk bokstafveringslära. 7. uppl. Utarbetad i öfverensstämmelse med sjette, omarbetade upplagan af svenska akademiens ordlista, Sthm. 8:o. 39 s. Kr. 0,40.
- Svenska rättskrifningsöfningar. 3 uppl. Sthm. 8:o. 94 s. Kr. 0,90.
- Börjesson, G. O.* Rättskrifningslära enligt svenska akademiens ordlista sjette upplagan — ljudenligaste beteckningen —. Gbg. 8:o. 4 + 60 s. Kr. 0,50. — Förkortad upplaga. Gbg. 8:o. 32 s. Kr. 0,25.
- Anm.: Sv. läraretidn. 1890 s. 93, av Frv B[e]rg.

- Börjesson, G. O.* Rättskrifningsöfningar enligt svenska akademien ordlista sjette upplagan — ljudenligaste beteckningen —. 2:a öfversedda uppl. I. Gbg. 8:o. 48 s. Kr. 0,20.
- Rättskrifningsöfningar enligt svenska akademien ordlista sjette uppl. — ljudenligaste beteckningen. 2:a öfversedda uppl. I, II. Gbg. 8:o. 72 s. Kr. 0,50.
- Anm.: Sv. läraretidn. 1890 s. 93, av Frv B[e]rg.
- Ek, L. R.* Svensk rättskrifningslära utarbetad på grundvalen af 6:te upplagan af svenska akademien Ordlista. Mariestad 1889. 8:o. 24 s. Kr. 0,30.
- Rättskrifningsöfningar till svenska rättskrifningsläran Mariestad. 8:o. 31 s. Kr. 0,20.
- E[ngbla]dh [J. L.]* Sammandrag af svenska språkets ljudlära för barnen i små- och folkskolan. Utgifven af *E--dh*. 3:e förbättrade upplagan efter „riksstafningen“. Karlskr. 12:o. 24 s.
- Kabner, H.* Svenska rättskrifningsöfningar efter sjette omarbetade upplagan af svenska akademien ordlista. 2 genomsedda och tillökade uppl. Gbg. 8:o. 64 s. Kr. 0,75.
- Karlsson, J. A.* Lärokurs i svenska språket och geometrien för folkskolans barn. 5 uppl. Omarbetad i enlighet med den nya ordlistan och lärobokskommitténs utlåtande. H. 1. Rättstafning. Jönk. 16:o. 32 s. Kr. 0,15.
- Krok, N.* Folkskolans öfningsbok i modersmålet med särskild hänsyn till rättskrifningen. Helsingb. 8:o. 59 s. Kr. 0,25.
- [Lagus, E.]* Den svenska rättstavningsrefärmen av *Dargar*. Verdandi, strödda blad utg. af fören. Verdandi V. 1887. S. 38—54.
- Landtmanson, C.* Öfningsbok för den första undervisningen i svenska språkets rättskrifning och satslära. 2 uppl. Ups. 8:o. 4 + 101 s. Kr. 0,75.
- Lundberg, A. V.* Staffista öfver svenska språket. Ups. 8:o. 4 + 85 s. Kr. 1.
- Anm.: Sv. läraretidn. 1890 s. 73, av Frv B[e]rg.
- Lundblad, P. S. W.* Öfningar i svensk rättskrifning jämte rättstavningslära. 9 uppl. reviderad i enlighet med svenska akademien ordlista — sjette omarbetade upplagan. Sthm. 8:o. 4 + 87 s. Kr. 1.
- Nordlander, J.* Öfningar och regler för svensk rättskrifning i öfverensstämmelse med svenska akademien ljudenligaste stafning. Sthm. 8:o. 92 + 44 s. Kr. 0,75.
- Svensk rättskrifningslära i öfverensstämmelse med svenska akademien ljudenligaste stafning. Sthm. 8:o. 4 + 44 s. Kr. 0,25.
- Svenska rättskrifningsöfningar i öfverensstämmelse med svenska akademien ljudenligaste stafning. Sthm. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.
- Ordbok för rättskrifning enligt svenska akademien ljudenligaste stafningssätt. Sthm. 8:o. 4 + 128 s. Kr. 0,60.

Anm.: Tidskr. utg. af pedagog. fören. i Finl. 1890 s. 125, av C. S. — Sv. läraretidn. 1890 s. 73, av Frv B[e]rg.

Riksstavningen.

Nystavaren III s. 85—89.

Rättskrifningslära till tjänst vid undervisningen i modersmålet i småskolan af *A. R.* 4 uppl. (omarbetad i enlighet med numera gällande föreskrifter). Växiö. 8:o. 8 s. Kr. 0,10.

Rättskrifningsöfningar bearbetade efter *C. J. L. Almqvists* rättskrifningslära jämte ordlista af *Sofi Almqvist*. 2 uppl. lämpad efter svenska akademiens nya ordlista och för folkskolan gällande föreskrift. Sthm. 8:o. 48 s. Kr. 0,25.

Schwalbe, C. Öfningskurs i svensk rättskrifning enligt svenska akademiens ordlista — sjettem omarbetade upplagan —. 2 uppl. Sthm 1889. 8:o. 32 s.

Sjölander, K. O. Modersmålet. Svensk rättskrifningslära. Elementerna praktiskt framställda för den första undervisningen. Andra förbättrade uppl. Sthm. 8:o. 36 s. Kr. 0,25.

Sturzen-Becker, V. Svensk rättskrifningslära för allmänna läroverken och flickskolorna jämte tillämpningsöfningar och ordförteckning. Sthm. 8:o. 72 s. Kr. 0,45. — Andra uppl. Sthm. 8:o. 72 s. Kr. 0,45.

„Rättstafningslära n:r 2“.

Anm.: Sv. läraretidn. 1890 s. 93, av Frv B[e]rg.

Sundén, D. A. Ny svensk rättskrifningslära för inlärande af det nya stafningsättet enligt sjettem upplagan af sv. akademiens ordlista. 2 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.

Svensk ordförteckning uppsatt enligt påbjuden rättskrifning af en skollärare. Gbg. 8:o. 80 s. Kr. 0,50.

Svensson, A. Rättskrifningsöfningar. 8:de omarb. uppl. Malmö. 8:o. 32 s. Kr. 0,15.

Thorén, S. Rättskrifningsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatser och i öfverensstämmelse med sista uppl. af svenska akademiens ordlista. Karlskr. 1889. 8:o. Kr. 0,15.

Wærnelius, A. B. Kort rättskrifningslära — enligt sjettem uppl. af svenska akademiens ordlista —. Nyköp. 8:o. 11 s. Kr. 0,15.

Wessman, K. O. Svensk rättskrifningslära efter sjettem omarbetade upplagan af svenska akademiens ordlista. Sthm. 8:o. 139 s. Kr. 0,70.

— Svensk ordlista på grundvalen af sv. akademiens ordlista. Sthm. 8:o. 136 s.

Wågman, O. Öfningskurs i svensk rättskrifning jämte rättskrifningslära. Utarbetad i enlighet med den af kongl. maj:t till efterföljd vid de allmänna läroverken anbefallda sjettem uppl. af svenska akademiens ordlista. Med förord af Chr. L. Anjou. Norrköp. 8:o. 123 s. Kr. 0,75.

c. Fäskster.

Een handbock påå Swensko, Ther doopet och annat mera vthi ståår.
O. P. Stocholm MDXXIX.

Bidrag till svenska liturgiens historia. I. Af *O. Quensel*. Ups.
8:o. S. 7—96.

Förslagen till giftermålsbalk 1686—1734 enligt handlingar i riks-
arkivet utgifna af *A. Winroth*. Lund. 8:o. VII + 90 s. Kr. 1,50.

Bilagor till Ur mina föreläsningar. I.

Konung Gustaf den förstes registratur. Utg. af k. riksarkivet genom
Victor Granlund. XII. 1538—1539. Sthm. 8:o. 4 + 319 + 47 s.
Kr. 5,75.

Handl. rör. Sv:s hist. Ser. 1.

Registrum ecclesiæ Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok med till-
lägg ur Skoklosters Codex Aboensis i tryck utgifven af Finlands
statsarchiv genom *Reinh. Hausen*. Hfrs. 4:o. 4 + 668 s. + 2
faksim.

Anm.: Finsk tidskr. 1890, 2 s. 464, av M. G. S[chybergson].

Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brevvevling. Utgifna af
k. vitterhets, historie och antikvitetsakademien. Senare afdeln.
III. 1. Gabriel Gustafsson Oxenstiernas Bref 1611—1640. 2. Per
Brahes bref 1633—1651. Sthm. 8:o. 6 + 597 s. Kr. 8.

Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1891 s. 45, av A. R[yd][f][or]s.

Svenska medeltidspostillor efter gamla handskrifter utgifna af *G. E.*
Klemming. Del 3, h. 1. Sthm. 8:o. 160 s. Kr. 2,50.

Saml. utg. af sv. fornskr. sällsk. H. 101.

Svenskt diplomatarium från och med år 1401. Utgifvet af riksarkivet
genom *Carl Silfverstolpe*. D. 3, h. 4. Sthm. 4:o. S. 293—396.
Kr. 2,50. — H. 5. Sthm. 4:o. S. 397—528. Kr. 3.

Sverges traktater med främmande magter jämte andra dit hörande
handlingar utgifne af *O. S. Rydberg*. D. 5. I. 1572—1609. Sthm.
8:o. 2 + 160 s.

Tunnbindarnes i Stockholm skråordning. 1579.

Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 3—7.

Utdrag ur Åbo stads dombok 1632—1634 utg. af *G. Granfelt*. Hfrs.
8:o. 292 s.

Bidrag till Åbo stads historia. Ser. I, 6.

6. Dialäkter.

a. Grammatik och läksikografi.

Billing, G. Åsbomålets ljudlära. Akad. afhandl. Med en karta.
Sthm. 8:o. 264 s.

Svenska landsmålen X, 2. — En del av arbetet utkom 1889
i särtr. såsom akad. avhandl.

— Ordlista till Åsbomålets ljudlära. Sthm. 8:o. 35 s. Kr. 1.

Särtr. ur föreg.

- Feilberg, H. F.* Bidrag till en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af universitetsjubilæets danske samfund. H. 6. Københ. 8:o. S. 401—480.
- Hass, H. E.* Lidt om fælstersk landsmål.
Kort uds. over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89. S. 179—180.
- Jespersen, O.* Danias lydskrift.
Dania I s. 33—80.
- Kristensen, M.* Selvlydsforlængelse og nogle dermed forbundne lydændringer i nørrejyske landsmål.
Kort uds. over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89. S. 171—173.
— Om udsagnsordenes bøjning i egnen nord for Århus.
Kort uds. over det philol.-hist. samf:s virks. 1887—89. S. 179.
- Lindgren, J. V.* Burträskmålets grammatik. Ljudfysiologisk oversigt, aksentlagar, vokallagar. Akad. avh. Sthm. 8:o. 165 s.
Särtr. ur Sv. landsmålen (XII, 1).
- Lundell, J. A.* Skandinavische Mundarten.
Grundriss der germ. Philol. herausgeg. von *H. Paul*. I s. 945—959.
- Pipping, H.* Om Hensens fonautograf som ett hjälpmedel för språkvetenskapen. Hfrs. 8:o. 32 s.
S. 27—29: „Helsingforsmålet“, s. 30—32: „Nedervitemålet“.
- Vendell, H.* Ordlista öfver det svenska allmogemålet i Finnby kapell af Bjärnä socken i Åbo län. Hfrs. 8:o. 2 + 214 s.
— Östsvenska monografier sammanställda. Hfrs. 8:o. X + 118 s. Kr. 1,60.

b. Tåkster.

- Gått homör. Jämtmål på värs och prosa af *Äcke*. II, III. Östersund 1889, 90. 8:o. 32 + 32 s.
- Historien om Oxenstjerna eller kalfven som skulle bli student. Humoristisk folksägen från Vestergötland af A. L—m. Gbg. 12:o. 18 s. Kr. 0,25.
- Mikkel Skrædders Historier. Udgivne af *Evald Tang Kristensen*. Viborg. 8:o. 72 s. Kr. 0,65.
- Nygren, A. J.* Byyrallor. Humoristiska historier på österbottniskt bygdemål. Med silhouetteckningar. Borgå 1889. 8:o. 53 s. Kr. 0,75.
Änn.: Finsk tidskr. 1890, 2 s. 146, av E. Ls.
- Slesvigske Folkesagn. Udgivne til Fordel for Fester Fischer. 3. gennemsete Udg. Aabenraa. 8:o. 416 s. Kr. 4.
- Wigert, Iniz.* Bryngel. Skizz.
Svea 1891 s. 138—148. — Delvis på landsmål.

IV. Runkunskap ock mytologi.

- Brate, E.* Tyska runinskrifter.
Sv. forn. fören:s tidskr. VII s. 247—262. — Referat av
R. Henning, Die deutschen Runendenkmäler.
- Köbke, P.* Om Runerne i Norden. Almenfattelig Fremstilling. 2 me-
get ændrede Udgave. Københ. 8:o. 4 + 94 s. Kr. 2.
- Skeat, W. W.* The order of letters in the runic „Futhork“.
The Academy 1890, 2 s. 477, 530. Jfr. s. 505 ock 566.
- Söderberg, Sv.* Eine neu entdeckte alemannische Runeninschrift. 8:o. 8 s.
Särtr. ur Prähist. Blätter. II. Jahrg.
- Undset, I.* Schlussbemerkungen über die Runenspeerspitze von Tor-
cello.
Verhandl. der Berl. Gesellsch. f. anthropol. 1890 s. 83.
-
- Bergström, L.* Germanernas eskatologi.
I „Mensklighetens mål. I. Eskatologiens historia“. Gefle. 4:o.
S. 29—36.
- Golther, W.* Les mythes et les contes des germains du Nord.
Le moyen age III.
— Deutscher und nordischer Götterglaube.
Nord und Süd 1890 s. 40—54.
— Deutsche Mythologie in neuer Beleuchtung. Bayreuth. 8:o. 18 s.
Särtr. ur Bayrische Blätter 1890.
- Jónsson, Finnur.* Vingolf.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 280—284.
— Völuspá.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 504—514. — Kritik av *E.
H. Meyer*, Völuspa.
- Kauffmann, F.* Deutsche Mythologie. Stuttgart. 8:o. 4 + 107 s.
M. 0,80.
Sammlung Göschen n:o 15.
Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 892, av [E. Mo]gk. Deut-
sche Lit. zeit. 1891 sp. 1050, av M. Roediger.
- Löffler, L. Fr.* En förbisedd Sigurdsristning.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 85—86.
- Norcen, Ad.* Ett nytt uppslag i fråga om den nordiska mytologien.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 201—212. — Referat av
E. H. Meyer, Völuspa.
- Rydberg, V.* Germanisk mytologi. Bd. 2. H. 5. Sthm. 8:o. S. 513
—628 + XXXVIII s. Kr. 2,50.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1891 s. 68, av A. U. Bååth.
- Schwartz, W.* Noch einmal der himmlische Licht-(oder Sonnen-)Baum,
eine prähistorische Weltanschauung.
Zeitschr. f. Völkerpsychologie XX s. 89—118.
- Steffen, R.* De nyaste forskningarna i nordisk mytologi.
Ny sv. tidskr. 1890 s. 117—136.

- Storm, G.* Ginnungagap i Mythologien og i Geografien.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 340—350.
- Szczepanski, P. v.* Die Esche Yggdrasil.
Am Urquell 1890 s. 77.
- Weinhold, K.* Über den Mythus vom Wanenkrieg.
Sitzungsber. der preuss. Ak. der Wiss. 1890 s. 611—625.
- Wesselofski, A.* Yggdrasil.
Archiv f. slav. Philol. XIII s. 149—153.
- Vodskov, H. S.* Rig-Veda og Edda eller den komparative Mytologie.
Bidrag til Bestemmelsen af den mytologiske Metode. Københ.
8:o. 4 + CXLIX + 80 s.
Utgör Bd. 1, h. 1, 2 av ett större arbete: Själedyrkelse og
Naturdyrkelse. Bidrag til den mytologiske metode.
Anm.: Finsk tidskr. 1891, 1 s. 138, av H. Vendell.

V. Arkeologi och kulturhistoria.

- Baltzer, L.* Hällristningar från Bohuslän. H. 14, 15. Gbg. Fol. 8 s.
täkst + pl. 53—58.
- Bendixen, B. E.* Fornlevningar i Hardanger.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889
s. 12—62.
- Bæhrendtz, F. J.* Fynd från den äldre jernåldern i Kalmar län.
Sv. forn. fören:s tidskr. VII s. 215—237.
- Elkhoff, E.* Bohusläns fasta fornlemningar från hednatiden. 6. Inlands
och Fräkne härad.
Bidr. t. känd. om Gbgs o. Bohusl:s fornminnen o. hist. IV
s. 443—490.
En antiqvarisk beskrifning öfver Gestrikland från Karl XI:s tider.
Meddel. af Gestrikl:s forn. fören. s. 13—22.
- Fortegnelse over oldsager indkomne i 1889 til Stavanger museum.
Foren. t. norske Fortidsm. bevar. Aarsberetn. 1889 s. 94
—96.
- Fynd af forsaker i Hille socken.
Meddel. af Gestrikl:s forn. fören. s. 23—25.
- Gustafson, G.* Fortegnelse over de i 1889 til Bergens Museum ind-
komne oldsager ældre end reformationen.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889
s. 67—81.
— Evebøfundet og nogle andre nye gravfund fra Gloppen. Med 3
plancher og 11 figurer i teksten. Bergen. 8:o. 36 s.
Särtryck ur Bergens Museums Aarsberetning for 1889.
- Hildebrand, H.* Fyndet i Hagby kyrka.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 26—40.
- Sturköfyndet. Sthm. 8:o. 11 s.
Särtr. ur Antikv:s akad:s månadsbl. 1890.

- Hildebrand, H.* Fynd från Öster-Ryftes på Gotland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 128—134.
- Montelius, O.* Verbindungen zwischen Skandinavien und dem westlichen Europa vor Christi Geburt.
Archiv f. Anthropol. XIX s. 1—21.
- Müller, S.* Den gamle Strid om Stenalderens Tvedeling. En Antikritik.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 295—364.
- Nicolaissen, O.* Fortegnelse over oldsager indkomne til Tromsø museum i 1889.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 90—93.
- Undersøgelser i Tromsø og Finmarkens Amter i 1889.
Foren. t. norske fortidsm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 1—11.
- Nicolaysen, N.* Udgravninger i Birkenes sogn, Tveit prestegjeld 1889.
Foren. t. norske fortidsm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 63—66.
- Antikvariske notiser.
Foren. t. norske fortidsm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 148—155.
- Nordiske Fortidsminder udgivne af det kgl. nordiske Oldskriftselskab. Avec des résumés en français. 1. Hefte. Københ. 4:o. 34 s. + 5 pl. Kr. 6.
- Petersen, H.* Hypotesen om religiøse Offer- og Votivfund fra Danmarks forhistoriske Tid.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 209—252.
- Rygh, K.* Fortegnelse over sager, ældre end reformationen, indkomne til videnskabselskabets oldsagssamling i Trondhjem.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 82—89.
- Rygh, O.* Fortegnelse over de til universitetets samling af nordiske oldsager i 1889 indkomne sager fra tiden før reformationen.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1889 s. 97—147.
- Salin, B.* Fornminnen i Uppland undersökta sommaren 1890.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 100—115.
- Schück, H.* En romersk statyett, funnen i svensk jord.
Sv. forn. fören:s tidskr. VII s. 238—246.
- Undset, I.* Le préhistorique scandinave.
Revue d'anthropol. 1890.
- Til kundskab om vor yngre jernalder. Med 3 lithogr. plancher.
Kra. 8:o. 14 s. + 3 pl.
Särtr. ur Kra Videnskabselsk:s forhandl. 1890.
- Mere til kundskab om vor yngre jernalder. Med en lithogr. planche. Kra. 8:o. 9 s. + 1 pl.
Särtr. ur Kra Videnskabselskabs forhandl. 1890.

- Vedel, E.* Bornholmske Undersøgelser med særligt Hensyn til den senere Jernalder.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 1—104.
- Wiberg, C. F.* Antikvariska undersökningar. (Forts.)
Meddel. af Gestr. kl:s fornm:s fören. s. 1—9.
- Wiström, J. A.* Ur Helsinglands fornminnessällskaps årsberättelse för 1889.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 63—66.
- Zinck, L.* Nordisk Archæologi. Stenalderstudier. Københ. 8:o. 10 + 105 s. Kr. 1,50.

-
- K[arlsson], K. H.* Erengisle Tyrgilssons sigill.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 12—13.
- Myntfyndet i Storsjön.
Meddel. af Gestr. kl:s fornm. fören. s. 9—12 ock 32—33.
- Thiset, A.* Lidt om gamle danske signeter og signetstikkere.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1890 s. 127—138.
- Stenersen, L. B.* Om et myntfund fra Imsland i Ryfylke. Med en planche. Kra 1889. 8:o. 13 s. Kr. 0,50.
Särtr. ur Videnskabselsk:s i Kra forhandl. 1889.

Afbildningar af föremål i Nordiska museet, äfvensom af nordiska ansiktstyper, klädedräkter och byggnader, af hvilka teckningar förvaras i Nordiska museets arkiv, utgifna af *Artur Hazelius*. 2 och 3. Island. Sthm. 4:o. 4 s. + 20 pl. + 8 s. tækst (av *R. Arpi*). Kr. 3.

- Anm.: Finsk tidskr. 1890, 2 s. 376, av F. G[ustafsson].
- Atterling, H.* Fellingsbrodräkten.
Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 26—27.
- B[ergman], E. W.* Strödda bidrag till Västerbottens äldre kulturhistoria af E. W. B.
Hist. tidskr. (sv.) 1890 s. 23—40 ock 107—136.
- Brock, P.* Minderne om Søslaget paa Kolberger Heide den 1. Juli 1644 i de danske Kongers kronologiske Samling paa Rosenborg. Med 6 Afbildninger. Københ. 8:o. 38 s. Kr. 0,75.
- Bååth, A. U.* Nordiskt forntidslif. Sthm. 8:o. 2 + IV + 242 s. Kr. 3,25.
Anm.: Verdandi 1891 s. 114, av E. H. Lind.
- Danske Nationaldragter. Tegne af *F. C. Lund*. Med Text af *V. Bergsøe*. 2. Opl. H. 1—8. Københ. 4:o. 16 pl. m. text. å kr 1.
Ett bondbröllop på Gotland för 50 år sedan. Skildradt af ett ögonvittne.
Ny illustr. tidn. 1890 s. 129.
- Falkman, L. B.* Ett bröllop i Järna socken i Dalarna midsommardagen år 1851.
Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 20—25.

- Förteckning på de af N. M. Mandelgren samlade studier, teckningar och utkast till Atlas till Sveriges odlingshistoria, som — enligt testamente af den 12 nov. 1881 — skänkts till Lunds kongl. universitet. Tryckt som manuskript. Sthm 1889. 8:o. 6 + 312 s.
- Guldborg, G.* Om skandinavernes hvalfangst.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 251—271.
- Götz, W.* Das nordische Wohnhaus während des 16. Jahrhunderts.
Neue Züricher Zeit. 1890 nr. 77, 133, 135, 138.
- Kälund, Kr.* Sitte. Skandinavische Verhältnisse.
Grundr. d. germ. Philol. II, 2 s. 208—252.
- Landsbyskomagaren Jonas Stolts Optegnelser. Frit efter et Haandskrift i „Nordiska Museet“. Af R. *Mejborg*. Københ. 8:o. 166 s. Kr. 1.
Udvalget til Folkeoplysn:s Fremme. N:o 174.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 2 s. 376, av F. G[ustafsson].
- Lund, T.* Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I. Indre Historie. 10:de Bog. Dagligt Liv: Forberedelse till Bryllup. Københ. 8:o. 400 s. Kr. 6,25.
- Mejborg, R.* Bøndergaarde i Eidersted.
Museum 1890 s. 375—392.
- Ossbahr, C. A.* Studier i Nordiska museets rustkammare.
Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 32—40.
- Ysenius, M.* Iakttagelser öfver julens firande i södra Halland på 1860-talet.
Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 8—19.
- Öberg, Sv.* Några bilder från Härjedalens fåbodar. Sthm. 8:o. 19 s. Svenska landsmålen VII, 11.
-
- Cederström, C.* Om träsniderier från äldre tid. Ny följd.
Bidr. t. känded. om Gbgs och Bohusl:s fornm. o. hist. IV s. 491—523.
- Collin, M.* Skaansk Kunstvævning i Almestil med talrige Mønstre i Farvetryk samt fuldstændig Beskrivelse af Rosengång, Skälblads- og Snårvævninger, Rödlakan og Flossa. Autoriseret Udg. for Danmark. Københ. St. 8:o. 38 s. + 5 pl. Kr. 2.
- Ekhoff, E.* Tvenne sköldar från slutet af medeltiden.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 263—285.
- [*Hildebrand, H.*] Gotlands medeltidskonst. 2. Fattigbössor.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1890 s. 136—138.
- H[ildebrand], H.* Pilgrimsmärke från Vadstena.
Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 84—85.
- Lange, J.* Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil. (Efter et Foredrag i det kgl. Oldskriftselskab d. 28. Jan. 1890).
Aarb. f. nord. oldkynd. 1890 s. 105—184.

- Lindman, A.* Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen. 3. uppl., delvis omredigerad och försedd med nödiga tillägg af *V. Lindman*. Hfrs. 8:o.
- Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 470, av G. Granfelt.
- Lohmann, J. J.* Kalkmalerier i Skive Kirke, et Mindesmærke for dansk Aandsliv i gamle Dage. Skive. 8:o. 92 s. Kr. 1.
- Løffler, J. B.* Et Par Ord i Anledning af Prof. Jul. Langes „Bemærkninger om Roskilde Domkirkes Alder og Stil“.
- Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 365—375.
- Salin, B.* Ur djur- och växtmotivens utvecklingshistoria. Studier i ornamentik. Sthm. 8:o. 2 + 141 s.
- Särtr. ur Antiquarisk tidskr. för Sverige. XI.
- Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 523, av O. Montelius.
- Storck.* Om den buede Tagform i nogle jyske Landsbykirker.
- Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 376—388.
- Tegninger af ældre nordisk Architektur. Udg. af *O. V. Koch, V. J. Mørk-Hansen* og *E. Schjødt*. 2. Saml. 3. Række. H. 4—6. — 4. Række. H. 1. Københ. 1889—90. Fol.
- Anm.: Antikv. akad:s månadsbl. 1890 s. 46, av H. H[ildebrand].
- Uppmark, G.* En svensk hofkopparstickare på 1600-talet.
- Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 122—130.
- Wibling, C.* Tvänne medeltidsgrafvar i Lunds domkyrka.
- Antikv:s akad:s månadsbl. 1890 s. 116—124.
- Wiström, J. A.* Beskrivande katalog öfver fornminnen i Enångers gamla kyrka i Hälsingland. Sthm. 8:o. 36 s. Kr. 0,50.
-
- Balling, C.* Ordsproglærdom. Københ. 8:o. 219 s. Kr. 2.
- Danske ordsprog og mundheld, skjæmtesprog, stedlige talemåder, slagord og samtalsord. Samlede af *Evald Tang Kristensen*. H. 1 o. 2. Københ. 8:o. 656 + 18 s. Kr. 7.
- Henzen, W.* Über die Träume in der altnordischen Sagalitteratur. Inaug. diss. Leipz. 8:o. 2 + 91 s. M. 2.
- Anm.: Zeitschr. f. die österr. Gymnas. 1890, av R. Heinzel. — Anz. f. deut. altert. 1891 s. 168, av F. Detter. — Liter. Centralbl. 1890 sp. 1221, av [E. Mo]gk.
- Íslenzkar gátur, þulur og skemtanir gefnar út af hinu íslenzka bókmentafjelagi. III. Københ. 8:o. S. 113—224.
- Liten Kersti. Folkvisa från Dalsland.
- Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 28—30.
- Nicolaisen, O.* Fra Nordlands Fortid. Sagn og Historie. Kra 1889. 8:o. VI + 91 s. Kr. 1.
- Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 1223, av [E. Mo]gk.
- Nyrop, Kr.* Kludetræet. En sammenlignende undersøgelse. Dania. I s. 1—31.

- Renvall, L. T.* Åländsk folketro, skroock oock trolldom. Uppteckningar. Sthm. 8:o. 40 s.
Sv. landsmålen VII, 9.
- Visor upptecknade i Kyrkhults socken i Blekinge af *Seven Thomasson*. Ur Blekingska landsmålsföreningens i Lund samlingar. Sthm. 8:o. 91 s.
Svenska landsmålen VII, 6.
- Vistrand, P. G.* Signelse eller läsning mot „svartsjuka“. Samf. t. Nord. mus. främj. 1888. Meddel. s. 31.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia oock topografi.

- Aubert, L. M. B.* Frostathingets Plads. Tidsskr. f. Retsvid. 1889 s. 137—140.
- Beauchet, L.* Étude sur les sources du droit suédois jusqu'au XV:e siècle. Nouv. revue hist. de droit français et étr. 1890.
- Briem, P.* Nokkur orð um stjórnaarskipun Íslands í fornöld. Särtr. ur Andvari XV. 1889. Anmälan av *V. Finsen*, Om den oprindel. Ordning af nogle af den isl. fristats Institutioner.
- Hertzberg, E.* De nordiske Retskilder. Ved E. Hertzberg. Under Medvirkning af flere. Københ. 8:o. 264 s. Kr. 4,25.
Nord. Retsencykl. H. 12.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1891 sp. 1421, av K. Lehmann.
- Karlsson, K. H.* Den svenske konungens domsrätt och formerna för dess utöfning under medeltiden. I. —1470. Akad. afh. Sthm. 8:o. III + 103 s. Kr. 1,25.
- Key-Åberg, K. V. V.* Ytterligare några ord om eriksgatan. Hist. tidskr. (sv.) 1890 s. 364—368. — Kritik av *R. Kjellen*: Om eriksgatan.
- Kjer, C.* Valdemars sjællandske Lov. Et Bidrag til den danske Lovhistorie. Aarhus. 8:o. VII + 334 s. Kr. 2.
- Maurer, K.* Zur nordgermanischen Rechtsgeschichte. Krit. Vierteljahrsschr. f. gesetzgeb. N. R. XII s. 190—237.
- Pappenheim, M.* Altnordische Handelsgesellschaften. Zeitschr. f. Handelsrecht. XXXVI s. 85—123.
- Schück, H.* Bidrag till frågan om Dalelagen. Ups. 8:o. 11 s.
Särtr. ur språkvetenskapl. sällsk:s förhandl. 1888—91 (Ups. univ:s årsskr.).
- Storm, G.* Bemærkninger til de i Norges gamle Love 5:te Bind optagne oldnorsk-islandske Lovtexter. Tidsskr. for Retsvidenskab 1890 s. 415—445.
- Thulin, G.* Om mantalet. I. Akad. afh. Sthm. 8:o. 2 + 128 + 4 s.
- Wergeland, Mathilde.* Ættleiding. Ein Rechtsgeschäft mittelst dessen in Norwegen vordem unächt geborene Kinder in das Geschlecht

- eingeführt werden konnten. Inaug. Dissert. (Zürich). München. 8:o. 32 s.
- Anm.: Deut. Lit. zeit. 1891 sp. 207, av E. Hertzberg.
- Wergeland, Mathilde.* Ættleiding. En Maade at indføre uægte Barn i Slægten i gammelnorsk Ret.
Tidsskr. for Retsvidenskab 1890 s. 257—280.
- Winroth, A.* Ur mina föreläsningar. I. Offentlig rätt. Familjerätt: Äktenskapshindren. Lund. 8:o. XXVIII + 336 s. Kr. 5,50. (Även enl. gammalnordisk rätt).
Anm.: Tidsskr. for Retsvid. 1891 s. 121. av I. Landtmansson.
-
- Bang, V.* Den danske Kirkes Historie i Kristian den Tredjes Tid. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Københ. 8:o. 127 s. Kr. 0,80.
Folkelæsning 171.
- Bormans, S.* Les wallons en Suède. Liège 1889. 8:o. 11 s.
Särtr. ur Bullet. de l'inst. archéol. liégeoise. XXI.
- Clausen, J. & P. Levin.* Island i Fristatstiden. Københ. 8:o. 46 s. Kr. 0,20.
Studentersamf:s Smaaskrifter n:o 107—108.
- Cook, A. S.* Germans in England in the eighth century.
Mod. lang. notes IV.
- Danmarks Tilblivelse og Udvikling samt Kjøbenhavns Historie i kronologisk Orden af *G. H—e.* Trykt som Manuskript. Københ. 1889. 8:o.
- De rige Bønder i Nordsjælland i Kristiern den Andens Tid. Meddelt af *O. Nielsen.*
Danske Magazin 5. R. II s. 38—52.
- Djurklou, G.* Arfstvisten mellan Nils Nilssons till Traneberg och fru Ingegerds till Öja afkomlingar.
Hist. tidskr. (sv.) 1890 s. 1—22. Även i särtryck.
- Erslev, Kr.* Erik Ploppennings Strid med Abel. Studier over ægte og uægte Kilder til Danmarks Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 359—442.
- Fridericia, J. A.* Studier over Kjøbenhavns Befolkningsforhold i det 17. Aarhundrede, særlig omkring Aaret 1660.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 219—263.
- Historisk-statistiske Undersøgelser over Danmarks Landboforhold i det 17:de Aarhundrede.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 469—622.
- Jónsson, J.* Rannsóknir í fornsögu Norðrlanda II.
Tímarit 1890 s. 1—87.
- Jørgensen, A. D.* Kampen mellem Kongerne Sven og Valdemar 1157.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 623—633.
- Sognetallet i Jylland i middelalderen.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 634—643.

- Kahle, B.* Die Wikinger auf Helgoland.
Voss. Zeit. 1890. Sonntagsbeil. nr. 8—10.
- Keary, C. F.* The vikings in western christendom a. d. 789 to a. d. 888. London. 8:o. XV + 511 s.
- Leinberg, K. G.* De finska klostrens historia. Hfrs. 8:o. VIII + 509 s.
Skrifter utg. af sv. lit. sällsk. i Finl. XIV.
- Lönnberg, K. J.* I österväg.
Förr och nu 1890 s. 125—127, 134—135 ock 161—162.
- Mankell, J.* Öfersigt af svenska krigens och krigsinrättningarnes historia. D. 1. Hednatiden och medeltiden. S^thm. 8:o. XIV + 578 s. + 9 kartor. Kr. 6.
Militärlit. fören:s förlag. 61, 1.
- Moe, J. A.* De angelsaksiske Missionærers Missionspraxis i Norge og den første norske Kristendom.
Folkevennen. N. R. XIV s. 20—38.
- Scharling, W.* Kirketallet og Folketallet i Danmark i det 13. Aarhundrede.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 264—318.
- Schmidt, J.* Die urheimath der indogermanen und das europäische zahlssystem. Berlin. 4:o. 56 s.
Abhandl. der Akad. der Wissensch. zu Berlin 1890.
- Storm, G.* Om Krigen mellem Sven Estridssøn og Olaf Kyrre.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 95—99.
— Om den saakaldte „Dronning“ Eldrid.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 99—100.
- Taranger, A.* Den angelsaksiske Kirkes Indflydelse paa den norske. Udgivet af den norske historiske Forening. H. 1. Kra. 8:o. 160 s.

Bidrag till Uplands beskrifning. (Slutet).

- Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. II s. 353—374.
- Brusewitz, G.* Historiska anteckningar rörande säteriet Jonsered, beläget i Partilleds socken, Säfvedals härad af Göteborgs och Bohus län, från år 1545 till närvarande tid. Gbg. 8:o. 30 s.
- Daac, L.* Det gamle Christiania. Ny udg. H. 1—4. Kra. 4:o. 256 s. Kr. 0,80 för häfte.
- Ehrström, R.* Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden. Hfrs. 8:o. 6 + III + 171 s. + 5 kartor.
Skrifter utg. af sv. lit. sällsk. i Finl. XV.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 2 s. 141, av R. H[ause]n.
- Hertzberg, R.* Helsingfors för trehundra år sedan och i våra dagar. Med teckningar af A. Federley. Hfrs. 1888. 8:o.
- Krefting, O.* Undersøgelser i Thronhjelm. Indberetning. Med 5 plancher. Udg. af foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Kra. Fol. 8 s. + 5 pl.
Suppl. I til „Kunst og haandverk fra Norges fortid.“

- Mathicsen, H.* Throndhjems äldre Topografi.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 1—81 + 1 karta.
- Neergaard, C.* Grundlæggelsen af Maribo Kloster. (Med et Tillæg om Stiftelsen af Mariager).
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1890 s. 267—286.
- Nicolaysen, N.* Om Lysekloster og dets ruiner. Med titelbillede og 8 plancher. Udg. af foren. til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Kra. Fol. 11 s. + 9 pl.
Suppl. II til „Kunst og haandverk fra Norges fortid“.
- Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar [av *Joh. Johansson*]. H. 1, 2. Sthm 1889, 90. 8:o. 400 s.
- Om Gestriklands äldsta bygder och dess forna Wibol eller kungsgårdar.
Meddel. af Gestrik:s forn:n:s fören. s. 25—31.
- Petersen, H.* Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde? Et antikvarisk-topografisk Bidrag til Byens Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. II s. 319—358.
- Reeves, A. M.* The finding of Wineland the good, the history of the icelandic discovery of America. Edited and translated from the earliest records. With phototype plates of the vellum Mss. of the sagas. London. 4:o. VIII + 205 s. + 56 faksim. 2 guin.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. VII s. 383, av Kr. Kålund. — Zeitschr. f. deut. philol. XXIV s. 84—89, av H. Gering.
- Sellin, Er.* Vadstena, Omberg och Alvastra. Historiska och topografiska anteckningar. Sthm. 8:o. 110 s. + 1 karta. Kr. 1,25.
- Storm, G.* To Klosterstiftelser fra Kong Sverres Tid.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II s. 82—94.
- Thoroddsen, Th.* Oversigt over de geografiske Kundskaber om Island før Reformationen.
Geogr. Tidsskr. X s. 103—136.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

- Akademiske Afhandlingar til Prof. S. Bugge. Kra 1889. 8:o.
Anm.: Deut. lit. zeit. 1890 sp. 1645, av Fr. Burg.
- Bugge, S.* Studien über die Entstehung der nordischen Götter- und Heldensagen. H. 3. München 1889. 8:o.
Anm.: Le moyen age III, av W. Golther. — Zeitschr. f. d. österr. Gymnas. XLI, av F. Detter. — Am Urquell 1890 s. 116, av P. v. Szczeplanski.
- Carmina norroena. Ed. *Th. Wisén*. II. Glossarium. Lund 1889. 8:o.
Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 1648. — Deutsche lit. zeit. 1891 sp. 1235, av B. Kahle.
- du Chaillu, P. B.* The viking age. Lond. 1889.
Anm.: Nord. tidskr. 1860 s. 598, av J. Stefánsson ock O. Montelius. — Modern language notes IV, 2, av D. K. Dodge. — Church quart. Review 1890 nr. 60.

Eddalieder. Herausgeg. von *F. Jónsson*. II. Halle 1889. 8:o.

Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 1745.

Finsen, V. Om den oprindelige Ordning af nogle af den islandske Fristats Institutioner. Københ. 1888. 4:o.

Anm.: Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. German.

Abth. XI, av *K. Lehmann*. — Andvari 1889, av *P. Briem*.

Guðmundsson, V. Privatboligen på Island i sagatiden. Københ. 1889. 8:o.

Anm.: Le moyen age. III, av *W. Golther*. — Tímarit 1890 s. 88–99, av *E. O'. Brim*.

Henning, R. Die deutschen Runendenkmäler. Strassb. 1889. Fol.

Anm.: Archiv f. Anthropol. XIX s. 279, av *O. Brenner*. —

Hist. zeitschr. 65. s. 324, av *F. Wrede*. — Anz. f. deut. altert. 1890 s. 366, av *F. Holthausen*. — Zeitschr. f. deut. philol. XXIII

s. 354, av *H. Gering*. — Zeitschr. f. Ethnol. XXII s. 76, av *E.*

Brate (übers. v. *J. Mestorf*).

Hirschfeld, M. Untersuchungen zur Lokasenna. Berlin 1889. 8:o.

Anm.: Gött. gel. Anz. 1890 s. 857, av *A. Heusler*. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. I, av *W. Golther*.

Hoffory, J. Eddastudien. I. Berlin 1889. 8:o.

Anm.: Le moyen age IV. — Revue de l'histoire des relig. XXIII s. 64, av *E. Monseur*.

Holberg, L. Dansk Rigslovgivning. Københ. 1889. 8:o.

Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1891, s. 115, av *J. C. H. R. Steenstrup*.

Icelandic Sagas. I. Orkneyinga Saga etc. II. Hákonar Saga. Ed. by *Guðbr. Vigfússon*. London 1887. 8:o.

Anm.: The engl. hist. review V. 1890. S. 127–132, av *C. F. Keary*.

Isländische Volkssagen. Aus der Sammlung von *Jón Árnason* ausgewählt und aus dem Isländischen übersetzt von *M. Lehmann-Filhés*. Berlin 1889. 8:o.

Anm.: Deutsche lit. zeit. 1891 sp. 857, av *W. Golther*.

Kälund, Kr. Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling. I. Københ. 1888, 89. 8:o.

Anm.: Anz. f. deut. altert. 1890 s. 349, av *Fr. Burg*. —

Liter. Centralbl. 1890 sp. 1036, av [*E. Mo*]gk.

Matzen, H. Danske Kongers Haandfæstninger. Københ. 1889. 4:o.

Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1891 s. 115, av *J. C. H. R. Steenstrup*.

Meyer, E. H. Völuspa. Eine Untersuchung. Berlin 1889. 8:o.

Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 504, av *Finnur*

Jónsson. — Le moyen age IV. — Revue de l'hist. des relig. XXIII s. 64, av *E. Monseur*. — Anz. f. deut. alterth. 1890 s.

341, av *R. Heinzel*. — Wiener Zeitung 1890 nr. 51, av *A. E.*

Schönbach. — Zeitschr. f. deut. philol. XXIV s. 96–114, av *Fr.*

Kauffmann:

Meyer, R. M. Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben. Berlin 1889. 8:o.

Anm.: Lit. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1891 sp. 44, av Fr. Kauffmann. — Anz. f. deut. alterth. 1890 s. 358, av A. E. Schönbach. — Deut. lit. zeit. 1890 sp. 1310, av W. Wilmanns.

Nyrop, Kr. Navnets Magt. Københ. 1887. 8:o.

Anm.: Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1891 s. 109—112, av K. Maurer.

Schierenberg, G. A. B. Der Ariadnefaden für das Labyrinth der Edda. Frankf. 1889. 8:o.

Anm.: Liter. Centralbl. 1891 sp. 623, av [E. Mo]gk.

Schweizer, Ph. Geschichte der skandinav. Literatur. III. Leipz. 1889. 8:o.

Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 1378, av [E. Mo]gk.

Stenkula, A. O. Modersmålets form- och satslära för folkskolan. Malmö. 1889. 8:o.

Anm.: Tidskr. f. folkunderv. 1890 s. 25, av C. K[astma]n.

Orvar-Odds Saga, herausgeg. von *R. C. Boer*. Leiden 1888. 8:o.

Anm.: Arkiv f. nord. filol. VII s. 198, av G. Cederschiöld.

Die Eddische Kosmogonie, ein Beitrag zur Geschichte der Kosmogonie des Altertums und des Mittelalters von Dr Elard Hugo Meyer. Freiburg i. B. 1891, Akademische Verlagsbuchhandlung von I. C. B. Mohr (Paul Siebeck). 118 S. 8:o.

Wir haben es hier nur mit einer breiteren Ausführung eines Theiles von M:s Völuspa zu thun, und so bleibt nach der Anzeige, Arkiv f. nord. fil. VII, 89 ff. wenig zu sagen übrig. Dass die Verfasser der Völuspa, der Vafprúdnismál und Grímnismál geschulte Theologen waren, die ihr reiches Fachwissen in einem mythologischen Rotwelsch zum besten gaben, ist auch jetzt nicht wahrscheinlich geworden und wird es wol niemals werden. Auch Snorri gehörte nach M. zu dieser Gemeinde, obwohl er im Formáli seinen Standpunkt gegenüber dem biblischen Berichte ganz genau angibt und im Eptirmáli es sogar für notwendig findet, seine christlichen Leser davor zu warnen, dass sie die erzählten Göttermärchen für wahr halten: *en eigi skulu kristnir menn trúa á heitin goð ok eigi á sannindi þessar sagnar annann veg en svá sem hér finnst í upphafi bókar, er sagt er frá atburðum þeim, er mannfólkít villtist frá réttri trú, S. E. I, 224.*

Der Commentar der Völuspa-Strophen ist im wesentlichen unverändert geblieben und die geringen Zuthaten sind wenig erfreulich: nach S. 88 ist die Kuh Audhumla das Urweib der Ophiten-Lehre und die aus ihr tropfende Feuchtigkeitsgöttin Sophia und Snorri sah sich zu diesem wenig poetischen Bilde veranlasst, weil er im 13. Jhd. noch wusste, dass die Kuh den Germanen wie auch schon den Indogermanen ein Sinnbild der allernährenden, fruchtbaren Wolke war. S. 86 hält es M. für möglich, dass der Riese Bergelmir seinen Namen davon erhalten habe, dass Noah auf dem Berge Ararat landete. M. scheint also *Berg-elmir* zu trennen und *-elmir* für eine Endung zu halten. S. 105 werden die Namen der Sonnenhengste Arvagr und Alsviðr als "hübsche, gelehrte Übersetzungen" der hyginischen Sonnenrosse Eous und Aethiops erklärt. Arvagr ist die Übersetzung von Eous — das gieng noch — aber Alsviðr ist "offenbar von *sviðra* brennen abzuleiten". Der Name ist doch so klar, als man es nur irgend wünschen kann, er bedeutet der "sehr kluge", oder vielleicht hat hier *sviðr*, *svinnr* wie im südgerm. die Bedeutung schnell, also der "sehr schnelle". S. 104 werden die Söhne der Nótt, Auðr und Dagr, mit Aither und Hemera identifiziert. Hemera ist wörtlich übersetzt, Aither aber zu Auðr umgebildet. Man sollte doch denken, dass wenn Hemera verständlich war, auch der Name Aither keine Schwierigkeit machte.

M. hat diesmal seinem Commentar eine Entwicklungsgeschichte der bekannten Kosmogonien und allgemeine Bemerkungen vorausgeschickt. Die erstere zu beurtheilen, fühle ich mich nicht competent. Wenn M. die Übereinstimmungen der einzelnen Kosmogonien dadurch erklärt, dass sie alle aus der babylonischen geflossen seien, so erinnert das an den jüngst von Joh. Schmidt gemachten Versuch die Übereinstimmungen in den europäischen Zahlssystemen auf die alte Nachbarschaft der Indogermanen und Babylonier zurückzuführen, so dass also das indogermanische Urvolk diese Zählmethode von den babylonischen Nachbarn entlehnt hätte, Abh. d. kgl. pr. Akad. d. Wiss. 1890.

M. spricht den Indogermanen jede Fähigkeit ab kosmogonische Vorstellungen zu bilden. Das ist eine ganz vage Behauptung. Wenn die Germanen zu Tacitus' Zeit von einem Mannus erzählten, ihn von einem Zwitterwesen Tuisto abstammen liessen, dessen Ursprung sie wieder aus der Erde ableiteten, so zeigt das wol, dass ihnen derartige Speculation durchaus nicht fremd war. Waren sie so weit darüber nachzudenken, woher der Mensch gekommen sei, so konnten sie doch ebenso gut nach dem Ursprung des Himmelsgewölbes fragen. S. 67 nennt M. die Namen Borr und Buri "unheidnisch farblos", aber Mannus ist gewiss nicht minder "unheidnisch farblos".

Bedenkt man die christliche Färbung des Schlusses der Völuspá, wo von dem mächtigen die Rede ist, der am Ende der Tage erscheint zum gewaltigen Gerichte, so wird man auch geneigt sein die Übereinstimmungen zwischen dem Schöpfungsberichte der Genesis und den Eingangstrophen der Völuspá durch christlichen Einfluss zu erklären. Aber die Verbindung der christlichen und heidnischen Vorstellungen liegt gewiss schon vor der Abfassungszeit des Gedichtes.

In dem Vorwort verspricht M. noch weitere Specialuntersuchungen über Heiðr und den Vanenkrieg, O'din und Mímir, Himmel und Hölle, und so trage ich hier noch etwas über M:s Gullveig-Hypothese nach. Gullveig ist bekanntlich nach M. die babylonische Hure, der Name selbst eine Übersetzung von *calix aureus*. Das ist schon deshalb unwahrscheinlich, weil *-veig* als zweiter Bestandtheil von Frauennamen auch sonst vorkommt in *Sólveig*, *Ráðveig* und in den norw. Frauennamen *Gudveig*, *Oddveig*, *Sigveig*, vgl. Aasen. Bei Förstemann Ad. Namenbuch I, 465 ist neben *Goldrún*, *Goldwif* auch der Name *Choldmuaih* aus dem 8. Jhd. belegt. Müllenhoff DA. V, 95 Anm. erwähnt dieses *Choldmuaih*, glaubt aber an keine Beziehung zu Gullveig, denn "um *Choldmuaih* mit Entschiedenheit der nord. Gullveig gleichzustellen, oder gar auf einen ähnlichen deutschen Mythos zu schliessen, müsste wenigstens *Choldmuaih* geschrieben stehen." Das ist nicht richtig. *h* ist hier wie auch sonst Schreibung für *g*, vgl. Braune Ahd. Gr. 109; dass es nicht altes *h* sein kann, zeigt der Diphthong *ai*, denn man

müsste sonst *-uêh* erwarten. *Choldmaih* steht also hier gewiss für *Choldmaig* und ist die genaue deutsche Entsprechung des nord. Gullveig. Das berechtigt uns noch durchaus nicht zur Annahme eines Gullveig-Mythus in Deutschland, aber von einer Übersetzung des *calix aureus* kann kaum mehr die Rede sein, vgl. jetzt auch Meringer, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XXI, S. 121.

Wien, December 1891.

Ferdinand Detter.

Navnet *Ljóðaháttir* og andre versarters navne, samt rettelser i teksten i Codex regius af Snorres Edda.

1. *Ljóðaháttir*. Det er en ejendommelig skæbne, dette navn har haft. I den trykte litteratur optræder det, så vidt vides, første gang i R. Rasks udgave af Snorres edda, s. 269; det skrives her *Ljóða-háttir*, og udgiveren har ingen anmærkning til eller i anledning af dette navn. Kun kan man formode, at han har taget det fra den afskrift af cod. reg. [dette håndskrift var dengang, som man mente sporløst, forsvundet], som han lagde til grund for sin udgave (se fortalen s. 8 øverst), ti hvor skulde han ellers have haft det fra? I den Arna-Magnæanske udgave af Snorres værk hentes navnet åbenbart fra Rasks udgave ("sic Rask. inscripsit" lyder noten til navnet, s. 714); også G. Vigfusson mener i sit Icel.-engl. Dict., at navnet skyldes Rask. Som følge heraf har man i den nyeste tid ment, at denne benævnelse stod på meget svage fødder, idet den ikke berode på en gammel overlevering; jfr Th. Möbius' udtalelse (Arkiv I, 293): "*Ljóðaháttir* scheint der alten Literatur völlig fremd zu sein". Samtidig hermed fremdrog Möbius med sin sædvanlige grundighed den form, som navnet har i Jón Rúgmans afskrift af Rognvaldr jarls og Hallr Þórarinssons bekendte Háttalykill; her findes navnet skrevet: *Lióðs-hattur*. Her havde man da,

mente man, en respektabel kilde og man antog, att *Ljóðshátttr* var det rette navn, ialfald det eneste, som virkelig var overleveret. Specielt havde Möbius grund til — i den citerede afhandling — at fremhæve dette, og han fremsatte der spørgsmålet: "Sollte, wie fornyrdís-lag vor fornyrdá-lag, so auch ljóðshátttr vor ljóðahátttr den Vorzug verdienen?", og han mente, at *ljóð* i denne sammensætning havde samme betydning som *vísa* 'strophe'. Wisén bruger udelukkende navnet *ljóðshátttr* (Carm. Norr. I, 172, 185, 186, 188, 189); ligeledes E. Mogk (Grundriss der germ. Philol. II, 77), og Fritzner opfører i sin ordbog (2. udg. II, 544) kun denne form. Til slutning skal det bemærkes, at A. Heusler i sin afhandling om *Ljópahátttr* ikke indlader sig på at behandle navnet.

Hermed skulde det da synes, at denne form engang for alle var fastslået, men jeg skal nu godtgøre, at den er så langt fra at være sikker, at det meget mere må siges, at *ljóðahátttr* er det eneste rigtige navn.

Jeg har allerede i fortalen til SnE. III (s. VIII) ytret, at navnene *starkapar lag*, *liopahatttr* og *galldralag* alle findes i selve cod. regius ude i marginen. Men denne oplysning synes at være gået upåagtet hen, og dog er den uomstødelig.

På side 105 er der nemlig uden for Håttat. v. 100 på tværs af bladet skrevet *liopahatttr*; skriften er meget fin, men så fuldstændig tydelig, at der ikke er den mindste tvivl om et eneste træk, og hvad mere er, både skrifttegnene og blækket viser, at navnet er tilføjet af den, som har skrevet selve håndskriftet. Hermed er sagen afgjort. Det er for det første klart, at navnet herfra er gået over i den afskrift, hvorefter Rask trykte sin udgave, og det er som følge heraf let forståeligt, hvorfor han ikke har gjort nogen som helst bemærkning angående dette navn. Dernæst er der ingen tvivl om, at denne læse- eller skrivemåde fortjener at sættes betydelig højere end læsemåden i Jón Rúgmans afskrift af Håttalykill. Denne afskrift viser nemlig på mange steder

klart og utvetydigt, at originalen var slidt og vanskelig at læse; derfor har den ofte lakuner, antydede ved prikker. Originalens første side har åbenbart været slemt medtaget, ti en del af det 2. vers og så godt som hele 3., 4. og 5. vers har Rúgmann ikke kunnet læse. Herved bliver det let forståeligt, at han ikke rigtig har kunnet læse overskriften over 1. vers og urigtig har gengivet den ved *liods* i stedet for ved *bioda*. Så meget er ialfald sikkert, at cod. reg.'s utvivlsomme læsemåde fortjener større tiltro end Jón Rúgmanns gengivelse af en nu tabt original af den beskrevne art.

Hertil kan jeg føje, at vil man anstille undersøgelser af eller opstille formodninger om navnets betydning, så vil *ljóðaháttir* give en ulige bedre og mere forståelig mening end *ljóðsháttir*, hvilket sidste ord er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt blot nogenlunde tilfredsstillende at forklare. Men dette spørgsmål skal jeg dog ikke nærmere behandle her.

2. Andre versarters navne i den sidste del af Háttatal. Vi vil her se bort fra de navne, som ligefrem findes i teksten og som ikke kan give nogen anledning til tvivl. K. Gíslason har for længe siden oplyst om (Aarb. 1884, s. 157, jfr 1881, s. 188 not. 1), at overskriften over v. 96 (SnE. I, 712) bör læses *fornyrpis lag*; til denne overskrift gör han (på sidst anførte sted) yderligere følgende bemærkning: "så vidt jeg kan se, skrevet: ikke "alia manu", men med samme hånd som det øvrige, kun med noget finere træk og mattere blæk". På samme måde, o: med samme hånd og samme blæk, som dette ord er følgende overskrifter endvidere skrevne: *hiastællt* over v. 13, *langlok̄*, hvilket sikkert bör læses *langlokum* [o: ort], over v. 14, jfr overskriften *Langlocum* over v. 30^{a b} i Rognvalds og Halls Háttal.; *tiltekit* over v. 15, *drogur* til v. 16 ude i margen, *dvnhenda* over v. 24, *mala k'* over v. 95, *balkar lag* over v. 97 og, til slutning, *starkapar lag*, skrevet i margen, uden for v. 98 og parallelt med linjen. Om alle disse overskrifter er det i udgaven be-

mærket, at de er skrevne med en anden og senere hånd, med andet blæk ("alia manu", "seriore manu", "alio atramento" og lign.). Det er herimod K. Gíslasons anførte udtalelse er rettet. Jeg må i dette spørgsmål stille mig på udgavens og ikke på K. Gíslasons side. Det er ikke alene blækket, der er mattere i alle disse ord end i selve bogen, men, når man sammenligner alle disse navne indbyrdes og dernæst med hånden i cod. reg. selv, vil man næppe kunne undgå at lægge mærke til en gennemgående ulighed, skønt den ved første øjekast måske ikke synes at være synderlig stor; bogstaverne er i disse ord mere faste, mere regelmæssig tegnede end tilfældet er med den øvrige skrift. Men det stærkeste og, efter min mening, afgørende bevis for, at alle disse ord er tilføjede med en anden hånd, er følgende omstændighed.

Som ovenfor bemærket, er ordet *liopaháttir* (på s. 105) tilføjet i den ydre margen på tværs af teksten med fine bogstaver og utvivlsomt samme hånd og samme blæk som selve hdskr. Men der findes endnu flere navne skrevne på denne måde. Det er dog først på s. 101, at jeg har kunnet spore sådanne. Her står udenfor v. 69 tallet "*lxy*" og der foran navnet *toglag* *anat.* Side 102 læses udenfor v. 73 tallet "*lxv*" og over dette navnet *nijn h.*, udenfor v. 74 tallet "*lxvij*" og ovenover dette navnet *stvfhent*, udenfor v. 76 tallet "*lxviiij*" og foran dette navnet *hmvghent*; udenfor v. 77 tallet "*lxx*" og derforan navnet . . . *hne f̄t*.

Side 103 har jeg endvidere læst udenfor v. 81 tallet "*lxviiij*" og ovenfor dette *min rvin henda*, s. 105 udenfor v. 101 navnet *galdralag* og desuden, hvad der her er af en stor betydning, navnet *starkap̄ar lag* ¹⁾ udenfor v. 98, men her i den indre margen.

¹⁾ *lag* står midt under det første ord; ud fra *g* går der en temmelig lang skråstreg opad til højre.

Det forekommer mig at være klart, at den samme mand (skriveren selv) ikke har skrevet *starkaparlág* to gange, i begge marginer; hvorfor skulde han have skrevet netop dette — og intet andet — navn to gange? Og hvorfor skrev han det i den ydre margen parallelt med og ikke på langs ad den skrevne kolumne, hvad han ellers uden undtagelse har gjort? Sagen er sikkert den, at en mand — én, der noget efter at cod. reg. var skreven, benyttede denne — ikke har lagt mærke til det fint skrevne navn i den indre margen og derfor for tydeligheds skyld tilföjet det i den ydre, i lighed med hvad han flere gange tidligere havde gjort, dog således, at medens de øvrige navne er tilskrevne på åbne pladser inde i selve teksten, denne gang — da ingen sådan åben plads her forekom — den ydre margen valgtes.

Som det af det anførte ses, findes der skrevet tal (med romerske bogstaver) ved siden af nogle (eller rettere sagt: de fleste) af de anførte navne. Disse tal er skrevne med samme hånd som navnene og hovedhåndskriftet. Sådanne tal, men uden tilføjelse af navne, har jeg desuden læst på følgende steder: "lxx" udenfor v. 72, "lxxij" udenfor v. 80 og "lxxxv" udenfor v. 82.

Hermed har skriveren åbenbart villet betegne versartens tal indenfor den samlede række af digtets versarter; for at forstå disse talangivelser må vi erindre, at de første 8 vers af Háttatal i kommentaren (og da også af afskriveren) betragtes som én versart; derfor nævnes den versart, som v. 12 er digtet i, "hinn fimti at háttatali" (SnE. I, 616); jfr Snorres egne ord i v. 67 4. Tæller vi versene herefter, bliver v. 69 netop den 62. versart, v. 74 den 67., v. 77 den 70. og så fremdeles.

Heraf ser vi tillige, hvad der er af stor vigtighed, at skriveren kun ved uagtsomhed har oversprunget v. 38, da tallene forudsætter tilstedeværelsen af dette vers, som i cod. reg. findes skrevet allersidst ved digtets slutning og med

et tegn foran, dog uden noget tilsvarende tegn på rette sted i teksten; dette er muligvis bortskåret. Fra sin original har afskriveren vistnok hentet sin optælling af versarterne og derfor undgået at tælle galt, tiltrods for den nævnte udeladelse. Möbius' forklaring (Hattat. II, 69), at skriveren af cod. reg. med velberåd hu havde udeladt verset, da han fandt dets plads (efter v. 37) uheldig, samt at skriveren af cod. worm., hvor verset findes efter v. 54, af en lignende grund havde omflyttet det, synes mig højst usandsynlig.

Jeg skal hertil føje den oplysning, at på alle eller da de fleste åbne pladser, som skriveren har efterladt for de enkelte versoverskrifter (navne på versarterne), er der noget skrevet med rødt blæk. Men disse røde overskrifter er i de aller fleste tilfælde i den grad afblegede og udviskede, at de ikke lader sig udtyde. Jeg skal her meddele, hvad jeg med bestemthed har kunnet læse, idet jeg tillige gör den bemærkning, at man under særdeles gunstige belyningsforhold og med særlige anstrængelser muligvis vil kunne læse en del mere, samt at jeg føler mig overbevist om, at disse overskrifter ikke er skrevne af cod. reg.'s skriver selv.

Foran selve digtet har jeg ment at kunne læse her *hefr hattatal*; dog er dette ikke aldeles sikkert, navnlig ikke det sidste ord.

Foran v. 2 læses overskriften *kendir hættir*; foran v. 3 *rekit* (dog ikke ganske sikkert); foran v. 4 *Sannkenningar*; foran v. 6 *nyger . . . | vingar*, fordelt på to linjer, men bægge steder skrevet inde i linjen (fuldkommen sikkert); foran v. 9 står *avimæltr*; foran v. 12 *stælt*; foran v. 17 (eller rettere foran udgavens kap. 93) *refhvorf*. Her finder vi altså navnene på versarterne anførte; men kommer vi længere tilbage, finder vi ikke disse, men, mærkeligt nok, versarternes rækketal. Således læser vi "*xlv*", "*xlvii*" foran v. 54, 55, "*lvij*" foran v. 66, "*lxxij*", "*lxx*", "*lxxvi*", "*lxxvii*", "*lxxviii*", "*lxxviij*" foran vv. 71—6, "*lxxvij*" foran v. 79, "*lxxvij*"

foran v. 80, "lxxxv" foran v. 81, "lxxxv" foran v. 82. Dette viser, at den mand, der skrev disse overskrifter, først ikke har lagt mærke til udeladelsen af v. 38 og derfor skrevet "xlvi" ved v. 54 istedenfor det rigtige *xlvi* o. s. v. (hvilket jo taler for, at tallene er tilføjede af en anden end skriveren selv), men at han senere (omtr. ved v. 70) har indset det rette, ti tallene ved 71 ff. er de rigtige; jfr ovenfor.

3. Rettelser i Háttatal. Af nogle steder i noterne i den AM:ske udgave ses, at der på forskellige steder i Háttatal er foretaget rettelser; se f. ex. s. 600, not. 6, 614, not. 4, 646, not. 2, 652, not. 2, 655, not. 9, 10, 12, 660, not. 7, 663, not. 14, 687, not. 16, 698, not. 2, 699, not. 6, 710, not. 2, 714, not. 3. Jfr hermed min udtalelse i fortalen, SnE. III, s. VIII. Disse rettelser er, som på et par steder i de anførte noter udtrykkelig fremhæves, skrevne med et andet blæk — der er mere rødbrunt end håndskriftets og mørkere end det, hvormed de ovenfor omtalte overskrifter (*hiastællt* o. s. v.) er skrevne — og sikkert tilføjede af en anden end skriveren selv. Dette sidste fremgår allerede deraf, at disse rettelser frembyder bogstavformer (f. ex. *ℓ*), som ellers aldrig findes i codex ligesom også de enkelte bogstavtræk afviger fra håndskriftets. Ligeledes fremgår dette klart deraf, at der findes sådanne rettelser, som skriveren selv sikkert ikke vilde have foretaget, som f. ex. *gleff* til *gléff* (i v. 50, jfr nedenfor).

Da disse rettelser i det hele taget er af en betydelig interesse, skal de her anføres in extenso, for så vidt som jeg har kunnet iagttage dem.

De nævnte rettelser er af forskellig art.

a. De kan bestå deri, at bogstaver eller tegn er tilføjede over linjen med eller uden nedvisningstegn. Således er *ok* (o: forkortelsestegnet herfor) tilføjjet over *ei* i *deilir* med et nedvisningstegn foran dette ord i v. 26: *heila bæz ok deilir*; Ups. har her *en*.

Foran og over *etr* i v. 75 (*ygr hilmir lætr eiga*) er først af skriveren selv skrevet *h* med nedv. tegn, hvorpå et *v* senere er tilføjet; det er altså meningen, at ordet skal læses *hvetr*, en læsemåde, som dog ikke findes i de to andre hdskr., der har *lætr*.

I v. 167 (*þryngr at sverða songvi*) er der først skrevet *þvngnr*; dette er rettet til *þryngr* (som i Worm.; Ups. har *þravngnr*) derved, at *r* er skrevet over *v* med nedvisn. tegn og at *v* er omdannet til *y*.

I v. 227 (*uðr rekkir kjol klökkvan*) er der først skrevet *kykkvan*; dette er gjort til *klökkvan* således, at *lv* er skrevne over *y* og dette underpunkteret. Læsemåden (*klökkvan*) findes både i W og U.

I v. 242 (*horn náir lítt at þorna*) er først kun skrevet *ná*, hvorpå forkortelsestegnet for *ir* er tilføjet uden nedv. tegn.

I 282 (*vigrakkr en gjef þakkak*) er *ec* tilføjet med nedv. tegn efter *en*. — I l. 7 er der først skrevet *stolhreins*; her er *o* gjort til *ρ*, hvilket sikkert skulde betegne *á*; imidlertid har korrektören ikke fundet sin rettelse tydelig nok og derfor skrevet *á* ovenover; samtidig har han skrabet det sidste *s* ud.

I 296 (*fleinstýri margdýrar*) er først skrevet *flen*; dette er rettet til *flein* ved *i* skrevet over med nedv. tegn.

På samme måde er *stavcki* i 311 (*Stáls dynblakka stökkvi*) rettet til *stavckvi*.

I 345 (*hest rak hilmir rastar*) er *rasta* (hvilket også findes i U) ændret til *rastar* uden nedv. tegn. W har *rastar*.

I 401 (*Hoerr fremr hildi barra*) er *hildi* rettet til *hialdr* ved et *a*, der er overskrevet med nedv. tegn efter *i*; det sidste *i* er lavet om til *r*. Efter dette er der et henvisningstegn, rimeligvis hentydende til det ude i margen skrevne *inn*. Hertil kan føjes, at i *blicnar* l. 6 (*hann er first blicnar* [*blikor* U, *blikurs* W] *manni*) er der først skrevet *blicner*,

men forkortelsestegnet er forandret til et *r* (o: *ar*) og et nedv. tegn tilføjet efter *n*.

I 413 (*opt hefir þings fyr þrængvi*) er *v* med nedvisn. tegn tilføjet i linjens sidste ord (først skrevet *þrævngi*).

I 431 (*samþykkjar fremr søkkvi*) er først skrevet *þickjar*; *v* er skrevet over det første *i*, som er underpunkteret. Samtidig er *sæckvm* rettet til *sæckvi* ved at *i* er tilføjet og forkortelsestegnet over *v* udraderet.

I 516 (*vígsára klífr grár*) er *sára* rettet til *skára*; *k* skrevet over med nedv. tegn efter *s*.

I 603 (*kænn lætr hræs á hrønnum*) synes *hwatt* at være skrevet over *hræs*, men ordet er meget utydeligt.

I 685 (*meirr skal ek stæri*) er *meix* underprikket og *fyr* skrevet ovenover.

I 793 (*bláðr um bláskíðu*) er *vm* tilføjet med nedv. tegn.

I 806 (*hróðrs orum*) er der først skrevet *hroðrs ærum*, men dette sidste ord er rettet til *geyrum* (ikke *eyrum*), ved at *æ* er ændret til *g* og *ey* skrevet over med nedv. tegn; samtidig er *t* med en streg over (= *til*) tilføjet i linjen foran det første ord. *W* læser her *til hróðrar geyrum*.

I 812 (*ok frama græði*) er *ok* (forkortet) ændret til *v* og en streg tilføjet over (o: *vm*).

I 824 (*orðróm þann*) er først skrevet *op^om* (o: *oprom*), over *o* er tilskrevet *r* med nedv. tegn, og samtidig hermed er der tilføjet en lang skråstreg under og ud fra forkortelsestegnet^o.

I 863 (*gott er hús Hlaða*) er *er* tilføjet over linjen med nedv. tegn.

I 903 (*tyggi veitir seima svala*) er først skrevet *seim*; *a* er tilføjet med nedv. tegn.

I 937 (*Yngva lofar öll drótt*) er *lofa* rettet til *lofar*; *r* skrevet over med nedv. tegn.

På samme måde er *fram* i 942 (*gulli søri Kraki framr*) rettet til *framr*.

I 986 (*en heimdraga*) har der først været skrevet *-drega*; bogstaverne *re* er overstregede og underprikkede og *ra* tilskrevet ovenover.

Det meget omtvistede sted i v. 1004 (*hróðrs orverðr*) er uden tvivl at forstå på følgende måde. Skriveren har først skrevet *or vþr*; derpå har retteren tilføjet en forbindelsesstreg mellem disse to ord og over *v* skrevet — ikke *e = er*, som angivet i udg., men — *er*; det hele skal herefter altså læses *orverþr*.

b. Rettelserne består dernæst i tilføjelser af bogstaver og tegn i selve linjen uden nogen rettelse i øvrigt. Således er *hiara* 82 rettet til *hiarar*, *valld* 125 til *valld* (dog ikke ganske sikkert), *oplíngi* 127 til *øþl-*; *ser* 134 til *sér*, *randa* 125 til *randar*, *hlíf granda* 173 til *hlífgranda* ved bindestreg, *mot* 204 til *mót*, *Van-* 281 til *Van*, *heims vist er* 292 (i tre ord) gjort til *heimsvister* ved to bindestreger, *stilli* 297 til *stillir*, *Reistat* 351 (i ét ord) til *Reist at* med to adskillelsesstreger foroven og forneden, *ve* 362 til *vé*, *grímr* 476 til *grímr*, *dravg* sst. til *dravgvm*, *gless* og *hress* 506 til *gléss*, *hréss*, *sofis* 545 til *sófis*, *kna er* 721 til *knaer* ved bindestreg; samtidig er *gvll* (sm. l.) rettet til *gvn* (se nedenfor); *þesan* 823 til *þes an* ved to adskillelsesstreger, *wl* 864 til *wls* (dog ikke ganske sikkert), *her* 882 til *hers*, og endelig *or verþr* 1004 forbundet med en bindestreg.

c. Dernæst er enkelte bogstaver — en eller flere — forandrede, undertiden ved hjælp af radering, til andre bogstaver. Således er *bos* 26 rettet til *bvs* ved at den øverste runding af *o* er raderet.

veg- 57 (*veghrósinn spyr ek vísa*) er ved radering af *e* ændret til *vig*; samtidig hermed er *o* i det følgende rettet til *ó*.

or 67 er ved en tværstreg åbenbart rettet, ganske vist på en lidet iøjnefaldende måde, til *at*; men hensigten med tværstregen er dog umiskendelig.

h^s 7 3 (*hann kná hjörvi þunnum*) er ved en streg gennem *h* ændret til *hann*.

sc tr 8 3 (*því eru heldr, þar er skekr skjoldu*) er ved radering af det 3. bogstav, som nu ikke kan konstateres, og ved en ændring af *t* til *k* rettet til *скеkr*. I samme vers, l. 8 (*hvatan brand þrymu [o: þromu] randa*) er *þromv* rettet til *þrymv*.

скеfr 9 5 er rettet til *скеkr*.

konungr 12 4 (*teitr þjóðkonungs heiti*), hvilken læsemåde også findes i U, er rettet til *konungs*.

geck 13 5 (*rjóðvendils gat randa*), som vistnok er cod. reg.'s oprindelige læsemåde, er tildels ved radering rettet til *kna*.

verr 14 3 (*lond verr buðlungr brandi*) er ændret til *ferr*.

gunheitir 15 5 (*gunnhættir kná gryttu*) er ændret til *gunheitir*. I samme vers l. 7 er *en* rettet til *þt o: þviat*.

rasta 19 2 (*hvasst drífa skip, rasta*) er rettet til *rastir*.

réttr 20 6 (*vefr rekr á haf snekkjur*) er delvis ved radering ændret til *rekr*; dog er rettelsen utydelig.

lavgstiga 22 3 (*launstiga vill lægir*), der utvivlsomt er den oprindelige læsemåde, er ved radering og tilføjelse af enkelte træk, som det synes, ændret til *lvnstiga* (o: *hlunnstiga?*). Denne rettelse er meget tvivlsom.

reð 33 2 (*réð sverð, skapat mjök ferðum*) er ændret til *riðv*; W har *reid*, U *reidd*.

-sveip- 34 6 (*harðgreipaðastun reipum*), som utvivlsomt er den oprindelige læsemåde (= W U), er ved radering af *s* og ændring af *n* gjort til *-greip-*.

rað 35 8 (*hrann ráð búandmanna*) er rettet til *lað*; U har her *lað*, W *lið*.

hofvndr 37 2 (*vald gjald hofuð aldar*) er ved radering af de to sidste bogstaver og ændring af *n* rettet til *hofvþ*; W og U har bægge *hofvndr*. I samme vers l. 8 er *af* ændret til *of*; W har her *of*, U *um*.

gerir 40 3 (*hverr gerir höpp at stærri*) er, delvis ved radering, ændret til *á*. Her har ikke været en oprindelig tom plads. I samme vers l. 2 er *mælin(gum)* fremkommet ved en rettelse.

hrett 41 7 (*vígs er hreytt at hættis*) er rettet til *hreyt*, og et *t* er tilføjet.

viníat 43 7 (*fjölvinjáðr hylr Fenju*) er ændret til *vin-iaðr* (*t* til *ð* og *r* tilføjet); U har her *viníat*, W *viníar*.

brim 45 5 (*armr kná við blík blíkna*) er ændret til *blík*; *brim* er rimeligvis en dittografisk fejlskrivning; den næste linje begynder med *brim-*.

I v. 47 4 (*hringskemmi brott stinga*) er der i de to sidste ord foretaget en rettelse, uden at det er sikkert, hvori denne består. Muligvis var det hensigten, at rette dem til *brotn-inga*, som W har; U har *brott þinga*. Reg. har sikkert haft *stinga* fra begyndelsen af.

þat 48 3 (*þar er auðviðum auðit*) er rettet til *þar*.

er 50 7 (*hvatt kann hyrr at slétta*) er forandret til *kan*; W U har her *er*.

sveldan 55 4 (*glym hraðfelldan skjalda*), som utvivlsomt er cod. reg.'s oprindelige læsemåde, er ved radering af *s* og ændring af *v* rettet til *feldan*; W har her *selldan* (en fejl for *svelldan*?), U *svelldan*.

spvr 61 7 er rettet til *spjvr*.

gull 72 1 er rettet til *gvn*; jfr ovenfor under b.

blaskipv 79 3 (*blíðr um blúskíðu*) er ændret, men rettelsen er usikker, for så vidt som det gælder *ki*; derimod er *v* utvivlsomt rettet til *a*. I samme vers l. 6 er *val-* rettet til *fal-*. *fal* har W.

fiallar 83 4 (*hestar svanfjalla*) er ved ændring af forkortelsestegnet for *ar* rettet til *fiall^a*; under det således fremkomne *a* er et nedvisningstegn anbragt.

dreocr 86 5 er ændret til *drekkr*.

d. Endelig er enkelte bogstaver helt udraderede uden nogen forandring i øvrigt. Således er *i* i *riofa* 214 (*hljóp stóð und gram Róða*) udskrabet (U har her *bioða*); ligeledes det sidste *l* i *drasilr* 224 (sml. W), *r* i *hlvnr* 232, det sidste *s* i *stálhreins* 287 (jfr ovenfor), *s* i *fengs* 314 (som det oprindeligt ved dittografi er skrevet), *i* i *hialmar* 394 (*halmar* har også U), *s* i *hagbals* 446 (*bals* både W og U), *i* i *gialla* 835 (*galla* WU).

I tekstkritisk henseende er flere af disse rettelser og ændringer af en betydelig vigtighed. Da det nemlig klart fremgår af en sammenligning af dem med læsemåderne i de andre hovedhåndskrifter (Worm., Ups.), at korrektøren ikke har haft noget af dem til at foretage sine rettelser efter, repræsenterer disse et fjærde håndskrift; dette ses at stå Worm. meget nær og langt nærmere end Ups., skönt enkelte af rettelserne kun er i overensstemmelse med dettes læsemåder. Det er lidet sandsynligt, at den, der foretog disse rettelser, har gjort dem efter sine egne indfald og altså på en måde rent vilkårlig. At vente, at de alle er rigtige, er imidlertid ikke nødvendigt. Absolut urigtige er følgende — i forhold til det hele antal af rettede steder temmelig få — rettelser: *kná* 135 (for *gat* eller *gatk*), *ferr* 143 (for *verr*), *rastir* 192 (for *rasta* eller *rastar*), *hreim* 287 (for *hreins*), *halmar* 394 (for *hialmar*), *bal* 446 (for *bals*), *draugum* 476 (for *drauga*), *skara* 516 (for *sara*), *fyr* 685 (for *meirr*), *gunnknáir* 721 (for *gull kná*); mindre rigtig, eller unødvendig, er også rettelserne *draga* (for *drega*) 986.

Men ellers er rettelserne i regelen rigtige og i overensstemmelse med de to andre hdskr., særlig dog, som ovenfor bemærket, med Worm. Det vilde føre for vidt her at komme ind på alle disse tekstkritiske enkeltheder, men jeg skal til slutning give en samlet oversigt over de læsemåder, som udelukkende skyldes rettelsernes ophavsmand og som,

for så vidt de ikke er fremdragne i noterne i den AM:ske udgave eller stiltiende optagne i teksten, må betragtes som nye.

víghræsinn 5 7; *víg-* passer her ulige bedre i sammenhængen — der er tale om kongens kampe — end *veg-*. Ny.

hvetr 7 5. Det, der taler imod denne læsemådes rigtighed, er, at der i linjen findes et andet betonet ord, der begynder med *h*. Lignende forekommer dog f. ex. i v. 24 7 (*hinns heldr fyr skot skjoldum*), 34 5 (*hest rak hilmir rastar*). *Hvetr* kan således være rigtigt.

völd 12 5 er på dette sted lige så rigtigt som *vald*. Hvad der er oprindeligt, er næppe muligt med sikkerhed at afgøre. Ny.

kná 13 5 er sikkert urigtigt ved siden af impf. *var* i l. 7.

randar i samme linje; rimeligvis rigtigt, da sing. bruges ulige hellere og oftere af digterne, og specielt af Snorre, end plur. Ny.

ferr 14 3 rimeligvis urigtigt, da *at verja land brandi* passer til sammenhængen, *at fara land brandi*, skönt sproglig rigtigt, derimod ikke. Ny.

þviat (el. *þvít*) 15 7 er mindst lige så rigtigt som *en* (*stórt ræðr hann, þvít hjarta hvetr*). Ny.

rastir 19 2 urigtigt for *rasta* (se ovf.). Ny.

hlum 23 2; denne læsemåde er jeg tilbøjelig til at antage er den eneste rigtige, da det er naturligere at sige, at *hönd firrisk hlum* 'hånden undgår [undlader at behandle] årehåndtaget' end omvendt *hlumr firrisk hönd*. Ny.

ek 28 2 urigtigt indskud, der, skönt sproglig ligegyldigt, forstyrrer den metriske harmoni. Ny. *stálhreim* l. 7 urigtigt. Ny.

stillir 29 7 er sikkert urigtigt, da der står *fjólmennum* i l. 8, der kun kan henføres til *stilli* (dat.). Ny.

riðu 33 2 er rimeligvis den rigtige læsemåde, hvorpå også Ups.'s læsemåde *reidd* (part. perf. plur.) tyder. Sing.

reið kan tænkes fremkommen ved det følgende *skapat* (*reið sverð skapat mjök ferðum*), der jo hører til *lífs rán* i l. 1. Metrisk bliver linjen af samme beskaffenhed som l. 8 i samme vers (*búandmenn hlutu þar renna*). Ny.

hardgreipaðastan 34 6; *hardðveipaðastr* synes at være nok så sandsynlig og naturlig læsemåde.

hofuð 37 2, optaget i teksten i AM, synes at måtte vige for den anden læsemåde, som findes i alle 3 hdskr.: *hofundr*. Dette, der sikkert her betyder dommer, har man ikke forstået og derfor ændret det. "Folkets (eller folks) dommer" passer her udmærket til sammenhængen, jfr *þengill gat þjóða þjóð hátt* i samme vers. Der er tale om, at kongen har overvundet oprørere, pålagt dem skat og tvunget dem til lydighed. Desuden findes en omskrivning som *hofuð aldar* ellers ikke, og der følger i l. 4 *sá* (masc.) *er bil lestir*. Her er altså rettelsen *hofuð* urigtig. Möbius har heller ikke i sin udgave godkendt den.

hjaldr inn 40 1; alle hdskr. har her *hildi* (jfr ovf.). Her er jeg tilbøjelig til at antage, at rettelsen er rigtig, da Snorre i dette vers, hvor den første halvdel består af spørgsmål og den sidste af svarene derpå, synes at have søgt en så stor parallelisme opnået, som rim og metrum kunde tillade. Således findes *hjaldr* i l. 5, hvor *hildi* havde været ligeså godt. *hopp* findes både i l. 3 og 7. — Det rigtige *blíknar* l. 6 findes kun som rettelse i reg., jfr ovf. Rimeligtvis er *á* i l. 3 (jfr *á* i l. 7) det rigtige, således som det netop står i dette halvvers i den 3. grt. afhandling i bægge hdskr. (SnE. II, 146, 418). Tildels ny.

fjölvinjadr 43 7 kan være rigtigt og høre til det følgende *meldr*; men reg.'s og Ups.'s læsemåde *-vinjat*, hvoraf Worm.'s *-vinjar* sikkert er en ringe forvanskning, kan også være rigtigt og høre til *fríðbygg* i l. 6. Hvad der dog her synes at tale for det første og altså for at læse *-vinjadr* er

den regelmæssige inddeling af verset i 4 linjepar, som netop bliver forstyrret ved det sidste alternativ.

hagbál 44 6, sikkert urigtigt for *hagbáls* i alle tre hdskrrr.; ordfølgen er: *herfjólð lagar hagbáls friðast* o. s. v. Således også Möbius.

draugum 47 6 er urigtigt for *drauga*.

kann 50 7 er den eneste rigtige læsemåde.

vígskára 51 6 er en urigtig rettelse. Ny.

hraðfeldan 55 4; de andres *hardsveldan* (*seld*- W) er sikkert rigtigere læsemåder.

fyrir 68 5 urigtigt. Ny.

gunnknáir 72 1 urigtigt. Ny.

um blás . . *ða* 79 3. Opfattelsen usikker.

øls (*saða*) 86 4 ligeså rigtigt som *ølsaða*. Ny.

hers 88 2. Opfattelsen usikker.

Den sidste og alle de derpå følgende rettelser er udelukkende korrektørens læsemåder, da slutningen af *Háttatal* mangler i alle håndskrifter, undt. *regius*. De er, som rigtige, optagne i den AMske udgave.

Det er således klart, at disse rettelser i mange henseender er af stor betydning for digtets text og for os. Derfor har jeg ment, at det var berettiget at meddele dem her. Til slutning skal den interessante kendsgerning endnu engang fremhæves, at sådanne rettelser er foretagne, og måden, hvorpå de er gjorte. Der findes ellers ikke mange håndskrifter, som frembyder lignende forhold.

I sept. 1891.

Finnur Jónsson.

Athuganir og leidréttingar við Sturlunga sögu.

Sturlunga saga hefir, svo sem kunnugt er, verið tvívegis út gefin: Khöfn 1817—18 og Oxford 1878. Hvorug útgáfan er svo af hendi leyst hvorki í málfræðilegu né sögulegu tilliti, að við sé hlítanda, og skortir þar mjög mikið á. Þó að síðari útgáfan taki hinni fyrri fram um sumt, þá hefir hún þó fjarska marga vankosti. Ritháttur útgefarans er sérvizkulegr, svo í greinarmerkjasetning sem öðru, og ósamkvæmni í rithætti er ákaflega mikil. Á sunnum stöðum getr ósamkvæmnin verið sprottin af því, að útgefarinn hafi viljað sýna rithátt handrita þeirra, sem eptir er farið; en á því er engar reidur að henda, hvað við handrit hefir að stýðjast og hvað vera kann úr ritháttarsmiðju útgefarans, nema á þeim stöðum, sem til þess eru örfáir, þar sem það er beinlínis tekið fram, enda búið, að athugasemdum hans þar um sé eigi ávallt eða alstaðar fulltreystanda. Auk hinnar miklu ósamkvæmni í rithætti, svo sem í samskeyting og greining orða og orðshluta, setning upp-hafsstafa og margs fleira, þá eru í útgáfunni afar margar misletranir, orðavillur og einkum stafavillur, er fæstra er getið í leidréttingunum aptan við annað bindið (ii. 478—80, 517 sbr. 512), bæði í eiginnöfnum og öðrum orðum, svo sem í nöfnum: *Gizurr* f. *Gizurr*: i. 162¹⁸, *Argríms* f. *Asgríms*: i. 165²¹, *Pátr* f. *Pétr*: i. 186²¹, *Ornr* f. *Ornr*: i. 291³¹, *Sturlu* f. *Sturla*: i. 346⁵, ii. 254¹⁶, 269⁸ og enn i. 318¹² (en á þeim stað hefir útgefarinn leidréttað það: ii. 479). *Guðmundr* f. *Guðmundi*: i. 324³², *Brandr* f. *Brands*: ii. 75¹¹, *Eyjafirði* f. *Eyjafirði*: ii. 101¹⁴, *Þorsteins* f. *Þorsteins*: ii. 181^{30—31}, o. s. frv. Fram úr þess konar stafvillum, sem munu vera engu ótíðari að sínu leiti í öðrum orðum en eiginnöfnum, kemst góðfús lesari að jafnaði fyrirhafnarlitið eða fyrirhafnarlaust, og þykir eigi við það eiganda að eltast við þær. Orðavillur og nafnavillur geta verið ervidari viðfangs. Breytingar þær eða leidréttingar, er útgefarinn þykist gera (sbr. einkum athugasgreinar hans neðan máls), og upptektir orða og orðtækja eðr og málsgreina úr öðrum handritum en því, er hann hefir einkum til grundvallar lagt (Brit. Mus. chart. frá c. 1690, er heyrir til A-flokki St.-handrita, og skb. A. M. 122 b, að því er það vinnst til), eru hvergi nærri allar til

bóta, margar ástæðulausar og óþarfar, og nokkrar berlegar rangfærslur. Til samanburðar eru einkum hafðar Stokkhólmsbók frá 1650 (merkt H) og Valla bók (Advocates Library chart.) frá c. 1735 (í St.¹ merkt EV, en í St.² V, en í þessari ritgjörð Vb.). Nafnaskrár útgefarans aptan við útgáfuna eru frámunalega illa úr gærði gjörvar, eigi sízt Ind. ii. (mannanafnaskrá), og bætir það ekki úr skák, að hvorki er þar fylgt stafrófsröð (né nokkurri röð), né vísað til útgáfunnar eptir blaðsíðum. Víða er slengt saman nöfnum, svo að einn maðr er þar talinn í stað tveggja eða fleiri. Á meira en 40 stöðum er sami maðr tvítalinn, stundum með alveg óbreyttu nafni, en optar með einhverri greining, svo sem á öðrum stað kenndr við foreldri sitt, en öðrum við heimili sitt. Stundum er maðrinn talinn með réttu nafni eða réttu föðurnafni á öðrum staðnum, en röngu á öðrum. Það kemr og fyrir, að sami maðr er þar þrítalinn. Til þeirra manna, sem nefndir eru, er eigi vísað nær því alstaðar, er þeir koma fyrir, enda er einart til þeirra rangvísað. Sumstaðar eru aðalnöfnin röng, svo sem *Þorkell* (Hjálmssoon) f. *Þorsteinn*, eða þá föðurnöfnin, svo sem (Bersi) *Halldórsson* f. *Vermundarson*, (Bersi) *Vermundarson* f. *Tumason* o. s. frv. Mörg nöfn eru og alls eigi tilfærð í nafnaskránni. Upplýsingar þær, er þar eru gefnar, svo sem um kvonföng, heimilisföng, ættir, dánardægr o. fl., eru allvíða rangar. Hinar skrárnar, svo sem örnefnaskráin (Ind. i.), eru sárlitlu betri, ef nokkuð er, nema að því að þar er stafrófsröð fylgt. Ýms örnefni eru vantalin og mörg að eins talin á nokkrum stöðum. Ýmsum alkunnum bæjum er þar slengt saman, svo sem *Eyri* (í Eyrarsveit), þar sem Þórðr Sturluson bjó, og *Eyri* (í Alptafirði), þar sem Guðrún Sveinbjarnar dóttir og Páll prestur Hallsson bjuggu. Sama er að segja um *Miklabæ* í Oslandshlíð, þar sem Guðmundr Arason var prestur, og *Miklabæ* í Blönduhlíð, þar sem Kálfr Guthormsson bjó og síðar Þorgils skardi. Bæir eru og taldir í öðrum sveitum og héruðum en þeir liggja, svo sem *Hof* er talið í *Hjaltadal* f. á *Höfðaströnd*, *Höfði* talinn á *Skagaströnd* f. í *Höfðahverfi*, *Gunnsteinsstaðir* taldir í *Skagafirði* f. í *Langadal* o. s. frv. Enn er sumstaðar skakkt greint frá um menn þá, er á jörðunum hafi búið, svo sem að á *Flugumýri* hafi búið *Tumi* (Kolbeinsson) og *Kolbeinn ungi*, *sonr hans*; en hvorki Tumi Kolbeinsson — hann bjó í A'si — né Arnórr Tumason, faðir Kolbeins unga, bjuggu á Flugumýri, svo að kunnugt sé, og greiðist því eigi úr, þó að *Tumi* væri tekið sem misletran f. *Arnórr* (Tumason) eða *sonr* (hans, o: Tuma) sem misletran f. *sonarsonr*. *Bær* (í Borgarfirði) er þar talinn bólstaðr Þorleifs í Görðum o. s. frv. Ættartölurnar aptan við eru og harla ófullkomnar og víða rangar og villandi. Þessar og aðrar villur í nafnaskránum (og ættartöflunum) eru óvíða teknar til greina í eptirfarandi athugunum, nema þar sem texti útgáfunnar gefr tilefni til þess. En bent verðr í þeim á nafnavillur og ýmsar aðrar villur og fleira, er vert þykir athuganar, í útgáfum Sturlunga sögu, og verðr síðari útgáfan lögd

til grundvallar. Eigi er hér eingöngu bent á villur, er virðast stafa frá útgefaranum, heldr og ýmislegt, er rangt sýnist vera og ónákvæmt í handritum sögunnar, sem eigi ætti að breyta, en rétt væri að benda til, í nýrri útgáfu hennar. Opt eru sömu menn nefndir á annan veg í *A* en *B* af Sturlungu, eða annan veg í Sturlungu en sögum þeim, er henni ganga samhliða (Guðmundar sögu biskups og Hrafnis sögu), og er þess víðast látid ógetid, þar sem ekki verdr um sagt, hvort réttara muni vera.

Vonlegt þykir, að athuganir þessar geti orðid þeim til nokkurs stuðnings, er þurfa að hagnýta sér Sturlunga sögu, og að þær geti á sínum tíma orðid eigi óvelkomin leiðbeining við væntanlega útgáfu hennar af nýju, sem kalla má, að sé harla nauðsynleg.

i. 2⁸: "Dróttning lá í þverpalli innar" er eigi nauðsynleg og naumast rétt breyting útg. f. *þilpalli útar*, því að dróttning gat engu að sídr dulizt á langpalli utar í höllinni en þverpalli innar í henni, enda er öllu líklegra, að hún veldi óvanalegra stað, er hún vildi dyljast.

i. 4²²: (Hrólfí) *Kjarlakssyni* mun eiga að vera *Hróaldssyni*, svo sem Hrólfir að Ballará er í Landn. (Isl. s.² i. 63) talinn, 'Hróaldsson'. Að vísu er hann nefndr *Kjallaksson* í *Melab* (Isl. s.² i. 349 sbr. 126), en það er að líkindum miðr rétt, og gat villan ('Kjallaks-' f. 'Hróalds-') atvikazt af því, að vakað hafi fyrir ritara nafn Kjallaks að Lundi, sonar Hrólfis.

i. 4²³⁻²⁴: "*Hans* (o: Hrólfis að Ballará) *son var . . . Sölfi, faðir Þórðar, föður Magnúss*" o. s. frv. Þessi ætt er hér vafalaust rétt rakin. Útgefarinn telur hana að vísu ranga (ii, 478 sbr. Tab. ii. 5) og þykist leiðrétta hana, með því samkvæmt Isl. s.² i. 63 að skjóta inn í ættina tveim liðum á eptir Sölfa (í Geitlandi) Hrólfssyni, og kallar hann þessa innskotsmenn 'Þórð eldra, í Geitlandi' og 'Sölfa', og svo lætr hann 'Þórð yngra', er hann kallar, vera *prest í Reykjaholti*. En Landnáma telur Þórð, son Sölfa í Geitlandi Hrólfssonar, í *Reykjaholti* (en eigi 'í Geitlandi'), og er með öllu ástæðulaust að víkja frá því, enda sýnist öll þessi 'leiðrétting' ástæðulaus. Jón Sigurdsson hefir veitt því eptirtekt, að rangleg endrtekening nafnanna 'Sölfa' og 'Þórðar' muni eiga sér stað í Landn. á tilv. stað, og hefir leiðrétt hana með að fella þá úr (Isl. s.² i. 487 sbr. Tab. i.). Að ættin sé hér rétt talin, má sjá fram á, er athugaðr er liðaföldi frá Hrólfí að Ballará niðr til manna, er lifðu um og eptir 1200, er allir verða í 8. lið frá honum, ef talið er sem hér, svo sem Sturlu synir bæði í föðurkyn og móðurkyn, Þórðar synir Böðvarssonar, Magnúss synir prests Pálssonar, Hjörleifs synir Gíllssonar o. fl. En ef 'Sölfa' og 'Þórði', er Landn. telur síðar, væri haldið, yrði sumir þeirra í 10. lið frá Hrólfí.

i. 5¹⁶: "Ýrr, móðir *Þórodds, föður Brodda*" ('Odda'; H). F. *Þórodds, föður Brodda* les: *Þórhalls*. Vér vitum af Isl. s.² i. 134, að faðir konu Barkar Þormóðssonar hét *Þórhallr* og að móðir hans var Ýrr, dóttir Geirmundar heljarskinns, en að annarr son

Ýrar hét *Oddi* ('Oddr'). Mun villan í handr. St. vera svo til komin, að ritari hefir haft í huga þá bræðr báða, sonu Ýrar, og hefir því ritað, en þó misritað, nöfn þeirra beggja, og gleymt að strika eða púnkta út annað nafnið. *föður* á milli 'Þórodds' og 'Brodda' ('Odda') gat svo eðlilega slæðzt inn í hjá síðara ritara.

i. 5¹⁷: (*föður*) *Hallberu* mun eiga að leiðrættast í: *Hallvarar* samkv. Ísl. s.² i. 134. 'Hallberu' nafn hefir verið riturum St. tamara.

i. 5²¹: *Sneris*. — Réttari kynni að vera myndin *Snæris* sbr. ritháttinn *snæris* (bls. 8, ath. 1) og *Snærir* (Heinreksson) í Hrafn sögu (St.² ii. 306³⁶⁻³⁷ = Bp. i. 671³²).

i. 5²⁴: *Védísar* ('Eydísar': Vb.) mun eiga að vera *Jódísar* samkv. Ísl. s.² i. 126.

i. 6⁸⁻⁹: "*Hallberu, móður Þorgils, föður Húnboga*" o. s. frv. — Hér er berlega eitthvað fallið úr textanum. *Hallbera* sú, sem hér er nefnd, hefir verið *Aradóttir* af Reykjanesi (Reykjahólum) *Þorgilssonar* (Arasonar, Mátssonar), en eigi dóttir 'Ara Mátssonar', svo sem talið er í Ind. ii., því að Ari Þorgilsson hefir átt Guðrúnu, dóttur Ljóts Hallssonar. Börn þeirra voru *Eimarr Arason*, faðir Ingimundar prests á Reykjahólum og hans syskina (bls. 8²¹), *Steinunn Aradóttir*, móðir Guðmundar prests í Hjarðarholti Brandssonar (bls. 27¹⁸ sbr. Ísl. s.² i. 143) og *Hallbera Aradóttir, móðir Þorgils Oddasonar* (bls. 8⁷⁻⁸, 40⁶⁻⁷ sbr. 27¹⁸). Það er fráleitt að Hallbera hafi einnig verið *móðir Þorgils, föður Húnboga*, svo sem af textanum er að ráða, eða að þeir hafi verið bræðr sam-mæðra Þorgils Oddason og Þorgils, faðir Húnboga að Skarði, sem hefir verið talsvert eldri maðr og víst eigi náinn að frændsemi nafna sínum (sbr. bls. 27⁷). Hér hefir því án efa staðið í frum-handriti: "*Hallberu, móður Þorgils Oddasonar*..." Síðan hefir þar verið rakin ætt Húnboga Þorgilssonar, og er ætterni Þorgils föður hans fallið úr, svo að það er nú með öllu ókunnugt (þó mætti vera, að faðir Húnboga hafi verið *Þorgils Hafidason*, sem hér er nefndr l. 22, þó að ættliðir frá Hafida hafi þá, nema liðir sé fallnir úr Dálks ætt Hafidasonar, gengið mjög misjafnt fram). — Þessa eyðu milli 'móður Þorgils' og 'föður Húnboga' ætti að sjálfsgöðu að sýna í útgáfu, þó að hún verði eigi fyllt.

i. 6¹⁷: *Þórðr undir Felli*, er átti *Hallgerði* (eigi: 'Gunnhildi', svo sem hún er nefnd í Ind. ii., ii. 455 b) Narfadóttur frá Skarði, er í Ind. ii. talinn bæði sér og sem sami maðr og Þórðr Gilsson undir Felli, en hann mun vafalaust hafa verið sonarsonr hans, son Snorra undir Felli Þórðar sonar Gilssonar.

i. 6²⁰: "móður *Þórðar, föður Yngvildar*". — *Þórðar, föður* les: *Þórgerðar, móður* sbr. bls. 41⁴⁻⁵, því að Húnbogi Þorgilsson að Skarði átti Yngvildi Hauksdóttur Ketilssonar (bls. 5³⁰⁻³¹), en Haukr Ketilsson átti konu þá, er Þórgerðr hét. Hennar móðir var Yngvildr, dóttir Vermundar hins mjóva og Þorbjargar hinnar digru Ólafsdóttur þá (bls. 41⁴⁻⁵).

i. 8³⁻⁴: Bitru-Odda *Þorbjarnarsonar* mun án efa vera rétt. Í Landn. (Ísl. s.² i. 159) er faðir Bitru-Odda talinn *Þorvaldr aurgóði* (ör-, eyr-), en réttara mun vera, að hann hafi heitið *Þorbjörn* (sbr. 'Þorbjörn bitra', og kynni hann að hafa verið af hans ætt). Sá, er þessa ættartölu hefir sett saman, lýsir yfir sérstökum kunnugleika (l. 6—7), enda er hér kunnuglega frá skýrt, að Yngvildi Alfsdóttur úr Dölum (sbr. Eyrb.², bls. 103—04) hafi fyrr átt Þorvaldr aurgóði, en síðar Þorbjörn. Villan í Landn. er auðskilin, er Bitru-Oddi hefir verið stjúpson Þorvalds aurgóða og hefir víst fengið að erfðum staðfestu hans og mannaforráð, enda hefir Þorvaldr verið kunnari maðr en Þorbjörn.

i. 8⁵: "Þorvaldr eyrgóði *Steingrímsson*". Ætti víst að vera "*Halldórsson Þórissonar Steingrímssonar*" samkv. Ísl. s.² i. 159. Auðsætt þykir, að eigi hafi Þorvaldr aurgóði verið son landnámsmanns og sé hér liðir fallnir úr ættinni (svo sem tveir, svo sem Landn. hefir).

i. 8³⁵—9¹ og 28⁸: *rufeyjaskáld* (svo og Ind. ii., ii. 456 a) myndi eiga að vera *rufeyjaskáld* (svo Ind. ii., ii. 448 a, undir 'Skáld-Þórðr') sbr. Ný féll. r. xxiii. 111 og Cl. & G. V. Dict., bls. 503 a, undir 'rúfr'. Eyjarnar nefnast nú *Rúfeyar* — sjá jarðatöl.

i. 11¹⁻²: "*lætr 'fiarun' vita, er hann selt hefir vápn sín og klæði*". — Þessi málsgrein, sem eitthvað er bjögud, er tekin eptir H (en hvað hafa önnur handr.?). Í St.¹ stendr 'Þorgils' f. 'fiarun', og fæst eitthvert vit úr því, en óvíst þykir, að svo standi í handr., enda er málsgreinin eigi alls kostar víðfelldin svo. Í 'fiarun' kynni að dyljast orðið *fjarrán*. Væri það þá svo að skilja, að Ólafir Hildisson segir Þorgils fyrst fjarránid eða missi vopna og klæða, en getr eigi um aflamissinn, en Þorgils, sem heyrð hefir ávæni um aflamissinn, gerir sér gaman að, og segir, að alla muni hann geta selt sér ærinn, þó að hann hafi látið vopn og klæði.

i. 11¹⁹: *at* (pallinum) les: *af* (svo St.¹; prentv.?) sbr. "gengr nú Ólafir á pallinn": l. 15.

i. 17²⁴: *vandblattr* sýnist eigi vera heppileg breyting. — *vandblæst* (í Br. og H; málsgreininni: "ok . . . slátr" er sleppt í St.¹) sbr. "því at hann blæs svá af" í sömu línu.

i. 19²⁵⁻²⁶: "*er þó er lítil tilkváma*" er ef til vill óþörf breyting f. "*er þótti lítið*" (o: lítið eitt, dálítið, eigi mikið, en þó nokkuð) *til koma*".

i. 22¹: í *Hofsteig* þykir vafasamt, hvort vera muni réttara en *til Hofs*, svo sem St.¹ i. 26¹ hefir. — "*Finns Hallssonar lögsögumanns*" vill útgef. leiðrétta (ii. 478 neðst) í: "*Finns Halls sonar*" (o: 'Hallssonar' í tveim orðum) *lögsögumanns*", af því að *Hallr* hafi verið lögsögumaðr, en eigi *Finnr*, og í Ind. ii., ii. 428 b er Finnur talinn 'son Halls lögsögumanns'. En þetta er alveg ófugt og sönnu gagnstætt, því að Finnur prestur Hallsson var, sem kunnugt er, lögsögumaðr (1139—45, † 1145), en Hallr faðir hans, sem er með öllu ókunnur, hafði aldrei lögsögu.

i. 26³¹: "til búðar Þorgeirs" les: Þorgils, o: frá búð Þorgeirs Hallasonar til búðar Þorgils Oddasonar.

i. 31¹⁸: Á undan "Nú þeir sem..." sýnist nauðsynlegt að bæta inn í: Þorgils mælti (eða því um líku).

i. 32¹: Í St.¹ i. 38, ath. 5 (Vb.) er Þórðr prestur lundarskalli talinn Sigurðarson, og sýnist ekkert því til fyrirstöðu, að það geti verið rétt, og myndi eiga að takast upp í textann.

i. 33¹⁻²: "ok bundu... mikla". — Leiðréttingartilraun útg. er hvorki fullkomin, enda vart heppileg, það er hún nær. 'bíða byrjar' sýnist í þessu sambandi edlilegra en 'binda byrðar'. Annars veldr málgrein þessi eigi ervidleikum, svo sem hún er í St.¹

i. 35²⁷: Ámilli 'ok' og 'slíka virðing' verðr að bæta inn í orðinu: *má*.

i. 36²⁹: "Guðmundr Grímsson". — Ætti að vera: *Oddason Grímssonar* samkv. Ísl. forns. i. 249, er að vísu má ætla réttara.

i. 37⁴⁻⁶: Málgreinarnar: "ok ek legða... at mannvirðingu" eru eitthvað úr lagi færðar í handritunum, svo sem sjá má af útgáfunum, og eigi bætir leiðréttingartilraun útgefarans úr því. — "Möðruvellinga (er mannum veittu" eða 'fylgdu') verðr að vera rangt, því að Ketill var sjálfr Möðruvelligr, Þorsteinsson Eyjólfssonar hins halta, og bjó þá sjálf á Möðruvöllum (Ísl. forns.: Ljósv., kap. xxxi. 35—36), og mun villan einkum vera fólgin í því. 'Möðruvellingar' kynni hér að vera misritan f. 'Þveræingar', o: niðjar Einars Þveræings, og hafi þeir orðið til þess að lemja niðr málinu fyrir Katli, því að móðir Odda Grímssonar var Valgerðr Einarsdóttir Þveræings (Þórðar s. hr.: Bárðar s. o. fl., bls. 105).

i. 40¹² og 44⁵: Þórhallr (Finnsson), sem á n efa mun hafa verið sonr Finns lögsögumanns Hallssonar (sbr. ath. gr. við bls. 22¹), er í Vb. (samkv. St.¹) nefndr *Hallr*, og mætti ætla, að það væri réttara (sbr. föðurnafn Finns prests lögsögumanns).

i. 40¹⁴: *Aldis* (réttari ritháttur myndi vera: *A'ldis* f. *A'lfdis* (smb. B-hdr.), þó að 'alf-' sé frumlegra en 'álf-'), konu Örnólfs Kollasonar frá Snjófjöllum, er á bls. 45¹² (og St.¹ i. 54) nefnd *A'lfdis*, og þykir sá ritháttur fram yfir takandi.

i. 40¹⁶⁻¹⁷: "Sjaunda Guðrún, er átti Halldórr slakkafótr ('slatr fótr': B), er bjó í Fagradal. — Við þetta vill útgefarinn (ii. 478) bæta málgreininni: "Atta Yngvildr, er átti Halldórr prestur", er hann hyggur vera úr fallna. Nú er það víst, að ein dóttir Þorgils Oddasonar hét *Yngvildr*, og að bóndi hennar hét *Halldórr* (bls. 45²²⁻²³, en að sá Halldórr hafi prestur verið, er gripíð úr lausu lopti). Yngvildr Þorgilsdóttir fylgdi síðar Þorvardi Þorgeirssyni, og að síðustu Klængi biskupi, og var á lífi, er Einarr Þorgilsson, bróðir hennar, var veginn (1185: bls. 195—96). Nú mætti vera að tveir hafi verið Halldórnir — auk Halldórs Bergssonar, er átti Gunnhildi Þorgilsdóttur (l. 15) —, er átt hafi sína dóttur Þorgils Oddasonar hvorr, og hafi önnur þeirra heitið *Guðrún*, en hin

Yngvildr, svo sem útgefarinn getr til. Að svo hafi verið styrkist af því, að Halldórr, bóndi Yngvildar, er á tilv. stað eigi nefndr 'slakkafótr', en hins vegar er á sömu bls. l. 32—33 (= Bp. i. 424³³⁻³⁴) nefnd dóttir "Halldórs slakkafóts (slakka, skakkafóts) og Guðrúnar Þorgilsdóttur Oddasonar". Það þykir því eigi alls kostar sennilegt, að *Guðrún* á þessum stað (og þá einnig bls. 40¹⁶) sé rangt fyrir *Yngvildr*, og þykir því næst sanni að fallast á innauka-tillögu útgefarans: "*Atta Yngvildr*" o. s. frv., þó með þeirri breytingu, að orðið *prestr*, sem við ekki hefir að styðjast nema hugarburð hans, falli aptan af, og annars vegar þykir eigi ósennilegt, að innaukann ætti að setja inn í á undan orðunum: "er bjó í Fagradal", því að víst mun mega telja, að Halldórr, bóndi Yngvildar, er rédst til utanferðar með Þorbirni Vermundarsyni frá Hvoli, hafi búid í grennd við hann, og einnig bendir bls. 45²³⁻²⁴ á, að þau Halldórr og Yngvildr hafi búid í grennd við Þorgils Oddason. Yrði þá málsgreinar þessar, svo: "Sjaunda Guðrún, er átti Halldórr 'slakkafótr' Þórarinsson. Atta Yngvildr, er átti Halldórr, er bjó í Fagradal". — Við þenna innauka er þó athuganda, að Vb. sýnist (samkv. St.¹ i. 54 ath. 4, 60 ath. 5) nefna konu Halldórs 'stakkafóts' á hvorum tveggja staðnum (40¹⁶, 45²²) *Yngvildi*, en eigi *Guðrúnu*, en það kynni að vera leiðréttingartilraun ritarans. — Enn gæti menn ímyndað sér, að *Gunnhildr* (Þorgilsdóttir Oddasonar: bls. 40 l. 15, sem eigi er nefnd annarsstaðar) væri misletran fyrir *Yngvildr*, og hafi Þorgils Oddason eigi átt nema sjö dætr, en Halldórr Bergsson hafi verið maðr Yngvildar, en sú leiðrétting liggur eigi allnærri. — Auknefni Halldórs, bónda Guðrúnar, er eigi með öllu víst. Útg. hefir hallazt að *slakkafótr* samkv. Cd., en St. B. kvað hafa 'slatrfótr'; Gsb. A (A af Guðmundar sögu biskups, Resensbók) hefir *slakki*, Vb. (samkv. St.¹) *stakkafótr*, en Gsb. B og St.¹ *skakkafótr*, og sýnist það (eða öllu heldr: *skakkifótr*) vera sennilegast. — Gsb. nefnir Halldór *Þór-oddsson* (eigi: 'Þórarinsson' sem St.).

i. 40²⁰: á *Hóli* les: at *Hvöli* (svo Vb., 'at Hóli': St.¹) og svo er bærinn nefndr bls. 45²⁸ og ella, enda heitir hann nú *Hvoll*.

i. 40²³: *Jörundr* les: *Vermundr* (svo B og St.¹), og er auðsætt, að Vermundr Þorgilsson (Símonarsonar) og Þóru Þorbjarnardóttur (Vermundarsonar hins auðga) hefir verið heitin eptir Vermundi hinum auðga að Hvoli (l. 20).

i. 41⁵⁻⁶: Hér er "módir Ingjalds" (o: Ingjalds, föður Óláfs hins hvíta, föður Þorsteins rauðs) nefnd *Alöf* (Sigurðardóttir ormsí-auga Ragnarssonar lodbrókar), en í Nj.¹, bls. 2 og Eb.², bls. 4 er módir hans (o: Ingjalds Helgasonar) nefnd *Þóra* (Sigurðardóttir ormsí-auga), og er það að líkindum réttara (sbr. Tímar. Bm. fél. xi. 24), og má ætla, að *A'lafar* nafn sé hér vangávilla (eimr af nafni *Ólafs* hins hvíta í l. 5).

i. 41²¹: *Alöf*, kona Erlends í Svinaskógi, en barnamódir Hvamms-Sturlu, er á bls. 190¹² (= St.¹ i. 49¹⁸) talin *Vilhjálms-*

dóttir (*Þorgeirsdóttir*: Vb. samkv. ath. 4), en hér er hún talin "*Þorsteins* (sem kallað er 'leiðrétting' útg. — og svo virðist standa í Vb. samkv. St.¹ i. 55 ath. 8 — f. *Þorgeirs*: Cd. og B) *dóttir Kugga* ('Kagga': St.¹) *sonar*". U'tgefarinn hyggur (ii. 478 og 420 b), að hér sé lídir úr fallnir, og hafi Alöf verið *Vilhjálmisdóttir*, en komin af *Þorsteini Kuggasyni*, og er hugsanda, að svo hefði verið, ef 'Þorsteins Kuggasonar' hefir stöð í handr. Helzt sýnast þó líkindi til, að hún hafi verið *Þorgeirsdóttir*, er hún er svo nefnd hér í Cd. og B og á síðara staðnum (bls. 190¹²) í Vb., sem eigi getr verið leiðréttingartilraun ritara fyrir *Vilhjálmisdóttir*, ef hún hefir hér (41²¹): *Þorsteinsdóttir Kuggasonar* (*Þorgeirs* nafn kemr síðar fram í ættinni: 'Alöf-Þórríðr-Hróðbjartr-Þorgeirr staftendi).

i. 41²⁷: Móðir Skeggja skammhöndungs, en systir Grettis Ásmundarsonar, sem hér er nefnd *Þórdís* ('Herdis': St.¹), er í Grettis s. (Khöfn 1853, bls. 22 sbr. 192) nefnd *Rannveig*, sem efalaust er réttara, og er hér farið systravillt, því að *Þórdísi*, systur *Rannveigar*, átti Glúmr O'spaksson í Skriðnisenni (sbr. Bændam. s., Khöfn 1850, bls. 6).

i. 41³³: *Oddi* (Þórarinsson króksfjarðar, — eða 'króksfirdings': Vb.) er á bls. 63⁵ nefndr *Oddr* (Króksfjarðarson, — eða 'Þórarinsson króksfirdings': Vb.), og verðr eigi séð, hvort réttara muni vera (í Ind. ii. er honum sleppt á síðara staðnum).

i. 42²⁵: Milli *þóttu* og *skyldir* sýnist nauðsynlegt að bæta inn í orðinu: *aðrir* ("þóttu aðrir skyldir", — eða 'allir' sbr. B).

i. 43¹⁴: "*Felli inu vestra*". — *inu vestra* vantar í B (og St.¹), og er án efa röng viðbót, því að Sturla Þórðarson Gilssonar mun víst hafa verið með föður sínum að *Felli inu íðra* (sbr. bls. 8¹⁰⁻¹¹), vetrinn optir er hann kvongaðist, en mun eigi um haustið hafa reist bú á 'Felli hinu vestra', er yrði að vera sama og *Ytrafell* (sbr. bls. 337¹²).

i. 43¹⁵: *gildisfundr* (Vb. sýnist hafa 'gildir fundr'). — Líklega er réttara *hreppsfundr* eða *hrcppfundr* (St.¹, B) sbr. *samkvánumál*: l. 17. Sbr. þó *gildisbræðr*: bls. 19²¹ ('gildabændr': Vb. samkv. St.¹ i. 23 ath. 4; 'gildir bændr': H) og *gildi* (at Þingeyrum): bls. 99²⁷. Naumlega þykir byggjanda á þessum stöðum, að lögbundin gildi (sbr. Fritzn. Ordb.² i. 595 a: *gildi* 5) hafi átt sér stað á Íslandi.

i. 44⁴: *Gunnfarsson* sbr. *Gunnfarz-sonar*: bls. 54³ og *Gunnvarðr* (*Gunnfrcðr*: B): bls. 42³. Föðurnafn Óðalríks og þeirra systina er eigi með öllu víst. *Gunnfarr* er ósennileg mynd, þó að gestrinn kallaði Óðalrík "undarlega heita, ok svá föður hans" (l. 3). *Gunnfrcði*, *Gunnfrcðr* og *Gunnfriðr* er hann nefndr í St.¹ og *Gunnvarðr* í Vb., svo sem hér: bls. 42³, og er sú nafmynd sennilegust ('Gunnfarz'- f. 'Gunnvarðs-').

i. 46²⁵: *Viga-Steinn* sbr. *Steinsnautr*: bls. 47³¹ og 48⁸. Í St.¹ er hér nefndr *Viga-Glúmr*, en *Steinsnautr*, en í Vb. *Viga-Styrr* og

Styrsnautr, sem ætla má, að vera muni réttast, því að vopn Víga-Styrs kynni að hafa geymzt vestr þar ('Víga-Steinn' er ókunnr).

i. 47¹⁰: Á milli ordanna: *Þórir* og *úti* vantar inn í: *lá* (svo St.¹).

i. 47¹¹: Á eptir "*Vigfúss hét maðr*" sýnist verða að bæta inn í, svo sem stendr í Vb. (St.¹ 62, ath. 5): "*er enn var í sveit með þeim.*"

i. 47³³⁻³⁴: "Síðan kom Einnarr *þeim* útan". — *þeim* les: *Þóri* (svo sem í B). Ef *þeim* væri rétt, yrði það að vera: 'þeim Vidkunni og Þóri,' en af næstu línu á eptir má sjá, að Vidkunnr fór hvergi, en var í ýmsum stöðum, unz hann var drepinn (bls. 48¹⁸⁻¹⁹).

i. 52¹⁰: Guðfinna, móðir Bjarnar Sturlusonar, er hér nefnd *Steinsdóttir*, en á bls. 53²⁰: *Sveinsdóttir*, og svo hefir Vb. á báðum stöðunum, og mun það vera réttara (sbr. Ind. ii. undir 'Guðfinna, Steins d.').

i. 53¹²: *Guðmíjar* (Brandsdóttur), les: *Guðrúnar* svo sem á bls. 52¹⁶, og svo hefir St.¹ á báðum stöðunum (hvorugt nafnið er í Ind. ii.).

i. 55³⁰⁻³¹: "Guðbjörg hét kona hans." — Orðið *hans* er hér án efa ofaukið. "Hón var, þá heimakona í Holti" (l. 32), og hefir því eigi verið kona Óspaks í Holti, svo sem hefði orðið að vera eptir St.², ef *hans* er haldið. Eptir St.¹, sem sleppir orðunum: "hann (o: Kjartan Halldórsson hvirfils) var húskarl Óspaks í Holti" (l. 30), hefði Guðbjörg átt að vera kona Kjartans, en það gat eigi verið, því að þá hefði eigi þótt tiltökumál, þó að Kjartan væri "at hjali við hana" (l. 33). Er því auðsætt að sleppa verðr *hans*, enda er: "Guðbjörg hét kona" fullkomin málsgrein.

i. 57³⁴: "Nökkuru síðar kom norðan Snorri *Einarsson*". Útgef. getr til (neðanm. og Ind. ii.), að *Einarsson* (sem tekid er eptir B) muni vera rangt, og að það hafi verið Snorri Kálffsson á Mel, mágr Einars Þorgilssonar (bls. 40¹² sbr. 50¹⁹), er komið hafi *norðan* (o: úr Midfirði) til sætta umleitanar með þeim Einari og Sturlu. En Vb. hefir (samkv. St.¹ i. 75, ath. 7): "Snorri *Bárdarson*", og mætti vera, að það væri rétt, og hafi það verið Snorri Bárðarson hins svarta (úr Selárdal, faðir Bárðar, er átti Þórdísi Sturludóttur: bls. 52⁸), er komið hefir *norðan* (o: úr Vesttjörðum norðan) til fundarins í Sælingsdal. Þó er eigi víst, að máltízka leyfi slíka skilning, enda gæti 'Einarsson' verið svo til komið, að upphaflega hafi staðið: "*Snorri Einars*" (f. "*Snorri, mágr Einars*", o: Snorri Kálffsson, og hafi orðið *mágr* verið fallið úr af vangá), og hafi ritari síðan gjört úr því *Einarsson*.

i. 58²⁹⁻³⁰: "*Vig Karls Konráðssonar ok Bøðvars Grimssonar*" = "*Vig Kárs Koðrans s. ok Bøðvars p. (Þorgríms s.)*": Ann. reg. við ár 1169 (St.² ii. 361) = "*ok þá urðu vig þeirra Karls Koðranssonar*" (o: þeirra Karls — f. Kárs — og Bøðvars): B af Gsb. (Bp. i. 417¹⁶⁻¹⁷) = "*ok þá var vig Kárs Koðranssonar*": St.² i. 93³⁶⁻³⁷, en það er aptr röng 'leidrétting' útgefarans f. "*ok þá vóru* ('urðu': St.¹ i. 115¹²⁻¹³) *vig þeirra Koðranssona.*" En

þá málsgrein bar að sjálfsögðu (samkv. Gsb. B og Ann.) að leidrétta svo: "ok þá voru (urðu) víg þeirra Kárs (Karls) Kodranssonar", því að Kárs (Karls) hefir af vangá fallið úr hjá ritara, og þá hlaut sonar að breytast í sona hjá öðrum ritara, er eigi þekkti atburðinn, samkv. hinu undanfaranda þeirra. — Það, sem hér (bls. 58²⁹⁻³⁰) þarf leidréttingar, er Karls (samkv. Ann.) í Kárs, og Konráðssonar (samkv. Gsb. B og Ann.) í Kodranssonar, og líklega Grímssonar (samkv. Ann.) í Þorgrímssonar. — Í Ind. ii. eru 'Karl Konráðsson' og 'Kárr Kodransson' (eigi 'Kodránssoon,' svo sem bls. 93³⁷) taldir sem tveir menn.

i. 59²²⁻²³: "Arni (Gílsson)" les: Már, svo sem hann er nefndr bls. 60^{4, 6} og St.¹ Í Ind. ii er hann samkv. textanum klofinn í tvo menn: 'A'rna' og 'Má'. Ennfremr er mjög líklegt, að Gílsson sé hér rangleyst skammstafan fyrir Guðmundarson, og sé það sami maðrinn, er hér ræðir um, og sá Már Guðmundarson, er var einn Skógunga (bls. 58²⁸) og mágr Vilmundar Snorrasonar (bls. 129¹³⁻¹⁴). — Björn (Kálfsson) mun eiga að lesast Bjarni samkv. B og St.¹, og er alllíklegt, að það hafi verið Bjarni Kálfsson af Mel (sbr. Tímar. Bm. féll. ii. 21, ath. 6).

i. 60¹⁸: Álfssonar er kallað leidrétting fyrir Ólafssonar, er standi í Cd. og B (svo og St.¹), en til þeirrar breytingar sést alls engin ástæða, og sýnist hún því eigi vera annað en rangfærsla. Mætti vera, að útgefarinn hafi hugsað sér hann son Álfs Örnólfs-sonar í Fagradal, er Cd. kallar Ólaf (bls. 56²⁷ sbr. ath. 7), en eigi sjást rök til, að svo hafi verið.

i. 60¹⁶ og 18-19, 22: Ásbjörn Finnsson. — Hér virðist vera um tvo menn að ræða, er annarr hafi verið af líði Vilmundar, en annarr af líði Búddæla. 'Ásbjörn Finnsson' í l. 16 hefir verið af mönnum Vilmundar, því að Oddr Jósepsson hjó til hans og veitti honum áverka mikinn. En 'Ásbjörn Finnsson' í l. 18-19 og 22 sýnist hafa verið einn þeirra Búddæla, því að Grímr sá, er hann lagði spjóti til, virðist vera hinn sami og sá, er talinn er fallinn í l. 23, og hefir verið af líði Vilmundar. Annars vegar sýnist Ásbjörn Finnsson, sá er fyrr er nefndr, hafa hlotið að verða óvíg, er Oddr "ljó á öxlina ok klauf niðr í síduna, svá at inn sá í holið" (l. 16-17), svo að eigi hafi hann sýsilt meira á þeim fundi, hvort sem hann hefir dáðið af sárum eða eigi. Líklega er nafnið, eða að minnsta kosti föðurnafnið, rangt á síðara staðnum (gálausleg endritan), því að hefði verið alveg samnefndr maðr í hvorra líði, myndi einhver greining hafa verið á gjör.

i. 60²³: "Grímr og Auðunn Tostason" (svo B; Tostasynir: St.¹; Jósteins synir: Cd. og Vb.). Eigi sýnist nein ástæða fyrir hendi til þess að taka Tosta- fram yfir Jósteins-. Grímr mun vera sá, er áðr er nefndr (l. 19), án þess að greint sé föðurnafn hans, og er líklegt, að höfundrinn hafi eigi vitað það, og sé því Jósteins- ("Tosta-") föðurnafn Auðunnar eins, svo að rita beri -son ("Grímr, ok Auðunn Jósteinnsson").

i. 60²³⁻²⁴: "Einarr *Sigurðarson* af Bjarnarstöðum". — Réttara mun vera, að Einarr á Bjarnarstöðum hafi verið *Sigurðarson* en *Sighvatsson*: B sbr. bls. 57⁸⁻⁹ og *Sigurðr* (á Bjarnarstöðum) er þar víst réttara en *Sigmundur*, er Vb. hefir samkv. St.¹, því að senni-legt er, að Einarr hafi verið son bónda á Bjarnarstöðum.

i. 63⁵: *Oddr* (Króksfjardarson) sbr. ath. við 41³³.

i. 63¹⁹: *Prest-Oddr* ('Oddr prestur': St.¹). — Í ath. 6. neðanm. segir útgef., að 'Prest-Oddr' sé í 16. kap. Sturlu-sögu nefndr *Kirkju-Oddr*, en þar er um engan 'Kirkju-Odd' talað, heldr um 'Kirkju-Grim Þorgilsson' (sem í Ind. ii. er rangfedraðr 'Gilsson'), sem er allr annarr maðr.

i. 63³¹: (O'lafr) *Klökkuson* er í Bp. i. 418¹² kallaðr *Klukkuson*, er kynni að vera réttara ('Klokkuson') sbr. þó (Þórir) *klakka*: Fms. i. 188 o. v.

i. 63³²: Á milli *Þorsteinn Tjörvason* og *Þjóstólfr* ('Þórólfr': St.¹) *Starrason* skýtr B inn í: "*Þorgils ss.*" Utg. hefir eigi tekið það upp í textann, en í St.¹ hefir verið gjört úr því *Þorgils synir*. En *ss.* merkir hér án efa *sighvatsson*, og á því að standa hér í textanum: *Þorgils Sighvatsson*, sá er nefndr er með setumönnum Einars Þorgilssonar: bls. 61³¹⁻³².

i. 67²: "*Hallr Gilsson ok Atli Þormóðarson*". — Til þess svarar í St.¹ i. 86¹⁶: *Atli Gilsson* ('Gizurarson'), en 'Atla Þormóðssonar' er þar látid ógetid. Í næstu línu þar á eptir eru í St.¹ taldir sem þegar örendir af líði Einars: "*Hallr Gilsson ok Arni Bersason*" (= 'Bassason'), en hér í St.² (l. 3) einungis *Arni Bassason*, en 'Halls Gilssonar' er látid þar ógetid. — Nú vitum vér, að *Hallr Gilsson* var einn af mönnum Einars Þorgilssonar, frændi hans, og víst næstr honum að mannvirðingu þeirra manna, er til ránsins fóru á Skarfstaði (bls. 61²⁹⁻³⁰, 63³¹), og að hann féll eigi í bardaganum, heldr fékk grid til handa Saurbæingum af Sturlu (bls. 66²⁶⁻²⁸). Það er því rangt í St.¹, er hann er talinn örendr í lok bardagans, og hefir það verið Arni Bassason einn af líði Einars, svo sem segir í St.² (sbr. Bp. i. 418¹²⁻¹³). Hins vegar má ætla, að rangt sé í St.² er *Hallr Gilsson* er talinn í líði Sturlu, og er líklegt, að *Atli Gilsson* (í St.¹) sé réttara. — — "Þá er þeir Sturla kvámu til Krosshóla, váru þeir *nítján* saman" (bls. 64³⁰⁻³¹), en hér (bls. 66³⁰⁻⁶⁷) eru að eins nafngreindir *scatán* (en í St.¹ — að nöfnum hæfilega leidrétum — að eins *fmmtán*), og munu því þrjú (fjögur) nöfn vera úr fallin, því að upphaflega munu þeir allir hafa taldir verið með nöfnum.

i. 70¹⁸: *Þórhalla* les: *Þórhalls* sbr. bls. 69²⁸ o. a. (líkl. prentv.).

i. 70²¹: *Þorvaldr* les: *Þorvardr* sbr. l. 9, 13, 14, 16, 18 (líkl. prentv.).

i. 73⁴: *Torfi* (svo og Vb.) er kallaðr *Tjörvi*: l. 21 og 29 (á síðara staðnum tekið upp eptir B f. *Torfi* í Cd.). Nafnmyndin *Tjörvi* mun hér vera miðr rétt (í Ind. ii. er maðr þessi talinn sem tveir menn: "Tjörvi" og "Torfi").

i. 77⁴: *Kolfinna* (Kleppsdóttir) les: *Kolþerna*. Svo er hún nefnd í B og á bls. 198⁴ ('Kolderna'. — Í Ind. ii. er hún talin sem tvær konur með báðum nöfnum).

i. 78²⁷: (Hreins ábóta) *at Þverá* er án efa mislesning (misleyst skammstafan) f. *at Þingeyrum* sbr. Bp. i. 86, ath. gr. 8. við bls. 85 og bls. 241⁷. — Sá Hreinn ábóti, er hér getr, var *Styrmisson* († 1171), en í Ind. ii. (ii. 437 a) er honum slengt saman við *Hrein Hermundarson*, barnsföður Snælaugar Högnadóttur úr Bæ, en föður Guðrúnar, er Snorri Sturluson gat börn við (Bp. i. 284, 487), og sá Hreinn er og í Tab. i. 11 (ii. 486), þar sem hann er annars rétt ættfærðr, látinn vera *ábóti*, svo sem nafni hans Styrmisson.

i. 79¹³: "sem hún hafði fyrst beitt". — *hón* les: *hann* (o: Böðvarr Þórdarson), — eða *Böðvarr*, svo sem St.¹ hefir sbr. bls. 78¹¹⁻¹⁴ og "sem hafði fyrst beitt": B. — Að taka *hón* um Vigdís er miklu óvífellnara.

i. 79²²: *Hallgerði* (Runólfsdóttur) er tekið upp eptir B f. *Hallfríði*, sem ætla má, að sé réttara. Í Laxdælu, kap. 78., er hún raunar nefnd *Úlfheiðr*. Hún var Runólfsdóttir Ketilssonar biskups. Útg. hefir ætlað, að kona Hermundar Kodranssonar hafi verið Hallgerðr Runólfsdóttir Dálkssonar, sú er Ólafr prestur Sölvason að Helgafelli átti: bls. 75²⁻³ (sjá ii. 434 a, þar sem Hermundr er talinn sídari maðr hennar), en hefir horfið frá því aptr og fylgir í Tab. i. 11 Laxd., nema hvað hann kallar konu Hermundar þar *Alfheiði* (f. 'Úlfheiði'): ii. 486.

i. 83³⁴—84¹: "á virkit fyrir búð sína" vantar í B, og sýnist varla vera rétt, og kynni að eiga nemast úr textanum sbr. Árb. Fornl. fé l. 1881—81, bls. 27.

i. 84²⁸⁻²⁹: "*sex vetra ok annarr*" verðr að leiðréttast samkv. St.¹ þannig: "*fimm vetra, annarr sex, þriði*", er yxunir voru þrír, er úr var að velja (l. 28).

i. 86¹³: *ofanverðum* (dögum hans, o: Sturlu skálds). — Réttara sýnist að sjálfsgöðu: *öndverðum*: B, því að við þau tíðindi, er gerðust á ofanverðum dögum Sturlu, var hann mörg sjálfr ridinn, enda þurfti eigi að taka fram, hvaðan hann hafði vísindi um þau tíðindi.

i. 88³ = Bp. i. 408²⁶: "Hann (o: Þorvarðr Þorgeirsson) átti *fimm (tíu: Gsb)* dætr, þar er ór barnæsku kómsk". — Í Tab. iii. 7. (ii. 493) telr útg., að Þorvarðr ætti *tíu* dætr og fylgir þar Gsb., en eigi St. Texti St. er hér þó rétt, en eigi alls kostar nákvæmr að því leiti, að Þorvarðr átti fimm dætr skilgetnar við Herdís Sighvatsdóttur, en auk þess átti hann þrjár dætr óskilfengnar, alls *átta* dætr. Til þess að texti St. yrði nákvæmlega rétt, ætti að standa svo: "Hann átti [*við henni*] fimm dætr".

i. 88⁴ og 95³²: *Guðrún* (Þorvarðsdóttir Þorgeirssonar, er átti Þorgeirr, son Brands biskups, en síðar Eirekr Hákonarson) er án efa rangnefni f. *Guðný*, svo sem hún er nefnd Bp. i. 408²⁷ og

420¹⁴, enda hét önnur dóttir Þorvarðs og Herðísar *Guðrún*, er átti Klængr Kleppjárnsson (sbr. i. 132), og eru þær ekki greindar ('hin eldri' og 'hin yngri'). Í *Ind.* ii. er þeim slengt saman í eitt, svo sem Klængr hafi verið síðari maðr *Guðrúnar*, er Þorgeirr biskupsson hafi fyrr átta. — Í *St.*² ii. 498⁶⁻⁷ segir svo: "Guðný Þorvarðsdóttir (sem er leidr. útg. f. Þórðardóttir sbr. Ísl. s.² i. 356¹⁴) var gipt austr", og ef *austr* er hér = *til Noregs*, sem vel má vera, þá kemr það heim um *Guðnýju*, ekkju Þorgeirs biskupssonar, ef Eirekr Hákonarson, síðari maðr hennar, hefir ílenzt í Noregi (sbr. næstu ath. gr. hér á eptir).

i. 88⁵ = Bp. i. 408²⁸⁻²⁹: "*Eirekr Hákonarson ór Orkneyjum, dótturson Sigurðar slembis*" ('slembidjákns': Gsb.). — Faðir Eireks Hákonarsonar var Hákon kló, sonr Hávarðs Gunnasonar og Bergljótar, dóttur Ragnhildar, dóttur Páls jarls Þorfinnsonar (*Flb.* ii. 422), en móðir Eireks hefir verið Ingigerðr, dóttir Sigurðar slembidjákns (*Fagrsk.* bls. 147). Móðir Ingigerðar, en barnsmóðir Sigurðar slembidjákns, hefir verið *Auðhildr*, er átta hafði Eirekr stræta, og var þeirra son Eirekr slagbrellir, faðir Haralds jarls unga. Í Orkneyinga sögu (*Flb.* ii. 437) segir svo: "þá fylgdi honum (o: Sigurði slembi) *Auðhildr*, dóttir Þórleifar Moddansdóttur, er átti Hákon kló". Orðin: "*er átti Hákon kló*" gæti hér eptir sambandinu átt eigi síðr við *Þórleifu* en *Auðhildi*, en hvorugt getr verið rétt. Hér er því þörf leidréttingar á textanum, og liggur hún eigi fjarri. Það mun mega telja víst, að ritari hafi af vangá á eptir: *Moddansdóttur* fellt úr orðin: "*hón* (o: *Auðhildr*) *var móðir Ingigerðar*" eða: "*þeirra* (o: *Sigurðar slembidjákns og Auðhildar*) *dóttir var Ingigerðr*" (er átti Hákon kló), eðr því um líkt. Synir Hákonar klóar og Ingigerðar Sigurðardóttur slembidjákns voru þessir: Hávarðr halti, Sigurðr, Haraldr, *Eirekr* (*Fagrsk.* á tilv. st.). Eigi koma þeir Hákonar synir við Orkneyinga sögu, og má þykja allíklegt, að þeir, eða einhverjir þeirra, hafi flutzt á vit frænda sinna í Noregi, og tekið sér þar bólfestu, svo sem Eirekr Hákonarson, er sókk Guðnýjar Þorvarðsdóttur (orðin: *ór Orkneyjum* — ekki: 'í Orkneyjum — kynni og að benda til þess, að hann hafi eigi átt þar heima), og mátti þá segja um Guðnýju, konu hans, að hún hefði gipt *austr* (sbr. næstu ath.gr. á undan).

i. 88⁷⁻⁸: Hér segir, að Hallberu Þorvarðsdóttur Þorgeirssonar hafi átta Þórðr, og er sá Þórðr hér talinn Örnólfsson úr *Önundarfirdi* (svo og Vb. samkv. *St.*¹, — 'Amundason': *St.*¹) = *Önundarson*: *St.* B og Gsb.: Bp. i. 408³¹ = *Önundar son, er inni brann*: Ísl. s.² i. 356¹³⁻¹⁴ = *St.*² ii. 498⁶. Þetta áttartölu brot mun hafa varðveitt hið upphaflega. Það eru meiri heimildir fyrir því, að Þórðr, maðr Hallberu, hafi verið *Önundarson* en *Örnólfsson* (og sé *Örnólfs-* mislesning eða misletran f. *Önundar-*). Svo sýnast og orðin: *ór Önundarfirdi* vera afbökun úr: *er inni brann*. Það verðr því trautt ástæða til þess að efa, að það hafi verið Þórðr, son Önundar Þorkelssonar í Lönghlíð, er gríð þá í brenninni (i.

158³⁴⁻³⁵, — honum er sleppt í Ind. ii.), er átt hefir Hallberu Þorvarðsdóttur.

i. 88³: *Brandr* (á Draflastöðum: bls. 143²⁷), er átti Ingibjörgu Þorvarðsdóttur Þorgeirssonar, er í Gsb. talinn *Knakansson* (Bp. i. 408³²). — Með því að telja má víst, að eitt handrit liggi til grundvallar fyrir Guðmundar sögu biskups í St. og hinni sérstöku sögu hans, sem prentuð er í Bp. i., verðr svo á að líta, að það, er önnur hefir umfram í smáatriðum, sé að jafnaði fallið úr í handritum hinnar, og sýnist því sem í nýjum útgáfum væri rétt að taka það upp í textann í millum klofa.

i. 88²¹: Gsb. bætir við eptir "Eyjólfr Einars son" (föðurnafni Einars): *Jakobssonar*, er ætla má, að úr sé fallið í St. (Bp. i. 409¹⁴).

i. 88²³: *Þórný* (Þorgeirsdóttir Hallasonar), kona Gríms Snorra-sonar að Hofi, er í Bp. i. 409¹⁷ misnefnd *Guðný*, en réttnefnd þar ('Þórný') á bls. 448⁵.

i. 88²⁹⁻³¹: Ætt Rannveigar Úlfhæðinsdóttur er hér eitthvað skakkt rakin. *Kollasonar* (l. 29 á síðara staðnum) sýnist eiga að falla úr. En hverr átti þá *Þórnýju* (St.) eða *Þórörmu* (Gsb.) *Aradóttur af Reykjanesi*? Og við hvern Aranna á Reykjanesi (Reykjahólum) er átt hér, — *Ara Músson* eða (sonarson hans) *Ara Þorgilsson*?

i. 88³⁴: *Clemet* ('Klemet': Gsb. B sbr. 'Klement': St.¹, — Arason Þorgeirssonar) er líklega réttara en *Klængr* (Gsb. A: Bp. i. 409²⁰), því að svo virðist, þar sem rannsókn kemst að, sem það sé optast nær rétt, er St. og Gsb. B hafa, er þeim ber saman, svo sem opt er, en Gsb. A hefir annað.

i. 89¹ = Bp. i. 410³: "þat var þrim nóttum fyrir (svo og Gsb. B, — eptir: Gsb. A) michaelsmessu, er sveinninn (o: Guðmundr Arason) var fæddr". — Vér hyggjum, að fyrir, er St. og Gsb. B hafa, sé réttara, og svo hefir J. S. ætlað (Dipl. Isl. i. 321).

i. 89² og 95²⁷⁻²⁸ (og Gsb. B: Bp. i. 410, ath. 4): *karhöfði* les: *kárhöfði* sbr. Einarr Gilsson: "*Kárhöfði þat úrum*" (Bp. ii. 7. — Sbr. og St.¹ og Bp. i. 486²⁰). — Gsb. A: Bp. i. 410⁵ og 420⁸ hefir ranglega *karhöfði*.

i. 89²⁵ og Gsb. B: *Hrafnalbjörgum* er án efa réttara en *Hrafna-nesjum*, er Gsb. A hefir (Bp. i. 411⁵ sbr. ath. 3), því að *Hrafna- björg* heita (héttu) nálægt Túnsbergi: Fms. viii. 260³⁻⁴ sbr. xii. 306, enda eru 'björg' fremr en 'nes' aðsetr hrafna.

i. 89²⁶: *þat* (sumar) = Bp. i. 411⁷: *it sama* (sumar) er hvortveggja rangt, og á að vera *annat* (sumar), því að bardaginn í Túnsbergi varð 1161 (Fms. vii. 283), en bardaginn undir Sekk fyrir Raumsdal 1162, og svo er talið í annálsgrein ársins 1162 hér á eptir (bls. 92²⁷ = Bp. i. 415²³).

i. 89³⁰: *Reyri* er leiðrétt af útgefaranum (ii. 517) í *Ré*, og í Bp. i. 411¹² stendr *Ré*, sem er leiðrétting útgef. f. *Eyri*: Gsb. A og *Reyni*: Gsb. B, er hvortveggja bendir á ritháttinn *Reyri*, er

kynni að vera rétt (um *Ré* og *Reyri* — býli Sigurðar jarls — sjá Fms. xii. 339 b, 340 a, sbr. vii. 295 ath. 5).

i. 90⁴: (Amundi) *Konráðsson* (svo og St. B. — ófornleg mynd og fráleitt frá 12. öld) les: *Koðransson*: Bp. i. 412¹.

i. 90³⁰: Að Olafur Guðbrandsson hafi verið *dótturson Haralds gilla*, svo sem hér (= Bp. i. 415⁴) er talið, er án efa ósannara, en að hann hafi verið *son Mariu, dóttur Eysteins konungs Magnússonar* (Fagrsk. bls. 147² sbr. 183; Fms. viii. 316). Líklega er villan upphaflega sprottin af vangá eða misminni, heldr en að til grundvallar liggja mismunandi sögn.

i. 91²³: Bp. i. 415¹⁵⁻¹⁶: Bardaginn á Ryðjökli er hér talinn að hafa verið "nóttina eptir *allraheilagramessu*" (og þaraleiðanda árið 1166). Annálar setja hann árið 1167, og kemr það heim við Noregs-konunga sögur, er tíðsetja þann atburð *at kyndilmessu*: Fms. viii. 316 sbr. "um aptan fyrir kyndilmessu": Fagrsk. bls. 183, og má ætla, að það sé réttara. Hér kynni mismunandi sögn að liggja til grundvallar.

i. 92²⁸ (og 206¹⁸): *Þorvarðr* (auðgi) les: *Þorvaldr*, svo sem hafa Bp. i. 415²³ og Ann. við ár 1161. — Í Ind. ii. er '*Þorvarðr auðgi*', sem hér er talinn andaðr 1162, gjörr sami maðr og *Þorvarðr auðgi Asgrímsson* (sem andaðist 1186, faðir Oskar, er átti Kálfr Guthormsson), og '*Þorvarðr auðgi Guðmundarson* (bls. 206¹⁸) er og talinn andaðr 1186. Þannig er andlátsár Þorvarðs hins auðga (Asgrímssonar, 1186 eptir annálum) heimfært til beggja *Þorvaldanna*, er útg. svo kallar, Guðmundarsonar og Asgrímssonar. En þann *Þorvald auðga*, er annálar telja andaðan 1161, en Gsb. 1162 (= þann er St. hér nefnir *Þorvarð auðga*), hyggur útg. (sjá Ind. ii.) vera 'Þorvald — sem hvergi er nefndr *hinn auðgi* —, son Þórðar Þorkelssonar hins auðga úr Alvíðru', sem virðist hafa verið uppi eigi öllu síðar en snemma á 11. öld, þar sem Hrafn Sveinbjarnarson og Skarðs-Snorri eru hvorttveggja í 6. lið frá honum. Í annan stað hefir útg. (í leidrét. ii. 479) viljað breyta orðum Sturlungu i. 129²⁷: "*ok Álfheiðar*" í "*föður Álfheiðar*", og eptir því ætti Álfheiðr, kona Gizurar Hallssonar, að vera dóttir Þorvarðs hins auðga Asgrímssonar, er því ætti að vera sami maðrinn og Þorvarðr hinn auðgi Guðmundarson (bls. 206¹⁸). Eptir því sem orð liggja (bls. 129²⁵⁻²⁸): "Maðr hét Guðmundr ok var Þorvaldsson. Hann var kallaðr inn dýri... Hann var bróðir Asgríms, föður Þorvarðs ins auðga, ok Álfheiðar, er átti Gizurr Hallsson, ok Vigdísar, er átti Forni Sökkólfsson," þá kemst tvenns konar skilning að um faðerni Álfheiðar og Vigdísar. Önnur er sú, að þær hafi verið *Asgríms dætr*, systr Þorvarðs hins auðga (og kynni sú skilning að liggja öllu nær) eða þá *Þorvalds dætr*, systr Guðmundar dýra. J. S. hefir (Dipl. Isl. i. 486, ath. 1) tekið málsgrein þessa svo, að þær Álfheiðr og Vigdís væri hér taldar Asgríms dætr Þorvaldssonar, systr Þorvarðs hins auðga, en hefir jafnframt tekið eptir því, að eptir tímanum gat Álfheiðr, kona Gizurar Hallssonar,

eigi vel verið bróðurdóttir Guðmundar dýra (og þaðan af síðr gat hún verið bróðursonardóttir hans, svo sem G. V., hyggj), og ætlar hann því rangt vera, að hún hafi verið dóttir Ásgríms Þorvalds-sonar, en telr hana dóttur *Þorvarðs hins auðga* († 1161) *Guðmundarsonar*. Hann hallast þannig að 'Þorvarðs' nafni, og hefir ætlað, að samkvæmt bls. 206¹⁸ væri *Þorvarðr*: bls. 92⁸ réttara en *Þorvaldr*, er Gsb. og Ann. hafa. En dr. Jón Þorkelsson, rektor, hefir (Gizurar s. jarls, bls. 4, ath. 1) fyllilega sannað, að Alfheiðr, kona Gizurar Hallssonar, og Guðmundr hinn dýri hafa verið syskin, börn "*Þorvalds hins auðga* († 1161) *Guðmundarsonar*". Hann bendir til þess, að þeir Gizurr Þorvaldsson og Helgi leistr (St.² ii. 160) voru þrémenningar, og að frændsemi þeirra var þannig:

Þorvaldr inn auðgi († 1161) } Guðmundr dýri—Þorvaldr—Helgi leistr.
 Guðmundarson } Alfheiðr—Þorvaldr Gizurarson—Gizurr.
 Á annan hátt gátu þeir eigi verið þrémenningar. Þannig hafa bæði syskinin, Guðmundr dýri og Alfheiðr, látið heita *Þorvald* eptir föður þeirra. Það getr því engum vafa verið bundið, að lesháttur Prestsöguannálsins í Gsb. (við ár 1162) og annála (við 1161): *Þorvaldr* er takandi fram yfir *Þorvarðr* í St. (bls. 92²⁸, — og að þá beri einnig að lesa: *Þorvaldr* bls. 206¹⁸).

i. 92³²: "*vígðr* (til biskups... ok fór utan") er sjálfsagt rangt (og búið prentvilla) f. *kosinn*: Bp. i. 416²⁴, því að þótt Brandr Sæmundarson, sem orðin eiga við, væri vígðr samsumars og hann fór utan, hefði eigi verið frá því sagt á undan utanför hans.

i. 93¹¹: *Karlshríð* (á gregoriusmessu) er réttara en *Kárshríð*: Gsb. A: Bp. i. 416²¹. — Gsb. B hefir *Kallshríð* f. 'Karlshríð' sbr. *Karlshríð*: Ann. 1164.

i. 93¹⁴: Hinn 4. kap. (Prestsögu Guðmundar) byrjar svo: "En fyrir þat, at fé þat, er Ari hafði átt" o. s. frv. Svo gat frásögn þessi ekki byrjað, og er auðsjáanlega fallin úr á undan málsgrein sú, er stendr í Gsb.: Bp. i. 416²⁴: "*Á hinu viii. áre kómo tíðende út hingat um fall Ara* (En fire því at feárlutr sá, er átt hafde Are)", er þyrfti að takast upp í textann í St.; en við málsgrein þessa í Gsb. er athuganda, að *viii.* er rangt f. *vii.* (o: aldrsári Guðmundar Arasonar, 1166, og kemr það fyrir eitt að því leiti, hvort Ari féll að allraheilagrannessu eða að kyndilmessu).

i. 93²⁴: *þat* (sá) er viðbót útgef., en myndi eiga að vera: *ok* (sá), því að svo hefir Bp. i. 417³. — *Ari*: St. og Gsb. B réttlega = *An*: Gsb. A ranglega. — *Böðvarsson*: sameiginleg villa í St. og Gsb. B f. *Bjarnarson*: Gsb. A. Sami maðrinn er í Bp. i. 450¹² rangnefndr að eiginnafni bæði í A og B af Gsb.: *Ön* (= 'An') í A, en *Arni* í B, en réttnefndr að födur nafni í báðum: *Bjarnarson*. Í annálum við ár 1196 og Bp. i. 147 er hann réttnefndr *Ari Bjarnarson*.

i. 93²⁸⁻²⁹: "*selr Þorgeirr Hvassafell*". — Réttara mun vera: "*selr Þorgeirr af höndum Hvassafell*", svo sem St.¹ hefir, og virðist af höndum munu vera hér úr fallið.

i. 93²⁹: (ok rézk) *tíl Munkaþverár* (— það nafn mun vera

yngra en Prestssaga Guðmundar Arasonar, þó að eigi sé það ótítt í St.) á án efa að vera "til munklúfis til Þverár": Bp. i. 417⁹.

i. 93²²: "er átti Guðrímu Þorgeirsdóttur". — *Guðrímu* les: *Grimu* sbr. 88²⁴ = Bp. i. 409¹⁸ (sbr. Ind. ii. undir 'Gríma Þorgeirsdóttir'). Í Gsb. er þessarri málgrein (ranglega) sleppt (Bp. i. 417¹³).

i. 93²⁴: *Þorgeirr* les: *Þorvarðr*: Bp. i. 417¹⁴, o: *Þorvarðr Þorgeirsson*.

i. 93³⁷: "var víg Kárs Koðránssonar" er röng 'leiðrétting' útgefárans f. "voru víg þeirra Koðrans sona": Cð., en á að vera: "urðu víg þeirra Kárs (Bp. i. 417¹⁷ hefir ranglega: *Karls*) Koðranssonar" — sjá ath.gr. við bls. 58²⁹⁻³⁰. — Hver þessi 'Kárr Koðransson', er veginn var 1169, hafi verið, er óvíst, en eptir tím-anum hefði hann getað verið bróðir Orms prests († 1159) og Hermundar (á Gilsbakka og) í Kalmanstungu († 1197) og Þorgils (Flb. iii. 448) og Herðísar, er átti Þorleifr beiskaldi í Hitárdal (Ísl. s.² i. 138, 448), son Koðrans Ormssonar af Gilsbekkinga-kyni (Laxd. kap. 78).

i. 94¹⁰⁻¹¹: *Býsnavetr*, sem hér heimfærist til 1170, er líklega rangt f. *Skríðnavetr* sbr. "þau misseri . . . í skríðum": l. 9-10. Sbr. og *Skríðnavetr*: Kgsann. 1172 og *Skríðna-mannskæði*: Ísl. ann. 1171. — Þessarri málgrein: "þau misseri . . . Býsnavetr" (l. 9-11) er sleppt í Gsb.

i. 94¹²: "Einarr Helgason, ok Skógungar, Vilmundr Snorrason" er óvífellndislega orðað. Gsb. A: Bp. i. 418³ hefir: "*þeir Gunnarr ok Vilmundr Snorrasonir*" (Gsb. B hefir sem St.), sem er betr orðað, en mun þó víst vera rangt, því að eigi er kunnugt um, að 'Gunnarr' hafi heitið neinn bróðir Vilmundar Snorrasonar né neinn Skógunga, og má telja víst, að svo hafi ekki verið. En einn Skógunga hét *Már Guðmundarson* (bls. 58²⁸, — mágr Vilmundar), og eru nokkur líkindi til, að hann hafi verið í bardaganum í Saurbæ með Vilmundi sbr. ath.gr. við bls. 59²²⁻²³. Þykir því eigi ósennilegt, að hér hafi upphaflega stadið: "Einarr Helgason ok þeir *Már Guðmundarson* ok Vilmundr Snorrason" og sé bæði "*Skógungar*" í St. og Gsb. B og "*þeir Gunnarr ok*" í Gsb. A mislesning úr "*þeir Már Guðmundarson ok*", og hafi nafn hans verið skammtafað og ólæsilegt í grundvallar handriti.

i. 94¹⁴: "ok féllu sjau menn af Vilmundi". — Gsb.: Bp. i. 418⁴ hefir *viii* (menn). Eigi er, með öllu víst, hvort réttara sé, að fallið hafi *sjö* menn eða *átta*. A bls. 60. eru taldir með nafni sjö menn, er féllu af líði Vilmundar: Ífarr prestur, Leifr húskarl Einars Þorgilssonar, Þorsteinn Ólafsson (eða 'Alfsson?'), Grímr, Auðunn Jósteinsson (eða 'Tostason?'), Steinólfr af Kverngrjóti og Einarr Sigurðarson af Bjarnarstöðum. En eigi er ósennilegt, að og hafi látizt Asbjörn Finnsson eptir þeim áverka, er hann fékk (l. 16-17), þó að eigi sé það beint tekið fram, og væri hann þá hinn áttundi. Þó er athuganda, að sáralækning stóð á eigi allágu

stigi á þeim tímum, og er varla rétt að víkja frá Sturlungu, að þeir hafi *sjö* verið, er féllu af þeim Vilmundi.

i. 94¹⁷: "fór Ingimundr búi á *Möðruvöllu iðri*". — "Möðruvellir *iðri*" (= Möðruvellir í Eyjafirði) er hér án efa rangt, því að þar hefir um þær mundir átt staðfestu Örnólfur Jónsson († 1197 — það ártal er fallið úr í ættartöflu í Tímar. Bmfél. iv. 138 — faðir Jóns Örnólfssonar á Möðruvöllum, † 1222 — það ártal er á s. st. misprentað: 1312). Þeir 'Möðruvellir', sem hér er átt við, eru vafalaust "Möðruvellir *ytri*" (= Möðruvellir í Hörgárdal, — og svo hefir St.¹, en í Gsb. greinir eigi frá því, hvora 'Möðruvöllu' sé við átt). Möðruvellir *ytri* virðast eigi hafa verið adsetr höfðingjaættar, svo sem Möðruvellir hinir innri, heldr leiguland, enda fluttist Þorvarðr Þorgeirsson þangað af Hálsi nokkru síðar (fyrir 1186: St.² i. 128. — Enn síðar leigði landið Sigurðr Ormsson, og ýmsir optir hann, sem kunnugt er um, unz þar var klaustr sett 1296).

i. 94²⁰: "*Ingjald, mág Sturlu*" er rétt, en Bp. i. 418¹⁰ kallar Ingjald ranglega: *Snorrason f. Hallsson* (eða 'Gufu-Hallsson') St.² i. 62²⁶. — Þykir alllíklegt, að ritari hafi haft *Snorra Hallsson*, bróður Ingjalds, er og var að Heiðarvígi, í huga, og hafi það valdið misritaninni.

i. 94²¹ og 109³⁰: *reið* les: *rék*. Svo (*rézt*) hefir Gsb. á báðum stöðunum: Bp. i. 418¹⁰ og 450²⁰.

i. 94²³: "á Háls til *Þorgeirs*" les *Þorvarðs* (Þorgeirssonar), svo sem stendr í Bp. i. 418¹⁸.

i. 94²³⁻²⁴: "Þat vár andaðist *Grundar-Ketill*" = Bp. i. 418¹⁸⁻¹⁹. "*Björn bekkann ok Grundar-Ketill*" les: "*Bjarni Bergþórsson ok Grundar-Ketill*". Þessi annálgrein er í prestssögunni (bæði í St. og Gsb.) komin inn á röngum stað, svo sem margar fleiri annálgreinar hennar eru eigi færðar til réttis árs. En það er enginn vafi á, að þetta er annálgrein ársins 1173, og að "*Björn bekkann ok Grundar-Ketill*" samsvara "*Bjarni prestr Bergþórsson ok Ketill Þorsteinsson*" í annálm (við ár 1173). *Grundar-Ketill* er Ketill á Grund í Eyjafirði *Þorsteinsson* rangláts, faðir Þorláks Ketilssonar í Hitárdal (og á Kolbeinsstöðum). *Björn bekkann* er rangfærsla úr *Bjarni Bergþórsson*, sem án efa er sami maðrinn og var lærisveinn Jóns biskups Ögmundarsonar og heimildarmaðr Odds og Gunnlaugs munka (Bp. i. 241, Fms. iii. 173, x. 374). — Nafn hans hefir verið ólæsilegt með öllu í frumhandriti St.-handrita, og hefir fyrir því verið sleppt þar með öllu, en lítt læsilegt í frumhandriti Gsb.-handrita (— hinu sama nokkru fyrr?), og hefir því bjagast þar ('Björn' f. 'Bjarni' og 'bekkann' f. 'bergþórsson').

i. 94²⁵⁻²⁶: "buðu . . . *hónum* heim", o: Ingimundi presti Þorgeirssyni, er rétt, en *henni* (Bp. i. 418²¹, o: Sigríði Tumadóttur, konu hans) er berlega rangt, því að hún hefir orðið kyrr í Así með föður sínum, er þau Ingimundr skildu.

i. 94²⁶: *Hrafns Hallssonar* les: *Halls Hrafnssonar* (svo St.¹ og Bp. i. 418¹⁸), o: Halls þess, er síðar varð ábóti að Þverá (1184,

† 1190), sonar Hrafns lögsögumanns Úlfhedinssonar, en föður Eyjólfss prests Hallssonar að Grenjadarstöðum, er síðar varð ábóti í Saurbæ († 1212). — 'Hrafn Hallsson', sem enginn vottr finnst til, að til hafi verið, er tekinn upp í Ind. ii., og er því 'Hrafns Hallssonar' hér trautt prentvilla, heldr misgáningsvilla útgefaran.

i. 94³⁰: "Veginn Einarr *Grimsson*" (svo og Gsb. B) er án efa réttara en Þorgeirsson: Gsb. A: Bp. i. 418²⁷ (Gsb. segir: l. 26, að það væri "annat vár áðr", en það mun eiga að vera "um vórit áðr").

i. 94³¹: "brenndr bær *Einars* Skaptasonar í Saurbæ á Kjalarnesi". — *Einars* les: *Helga*: Bp. i. 418²⁸ sbr. St.² i. 95⁴ = Bp. i. 419⁶ og Ann. við ár 1175. Það sýnist engum vafa bundið, að hér sé um einn mann að ræða. Helgi (prestr) Skaptason (því nafni er sleppt í Ind. ii., en rangnefnið 'Einarr Skaptason' er tekið þar upp) hefir orðið missáttr við Austmenn, og hefir Páll austmaðr (Brennu-Páll) valdið brenninni í Saurbæ, en Helgi prestr til hefnda brennt kaupskip hans, en verið veginn af austmönnum á alþingi 1175.

i. 94³⁴⁻³⁶: Greinin um hinar lægri vígslur Guðmundar Arasonar: "Var hann þá tólf ('þrettán': B af St.) *vetra* . . . en þrettán *vetra* til djákns" er hér öll úr lagi færð, svo að ekki er vit í, því að eigi gat Guðmundr hafa verið vígðr til akolúthuss tólfvetra, til súbdjákns árið eptir og til messudjákns þrettán *vetra*. St.¹ setr hinar lægri vígslur hans, er hann var þrettán, fjórtán og fimmtán *vetra*, sem fullt vit er í, en þó varla rétt. Ætla má, að málsgreinin sé alveg rétt í Bp. i. 418³¹—419¹ (eptir Gsb. A), og hafi hann tólfvetra tekið krúnuvígslu (akolúthusvígslu), þrettán *vetra* súbdjáknsvígslu og fjórtán *vetra* messudjáknsvígslu, og kemr það í alla stadi vel heim.

i. 95¹¹: (konu) *Arnórs* er án efa ofaukið — sjá Bp. i. 419¹⁴ og St.¹ — Bæði er: "konu Arnórs, þá er Arnórr meinadi" hér um bil lokleysa, því að eigi gat hann átt fleiri en eina konu í senn, og þó að hann hefði átt margar konur, myndi hann hafa meinað þær allar, enda myndi Sveinn Sturluson eigi hafa dirfzt að fífla eiginkonu höfðingjans Arnórs Kolbeinssonar (föður Kolbeins kalda-ljóss).

i. 95²⁰: *In fjórðu misseri* (svo og Gsb. B) er réttara en: "Þá er Guðmundr var *xvii* *vetra*": Bp. i. 419²⁸ (Gsb. A), því að í upphafi hinna fjórðu vistarmissira Guðmundar á Grenjadarstöðum var hann *sextán* *vetra*, en í missiralok (og í upphafi hinna næstu missira) var hann *sautján* *vetra* (95²¹⁻²² og Bp. i. 420¹⁻²).

i. 95²⁴: *Þórarinn* á Stað í Kinn er í Bp. i. 420 (eptir Gsb. B) nefndr *skinnfaxi* (réttara kynni að vera *skinfaxi*). Í Gsb. A fæst eigi vit úr auknefni hans (sýnist vera ritað: 'se'pari'), og mun ritari þess hafa farið eptir ógreinilegu handriti, en í frumhandriti St.-handrita hefir auknefnið verið með öllu ólæsilegt, og hefir því þar verið fellt úr (-- mætti takast upp eptir Gsb. B).

i. 95²⁷: *inn þriðja* (vetr, 0: af tveim vetrum, er Guðmundr var í Saurbæ í Byjafrði) les: *inn fyrra*: Bp. i. 420⁷.

i. 95³¹: "þau misseri *eptir*." Því orði ('eptir') sleppir Gsb. ranglega (Bp. i. 420¹³), svo að þar verðr óglögg missiradeiling.

i. 95³²: *Guðrún Þorgeirsdóttir* les: *Guðny'* (sjá ath.gr. við i. 88⁴) *Þorvarðsdóttir* (Þorgeirssonar). Bp. i. 420¹⁴ hefir hér réttlega *Guðny'*, en ranglega (svo sem St.) *Þorgeirsdóttir*. Í Ind. ii. er hún samkv. leidrét. ii. 478 tekin upp sem *Guðrún Þorvarðsdóttir*.

i. 96³⁰: *Hallvarðr* (stýrimaðr) = Bp. i. 421²²: *Hávarðr*, — hvorttveggja rangt f. *Hallsteinn* (svo St.¹), því að stýrimaðr hét *Hallsteinn kúlubak(r)*: bls 95³⁷ = Bp. i. 420²⁰.

i. 96³⁵: "Þá kallar hann (0: Hallsteinn stýrimaðr) á *Hallvarð'*" (svo og St.¹) mun vera rétt, en Bp. i. 421²⁸ hefir ranglega (f. 'Hallvarð') *Hallstein stýrimann* (0: Hallsteinn stýrimaðr kallar á sjálfan sig).

i. 97^{3, 4} = Bp. i. 421^{33, 34}: (Þorbjörn) *humla*. Bp. hefir á fyrra staðnum: *humli* ('humle'), sem líklega er rangt.

i. 97⁷ og 98²³: (Einarr) *næpa* (á fyrra staðnum leidrétting f. *vippa*, sem Vb. og hefir samkv. St.¹) = *nípa* (St. B, og svo St.¹ á fyrra staðnum, en 'narfason' á hinum síðara) = *nefja* (Bp. i. 422², 423³⁰). — Gsb. B hefir á síðara staðnum, svo sem Cd. á síðara staðnum: *næpa*). Eigi verðr að vísu séð, hvað réttast muni vera.

i. 98¹¹: sbr. Bp. i. 423¹⁸: *Reykjarfjörð* kallar Gsb. A (og textinn) ranglega: *Reykjarfell (-fjörð*: Gsb. B).

i. 98¹⁷ = Bp. i. 423³⁴: (Bersi) *valbráð* — svo öll handr. af St. og Gsb. (að því er sýnist), en í Bp. er því (eptir núverandi máltísku) breytt í: *valbrá* (og svo St.¹). *Valbráð* mun vera hið rétta sbr. Cl. & G. V. Dict. undir 'valbráð'.

i. 99²⁸: Á eptir: "tók Gizurr Hallsson lögsögu" bætir Bp. i. 425⁹⁻¹⁰ við: "Orrosta við Nordnes; þar féll *Guthormr sindre*. Kirkju brune at Helga felle", sem vantar í Gsb. B, og mun vera óupphatlegt í Prestssögunni. Í þessari annálsgrein er rangt: *Guthormr sindre*, sem án efa er mislesning úr: "guthormsson ok sindri", 0: "Narfi Guthormsson ok Sindri Snæbjarnarson" (Fms. viii. 147).

i. 99³¹⁻³² = Bp. i. 425¹⁸: (þá um vetrinn) *áðr* mun eiga að lesast: *eptir*.

i. 99³²⁻³⁴: Á eptir: "týndusk ellifu menn af því" er í Bp. i. 425²¹⁻²² sams konar annálsgreinar innskot og um er getið við l. 25, sem og vantar í Gsb. B: "Síon hafit . . . Viðkunnr *Erlends-son*". Þar í er *Erlendsson* röng 'leidrétting' útgefars fyrir: *Eilífs-son* í handr., — á að vera: *Erlingsson*: Fms. viii. 184.

i. 100¹⁸: (Guðmundr) *Bjarnarson* (svo og Gsb. B) er víst réttara en: *Knattarson* í Gsb. A: Bp. i. 426¹⁸.

i. 100²²: *Koll-Oddr* (svo og Gsb. B) mun réttara en: *Toll-Oddr*: Gsb. A: Bp. i. 426^{15, 21}.

i. 100²⁴: *féránsdóma* les: *féránsdóm* (svo Bp. i. 426²³).

i. 101²¹: (*Þórðr*) *Másson* les: *Ífarsson* ('Ívarsson'): Bp. i. 427³⁰ sbr. St.² i. 101²⁸, 102¹, — sami maðrinn, sem bls. 106³¹ er kallaðr *Einarsson* = Bp. i. 435¹²: *Ífarsson*: Gsb. A, *Mársson*: Gsb. B = Þórðr Ífarsson að Þorkelshóli. Þó að Þórðr að Þorkelshóli væri af ætt Hafliða Mássonar og 'Más' nafn væri þannig arfgengt í kyni hans, má fremr ætla, að hann hafi verið *Ífarsson* en *Másson* (sbr. Tímar. Bmfél. ii. 13, ath. 5). — Annars skiptast *Már* og *Ífarr* ýmislega á, og mun opt vera vandgreint í handritum ('marr—ivarr'), svo sem *Már—Ífarr* (Finnsson í Viðvík): St.² i. 107¹⁵ = Bp. i. 436²; Ísl. s.² i. 356³ = St.² ii. 497³⁴; (Marteinn) *Ífarsson—Másson*: St.² ii. 128¹⁵; Bp. i. 696²⁰.

i. 102²⁹ = Bp. i. 429¹⁷: (Einarr) *kati* (*kakti*: Gsb. B) les: *káti* sbr. Flb. iii. 518: "týndist skip Einars *kaata*". Sbr. og leshátt Gsb. B: *kakti* = *kacti*, sem líklega er mislesning úr: *kaati* (Sbr. Ind. v.: 'kati or káti, Einarr, Þorgeirr'; Ind. ii.: 'Einarr kati', 'Þorgeirr, kati or káti').

i. 104³: "margir *vitrir* menn ætluðu". — Réttara sýnist vera: *óvitrir*: Bp. i. 432¹⁷.

i. 106³¹: (*Þórðar*) *Einarssonar* ('Márssonar': Gsb. B) les: *Ífarssonar*: Gsb. A: Bp. i. 435¹² sbr. ath.gr. við bls. 101²¹.

i. 107¹⁵ = Bp. i. 436²: *Mávi* (Finnssyni í Viðvík) er án efa rétt sbr. vísu Einars Gilssonar: "Nótt fór *Már* af *mætti*" (Bp. ii. 13). Varla er efanda, að hann sé hinn sami maðr, sem í Ísl. s.² i. 356³ = St.² ii. 497³⁴ er nefndr "*Ífarr* Finnsson í Viðvík".

i. 107¹⁸: "fugl lítill fló upp af *öxlum* Guðmundar". — Réttara virðist vera *öxl*: Bp. i. 436⁵.

i. 107³⁴: (Sumarliði) *Ömundarson* (að Tjörn) les: *Asmundarson*, og svo hefir Bp. i. 438³⁴ sbr. St.² i. 138¹⁴ og 139—40. — Í Ind. ii. eru gjörvir tveir menn úr Sumarlíða að Tjörn († 1191), eða hann er þar til færðr tvisvar sem *Asmundarson* og *Ömundarson*.

i. 108⁶: *annan* (vetrinn) les: *um* (vetrinn).

i. 126¹⁹: Að innskotsgreinin "móðurföður míns, ítem móðurföður Narfa sona" stafi frá nokkrum Narfa sona, sýnist fjarstætt (sbr. Proleg., bls. ciii.—civ.), og af mönnum, sem vér þekkjum, er þá vart öðrum við að dreifa en Þorsteini ábóta Snorrasynti († 1351).

i. 127³⁶: "[*móður*]*föður*" sýnist vera breyting, og þá rangfærsla, útgefarans, því að Oddkatla var eigi dótturdóttir, heldr dóttir Þórólfs Sigmundarsonar í Möðrufelli (l. 1—3; — hann getr naumast verið sá Þórólfr Sigmundarson, er getr á alþingi 1120: i. 26, en gæti verið sonarsonr hans). — Þorsteinn ranglátr, móðurfadír Oddkötlu, andaðist 1149, og getr því eigi verið átt við hann hér.

i. 129¹⁵: "Einarr Hallsson *frá* (réttara líklega: *af*) Möðruvöllum" (hinum ytri?) er í Ind. ii. að vísu talinn sér, en útg. gizskar á, að hann kunni að vera hinn sami og 'Einarr Hallsson Kleppjárnssonar', er var í barnæsku, þá er fadír hans var veginn

(1212): bls. 225¹⁸, sbr. 226³⁰, en slíkt nær auðsjáanlega engri átt. Hann hefði öllu heldr getað verið langafabróðir þess Einaris, bróðir Klængs Hallssonar († 1149), en allsendis er óvíst, að þeir hafi átt frændsemi saman.

i. 129²⁷: Orðin: *ok Alfheiðar* eru rétt, en 'leiðrétting' útgefarans ii. 478 í *föður Alfheiðar* er fjarri öllum sanmi og hefir við ekki að styðjast. Sjá ath.gr. við bls. 92²⁶.

i. 130²⁶: *féránsdómar*. — Réttara mun: *féránsdómur* svo sem í B.

i. 133¹⁰: *Þjörn* les: *Jón* (o: Jón Ketilsson úr Holti, — líkl. prentvilla). — Í Bp. i. 439¹¹⁻¹² (Gsb. A) er hann kallaðr: "*Jón prestur Ketilsson fljóta biskup*" († 1192, — 'Fljóta-Ketill prestur': Gsb. B er einhver afbökun úr því, og sömuleiðis að líkindum málgreinin á undan í Gsb. A: "þá andaðist Ketill biskupsson": l. 10-11).

i. 135²⁰: *Þórðar* (kamphunds) les: *Þorvarðs* (leiðr. af útg. ii. 478). Hann er auðvitað annarr en *Þorvarðr kamphundur*, húskarl í Laufási (bls. 171¹⁶⁻¹⁷), þótt þeir sé gjörvir að einum manni í Ind. ii.

i. 135²⁷: *undir* (Laufási), — betra *undan*, sem B hefir.

i. 138²¹: *Már* (Ólafsson skolpa) er l. 29, 32, 35-36 nefndr *Jón*. Í leiðrétt. ii. 478 segir, að *Jón* sé á öllum þessum stöðum rangt fyrir *Már* og *Má*, svo sem sambandið sýni, og sýnir sambandið að vísu, að hér er um einn mann að ræða, en það sýnir alls ekki, hvort nafnanna hefir samhljóðan í handritum. St.¹ hefir alstaðar *Jón*, svo í fyrsta staðnum sem ella, og kynni það að vera réttara.

i. 139⁷: *Tjörvi* (tekið eptir H; en hvað hafa Cd. og B?) les: *Snorri* (svo St.¹), o: Snorri, son Gríms Snorrasonar, sem kallaðr er *Ref-Grímr* (l. 11; — í Ind. ii. er hann látinn vera annarr en Grímr Snorrason), að Hofi á Höfðaströnd (í Ind. ii. undir 'Grímr Snorrason' er það Hof talið "í Hjaltadal") og Þórnyjar Þorgeirsdóttur Hallasonar (í Ind. ii. er hér talinn: 'Tjörvi Grímsson', en 'Snorra Grímssonar' hér og bls. 130, 140 og 218 getr þar eigi).

i. 140¹⁴: *líflát* (Sumarliða), sem tekið er upp eptir Á. M. 440 (fragm. chart frá 1656), hlýtr að vera rangt, með því að Sumarliði lifði til jafnlangdar annars dags (l. 20). Cd. hefir *líf* (o: líf að eins), sem vel getr verið rétt ('særdan': St.¹).

i. 148¹¹: (Böðvarr) *lítilskeita* ('lítilskieta': B, misritað f. 'lítilskeita') sbr. *lítilskegla* (*lítilskeita*: B) um sama mann: bls. 164³⁴. Viðrnefnið á víst að vera *lítilskeita* (sbr. 'lítilskeyta': St.¹ i. 154, 173). — Í Ind. v. er hann kallaðr *lítilskegla* (en 'lítilskeita' er þar eigi til fært. — Í Ind. ii. er hann talinn sem tveir menn). *Böðvarr lítilskeita* bjó í Felli í Skagafirði (í Sléttuhlíð): bls. 148⁹, 165²⁷.

i. 149¹¹: *Ónundur* les: *Gudmundr* (dýri; — sjálfsgöð prentvilla).

i. 151⁵⁻⁶: *tveimr mönnum* (fleiri) ætti að vera *manni* (fleiri), nema annaðhvort *fjörtán*: bls. 150³¹ eða *fimmtán*: sömu bls. l. 34 sé rangt, og þá heldr 'fimmtán' (xv. f. xvi, — leggr burt máinn).

i. 152³⁰: (Sighvatr) *Sökkólfsson* les: *Söxólfsson* sbr. bls. 162⁸ (nema þar beri að lesa *Sökkólfsson*). Í Ind. ii. er hann talinn *Söxólfsson* á síðara staðnum, en sleppt á fyrra staðnum (*Sökkólfsson* St.¹). Mætti vera, að það, er St.¹ hefir (*'Sökkólfs'*) væri eitt rétt sbr. *Forni Sökkólfsson*, ættfaðir þeirra Fornunga: bls. 129²⁸ (og væri *Söxólfsson*: bls. 162⁸ — og Ind. ii. — þá villa).

i. 157³³: *Hlöðum* (sbr. 142¹⁵) svarar án efa til nefnifalls *Hlöður* (þó að það gæti og eptir myndinni svarað til nefnifalls: *Hlaðar* og *Hlöð*). Útg. segir, að 'Hlöður' sé nálægt Hrafnagili — og hefir hann tekið það um *Stokkahlöður* í Eyjafirði, næsta bæ við Hrafnagil —, en hér er án efa átt við 'Hlöður' í Glæsibæjar hreppi (Jt. bls. 296, nr. 251).

i. 160¹¹: *laugarnefs*, sem er viðbót útgefara, leiðréttist í *langnefs* samkv. bls. 154² (þar hefir útg. hafnað leshætti handritsins B: *laugarnef*). St.¹ hefir *langnefr*. Í Ind. ii. er Þoroddr sá, er hér ræðir um, nefndr *laugnefr*, sem sjálfsagt er prentv. f. 'langnefr' sbr. 'langnefr': Ind. v.

i. 162¹¹: (Valgard) *Starkaðarson* (svo St.¹) er hér kölluð leiðrétting f. *Hjartarson*: Cd. og B, en engi sést ástæða til slíkrar breytingar.

i. 164⁶: *Guðrún* (Önundardóttir, fylgjukona Bjarnar prests Steinmóðssonar) er l. 7, 13, 26 nefnd *Þórunn*, og má ætla, að það sé réttara (sbr. Ind. ii. undir 'Þórunn'. — St.¹ hefir þó alstaðar: *Guðrún*). Hún virðist hafa verið dóttir Önundar Þorkelssonar í Lönguhlíd, systir Guðrúnar, er átti Þorgrímr alikarl, og Brúsi bróðir hennar, er mun vera hinn sami og Brúsi prestur: bls. 217²¹, hefir að líkindum einungis verið sammæddr við Þórunni, með því að hann eigi er talinn með sonum Önundar, enda var hann fylgdarmaðr Kolbeins Tumasonar.

i. 167⁴: *Þórdís*, kona Þorsteins Jónssonar frá Odda, var dóttir Gizurar Hallssonar (bls. 206²⁶⁻²⁷), þótt þess sé eigi gætt í Ind. ii. (ii. 460 a), þar sem Þórdís Gizurardóttir Hallssonar er talin fyrri kona Þorsteins Jónssonar í Hvammi.

i. 167¹²: "því at Þorvarðr (o: Þorvarðr inn auðgi Ásgrímsson) var bróðir hans" (o: Guðmundar dýra) er rangt. — *bróðir* les: *bróðurson* sjá bls. 129²⁵⁻²⁸.

i. 168¹⁸: "Hygg þú hann eigi hér vera?" — *eigi* er hér berlega ofaukið, enda stend það eigi í St.¹

i. 168²⁹: *Þorvaldr*, sem hér er nefndr, er án efa 'Þorvaldr Guðmundarson hins dýra', sem og er nefndr bls. 172³⁰, 213⁹ og ii. 160¹⁰, þó að í Ind. ii. (ii. 460 b) sé hann að eins talinn: i. 213⁹.

i. 169²: "með þrjá tigi manna". Svo hefir og St.¹, en *þrjá tigi* hlýtr að vera rangt sbr. bls. 170¹⁰, þar sem segir, að Þorðr úr Laufási hafði *nú tigi* manna fyrir í Auðbrekku, er flokkurinn kom þangað, en gat þó eigi varnað, að þeir rændu sbr. "höfðu ekki lið til ofangöngu" (l. 15).

i. 176³⁶: Auknefni Eyjólfss Þorsteinssonar í Skarði hefir án efa verið: *hinn óði* sbr. bls. 162³⁵. *inn auðgi*, sem B hefir, getr eigi verið rétt, því að Eyjólfur var eigi fémaðr, svo sem Hallr prestur, bróðir hans, heldr *auðnarmaðr* (bls. 163³⁵). *góði*, sem Hrafn s. hefir (Bp. i. 659⁶ = St.² ii. 295¹⁴), getr og eigi verið rétt, því að þá er Loptr Gíslason, mágr hans, fór suðr honum til handa, réðst hann undir áraburð Oddaverja eða gerðist þingmaðr þeirra (bls. 178¹⁰⁻¹²).

i. 177¹: *Aldisar* (konu Lopts Gíslasonar) = *Alfdisar*: Bp. i. 659⁷ = St.² ii. 295¹⁵.

i. 182⁶: *Eyjólf* (presti Ljótssyni) les: Steinólfi — sjá l. 30, 31, 33 o. s. frv. sbr. St.² ii. 302²³ = Bp. i. 667⁸. Að eigi beri hér að taka *Eyjólf* sem prentvillu, má ráða af því, að 'Eyjólfur Ljótsson, prestur á Bardaströnd', er tekinn upp í Ind. ii. (ii. 428 a).

i. 182⁶: Gellir Þorsteinsson (Gyðusonar) er ranglega nefndr *Steinsson* í St.² ii. 283³⁰ = Bp. i. 649⁷⁻⁸.

i. 183¹¹⁻¹²: "*á Skarðströnd* (í Fagradal"; — svo og B af Hrafn s.) verðr að vera réttara en: *á Medalfellsströnd*: St.² ii. 304²⁸ (sbr. Bp. i. 669¹⁸).

i. 187²⁷: *Má* (Þorkelsson) les: *Íma*: Bp. i. 676⁷ = St.² ii. 311¹ (þar skrifað *Ima* og Ind. ii.: *Imi*).

i. 190¹⁰: "dóttir Guðmundar Guðmundarsonar Eyjólfssonar *ens halta*". — Svo hafa A (skb.) og B af St. (og St.¹), og mun það vera í alla staði rétt sbr. Ísl. s.² i. 358 = St.² ii. 499. Utgefarinn vill breyta *Guðmundar* á síðara staðnum í "(Guðmundar) *gazi-manns Þorsteins* (sonar)", en sú breyting er með öllu ástæðulaus, og má með ættilíða samamburði sýna, að hún getr eigi verið rétt.

i. 190¹²: *Alöf Vilhjálmisdóttir*. Sjá ath.gr. við bls. 41²¹. Vb. hefir hér *Þorgeirsdóttir*, sem mun þykja sennilegast, þó að eigi verði gjör grein fyrir, hvernig á rithættinum: 'Vilhjálmisdóttir' stendr.

i. 190³²: "(Bárðr) *Hjörleifsson*" er kölluð 'leidrétting' f. skinnbókanna: *Þorkelsson*, og er það að vísu og að réttu leidrétting, en eigi getr það heitið leidrétting útgefarans, því að svo hefir Vb. (samkv. St.¹), og er það þá, ef leidrétting er, leidrétting ritarans (Eyjólfss prests Jónssonar á Völlum).

i. 191¹⁰: *Þór(r)íðr* (Tumadóttir) er 'leidrétting' útg. f. *Sigríð(r)*, er skinnb. hafa (og svo St.¹). Sama kona er á bls. 192⁴ nefnd *Sigríðr*, en það vill útg. (ii. 478) leidrétta í *þór(r)íðr*. En til þessarrar breytingar er engin ástæða sýnileg. Má telja víst, að *Sigríðr* sé hið rétta nafn, og sé hún (o: Sigríðr, er átti Sigurðr Ormsson) hin sama og átta hafði Ingimundr prestur Þorgeirsson sbr. ath.gr. við bls. 88¹⁷ (málgrein þá, er þar er fallin úr textanum) og bls. 94^{17-18 22}.

i. 191¹⁸: *Aldis* (= *Alfdís*: Vb. samkv. St.¹) er í B nefnd *Asdís* (svo og í St.¹), og svo er hún nefnd bls. 251²⁴ (í báðum handrita flokkum, að því er sýnist), og má ætla, að svo (*Asdís*, en eigi

Alfdís) hafi heitið kona Arnórs Tumasonar, en dóttir Sigmundar Ormssonar.

i. 191²¹⁻²²: "er Broddi átti *Þorleifsson. Arnórr Ásbjarnarson*", — Útg. hefir (ii. 478) leiðrétt þetta svo, að *Þorleifsson*, sem að vísu er rétt, en sýnist eigi hafa stöð í handritum (þó í Vb.), og er breyting útg. f. *Kolbeinsson*, falli burt, en að Kolbeinsson, sem handritin hafa, breytist í *Kolbeinn*, og þar af leiðir, að *Arnórr Ásbjarnarson* verðr að breytast í: *Arnórsson Ásbjarnarsonar*. Þessi leiðrétting er óefanlega rétt. Kolbeinn Arnórsson (*Ásbjarnarsonar*) andaðist 1166 (Ann). — Vb. hefir hér: "*Þorleifsson. Þorsteinn, son Ásbjarnar Arnórssonar* (átti Herdís Þorkelsdóttur Steinólfssonar)", en það ætlum vér ósennilegra.

i. 192³³⁻¹⁹⁴: "Þórðr í Vatnsfirði var son . . . Þórdísar *Hámundardóttur*" les: *Hermundardóttur*, svo sem B hefir. Son Þórdísar og Þorvalds Kjartanssonar hét *Hermundr* (að ætla má eptir móður-föður sinum): bls. 14⁸⁻⁸, 15¹⁶ ff. Alllíklegt er, að Þórdís *Hermundardóttir*, kona Þorvalds í Vatnsfirði, hafi verið dóttir *Hermundar* á Gilsbakka Illhugasonar hins svarta, og sé þaðan *Illhuga* nafn komið inn í Vatnsfirðinga kyn (Illhugi Þorvaldsson Snorrasonar, † 1241).

i. 193⁹: *Snorri*, sem hér er nefndr, er (eigi *Snorri Þorbjarnarson Bergssonar*, sem nefndr er næst á undan: l. 8, heldr) *Snorri Þórdarson* vatnsfirðingr, sem aptr er nefndr í næstu línu á eptir. Einn sona hans var *Hafliði*, er týndist með Ásmundi kastanraza (1190: Ann., sbr. St.² ii. 285). Hér ætti því að standa: "*Snorri (Þórdarson)*", og þá mætti í næstu línu á eptir standa: "*var (ok) faðir*".

i. 193²¹: *Snorri* (Þorvaldsson Snorrasonar og Þórdísar Snorrardóttur Sturlusonar). — Nafnið er tekið upp í textann eptir B. — Þá er Þorvaldr Snorrason var inni brenndr (1228), var Einarrr sonr hans vetrgamall: bls. 283¹⁹. Hefði hann átt annan son á lífi, mátti vænta, að það hefði verið tekið fram. Þan Þórdís áttust haustið 1224 og gátu eptir tímanum hafa átt þrjú börn. En líkara þykir, að *Snorri* sé hér rangt innskot í B, sprottið af 'Snorra' nafni rétt á undan, og ætti því eigi að takast upp í textann.

i. 193²⁵⁻²⁸: Börn *Ketils Þorsteinssonar* rangláts ('Grundar-Ketils' sbr. ath.gr. við bls. 94²³⁻²⁴) er talin svo: "Þorleikr, Árni, Herdís; þessi laungetin: Jón, Herdís". Öll eru þau í Ind. ii. talin börn *Ketils* (er aldrei hefir til verið) *Þorleifssonar beiskalda*, nema Herdís hin skilgetna (kona Páls biskups), en eigi er þar til greint, hvers *Ketils* dóttir hún hafi verið, heldr er hún talin systir Þorleiks (Þorláks) í Hitárdal, þess er hér er nefndr.

i. 194⁷: Börn Höllu Jörundardóttur (og Bjarna prests Bjarnarsonar), fimm að tölu, eru hér rétt talin í B, svo sem í Isl. s. i. 240 (nema hvað önnur Guðrúnanna nefnist þar 'Goðrún'), og ætti því *Helga* og *Guðrún* (sjá ath. 3) að sjálfsgöfðu að takast upp í textann. Einarrr, son þeirra Bjarna prests og Höllu, er sami og *Einarrr brúðr*: bls. 199^{8,17}, þó að þess sé eigi gætt í Ind. ii.

i. 194¹⁰: "*Vilmundur, Þorsteinn, Haflíði*" hefði í Ind. ii. átt að nefnast Þórólffssynir (Sigmundar sonar) sbr. bls. 127²⁻³: "Þau (o: Þórólfr Sigmundarson og Steinunn Þorsteinsdóttir rangláts) áttu þrjá sonu, ok er þeirra eigi hér við getið".

i. 194²¹: *Öndóttssonar kráku*. — *kráku* er hér án efa ofaukið, og hefir víst vakað fyrir ritara viðræfni hins alunnna Öndóttis í Hvinisfirði á Ögðum Erlingssonar knýtis, föður þeirra Kræklinga, er Hlíðin er við kennd. *Öndóttir í Viðvík*, faðir Spak-Böðvars, mun ekki auknefni hafa haft (Isl. s.² i. 196).

i. 195³¹: *Asbjörg* (Ketilsdóttir) les: *Salbjörg*, því að svo er hún nefnd bls. 196²³ bæði í Cd. og B (í textanum þar rangfært í: 'Asbjörg'), og engi vafi getr leikið á, að hún er hin sama, sem í Hrafn s. (Bp. i. 665³⁵ = St.² ii. 289¹⁹⁻²⁰) og í Landn. (Isl. s.² i. 221, ath. 19) er talin móðir Kolfinnu Einarsdóttur (Þorgilssonar), er átti Þorvaldr Snorrason.

i. 196²³: *Asbjörg* rangfærsla f. *Salbjörg* — sjá næstu ath.gr. á undan.

i. 197¹¹: "Hróðnýju Þórðardóttur, er átti Bersi inn auðgi". — átti getr hér verið rétt, því að Bersi prestir hinn auðgi *Vermundarson* (í Ind. ii. er hann ranglega talinn *Halldórsson*) andaðist eigi fyrr en ár 1201 eða 1202 (bls. 209³⁵; Ann.). Er alllíklegt, að Þorlákr biskup hinn helgi hafi meinað þeim Bersa presti og Hróðnýju samvistir, og hafi þá Þórðr Sturluson tekið hana að sér. En þó að þau Bersi skildu sambúð, mátti kalla, að hann ætti hana.

i. 198⁴: *Kolþernu* (hér ritað 'Koldernu' Kleppsdóttur) er rétt — sjá ath.gr. við bls. 77⁴. — *Þorvalds* (prests, Kleppssonar) les: *Þorvarðs* — sjá l. 30 og bls. 77⁴ (sbr. St.¹ i. 195).

i. 198¹⁶: "ok varð sætz á" á að vera: "ok varð eigi sætz á", svo sem í B, því að af l. 23, 27 má sjá, að Þorgils í Tungu var eigi sáttr við Guðmund Brásteinsson, er hann var í atför við hann.

i. 198²⁰: *Gunnarr* (Erlingsson) les: *Grímr* svo sem í B, enda er hann og svo nefndr l. 30.

i. 198³¹: *Grímr* er án efa rangt, — á að vera *Guðmundr*, o: Guðmundr Brásteinsson, er fékk áverka í bardaganum, en Grímr eigi, því að hann stóð hjá (sbr. St.¹ i. 196).

i. 198³²: *Snorri* les: *Þórðr* (o: Þórðr Sturluson í Hvammi sbr. St.¹ i. 196). Má ætla, að það sé prentvilla.

i. 199²: *Lundar-Reykjar-manna* ('Lundarreykjamma': St.¹) hlýtr að vera rangt, og er ekki vit í, því að enginn bær hefir heitið 'Lundar-Reykr' (eða 'Lundarreykir'), og réttlætist það alls eigi af *Lundar-Reykja(r)dalr*, sem er allt annars edlis, en hefir þó orðið tilefni til þessarrar ritvillu. Það er auðsætt, að *Lundar-manna*, er B hefir, er hið eina rétta. *Lundarmenn* 13. aldar voru þeir Hámundr og Þorvarðr prestir, og niðjar Þorvarðs prests, Árni prestur Þorvarðsson, Ari að Lundi Arnason (tvítalinn í Ind. ii.) og Lundar-Bjarni (bls. 77⁶⁻⁷). Eigi við þá, heldr við hina eldri

Lundarmenn (Kjallak Hrólfsson og Kol Kjallaksson), hefir *Lundarmanna goðorð* (bls. 210⁶) verið kennt.

i. 201¹⁵: (Þórðr) *Kollason* mun vera réttara en *Kalason*, sem sami maðr er nefndr í Hrafn s. (Bp. i 653³⁴ = St.² ii. 287³³) sbr. ritháttinn *Kolason* í Hrafn s. B. Misritaninni í Hrafn s. ('Kala-' f. 'Kolla-') gat valdið, að maðr, er *Kali* hét, var í sömu för og þar er sagt frá, en hér (l. 19) vísar til.

i. 203¹⁸⁻¹⁹: (*Æsa*) *Grjótgarðsdóttir* er að líkindum réttara en *Hákonardóttir jarls Grjótgarðssonar*, svo sem hún er talin í Landn. (isl. s.² i. 312), og hefir dr. B. M. Ó. tekið það fram í Tímar. Bmfél. x. 231.

i. 205¹⁰⁻¹¹: Hér hefir útg. (ii. 478) réttlega leiðrétt "(Þorlák) *Rúnólfs* son í *Rúnólfs* son (í tveim orðum, = "son Rúnólfs (bróður Halls í Haukadal)", því að þeir Hallr og Rúnólfr (eigi 'Hallr' og 'Þorlák Rúnólfs') voru bræðr. Annars er "bróður . . . *Haukadal*" tekið eptir B. og mun þar vera innskot, og kemr því heldr ólíðlega við.

i. 206¹⁸: *Þorvarðs* (ins auðga) les *Þorvalds* — sjá ath.gr. við bls. 92²⁸.

i. 208²: *Guthormr* (erkibiskup) hlýtr að vera rangt f. *Eysteinn*, því að Þorvaldr Gizurarson hefir fengið leyfi til samvistar við Jóru 1186, en þá var Eysteinn erkibiskup (1161—²⁶/₁1188), en Guthormr var erkibiskup 1215—⁶/₂1224. Þetta hefir dr. J. Þorkelsson, rektor, athugað og tekið fram í Giz. s., bls. 8.

i. 211¹: *súðr* (í Odda) verðr naumast sagt um ferð í Odda af Eyrum, og á vist að vera *austr*, svo sem í B.

i. 228⁶⁻⁷: "Rúnólfr prestur, sem síðan var vígðr til ábóta" er í Ind. ii. talinn: '*Styrkársson (ábóti í Viðey?)*', o: hinn sami og *Rúnólfr* (Ólafsson), bróðir Hafsbjarnar Styrkárssonar, er var með honum í bardaganum í Bæ (1237: bls. 355³⁻⁴), en varð síðan ábóti í Viðey og andaðist 1299, en í ábótatali Sturl.² (ii. 504) er hann talinn ábóti í Viðey ('Rúnólfr Sighvatsson, 1237'). Í nafnaskrá við Bp. i., er hann kallaðr Rúnólfr Sighvatsson, ábóti (á Munkaþverá?'. Án efa er þessi Rúnólfr prestur sá, er síðar varð lauss ábóti (A. M. 415, 4) og andaðist 1237 (A. n.).

i. 228⁷: "gekk í borgan fyrir Kálf Guthormsson". — fyrir sýnist hér vera breyting útg. fyrir: *við* í Cd. (og St.¹ hefir og 'við'). Gsb. (Bp. i. 507⁸) og sum St.-handr. (sjá St.¹) hafa hér: "gekk í skuld(ina) fyrir" = 'gekk í borgan við'. — Eg fæ eigi betr séð, en að Rúnólfr prestur hafi gengið í borgan (= tekið ábyrgð á hendr) *við* Kálf Guthormsson (fyrir Sighvat Sturluson), svo að *fyrir* (Kálf) hljóti að vera rangt, en *við* (Kálf) sé rétt. Fritzner virðist í orðabók sinni (2. útg., i. 172 b) líta svo á, sem fyrir sé hér rétt.

i. 230²²: *Bergþóri* les: *Illhuga Bergþórssyni*: bls. 229²⁴, 231².

i. 231²⁷: *Ögmundur* (nordlenskr maðr) er l. 36 og bls. 232^{10, 16, 25, 27}, nefndr *Gudmundr* (svo og St.¹), og má ætla, að það sé réttara (í Ind. ii. er hann nefndr 'Ögmundur').

i. 236¹⁴⁻¹⁵: "Áslákr Hauksson var ('þá' bætir St.¹ við) á Eyri (svo Cd.; 'Eyrum': St.¹), er mest var fyrir þeim" (o: byrðingsmönnum, er sigldu fyrir Stað). Útg. vill (ii. 479 sbr. Ind. i. undir 'Eyrar') leiðréttá: *Eyri* í: *Eyrum*, og tekur 'Eyrar' hér um hina alkunnu skipastöð sunnanlands. En væri 'Eyrum' eða 'Eyri' hér örnefni, myndi þess fremr vera að leita í Noregi. En það er hér fráleitt örnefni, heldr mislesning f. *einum* (o: einum hinna sjö byrðinga, er siglt var fyrir Stað: l. 13—14). B hefir: "Áslákr Hauksson var á *einu* (*einum*: sum St.-handr. samkv. St.¹, o: einum byrðingnum, — og er það réttara) fyrirmaðr" (það sýnist og réttara, að hann hafi verið fyrirmaðr fyrir einum byrðingi, en mest fyrir byrðingsmönnum, svo sem yrði að vera, ef Cd. er fylgt) sbr. "þá týndist *Áslákr Hauksson* ok nokkur sex skip eða sjau": Fms. ix. 276. — Áslákr Hauksson mun fyrir því vera nafngreindr, að hann mun hafa opt áðr komið til Íslands og verið þar kunnr.

i. 241¹⁴: *undir Fjalli* sbr. Ind. ii. (ii. 404 b: "Fjall (undir Fjalli), Skjálfandi, N.; better plur. Fjöll, the farms being two", — svo sem Guðmundr biskup hefði þá verið á báðum bæjunum í senn). Þessi leiðréttingartilraun er þannig fjarri sanni. *undir Fjalli* er hér án efa = *undir Felli*: l. 24 (er útg. í Ind. i. kallar: "Fell in Reykjadale, N"), og sýnist hér átt við 'Ytrafjall' eða Syðrafjall í Helgastaða hreppi (J t., bls. 327—28, nr. 249 og 257).

i. 251²⁴: *Asðis*. — það vill útg. (ii. 479) leiðréttá í *Aldis* (*Alfdís*), en *Asðis* mun vera réttara sbr. ath.gr. við bls. 191¹⁶.

i. 259¹²: *Kollabæjar-Bárðr* (*Koll-Bárðr*: B). — Ef það er sami maðrinn og *Koll-Bárðr* ('Kolbrandr': B): bls. 286², svo sem útg. telur víst (Ind. ii., ii. 441 a) og allfklegt þykir, myndi myndin *Koll-Bárðr* fram yfir takandi. Hann gæti verið sami maðr og *Bárðr Bárðarson*, er var að vígi Hrafn Sveinbjarnarsonar (St.² ii. 306³¹⁻³²).

i. 268²⁶: Að *Jón Auðunarson* að Vadli muni vera sami maðr og 'Arni Auðunarson' á Hornstöðum og að Fjalli ytra, svo sem til er getið í Ind. ii., er með öllu ástæðulaust.

i. 270³³: *goðorði* (þeirra Hrafn sona), — *goðorðum*: B, sem mun vera réttara, því að, auk þess sem Hrafn, faðir þeirra, hafði tekið við "goðorði því, er faðir hans hafði átt", þá "réðu þeir Mögr ok Seldælir ok Hraunsverjar goðorð undir Hrafn sökum vinsælda hans" (St.² ii. 278).

i. 273^{24, 34}: *Hallbera húsfreyja* hefir búið í *Höfn*, svo sem auðsett er (l. 22), en eigi á *Ketilsstöðum*, svo sem talið er í Ind. ii. (ii. 433 b), og synir hennar, Oddr og Þorgils (eða 'Þorgísl': B, — honum er sleppt í Ind. ii.) hafa verið *Odds synir* sbr. "Þorgils Oddsson": bls. 274¹³⁻¹⁴.

i. 276¹⁴: Líklegt þykir, að þeir *Lauga-Snorri*, *Asbjörn* og *Eyjólfr* hafi verið bræðr, svo að eigi ætti að standa 'semikolon' eptir 'Lauga-Snorri', heldr 'komma' sbr. "Lauga-Snorri ok bræðr

hans": bls. 277². — *Lauga-Snorri* hefir verið *Þórðarson* — sjá bls. 379³⁴ sbr. 376²⁸⁻³².

i. 276³⁴: *Skíði* (að Kvennahvoli) er hér nefndr *Þórðarson*, en á bls. 336¹¹ *Þorkelsson*, og verðr eigi séð, hvort réttara muni vera (*Ingimundur*, bróðir hans: l. 13, sem er líklega hinn sami og á bls. 271⁹ er nefndr: *Ingimundur skíðungr*, er eigi talinn í Ind. ii., en Skíði er þar talinn sem tveir menn: 'Þorkelsson' og 'Þórðarson').

i. 283¹⁹: *Kolr hinn auðgi* Arnason hefir eigi búid á Kolbeinsstöðum (milli Kaldár og Hitár), svo sem segir í Ind. ii. sbr. Ind. i., því að þar bjó um þær mundir Þorlákr Ketilsson, (af Grund), enda virðist Kolr hinn auðgi hafa búid fyrir austan Ar í grennd við Oddaverja; en vera mætti, að hann hefði verið staddr á Kolbeinsstöðum, þá er á honum var unnid (— 'á Kolbeinsstöðum' er tekið upp eftir B).

i. 290²²: (Rögnvald) *Arason* les: *Illhugason*. Útg. tekr fram í Ind. ii. undir 'Ara synir' og 'Rögnvaldr Arason' (eigi undir: 'Ari Arason'), að þeir bræðr, Rögnvaldr og Ari (frá Þorkelshvoli, Illhuga synir Bergþórssonar, en mágar Gunnars Klængssonar að Þorkelshvoli og Geitaskarði) sé réttara taldir: *Illhuga synir* (svo sem ii. 35⁴) en *Arasynir*, hvort sem hann hefir haft hugmynd um ætt þeirra eða eigi.

i. 293²¹⁻²²: "þeir (o: Hrafn's synir) . . . áttu heima með *Kolbeini at Grenjaðarstöðum*" (ár 1228) er án efa innskotsgrein, er ætti úr að fella, enda vantar hana í Gsb. (Bp. i. 549), og er víst eigi rétt að efni til, því að það var fyrst vorid 1232, að Kolbeinn Sig-hvatsson gerði bú á Grenjaðarstöðum, og þeir Hrafn's synir, Sveinbjörn og Krákr, réðust til hans.

i. 293²⁸: "*mæðgin* (, Jón ok Guðleif", — á Skinnastöðum) telr útg. leidirétting f. *mæðan*: B ("þau Jón ok Guðleif": Cd. og Gsb.), en svo ("mæðgin") hafa ýms St.-handr. (sjá St.¹) og mun það rétt vera, að þau hafi mæðgin verið, og hefir Jón þá verið (eldri) bróðir Halldórs bónda Helgasonar á Skinnastöðum (rangt 'Skarfsstöðum' í B: ii. 217³⁸), er féll á Þverár-eyrum 1255 (ii. 219¹⁷⁻¹⁸). Réttara kynni þó að vera, að fella "*mæðgin*" úr textanum.

i. 295³⁵: *Höfði*, sem hér er nefndr, er í Ind. ii. talinn: á *Skagaströnd*, en þar heitir enginn bær svo né mun hafa heitið (því að eigi er 'Höfða-kaupstaðr' við bæ kenndr), en líklegt þykir, að *Skagaströnd* sé hér misletran fyrir *Höfðaströnd*, en í Höfða á Höfðaströnd hefir þó Brandr eigi búid, heldr í *Höfða í Höfðahverfi* (en það, o: 'Höfðahverfi', er í Ind. i. talið: 'í Skagafirði', en liggir, sem kunnugt er, í Þingeyjarþingi við Eyjafjörð). Að Brandr sá, er Guðmundr biskup dvaldi hjá árin 1232—34, hafi búid í Höfða í Höfðahverfi, má meðal annars ráða af bls. 324³¹⁻³²: "vóru þar (o: í Höfða) fyrir sendimenn þeirra Kolbeins ok Órækju, er buðu Guðmundi (— hér misprentað: 'Guðmundr') *vestr þangat*". (Orðið *vestr* sýnir, að Guðmundr biskup hefir eigi verið í Höfða á Höfðaströnd).

i. 296⁹⁻¹⁰: "þar (o: á Broddanesi) bjó *Sigurðr Ólafsson*, en Jón (o: Jón prestur krókr í Gufudal Þorleifsson skeifu) hafði látið drepa *Oddvagr* (tekið upp eptir: B; *Ólaf*: Cd.), *föður hans*". — *hans* svarar hér berlega til *Sigurðr Ólafsson*, en eigi til *Ari (Oddvagrsson)*, er getur í l. 8., þótt útg. taki fram í athugasemd (2.), að svo sé. Við Ara getur það engan veginn átt, því að af l. 3-4 má sjá, að *Oddvagr*, faðir hans, var þá á lífi, og bjó að *Brekku* í *Gufufirði*, svo að útgefarinn hefir þannig rýmt út úr textanum hinu eina rétta: *Ólaf*, er Cd. hefir, en tekin er í staðinn upp ritvilla úr B (St.¹ hefir að eins: 'föður hans', o: *Sigurðar* í Broddanesi, en nefnir hann eigi). — *Sigurðr Ólafsson* í Broddanesi (1229) er víst annarr maðr en 'Sigurðr Ólafsson', er Þórðr Sturluson setti fyrir bú í Hvammi (1228: bls. 279¹⁷), þótt þeir í Ind. ii. sé taldir sem einn maðr.

i. 297³⁸—298¹: *Bolungavík* (svo og St.¹) les: *Bolungarvík* — sjá bls. 333³² sbr. ii. 289⁴ = Bp. i. 655¹⁹, — og svo heitir þar enn. [Í ýmsum öðrum örnefnum, er hafa *bolungr* að forhluta, hefir *bolung-* ('bulung-') á síðari tímum breyttz í *buðlung-* og endingin *-ar* jafnframt í *-a*, svo sem *Bolungarhöfn* (í Axarfirði) og *Bolungarvellir* (við Lagarfjót: Þorst. p. hv.: Vápnf. s. o. fl., Khöfn 1848, bls. 40-41, í síðara nafninu í textanum ritað *Buðlunga-*, en *Bulungar-* neðanm. sbr. *Bolungarvöll* f. -völlu? í Dropl. ss., Khöfn 1847, bls. 21 = Fljótsd. h. m., bls. 117²²), nú kallað *Buðlungahöfn* og *Buðlungavellir*: Safn t. s. Ísl. ii. 472, og enn *Bolungarnes* (í Langadal í Húnavatnssýslu, — svo nefnt í fornum skjölum), nú kallað *Buðlunganes*. — Að leita að öðrum orðstofni í 'Bolungaholt' o. s. frv. (Fritzn. Ordb.² i. 166 b) sýnist harla ástæðulítið].

i. 298¹: *Guðmundr Sigurðarson* mun vera — þó er það eigi með öllu víst — sami maðrinn og bls. 303²⁸ o. v. er nefndr *Guðmundr Sigríðarson*, faðir Þórðar Guðmundarsonar og Cecilíu, er átti Sanda-Bárðr (ii. 9⁷⁻⁸), og hefir búið í Önundarfirði (i. 332²⁸). Í St.¹ er hann ávallt nefndr *Sigurðarson*, er kynni að vera réttara.

i. 300⁶⁻⁷: "Lét Jón (murtr Snorrason) *illa* yfir sárinu." — Réttara er vafalaust: *litt*: B, og fyrir því hefir hann farið óvarlega með það.

i. 303¹²: "*i* (á: St.¹) *Skáney at* (svo og sum St.-handr.) *Reykjadal*" sýnist eiga að vera: "*at* (sbr. Ísl. s.² i. 46³⁰, 60¹²; ii. 248⁸ sbr. "*frá Skáney*" : ii. 250³) *Skáney í Reykjadal*". — *Reykjadalr* (hinn nyrðri og syðri) í Borgarfirði er í útgáfunni vanalega kallaðr svo ('Reykja-'), en samnefnt byggðarlag í Þingeyjarþingi er optast nefnt *Reykjardalr*, svo sem bls. 40¹¹, 126⁹, 129⁶, 352²⁶ o. v. (þó og nefnt 'Reykjadalr': bls. 240²⁸, og ii. 101¹⁹ er *Reykjardalr* — í Þingeyjarþingi — leidréttr í *Reykjadalr*: ii. 479).

i. 303²⁴: *Éðvarðr* (Guðlaugsson) er ella nefndr *Játvarðr*, svo sem bls. 322³⁷⁻³⁸ (og ávallt í St.¹).

i. 308³¹: (Rögnvaldr) *Arason* les: *Illhugasón*, — og

i. 309²²: *Arasonu* les: *Illhugasonu* (sbr. ii. 35⁴) — sjá ath.gr. við bls. 290²².

i. 330¹²⁻¹³: "Þar var Guðmundr *prestr* undan Felli." — Guðmundr undir Felli, sem víða er nefndr í St., hefir án efa verið Þórðarson (sbr. bls. 363²⁴⁻²⁵, — honum á þeim stað sleppt, eða 'Guðmundr Þórðarson' eigi talinn í Ind. ii.), og er engan veginn hinn sami og Guðmundr *prestr Ólafsson*, svo sem talið er í Ind. ii. (ii. 430 b). Guðmundr (Þórðarson) undir Felli er hvergi talinn 'prestr' nema hér, og þykir sennilegt, að *prestr* sé hér ranglega inn komið.

i. 332²⁴: *Hvamm* (sbr. 'Súðavík': l. 23) er berlega rangt, því að eigi gat *Súðavík* verið á leið Orækju úr Vatnsfirði til *Hvammis* (í Döllum), og er *Fjörðu*, sem B hefir, án efa hið rétta.

i. 334²⁴: "at afa til búsins um *Vestfjörðu*", sem tekið er upp eptir B, getr eigi verið rétt, því að þeir *Þórðr tigg* (hann er í Ind. ii. látinn vera annarr en 'Þórðr Þórðarson Sturlusonar': ii. 456 a og b) hafa ætlað að fá sér bústað suðr í sveitum Þórðar Sturlusonar, en þaðan voru ervið aflaföng um *Vestfjörðu*, sem auðsætt er. En á *vestfirzku*, sem C d. hefir, er edlilegt orðtak um aflaföng Orækju og hinna fyrri Vatnsfirðinga sbr. bls. 316¹⁻²: "En brátt var með harðindum fengit til búsins, sem lengi hafði síðr verit í Vatnsfirði" ('á *vatnsfirzku*' kynni þó að vera upphaflega).

i. 336¹¹: (Skíði) *Þorkelsson* (eða 'Þórðarson') ath.gr. við bls. 276³⁴.

i. 337¹²⁻¹³: "undir *Ytrafjalli*". — Útg. getr til (ath. 2), að hér kunni að eiga að standa *Iðra fjalli* ('felli'), en það getr alls eigi verið rétt, því að þar bjó um þessar mundir Guðmundr Þórðarson (bls. 330¹²⁻¹³ sbr. ath.gr. þar við), og hefir þá Arni Auðunnarson búið undir *Ytrafelli* (en ár 1229 bjó hann á Hornsstöðum í Döllum: bls. 296).

i. 337²¹: "*Hallr sendi Ásgeir á Barði*" er berlega rangt og ekki vit í. En lesháttur Vb. (sjá St.¹ ii. 171, ath. 4): "*Hallr særði Ásgeir á hendi*" er mjög edlilegr og sennilegr. Ásgeirr, frændi Valgerðar (Arnadóttur úr Tjaldanesi, konu Þórðar Sturlusonar), virðist hafa verið heimamaðr í Hvammi Ólafs Þórðarsonar, er þar bjó þá, og átti hann að fylgja Jóni Þorgeirssyni, veganda Skída að Kvennahvoli, á Eyri til Þórðar, en þá mættu þeir hjá *Barði* (vantar í sum St.-handr. — 'Barð' ókunnugt örnefni; = 'barði nokkuru?') Kolbrandi Skíðasyni og Halli af Jörva. Var þá svo sem sjálfsagt, að þeir leitaði áverka við vegandann, en hann slapp úr greipum þeirra og komst á Eyri, en Ásgeirr varð fyrir áverka af Halli ('sárr á hendi') og hvarf við það aprt í Hvamm ('barði': l. 21, sýnist vera röng endrtekning af 'barði': l. 20, sem því sýnist upphaflegt, hvort sem það er örnefni eða = (hjá) 'barði nokkru').

i. 338¹: (Þórólfr) *Bjarna[r]son* (o: *Bjarnason*: Cd., breytt af útg. í *Bjarnarson*) sbr. *Bjarnarson* bls. 347²⁹ (þar leiðrétt af útg. í *Bjarnason*: ii. 479) og 374²⁴⁻²⁵ á að vera *Bjarnason*, svo sem bls. 322³³ og 382¹.

i. 338° og ii. 21^a: *Hítará* mun svo ritað í handr., og mun sá ritháttur standa í sambandi við afleiðslu nafnsins af tröllkonunni *Hít*, svo að þá væri réttara að rita *Hítará* (svo og 'Hítarnes', 'Hítardalr'), en hið upphaflega er án efa *Hítá* (sbr. Ísl. s.² i. 74, 76, 79 sbr. *Kaldá* — og 'Kaldará' s. st. bls. 78, ath. 3). — Svo ætti og að rita 'Hítárdalr' ('Hitdælir'), 'Hítárnes' (hitnesingr). Utg. ritar: *Hítar*-.

i. 367° o. v.: *Hvinverjadal* er breyting útgefarans frá skb. A og B f. *Vinverjadal*. Þótt dalrinn taki nafn af 'Hvinverjum' (Þorgeiri hinum hvinverska — 'vinverska': E af Landn.: Ísl. s.² i. 218) og félögum hans, sýnist vart full ástæða til breytingarinnar sbr. Ísl. s.² i. 191, 194), enda er nafninu eigi breytt, heldr haldið: *Vinverjadal*: ii. 101²⁸⁻³⁰ og 243²⁸.

i. 369¹⁻²: í *Vatnshólmi* (o: 'í hólmi í Úlfhjótsvatni'? Ind. i.) er sjálfsagt rangt, því að eigi myndi Gizur hafa flutt bú Dufgúss Þorleifssonar út í eyðihólmi né hafa getað framfleytt því þar, enda eigi búid á slíkum stað sjálfr um sumarið, heldr á einhverri góðri jörð. Mun því einsætt að halda sér við lesháttinn: *Hróarsholt*: B (og Br. utanm. — 'Vatns-' gæti verið mislesning úr 'Hróars-' og þá 'hólmi' úr '-holt').

i. 373³¹—374¹: "steypði yfir hann mórendri flekku *ok erma-laussi*". — "*ok erma laussi*" er tilgáta útg. fyrir: "*ok erma*": Cð. ("ok ermar á": B). Tilgátan er óheppileg og illa orðuð (*ok* hefði helzt átt að brott nema). — *ok erma*: Cð. er berlega vanritað, líklega f. "*ok erm a*" (og hafi *r* ofan línu verið orðið óglöggð eða með öllu máð í grundvallarhandr.) = "*ok ermar á*" (svo sem B hefir), er kemr vel við. Þá er Hallr Arason steypiti flekkunni yfir Sturlu, hefir hann eigi komið því við að færa hann í ermarnar. Má ætla, að tekið sé fram um ermarnar, að þær hafi á verið, af því að þær hafi hangið lausar utan á, er þótt hefir óvanalegt.

i. 374°: "*bræðr* (hans", o: Gizurar). — Réttara er víst *menn*: B, enda er mjög óvíst, að bræðr Gizurar, er á lífi voru (1238), hafi verið á Örlygsstöðum.

i. 378¹⁹⁻²⁰: *Brandr Úlfhédinsson*, sem hér er nefndr, er auðvitað allr annarr en 'Brandr prestur Úlfhédinsson (bls. 44, ár 1149, † 1158). Í Ind. ii. eru þeir talinn einn maðr.

i. 379¹⁹: "*Bersi* ('Berg'r: B) *Halldórsson*", er hér getr (— sleppt í Ind. ii.), mun vera annarr en 'Bersi prestur Halldórsson' († 1204. — Utg. ætlar vera mega, að hann hafi verið hinn sami og 'Bersi prestur hinn auðgi að Borg', † 1201, *Vermundarson* — er hann nefnir 'Halldórsson' —: Ind. ii., ii. 423 b. Dánarár beggja tilfærir hann þó rétt samkv. annálum).

i. 380²³: *Þórðr* les: *Bárðr* (Snorrason prests Narfasonar).

i. 382¹⁶: *Hraunskarp* (leidr. f. 'Hraunskap' sbr. Ind. i.: 'Hraunskarpr or Hornskarpr? a mount? Skagafjord') les: *Hornskarpr*.

Mér hefir tjáð verið, að svo nefnist enn eyðikot nálægt Hjalta-stöðum í Blönduhlíð.

i. 382⁴⁰: *Bersi* að Móbergi, er hér getr, bróðir Vermundar *Tumasonar* á Ökrum, hefir án efa verið *Tumason*, og hinn sami, er getr: ii. 47²⁴, en í Ind. ii. er hann nefndr: 'Bersi *Vermundar-son hinn yngri* að Móbergi' til aðgreiningar frá Bersa Vermundar-syni að Móbergi, er féll í Víðinesbardaga (1208), sem því er kallaðr *hinn eldri*, alveg ástæðulaust, að því er séð verðr.

i. 383²⁶: "*ok Naddr hét maðr, Þorkell snali*, er þá bjó í Höfða" er eitthvað úr lagi fært og naumast rétt mál, og sýnist eiga að vera svo sem í St.¹: "*ok maðr, er Naddr hét, ok Þorkell svali* ('snali?'), er þá bjó í Höfða".

i. 385¹³⁻¹⁶: "*Rúnólfr ok Bergr, Hafrbjörn, ok Halldórr Ásvardsson*" ('Ásvard's synir': St.¹, er eigi hefir 'kommu' á eptir 'Hafrbjörn'). Í Ind. ii. ætla'r útgefarinn, að *Rúnólfr* og *Bergr* kunni að hafa verið *Ásvard's synir* (sbr. bls. 314¹⁵) og bræðr *Halldórs*, en telr *Hafrbjörn* 'Styrkársson'. Sé *-son* í 'Ásvardsson' rétt, sem ætla má, getr það eigi átt við annan en 'Halldór', en væri *-synir* réttara, hlyti það að eiga að minnsta kosti við 'Hafrbjörn' (er þá gæti eigi verið 'Styrkársson') og 'Halldór'. En sennilegt þykir, að hér sé átt við 'Hafrbjörn Styrkársson', og hafi þeir *Rúnólfr* — kunnugt er, að hann átti bróður, er svo hét — og *Bergr* verið bræðr hans, en Halldórr einn verið Ásvardsson.

i. 387¹²⁻¹³: "Böðvarr hafði ádr fengit hönun (o: Sturlu, bróður sínum) *inn fjórða hlut(a)*, o: Snorrunga-goðorðs). Þetta er naumast rétt og á víst að vera: *sinn hluta*, svo sem B hefir. því að af þeim þriðjungi goðorðsins, er Þórðr Sturluson hafði hlotið (bls. 276⁷) og Böðvarr hefir erft eptir föður sinn, hefir hann naumast klipit við Sturlu og hefir Sturla þá haft tvo þriðjunga erfða-goðorðsins.

i. 394¹³: "Þorgils skarði, son Böðvars, ok Guthormr, bróðir *hans*", o: Böðvars (en eigi Þorgils skarða Böðvarssonar), enda er 'Guthormr' ii. 105³ kallaðr *Þórdarson* (eigi 'Böðvarsson'). Að vísu stendr þar (ii. 105³): "Guthorm Þórdarson, *bróðurson* sinn", en *bróðurson* er þar bersýnileg villa fyrir *bróður*. — Utg. hefir heimfært: "(bróðir) *hans*" hér til 'Þorgils skarði', og býr þar til úr "Guthorm Böðvarsson af Stað", sem á að vera nefndr hér og bls. 399²⁵ (eigi þó ii. 105³, þar sem augljóslega er talað um sama mann) og enn fremr ii. 268¹⁵, en það er með öllu óvíst, hvern eða hvers son sá Guthormr hefir verið, sem þar er nefndr. Böðvarr á Stað hefir engan son átt með *Guthorms* nafni.

i. 404²⁶⁻²⁷: "*biskupar* báðir ok Brandr ábóti" er berlega rangt sbr. l. 25—26: "*báðir, Sigvarðr biskup* (~ tekið upp eptir B fyrir *biskupar*: Cd., er beinast lá við að leiðrétta í *biskup*, án þess að greina nafn hans) ok Brandr ábóti". — Það eru engi líkindi til þess, að Bótólfr biskup að Hólum hafi verið kvaddr til fundarins við Hvítárbrú eða verið þar staddr sbr. l. 21—22: "Órækja það þess Böðvar, at þeir Kolbeinn sendi eptir *biskupi* ok Brandi ábóta",

enda getr Bótólfs biskups að engu síðan á fundinum, heldr Sigvarðar biskups eins (sbr. bls. 405²²⁻²³: 'Sigvarðr biskup' og l. 30: *biskup* þar sem B hefir raunar 'biskuparnir', en útgefarinn hefir þar eigi tekið fleirtölumyndina upp í textann). En á nokkrum stöðum hefir útgefarinn eptir B ranglega tekið fleirtölumyndina af 'biskup' upp í textann. Hin umrædda málsgrein (l. 26—27) er án efa rétt í St.¹: "*ok þeir báðir, (Sigvarðr) biskup ok Brandr ábóti*". — Samkv. því, er sagt hefir verið, þarf að leiðrétta bls. 405^{1, 4, 6, 22}: 'biskupar', 'biskuparnar' (prentv. f. 'biskuparnir'), 'biskuparnir' og 'biskupunum' í *biskup, biskupi*.

i. 409¹⁹: *Amundi* (auga Þorsteinsson) er í B nefndr *Hámundr* og svo einnig ii. 5¹⁸, og mun mega ætla víst, að það sé réttara.

ii. 10¹⁸: "Vóru þar (o: í Hjarðardal í Önundarfirði) allir hinir beztu menn fyrir, utan fram ór Ísafirði" sýnist eitthvað úr lagi fært og varla vit í. Það kynni þó að geta skilztt svo: 'nema Ísafirðingar (Innfjarðamenn)' sbr. l. 17—18: "ok kom þar, er menn (o: nokkrir menn) vóru í brott farnir frá brúðlaupinu". Bætri sýnist lesháttur B's: "*fyrir vestan Ísafjörð*" (= Ísafjardardjúp, o: Útfjarðamenn).

ii. 17³: "Böðvarr (o: Böðvarr Þórðarson í Bæ) var manni firnari Þórði (Sighvatssyni) en bræðrungr" er án efa réttmæli, þó að útgefarinn segi: bls. 479, að það sé eigi alveg rétt að orði komizt. Frændsemi þeirra Böðvars og Þórðar var þannig:

Böðvarr Þórðarson	{ Þórðr Böðvarsson—Böðvarr í Bæ. Guðný Böðvars dóttir—Sighvatr Sturluson— Þórðr kakali.
Þar sem útg. segir (á tilv. st.): "They were 'syskina synir', Thord however being 'manni firnari' than Böðvar", þá hygg eg slíkt vera rangmæli.	

Þar sem útg. segir (á tilv. st.): "They were 'syskina synir', Thord however being 'manni firnari' than Böðvar", þá hygg eg slíkt vera rangmæli.

ii. 18⁷: *at Gufuskálum* (við Hvítá) er mjög tortryggilegt ornefni. Tilgáta Sigurðar Vigfússonar (Arb. Fornl. fél. 1884—85, bls. 109 ff. sbr. árg. 1886, bls. 45—47), að fyrir það eigi að lesa: *at Grófarvaði*, og eitthvað sé úr fallið, er sýnt hafi, hví Þórðr hélt ofan á Völlu, virðist hafa við talsverð rök að styðjast.

ii. 18⁹: *ofan* (til Grófarvaðs) les: *upp* — sjá l. 17 og bls. 19¹.

ii. 19¹⁰: (Einarr) *Langadjákn* ('or Langa-diakn': ath. 1) er bls. 479 leiðr. í *Langadjákn*, og hefir Einarr verið kallaðr ýmist 'langi' eða 'langidjákn'.

ii. 24²³: "*ok Hafr Bjarnarson*" er óþörf og heimildarlaus viðbót útgefarans (sbr. ath. 2), er réttlætist eigi við bls. 26²³, því að þótt Hafr hafi stýrt skipi, og verið annarr helztr maðr en Broddi í förinni, leiðir eigi af því, að Kolbeinn hafi sett hann ásamt Brodda höfðingja fyrir skipaliðinu.

ii. 31²²⁻²³: *Kjarradal*. Þar um segir (ath. 3): "Should it be Kjarrárdal?" og (Ind. i.): "Should be Kjarrárdalr" (þar sýnist vera komin full vísa), en sú athugasemd er eigi rétt, því að svo segir í Ísl. s.² i. 67—68: "fyrir ofan Klif heitir *Kjarradalr*, því

at þar voru hrískjörr ok smáskógar milli Kjarrár ok Þverár, svá at þar mátti eigi byggja".

ii. 31²⁶, 32¹³ og 34¹⁷: *Giljá*. — Á fyrsta staðnum er getið um fjölmennt mannamót að Giljá, en á tveim hinum síðari er talað um, að Einarr Hallsson, er handhöggvinn var, hafi búið þar, og má telja víst, að hér sé átt við eina jörð. Í Ind. ii. eru gjörvar úr henni tvær jarðir, og á *Giljá* á tveim fyrri stöðunum að vera kotið (og áin) *Gilá* í Vatnsdal fram (er aldrei mun hafa verið nefnd 'Giljá' o: 'Giljáá'), en í síðasta staðnum 'Giljá austr frá Þingeyrum', sem því er skírd upp og kölluð "*Nedri-Giljá*". Þessi greining er með öllu ástæðulaus, enda hefði Einarr Hallsson eptir henni átt að búa og vera til heimilis í senn á *Giljá* og *Gilá*. Er auðsætt, að á öllum stöðunum er átt við hina alkunnu jörð *Giljá*, þar sem Kodran Bilfsson arnar bjó, ('Stóra-Giljá').

ii. 42³⁰: *Jón Hallsson*. — Astæða kynni að vera til að taka upp eptir B lesháttinn: "(Jón Hallsson) *Hallssonar*".

ii. 44³: *Þorvarðr* (matkrákr) er l. 35 kallaðr bæði *Þorvarðr* og *Þorvaldr* (St.¹ á báðum stöðum: *Þorvaldr*), og verðr eigi með vísu séð, hvort réttara muni vera. Í Ind. ii. er honum sleppt, enda *matkrákr* sleppt í Ind. v. (l. 6 *matkrákr* les: *Matkrákr*).

ii. 44²⁸: *Steffan* (Bjarnarson, — 'Bjarnason': St.¹) sbr. *Stefan*: bls. 45³⁹ og 46²⁹ og *Stephan*: 46³⁰. — Í Ind. ii. hallast útg. að rithættinum: *Steffan* (nú vanalega ritað *Stefán*, en fram boríð *Steffán*).

ii. 45¹: (Þorgeirr) *stafsendir* les: *stafsendi* (svo ella).

ii. 46⁷⁻⁸: Jón í Gröf, son *Páls* Mássonar er án efa hinn sami og bls. 47³⁹ er talinn son *Oxa* Márssonar ('Mássonar': St.¹).

ii. 46²²⁻²³: "(Ögmundur) *mágr hans*" (o: Þorgeirs stafsenda) er án efa rangt f. *vandræðamágr*: bls. 45² o. v. — Í Ind. ii. telst 'Ögmundur, mágr Þorgeirs stafsenda' (sem eigi hefir til verið) annarr maðr en 'Ögmundur vandræðamágr'.

ii. 47¹³: *Þorleifr Gilsson Þorleifssonar* er berlega sami maðr og bls. 48³⁰ er nefndr: *Gils*, húskarl Svertings (Þorleifssonar) í Hvammi. Óvíst er, hvort réttara sé.

ii. 49⁵: "*Þá Þorleif ok þá bræðr*" er tekið upp eptir B fyrir: "*þá Þorleif ok Böðvar bræðr*". Hér er verið að tala um þá Þorleif (Þórðarson) í Görðum og Böðvar (Þórðarson) á Stað (sjá bls. 35¹⁵⁻¹⁷), er eigi voru bræðr, svo sem alkunnugt er, svo að *bræðr* í Cd. getr eigi verið rétt. En nærri liggr að leidrétta bræðr í *frændr* ('frændr sína?' sbr. bls. 35¹⁹). — "(Þorleif ok) *þá bræðr*" í B, sem tekið er upp í textann, getr og eigi verið rétt, því að auk Þorleifs er hér einungis verið að tala um Böðvar á Stað. (Vildi menn leggja leshátt B's til grundvallar, yrði að leidrétta *bræðr* í *Böðvar*, og yrði þá: 'þá Þorleif ok þá Böðvar' að vera = 'Þorleif ok hans menn ok Böðvar ok hans menn').

ii. 50¹⁴: "*Þá er þessi skip fimmtán*" ('tólf': B sbr. l. 41). — B telr að eins *tólf* skip Þórðar, en A telr *fjörtán*, o: hin sömu og B og

enn *tvö* skip að auki, er Arnfirðingar stýrðu. Hafi skipin verið *fimmtán*, þá hefir gleymzt að telja eitt þeirra, eða það er fallið úr tölunni, og kynni það þá að vera skip Jóns álptmýrings, sem sagt er um á bls. 57³², að fyrstr hafi flúið úr Flóa-bardaga. Þó er líkara, að hann hafi stýrt öðru hvoru skipi þeirra Arnfirðinganna, og sé hér *fimmtán* misletran f. *fjórtán* (eða öllu heldr vanletran: *xv* f. *xiv*). — Í St.¹ eru talin *sextán* skip Þórðar, með því að þar er svo talið, að þeir Nikulás Oddsson, Eyjólfur Eyjólfsson og Sigmundur Gunnarsson, er allir voru á Ögnarbrandinum, hafi stýrt sínu skipi hverr.

ii. 51²⁵: "í Selvík fyrir vestan Skaga". — Þessi orð: 'fyrir vestan Skaga' eru tekin upp eptir B, er segir svo frá, að Kolbeinn hafi búizt úr Víkum (en eigi: úr Selvík), og eiga þau þannig við Víkur, sem eru fyrir vestan Skagatá (og liggja í Húnaþingi), en hafa aldrei átt við Selvík, sem er á austanverðum Skaga. Hins vegar er líkara, með því að Kolbeinn lét skip sín "verða saman dregin í Skagafjörð" (l. 24), að hann hafi búizt úr Selvík, en úr Víkum. (Mætti þó vera, að hvorttveggja væri rétt, og að flotinn hafi búizt úr Selvík, en skip Kolbeins sjálfis úr Víkum, með því að skammt er í milli). — Í Ind. i. er réttlega talið, að Selvík skerist vestanvert inn úr Skagafirði, sem er í mótsögn við: "fyrir vestan Skaga" (o: Skagatá) hér.

ii. 57³⁵: (Hrafn) *snati* er tekið upp eptir B (og svo hefir St.¹). Manns með því nafni getr eigi fyrr né síðar, og er hætt við, að hér sé átt við Hrafn Oddsson, þó að það sýnist koma miðr vel heim við l. 36, — og væri þá textinn eitthvað úr lagi færðr. Bezt færi á að fella úr með öllu orðin: "ok Hrafn (snati)". *ok Hrafn gat hæglega verið ofritan*, er gleymzt hefði að strika út (hvornig sem á innskotinu *snati* í B þá stendr).

ii. 65¹⁶: (Kálf) *Úlfhédinsson* (sleppt í St.¹) er án efa rangt, líklega endrteking af *Úlfhédinn*: l. 15 (fremr en standa eigi: "Kálf ok Úlfhédin"), því að hér er vafalaust átt við Kálf Gilsson (Bergssonar), enda er 'Kálfr Úlfhédinsson' eigi tekinn upp í Ind. ii.

ii. 66¹⁷⁻¹⁸: "Þá var hann (o: Kolbeinn ungi) *hálfertögr at aldri sem Arnórr* faðir hans". — Það er tekið fram í Gizurar s. (bls. 5, ath. 1), að það getr eigi verið rétt, að Arnórr Tumason, er andaðist að jólum 1221, hafi þá verið hálfertugr (fæddr ár 1186), þar eð Tumi faðir hans andaðist 1184, enda ætti Arnórr samkv. i. 203³ að vera fæddr 1182, og er það án efa réttara, og hefir hann þá verið *nær fertugu*, er hann andaðist. — Kolbeinn ungi er talinn *þrettán* vetra, er faðir hans andaðist (i. 251²⁵⁻²⁶), og væri eptir því fæddr 1208 (— og hefir borid nafn Kolbeins Tumasonar, † $\frac{9}{10}$ 1208), og hefir eptir því verið *rúmlegu hálfertugr*, er hann andaðist ($\frac{22}{7}$ 1245).

ii. 69⁸: *öngan* (vin) er óefanlega rangt fyrir *öruggan* (vin): B (sbr. Dipl. Isl. i. 539). Brandr Kolbeinsson myndi hafa vísad Gizuri til sambands við Þorleif í Görðum, ef hann hefði þóttz vita,

að hann væri enginn vinr Þórðar, en í þess stað varar hann öllu fremr Gizur við honum. Það eru og allar líkur til, þó að eigi sé það berlega tekið fram, að þegar hafi farið vel á með þeim Þórði og Þorleifi.

ii. 72¹¹: (Einarr) *Auðunnarson* er án efa mislesning úr *auð-maðr*. Svo er Einarr nefndr í B og svo hafa báðir handrita flokkar bls. 383²⁰ (sbr. Dipl. Isl. ii. 621).

ii. 73³⁷: (millum) grunda: les: *Grunda* (bæja, er svo heita).

ii. 76⁸⁻⁹: (Guðmundr) *Þórhildarson* mun vera réttara en *Þorvaldsson*, er B hefir, því að 'Þórhildarson' er hann nefndr: i. 399³³.

ii. 80⁵⁻⁶: "*Þann vetr* (o: 12^{48/49}) gipti hann (o: Þórðr Sig-hvatsson) Ingunni Sturludóttur Sæmundi Ormssyni". — Þetta kemr eigi heim við Svínfellingasögu (vii. 215. kap., bls. 86¹⁰ ff.), er segir, að Sæmundr Ormsson hafi riðið af þingi (1249) með Þórði norðr í Geldingaholt, og fengið þá Ingunnar, enda segir þar og, að þau Sæmundr og Ingunn færi austr *um sumarid* eptir þann vetr, er Þórðr sat á Grund (12^{48/49}, o: sumarid 1249). En eigi er sennilegt, að Sæmundr hefði gengið að eiga Ingunni um vetrinn, en eigi sótt hana til bús síns fyrr en sumarid eptir. Til þess að greiða úr þessari mótsögn, eða koma þessum sögnum saman, nægir eigi eingöngu að breyta hér *þann vetr* í upphafi máls-greinar í: *þat sumar*, er sýnist sjálfsgæð leiðrétting, heldr þyrfti og orðin: "*þat sumar* (leiðr. f. 'þann vetr') gipti hann . . . líklegr til höfðingja" (l. 5—8) að færast aptr fyrir málsgreininna: "Mælti þá eingi maðr í móti því, er Þórðr vildi at væri" (l. 13—14), og kæmi svo allt vel heim við Svínfellingasögu og annála.

ii. 80¹⁰⁻¹²: Hér segir, að Þórðr Sighvatsson hafi (á alþingi 1249) sett niðr greinir með Sæmundi Ormssyni og Ögmundi Helgasyni, en í Svínf. s. (bls. 86⁵⁻⁹) segir, að Sæmundr hafi að sinni fellt niðr mál gegn Ögmundi fyrir bænarstað Brands ábóta. Í því er engi mótsögn, því að ætla má, að Sæmundr hafi gjört það fyrir tillögur þeirra beggja, Þórðar kakala og Brands ábóta, að halda eigi málinu til dóms um sumarid, eða hafi hann látið svo í veðri vaka við hvorn þeirra, að það væri fyrir tillögur hans.

ii. 80³¹: *Um sumar it fyrra* (— yrði, ef rétt væri, að vera sumarid 1248, því að rétt á undan er sagt frá sumrinu 1249) getr eigi verid rétt, og verðr (svo sem í St.¹) að lesa: *um sumarit fyrr*, o: hið sama sumar (1249), *fyrr en* sundrþykki svall sem mest með þeim Þórði og Heinreki biskupi, og *fyrr en* Heinrekr biskup færi utan, sem frá er sagt í næstu grein á undan. Kemr það eitt heim við annála, er telja utanför Sæmundar sona (Filippus og Haralds) sama sumar og Heinrekr biskup fór utan, og drukknar þeirra 1251, en þeir voru tvo vetr í Noregi (bls. 82⁷). Kemr þá sú sögn Sturlungu, að þeir hafi drukknad *mánadag fyrir michaelsmessu* (s. bl. l. 11 sbr. 13—14) heim við forna ártíðaskrá (sem prentuð er í St.² ii. 472—73), er telr andlát þeirra 25. sept., er 1251 bar upp á

mánadag. — Sumir hafa sett utanför þeirra 1250, en andlátsár 1252, en dr. J. Þorkelsson hefir athugað (Giz. s., bls. 77, ath. 1), að þeir hafi drukknað 1251 (eigi 1252), en setr utanför þeirra 1250, með því að hann ætlar, að þeir hafi eigi dvalið nema einn vetr í Noregi, er eigi kemr heim við annála né söguna.

ii. 84³: Dætr Helga Svartssonar eru hér, (samkv. B) taldar þrjár: "Guðný, Þórdís (er ætti samkv. Asb. [= Arna sögu biskups] að leiðrættast í Þórríðr, Halldóra", en hin fjórða, *Agatha abbadis*, er eigi talin og er víst af vangá úr fallin (Bp. i. 680³⁻⁴).

ii. 84²⁸⁻²⁹: "Sæmundr tók þar fé Guðmundar í Kirkjubæ" getr eigi verið rétt. — tók þar myndi eiga að leiðrættast í: *færði þá*, eða því um líkt.

ii. 88²⁵⁻³⁰: *Moðólfr* (djákn) les: *Móðólfr*(?) sbr. (Hákoni) *Móðólffssyni*: bls. 94¹⁰, en (Hákon) *Moðolfsson* og *Moðólfr* (djákn): Ind. ii.

ii. 90²⁶: "Ok þat sama sumar, er Sæmundr var á þingi". — Hér virðist sem með þingi verði að vera átt við vorþing, en til þess að gera það glöggvara, verðr nauðsynlegt, að líta yfir viðskipti þeirra Sæmundar Ormssonar og Þórarins sona, Þorvarðs og Odds. Sæmundr vildi ná goðorðum þeim, er þeir Þorvarðr og Oddr höfðu fengið eptir Þórarin, föður sinn, en Ormr, faðir Sæmundar, hafði gefið Þórarin, bróður sínum, föður þeirra. Þeir leggja hvorirtveggja málið undir Þórd Sighvatsson á alþingi 1250 (hinnu sama þingi og Ögmundur Helgason varð sekr á), og gerði Þódr, að Þórarins synir skyldi kjósa, hvort er þeir vildi, að gjalda Sæmundi fimm tigu hundraða og halda þá goðorðunum, eða láta goðorðin. Þeir kjöru heldr að gjalda og eiga goðorðin (bls. 90⁵⁻¹⁰). Þessa sætt rjúfa þeir, en reisa flokk gegn Sæmundi vorid 1251 (bls. 90¹²). Oddr safnar liði í Héraði austr, en Þorvarðr ferr í liðsbón suðr í Rangárhverfi, og snórist til liðveizlu við hann Loptr Hálfðanarson, mágr hans (— Þorvarðr hafði fengið Sólveigar, systur Lopt's, haustið 1249: bls. 81¹⁴⁻¹⁵). Sæmundr verðr fyrri til, hnekkir flokki Odds og tekr trúnaðareida af mönnum. Þorvarðr og Loptr hafa komid austr litlu síðar, og bregða þeir þá eidum við Sæmund, er unnið höfðu, og meðan Sæmundr var "á þingi" (það sýnist hljóta að hafa verið á vorþingi 1251), fékk Þorvarðr tekið Guðmund, bróður Sæmundar, og nokkra menn með honum og hafði þá í haldi um hrif. Sæmundr ferr þá til alþingis 1251 og lýsir hernaðarsök á hendr þeim Þorvarði, og urðu þeir sekir Þórarins synir og Magnús Jónsson, frændi þeirra, og Loptr Hálfðanarson (bls. 90²⁷⁻²⁸). En hið sama sumar (1251) sættust þeir á öll sín mál í Skagafirði (I. 29-30), og lauk Sæmundr gjörðum undir Lónsheiði, er gerðu enda þeirra mála. — Hið sama sumar hafa þeir sættz Sæmundr og Ögmundur Helgason fyrir tillögur Brands ábóta, en eigi sama sumarid og féránsdómrinn var háðr í Kirkjubæ (1250), því að vetrinn eptir sætt þeirra (bls. 92³¹) urðu víg þeirra Orms sona (1^{3/4} 1252). — Næsta sumar á alþingi 1252 gerir Oddr Þórarinsson Hrana Kodr-

ansson sekan skógarmann um keyrishögg við Filippus Sæmundarson, föður Randalínar, konu Odds.

ii. 91¹⁶⁻²⁴: "Nú líðr at þingi . . . harðliga við þetta mál". — Í þeirri grein er sagt frá tíðindum, er gerðust á þingi því hinu sama og Þórðr gjörði um goðordsmálið milli þeirra Sæmundar og Þórarins sona (1250), og hefði því átt að koma inn í á undan eða eptir greininni: "þá slást í þessi mál . . . handsalamenn (bls. 89³⁵ — 90¹⁰).

ii. 93²⁴: (til) *kirkjunnar* getr eigi verið rétt, og verðr víst að vera misletran fyrir: *þykkvabæjar*, svo sem nokkur handr. St.¹ hafa (St.¹ iii. 110, ath. 7) sbr. ath. 2.

ii. 94²³: (Þorsteinn) *Helgason* les: *Skeggjason* (Njálssonar).

ii. 101³¹⁻³²: "*Var Hallr* (o: Gizurarson) þá *fjórátán [vetra]*; *hinir* (o: synir Gizurar Þorvaldssonar) *vóru ellri*". — Hér er *Hallr* berleg rangfærsla (en er kölluð 'leiðrétting') fyrir *hann* (C.d., svo og St.¹), sem hlýtr að svara til *Ketilbjörn* (l. 31), er talinn er síðastr og hefir án efa verið yngstr sona Gizurar. Að Hallr hafi verið eldri en fjórátán vetra, má meðal annars ráða af því, að um vetrinn ádr lét hann drepa biskups-Börk: bls. 100⁵⁻⁶, og myndi hann eigi hafa haft slíkt stórræði með höndum svo ungr, en voríð eptir festi hann sér konu. Í Gizurar s. (bls. 78) segir, að Hallr hafi verið fæddr á ofanverðu ári 1232 eða öndverðu ári 1233, og er vísað til þessa staðar, en eigi fæ eg séð, að hann sýni aldr Halls. — Í St.¹ segir: "Var hann (o: Ketilbjörn) þá *átján* (sum handr.: 'fjórátán') *vetra*", og þykir eigi ólíklegt, að það kunni að vera réttara, með því að Ketilbjörn tók við mannaforráði suðr og þeir Ísleifr, bróðir hans, voríð eptir.

ii. 102⁶: *Stafaholti* (svo og St.¹) les: *Reykjaholti* (sbr. bls. 121²⁻³). Villan er víst sprottin af því, að ritari hefir haft Stafaholts-för í huganum (sbr. l. 24).

ii. 103⁶: *Stafaholti* les: *Skálaholti* (bls. 142³⁸ — 143¹).

ii. 104⁶: *Gunnlaugr* (líkl. rétt sbr. ath. 2; *Guðlaugr*: St.¹) *Hallfríðarson*: *Hallfréðarson*: St.¹, og kynni það að vera réttara (sbr. bls. 118⁸, ath. 1).

ii. 105³: *bróðurson* les: *bróður* — sjá ath.gr. við i. 394¹³.

ii. 105³¹: *þetta vár* les: *þenna vetr* sbr. "annan dag jóla" í næstu línu á undan.

ii. 119¹⁸: *fyrir* (sbr. ath. 1). — Í stað þess hefir St.¹: "nú ei fyrir." Hvort hér á að vera neitun eða eigi, er komið undir því, hvornig menn skilja *frelst* í l. 17. Ef *frelst* er = látið frjálst, o: afsalað, vænta menn neitanar, og mun það réttara. (Eigi þykir glöggsett, hversu staðr þessi er skilinn í Fritzsn. Ordb.² undir 'frelsa').

ii. 124²: (Tanni *Gunnlaugsson*: *Guðlaugsson*? — Í Bp. i. 696 er sonr Tanna nefndr *Guðlaugr*, er ætla má, að átt hafi samnefnt við afa sinn.

ii. 126¹⁵: *Amundi* (biskupsfrændi) er í i. 401³² og ii. 76⁸ nefndr

Ömundr, og má ætla, að það sé réttara. Hann er og nefndr *Amundi*: bls. 126⁵ (sbr. Ind. ii. undir 'Amundi' og 'Ömundr').

ii. 126³⁴: "vóru þeir fjórtán saman" á vísit að vera fimmtán (svo sem í St.¹), því að þeir Þorgils eru nafngreindir tólf og að auki voru "strákar þrír" (l. 37), nema fyrir "þrín" ætti að lesa "tveir", sem er ósennilegra.

ii. 126³⁶: (Steingrímur) *stjúpi* (prentv. f. *stjúpr*?) er bls. 127¹⁶ nefndr *steypir*, en bls. 138¹⁷ *stímpr*, er sýnist vera leidrétting f. *stípr* (skb. A), en sem útgef. vill aptr leidrétta bls. 479 í *stjúpr*. — Í Ind. ii. nefnist hann *stjúpi* eða *stímpr*, en í Ind. v. er auknefninu sleppt. — *stjúpr* (svo St.¹) er hin sennilegasta mynd auknefnis þessa.

ii. 127³⁶—128²: Málsgreinin um klæðnað þeirra rekkjufélaga, Þorgils Bödvarssonar og Þórðar hitnesings, er hér öll úr lagi færð, með fram með rangfærslum, en sýnist vera alveg rétt í St.¹

Á eptir: *skrúðhosu ok* vantar hér inn í: "*skinnhosu. Þórðr fékk* (skinnhosur tvær)". *Þórðr* (bls. 128¹) les: *Þorgils* (skarði) og *Þorsteinn* í l. 2 er rangfærsla (sbr. ath. 2) fyrir *Þórðr* (hitnesingr). Þorgils nær í tvær hosur, skrúðhosu og skinnhosu, og kyrtil græn-an, en Þórðr í skinnhosur tvær og treyju. Frá klæðnaði þeirra, er í öðrum rekkjum lágu, er ekki sagt. — *Þorsteinn* (l. 2) fær engan veginn staðizt, því að þeir Þorsteinn Gellisson og Þorsteinn kuggi, er voru í förinni (bls. 126^{35, 36}), voru hvorugr rekkjufélagi Þorgils, enda er eigi skýrt frá búnaði annarra en þeirra Þórðar.

ii. 134¹⁴⁻¹⁵: "Þorgils reid norðr it efra yfir hálsa ('Hálsa?') til Víðidal's. Þeir kómu laugarmorgin í Tungu". Hér er berlega átt við 'Víðidalstungu', en í Ind. i. er það tekið um 'Gnúpsdalstungu'.

ii. 135⁹⁻¹⁰: Jón Skítason (1252) hlýtr að vera annarr en Jón Skítason *kjappi*, er féll í Haugsnesi (1246: bls. 73), þótt þeim sé slengt saman í Ind. ii. (þessi Jón Skítason gæti hafa verið sonr Skíða Bjarnasonar á Frostastöðum: i. 382⁷).

ii. 138²⁶: "En annarr var sendr Einari, at hann skyldi safna mönnum um Blönduhlíd". — Sá Einarr, sem hér er nefndr, mun hafa verið *Einarr faxi á Hofsstöðum* (bls. 135⁹, 169¹ o. v.), er virðist hafa verið með helztu bóndum í því bygðarlagi, en hvorki er hans né annars Einars hér getið í Ind. ii.

ii. 138³³: Orðið: (mann) *Hrafns* er eigi í St.¹ og er án efa ofaukið, því að auðsett er, að hér er átt við ferðamann (eða, búíð, njósnarmann), er kominn var vestan úr Langadal og spurðr var tíðinda af Hrafi.

ii. 139¹⁴⁻¹⁵: "Ok þá riðu þeir Þorgils á Heggstaði. Gengu þeir þar á tal biskup ok Þorgils". — Svo er helzt að sjá, sem þeir Þorgils hafi ríðið af *Flugumýri* á 'Heggstaði', því að þangað (o: á Flugumýri) var líðinu saman stefnt (bls. 138²⁸ sbr. l. 31: "kómu þeir þar — o: á Flugumýri — allir um kveldit"). — Útg. hyggj (Ind. i.), að *Heggstaðir* sé hér misletran f. *Leggsstaðir*

eða *Hálegsstaðir* í Hofshreppi (á Höfðaströnd: Jb. 1861 — er hann ranglega nefnir 'Jardatal' — bls. 101, nr. 83). En sú tilgáta hans er alls eigi sennileg, því að þeir Heinrekr biskup og Þorgils myndi trautt hafa ridið út á Höfðaströnd til viðtals. En allsennilegt er, að þeir hafi talast við (að Einars faxes) á Hofsstöðum, og sé *Heggsstaðir* misletran fyrir *Hofsstaðir*, sem verið hefir á leið þeirra (nema ef átt skyldi vera við eyðijörd, sem nú væri ókunn, en það ætlum vér ósannara).

ii. 143³⁻⁴: "keypti þriggja hundraða kaupi bú í Reykjaholti". — *kaupi* er breyting útgef. (sbr. ath. 1), og þá jafnfram rangfærsla, f. *kaup* í sbr. l. 25. "Að kaupa búid þriggja hundraða kaupi" yrði að vera sama og kaupa búid (allt) fyrir (ein) 'þrjú hundruð' á landsvísu, og hefði þá allt bú þeirra Egils og Þórarins prests Vandrádssonar að hafa verið einna þriggja hundraða virði, enda Þorgils hafa átt ráð á að kaupa það, en þeir eigi haft atkvæði um sölu á því. En auðsætt er, að Þorgils vildi kaupa í *búid* (o: til búins) til framfærslu skuldaliði þrjú hundruð vöru (matar), og sýnist svo, sem það hafi eigi hrokkið til fardaga.

ii. 143⁹: *Brúa* (svo Cd.) er á bls. 480 (sbr. Ind. i.) leidréttt í *Brúar* (o: í Grímsnes hreppi), en með því að þar eru tveir bæir, er svo heita ('Efri Brú' og 'Syðri Brú': Jt. bls. 71, nr. 430 og 432), mætti vera, að *Brúa* væri rétt, og hafi þeir Þorgils skipt sér til gistingar á Brú hvora tveggja.

ii. 159¹³: *Þórðr Björnólfsson* mun vera rangt f. *Þormóðr brautnefr*, svo sem B hefir, því að svo er einn brennumanna nefndr: bls. 178⁸⁻⁹ (en enginn 'Þórðr Björnólfsson'. Hann er tekinn upp í Ind. ii., bls. 456 b sem 'Þórðr Björnólfsson' og faðir hans sérstaklega talinn bls. 424 b og nefndr: 'Björnólf'). — *Þormóðr brautnefr* er í Ind. v. rangnefndr *Þóróðr*.

ii. 159¹⁸: *Hermundr* er í B nefndr *Hámundr*, sem mun vera réttara, því að hann mun vera hinn sami og *Hámundr várbelgr* (á Hallgilstöðum): bls. 172²⁷ sbr. 175²⁹ o. v., er virðist hafa verið einn brennumanna.

ii. 159²⁴: *Þorleifr fagrðell*, er sýnist vera — og það er vart ofanda — sami maðrinn og *Þorleifr Guðmundarson*: bls. 153³¹⁻³² og 153³⁶—154¹ sbr. 156²³⁻²⁴ (og sem mun verið hafa sonr Guðmundar Þórðarsonar undir Felli), mætti fyrst flokki Eyjólfis, er hann kom af Víðimýri, þar sem hann hafði setið að boði, norðan undir Öxnadalsheiði, og gekk þá fyrst í líd með honum (bls. 160⁵), og með því að hann er hér talinn, mun tal brennumanna grundvallast á lídkönnun, er fram hefir farið, eptir er hann slóst í förina.

ii. 160¹: "*Tveir menn ins fimmta tigar* vóru með Eyjólf" sbr. "með tuttugu menn hvárr" (þeirra Eyjólfis og Hrana): bls. 162⁸⁻⁹. Eigi er nafngreindr nema einn maðr hins fimmta tigar (41 maðr), og virðist því, sem eitt nafn sé úr fallið, því að allir hafa þeir víst nefndir verið, og kynni sá að vera *Þorbjörn arnarungi*, sem getr á bls. 160¹⁷, en eigi hefir áðr verið talinn.

ii. 160²⁰: *Skeljungsstaða* mun öllu heldr eiga að vera *Skeljungsskála* svo sem í B, því að eigi benda munnmæli um Skeljung til þess, að byggðr bólstaðr hafi af honum nafn tekið, enda munu menn fremr hafa hugsað sér hann sem 'skálabúa'.

ii. 163³ sbr.⁷: *Þorsteinn Guðmundarson*, eða sá maðr, er hér er svo nefndr, hefir án efa verið einn brennumanna, en engi þeirra er nefndr 'Þorsteinn', nema *Þorsteinn genja* (bls. 159²¹, 165²⁶), og hefir útgefarinn getið til (Ind. ii.), að hér væri við hann átt. En mér virðist það eigi sennilegt. Þorsteinn genja virðist hafa verið lítils háttar maðr og illmenni, en ætla má, að sá maðr hafi verið í merkari manna röð, er vísað er til sem heimildarmanns um atburði í brennunni, enda eigi ólíklegt, að hann hafi verið búsettr á vestrlandi í grennd við höfund Sturlunga sögu. Þykir mér því alllíklegt, og ætla trautt efanda, að *Þorsteinn* sé hér mislesning (misleyst skammstafan) fyrir *Þorleifr*, og að sá, er saga er höfð eptir um fræknelega vörn manna í brennunni, hafi verið *Þorleifr Guðmundarson fagrðell* (sjá ath.gr. við bls. 159²⁴). Viðrnefnið *fagrðell* kynni hann að hafa fengið af því, að hann hafi búið í Fagradal — eða hann hefir verið fósturaðr þar?

ii. 163¹⁶⁻¹⁷: *Þorbjörn* (Olafsson) les: *Björn* (Ólafsson káma sbr. l. 8).

ii. 166²²: Á eptir *tinsmiðs* sýnist nauðsynlegt að bæta inn í: "er þar lézk" (nfl. 'Þorfinnr'), svo sem St.¹ hefir. Í 122 A (B) stendr svo: "snauðir menn kofnuðu ix í gestahúsi ok hét maðr [þ. e. einn þeirra] Þorfinnr" o. s. frv.

ii. 170²³⁻²⁴: "at þeirra Árna *Bjarnasonar* (svo og St.¹; — hann er áðr nefndr: bls. 134²⁶⁻²⁷) ok Steinunnar Eireksdóttur". — Mér þætti líkara — en þó er varla gjörlegt að breyta því, úr því að það hefir enga stöð í handritunum —, að hann hafi verið *Bjarnarson*, sopr Bjarnar í Ási Leifssonar (i. 321¹⁸, 376^{3,7-8}). — Kona Arna í Ási mun hafa verið Steinunn (systir Arnórs Eireks-sonar: bls. 103³⁻⁴) Eireksdóttir af Víðimyri og Ingigerðar Kolbeinsdóttur kaldaljóss.

ii. 173²: *Grímr* er hér að líkindum röng endrritan Gríms nafns á bls. 172³⁵, og mun efalaust eiga að vera *Gizurr* svo sem í B, þó að hugsanda væri, að Grímr bóndi Einarsson í Hlíð hefði sent mann á njósn af hendi Gizurar.

ii. 174¹⁶: "*Þorvaldr* (rangt, — á að vera *Geirr auðgi*) brá sverði ok vildi leggja til *hans*" (o: Þorvalds Sveinssonar brennumanns). Svo ("Geirr auðgi") hafa og nokkur St.-handr. (sjá St.¹ iii. 200, ath. 3), enda er auðsætt, að Þorbjörn sælendingr fékk eigi áverka af Þorvaldi brennumanni, heldr af einum förunauta sinna (Geiri hinum auðga).

ii. 175¹⁶: á *Völlum*. — Útg. tekr það í Ind. i. um héraðið 'Rangárvöllu' (og svo einnig bls. 261³), en á bls. 380 vill hann leiðrétta það í: á *Velli*. Hvorttveggja er rangt, skýring hans og leiðrétting. Textinn er hér rétttr. Þórðr Andrésson bjó á *Völlum* á

Rangárvöllum (höfuðbóli hinna fornu Vallverja, niðja Valla-Brands sbr. Ísl. s.² i. 297³). En á *Velli* (í Hvolhreppi) bjó Björn Sæmundarson: bls. 183¹⁷.

ii. 177³⁰: *Hallr* (svo og St.¹) rangt, á að vera *Þrándr* sem í B. Svo hét einn þeirra Gellis sona: bls. 171²¹:

ii. 182⁶: (Eindriði) *Kormaksson*. — Réttara er án efa Þormóðsson, sem B hefir — sjá l. 35 og bls. 190²⁰.

ii. 187³¹: *Reykjahóli* (svo og St.¹) er víst skakkt f. *Reykjahóli*: sjá i. 367⁶ (og St.¹), enda heitir bærinn enn 'á Reykjahóli'.

ii. 193³⁰: (Þorsteinn) *Arnórsson* les: *Árnason* (sá er handhöggvinn var í Reykjaholti) sbr. bls. 126²⁷⁻²⁸ og 148³¹.

ii. 195²²: Krákr undir Hrauni hefir án efa verið sonr Skúla undir Hrauni Þorsteinssonar og Guðfinnu *Þórarinsdóttur* (Þorkels-sonar; — ekki: 'Tómasdóttur Þórarinssonar', svo sem talið er í Ind. ii. undir 'Skúli') sbr. i. 192, ii. 13. (Krákr mun hafa verið einn þeirra Skúla sona, er tóku stað undir Hrauni 1284: Bp. i. 734).

ii. 196¹⁵: *Ketill*, sem hér er nefndr (— honum er sleppt í Ind. ii.), er vafalaust Ketill († 1273) Loftsson Pálssonar biskups (*Páll* og *Loft*, synir hans, eru í nafnaskrá við Bp. i. ranglega taldir synir Ketils prests Þorlákssonar).

ii. 197¹²: *Dróttins-dag* er ofaukið (sbr. l. 13), enda vantar í St.¹

ii. 207⁵: (Arnórr) *Einarsson* les: *Eireksson* (? sbr. St.¹ iii. 236, ath. 5).

ii. 207⁶: Naumast er ástæða til að fella úr: *Sigurðr Illhugason* (sbr. ath. 1).

ii. 209⁹, ¹⁰: *Finnbogi* les: *Finnbjörn* (Helgason; — sjálfsagt prentvilla).

ii. 211¹: *inn* (til Gása) les: *út* (o: innan úr Eyjafirði?).

ii. 215¹²: *Þorvalds* les: *Þorvarðs* (Þórarinssonar; — sjálfsagt prentv.).

ii. 225⁴: *Aron karlsunji* er líklega hinn sami og *Aron á Hóli* (í Sléttuhlíð): bls. 207³³. Eigi er hann (eða hvorugr, ef tveir eru) talinn í Ind. ii.

ii. 230²⁵⁻²⁷: "Játti hann . . . *Þveráreyrum*". — Sá er játti því að ríða vestr (til Hólaváðs) og skildi til, að rán réttist, hlýtr að vera Þorgils Bóðvarsson (en getr eigi verið *Guðmundr prestur Ólafsson*, svo sem útgefarinn skýrir það: ath. 2). — á *Þveráreyrum* virðist varla geta verið rétt, því að lítinn kost hafa Hrafnsmenn þar átt á að taka vopn og hesta af Þorgils mönnum (eða Skagfirðingum), og mun það vera misritan fyrir: í *Geldingaholti* sbr. bls. 231³¹.

ii. 236⁴ ff. Hér segir, að Ífarr *Arnljótartson* (leidr. útg. samkv. Fms. x. 97 f. *Arnljótsson*, — að líkindum óþörf, því að ætlanda er, að faðir Ífars hafi heitið *Arnljótr*, og sé *Arnljótar* — í Fms. miðr rétt eignarfallsmýnd þar af) hafi komið út "þat sumar, er Þorgils bjó í Ási" (1256) með konungsbréf, er skipaði Þorgilsi

skarda Eyjafjörð, því að "Þórðr Sighvatsson var þá andaðr". En, svo sem útg. tekr réttlega fram (ath. 2), andaðist Þórðr Sighvatsson í Noregi 11. okt. 1256, og gat fregn um andlát hans traudlega þorizt til Íslands sama haust. Það mun því vera missögn, að Ífarr Arnljótsson hafi komið út og Þorgílsi hafi verið skipaðr Eyjafjörðr það sumar (1256), heldr hafi það verið sumarid eptir (1257), enda sést enginn vottr til, að Þorgíls hafi haft afskipti um héraðsmál í Eyjafirði, vetrinn 1256-57, sem hann ella myndi hafa gjört. — En að sá Ífarr, er kom út 1257, hafi fremr verið Ífarr Engla-son, er áðr hafði út komið (1255): Fms. x. 61 (+ 1259), en Ífarr Arnljótsson, er síðar kom út (1260): Fms. x. 97, svo sem útgefarinn hyggur vera, verða eigi sén rök til.

ii. 253¹⁹: "Tóku þau Valgerðr (o: Nafi prestur á Kolbeinsstöðum Snorrason og Valgerðr, kona hans), systir *hans*, við *hónum*". — Um *hans* segir útgefarinn: bls. 380: 'should it not be hennar?' En *hans* á engan veginn að breytast í *hennar*, en er með öllu rétt, og svarar til *Ketils Ketilssonar*: l. 18, því að þau Valgerðr á Kolbeinsstöðum og Ketill voru syskin, börn Ketils prests lög-sögumanns Þorlákssonar. En hins vegar er *hónum* berlega rangt og á að vera *henni* (svo St.¹). o: Ingigerði Ásbjarnardóttur, er var með barni af völdum Ketils, bróður Valgerðar, og hefir Valgerðr gjört það fyrir hans sakir að taka við henni. *hónum* yrði, ef rétt væri, að svara til *Sveinn* (l. 15 = Saura-Sveinn l. 23-24), er lézt vera bréfberi Gizurar, en engin ástæða var til, að þau tæki við honum, og hefir hann farið sína leið.

ii. 254²⁷: *Jón kárin*, sem hér er (sýnist vera) nefndr, mun engan veginn vera hinn sami og 'Jón kárin' Þórðarson kakala: bls. 79¹⁰, en verðr að vera hinn sami og "*Jón ór Así*": bls. 255⁴⁻⁵, og kynni *kárin* að vera bjagað úr: *ór Así*. Hefir það verið Jón í Así (í Holtum) Sigurðarson Jónssonar Loptssonar, faðir Salgerðar, er átti Óli Svarthöfðason Dufgússonar (Ísl. s.² i. 136 sbr. St.² i. 189).

ii. 260¹¹: *Guðríkr* (á Helgastöðum í Reykjardal) er í Ind. ii. talinn 'of Eyjafjord'. — Alllíklegt er, að sonr hans hafi verið 'Bergr Guðríksson', er getr í landamerkjaskrá Garðs í Reykjardal, er heimfærð er til ársins 1263 (Dipl. Isl. ii. 5 sbr. ath. 2).

ii. 268¹⁷: *A Arastöðum* mun, svo sem útg. getr til (ath. 3 sbr. Ind. i.), vera sá bær, er nú heitir á *Harastöðum* ('Harra-') á Medalfellsströnd, og mun þá *Arastadir* upphaflegra, en nafnið hafa breyttz í líking við 'Harrastadi' (framb. 'Hara-') í Dölum.

Lyktarorð. — Svo sem lesöndum þessarra athugana fær eigi dulizt, þá eru þær margar hverjar eigi annað en bendingar um, að eitt muni vera réttara en annað, enda getr það eigi öðruvísi verið eptir þeim gögnum, sem fyrir hendi eru. En þó hefir þótt vert að vekja þar á athygli þeirra, er kost eiga á að rannsaka handr. St., og þykir líklegt, að með nákvæmri rannsókn þeirra megi margt

lagfæra í nöfnum og öðru, sem ella er eigi kostur á. Við því er að búast, að yfir ýmislegt hafi skotizt, er eigi hefði verið síðr athuganarvert, en það er til er tínt. Svo er og ýmsu sleppt af ásettu ráði, sumu, einkum viðvíkjanda tímatali, af því að eigi var unnt að færa rök fyrir sennilegum breytingum nema í allöngu máli, og sumu, einkum viðvíkjanda málbreytingum útgefarans, af því að eg þóttumst eigi geta dæmt um, nema á þeim kynni betr að fara, þótt allvíða þætti mér þær eigi alls kostar nauðsynlegar. Énn er allsendis sleppt því, sem athuganda þykir um vísurnar og meðferð útgefarans á þeim, sem yrði alllangt mál. Á ósamkvæmni í rithætti eiginnafna er á nokkrum stöðum bent, en að eins lauslega, enda væri það efni í sérstaka ritgjörð að rannsaka, hvernig þau væri réttast ritin, þar sem þau eru nú (og hafa allsnemma verið) borin annan veg fram en fyrrum. — Í tilvísunum til St.² hefi eg óvíða nákvæmlega bundið mig við rithátt útgefarans, en þó að það kunni að þykja midr rétt, getr það engum misskilningi valdið ¹⁾.

¹⁾ Dr. Finnur Jónsson har havt godheten læsa ett korrektur på denna uppsats.

Eggert Ó. Brím.

Er Uffesagnet indvandret fra England?

Bemærkninger til Müllenhoffs "Beovulf".

I den række af skrifter, der siden Müllenhoffs død er udgivet efter hans papirer, findes også *Beovulf, untersuchungen über das angelsächsische epos und die älteste geschichte der germanischen seevölker. Berlin 1889*; største delen af det er en af forfatteren gennemset renskrift af hans forelæsningshæfte over Beovulf. Enhver vil sikkert glædes ved dets omhyggelige undersøgelse af de engelske sagnkilder og ved den samlede behandling af Vesterhavs- og Østersøfolkenes sagnhistorie, således også ved den stadige sammenstilling af den nordiske og de engelske overleveringer. På den anden side gör bogen et vist ufærdigt indtryk, ikke blot for så vidt nyere Beovulliteratur ikke er benyttede, men også fordi de nordiske kilder burde være underkastede en lignende omhyggelig granskning som de engelske, og navnlig fordi der hist og her står bemærkninger som efter nøjere prøvelse sikkert vilde blive udslettede.

Et sådant sted, hvor adskillige punkter i bevisførelsen næppe har fået det tilbørlige eftersyn, er Müllenhoffs behandling af det danske Uffesagn (s. 80 f.). Efter hans hypotese er sagnet vandret med Anglerne til England og derfra kommet til Danmark i den tid, da danskes og engelskes samfærdsel var mest levende. Hans bevis, der slutter sig til

Dahlmanns udtalelse om at Uffe oprindelig var Anglerkonge, lyder således: "und jetzt kann darüber dass die sagen lange vor der zeit in der die Dänen nach England kamen und von allem anfang an eigentum des anglischen stammes gewesen, mit Angeln nach England hinübergewandert und erst von dort wieder in verhältnismässig später zeit in die hiemat zurückgekommen seien, ein zweifel überhaupt nicht mehr bestehen: wie nemlich Dahlmann aao. s. 235 bemerkt, scheint zunächst Uffi gar kein dänischer name zu sein, sondern nur eine umbildung aus dem ags. Offa. Man wird einen zweiten beleg dieser verkürzten namensform im ganzen norden kaum auftreiben können". Det er sørgeligt at se så stor en forsker som Müllenhoff nedskrive en sådan sætning. Navnet Uffe er meget almindeligt i Danmark i middelalderen; jeg skal ikke her regne op alle de Uffer der kendes fra hver egn af Danmark, men nøjes med henvisning til O. Nielsen, Olddanske personnavne 102.

Müllenhoffs videre udførelse af beviset står ikke på bedre fødder; han fortsætter: "daher auch wahrscheinlich in den nordischen aufzeichnungen der dänischen königlisten der versuch den geläufigeren und nordischen namen Óláfr dafür einzusetzen". Den nordiske Áleifr lítilláti er dog en helt anden sagnperson, der ikke har andet end faderens navn Vermund fælles med kong Uffe; vel kender M. icke hovedkilden til hans historie (Arngrim Jonssons endnu utrykte Rerum Danicarum fragmenta), men en Óláfr lítilláti lige foran en Dan mikilláti burde dog vise ham, at vi ikke er i Uffesagnet men i Skjoldungrækken. — Müllenhoffs næste bevis er: "auch der name von Offas vater, *Vermundr*, ist offenbar nur eine nicht einmal lautgesetzliche nachbildung des ags. *Værmund*, ahd. *Wärmunt* ('schirm, schutz der treue, des bundes'); *Vermundr* war kein gebräuchlicher name im norden und wurde daher auch in Fra Forn. cap. 6 durch *Vémundr* ersetzt". Bemærkningen om navnets ikke-forekomst

i Norden er urigtig; Vermundr findes i levende brug på Island lige fra 10de årh. og ned til vore dage (se Landn., Sturl., Dipl. o. s. v.; stadig på vestlandet, især i Borgefjord), og i Norge møder det i middelalderen i forskellige egne (oftere i Telemarken og en enkelt gang i Søndhordland; se Dipl. Norv. I og IV). Hovedsætningen, at Vermundr er en ikke lydret form i nordisk, er ligeledes urigtig, idet M. lader en norsk-islandsk lydlov gælde også for dansk. Men i dansk findes *i*-stammerne omlydte i langt større omfang end i islandsk (*æt, sæd, bøn, byrd*), og at det samme har været tilfældet i sammensætninger, tør vi slutte i lighed med navnene *Esbjorn, Esger, Eskil, Estrith* for norsk *Åsbjørn* osv. I dansk er altså *Værmundr* lydret form ¹⁾. På islandsk er derimod *Vármundr* den lydrette form og dette findes i "Varmundr" i Hauksbóks Langfeðgatal samt i A. M. 22 a fol. s. 125, der vist er den ældste affattelse af Langfeðgatal.

Formen *Vermundr* findes i to andre Langfeðgatalhåndskrifter, Resens og Flatøbogen, samt i Arngrims Fragmenta; formen "Vemundr" findes derimod kun i de unge stamtavler "frá Adam", og intet giver os ret til at tage dem for andet end en afskriverfejl for Vermundr. Vermundr er ganske vist ikke på norsk-islandsk grund nogen lydret form for *Vármundr*; men for det første ved vi, at Skjoldungrækken kun i såre liden grad kan bære ansvaret for den, da de bedste kilder har *Vármundr*, medens *Vermundr* stadig forekommer i levende brug; for det andet kan *Vermundr* være lydret opstået af **Vernmundr* (jfr Förstemann, Namenbuch under "Varin"); så vi behøver hverken at antage nogen engelsk sagnindvandring eller — efter det af mig oplyste — nogen overførelse fra dansk *Værmundr*: selve den almindelige brug af navnet *Vermundr* er grund nok til, at det også sniger sig ind i det eneste tilfælde, hvor *Vármundr* fandtes

¹⁾ Det oprindelig lange *æ* er blevet kort allerede i tiden för Sakse: jfr Brönderslevrunepillens *Gærmundar*.

overleveret. Foruden dette negative resultat — gendrivelser af M. — har vi samtidig bjærget et lille positivt bidrag: den islandske overleverings kong "Varmund" i Skjoldung-rækken er en oldtidsoverlevering og skyldes ikke nogen nyere dansk indvandring af Uffesagnet. Også på dette punkt brister M:s antagelse om sen nordisk tilegnelse af den angelske konge.

Müllenhoff vender sig nu fra Vermund til hans jarl Frovinus med sønnerne Vigo og Keto: "und auch diese sind angelsächsischer herkunft sehr verdächtig, weil auch in der wessexischen genealogie Freavine und Vig unmittelbar auf einander folgen". Udelukker det, at de også kan have levet i danske sagn? "Vigi scheint ausserdem kein nordischer personennamen zu sein, wie schon bemerkt — auch durch die von Dietrich: Runenschatz s. 33 angeführten namen Vikir, Vikhi, Vikar wird er nicht erwiesen — als hundenamen kommt er vor für den hund des königs Olaf Tryggvason". Vígi findes som mandnavn i Kormakssaga og i Dipl. Norv. I.

Nu har vi gennemgået samtlige Müllenhoffs bevispunkter fra det danske Uffesagn. Foruden dem støtter han sig på forskellige træk i Saksens Amledsagn, hvori han også finder indvirkning på engelske sagn om Offa: 1) Amleds modstander, kong "Vigletus", der både i dansk og i engelsk overlevering er fader til Vermund, skrives i danske krøniker med navneformer, der ligger nærmere ved engelsk Vihtlæg end ved nordisk Vígleikr; 2) Amledsagnet forudsætter de danskes stærke forbindelse med England; 3) fortællingen om Amleds bejlen til Hermintrud svarer til Offas til þryðo. Lad os først tage spørgsmålet om kong Vihtlægs navn. Hos Sakse skrives det i Pariserudgaven Vigletus; samme text har urigtig Hugletus, hvor et håndskrift har Hüglecus (samme konge hedder hos Snorre Hügleikr); her har da Saksens tekst næppe indeholdt det ukendte og meningsløse Viglet, men det kendte Viglek. De kongerækker, hvorpå M. beråber sig som bedre kilder end Sakse, foreligger som bekendt alle kun i

affattelser, der er yngre end Sakse; og jeg har andensteds vist, at de røber deres afstamning fra ham (Kilderne til Saksens oldhistorie I, 101—9); det turde måske ikke være overflødigt at henvise hertil, da såvel M. som mange andre benytter dem som beviser for alt muligt uden nærmere undersøgelse af deres beskaffenhed eller indbyrdes slægtskab. Men selv om vi vil antage, at disse kongerækker er virkelige kilder til danske sagn, vil de dog umulig kunne bevise M:s påstand. Sidste del af kongenavnet skrives *-lek*, *-let*, *-lath* og *-lef*, der alle ligger mindst lige så nær ved *Viglecus* (med afskriverfejlen *Vigletus*), og første del skrives sædvanlig *Wig-*, *Wic-*, der ubetinget støtter nordisk *Viglek* og ikke engelsk *Vihlög*. Det eneste M. har att støtte sig på er Kunungtallet i runehåndskriftet: *þa var Uiplæfi* ¹⁾ *kunung . . . þa var Uærmund kunung Uiplefs sun*, og en lignende skrivemåde i den anden runeskrevne kongerække (*Uiplek*, *Uiplesþ sun*), der er skreven med samme hånd og også i indhold viser slægtskab med Kunungtal. Men heri at søge en til *Vihlög* svarende lydform er forgæves; vi har her kun en af håndskriftets mange betegnelser for det åndende g (*h*, *gh*, *ph*, *þh*, *h*). At *þ* her har denne værdi (*Uiplek* = **Uighlek*), kan vi ikke være i tvivl om, når vi lige efter i selve Kunungtallet finder *Huplef* som navn for kong *Hugleikr* ²⁾.

Efterat denne sproglige grund har vist sig lige så værdiløs som de andre, skal vi se kort på de to bevisgrunde, der knytter sig til sagnæmnet. Den første er at skuepladsen til dels er i England og derved "setzt entschieden die zeiten

¹⁾ Således i Worms aftryk; bladet er tabt i hskr., næste blad begynder med *nd kunung Uiplefs*.

²⁾ Også i navnets sidste del må *þ* betegne åndende ganelyd, når vi i anden runekongerække finder *Uiplesþ*, *Huhlesþ* (o: *-leþs*) som ejeform af *Uiplek*, *Huhlek* (om overgangen *ks* til *xs* jfr runehskr:s *siahs* bl. 25 b³, *uahsæn* bl. 39 a¹⁰). — At *Hughleif* er den oprindelige form i Kunungtallet, fremgår også af det yngre håndskrifts *Wgleff* (Rørdam, Monum. hist. Daniæ, 2. række II, 454); dets *wiflef* oplyser derimod ikke noget.

der Däneñ in England voraus". Forbindelsen med England består i at "den engelske konge" er en ren æventyrkonge, ligesom han så ofte er i danske folkeæventyr og folkeviser; derfra at drage en slutning om sagnet's engelske oprindelse er rent vilkårligt. Endelig er der ligheden mellem Offas þryðo og Amleds Hermuthruda; "Saxos darstellung entspricht im allgemeinen noch ganz der zweiten Beovulfstelle, wonach die þryðo nach der vermählung mit Offa ihre sinnesart ganz verändert haben soll." Desværre mangler der enhver særlig lighed; og den almindelige type af den bejlergrumme møhaves ligeså vel i Saksens fortælling om Alvild eller Rolv Gøtriksöns sagas om Torborg, samt Saksens Ladgerd og hans Sigrid, og forskellige andre sagn- eller æventyrprinsesser. Det eneste holdepunkt for M. er navneligheden med þryðo, og at Hermuthruda ikke er noget "oldnordisk" navn; derfor må det stamme fra ags. Eormendryð (eigentlich "die grosse þrud" . . . also nur eine verstärkung des begriffes, der in dem blossen þryðo liegt). I stedet for fra ags. Eormendryð, der ikke findes, vil jeg heller forklare det ud fra den literatur, hvor det forekommer, den middelalderlig danske. Jeg har påvist (Kild. t. S. oldh. I, 93), at tyske navne bruges til pynt såvel i Saksens oldsagn som i danske folkeviser uden at vi derfor tør tale om sagnenes indvandring fra tysk; i en af viserne findes netop en kongedatter Hermetrud, og navne på Herme- forekommer oftere. At spiren til Amleds bejlen til Ermetrud findes ikke i det engelske Offasagn, men i selve Amledsagnet's første del, håber jeg en anden gang at få lejlighed til at påvise.

En opfattelse, der medfører en sådan række af sproglige fejltrin og vage sagnslutninger, som den müllenhoffske, hviler rimeligvis på et enkelt stort fejlsyn. Det iøjnefaldende tankespring i hans bevisførelse er det, at fordi Anglerne har ført sagnet med sig til England, derfor kan det ikke have

levet i sit hjemland, Ejderegnen. Her kunde han passende have holdt mere til Dahlmann (Forschungen auf dem gebiete der geschichte I, 233), hvis skönsomme opfattelse af spørgsmålet han priser i høje toner; denne erklærer at ville gå mellemvejen mellem forkastelsen af den engelske og forkastelsen af den danske overlevering som historisk vidnesbyrd; sagnet skal såvel være gået med Anglerne til England, som levet videre i jysk overlevering. Det synes, som M. slet ikke er bleven opmærksom på forskellen mellem hans og Dahlmanns opfattelse, og det er måske en af grundene til at han lader Uffesagnet først leve i Ejderegnen, dernæst gå til England med udvandrerne, derfra komme tilbage og finde sit gamle hjemsted, holmen, hvor kampen stod. Denne sagnvandring er i sig selv så urimelig, at jeg ikke skal opholde mig ved, at den danske overlevering, der skal være indvandret i 11te årh., ikke har et eneste samstemningspunkt med alle de stærke omdannelser i de yngre engelske Offasagn fra 12te årh.

Det er ikke min agt at rette en bebrejdelse til M:s beundrende venner, der har udgivet så ufuldkomment et arbejde (det er langt fra, at jeg ønsker det utrykt); og selv om det vilde været let at rette nogle af fejlene, må den samlede efterprøvelse göres af forfatteren selv, når den skal have værd. Jeg har ikke blot villet give et bidrag til værdsættelsen af M:s arbejde, men i det hele påpege, at hvor meget end Nordens sagnforskning skylder tyske lærde, bör disse være nøjeregnende med at kende det sprog og de kilder, de arbejder med¹⁾. For den afdøde forsker har det været et sært sammentræf, at han, der har oplyst så meget om sit fædrelands sagndigtning ud fra navneforråd og navneformer,

¹⁾ For at tage det sidste eksempel på uforsigtighed i denne henseende, kan jeg nævne Mogks i sin som helhed fortrinlige artikel "Mythologie" (i Pauls Grundriss I), der indeholder de pudsigste misforståelser af almindelige danske ord.

skal gå så fejl på det samme område i nordisk; men det er nu så, at dette æmne, endnu mer end noget andet, kræver den omhyggeligste gennemarbejdelse.

Axel Olrik.

Theodor Wisén.

Den fornisländska filologien har under de sista två tre åren förlorat flere nitiske arbetare: Konrad Gislason och Gudbrand Vigfusson, Theodor Möbius och G. F. V. Lund samt nu senast de svenska universitetens äldste representant för ämnet "nordiska språk", professorn i Lund *Theodor Wisén*.

Liksom Möbius och G. F. V. Lund hade Wisén i början egnat sin författareverksamhet icke åt den nordiska, utan åt den klassiska filologien. Liksom Möbius blef han först som mognad man af yttre, mera tillfälliga omständigheter förmädd till ett ingående studium af fornisländskan, och liksom denne sin tyske kollega hängaf han sig ända till sin död med ihärdighet och kärlek åt arbetet i det nya facket.

Theodor Wisén föddes i Vissefjärda socken (där fadern då var komminister) af Kalmar stift den 31 mars 1835. Efter att hafva genomgått Kalmar gymnasium blef Wisén 1852 student i Lund. Den filosofiska graden var målet för hans studier, hvilka bedrefvos med synnerlig grundlighet. Till hufvudämnen valde han de klassiska språken och filosofi; för dem hyste han en förkärlek, som kvarlämnade spår i hans uppfattnings- och arbetssätt för hela lifvet. Det var också i grekiska, han — efter år 1862 aflagd kandidatexamen — s. å. utgaf sin gradualafhandling: "De vi et usu particulæ $\omega\varsigma$ apud Thucydidem commentatio". Kort efter 1862 års promotion, där Wisén innehade första hedersrummet, förordnades han till docent i grekiska språket och litteraturen vid Lunds universitet. Såsom sådan var han examinerator i grekiska vid studentexamen, så länge denna ännu aflades vid universitetet (t. o. m. vårterminen 1864). Under dessa år lär han hafva hyst planen att öfvergå till skolans tjänst, möjligen sedermera till kyrkans. Men händelser inträffade, som alldeles förändrade hans framtidsutsikter.

De nordiska språken hade för första gången fått egen målsman vid Lunds universitet år 1859, då C. A. Hagberg tillträdde professuren i detta ämne. Genom makten af sin geniala och sympatiska personlighet samt den entusiasm, han själf hyste för ämnet — i någon mån äfven genom mycket måttliga examensfordringar — hade Hagberg snart lyckats vinna talrika och intresserade lärjungar. Också Wisén

hade före sin kandidatexamen en tid studerat nordiska språk ¹⁾, för att dock sedan återgå till grekiskan. Emellertid dog Hagberg redan i jan. 1864, innan han hunnit vid sitt ämne fästa någon yngre lärare. Men så stort var det förtroende, man vid universitetet hyste till den unge docenten Wiséns duglighet, att han icke blott förordnades till att under ledigheten uppehålla professuren i nordiska språk, utan äfven enskildt uppmanades att speciminera till erhållande af platsen. Han begagnade sig också med kraft och skicklighet af det gynnande tillfället. På ungefär ett år författade han, utom profföreläsningarna, två större afhandlingar: *Om ordfogningen i den äldre Eddan* (i Acta Univ. Lund. för 1865), hvilken han offentligens försvarade, samt en kommentar till *Hjeltesångerne i Sämunds Edda. I.* (Lund 1865). Båda dessa skrifter måste betraktas som synnerligen goda prestationer, när man fäster vederbörligt afseende vid den nordiska filologiens dåvarande ståndpunkt och den ringa tid, författaren haft till sitt förfogande.

På grund af dessa prof utnämnd till professor (aug. 1865), egenade Wisén sig med nit och framgång åt undervisningen i sitt nya ämne. På hans initiativ grundades år 1868 det filologiska sernariets i Lund afdelning för nordisk språkforskning, där han själf åren 1869—74 och 1879—80 ledde öfningarna, och hvilken seminarieafdelning verkat högst gagneligt för utvecklingen af de nordiska språkens studium i Lund. För lärjungar med mera elementära förkunskaper afpassade han vanligen sina offentliga föreläsningar, på hvilka han i synnerhet tolkade isländska sagor, den äldre Eddan samt norsk-isländska skaldedikter. Föreläsningarna utmärktes ej blott af grundlighet, utan äfven af klarhet och reda, ofta af elegans och lyftning. Mer än en af de unge män, som sedermera gjort nordiska språk till sitt hufvudämne, har själf omtalat, att han lockats därtill genom åhörande af Wiséns föreläsningar ²⁾.

Också måste det erkännas, att Wisén i ej ringa mån gifvit väckelsen till det lif och intresse, hvarmed nordiska språk under hans professorstid studerats vid Lunds universitet, och hvarom bland annat det proportionsvis mycket stora antalet akademiska afhandlingar i facket tydligt vittnar.

Värden af undervisningen och andra universitetsgöromål, det dryga arbetet att följa med den snabbt tillväxande facklitteraturen samt, icke minst, en mängd olikartade offentliga uppdrag, mot slutet

¹⁾ I den minnesteckning, Wisén uti Nordisk Familjebok författat öfver C. A. Hagberg, egnar han ett varmt erkännande åt sin forne lärare.

²⁾ Hade Wisén hunnit till tryckning utarbета en större del af sina föreläsningars innehåll, skulle han säkerligen hafva med flera värdefulla handböcker riktat den nordiskt-filologiska litteraturen, som ännu är så fattig på dylika. Särskildt är att beklaga, det han aldrig utgaf den öfversättning af den äldre Eddan, hvilken han plögade styckevis uppläsa på sina föreläsningar öfver dessa gamla sånger, och hvilken föreföll synnerligen lyckad; som det nu är, sakna vi svenskar tyvärr ännu en brukbar tolkning på vårt språk af denna den skandinaviska forntidens värdefullaste litteraturprodukt.

af hans lefnad periodvis äfven kroppslig ohelsa, allt detta hindrade Wisén att i så hög grad, som eljest kunnat väntas af en man med hans rika begåfning, blifva verksam som författare i sin vetenskap. Hvad han åstadkommit, är dock ingalunda litet och visar, att han samvetsgrant och ihärdigt använt den tid, han kunde få öfrigt till författarskap.

Till de första åren af Wiséns professorstid höra, utom ett par utförligare recensioner i Nordisk Tidskrift (1866 och 1868), några populära föreläsningar, nämligen en *Om qvinnan i Nordens fornlid* (tryckt i Nord. Tidskr. 1870) samt tvenne, i Stockholm 1871 hållna, om *Oden och Loke* (tryckta i Sthm 1873). I dessa till innehållet värdefulla små skrifter fick man äfven lära känna Wisén som en framstående stilist. — Sin förmåga att klart och enkelt framställa sin vetenskaps resultat gjorde han sedermera fruktbarande för vida kretsar, därigenom att han för Nordisk Familjebok utarbetade alla artiklarna i nordisk mytologi samt dessutom åtskilliga andra till fornordisk språk- och litteraturkunskap hörande artiklar.

I vetenskapligt afseende mera betydande blef likväl Wiséns upplaga af den stora isländska homiliboken (*Homiliu-bók*, Lund 1872); af alla till vår tid bevarade fornisländska handskrifter är denna den för grammatiska forskningar viktigaste, den blef nu också den första, som diplomatiskt utgifvits i vårt land. Den nordiska språkforskningen har skördat stor nytta af denna upplaga, hvilken äfven vunnit mycket erkännande; Svenska Akademien belönade den år 1874 med sitt kungliga pris. — Att upplagan under de sista åren framkallat polemik, torde särskildt för denna tidskrifts läsare vara väl bekant.

Efter utgifvandet af homiliboken var Wisén en tid betänkt på att utarbeta en upplaga af någon annan isländsk handskrift. Han granskade för detta ändamål den kolossala Bergsbök från Kgl. biblioteket i Stockholm, men fann (hvad också C. R. Unger på tillfrågan yttrade) texten vara af alltför ringa värde. Någon tid därefter hade han redan bestämt sig för Stadsrättsbök (af Grágás), då han förekom af underrättelsen, att Vilhjálmr Finsen, som förut utgifvit Konungsbök (af samma lagbok), tagit äfven den nämnda handskriften under behandling. Wisén vände sig då till ett område, där han mindre behöfde frukta kollision, de föga uppmärksammade isländska rimorna. Af dessa utgaf han (för det då nybildade Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur) tre förut otryckta cykler, Filipó-rimur, Herburts rimur och Konråds rimur, under den gemensamma titeln *Riddara-rimur* (Kbhñ 1881). Uti inledningen förekommer bland annat en omsorgsfullt utförd redogörelse för rimornas metra.

Också i sina öfriga filologiska skrifter — med undantag af ett par mindre uppsatser¹⁾ — sysselsatte sig Wisén med den gamla norsk-isländska poesien och behandlade den i kritiskt, exegetiskt

¹⁾ *Altnordische Wortdeutungen* i Germania XVI (1871), *Om norröna medialformer på -unk i första personen singularis* i Arkiv I (1883).

eller metriskt afseende. Hans förnämsta arbete på detta område är krestomatien *Carmina Norræna*; första delen, innehållande text, kommentar och öfversikt af metra, utkom i Lund 1886. senare delen, utgörande glossar, därsammastädes 1889. Tillsammans bilda de en ounbärlig handbok för enhver, som vill sätta sig in uti den gamla konstpoesien från äldsta tid till c. år 1400. Öfver versslaget *Målaháttr* utgaf Wisén 1886 (i Arkiv III) en utförlig monografi, och åt Heuslers afhandling om *Ljóðaháttr* egnade han ännu sistlidna höst (i Arkiv VIII) en grundlig anmälan, hvarjämte han under åren 1886—91 i de program, han såsom universitetets rektor tid efter annan hade att offentliggöra, meddelade en längre serie *Emendationer och exegeter till norröna dikter* (äfven i separatupplaga), hvilken torde innehålla mycket af bestående värde.

Fastän ännu in i det sista verksam såsom vetenskaplig skriftställare inom den norsk-isländska filologien, hade Wisén därtjämte under en lång tidsföljd hunnit ådagalägga en framstående duglighet på andra områden. Hans praktiska förmåga hade tidigt uppmärksamhets och blifvit anlitad för många förtroendeuppdrag vid universitetet och i Lunds samhälle; i all synnerhet vann den erkännande, då han under åren 1885—91 beklädde rektoratet vid Lunds universitet. Också var det utan tvifvel lika mycket den administrativa som den vetenskapliga skickligheten, konungen ville belöna, då han år 1890 tilldelade Wisén nordstjärneordens kommandörskors.

Äliggeranden, som närmare sammanhängde med hans egentliga fack, tillföll Wisén, när han år 1878 intog den efter J. E. Rydqvist lediga platsen i Svenska Akademien. Minnesteckningarna öfver Rydqvist (inträdestalet) och C. J. Schlyter (1889) äro icke blott vackra prof på akademisk vältalighet, de utgöra äfven värdefulla bidrag till filologiens historia. Då Svenska Akademien 1889 utgaf en omarbetad upplaga af sin Ordlista, hvari många eftergifter gjordes åt fordringarna på ljudenligare stafsätt, hade Wisén varit en af denna upplagas redaktörer och --- bland annat i en såsom manuskript tryckt broschyr — kämpat för bibehållande af åtskilliga traditionella skrifsätt, hvari ändring blifvit föreslagen.

Af vida större betydelse för språkforskningen och för den fosterländska odlingen i allmänhet var det initiativ, Wisén (år 1883) tog till fortsättandet eller rättare återupptagandet af Svenska Akademiens ordboksarbete, hvilket hvilat alltsedan 1870, då det s. k. A-häftet utgafs¹⁾. Under åren 1870—1883 hade Akademien åtnöjt sig med att utgifva Ordlistan och "Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen af Elias Fries" samt med att genom förslag å ämnen och pekuniärt understöd framkalla några specialafhandlingar i svensk språkforskning. Men då Wisén i maj 1883 skulle i Akademien afgifva förslag på ämnen för nya afhandlingar, uttalade han den åsikt, att tillgäng-

¹⁾ Den närmast följande framställningen stöder sig hufvudsakligen på sidd. 448—51 i andra delen af G. Ljunggrens "Svenska Akademiens historia 1786—1886".

liga penningebelopp hellre borde nedläggas på fortsatta förberedelser till det afbrutna lexikaliska arbetet. Då Akademien med anledning häraf beslöt återupptaga ordboksarbetet och uppdrog åt Wisén öfverinseendet vid detsamma, åtog han sig detta på det villkor, att närmaste ledningen af företaget anförtroddes åt d. v. adjunkten K. F. Söderwall, "hvars vetenskapliga verksamhet gjorde honom särskildt egnad för detta värf". Sedan Wisén under sommaren rådfört sig med Söderwall och denne på Wiséns anmodan uppgjort ett förslag till plan för ordboksarbetet, framlade Wisén på hösten för Akademien en plan för företaget, hvilken af Akademien godkändes och som sedermera blifvit följd.

Enligt sitt löfte utöfvade Wisén öfverinseendet öfver arbetet och utgjorde föreningslänken mellan detta och Akademien, under det man sysselsatte sig med insamlande af språkprof och öfriga förberedelser till det egentliga redaktionsarbetet. När detta sistnämnda (år 1891) tog sin början, önskade Wisén på ett närmare och mera ingående sätt medverka till företaget; åt detsamma kunde han också egna mera tid än förut, sedan han vid sommarens början afgått från rektoratet. Med iver och intresse sysselsatte han sig under sommaren och hösten med redigerandet af några artiklar samt fick därunder detta arbete alltmera kärt; till några vänner uttalade han sin glädje öfver att hädanefter få verka på detta område. Men denna hans förhoppning gick ej i uppfyllelse; den 15 februari 1892 bortrycktes han af döden efter en kort sjukdom. Af ordboken fick han i tryck ej skåda mera än det profark, som i ett ringa antal exemplar trycktes vid slutet af år 1891. Men om en gång, såsom man kan hoppas, det stora företaget blir ett fullbordadt faktum och det svenska folket i en historisk, efter den nyare vetenskapens fordringar utarbetad ordbok öfver sitt språk eger en verklig nationalskatt, att likna vid ett härligt träd, af hvars frukter enhvar kan njuta och stärka sig, — då skall vårt folk säkerligen icke glömma, att det var Wisén, som, när detta träds frö tycktes vara dömdt att ännu länge förvaras obegagnadt, genomdref, att det planterades, och att det var han, som tillsåg den unga plantans vård, medan den fäste sina rötter och utvecklade sina första hjärtblad. —

Dock, icke blott det, Wisén verkat för vetenskapen, universitetet och fosterlandet skall bevaras i tacksamt minne. De, som trädt honom närmare, skola ofta och gärna erinra sig, hvilken öppen och ärlig, flädfri och i grunden anspråklös, vänsäll och vänfast man Theodor Wisén var.

Lund i mars 1892.

Gustaf Cederschiöld.

Notizen.

1) Über Ungers ausgabe der Heimskringla waltete ein eignes misgeschick: während er für die Olafssaga hins helga und die folgenden sogur die Kringla (cod. AM. 36 fol. und 63 fol.) benutzte, glaubte er sich für den ersten teil auf eine Christianiaer handschrift verlassen zu können, die er für eine abschrift Asgeir Jónssons und dem cod. AM. 35 fol. (dem ersten teile der Kringla) gleichwertig hielt. Sein text erweist sich aber, worauf ich (Oddr etc. s. 47) aufmerksam gemacht habe, als ein mischtext: es ist der Kringlertext, interpoliert aus hauptsächlich Frisianus und daneben Jöfraskinna, wozu sich noch ein par nicht von vornherein erklärliche abweichungen gesellen, die offenbar der Christianiaer hs. eigentümlich sind.

Nun hatte Storm (Snorre Sturlassóns historieskrifning, s. 206, a. 5) bestimmt behauptet, die von Unger benutzte hs. sei eine abschrift des Frisianus gewesen. Indem ich diese angabe mit der tatsache kombinierte, dass uns in Ungers ausgabe ein mischtext vorliegt, glaubte ich schliessen zu dürfen, dass Unger seiner angabe entgegen den text der Kringla, wie er sich aus der Kopenhagner ausgabe von 1777 (K) ableiten lässt, zu grunde gelegt und diesen aus seiner Christianaer hs. und den in K angeführten varianten interpoliert habe, vor allem deswegen weil sich in seinem text zwei falsche Frisianusvarianten aus K vorfinden.

Diesen schluss muss ich zurücknehmen, und ich bedaure, Unger unrecht getan zu haben. Herr prof. Storm hat die güte gehabt, mir auf eine anfrage hin mitzuteilen, dass seine erwähnte angabe irrig ist. Er hat im jahre 1870 auf der Christianaer universitätsbibliothek als Ungers hs. den cod. 547, 4to erhalten, der allerdings eine abschrift des Frisianus ist. Später (1872) von Unger darauf aufmerksam gemacht, dass diese hs. nicht die richtige sei, hat er mit Unger die hs. gesucht, aber nicht gefunden; und sie ist auch heute noch nicht zum vorschein gekommen. Damit fällt selbstverständlich meine ganze argumentation in sich zusammen.

Inzwischen bin ich bei einer einsicht in den cod. AM. 35 fol. zu einer andern ansicht gelangt (schon vor Storms mitteilung). Zwischen die zeilen und an den rand dieses codex sind nämlich von einer hand des 18ten jhds. eine unmasse varianten aus Peringskiölds ausgabe, aus Jöfraskinna und vor allem aus Frisianus hineingeschrieben, die mit den in K gebrauchten zeichen versehen sind: die also offenbar eingetragen sind, als die grosse Kopenhagner ausgabe vorbereitet wurde. Alle schwierigkeiten werden nun gelöst, wenn wir annehmen, dass die verlorne Christianaer hs. zu einer zeit aus cod. AM. 35 fol. abgeschrieben ist, als diese varianten bereits eingetragen waren: der abschreiber nahm die varianten in seinen text, wemms ihm gerade passte. Diese annahme wird dadurch gesichert, dass in cod. 35 auf bl. 144^v die falsche Frisianus-variante hafi über das ursprüngliche hafa der Kringla geschrieben ist: von hier aus kam sie in den apparat von K

hinein und ebenso von hier aus in die Christianaer hs. und dann in Ungers ausgabe (141, 23). Ähnlich lässt sich die andre falsche Frisianus-variante bei Unger, s. 129, 27 erklären. Cod. 35 liest: *Haraldi Gormslyni Dana konungi*. Von der spätern hand ist über *Gormslyni* eine 2, über *konungi* eine 1 gesetzt (durch E als lesart des Frisianus gekennzeichnet), während Dana unterstrichen ist. Das soll heissen, Frisianus lese: *Haraldi konungi Gormssyni*, während er in wirklichkeit nach Ungers abdruck *Haralldi Danakonvngi Gormsseyni* hat. Nun erklärt sich in K die Frisianus-variante: *konungi Gorms-syni*. Der schreiber der Christianiaer hs. aber nahm die falsche variante in den text und behielt dann noch *Danakonungi* bei: so entstand Ungers text.

Damit sind hoffentlich die irrthümlichen angaben über Ungers hs. endgiltig beseitigt. Nach wie vor bleibt natürlich der erste teil der ausgabe (bis s. 218) für textkritische untersuchungen völlig unbrauchbar.

2) Ein par berichtigungen zu Kälunds katalog. Cod. AM. 35 fol. hat nicht 218, sondern 208 blätter, die ganze Kringla-hs. also 714, nicht 724 bl.; Kälund ist bei der paginierung von 129 auf 140 gesprungen.

Cod. AM. 37 fol. (cod. Norvegicus) hat 182 bl., nicht 181: die blattnummer 99 ist 2 mal gesetzt.

Die angabe, dass cod. AM. 52 fol. der ausgabe der *Fagrskinna* zu grunde gelegt sei, ist irrig, wie eine vergleichung der hs. mit dem texte und die vorrede zur ausgabe, s. XIV erweisen.

Berichtigung. Arkiv VIII, 159, zeile 26 ist hinter *konungar* ein satz ausgefallen; es muss heissen: *konungar. Sumir hofðu eitt fylki til forrada, enn fumir nockru meirr. Enn etc.* S. 166, 13 lies: *Fms. III, 4, 3*, nicht *Fms. III, 3*.

Leipzig-Lindenau, d. 1. XI. 91.

Gustav Morgenstern.

Södermannalagens språk. 1. Ljudlära. Akademisk afhandling af Robert Larsson (Stockholm. Ivar Heggströms boktryckeri 1891. 158 s. 8:o).

Under de senare åren har språket i våra fornsvenska landskapslagar blivitt undersökt i flera monografier. Redan år 1879 utgav Söderberg sin "Forngutnisk ljudlära", hvilken dock så till vida intar en särskild ställning, som den urkund, hvilken av Söderberg behandlas, som bekant är skriven på en från den normala fsv. väsentligen avvikande dialekt. Åtta år därefter publicerade Brate en avhandling över Dalalagens ljudlära ("Äldre Vestmannalagens ljudlära"), hvilken han senare lätit följas av "Dalalagens böjningslära" (jmf. Arkiv

N. F. III, 303). Monografier över formläran hava dessutom författats av K. T. Melin "Öfversikt af substantivens böjning i äldre Västgötalagen" (1889) och av Siljestrand "Ordböjningen i Västmannalagen" I—II (om substantiv, adjektiv, räkneord och pronomina), hvilken skrift ännu icke fullbordats. Dessa nu anförda arbeten äro visserligen av ganska olika värde, och man finner icke i dem alla några nya resultat av större vikt, men det är alltid för den svenska språkforskningen gagnande, att hvar och en av de älsta viktigare urkunderna underkastas en grundlig grammatisk undersökning.

En sådan har R. Larsson egnat språket i den omfångsrika och viktiga handskrift, som Schlyter lagt till grund för sin upplaga av Södermannalagen. Vid sin granskning har förf. använt den av Schlyter utgivna upplagan, men dock även jämfört denna med själva urkunden. Såsom förf. själf framhåller, har denna jämförelse lemnat ett nytt bevis för den utomordentliga noggrannhet, med hvilken Schlyter gått till väga vid publicerandet av sin monumentala lag-samling. De små inkonsekvenser eller förbiseenden, som L. vid sin förnyade granskning kunnat upptäcka, äro rena obetydligheter utan, eller så gott som utan, betydelse till och med vid språkliga undersökningar. L:s egen skrift utmärker sig genom noggranna uppgifter och visar, att förf. har god kännedom om de nordiska språkens, och särskilt svenskans, grammatiska litteratur. Han meddelar literaturhänvisningar i rätt stor utsträckning, och i tvivelaktiga fall åtnöjer han sig ofta med att referera de olika åsikterna utan att själf bestämma sig för någon, en återhållsamhet i omdömet, som synes mig ingalunda böra klandras. Dock förekomma även undantag från denna regel, då L. antagit en föga sannolik mening eller varit något snabb i att förkasta en uppfattning, som dock torde vara värd erkännande. I allmänhet kännetecknas emellertid avhandlingen av en berömvärd försiktighet.

Förf. har så planlagt sitt arbete, att han utgår från skriften i urkunden och redogör för hvilket eller hvilka ljudvärden hvarje bokstav har, samt för de olika ljudens motsvarigheter på ett äldre språkstadium. Uppgifterna om olika beteckningssätt för samma ljud äro oftast mycket detaljerade. Så meddelas, för att anföra ett par exempel, att tecknet *c* brukas i förbindelsen *sc* framför guttural vokal omkring 590 gånger samt i förbindelsen *scr* 30 gånger, under det att *sk* anträffas före guttural vokal 21 gånger, *skr* blott två gånger, nämligen i orden *skript* och *skruppu*. Ordet *hælst* skrives med *æ* 15 gånger, med *e* en gång; *fæsta* med *æ* 21 gånger, med *e* 10 gånger o. s. v.

Av förf:s undersökning framgår, att ortografin icke är fullt homogen i hela urkunden. Fastmer avviker ortografin i lagens senare del i flera avseenden från den, som följes i förra delen, och ofta eller oftast är det omkring s. 100 i Schlyters upplaga, som gränsen finnes mellan de två skrivsätten. Så brukas *e* i rotstavelser såsom tecken för urnord. *ē* eller för kort *æ*-ljud mest i förra delen; *ie* tillhör lagens förra del, *iæ* huvudsakligen den senare; diftongen *ey*, *ei*

användes blott i förra delen; såsom ändelsevokal förekommer *e* oftare i lagens slut än i dess början; *ll* för väntat *ld* anträffas vida oftare i förra än i senare delen o. s. v.

Särskild omsorg har förf. egnat åt utredandet av ändelsevokallerna, och han framhåller, att hans undersökning bekräftar de resultat eller förmodanden, som jag i Fsv. ljudl. framställt, efter att hava granskat en mindre del av skriften. Förf. är emellertid i tillfälle att ytterligare precisera reglerna för ändelsevokalerna. Under det att vokalharmoni tillämpas på *a* : *æ*, dock så, att efter *i* vanligen kan följa både *a* och *æ*, så uppträder efter föregående *i* alltid *u* i *-and-* hos part. pres., *-aþ-* hos preterita och *-aʃ-*, *-at* hos part. pret.; när rotstavelsen innehåller långt *i*, synes *a* vara favoriserat i ändelsen, och avledningsändelser visa genomgående *a* (*riðdara, rinnarc* etc.). Även efter *e*, som enligt balanslagen kan åtföljas av både *a* och *æ*, följer i avledningsändelser blott *a* (ex. *stekara*).

För växlingen av *i* : *e* meddelas den huvudregeln, att *i*-gruppen alltid som ändelsevokal har *i* (utom i några få fall); *e*-gruppen dels *i* dels *e*, så fördelade, att i sluten stavelse *i* är så gott som ensamt förekommande utom före *r* och *n*, framför hvilka konsonanter *e* stundom uppträder, hvaremot i öppen stavelse *e* växlar med *i*. Efter en detaljerad undersökning kan emellertid förf. konstatera, att efter rotstavelse, innehållande *ē*, *o*, *ø*, möter i öppen stavelse nästan endast *e*, hvilket bruk synes bero på samvärkan av vokalharmoni och vokalbalans. Dessutom framhålles, att i öppen ändelsestavelse, skild från rotstavelsen genom mellanliggande stavelse, möter så gott som alltid *e*, hvadan alltså *i* i denna ställning övergått till *e* tidigare än i ändelser, som följde omedelbart på den långa rotstavelsen.

Detta synes mig utgöra ett nytt stöd för min åsikt, att levis under äldre tid hvilade på penultima i trestaviga ord. Då *byriæþi* (*byriæþi*) övergått till *byriæþe*, men det tvåstaviga *siclwi* ännu bevarade eller kunde bevara den äldre vokalen *i*, så måste ultima i *byriæþi* (*byriæþi*) hava varit svagare akcentuerad än ultima av *siclwi*. Om andra stöd för denna uppfattning, hämtade från svenskan, fdanskan och fnorskan se Svensk akcent I, 122 ff., Arkiv N. F. I, 66 ff., III, 370 noten.

Förf. framhåller, att i släktskapsorden *fæþer, moþer, broþer, systur* alltid användes *-er* (ej *-ir*), och han förmodar, att *e* därför nog i dessa ord är gammalt och dess kvarstående kanske beroende på urgamla akcentförhållanden (s. 87). Detta senare är väl mycket ovisst, om förf., såsom det vill synas, menar att släktskapsorden skulle ha haft en från andra ord avvikande relativt stark akcentuering av sin ultima. Ifall dessa släktskapsord på urnordisk ståndpunkt hade ändelsen *-ar*, hvilken senare utvecklats till *-ir*, såsom Bugge i Arkiv N. F. IV, 18 f. antar, så bör denna utveckling ha så försiggått, att mellan det urnord. *faðar* och det yngre *fapir* legat utvecklingsformen *faðer*. Södermannalagens *fæþer, moþer* etc. kunna i så fall utgöra dialektiska representanter för dessa utvecklingsformer, dock så, att skriftens all-

männa tendens att framför *r* i slutet stavelse gärna (men ej uteslutande) använda *e* bidrog till konserverande av ändelsen *-er* i *faþer*, *moþer* etc. Då emellertid i SML. isl. *-r* (i *ulfr* etc.) merendels motsvaras av *-er*, så är det även möjligt, att *faþer*, *moþer* etc. representera ett äldre *faðr*, *möðr* etc. (jmf. om dylika enstaviga former senast Hirt i Indogerm. Forschungen I, 212; Noreen i Arkiv N. F. IV, 179). Det i skånskan vanliga *syster* (med enstavighets-akcentuering, se Kock: Svensk Akcent I, 82) kan också utgöra en representant för en dylik form¹). Orsaken till, att man nu akcentuerar *syster* men blott *möder*, *fäder* etc., är i så fall lätt att angiva. Om man i sing. en gång hade både *sy'stir* och *sy'str*, både *möðir* och *móðr*, men i pl. *sy'str* och *möðr*, så kunde sing. *sy'str* bli den segrande formen, emedan den (i motsats till *möðr*) var identisk med motsvarande pluralform (*sy'str* men *möðr*; jmf. Svensk akcent I, 82). Det är föga troligt, att nysv. *far*, *mor*, *bror* uppstått av äldre *faðr*, *möðr*, *bröðr* med akc. 1 (jmf. *béðer* > *ber* etc.), eftersom i danskan de förkortade *far*, *mor* sakna stötton och alltså visa tillbaka på äldre *fader*, *moder* med akc. 2. Om förkortningen *fader* > *far* etc. se Svensk akcent I, 191.

I motsats till *e* för väntat *i* i släktskapsorden *faþer* etc. finner man ofta *i* för väntat *e* hos partiklarna *vppi*, *vti* ("uppe", "ute"), och förf. tänker sig möjligheten, att de ha analogiskt *i* från prepositionerna *firi*, *iwi*, *vndi*. Jag förmodar, att de sammansatta *vppi*, *vti* (av *vpp* + *i*, *vt* + *i* "upp i", "ut i") därvid även spelat en roll, och kanske den avgörande rollen. I dessa komposita kunde *i* säkerligen förkortas (jmf. de nysv. *upp-i*, *ut-i*); de sammansatta *vppi*, *vti* påverkade de enkla *vppi*, *vti* ("uppe, ute"), så att i dessa *-i* senare än i andra ord övergått till *e*. Jmf. att orden *vppi*, *vti* samt *uppe* (*i*), *ute* (*i*) nära beröra hvarandra i sådana nysv. förbindelser som *det ligger uppi skåpet* i st. f. det korrekta *det ligger uppe i skåpet*. Redan i en i Skara år 1413 eller 1414 antagen stadga heter det: "vi annamadhom Swerikes lagh som the hafua up i landith . . ." (enligt andra hskr. *upland*, jmf. t. ex. Schlyter: MELL. s. LXVII, Hjärne: Om förhållandet mellan landslagens båda redaktioner s. 8).

Skriften använder såsom ändelsevokal mäst *u*. Detta växlar dock stundom med *o*, och växlingen regleras dels enligt vokalharmoni, dels enligt vokalbalans. I avledningsändelser brukas dock nästan alltid *u*, under det att *o* även i böjningsändelser förekommer blott i öppen stavelse, hvilket är att sammanställa med den bekanta fsv. växlingen *bonde*: *bondin* med *e* i öppen, *i* i slutet stavelse.

Det är förf. dunkelt, hvarför ordet *ikorne*, *ekorne* (som i andra fsv. skrifter även möter med *u* i penultima) i SML. använder *o* (ej *u*), och han uttalar med tvekan den förmodan, att det skulle bero på det långa slutna *e* i första stavelsen. Jag betvivlar, att han har funnit den riktiga förklaringen. Han anför ordet så väl s. 19 som s. 95 blott

¹) Om ett annat sätt att förklara akc. 1 i *syster* se Svensk akcent I, 105 (och 82).

från fyra ställen, och i Schlyters glossar upptages ordet ej håller från andra ställen; oftare torde det alltså icke möta i lagen. Då det nu tre gånger skrives med *i* och blott en gång med *e* i första stavelsen, är det osannolikt, att *ikorne* skulle ha fått penultimas *o* från den mindre vanliga formen *ekorne*. Jag förklarar detta *o* därav, att ordet var formellt sammansatt. Det nysv. *chorre* uttalas såsom ett kompositum med semifortis på penultima, och den folketymologiska ombildningen *chorre* hade ej kunnat uppstå, ifall icke även den äldre formen *ikorne* (*ekorne*) haft denna akcentuering. Emellertid har i SML. liksom annars i fsv. *u* framför *rn* övergått till *o* i fortisstavelser (jmf. s. 32), och vi ha all anledning antaga, att samma utveckling inträtt även i semifortisstavelser. För övrigt är det mycket möjligt, att i *ikorne*, *ekorne* fortis fakultativt kunde hvila på penultima; se om dylik akcentuering även av avledningsändelser Kock: Svensk akcent II, 318 ff.

Också åt växlingen *ü* : *ö* i rotstavelser egnar förf. stor uppmärksamhet. Hans resultat är, att *n* synes vara favoriserat framför *n* (ex. *alskuna*), *t*, *ð* och alltid brukas framför *ll*, *ld* (*gull*, *fulder* etc.), under det att *o* "uppträder regelmässigt i ställning framför *r* och *r* + konsonant" (ex. *borþ*). Vidare förekommer *o* så gott som alltid framför *kk* (ex. *flok*), *st* och (i två ord) framför *lk*. (Det beror naturligtvis blott på en lapsus calami, att förf. s. 32 såsom undantag från det normala bruket av *u* framför *n* anför *crona*. Ordet har ju långt, ej kort *o*; jmf. isl. *krána*, lat. *corōna* etc.).

Vid konsonantljudens beteckning visar SML. särskilt i ett avseende anmärkningsvärda förhållanden, nämligen vid bruket av *ll* : *ld* (*ld*). Efter att från lagens förra del ha anført talrika exempel så väl på *ll* för väntat *ld* (*ellin* "elden", *wall* 'våld', subst. *skyllun* etc.) som på *ld* (*eldin*, *wald*, *skyldugher* etc.), uttalar förf. den tanken, att växlingen måhända reglerats enligt en sådan norm, att *ld* assimilerats till *ll*, när ljudförbindelsen stod intervokaliskt, men annars kvarstått. Det är dock med stor reservation, som han framställer denna åsikt, och han anför själv flera förhållanden, som göra den tvivelaktig. Troligen har förf. rätt i, att en assimilation av *ld* till *ll* inträtt under vissa förhållanden, men det framlagda bevisningsmaterialet har icke övertygat mig om, att växlingen reglerats enligt nyss anförda norm, hvilket även a priori skulle vara ganska överraskande.

Beträffande kvantitetsbeteckningen meddelas att, under det att den fsv. regeln om enkelskrivning av slutljudande lång konsonant vanligen följes, slutljudande långt *l*-ljud merendels betecknas med *ll* (*all*, *hell* etc.). Emellertid förekommer blott ett *l* i vissa presensformer: *dyl*, *qual* (*qual*), *skil*, *stial* (*stial*), *sæl*, *þol* (*þul*) (samt i pret.-pres. *scal*); däremot alltid *will*. Förf. finner det sannolikt, att dessa ord med ett *l* hade kort konsonant, och att i 3. sg. *dyl*(*l*) etc. det fordom långa *l*-ljudet förkortats under påverkan från 1. sg. (*dyl*), där *l*-ljudet ljudlagsenligt var kort. Denna förklaring förefaller sannolik. Troligen har dock till förkortningen av *l*-ljudet i vissa bland dessa ord

även den omständigheten bidragit, att de ganska ofta användes i oakcentuerad ställning (jmf. nysv. *döljā úndan*¹⁾, *sküljā úndan*, *stjälā hö'sn*, *stjälā bört* etc.). Härför talar även den omständigheten, att i isl. assimilationen *l_R > ll* samt förkortningen *ll > l*, *nn > n* i vissa presensformer torde stå i samband med en dylik akcentuering. I isl. kvarstår ljudlagsenligt *-l_R*, när den omedelbart föregående rotvokalen är kort (Kock: Svensk akcent II, 452 f., Arkiv N. F. II, 52 f.). När man jämte *skilr* även finner *skill*, så har enligt min uppfattning denna senare form uppstått i sådana förbindelser som isl. *skilia undan*, *skilia á*, *skilia til* etc., i hvilka verbet saknade, men partikeln hade fortis, liksom annars i oakcentuerad stavelse *l_R* blir *ll* (*lykill* etc.); på liknande sätt förklaras isl. *stelv*: *stell*, *gell*: *gell*, *villr*: *vill* etc. När man av *skulu*, *munu* har 2. sg. *skall* (av **skalk_R*), *munn* (av **mun_R*), böjda såsom presensformer, så har assimilationen ljudlagsenligt inträtt i dessa ofta oakcentuerade hjälpverb. Förkortningen av 2. sg. *skall*, *munn* till *skal*, *mun* (hvilka sistnämnda former Noreen i Pauls Grundriss I s. 516, § 231, a, 2 säger vara oförklarade) beror dels på inflytande från 1. och 3. sg. *skal*, *mun*, dels därpå, att när 2. sg. *skall*, *munn* användes i oakcentuerad ställning, den långa slutkonsonanten förkortades. Härmed kan sammanställas, att den relativt oakcentuerade artikeln *enn* redan i de älsta isl. handskrifterna i nom. och ack. mask. ofta skrives *en* i st. f. *enn* (beläggställen i L. Larssons Ordförrådet i de älsta isl. handskrifterna). Även i 2. sg. *skil*, *vil* etc. (jämte *skill*, *vill*) kan förkortningen av *ll* bero på båda dessa här framhållna omständigheter²⁾.

Jag tillägger ännu något till belysning av ett par punkter, som förf. lemnat oförklarade eller sökt belysa på ett sådant sätt, att jag icke kunnat ansluta mig till hans uppfattning.

Såsom en av *a* försvagad vokal uppträder i SML. icke blott *æ* utan även *e*, och förf. har (s. 56 noten) gjort den iakttagelsen, att dylikt *e* (som talrikast förekommer i lagens förra del) visar sig i allmänhet i sluten stavelse och i synnerhet före *s*. Men han anser, att detta *e* "ej kan betraktas annorlunda än som en betecknings-

¹⁾ Jag hoppas i annat sammanhang kunna visa, att kort *y* i fsv. behandlats enligt följande lag: "det övergår till *ö* framför supradentalerna *r*, *l* (ex. *dylia* > *dölja*, *fyl* > *föl*), nasalerna *n*, *m*, frikativorna *ð*, *gh*, *v*, *s*, men kvarstår såsom *y* framför explosivorna (*p*, *b*, *t*, *d*, *k*, *g*), framför *f* samt dentalt *l* (ex. *fylla*)". Troligen kvarstår det ljudlagsenligt även framför den palatala nasalen. Då vi i åtskilliga nysv. ord ha *y* skenbart i strid med denna regel, beror det därpå, att *y* var i sådana ord långt vid tiden för ljudlagens tillämpande (t. ex. i *synd*, *ysta*, *rym(m)a*). Väsentligen samma regel har tillämpats i danskan (dock *ø* framgör *f*: *løfte* etc.).

²⁾ När de isl. *Mognús*, *Nikolás*, *abbadis* samt *Pördís* och andra kvinnamn på *-dís* i nom. sg. hava *s* för väntat *ss* (Noreen: Altisl. Gramm. § 200 anm. 2 och s. 211), så förklaras även detta av kvantitets- och akcentförhållandena. Regelen har varit, att *ss* förkortas till *s* i relativt oakcentuerad stavelse, när föregående vokal är lång (*Mognús* etc.), men kvarstår, när den är kort (*ymíss* etc.), hvilket ljudfysiologiskt sett är lätt begripligt.

variant till *æ*". Jag kan icke dela denna åsikt, utan tror fastmer, att vi här hafva *spår*, som visa, att den av *a* försvagade vokalen hade ett mera slutet uttal i slutan än i öppen stavelse, och att detta slutna uttal särskilt framträdde framför *s*-ljud. Detta framgår dels av en sammanställning med bruket av ändelsevokalen *i* i SML., dels av en jämförelse med ljudförhållandena i forndanskan och äldre nyd. I Skandinavisches Archiv I, 33 ff. ¹⁾ har jag nämligen havt tillfälle visa, att i (vissa) fd. skrifter ändelsevokalerna regleras enligt den normen, att i öppen stavelse står *æ*, i slutan däremot *e* (*ledææ*, *danæ* etc., men *annen*, *genesten* etc.), under det att den äldre fd. såsom ändelsevokal väl i allmänhet använder *e*, men framför *s* ofta *i* (*angre* men *deris* etc.; Kock: Arkiv N. F. I, 86 f.), hvilken beteckning harmonierar med det ännu i detta århundrade brukliga uttalet. Men härtill kommer, att i SML. några gånger framför *s* anträffas *i* i st. f. *æ* såsom en försvagning av *a*. Förf. omtalar nämligen (s. 89 f.) några fall, "där i ändelsen *i* möter för väntat *a* eller *æ*": *delis*, *dømis*, *hittis* (2 ggr), *synis* (2 ggr), *bætris*, *in føris*, *wiper kænnsis* samt *kirkiuni* (2 ggr, i st. f. gen. sg. best. form. av *kirkia*). I orden *delis*—*synis* tänker förf. sig möjligheten, att singularform oregelbundet brukats i st. f. pluralis, fastän subjektet är pluralt; men häremot talar att, såsom han själv nämner, cod. B i de flästa exemplen har pluralformer av verben. Dessutom kunna de andra fallen med *i* för *æ* ej så förklaras. Då *i* alla orden (utom *kirkiuni*) med *i* i st. f. enligt vokalharmonilagen väntat *æ* vokalen åtföljes av *s*, hvilket förf. ej synes ha beaktat, så är det mycket sannolikt, att (även om med någon av dessa former en singularis varit avsedd) vi här ha några exempel på en utpräglat slutan ändelsevokal framför *s*, hvilka äro att sammanställa med den nyss nämnda vokalisationen i den äldre nydanskan och med bruket av *e* (i st. f. *æ*) i SML. företrädesvis framför *s*. I denna ställning kunde således den av *a* försvagade vokalen dialektiskt övergå till (eller närma sig) *i*.

Såsom ett ord med oregelbundet *e* i ändelsen för väntat *u* uppför L. det en gång i SML. mötande *at sacløse*, hvilket av Schlyter betraktas såsom skrivfel, eftersom han ur cod. B i texten upptagit *at sacløsu*. L. förklarar icke formen. Jag tror emellertid, att man icke behöver antaga skrivfel, fastän å andra sidan möjligheten av skrivfel ej kan bestridas. På isl. har man subst. *sakleysi* "1) the being not guilty 2) innocence 2)", och vårt *sakløse* kan härmed vara identiskt. *At sakløse* betyder i så fall "med saklöshet", "saklost", och *sakløse* utgör er sidoförm till det i fsv. även förekommande subst. *sakløsa* "oskuld" (t. ex. *a sina sakløso*), liksom i isl. *-leysi* och *-leysa* växla såsom senare kompositionsled: *féleysi*, *vitleysi* etc. men *endáleysa*, *lokleysa* etc. I allmänhet uttryckes som bekant "saklost" i

¹⁾ Denna min uppsats publicerades efter L:s skrift, och han kunde således icke begagna den för sin avhandling.

²⁾ Oxfordordboken tillägger efter denna senare betydelse "passim", men anför icke citat.

våra lagar med *at sakløso*, som man plägar hänföra till adj. *sakløs*, ej till subst. *sakløsa*, och att denna uppfattning är eller kan vara riktig, bekräftas av det i Gotlands historia s. 103 r. 20 förekommande *at saklausu*, eftersom det fsv. subst. *sakløsa* (jmf. isl. *-leysa*) på fgutn. skulle heta *sakloysa* (ej *saklausu*). Då emellertid dat. sg. neutr. av adj. *sakløs* och dat. sg. av subst. *sakløsa* på fsv. voro identiska (*sakløso*), har man kanske uppfattat *at sakløso* även såsom en böjd form av detta ord. I Hälsingelagen anträffas *at sakløse* (2 ggr), hvilket kan representera *at sakløse*, men då denna urkunds ortografi som bekant är ytterst vacklande, är det ovisst, om det så verkligt gör.

Under det att prepositionen *vm* annars alltid har denna form både såsom enkelt ord och i sammansättning, förekommer det med *o* i det två gånger mötande *omæghnum*, och förf. yttrar till belysning härav: "detta *o* förklaras ur den obetonade ställningen; eget dock att det ej uppträder i flere fall". Jag tror likväl, att orsaken härtill kan angivas, och därmed försvinner det påfallande i ordets vokalisation. Då alla andra komposita, i hvilka enligt Schlyters glossar *vm* ingår såsom första sammansättningsled, börja på konsonant (*vmbud*, *vmhugsan*, *vmskipta*, *vmskipti*, *vmsemia*, *vm varþa*, *vmæla*, *vm venda*, [*vm kring*]), *omæghn* ensamt på vokal, så ställer jag vokalisationen i förbindelse härmed. Såsom nämnt har förf. iakttagit, att i SML. *o* såsom ändelsevokal, således i relativt oakcentuerad ställning, förekommer egentligen blott i öppna stavelse. Om man nu i överensstämmelse med den nysv. stavelse-avdelningen *le-kåmen* (av *lik-(h)åmi*), *gu-tår* (av *gul(t) år*), *fö-röka* (jämte *för-öka*), *i-nålles* (av *in ålles*) etc. uttalade *vmæghn* men *vm-büd*, så inses, hvarför det förra övergick till *omæghn*: det relativt oakcentuerade *u*-ljudet stod i öppna stavelse.

Det lyckas ej förf. (s. 146) att förklara det långa *n*-ljudet i det flera ggr mötande *sinni mællin*, *sinni mællum* "sinsemellan". Uttrycket utgör ett nytt stöd för den av mig Arkiv N. F. III, 350 formulerade och med exempel styrkta ljudlagen, enligt hvilken en intervokalisk kort konsonant förlänges, när den föregås av en lång rotvokal med enspetsig fortis och efterföljes av en vokal med levisimus. Av *sin-åmællum* blev *sinn-åmællum*, skrivet *sinni mællum*. På samma sätt kan det en gång mötande *svinnin* "svinen" förklaras, men då ordet anträffas blott en gång med denna stavning, kan ock misskrivning föreligga.

Förf. sammanställer först (s. 41) förra kompositionsleden i *rynþiuver*, *runþiuver* "flyende tjuv" med den maskulina *i*-stammen ags. *ryne* "lopp" och med got. *rums*, men senare (ib. noten) menar han, att *i*-omljudet i *rynþiuver* ej skulle kunna på detta sätt förklaras, eftersom ordet har kort rotstavelse och såsom abstraktum saknat pluralis, och han vill därför härleda *rynþiuver* från **rymþiuver* (av *rjma* "rymma"). Det är icke möjligt att skilja de likbetydande *rynþiuver* och *runþiuver*, och det av förf. först framställda, men sedan förka-

stade förslaget till ordets härledning är riktigt, ty omljudet i *ryn-piuver* låter sig nog förklara. "Kompositions"-vokalen *i* har nämligen i kortstaviga substantiv bortfallit först efter den tid, då det yngre *i*-omljudet börjat värka (jmf. Sievers i Beiträge XII, 487; Kock i Beiträge XV, 265). *Rynpiuver* är således den ljudlagsenliga utvecklingen av **ryni-piufr*, under det att *runpiuver* erhållit sitt *u* från det enkla **run*, för den händelse att icke möjligen en växlande akcentuering **runipiufr* och **runi-piufr* vållade, att i endera formen *i* ljudlagsenligt bortföll i *runi*- samtidigt med *i* i ack. sg. **städi* > *stap* etc., under det att den andra formen ljudlagsenligt bevarade *i* till efter det yngre *i*-omljudets inträdande.

I överensstämmelse med Schlyter anser förf., att nom.-ändelsen *-er* saknas i *bupscap* SML. s. 173 r. 12. Detta antagande är obefogat, eftersom *bupskap* redan från mitten av 1300-talet uppvisats såsom neutrum (Söderwall anför det såsom neutrum ur Cod. bur.). Man har ej skäl att med förf. (s. 111) fatta skrivningen *ghn* i st. f. *gn* i *hughnaþer* såsom godtycklig. Ännu i dag uttala vi ju dels *hungnad*, dels *hug-nad* (med *g*-ljud + *n*-ljud), det senare genom anslutning till *hug*. Redan det fsv. *hughnaþer* har anslutits till *hugher*. När förf. (s. 98) bland ord med *d* för väntat *ð*, *þ* anför även *guddome*, har han förbisett, att *ðd* i fsv. ljudlagsenligt övergår till *dd* (se Kock i Tidskr. f. filologi N. R. VII, 309).

Såsom av titeln framgår, är det författarens avsikt att låta ljudläran följas av en böjningslära, och jag hoppas, att han snart måtte få tillfälle publicera även denna, då man, att dömma av hans förstlings-arbete, har allt skäl att vänta sig en tillfredsställande och grundlig behandling av ämnet.

Göteborg, december 1891.

Axel Kock.

Meddelande.

Från och med nästa band inträder docenten Gustaf Cederschiöld i tidskriftens redaktion såsom representant för Lunds universitet i stället för numera avlidne prof. Theodor Wisén.

Rättelse. Läs s. 26 r. 1 nfr. i texten: *raisjan*
Obs. rättelsen å s. 381 till s. 159.